

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

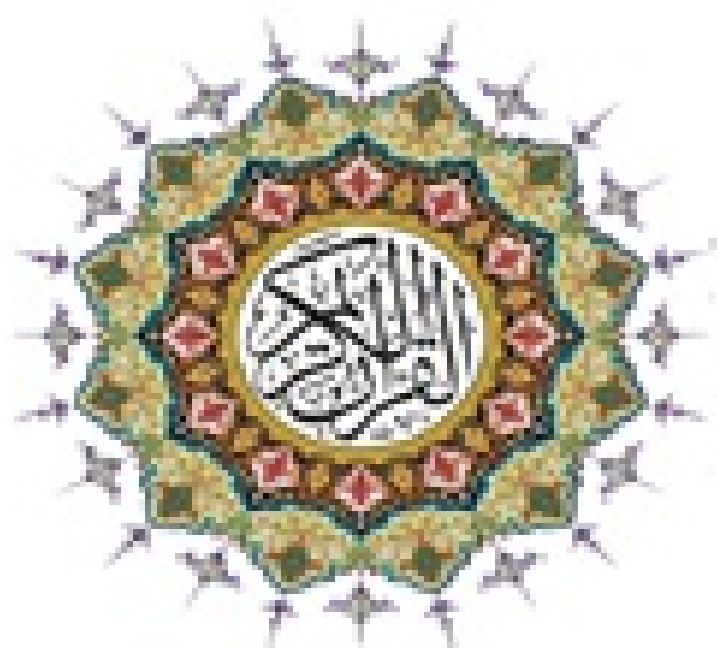
گامی

عمران
علیه السلام

www. **Ghaemiyeh** .com
www. **Ghaemiyeh** .org
www. **Ghaemiyeh** .net
www. **Ghaemiyeh** .ir

علم مفاهیم شناسی در قرآن

جلد ۱۱۱

رسول ملکیان اصفهانی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

علم مفاهيم شناسي در قرآن سري جديد جلد 111

نويسنده:

رسول ملكيان اصفهاني

ناشر چاپي:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۴۳	علم مفاهیم شناسی در قرآن سری جدید جلد ۱۱۱
۴۳	مشخصات کتاب
۴۳	۱- هارون (ع)
۴۳	۱- آثار ایمان هارون (ع)
۴۳	۲- آثار عبودیت هارون (ع)
۴۴	۳- آثار فصاحت هارون (ع)
۴۵	۴- آثار معجزه هارون (ع)
۴۵	۵- آثار نرمی سخن هارون (ع)
۴۵	۶- آثار وزارت هارون (ع)
۴۵	۷- ابلاغ رسالت به هارون (ع)
۴۷	۸- اتمام حجت هارون (ع)
۴۷	۹- اجابت دعای هارون (ع)
۴۷	۱۰- احترام هارون (ع)
۴۷	۱۱- استضعاف هارون (ع)
۴۹	۱۲- استغفار برای هارون (ع)
۴۹	۱۳- استقامت هارون (ع)
۴۹	۱۴- استمهال هارون (ع)
۴۹	۱۵- اشراف فرعون و دعوت هارون (ع)
۵۱	۱۶- اشراف فرعون و هارون (ع)
۵۱	۱۷- اطاعت از هارون (ع)
۵۱	۱۸- اطمینان به هارون (ع)
۵۱	۱۹- اعتماد به هارون (ع)
۵۳	۲۰- اعلام اجابت دعای هارون (ع)

۵۳	۲۱- اعلام رسالت هارون(ع)
۵۳	۲۲- اقرار به نبوت هارون(ع)
۵۳	۲۳- الگوگیری از هارون(ع)
۵۵	۲۴- امداد به هارون(ع)
۵۵	۲۵- امر به معروف هارون(ع)
۵۵	۲۶- انتصاب هارون(ع)
۵۶	۲۷- انجام رسالت هارون(ع)
۵۷	۲۸- انذارهای هارون(ع)
۵۷	۲۹- اتقیاد هارون(ع)
۵۷	۳۰- اولین رسالت هارون(ع)
۵۷	۳۱- اهداف نبوت هارون(ع)
۵۹	۳۲- اهمیت نجات هارون(ع)
۵۹	۳۳- اهمیت همراهی هارون(ع)
۵۹	۳۴- ایمان به هارون(ع)
۶۲	۳۵- برادر ابوینی هارون(ع)
۶۳	۳۶- برادر مادری هارون(ع)
۶۳	۳۷- برادر هارون(ع)
۶۵	۳۸- برخورد با هارون(ع)
۶۵	۳۹- برگزیدگی هارون(ع)
۶۶	۴۰- برنامه ریزی هارون(ع)
۶۷	۴۱- بصیرت هارون(ع)
۶۷	۴۲- بینش هارون(ع)
۶۷	۴۳- پاداش هارون(ع)
۶۸	۴۴- پیروزی هارون(ع)
۶۹	۴۵- پیشگامی هارون(ع)
۶۹	۴۶- تأخیر مجازات هارون(ع)

- ۴۷- تاریخ بعثت هارون(ع) ۷۰
- ۴۸- تبلیغ علیه هارون(ع) ۷۱
- ۴۹- تبلیغ هارون(ع) ۷۱
- ۵۰- تحقیر هارون(ع) ۷۲
- ۵۱- تسبیح هارون(ع) ۷۳
- ۵۲- تعدد معجزه هارون(ع) ۷۳
- ۵۳- تقرب هارون(ع) ۷۵
- ۵۴- تکلیف هارون(ع) ۷۵
- ۵۵- توصیه اتحاد به هارون(ع) ۷۶
- ۵۶- توصیه به هارون(ع) ۷۷
- ۵۷- توصیه های هارون(ع) ۷۷
- ۵۸- توطئه قتل هارون(ع) ۷۹
- ۵۹- تهمت اختلاف افکنی به هارون(ع) ۷۹
- ۶۰- تهمت جادوگری به هارون(ع) ۷۹
- ۶۱- تهمت قدرت طلبی به هارون(ع) ۷۹
- ۶۲- جادوگران فرعون و دعوت هارون(ع) ۸۱
- ۶۳- جهان شمولی رسالت هارون(ع) ۸۱
- ۶۴- حامی هارون(ع) ۸۱
- ۶۵- حجت هارون(ع) ۸۱
- ۶۶- حقانیت معجزه هارون(ع) ۸۳
- ۶۷- خاستگاه اجتماعی هارون(ع) ۸۳
- ۶۸- خواسته های هارون(ع) ۸۳
- ۶۹- خوشنامی هارون(ع) ۸۵
- ۷۰- درخواست رحمت برای هارون(ع) ۸۵
- ۷۱- درخواست همراهی هارون(ع) ۸۵
- ۷۲- دعای هارون(ع) ۸۷

- ۷۳- دعوت هارون(ع) ۸۷
- ۷۴- دعوت‌های هارون(ع) ۸۷
- ۷۵- دلایل بی تفاوتی هارون(ع) ۸۹
- ۷۶- دلایل نبوت هارون(ع) ۸۹
- ۷۷- دلداری به هارون(ع) ۸۹
- ۷۸- رسالت هارون(ع) ۸۹
- ۷۹- رفع اندوه هارون(ع) ۹۵
- ۸۰- روش تبلیغ هارون(ع) ۹۵
- ۸۱- روش مبارزه با هارون(ع) ۹۷
- ۸۲- رهبری هارون(ع) ۹۷
- ۸۳- زمینه پاداش هارون(ع) ۹۹
- ۸۴- زمینه نبوت هارون(ع) ۹۹
- ۸۵- سجده هارون(ع) ۹۹
- ۸۶- سلام بر هارون(ع) ۹۹
- ۸۷- سلام هارون(ع) ۱۰۱
- ۸۸- شرایط اجابت دعای هارون(ع) ۱۰۱
- ۸۹- شرک ستیزی هارون(ع) ۱۰۱
- ۹۰- شریعت هارون(ع) ۱۰۳
- ۹۱- ضعف هارون(ع) ۱۰۳
- ۹۲- عبودیت هارون(ع) ۱۰۴
- ۹۳- عصیان از هارون(ع) ۱۰۵
- ۹۴- عقیده هارون(ع) ۱۰۵
- ۹۵- علایق معنوی هارون(ع) ۱۰۵
- ۹۶- عمل به تکلیف هارون(ع) ۱۰۷
- ۹۷- عمل خیر هارون(ع) ۱۰۷
- ۹۸- عوامل اطمینان هارون(ع) ۱۰۷

- ۹۹- عوامل اعراض از معجزه هارون(ع)----- ۱۰۹
- ۱۰۰- عوامل امیدواری هارون(ع)----- ۱۰۹
- ۱۰۱- عوامل اندوه هارون(ع)----- ۱۰۹
- ۱۰۲- عوامل پیروزی هارون(ع)----- ۱۰۹
- ۱۰۳- فرعون و هارون(ع)----- ۱۱۰
- ۱۰۴- فرعونیان و هارون(ع)----- ۱۱۱
- ۱۰۵- فصاحت هارون(ع)----- ۱۱۱
- ۱۰۶- فضایل هارون(ع)----- ۱۱۱
- ۱۰۷- فلسفه وزارت هارون(ع)----- ۱۱۷
- ۱۰۸- قبول همراهی هارون(ع)----- ۱۱۷
- ۱۰۹- قصه هارون(ع)----- ۱۱۷
- ۱۱۰- قضاوت هارون(ع)----- ۱۳۵
- ۱۱۱- کتاب آسمانی هارون(ع)----- ۱۳۵
- ۱۱۲- کتاب هارون(ع)----- ۱۳۵
- ۱۱۳- کمال هارون(ع)----- ۱۳۷
- ۱۱۴- کیفر تکذیب هارون(ع)----- ۱۳۷
- ۱۱۵- گرفتن ریش هارون(ع)----- ۱۳۷
- ۱۱۶- گرفتن سر هارون(ع)----- ۱۳۷
- ۱۱۷- گریه هارون(ع)----- ۱۳۹
- ۱۱۸- مبارزه هارون(ع)----- ۱۳۹
- ۱۱۹- مبارزه هارون(ع) با گوساله پرستی----- ۱۴۱
- ۱۲۰- مجازات هارون(ع)----- ۱۴۱
- ۱۲۱- محافظت از هارون(ع)----- ۱۴۱
- ۱۲۲- محدوده مسؤلیت هارون(ع)----- ۱۴۲
- ۱۲۳- مربی هارون(ع)----- ۱۴۲
- ۱۲۴- مردمی بودن هارون(ع)----- ۱۴۲

- ۱۲۵- مسؤولیت ھارون (ع) ۱۴۴
- ۱۲۶- مشاوره موسی (ع) و ھارون (ع) ۱۴۹
- ۱۲۷- مشکلات ھارون (ع) ۱۴۹
- ۱۲۸- مصونیت ھارون (ع) ۱۵۱
- ۱۲۹- معجزه ھارون (ع) ۱۵۱
- ۱۳۰- مقامات ھارون (ع) ۱۵۱
- ۱۳۱- مکان انتصاب ھارون (ع) ۱۵۵
- ۱۳۲- مکان برگزیدگی ھارون (ع) ۱۵۶
- ۱۳۳- مکذبان برتری ھارون (ع) ۱۵۷
- ۱۳۴- مکذبان ھارون (ع) ۱۵۷
- ۱۳۵- مناجات ھارون (ع) ۱۵۹
- ۱۳۶- منشأ پیروزی ھارون (ع) ۱۵۹
- ۱۳۷- منشأ قدرت ھارون (ع) ۱۶۱
- ۱۳۸- مواخذہ ھارون (ع) ۱۶۱
- ۱۳۹- موانع ایمان بہ ھارون (ع) ۱۶۱
- ۱۴۰- مؤاخذہ ھارون (ع) ۱۶۶
- ۱۴۱- مہربانی ھارون (ع) ۱۶۷
- ۱۴۲- مہلت بہ ھارون (ع) ۱۶۷
- ۱۴۳- مہمترین دعوت ھارون (ع) ۱۶۷
- ۱۴۴- مہمترین رسالت ھارون (ع) ۱۶۸
- ۱۴۵- مہمترین نعمت ھارون (ع) ۱۶۹
- ۱۴۶- نبوت ھارون (ع) ۱۶۹
- ۱۴۷- نجات بخشی ھارون (ع) ۱۷۳
- ۱۴۸- نجات ھارون (ع) ۱۷۳
- ۱۴۹- نرمی سخن ھارون (ع) ۱۷۳
- ۱۵۰- نسب ھارون (ع) ۱۷۵

- ۱۵۱- نسل هارون(ع)----- ۱۷۵
- ۱۵۲- نصرت هارون(ع)----- ۱۷۵
- ۱۵۳- نعمتهای هارون(ع)----- ۱۷۶
- ۱۵۴- نقش هارون(ع)----- ۱۷۹
- ۱۵۵- نگرانی هارون(ع)----- ۱۸۷
- ۱۵۶- نماز هارون(ع)----- ۱۸۷
- ۱۵۷- نهی از منکر هارون(ع)----- ۱۸۷
- ۱۵۸- نیاکان هارون(ع)----- ۱۸۷
- ۱۵۹- وحی به هارون(ع)----- ۱۸۹
- ۱۶۰- وزارت هارون(ع)----- ۱۹۱
- ۱۶۱- وعده پیروزی هارون(ع)----- ۱۹۱
- ۱۶۲- ولایت هارون(ع)----- ۱۹۱
- ۱۶۳- ویژگیهای کتاب آسمانی هارون(ع)----- ۱۹۱
- ۱۶۴- ویژگیهای مدیریت هارون(ع)----- ۱۹۳
- ۱۶۵- هارون(ع) از بنی اسرائیل----- ۱۹۳
- ۱۶۶- هارون(ع) از صالحان----- ۱۹۳
- ۱۶۷- هارون(ع) از محسنان----- ۱۹۳
- ۱۶۸- هارون(ع) در غیاب موسی(ع)----- ۱۹۵
- ۱۶۹- هارون(ع) در بهبود----- ۱۹۶
- ۱۷۰- هارون(ع) و اشراف فرعون----- ۱۹۷
- ۱۷۱- هارون(ع) و براندازی فرعون----- ۱۹۷
- ۱۷۲- هارون(ع) و بنی اسرائیل----- ۱۹۸
- ۱۷۳- هارون(ع) و تورات----- ۱۹۹
- ۱۷۴- هارون(ع) و جاهلان----- ۱۹۹
- ۱۷۵- هارون(ع) و فرعون----- ۱۹۹
- ۱۷۶- هارون(ع) و فرعونیان----- ۲۰۰

- ۱۷۷- هارون(ع) و گمراهان ۲۰۱
- ۱۷۸- هارون(ع) و گمراهان بنی اسرائیل ۲۰۱
- ۱۷۹- هارون(ع) و گمراهی بنی اسرائیل ۲۰۱
- ۱۸۰- هارون(ع) و گوساله پرستی بنی اسرائیل ۲۰۳
- ۱۸۱- هارون(ع) و مریم(ع) ۲۰۳
- ۱۸۲- هارون(ع) و مسکن بنی اسرائیل ۲۰۴
- ۱۸۳- هارون(ع) و موسی(ع) ۲۰۵
- ۱۸۴- هارون(ع) و نفرین بر اشراف فرعون ۲۰۷
- ۱۸۵- هارون(ع) و نفرین بر فرعون ۲۰۸
- ۱۸۶- هارون(ع) هنگام استماع آیات خدا ۲۰۹
- ۱۸۷- هدایت هارون(ع) ۲۰۹
- ۱۸۸- هدایتگری هارون(ع) ۲۱۰
- ۱۸۹- هشدارهای هارون(ع) ۲۱۱
- ۱۹۰- هماهنگی موسی(ع) و هارون(ع) ۲۱۱
- ۱۹۱- همراهی هارون(ع) با موسی(ع) ۲۱۳
- ۲- هامان ۲۱۴
- ۱- احساس خطر هامان ۲۱۴
- ۲- استکبار هامان ۲۱۴
- ۳- امکانات دنیوی هامان ۲۱۴
- ۴- اوامر هامان ۲۱۶
- ۵- برج سازی هامان ۲۱۶
- ۶- ترس هامان ۲۱۶
- ۷- تهمتهای هامان ۲۱۸
- ۸- خطای هامان ۲۱۸
- ۹- رصدخانه سازی هامان ۲۱۸
- ۱۰- روش مبارزه هامان ۲۱۸

- ۲۲۰ ۱۱- سرشناسی هامان
- ۲۲۰ ۱۲- شکست توطئه هامان
- ۲۲۰ ۱۳- شهرت هامان
- ۲۲۰ ۱۴- ظلم هامان
- ۲۲۲ ۱۵- عبرت از قصه هامان
- ۲۲۲ ۱۶- عجز هامان
- ۲۲۲ ۱۷- عذاب هامان
- ۲۲۳ ۱۸- غرق هامان
- ۲۲۴ ۱۹- فرجام شوم هامان
- ۲۲۴ ۲۰- فرماندهی هامان
- ۲۲۴ ۲۱- قتل‌های هامان
- ۲۲۴ ۲۲- قدرت هامان
- ۲۲۶ ۲۳- کفر هامان
- ۲۲۶ ۲۴- کیفر هامان
- ۲۲۶ ۲۵- گناه هامان
- ۲۲۶ ۲۶- مسؤولیت هامان
- ۲۲۸ ۲۷- مصالح برج هامان
- ۲۲۸ ۲۸- موسی(ع) و هامان
- ۲۲۸ ۲۹- نفوذ اجتماعی هامان
- ۲۲۸ ۳۰- نقش هامان
- ۲۳۱ ۳۱- هامان در سرزمین مصر
- ۲۳۱ ۳۲- هلاکت هامان
- ۲۳۲ ۳۳- هماهنگی فرعون با هامان
- ۲۳۳ ۳- هبه
- ۲۳۳ ۱- هبه
- ۲۳۳ ۲- اجتناب از هبه عطایای خدا

- ۳- ازدواج با لفظ هبه - ۲۳۳
- ۴- امر به هبه - ۲۳۵
- ۵- اهمیت هبه - ۲۳۵
- ۶- درخواست هبه - ۲۳۷
- ۷- هبه به خویشاوندان - ۲۳۷
- ۸- هبه عطایای خدا - ۲۳۸
- ۹- هبه مهریه - ۲۳۹
- ۴- هجرت - ۲۴۰
- ۱- هجرت - ۲۴۰
- ۲- آثار ترک هجرت - ۲۴۰
- ۳- آثار هجرت - ۲۴۲
- ۴- آثار هجرت بنی اسرائیل - ۲۴۷
- ۵- آثار هجرت به دارالاسلام - ۲۴۸
- ۶- آثار هجرت به دارالکفر - ۲۴۸
- ۷- آثار هجرت محمد(صلی الله علیه و آله) - ۲۴۹
- ۸- آثار هجرت مسلمانان صدر اسلام - ۲۵۰
- ۹- آگاهی از پاداش اخروی هجرت - ۲۵۰
- ۱۰- آگاهی از فواید دنیوی هجرت - ۲۵۰
- ۱۱- اخلاص در هجرت - ۲۵۲
- ۱۲- ارزش هجرت - ۲۵۲
- ۱۳- ارزش هجرت در راه خدا - ۲۵۴
- ۱۴- اعلام هجرت ابراهیم(ع) - ۲۵۵
- ۱۵- اهمیت پاداش اخروی هجرت - ۲۵۶
- ۱۶- اهمیت صبر در هجرت - ۲۵۶
- ۱۷- اهمیت هجرت - ۲۵۶
- ۱۸- اهمیت هجرت از جامعه فاسد - ۲۶۰

- ۱۹- اهمیت هجرت از دارالکفر ----- ۲۶۰
- ۲۰- اهمیت هجرت از سرزمین شرک ----- ۲۶۱
- ۲۱- اهمیت هجرت مبلغان ----- ۲۶۲
- ۲۲- پاداش دنیوی هجرت ----- ۲۶۲
- ۲۳- پاداش هجرت ----- ۲۶۲
- ۲۴- ترک هجرت به مدینه ----- ۲۶۴
- ۲۵- تشویق به هجرت ----- ۲۶۵
- ۲۶- توصیه به هجرت ----- ۲۶۶
- ۲۷- دعای هجرت ----- ۲۶۷
- ۲۸- زکات قبل از هجرت ----- ۲۶۸
- ۲۹- سختی هجرت ----- ۲۶۸
- ۳۰- سختیهای هجرت در راه خدا ----- ۲۶۸
- ۳۱- سرزنش ترک هجرت ----- ۲۷۰
- ۳۲- شرایط ارزش هجرت ----- ۲۷۰
- ۳۳- شرایط هجرت ----- ۲۷۰
- ۳۴- صبر در هجرت ----- ۲۷۱
- ۳۵- ظالمان و ارزش هجرت ----- ۲۷۲
- ۳۶- ظلم ترک هجرت ----- ۲۷۲
- ۳۷- عوامل هجرت محمد(صلی الله علیه و آله) ----- ۲۷۲
- ۳۸- عوامل هجرت مسلمانان ----- ۲۷۴
- ۳۹- فرعون و هجرت بنی اسرائیل ----- ۲۷۴
- ۴۰- فرعونیان و هجرت بنی اسرائیل ----- ۲۷۴
- ۴۱- فضیلت هجرت ----- ۲۷۵
- ۴۲- فلسفه هجرت ----- ۲۷۶
- ۴۳- فلسفه هجرت ابراهیم(ع) ----- ۲۷۶
- ۴۴- فلسفه هجرت شبانه بنی اسرائیل ----- ۲۷۸

- ۴۵- فلسفه هجرت محمد(صلی الله علیه و آله) - - - - - ۲۷۹
- ۴۶- فلسفه هجرت مسلمانان صدراسلام - - - - - ۲۸۰
- ۴۷- فواید هجرت - - - - - ۲۸۱
- ۴۸- کیفر ترک هجرت - - - - - ۲۸۲
- ۴۹- کیفیت هجرت خانواده لوط(ع) - - - - - ۲۸۲
- ۵۰- کیفیت هجرت لوط(ع) - - - - - ۲۸۲
- ۵۱- گناه ترک هجرت - - - - - ۲۸۳
- ۵۲- محمد(صلی الله علیه و آله) قبل از هجرت - - - - - ۲۸۴
- ۵۳- مدینه قبل از هجرت - - - - - ۲۸۴
- ۵۴- مرگ در هجرت - - - - - ۲۸۴
- ۵۵- مسلمانان پس از هجرت - - - - - ۲۸۶
- ۵۶- مسلمانان قبل از هجرت - - - - - ۲۸۶
- ۵۷- مسیر هجرت بنی اسرائیل - - - - - ۲۸۶
- ۵۸- مسیر هجرت خانواده لوط(ع) - - - - - ۲۸۸
- ۵۹- مسیر هجرت لوط(ع) - - - - - ۲۸۹
- ۶۰- مسیر هجرت موسی(ع) - - - - - ۲۹۰
- ۶۱- ملاک ارزش هجرت - - - - - ۲۹۱
- ۶۲- ممانعت از هجرت - - - - - ۲۹۲
- ۶۳- ممانعت از هجرت بنی اسرائیل - - - - - ۲۹۴
- ۶۴- منشأ هجرت ابراهیم(ع) - - - - - ۲۹۴
- ۶۵- موارد هجرت - - - - - ۲۹۵
- ۶۶- موانع هجرت - - - - - ۲۹۶
- ۶۷- موسی(ع) هنگام هجرت - - - - - ۲۹۶
- ۶۸- موفقیت محمد(صلی الله علیه و آله) در هجرت - - - - - ۲۹۶
- ۶۹- نفاق قبل از هجرت - - - - - ۲۹۸
- ۷۰- نگرانی از هجرت فرعونیان - - - - - ۲۹۸

- ۲۹۸ ۷۱- وجوب هجرت
- ۲۹۹ ۷۲- وقت هجرت موسی(ع)
- ۳۰۰ ۷۳- ویژگیهای هجرت بنی اسرائیل
- ۳۰۰ ۷۴- هجرت ابراهیم(ع)
- ۳۰۴ ۷۵- هجرت از جامعه ظالم
- ۳۰۴ ۷۶- هجرت از جامعه فاسد
- ۳۰۵ ۷۷- هجرت از جامعه مشرک
- ۳۰۸ ۷۸- هجرت از دار الکفر
- ۳۰۸ ۷۹- هجرت از دارالکفر
- ۳۱۰ ۸۰- هجرت از سرزمین شرک
- ۳۱۰ ۸۱- هجرت از سرزمین قوم لوط
- ۳۱۲ ۸۲- هجرت از سرزمین مصر
- ۳۱۴ ۸۳- هجرت از شرک
- ۳۱۵ ۸۴- هجرت از کفر
- ۳۱۶ ۸۵- هجرت از مصرباستان
- ۳۱۶ ۸۶- هجرت از مکه
- ۳۱۸ ۸۷- هجرت اصحاب کهف
- ۳۲۰ ۸۸- هجرت با شتر
- ۳۲۰ ۸۹- هجرت برای شناخت اسلام
- ۳۲۰ ۹۰- هجرت بنی اسرائیل
- ۳۲۲ ۹۱- هجرت به حبشه
- ۳۲۲ ۹۲- هجرت به دارالکفر
- ۳۲۳ ۹۳- هجرت به سرزمین با برکت
- ۳۲۴ ۹۴- هجرت به سوی خدا
- ۳۲۴ ۹۵- هجرت به سوی محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۳۲۴ ۹۶- هجرت به فلسطین

- ۳۲۵ ----- ۹۷- هجرت به محمد(صلی الله علیه و آله) -----
- ۳۲۶ ----- ۹۸- هجرت به مدینه -----
- ۳۲۸ ----- ۹۹- هجرت به مشرق سرزمین مصر -----
- ۳۲۸ ----- ۱۰۰- هجرت پیروان شعیب(ع) -----
- ۳۲۹ ----- ۱۰۱- هجرت خانواده لوط(ع) -----
- ۳۳۰ ----- ۱۰۲- هجرت خانواده موسی(ع) -----
- ۳۳۱ ----- ۱۰۳- هجرت در راه خدا -----
- ۳۳۴ ----- ۱۰۴- هجرت در صدر اسلام -----
- ۳۳۴ ----- ۱۰۵- هجرت زنان مؤمن -----
- ۳۳۴ ----- ۱۰۶- هجرت شبانه بنی اسرائیل -----
- ۳۳۶ ----- ۱۰۷- هجرت شبانه خانواده لوط(ع) -----
- ۳۳۸ ----- ۱۰۸- هجرت شبانه لوط(ع) -----
- ۳۴۰ ----- ۱۰۹- هجرت شعیب(ع) -----
- ۳۴۰ ----- ۱۱۰- هجرت صالح(ع) -----
- ۳۴۲ ----- ۱۱۱- هجرت علنی بنی اسرائیل -----
- ۳۴۲ ----- ۱۱۲- هجرت لوط(ع) -----
- ۳۴۵ ----- ۱۱۳- هجرت محمد(صلی الله علیه و آله) -----
- ۳۴۶ ----- ۱۱۴- هجرت مسلمانان -----
- ۳۴۸ ----- ۱۱۵- هجرت مسلمانان از مکه -----
- ۳۴۸ ----- ۱۱۶- هجرت مسلمانان صدر اسلام -----
- ۳۵۰ ----- ۱۱۷- هجرت مسلمانان مکه -----
- ۳۵۰ ----- ۱۱۸- هجرت موحدان -----
- ۳۵۰ ----- ۱۱۹- هجرت موسی(ع) از مدین -----
- ۳۵۲ ----- ۱۲۰- هجرت موسی(ع) از مصر -----
- ۳۵۲ ----- ۱۲۱- هجرت موسی(ع) به مدین -----
- ۳۵۴ ----- ۱۲۲- هجرت مؤمنان -----

- ۱۲۳- هجرت مؤمنان قوم لوط ۳۵۴
- ۱۲۴- هجرت یونس(ع) ۳۵۵
- ۱۲۵- همسفر محمد(صلی الله علیه و آله) در هجرت ۳۵۶
- ۵- هجوم ۳۵۸
- ۱- آثار هجوم اصحاب فیل ۳۵۸
- ۲- آثار هجوم دشمن به مدینه ۳۵۸
- ۳- آثار هجوم غافلگیرانه به دشمنان ۳۵۸
- ۴- اختفای وقت هجوم ۳۵۸
- ۵- ایمنی از هجوم مأجوج ۳۶۰
- ۶- ایمنی از هجوم یأجوج ۳۶۰
- ۷- دفع هجوم کافران ۳۶۰
- ۸- راههای هجوم مأجوج ۳۶۰
- ۹- راههای هجوم یأجوج ۳۶۲
- ۱۰- کیفر هجوم به کعبه ۳۶۲
- ۱۱- مبارزه با هجوم دشمنان ۳۶۲
- ۱۲- مبارزه با هجوم مفسدان ۳۶۲
- ۱۳- ممانعت از هجوم مفسدان ۳۶۳
- ۱۴- وسعت هجوم مأجوج ۳۶۴
- ۱۵- وسعت هجوم یأجوج ۳۶۴
- ۱۶- وقت هجوم مجاهدان غزوه ذات السلاسل ۳۶۴
- ۱۷- هجوم ابرهه به مکه ۳۶۵
- ۱۸- هجوم اصحاب فیل ۳۶۶
- ۱۹- هجوم اصحاب فیل به مکه ۳۶۶
- ۲۰- هجوم به دشمنان ۳۶۶
- ۲۱- هجوم به وسط سپاه ۳۶۷
- ۲۲- هجوم پرندگان بر اصحاب فیل ۳۶۸

- ۳۶۸ ۲۳- هجوم در صبح
- ۳۷۰ ۲۴- هجوم دشمن به مدینه
- ۳۷۲ ۲۵- هجوم دشمن به مسلمانان مدینه
- ۳۷۲ ۲۶- هجوم دشمن در غزوه احزاب
- ۳۷۴ ۲۷- هجوم غافلگیرانه
- ۳۷۵ ۲۸- هجوم قوم ابراهیم
- ۳۷۶ ۲۹- هجوم قوم لوط
- ۳۷۶ ۳۰- هجوم مأجوج
- ۳۷۶ ۳۱- هجوم مأجوج در آخرالزمان
- ۳۷۸ ۳۲- هجوم موسی(ع) به فرعونى
- ۳۷۸ ۳۳- هجوم یأجوج
- ۳۷۹ ۳۴- هجوم یأجوج در آخرالزمان
- ۳۸۱ ۶- هدایت
- ۳۸۱ ۱- هدایت
- ۳۸۳ ۲- آثار اخروی هدایت پذیری
- ۳۸۳ ۳- آثار تأثیر از هدایت ظالمان
- ۳۸۳ ۴- آثار تقصیر در هدایت انسان ها
- ۳۸۳ ۵- آثار ذکر سهولت هدایت
- ۳۸۵ ۶- آثار محرومیت از هدایت
- ۳۸۵ ۷- آثار هدایت
- ۳۹۲ ۸- آثار هدایت اصحاب کهف
- ۳۹۲ ۹- آثار هدایت پذیری
- ۳۹۲ ۱۰- آثار هدایت خدا
- ۳۹۴ ۱۱- آثار هدایت ناپذیری
- ۳۹۵ ۱۲- آثار هدایت ناپذیری کافران
- ۳۹۶ ۱۳- آثار هدایت ناپذیری مشرکان

- ۱۴- آثار یأس از هدایت فرعونیان - ۳۹۷
- ۱۵- آثار یأس از هدایت گمراهگران - ۳۹۷
- ۱۶- آرزوی هدایت - ۳۹۷
- ۱۷- آرزوی هدایت انسانها - ۳۹۹
- ۱۸- آسانی هدایت - ۳۹۹
- ۱۹- ابراهیم(ع) و هدایت ناپذیران - ۳۹۹
- ۲۰- ابزار هدایت - ۳۹۹
- ۲۱- ابلاغ معارف به هدایت ناپذیران - ۴۰۷
- ۲۲- اجتناب از هدایت اهل تزکیه - ۴۰۷
- ۲۳- اجتناب از هدایت موعظه پذیران - ۴۰۷
- ۲۴- احضار هدایت ناپذیران در قیامت - ۴۰۷
- ۲۵- اختیار در هدایت - ۴۰۹
- ۲۶- ادعای هدایت - ۴۱۲
- ۲۷- ارائه نمونه عینی در هدایت - ۴۱۳
- ۲۸- ارزش هدایت - ۴۱۷
- ۲۹- ارکان هدایت - ۴۱۷
- ۳۰- ازدیاد هدایت - ۴۱۷
- ۳۱- ازدیاد هدایت محمد(صلی الله علیه و آله) - ۴۱۹
- ۳۲- ازدیاد هدایت مهتدین - ۴۱۹
- ۳۳- استحاله هدایت هدایت ناپذیران - ۴۱۹
- ۳۴- استمرار هدایت مؤمنان - ۴۱۹
- ۳۵- اصرار بر هدایت - ۴۲۱
- ۳۶- الگوگیری در هدایت - ۴۲۱
- ۳۷- الوهیت در هدایت - ۴۲۱
- ۳۸- امیدواری به هدایت - ۴۲۱
- ۳۹- انبیا و هدایت - ۴۲۳

- ۴۲۳ ۴۰- انتخاب هدایت
- ۴۲۴ ۴۱- اندوه بر هدایت ناپذیری انسان ها
- ۴۲۵ ۴۲- انذار در هدایت
- ۴۲۸ ۴۳- انسان و هدایت
- ۴۲۹ ۴۴- انسان های هدایت ناپذیر
- ۴۲۹ ۴۵- اولویتها در هدایت
- ۴۲۹ ۴۶- اهمیت امیدواری به هدایت
- ۴۳۰ ۴۷- اهمیت نعمت هدایت
- ۴۳۱ ۴۸- اهمیت هدایت
- ۴۳۹ ۴۹- اهمیت هدایت انسان ها
- ۴۴۵ ۵۰- اهمیت هدایت بنی اسرائیل
- ۴۴۵ ۵۱- اهمیت هدایت خوشاوندان
- ۴۴۵ ۵۲- اهمیت هدایت عبرت پذیران
- ۴۴۷ ۵۳- اهمیت هدایت کافران
- ۴۴۷ ۵۴- اهمیت هدایت گمراهان
- ۴۴۷ ۵۵- اهمیت هدایت مردم
- ۴۴۹ ۵۶- اهمیت هدایت مستعدان
- ۴۵۱ ۵۷- اهمیت هدایت مشرکان
- ۴۵۱ ۵۸- ایجاد زمینه هدایت
- ۴۵۱ ۵۹- برهان در هدایت
- ۴۵۲ ۶۰- بشارت در هدایت
- ۴۵۴ ۶۱- بشارت هدایت
- ۴۵۵ ۶۲- تبیین مشکلات راه هدایت
- ۴۵۵ ۶۳- تبیین منشأ هدایت
- ۴۵۵ ۶۴- تحصیل هدایت
- ۴۵۵ ۶۵- تدریجی بودن هدایت

- ۴۵۷ ۶۶- ترس در هدایت
- ۴۵۷ ۶۷- تشابه برخوردهای هدایت ناپذیران
- ۴۵۷ ۶۸- تشخیص هدایت پذیران
- ۴۵۷ ۶۹- تشخیص هدایت ناپذیران
- ۴۵۷ ۷۰- تشویق به هدایت
- ۴۵۹ ۷۱- تشویق در هدایت
- ۴۵۹ ۷۲- توصیه به هدایت پذیری
- ۴۶۰ ۷۳- توفیق هدایت
- ۴۶۱ ۷۴- تهدید هدایت ستیزان
- ۴۶۱ ۷۵- تهدید هدایت ناپذیران
- ۴۶۱ ۷۶- تهییج عواطف در هدایت
- ۴۶۱ ۷۷- ثابت قدمان در هدایت
- ۴۶۳ ۷۸- ثبات قدم در هدایت
- ۴۶۳ ۷۹- حتمیت کیفر هدایت ستیزی
- ۴۶۳ ۸۰- حکمت خدا در هدایت
- ۴۶۳ ۸۱- درخواست هدایت
- ۴۶۷ ۸۲- دعا برای هدایت
- ۴۶۷ ۸۳- دعوت به هدایت
- ۴۶۹ ۸۴- ذکر هدایت انسان ها
- ۴۶۹ ۸۵- ذکر هدایت محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۴۶۹ ۸۶- راه هدایت
- ۴۶۹ ۸۷- راههای هدایت
- ۴۷۱ ۸۸- رحمت هدایت
- ۴۷۱ ۸۹- رفاه و هدایت
- ۴۷۱ ۹۰- روش برخورد هدایت ناپذیران
- ۴۷۲ ۹۱- روش هدایت

- ۹۲- روش هدایت انبیا ۵۱۵
- ۹۳- روش هدایت گمراهان ۵۱۶
- ۹۴- روش هدایت ملکه سبأ ۵۱۷
- ۹۵- زمینه ازدیاد هدایت ۵۱۷
- ۹۶- زمینه تأثیر هدایت ۵۱۷
- ۹۷- زمینه محرومیت از هدایت ۵۱۹
- ۹۸- زمینه های هدایت ۵۲۰
- ۹۹- زمینه هدایت ۵۲۱
- ۱۰۰- زمینه هدایت آزر ۵۵۵
- ۱۰۱- زمینه هدایت ابراهیم(ع) ۵۵۵
- ۱۰۲- زمینه هدایت اعراب ۵۵۵
- ۱۰۳- زمینه هدایت انسان ها ۵۵۷
- ۱۰۴- زمینه هدایت بنی اسرائیل ۵۵۷
- ۱۰۵- زمینه هدایت به صراط مستقیم ۵۵۹
- ۱۰۶- زمینه هدایت پذیری ۵۵۹
- ۱۰۷- زمینه هدایت جامعه ۵۵۹
- ۱۰۸- زمینه هدایت حق ستیزان ۵۶۱
- ۱۰۹- زمینه هدایت غافلان ۵۶۱
- ۱۱۰- زمینه هدایت فرعون ۵۶۱
- ۱۱۱- زمینه هدایت قوم ثمود ۵۶۲
- ۱۱۲- زمینه هدایت کافران ۵۶۳
- ۱۱۳- زمینه هدایت گمراهان ۵۶۳
- ۱۱۴- زمینه هدایت منحرفان ۵۶۴
- ۱۱۵- زمینه هدایت موجودات ۵۶۵
- ۱۱۶- زمینه هدایت ناپذیری ۵۶۵
- ۱۱۷- زمینه هدایت نمازگزاران ۵۶۶

۵۶۷	۱۱۸- زوال استعداد هدایت
۵۶۷	۱۱۹- سختی هدایت فرعون
۵۶۷	۱۲۰- سرزنش هدایت ستیزان
۵۶۹	۱۲۱- سرزنش هدایت ناپذیران
۵۶۹	۱۲۲- سرزنش هدایت ناپذیری
۵۶۹	۱۲۳- سنت هدایت
۵۷۱	۱۲۴- شرایط استفاده از منابع هدایت
۵۷۱	۱۲۵- شرایط تأثیر هدایت
۵۷۲	۱۲۶- شرایط هدایت
۵۷۹	۱۲۷- شرایط هدایت گمراهان
۵۸۱	۱۲۸- شرایط هدایت مسیحیان
۵۸۱	۱۲۹- شرایط هدایت یهود
۵۸۱	۱۳۰- شکر نعمت هدایت
۵۸۱	۱۳۱- عجز از هدایت گمراهان
۵۸۳	۱۳۲- عذاب اخروی هدایت ناپذیران
۵۸۳	۱۳۳- عذاب هدایت ناپذیران
۵۸۳	۱۳۴- علاقه به هدایت انسانها
۵۸۳	۱۳۵- علاقه به هدایت کافران مکه
۵۸۵	۱۳۶- عوامل محرومیت از هدایت
۵۸۹	۱۳۷- عوامل مؤثر در هدایت
۵۹۱	۱۳۸- عوامل هدایت
۶۳۱	۱۳۹- عوامل هدایت ابراهیم(ع)
۶۳۱	۱۴۰- عوامل هدایت امت ها
۶۳۱	۱۴۱- عوامل هدایت انسان ها
۶۳۲	۱۴۲- عوامل هدایت اولوا الالباب
۶۳۳	۱۴۳- عوامل هدایت اهل یقین

- ۱۴۴- عوامل هدایت بنی اسرائیل ۶۳۳
- ۱۴۵- عوامل هدایت به صراط مستقیم ۶۳۳
- ۱۴۶- عوامل هدایت جامعه ۶۳۵
- ۱۴۷- عوامل هدایت جوامع ۶۳۵
- ۱۴۸- عوامل هدایت حق پذیران ۶۳۵
- ۱۴۹- عوامل هدایت عابدان ۶۳۵
- ۱۵۰- عوامل هدایت محسنان ۶۳۷
- ۱۵۱- عوامل هدایت محمد(صلی الله علیه و آله) ۶۳۷
- ۱۵۲- عوامل هدایت مؤمنان ۶۳۷
- ۱۵۳- عوامل هدایت ناپذیری ۶۳۸
- ۱۵۴- عوامل هدایت ناپذیری مشرکان مکه ۶۳۹
- ۱۵۵- فرجام شوم هدایت ناپذیران ۶۳۹
- ۱۵۶- فرجام هدایت ناپذیران ۶۴۰
- ۱۵۷- فرصت هدایت ۶۴۱
- ۱۵۸- فروش هدایت ۶۴۱
- ۱۵۹- فواید هدایت ۶۴۱
- ۱۶۰- قانونمندی هدایت ۶۴۲
- ۱۶۱- قانونمندی هدایت خدا ۶۴۳
- ۱۶۲- کافران هدایت پذیری ۶۴۳
- ۱۶۳- کافران هدایت ناپذیر ۶۴۵
- ۱۶۴- کمی هدایت پذیران ۶۴۵
- ۱۶۵- کیفر مخالفت با هدایت ۶۴۵
- ۱۶۶- کیفر هدایت ستیزان ۶۴۷
- ۱۶۷- کیفیت هدایت ۶۴۷
- ۱۶۸- گمراهان هدایت ناپذیر ۶۴۷
- ۱۶۹- گمراهی مدعیان هدایت ۶۴۸

- ۱۷۰- گمراهی هدایت ناپذیران ۶۴۹
- ۱۷۱- لجاجت گناهکاران هدایت ناپذیر ۶۴۹
- ۱۷۲- مانعان از هدایت ۶۴۹
- ۱۷۳- مبانی هدایت ۶۵۱
- ۱۷۴- مبلغان و هدایت ناپذیران ۶۵۱
- ۱۷۵- متحجران و هدایت ۶۵۱
- ۱۷۶- محرومان از هدایت ۶۵۱
- ۱۷۷- محرومان از هدایت خدا ۶۶۱
- ۱۷۸- محرومان از هدایت های خدا ۶۶۲
- ۱۷۹- محرومیت از هدایت ۶۶۳
- ۱۸۰- محرومیت از هدایت خدا ۶۶۶
- ۱۸۱- محرومیت ظالمان از هدایت ۶۶۹
- ۱۸۲- محرومیت کافران از هدایت ۶۶۹
- ۱۸۳- محمد(صلی الله علیه و آله) و هدایت کافران ۶۶۹
- ۱۸۴- محمد(صلی الله علیه و آله) و هدایت ناپذیران ۶۶۹
- ۱۸۵- مدعیان هدایت ۶۷۱
- ۱۸۶- مراتب هدایت ۶۷۱
- ۱۸۷- مراتب هدایت پذیری ۶۷۵
- ۱۸۸- مراحل هدایت ۶۷۵
- ۱۸۹- مراد از هدایت ۶۷۷
- ۱۹۰- مسؤول هدایت جامعه ۶۷۷
- ۱۹۱- مسؤول هدایت مؤمنان ۶۷۷
- ۱۹۲- مسیحیان و هدایت ۶۷۹
- ۱۹۳- مسیحیان هدایت ناپذیر ۶۷۹
- ۱۹۴- مسیحیت و هدایت ۶۷۹
- ۱۹۵- مشرکان هدایت ناپذیر ۶۷۹

- ۶۸۱ - ۱۹۶- مضمولان هدايت
- ۶۸۱ - ۱۹۷- مضمولان هدايت خاص
- ۶۸۱ - ۱۹۸- مشيت خدا در هدايت
- ۶۸۳ - ۱۹۹- معرضان از خدا و هدايت
- ۶۸۳ - ۲۰۰- معرضان از هدايت
- ۶۸۴ - ۲۰۱- مكان هدايت
- ۶۸۵ - ۲۰۲- ملاك تشخيص هدايت
- ۶۸۵ - ۲۰۳- ملاكهاى هدايت
- ۶۸۵ - ۲۰۴- ممانعت از هدايت مردم
- ۶۸۵ - ۲۰۵- منابع هدايت
- ۶۸۷ - ۲۰۶- منشأ هدايت
- ۷۱۰ - ۲۰۷- منشأ هدايت به صراط مستقيم
- ۷۱۱ - ۲۰۸- منشأ هدايت حق پذيران
- ۷۱۱ - ۲۰۹- منشأ هدايت گمشدگان
- ۷۱۱ - ۲۱۰- منشأ هدايت متقين
- ۷۱۱ - ۲۱۱- منشأ هدايت محمد(صلى الله عليه و آله)
- ۷۱۳ - ۲۱۲- منشأ هدايت مؤمنان
- ۷۱۳ - ۲۱۳- منشأ هدايت ناپذيرى
- ۷۱۳ - ۲۱۴- منفعت هدايت
- ۷۱۴ - ۲۱۵- موارد هدايت
- ۷۱۵ - ۲۱۶- موانع بى نيازى از هدايت
- ۷۱۵ - ۲۱۷- موانع هدايت
- ۷۳۳ - ۲۱۸- موانع هدايت قوم لوط
- ۷۳۳ - ۲۱۹- موانع هدايت كافران
- ۷۳۳ - ۲۲۰- موانع هدايت مشركان
- ۷۳۴ - ۲۲۱- موانع هدايت ملكه سبأ

- ۲۲۲- مؤاخذه اخروی هدایت ناپذیران ۷۳۵
- ۲۲۳- ناپایداری امکانات دنیوی هدایت ناپذیران ۷۳۵
- ۲۲۴- ناپایداری زندگی دنیوی هدایت ناپذیران ۷۳۵
- ۲۲۵- نسل هدایت یافته ابراهیم(ع) ۷۳۵
- ۲۲۶- نشانه های هدایت ۷۳۷
- ۲۲۷- نعمت هدایت ۷۳۹
- ۲۲۸- نفی اکراه در هدایت ۷۴۳
- ۲۲۹- نقش هدایت ناپذیران ۷۴۳
- ۲۳۰- نورانیت هدایت ۷۴۳
- ۲۳۱- نیاز به هدایت ۷۴۴
- ۲۳۲- نیاز به هدایت خدا ۷۵۰
- ۲۳۳- وحدت راه هدایت ۷۵۰
- ۲۳۴- وعده در هدایت ۷۵۱
- ۲۳۵- وعید در هدایت ۷۵۱
- ۲۳۶- ویژگی کتاب هدایت ۷۵۲
- ۲۳۷- ویژگیهای هدایت خدا ۷۵۳
- ۲۳۸- ویژگیهای هدایت قرآن ۷۵۳
- ۲۳۹- هدایت آدم(ع) ۷۵۵
- ۲۴۰- هدایت آزر ۷۵۵
- ۲۴۱- هدایت آفرینش ۷۵۶
- ۲۴۲- هدایت آیندگان ۷۵۷
- ۲۴۳- هدایت ابراهیم(ع) ۷۵۷
- ۲۴۴- هدایت اخروی مؤمنان ۷۵۹
- ۲۴۵- هدایت اسحاق(ع) ۷۵۹
- ۲۴۶- هدایت اسماعیل(ع) ۷۵۹
- ۲۴۷- هدایت اشراف فرعون ۷۶۱

- ۲۴۸- هدایت اصحاب کهف ۷۶۱
- ۲۴۹- هدایت الله ۷۶۲
- ۲۵۰- هدایت الیاس(ع) ۷۶۳
- ۲۵۱- هدایت الیسع(ع) ۷۶۳
- ۲۵۲- هدایت امت ها ۷۶۴
- ۲۵۳- هدایت انبیا ۷۶۵
- ۲۵۴- هدایت انسان ۷۶۷
- ۲۵۵- هدایت انسان ها ۷۷۰
- ۲۵۶- هدایت انفاقگران ۷۸۳
- ۲۵۷- هدایت اهل یقین به آخرت ۷۸۳
- ۲۵۸- هدایت ایوب(ع) ۷۸۳
- ۲۵۹- هدایت با آیات خدا ۷۸۵
- ۲۶۰- هدایت باغدار متکبر ۷۸۵
- ۲۶۱- هدایت بت پرستان ۷۸۵
- ۲۶۲- هدایت برپاکنندگان نماز ۷۸۵
- ۲۶۳- هدایت برگزیدگان ۷۸۷
- ۲۶۴- هدایت بنی اسرائیل ۷۸۷
- ۲۶۵- هدایت به ایمان ۷۸۹
- ۲۶۶- هدایت به توحید ۷۹۱
- ۲۶۷- هدایت به حق ۷۹۳
- ۲۶۸- هدایت به حیات واقعی ۷۹۵
- ۲۶۹- هدایت به سبیل الله ۷۹۵
- ۲۷۰- هدایت به صراط مستقیم ۷۹۵
- ۲۷۱- هدایت به عمل صالح ۸۰۷
- ۲۷۲- هدایت به نور ۸۰۷
- ۲۷۳- هدایت به نور خدا ۸۰۹

- ۲۷۴- هدایت پذیران ۸۰۹
- ۲۷۵- هدایت پذیری انسان ۸۰۹
- ۲۷۶- هدایت پذیری انسان ها ۸۱۱
- ۲۷۷- هدایت پذیری اهل خشیت ۸۱۱
- ۲۷۸- هدایت پذیری بندگان خدا ۸۱۱
- ۲۷۹- هدایت پذیری پیروان قرآن ۸۱۱
- ۲۸۰- هدایت پذیری جن ۸۱۳
- ۲۸۱- هدایت پذیری خداترسان ۸۱۳
- ۲۸۲- هدایت پذیری علما ۸۱۳
- ۲۸۳- هدایت پذیری مخلصین ۸۱۳
- ۲۸۴- هدایت پذیری موحدان ۸۱۵
- ۲۸۵- هدایت پذیری مؤمنان ۸۱۵
- ۲۸۶- هدایت پیروان انجیل ۸۱۵
- ۲۸۷- هدایت پیروان تورات ۸۱۵
- ۲۸۸- هدایت تسبیح گوینان خدا ۸۱۷
- ۲۸۹- هدایت تشریحی ۸۱۷
- ۲۹۰- هدایت تشریحی خدا ۸۱۷
- ۲۹۱- هدایت تکوینی ۸۱۷
- ۲۹۲- هدایت تلاش گران در راه خدا ۸۱۹
- ۲۹۳- هدایت حاکمان گمراه ۸۱۹
- ۲۹۴- هدایت حق پذیران ۸۱۹
- ۲۹۵- هدایت حق ستیزان ۸۱۹
- ۲۹۶- هدایت حق طلبان ۸۲۰
- ۲۹۷- هدایت حق ناپذیران ۸۲۱
- ۲۹۸- هدایت خاص ۸۲۱
- ۲۹۹- هدایت خاص خدا ۸۲۳

- ۳۰۰- هدایت خدا ۸۲۷
- ۳۰۱- هدایت خداترسان ۸۵۱
- ۳۰۲- هدایت خطاکاران ۸۵۱
- ۳۰۳- هدایت خویشاوندان ۸۵۲
- ۳۰۴- هدایت خویشاوندان انبیا ۸۵۳
- ۳۰۵- هدایت داود(ع) ۸۵۳
- ۳۰۶- هدایت در حضور محمد(صلی الله علیه و آله) ۸۵۳
- ۳۰۷- هدایت دشمنان ۸۵۵
- ۳۰۸- هدایت دشمنان محمد(صلی الله علیه و آله) ۸۵۵
- ۳۰۹- هدایت دنیاطلبان ۸۵۵
- ۳۱۰- هدایت ذوالقرنین ۸۵۷
- ۳۱۱- هدایت راستین ۸۵۷
- ۳۱۲- هدایت رهبران ۸۵۷
- ۳۱۳- هدایت زکریا(ع) ۸۵۷
- ۳۱۴- هدایت ستیزان ۸۵۹
- ۳۱۵- هدایت سلیمان(ع) ۸۵۹
- ۳۱۶- هدایت شعیب(ع) ۸۵۹
- ۳۱۷- هدایت شهیدان ۸۶۰
- ۳۱۸- هدایت صابران ۸۶۱
- ۳۱۹- هدایت صالحان ۸۶۱
- ۳۲۰- هدایت طغیانگران ۸۶۳
- ۳۲۱- هدایت طلبی انسان ۸۶۳
- ۳۲۲- هدایت عامه ۸۶۳
- ۳۲۳- هدایت عصیانگران ۸۶۴
- ۳۲۴- هدایت عیسی(ع) ۸۶۵
- ۳۲۵- هدایت فرعون ۸۶۵

- ۳۲۶- هدایت فرعونیان ۸۶۹
- ۳۲۷- هدایت فروشی منافقان ۸۷۱
- ۳۲۸- هدایت قوم ابراهیم ۸۷۱
- ۳۲۹- هدایت قوم ثمود ۸۷۱
- ۳۳۰- هدایت قوم عاد ۸۷۳
- ۳۳۱- هدایت قوم نوح ۸۷۳
- ۳۳۲- هدایت کافران ۸۷۴
- ۳۳۳- هدایت کافران مکه ۸۷۷
- ۳۳۴- هدایت گمراهان ۸۷۷
- ۳۳۵- هدایت گناهکاران ۸۸۱
- ۳۳۶- هدایت لعن شدگان ۸۸۱
- ۳۳۷- هدایت لوط(ع) ۸۸۱
- ۳۳۸- هدایت متقین ۸۸۳
- ۳۳۹- هدایت متوکلان ۸۸۵
- ۳۴۰- هدایت محسنان ۸۸۵
- ۳۴۱- هدایت محمد(صلی الله علیه و آله) ۸۸۷
- ۳۴۲- هدایت مرتد ۸۹۳
- ۳۴۳- هدایت مردم ۸۹۴
- ۳۴۴- هدایت مریم(س) ۸۹۵
- ۳۴۵- هدایت مستضعفان ۸۹۷
- ۳۴۶- هدایت مسلمانان ۸۹۷
- ۳۴۷- هدایت مشرکان ۸۹۹
- ۳۴۸- هدایت معلولان ۹۰۰
- ۳۴۹- هدایت مکذبان آیات خدا ۹۰۱
- ۳۵۰- هدایت ملکه سبأ ۹۰۱
- ۳۵۱- هدایت منافقان ۹۰۱

- ۳۵۲- هدایت موجودات ۹۰۳
- ۳۵۳- هدایت موحدان ۹۰۴
- ۳۵۴- هدایت موسی(ع) ۹۰۵
- ۳۵۵- هدایت موعظه ناپذیران ۹۰۷
- ۳۵۶- هدایت مؤدیان زکات ۹۰۷
- ۳۵۷- هدایت مؤمنان ۹۰۹
- ۳۵۸- هدایت مؤمنان به آیات خدا ۹۱۶
- ۳۵۹- هدایت مؤمنان به قرآن ۹۱۷
- ۳۶۰- هدایت مؤمنان صابر ۹۱۷
- ۳۶۱- هدایت مهتدین ۹۱۷
- ۳۶۲- هدایت ناپذیران ۹۱۹
- ۳۶۳- هدایت ناپذیران امت ها ۹۱۹
- ۳۶۴- هدایت ناپذیران بنی اسرائیل ۹۲۱
- ۳۶۵- هدایت ناپذیران و انبیا ۹۲۱
- ۳۶۶- هدایت ناپذیران و توحید ۹۲۱
- ۳۶۷- هدایت ناپذیران و محمد(صلی الله علیه و آله) ۹۲۱
- ۳۶۸- هدایت ناپذیران و معجزه ۹۲۳
- ۳۶۹- هدایت ناپذیری ۹۲۳
- ۳۷۰- هدایت ناپذیری آزر ۹۲۳
- ۳۷۱- هدایت ناپذیری اشراف قوم نوح ۹۲۴
- ۳۷۲- هدایت ناپذیری اقوام پیشین ۹۲۵
- ۳۷۳- هدایت ناپذیری اهل عذاب ۹۲۵
- ۳۷۴- هدایت ناپذیری بانیان مسجد ضرار ۹۲۵
- ۳۷۵- هدایت ناپذیری بهانه جوین ۹۲۶
- ۳۷۶- هدایت ناپذیری حق ناپذیران ۹۲۷
- ۳۷۷- هدایت ناپذیری دشمنان محمد(صلی الله علیه و آله) ۹۲۷

- ۳۷۸- هدایت ناپذیری رهبران شرک صدراسلام ۹۲۸
- ۳۷۹- هدایت ناپذیری قوم ثمود ۹۲۹
- ۳۸۰- هدایت ناپذیری قوم لوط ۹۲۹
- ۳۸۱- هدایت ناپذیری قوم نوح ۹۳۰
- ۳۸۲- هدایت ناپذیری کافران ۹۳۱
- ۳۸۳- هدایت ناپذیری کافران صدر اسلام ۹۳۵
- ۳۸۴- هدایت ناپذیری کافران مکه ۹۳۷
- ۳۸۵- هدایت ناپذیری کوردلان ۹۳۸
- ۳۸۶- هدایت ناپذیری گمراهان ۹۳۹
- ۳۸۷- هدایت ناپذیری متجاوزان ۹۴۱
- ۳۸۸- هدایت ناپذیری مشرکان ۹۴۱
- ۳۸۹- هدایت ناپذیری مشرکان صدراسلام ۹۴۳
- ۳۹۰- هدایت ناپذیری مشرکان مکه ۹۴۴
- ۳۹۱- هدایت ناپذیری معرضان از خدا ۹۴۵
- ۳۹۲- هدایت ناپذیری معرضان از وحی ۹۴۵
- ۳۹۳- هدایت ناپذیری مکذبان آیات خدا ۹۴۵
- ۳۹۴- هدایت ناپذیری مکذبان قرآن ۹۴۷
- ۳۹۵- هدایت ناپذیری مکذبان وحی ۹۴۷
- ۳۹۶- هدایت ناپذیری منافقان ۹۴۷
- ۳۹۷- هدایت ناپذیری منحرفان ۹۴۹
- ۳۹۸- هدایت ناپذیری هواپرستان ۹۴۹
- ۳۹۹- هدایت نسل ابراهیم(ع) ۹۴۹
- ۴۰۰- هدایت نسل صالح ۹۵۰
- ۴۰۱- هدایت نمازگزاران ۹۵۱
- ۴۰۲- هدایت نوح(ع) ۹۵۱
- ۴۰۳- هدایت هارون(ع) ۹۵۱

- ۴۰۴- هدایت همبندان یوسف(ع) ۹۵۳
- ۴۰۵- هدایت همگان ۹۵۴
- ۴۰۶- هدایت همگانی ۹۵۵
- ۴۰۷- هدایت همگانی انسان ها ۹۵۵
- ۴۰۸- هدایت یحیی(ع) ۹۵۵
- ۴۰۹- هدایت یعقوب(ع) ۹۵۵
- ۴۱۰- هدایت یوسف(ع) ۹۵۷
- ۴۱۱- هدایت یونس(ع) ۹۵۷
- ۴۱۲- هلاکت هدایت ناپذیران ۹۵۷
- ۴۱۳- یأس از هدایت ۹۵۸
- ۴۱۴- یأس از هدایت اقوام پیشین ۹۵۹
- ۴۱۵- یأس از هدایت انسان ها ۹۶۰
- ۴۱۶- یأس از هدایت بت پرستان ۹۶۱
- ۴۱۷- یأس از هدایت حق ناپذیران ۹۶۱
- ۴۱۸- یأس از هدایت فرعونیان ۹۶۱
- ۴۱۹- یأس از هدایت قوم ابراهیم ۹۶۱
- ۴۲۰- یأس از هدایت قوم نوح ۹۶۳
- ۴۲۱- یأس از هدایت قوم یونس ۹۶۴
- ۴۲۲- یأس از هدایت کافران ۹۶۵
- ۴۲۳- یأس از هدایت مشرکان ۹۶۵
- ۴۲۴- یهود و هدایت ۹۶۶
- ۴۲۵- یهود هدایت ناپذیر ۹۶۷
- ۴۲۶- یهودیت و هدایت ۹۶۷
- ۴۲۷- {هدایت پذیران} ۹۶۷
- ۴۲۸- تشخیص هدایت پذیران ۹۶۷
- ۴۲۹- کمی هدایت پذیران ۹۶۹

- ۴۳۰- هدایت پذیران ۹۶۹
- ۴۳۱- ابراهیم(ع) و هدایت ناپذیران ۹۷۱
- ۴۳۲- ابلاغ معارف به هدایت ناپذیران ۹۷۳
- ۴۳۳- احضار هدایت ناپذیران در قیامت ۹۷۳
- ۴۳۴- استحاله هدایت هدایت ناپذیران ۹۷۳
- ۴۳۵- تشابه برخوردهای هدایت ناپذیران ۹۷۳
- ۴۳۶- تشخیص هدایت ناپذیران ۹۷۴
- ۴۳۷- تهدید هدایت ناپذیران ۹۷۵
- ۴۳۸- روش برخورد هدایت ناپذیران ۹۷۵
- ۴۳۹- سرزنش هدایت ناپذیران ۹۷۵
- ۴۴۰- عذاب اخروی هدایت ناپذیران ۹۷۵
- ۴۴۱- عذاب هدایت ناپذیران ۹۷۷
- ۴۴۲- فرجام شوم هدایت ناپذیران ۹۷۷
- ۴۴۳- فرجام هدایت ناپذیران ۹۷۷
- ۴۴۴- گمراهی هدایت ناپذیران ۹۷۷
- ۴۴۵- مبلغان و هدایت ناپذیران ۹۷۸
- ۴۴۶- محمد(صلی الله علیه و آله) و هدایت ناپذیران ۹۷۹
- ۴۴۷- مؤاخذه اخروی هدایت ناپذیران ۹۷۹
- ۴۴۸- ناپایداری امکانات دنیوی هدایت ناپذیران ۹۷۹
- ۴۴۹- ناپایداری زندگی دنیوی هدایت ناپذیران ۹۷۹
- ۴۵۰- نقش هدایت ناپذیران ۹۸۱
- ۴۵۱- هدایت ناپذیران ۹۸۱
- ۴۵۲- هدایت ناپذیران امت ها ۹۸۲
- ۴۵۳- هدایت ناپذیران بنی اسرائیل ۹۸۳
- ۴۵۴- هدایت ناپذیران و انبیا ۹۸۳
- ۴۵۵- هدایت ناپذیران و توحید ۹۸۳

- ۴۵۶- هدایت ناپذیران و محمد(صلی الله علیه و آله) ۹۸۴
- ۴۵۷- هدایت ناپذیران و معجزه ۹۸۵
- ۴۵۸- هلاکت هدایت ناپذیران ۹۸۵
- ۴۵۹- آثار هدایت ناپذیری ۹۸۵
- ۴۶۰- آثار هدایت ناپذیری کافران ۹۸۷
- ۴۶۱- آثار هدایت ناپذیری مشرکان ۹۸۷
- ۴۶۲- اندوه بر هدایت ناپذیری انسان ها ۹۸۹
- ۴۶۳- زمینه هدایت ناپذیری ۹۸۹
- ۴۶۴- سرزنش هدایت ناپذیری ۹۹۰
- ۴۶۵- عوامل هدایت ناپذیری ۹۹۱
- ۴۶۶- عوامل هدایت ناپذیری مشرکان مکه ۹۹۲
- ۴۶۷- منشأ هدایت ناپذیری ۹۹۳
- ۴۶۸- هدایت ناپذیری ۹۹۳
- ۴۶۹- هدایت ناپذیری آزر ۹۹۳
- ۴۷۰- هدایت ناپذیری اشراف قوم نوح ۹۹۴
- ۴۷۱- هدایت ناپذیری اقوام پیشین ۹۹۵
- ۴۷۲- هدایت ناپذیری اهل عذاب ۹۹۵
- ۴۷۳- هدایت ناپذیری بانیان مسجد ضرار ۹۹۵
- ۴۷۴- هدایت ناپذیری بهانه جویان ۹۹۵
- ۴۷۵- هدایت ناپذیری حق ناپذیران ۹۹۷
- ۴۷۶- هدایت ناپذیری رهبران شرک صدراسلام ۹۹۸
- ۴۷۷- هدایت ناپذیری قوم ثمود ۹۹۹
- ۴۷۸- هدایت ناپذیری قوم لوط ۹۹۹
- ۴۷۹- هدایت ناپذیری قوم نوح ۱۰۰۰
- ۴۸۰- هدایت ناپذیری کافران ۱۰۰۱
- ۴۸۱- هدایت ناپذیری کافران صدر اسلام ۱۰۰۵

- ۴۸۲- هدایت ناپذیری کافران مکه ۱۰۰۷
- ۴۸۳- هدایت ناپذیری کوردلان ۱۰۰۸
- ۴۸۴- هدایت ناپذیری گمراهان ۱۰۰۹
- ۴۸۵- هدایت ناپذیری متجاوزان ۱۰۱۱
- ۴۸۶- هدایت ناپذیری مشرکان ۱۰۱۱
- ۴۸۷- هدایت ناپذیری مشرکان صدراسلام ۱۰۱۳
- ۴۸۸- هدایت ناپذیری مشرکان مکه ۱۰۱۳
- ۴۸۹- هدایت ناپذیری معرضان از خدا ۱۰۱۴
- ۴۹۰- هدایت ناپذیری معرضان از وحی ۱۰۱۵
- ۴۹۱- هدایت ناپذیری مکذبان آیات خدا ۱۰۱۵
- ۴۹۲- هدایت ناپذیری مکذبان قرآن ۱۰۱۶
- ۴۹۳- هدایت ناپذیری مکذبان وحی ۱۰۱۷
- ۴۹۴- هدایت ناپذیری منافقان ۱۰۱۷
- ۴۹۵- هدایت ناپذیری منحرفان ۱۰۱۸
- ۴۹۶- هدایت ناپذیری هواپرستان ۱۰۱۹
- ۴۹۷- محرومان از هدایت های خدا ۱۰۱۹
- ۴۹۸- {هدایتگران} ۱۰۲۱
- ۴۹۹- اطاعت از هدایتگران ۱۰۲۱
- ۵۰۰- برگزیدگی هدایتگران ۱۰۲۲
- ۵۰۱- پاداش هدایتگران ۱۰۲۳
- ۵۰۲- حق طلبی هدایتگران ۱۰۲۳
- ۵۰۳- دشمنی با هدایتگران ۱۰۲۴
- ۵۰۴- صفات هدایتگران ۱۰۲۵
- ۵۰۵- عوامل تقویت هدایتگران ۱۰۲۵
- ۵۰۶- فضایل هدایتگران ۱۰۲۵
- ۵۰۷- مسؤولیت هدایتگران ۱۰۲۶

- ۵۰۸- نقش هدایتگران ۱۰۲۹
- ۵۰۹- هدایتگران اخروی انسان ها ۱۰۳۰
- ۵۱۰- هدایتگران امت ها ۱۰۳۱
- ۵۱۱- هدایتگران بنی اسرائیل ۱۰۳۱
- ۵۱۲- هدایتگران و حق ۱۰۳۲
- ۵۱۳- آثار هدایتگری خدا ۱۰۳۳
- ۵۱۴- آثار هدایتگری قرآن ۱۰۳۳
- ۵۱۵- آثار هدایتگری محمد(صلی الله علیه و آله) ۱۰۳۵
- ۵۱۶- بعد هدایتگری دین ۱۰۳۵
- ۵۱۷- روش هدایتگری تورات ۱۰۳۷
- ۵۱۸- روش هدایتگری قرآن ۱۰۳۷
- ۵۱۹- روش هدایتگری محمد(صلی الله علیه و آله) ۱۰۳۷
- ۵۲۰- روش هدایتگری نوح(ع) ۱۰۳۷
- ۵۲۱- زمینه هدایتگری خدا ۱۰۳۹
- ۵۲۲- زمینه هدایتگری قرآن ۱۰۳۹
- ۵۲۳- شرایط هدایتگری انبیا ۱۰۳۹
- ۵۲۴- عمومیت هدایتگری قرآن ۱۰۳۹
- ۵۲۵- عمومیت هدایتگری نوح(ع) ۱۰۴۱
- ۵۲۶- منشأ هدایتگری قرآن ۱۰۴۱
- ۵۲۷- منشأ هدایتگری محمد(صلی الله علیه و آله) ۱۰۴۱
- ۵۲۸- منشأ هدایتگری موسی(ع) ۱۰۴۲
- ۵۲۹- نشانه های هدایتگری خدا ۱۰۴۳
- ۵۳۰- ویژگیهای هدایتگری ابراهیم(ع) ۱۰۴۳
- ۵۳۱- ویژگیهای هدایتگری انبیا ۱۰۴۴
- ۵۳۲- ویژگیهای هدایتگری قرآن ۱۰۴۵
- ۵۳۳- ویژگیهای هدایتگری نوح(ع) ۱۰۴۵

- ۵۳۴- هدایتگری آیات خدا ۱۰۴۵
- ۵۳۵- هدایتگری آیات قرآن ۱۰۴۹
- ۵۳۶- هدایتگری ابراهیم(ع) ۱۰۴۹
- ۵۳۷- هدایتگری ادیان آسمانی ۱۰۵۱
- ۵۳۸- هدایتگری اسحاق(ع) ۱۰۵۳
- ۵۳۹- هدایتگری اسلام ۱۰۵۳
- ۵۴۰- هدایتگری امام علی(ع) ۱۰۵۵
- ۵۴۱- هدایتگری انبیا ۱۰۵۵
- ۵۴۲- هدایتگری انجیل ۱۰۶۹
- ۵۴۳- هدایتگری اولیاء الله ۱۰۷۱
- ۵۴۴- هدایتگری ائمه(ع) ۱۰۷۱
- ۵۴۵- هدایتگری توحید ۱۰۷۱
- ۵۴۶- هدایتگری تورات ۱۰۷۳
- ۵۴۷- هدایتگری جادوگران فرعون ۱۰۷۸
- ۵۴۸- هدایتگری جن مؤمن ۱۰۷۹
- ۵۴۹- هدایتگری حواریون ۱۰۷۹
- ۵۵۰- هدایتگری خدا ۱۰۷۹
- ۵۵۱- هدایتگری داود(ع) ۱۰۹۳
- ۵۵۲- هدایتگری دین ۱۰۹۳
- ۵۵۳- هدایتگری دین ابراهیم(ع) ۱۰۹۵
- ۵۵۴- هدایتگری راه محمد(صلی الله علیه و آله) ۱۰۹۵
- ۵۵۵- هدایتگری ربّ ۱۰۹۵
- ۵۵۶- هدایتگری رسولان خدا ۱۰۹۶
- ۵۵۷- هدایتگری رهبران دینی ۱۰۹۷
- ۵۵۸- هدایتگری رهبری ۱۰۹۹
- ۵۵۹- هدایتگری سلیمان(ع) ۱۰۹۹

- ۱۰۹۹ ----- ۵۶۰- هدایتگری سنت
- ۱۱۰۱ ----- ۵۶۱- هدایتگری شعیب(ع)
- ۱۱۰۱ ----- ۵۶۲- هدایتگری صالح(ع)
- ۱۱۰۲ ----- ۵۶۳- هدایتگری علما
- ۱۱۰۳ ----- ۵۶۴- هدایتگری عیسی(ع)
- ۱۱۰۴ ----- ۵۶۵- هدایتگری فرعون
- ۱۱۰۵ ----- ۵۶۶- هدایتگری قرآن
- ۱۱۱۴ ----- ۵۶۷- من رب العلمین
- ۱۱۴۱ ----- ۵۶۸- هدایتگری کتب آسمانی
- ۱۱۴۳ ----- ۵۶۹- هدایتگری لوط(ع)
- ۱۱۴۵ ----- ۵۷۰- هدایتگری مثالهای قرآن
- ۱۱۴۵ ----- ۵۷۱- هدایتگری محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۱۱۶۵ ----- ۵۷۲- هدایتگری معبود
- ۱۱۶۵ ----- ۵۷۳- هدایتگری معبود راستین
- ۱۱۶۷ ----- ۵۷۴- هدایتگری موسی(ع)
- ۱۱۷۳ ----- ۵۷۵- هدایتگری مؤمن آل فرعون
- ۱۱۷۵ ----- ۵۷۶- هدایتگری نوح(ع)
- ۱۱۷۵ ----- ۵۷۷- هدایتگری والدین
- ۱۱۷۷ ----- ۵۷۸- هدایتگری وحی
- ۱۱۷۹ ----- ۵۷۹- هدایتگری هارون(ع)
- ۱۱۸۰ ----- ۵۸۰- هدایتگری هود(ع)
- ۱۱۸۱ ----- ۵۸۱- هدایتگری یعقوب(ع)
- ۱۱۸۱ ----- ۵۸۲- هدایتگری یوسف(ع)
- ۱۱۸۳ ----- درباره مرکز

نام کتاب: علم مفاهیم شناسی در قرآن سری جدید جلد 111

تحقیق و تالیف: رسول ملکیان اصفهانی - 1400 ش

ناشر دیجیتال: مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

ص: 1

1- هارون (ع)

1- آثار ایمان هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 122 - 3

3 - عبودیت و ایمان موسی و هارون (علیهما السلام) موجب دستیابی آنان به پاداش هایی همچون پاداش های محسنان از سوی خداوند

إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ . إِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که جمله «إِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا ..» تعلیل برای جمله «إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ» است؛ یعنی، چون موسی و هارون (علیهما السلام) از مؤمنان و بندگان خالص خدا بودند، به آنان چونان پاداش محسنان، پاداش دادیم. مقصود نجات از اندوه بزرگ و باقی ماندن نام و آوازه نیک آنان در تاریخ می باشد.

2- آثار عبودیت هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 122 - 3

3 - عبودیت و ایمان موسی و هارون (علیهما السلام) موجب دستیابی آنان به پاداش هایی همچون پاداش های محسنان از سوی خداوند

إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ . إِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که جمله «إِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا ..» تعلیل برای جمله «إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ» است؛ یعنی، چون موسی و هارون (علیهما السلام) از مؤمنان و بندگان خالص خدا بودند، به آنان چونان پاداش محسنان، پاداش دادیم. مقصود نجات

از اندوه بزرگ و باقی ماندن نام و آوازه نیک آنان در تاریخ می باشد.

3- آثار فصاحت هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 34 - 5

5- بهره گیری از منطق فصیح و برتر هارون ، انگیزه موسی (ع) در بودن او با وی

ص: 1

فأرسله معي ردءاً يصدقني إنني أخاف أن يكذبون

4- آثار معجزه هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 35 - 6

6- قرار داشتن موسی و هارون (ع) در موضع اقتدار و تسلط، در پرتو آیات و معجزات الهی

و نجعل لکما سلطاً نأ... ب_ نای_ تنا

5- آثار نرمی سخن هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 44 - 2

2- سخنان نرم موسی و هارون (ع)، زمینه ای مناسب برای پی بردن فرعون به حقیقت و یا پیدایش باور های خویش

فقولا له قولاً لیئناً لعلّه یتذکر أو یخشی

«خشیه» ترسی است که آمیخته با احساس عظمت طرف مقابل باشد (مفردات راغب). حرف «أو» فرعون را بین دو واکنش احتمالی ترسیم کرده است. بنابراین جمله «لعلّه...» بیان می دارد که امید است فرعون یا حقیقت را فهمیده و به آن یقین یابد و یا لاقلاً احتمال صداقت موسی و هارون (ع) را بدهد و در نتیجه خطر را بزرگ دیده و از آن هراسان شود.

6- آثار وزارت هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 31 - 2

2- موسی (ع)، معاونت هارون را برای خود، موجب توان مندی بیشتر در انجام مسؤولیت می دانست.

هرون أخی . أشدّد به أزری

7- ابلاغ رسالت به هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 42 - 14

14 - خداوند ، موسی (ع) را مأمور ابلاغ حکم رسالت به هارون کرد و از او خواست وی را به سستی نوزیدن در ذکر خدا توصیه کند .

اذهب أنت و أخوک بـایـتی و لاتنیا فی ذکری

خطاب به موسی (ع) در وظایف مشترک بین او و هارون (ع) اقتضا می کند که موسی (ع) دستورات ارائه شده را به هارون (ع)

ص: 2

8- اتمام حجت هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 36 - 6

6_ هلاکت فرعون و قومش ، پس از اتمام حجت خدا با آنان به وسیله موسی و هارون (ع) بوده است .

فقلنا اذهبنا إلى القوم الذين كذبوا بآئتنا فدمّرنهم تدميراً

9- اجابت دعای هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 89 - 12، 1

1_ خداوند ، دعای موسی و هارون (ع) ، علیه فرعون و اطرافیانش را مستجاب کرد .

قال قد أجيبت دعوتكما

12_ از امام صادق (ع) روایت شده است : « کان بین قول الله عز وجل : « قد أجيبت دعوتكما » و بین أخذ فرعون ، أربعين عاماً ؛

بین سخن خدای عزوجل [به موسی و هارون] که فرمود: خواسته شما اجابت شد تا زمانی که فرعون را سرنگون کرد، چهل سال فاصله شد.» .

10- احترام هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 28 - 2

2- مریم (س) از نوادگان حضرت هارون (ع) بود . *

ی_أخت هارون

هرگاه قبیله ای از نسل فردی به وجود آید، آن قبیله را به نام وی می نامند و افراد قبیله را با تعبیر «أخ» یا «أخت» آن قبیله یاد می کنند؛ بنابراین، اطلاق «أخت هارون» بر مریم(س) به این اعتبار است که وی فردی از نسل هارون می باشد.

11- استضعاف هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 150 - 18

18 - هارون ، مقهور گوساله پرستان بنی اسرائیل و ناتوان از بازسازی ایشان

ص: 3

إن القوم استضعفونی

«استضعاف» به معنای غلبه کردن و مقهور ساختن است.

12- استغفار برای هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 151 - 2

2_ موسی (ع) در مناجاتش با خدا آموزش خویش و برادرش هارون را از خداوند درخواست کرد .

قال رب اغفر لی و لأخی

13- استقامت هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 43 - 3

3- ارشاد و هدایت فرعون ، نیازمند مقاومت و پایداری موسی و هارون (ع) و پرهیز آنان از هرگونه سستی بود .

و لاتنیا فی ذکری . اذہبا إلی فرعون إثمہ طغی

14- استمهال هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 94 - 8

8- هارون (ع) ، برای ادای توضیح در باره علل نحوه برخورد خود با گوساله پرستان ، از موسی (ع) تقاضای فرصت کرد .

لاتأخذ بلحیتی و لا برأسی إثمی خشیت

15- اشراف فرعون و دعوت هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 78 - 9

9_ فرعون و اطرافیانش ، به موسی و هارون (ع) اعلام کردند که دعوت آنان را نپذیرفته و تسلیم ایشان نخواهند شد .

و ما نحن لکما بؤمنین

به قرینه لام در «لکما»؛ در کلمه «مؤمنین» معنای تسلیم تضمین شده است.

ص: 4

16- اشراف فرعون و هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 48 - 1

1 - تکذیب نهایی موسی و هارون (ع) ، از سوی فرعون و اشراف وابسته به او

فكذبوهما

17- اطاعت از هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 90 - 14، 15

14 - هارون ، دارای حق ولایت و اطاعت بر بنی اسرائیل در زمان غیبت موسی (ع) بود .

ولقد قال لهم هرون .. فاتبعوني و اطيعوا امري

فرمان هارون(ع) به پیروی و اطاعت مردم از او، حاکی از ثبوت حق ولایت و اطاعت او، بر عهده بنی اسرائیل است.

15 - هارون در غیاب موسی (ع) ، بنی اسرائیل را به ترک تبعیت سامری ، و پیروی و اطاعت از خود فرا خواند .

لقد قال لهم هرون من قبل .. فاتبعوني و اطيعوا امري

18- اطمینان به هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 46 - 1، 2

1 - خداوند از موسی و هارون (ع) خواست نگران موفقیت خود نباشند و از واکنش فرعون ، ترسی به دل راه ندهند .

إتنا نخاف .. قال لاتخافا

2 - خداوند به موسی و هارون (ع) اطمینان داد که فرعون فرصت ابلاغ پیام رسالت را از آنان نگرفته و بر طغیان خود نخواهند افزود .

نخاف أن يفرط .. قال لاتخافا

19- اعتماد به هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 30 - 1

1 - هارون برادر موسی (ع) و مورد اعتماد کامل آن حضرت بود .

واجعل لی وزیراً من أهلی . هرون أخی

ص: 5

20- اعلام اجابت دعای هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 89 - 3

3_ خداوند ، استجابت دعای موسی و هارون (ع) علیه فرعون و اطرافیانش را ، به آنان اعلام فرمود .

قال قد أجبت دعوتكما

21- اعلام رسالت هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 47 - 1

1 - خداوند ، موسی و هارون (ع) را به حضور بی باکانه و بی درنگ نزد فرعون و آگاه ساختن او از رسالت خویش فرمان داد .

لاتخافا .. فأتياه فقولا إنا رسولا ربك

«فأتياه» عطف بر «لاتخافا» و تفریع بر آن است. یعنی حال که امنیت و حفاظت شما تأمین گردید بدون ترس و نگرانی نزد فرعون بروید. «فاء» عاطفه برای تعقیب است و دلالت دارد که نباید بین دو کار فاصله غیر متعارفی وجود داشته باشد.

22- اقرار به نبوت هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 48 - 3

3 - اعتراف و ایمان ساحران به رسالت موسی و هارون (ع)

قالوا ءامنا ربَّ العـلمین

قید «ربّ موسی و هارون» اعتراف ضمنی بر ایمان آوردن ساحران به رسالت موسی و هارون (ع) است. آیه بعد (قال آمنتم له...) این مطلب را تأیید می کند.

23- الگوگیری از هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 121 - 2

2 - موسى و هارون (عليهما السلام) ، نمونه و الگوى نيكوکاران و احسان کنندگان

سلم على موسى و هارون . انا كذلك نجزي المحسنين

ص: 6

24- امداد به هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 46 - 6,7,3

3 - خداوند همراهی کامل خود با موسی و هارون (ع) و حمایت و حفاظت از آنان را طی رویارویی با فرعون، اعلام کرد.

إِنِّي مَعَكُمْ

خداوند، همواره با همگان هست و در همه جا حضور دارد. آنچه که برای رفع نگرانی موسی و هارون (ع) مورد تأیید قرار گرفته، حضور ویژه خداوند است که حاکی از حمایت بی دریغ او از آنان است.

6 - شنوایی و بینایی خداوند، پشتوانه ای اطمینان بخش برای تضمین یاری موسی و هارون (ع) در برابر فرعون بود.

إِنِّي مَعَكُمْ أَسْمَعُ وَأَرَى

7 - وعده یاری خداوند و آگاهی گسترده او بر جزئیات ماجرای ارشاد فرعون، مایه امیدواری و آرامش بخش دل های نگران موسی و هارون (ع) بود.

إِنَّا نَخَافُ... لَاتَخَافَا إِنِّي مَعَكُمْ أَسْمَعُ وَأَرَى

25- امر به معروف هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 90 - 16

16 - هارون (ع)، در غیاب موسی (ع)، وظیفه ارشاد، هشدار، امر به معروف و نهی از منکر را به نحو وافی انجام داد.

وَلَقَدْ قَالَ لَهُمْ هَارُونُ مِنْ قَبْلِ يَوْمٍ... فَاتَّبَعُونِي وَأَطِيعُوا أَمْرِي

26- انتصاب هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 142 - 9

9 - موسی (ع)، برادرش هارون را به رهبری بنی اسرائیل تا پایان مناجاتش با خدا منصوب کرد.

وَقَالَ مُوسَى لِأَخِيهِ هَارُونَ اخْلُفْنِي فِي قَوْمِي

27- انجام رسالت هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 49 - 1

1 - موسی و هارون (ع) با ابلاغ پیام های وحی الهی به فرعون ، مأموریت خویش را به انجام رساندند .

فقولا له .. قال فمّن ربّکما

آیات گذشته، جملگی سخن خداوند با موسی و هارون(ع) بود؛ ولی از مواجهه آنان با فرعون و آنچه روی داده، در این آیات سخنی نیست. از پاسخ فرعون برمی آید که آنان پیام خویش را به وی رساندند و پاسخ او را دریافت کردند.

ص: 7

28- اندازهای هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 90 - 1,16

1 - انحراف و گوساله پرستی بنی اسرائیل در زمان غیبت موسی (ع)، علی رغم هشدارهای هارون (ع) صورت گرفته بود.

و لقد قال لهم هرون من قبل

«من قبل»؛ یعنی، پیش از بازگشت موسی (ع) از میقات.

16 - هارون (ع)، در غیاب موسی (ع)، وظیفه ارشاد، هشدار، امر به معروف و نهی از منکر را به نحو وافی انجام داد.

و لقد قال لهم هرون من قبل یقوم . . . فاتبعونی و اطیعوا امری

29- انقیاد هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 25 - 4

4 - برادر موسی (ع) (هارون)، تنها مطیع و یاور مورد اعتماد وی در میان بنی اسرائیل

قال رب انی لا املک الا نفسی و اخی

برداشت فوق بر این مبناست که کلمه «اخی»، عطف بر «نفسی»، باشد.

30- اولین رسالت هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 46 - 2

2 - حرکت به سوی فرعون و اشراف پیرامون وی، نخستین رسالت موسی و هارون (ع)

ثم أرسلنا موسی و أخاه هرون . . . إلی فرعون و ملایه

31- اهداف نبوت هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- روی آوردن عموم مردم به تسبیح خداوند ، از اهداف رسالت موسی و هارون (ع) بود .

یقفهوا قولی . . . کی نسبحک کثیراً

ممکن است مراد از تسبیح کثیر، کثرت تسبیح کنندگان باشد. در این صورت فاعل «نسبحک» منحصر به موسی و هارون(ع) نخواهد بود.

ص: 8

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 34 - 1,2

1 - هدف موسی (ع) از تقاضای نبوت و رسالت برای هارون (ع) ، به دست آوردن فرصت بسیار برای ذکر خداوند و حمد و ثنای مکرر او بود .

و أشركه فی أمری . . . و نذکرک کثیراً

فاعل «نذکرک» موسی و هارون(ع) است و مراد از کثرت ذکر خدا، افزایش تبلیغات توحیدی _ براثر همراهی آن دو_ است که متضمن مدح و ثنای خداوند می باشد.

2 - انتشار فراوان یاد خداوند در بین مردم ، از اهداف رسالت موسی و هارون (ع) بود .

یفقهوا قولی . . . و نذکرک کثیراً

32- اهمیت نجات هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 115 - 2

2 - نجات موسی و هارون (علیهما السلام) و قوم شان ، مهم ترین و برجسته ترین نعمت و احسان خداوند به ایشان بود .

و لقد منّا علی موسی و هرون . و نجّینهما و قومهما من الکرب العظیم

برداشت یاد شده به دلیل این نکته است که نجات موسی و هارون(علیهما السلام) از اندوه بزرگ بخشی از نعمت های الهی به ایشان بود؛ ولی در عین حال به طور جداگانه ذکر شده است.

33- اهمیت همراهی هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 34 - 4

4 - اعتقاد موسی (ع) به ضروری بودن وجود هارون در کنار وی ، در مصاف با فرعون

و أخی هرون هو أفصح منی لساناً . . . إنی أخاف أن یکذبون

34- ایمان به هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 122 - 4,5

4_ ساحران دربار فرعون پس از مشاهده معجزه موسی (ع) به پیامبری وی و برادرش هارون ایمان آوردند .

ءامننا برب العلمین. رب موسی و هرون

می توان گفت از اهداف ساحران در نام بردن خصوص «موسی و هارون»، پذیرش ایشان به عنوان پیامبران الهی بوده است.

5_ ساحران ، ایمان خویش را به موسی (ع) و هارون به همگان اعلام کردند .

ص: 9

قالوا ءامنّا بربّ العلمين. رب موسى و هرون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

11 - طه - 20 - 71 - 2

2- ساحران فرعون، موسى و هارون (ع) را پيامبر خدا دانسته و به آنان ايمان آوردند .

ءامنتم له

تعبير ساحران در آيه قبل، «آمنّا بربّ هارون و موسى» بود؛ ولي فرعون در توبيخ خود، آنان را مؤمن به موسى(ع) معرفي كرد. گفتني است كه اين نکته گويايي تلازم ايمان به «ربّ موسى و هارون» با ايمان به رسالت آن دو در دعوت به ربوبيت خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

13 - شعراء - 26 - 48 - 3

3- اعتراف و ايمان ساحران به رسالت موسى و هارون (ع)

قالوا ءامنّا بربّ العـلمين

قيد «ربّ موسى و هارون» اعتراف ضمنى بر ايمان آوردن ساحران به رسالت موسى و هارون(ع) است. آيه بعد (قال آمنتم له...) اين مطلب را تأييد مى كند.

ايمان هارون(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

11 - طه - 20 - 46 - 8

8- موسى و هارون (ع)، به قدرت برتر خداوند آگاه بودند و ديگران را از مقابله با خواست و اراده خدا ناتوان مى دانستند .

إتني معكما

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

15 - صافات - 37 - 122 - 1

1- موسى و هارون (عليهما السلام)، از بندگان مؤمن خدا

35- برادر ابوبنی هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 94 - 23

23- «عن أبي جعفر (ع) قال: ان أمير المؤمنين ين (ع) خطب الناس... فقال: ... كان هارون أخا موسى لأبيه وأمه:

از امام باقر(ع) روایت شده که فرمود: امیرالمؤمنین(ع) برای مردم خطبه خواند... پس فرمود: ... هارون برادر موسی(ع) از یک پدر و مادر بود».

ص: 10

36- برادر مادری هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 94 - 7,22

7 - موسی و هارون (ع)، برادران مادری یکدیگر بودند . *

قال یـبنؤمّ

مخاطب قرارگرفتن موسی(ع) از سوی هارون با تعبیر «ابن اُمّ» (پسر مادر)، ممکن است به این خاطر باشد که هارون و موسی(ع) برادران مادری یکدیگر بوده اند و نیز ممکن است یادآوری کلمه «مادر»، تنها به منظور جلب عواطف موسی(ع) صورت گرفته باشد.

22 - « علی بن سالم عن ابيه قال : قلت لأبي عبد الله (ع) أخبرني عن هارون لم قال لموسى (ع) يابن اُمّ . . . ولم يقل يابن أبي فقال : إنّ العداوات بين الإخوة أكثرها تكون إذا كانوا بنى علاّت و متی كانوا بنى اُمّ قلت العداوة بينهم . . . قال : قلت له : فلم أخذ برأسه يجرّه إليه و بلحيته و لم يكن له فى اتّخاذهم العجل و عبادتهم له ذنب ؟ فقال : إنّما فعل ذلك به لأنّه لم يفارقهم لَمّا فعلوا ذلك و لم يلحق بموسى (ع) و كان إذا فارقهم ينزل بهم العذاب ؛

علی بن سالم از پدرش نقل کرده که گفت: به امام صادق(ع) عرض کردم: مرا از سخن هارون با خیر کن که چرا به برادرش موسی(ع) گفت: ای فرزند مادرم . . . و نگفت ای فرزند پدرم؟ امام فرمود: دشمنی بین برادران، بیشتر زمانی است که از مادران متعدد باشند و اگر برادران از یک مادر باشند، دشمنی بین آنان کم است . . . به امام گفتم: چرا موسی(ع) سر و ریش برادر را گرفته و بسوی خود می کشیده بود، در حالی که در گوساله پرستی آن قوم، هارون گناهی نداشت؟ امام فرمود: برای این که او در زمان گوساله پرستی، از آنان جدا نشد و به موسی(ع) ملحق نگردید و اگر آنان را ترک نموده بود، عذاب بر ایشان فرود می آمد».

37- برادر هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 45 - 3

3 - هارون ، برادر موسی (ع) بود .

موسى و أخاه هارون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 35 - 3

3_ هارون ، برادر حضرت موسی (ع) بود .

أخاه هـ_رون

برادری هارون(ع) با موسی(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 11

8 - هارون ، برادر موسی و از پیروان وی

و قال موسی لأخیه هرون

برتری موسی (ع) بر هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 91 - 5

5 - موسی (ع) ، شخصیتی برجسته تر از هارون (ع) در دیدگاه بنی اسرائیل

و لقد قال لهم هرون . . . قالوا لن نبرح علیه عـ کفین حتی یرجع إلینا موسی

بی اعتنایی به گفته های هارون و مؤثر خواندن رجوع موسی (ع) ، حاکی از تفاوت شخصیت آن دو در دیدگاه بنی اسرائیل است.

38- برخورد با هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 94 - 2

2 - موسی (ع) با گرفتن سر و ریش هارون ، او را در باره گوساله پرست شدن بنی اسرائیل در غیاب خود مورد بازخواست قرار داد .

یـ هـرون ما منعک . . . لاتأخذ بلحیتی و لابرأسی

39- برگزیدگی هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 35 - 2

2 - هارون ، برگزیده خداوند برای معاونت و یاری حضرت موسی (ع) در امر خطیر رسالت

و لقد ءاتینا موسی الکتـ ب و جعلنا معه أخاه هـرون وزیراً

«وزیر» _ که از واژه «وزر» (به معنای ثقل) گرفته شده است _ اسم برای شخصی است که بارسنگین مسؤولیت پادشاهی را بر دوش گیرد و نقش مشاور او را داشته باشد و با رأی خود او را کمک کند (قاموس المحيط).

40- برنامه ریزی هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 90 - 17

17 - هارون (ع) ، دارای برنامه ای مشخص برای مقابله با گوساله پرستی و احیای توحید در بنی اسرائیل بود .

ص: 12

دعوت هارون(ع) از بنی اسرائیل به اطاعت فرمان های او، پس از فرمان «اتَّبِعُونِي»، حاکی از آن است که وی برای بنی اسرائیل در صورت پیروی آنان از او، دستور العمل هایی را تدارک دیده بود.

41- بصیرت هارون(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 48 - 3

3- حضرت موسی و هارون (ع) ، از قدرت تشخیص حق و باطل در پرتو لطف خدا برخوردار بودند .

و لقد آتینا موسی و هارون الفرقان

با توجه به معنای لغوی «فرقان» (شیء جدا کننده و متمایز ساز میان حق و باطل) برداشت یاد شده به دست می آید.

42- بینش هارون(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 45 - 6

6- فرعون در دیدگاه موسی و هارون (ع) ، فردی خودکامه و سرکوبگر حقیقت بود .

نخاف أن یفرط علينا أو أن یطغی

احتمال فرصت ندادن فرعون به موسی و هارون(ع)، برای بیان حقیقت، ناشی از شناخت آنان از خودکامگی فرعون است و احتمال افزایش طغیان گری او، برخاسته از آگاهی آن دو به روحیه مقاومت و لجاجت او در برابر حق است.

43- پاداش هارون(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 121 - 3

3- نجات موسی و هارون (علیهما السلام) و قوم شان از اندوهی بزرگ ، اعطای کتاب آسمانی و باقی ماندن نام و آوازه نیک آنان ، از پاداش های خداوند به ایشان

و نَجِّينَ هُمَا وَ قَوْمَهُمَا مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ .. . إِنَّا كَذَلِكْ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ

44- پیروزی هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 116 - 3

3 - نصرت خداوند به موسی و هارون (علیهما السلام) و قوم شان و نیز پیروزی آنان بر فرعونیان در سایه این یاری ، از نعمت

ص: 13

های بزرگ الهی بر ایشان بود .

و لقد منّا علی موسی و هرون . و نجینّهما... و نصرنّهم فکانوا هم الغلبین

45- پیشگامی هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 90 - 14

14- پیامبران الهی ، موسی ، هارون ، ابراهیم ، لوط ، اسحاق ، یعقوب ، نوح ، داوود ، سلیمان ، ایوب ، اسماعیل ، ادريس ، ذالکفل ، یونس ، زکریا و یحیی (علیهم السلام) ، پیشگامان در کارهای خیر

و لقد آتینا موسی و هرون ... یحیی ... إنّهم کانوا یسرعون فی الخیرت

برداشت بالا مبتنی بر این است که ضمیرهای جمع در جمله «إنّهم کانوا یسرعون..» به پیامبرانی بازگردد که در سلسله آیات پیشین (48_90) از آنان یاد شده است.

46- تأخیر مجازات هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 111 - 2,5

2_ تأخیر در مجازات موسی (ع) و برادرش هارون از مصوبات جلسه مشورتی سران و بزرگان دربار فرعون

قالوا أرجه و آخاه

«ه» در «أرجه» ضمیری است که به صورت ساکن قرائت شده و مفعول «ارج» می باشد. «ارج» فعل امر از مصدر «ارجاء» (به تأخیر انداختن) است. مشتقات کلمه «ارجاء» گاهی با همزه استعمال می گردد و گاهی همزه آن تبدیل به یاء می شود. گفته می شود: أرْجاً یُرْجى یُرْجى. قابل ذکر است که مراد از تأخیر انداختن، تأخیر در مجازات است.

5_ سران دربار فرعون از وی خواستند با تأخیر مجازات موسی و هارون موافقت کرده و ساحران زبردست و کاردان را از اطراف و اکناف احضار کند .

و أرسل فی المدائن حشرین

«حشرین» به معنای جمع کنندگان و کوچ دهندگان است و مفعول آن به قرینه آیه قبل و بعد «ساحرین» می باشد و خود «حشرین» مفعول برای «أرسل» است. بنابراین جمله «أرسل ...» یعنی: نیروهایی را برای جمع آوری و گسیل ساحران بسیج کن.

47- تاریخ بعثت هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 75 - 1

1_ بعثت موسی و هارون (ع) پس از بعثت پیامبران بزرگ بعد از نوح (ع) بود .

واتل علیهم نبأ نوح . . . ثم بعثنا من بعده رسلا . . . ثم بعثنا من بعدهم موسی و هرون

ص: 14

48- تبلیغ علیه هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 63 - 8, 9, 3, 5

3- تأکید بر ساحر بودن موسی و هارون (ع)، از جمله حرکت های تبلیغی فرعونیان بود.

قالوا إن هذين لسحرن

حرف «إن» مخفف از «إِنَّ» و ملغی از عمل است؛ ولی معنای تأکید را می رساند.

5- متهم ساختن موسی و هارون (ع) به تلاش و برنامه ریزی برای بیرون راندن قبطیان از مصر به وسیله سحر، از جمله محور های تبلیغاتی فرعونیان علیه موسی (ع)

لسحرن یریدان أن یخرجاکم من أرضکم بسحرهما

8- فرعونیان در تبلیغات خود علیه موسی و هارون (ع)، آنان را درهم شکننده و نابود کننده راه و روش نمونه و برتر خویش معرفی کردند

و یدهبها بطریقکم المثلی

9- بهره برداری فرعونیان از علاقه قبطیان به وطن و سرزمین و احساسات ملی و مذهبی آنان، در تبلیغات خود علیه موسی (ع)

یخرجاکم من أرضکم... بطریقکم المثلی

49- تبلیغ هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- اعراف - 7 - 111 - 3

3- هارون، برادر موسی (ع)، همراه و همگام وی در تبلیغ رسالت و ارشاد و هدایت فرعونیان

أرجه وأخاه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 90 - 10

10- هارون، وظیفه دار رهبری و ارشاد بنی اسرائیل در غیبت موسی (ع)

و لقد قال لهم هرون من قبل

50- تحقير هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 47 - 4

4 - تحقير حضرت موسى و هارون از سوى فرعون و اشراف دربار او، به خاطر داشتن خاستگاه پايين اجتماعى

ص: 15

51- تسبیح هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 33 - 1

1 - موسی (ع) تسبیح فراوان و تبرئه مکرر خداوند را از پندار های باطل مشرکان ، در گرو همراهی هارون با او می دانست .

کی نسبّحک کثیراً

مراد از تسبیح - به قرینه مأموریت موسی (ع) برای هدایت فرعون - تنزیه خداوند از داشتن شریک و هرگونه محدودیتی در الوهیت و ربوبیت است. فاعل «نسبّحک» موسی و هارون (ع) می باشد و «کی نسبّحک» تعلیل برای جمله های اخیر است که درخواست همراهی هارون را مطرح کرده بود؛ یعنی با پشتیبانی هارون، دعوت به توحید - که متضمن تنزیه خداوند از داشتن شریک است - افزایش خواهد یافت.

52- تعدد معجزه هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 75 - 3

3 - موسی و هارون (ع) برای اثبات نبوت خود ، دارای معجزات متعددی بودند .

ثم بعثنا .. موسی و هرون ... بأیتنا

با توجه به جمله «قالوا إن هذا لسحر مبین» در آیه بعد، استفاده می شود که مراد از «آیات» در این جا عبارت از کارهایی است که بشر بر انجام آن توانایی ندارد ؛ بلکه به طور یقین فعل خداست که به دست انسانی انجام گرفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 42 - 5

5 - موسی و هارون (ع) ، از معجزات متعددی برای انجام دعوت خویش برخوردار بودند .

اذهب .. بـایـتی

ذکر «آیات» به صورت جمع، نشانگر تعدد آیات و معجزات اعطایی به موسی و هارون است. در توجیه این تعدد دو احتمال وجود دارد:

1- معجزه عصا و یدیبضا - گرچه به صورت کلی دو معجزه بود - اما حاوی معجزاتی متعدد بود؛ زیرا مار شدن عصا و حرکت آن و عصا

شدن مار، هر یک می تواند معجزه ای خاص باشد. 2_ خداوند با این تعبیر به موسی (ع) وعده داده است که پس از این نیز معجزاتی به موسی (ع) عطا خواهد کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 15 - 5

5- تجهیز موسی و هارون (ع) به وسیله آیات و معجزات گوناگون الهی برای ایفای نقش رسالت

فاذها ب_ای_تنا

ص: 16

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 35 - 5

5- تجهیز موسی و هارون (ع) از سوی خداوند، به آیات و معجزات متعدد برای ایفای رسالت

ب_ئای_تنا

یکی از معانی «آیه» معجزه است. بنابراین «بآیاتنا» در این جا معادل با «بمعجزاتنا» می باشد.

53- تقرب هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 120 - 2

2- موسی و هارون (علیهماالسلام)، دارای مقام رفیع در پیشگاه خداوند

سَلْمِ عَلٰی مُوسٰی وَ هٰرُونَ

از سلام همراه با تکریم خداوند به موسی و هارون (علیهماالسلام)، برداشت یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 122 - 2

2- موسی و هارون (علیهماالسلام)، از بندگان برجسته و مقرب خداوند

إِنَّمَا مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ

برجسته و مقرب بودن موسی و هارون (علیهماالسلام)، از اضافه «عباد» به ضمیر «نا» به دست می آید.

54- تکلیف هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 93 - 7

7- هارون (ع) در عین دارا بودن مقام نبوت، موظف به پیروی از موسی (ع) و فرمان های او بود.

ما منعك .. ألا تتبعن أفعصيت أمري

«الآتَّبِعِن» خطاب به هارون(ع) و دال براین نکته است که او در عین نبوت، موظف به پیروی از فرمان های موسی(ع) بوده است.

55- توصیه اتحاد به هارون(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 94 - 13

13 - حفظ وحدت و یک پارچگی بنی اسرائیل ، از سفارش های موسی (ع) به هارون

فرقت بین بنی اسرائیل و لم ترقب قولی

ص: 17

«ترقب» به معنای «تحفظ» است و مفاد جمله «إني خشيت..» _ با توجه به عطف «لم ترقب» بر «فرقت» _ این است که: «من نگران آن بودم که بگویی بنی اسرائیل را متفرق ساختی و گفته مرا حفظ و مراعات نکردی». این گفته هارون(ع) دال بر آن است که موسی(ع) پیش از رفتن به میقات، در مورد حفظ وحدت بنی اسرائیل، توصیه های لازم را به او کرده بود.

56- توصیه به هارون(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 89 - 5

5_ خداوند موسی و هارون (ع) را در برابر فشارها و سختیهایی که از جانب فرعون و اطرافیانش وارد می شد، توصیه به استقامت و پایداری فرمود.

قال قد أجبت دعوتكما فاستقيما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 42 - 14، 10

10 - سستی نکردن در یاد خدا و انجام رسالت و ابلاغ پیام او توصیه خداوند به موسی و هارون (ع)

و لاتنیا فی ذکری

«ونی» به معنای سستیورزیدن و کوتاهی کردن است (مصباح). «لاتنیا»؛ یعنی، تو ای موسی و ای هارون! در یاد من کوتاهی و سستی نکنید. از جمله لوازم یاد خدا، توجه به مسؤولیتها و مأموریتهایی است که از جانب او واگذار گردیده است.

14 - خداوند، موسی (ع) را مأمور ابلاغ حکم رسالت به هارون کرد و از او خواست وی را به سستی نورزیدن در ذکر خدا توصیه کند.

اذهب أنت و أخوک بـایـتی و لاتنیا فی ذکری

خطاب به موسی(ع) در وظایف مشترک بین او و هارون(ع) اقتضا می کند که موسی(ع) دستورات ارائه شده را به هارون(ع) برساند.

57- توصیه های هارون(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 90 - 5

5- هارون، با یادآوری رحمت گسترده خداوند به بنی اسرائیل، باز بودن راه بازگشت از شرک و ارتداد را به آنان یادآوری کرد.

إِنَّمَا فَتَتَمُّ بِهِ وَإِنَّ رَبَّكُمُ الرَّحْمَنُ

توصیف خداوند در کلام هارون (ع)، با عنوان «الرحمان» و با توجه به گوساله پرستی و عصیان بنی اسرائیل، متضمن وعده رحمت الهی به آنان، در صورت توبه و بازگشت از شرک است.

ص: 18

58- توطئه قتل هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 150 - 19

19 - گوساله پرستان بنی اسرائیل مهبیای کشتن هارون به خاطر مبارزه پی گیر وی با شرکوزی آنان

إن القوم استضعفونی و کادوا یقتلوننی

59- تهمت اختلاف افکنی به هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 94 - 20

20 - اتهام تفرقه افکنی ، اتهامی سخت و غیر قابل تحمل برای هارون بود .

إِنِّی خشیت أن تقول فرقت بین بنی اسرائیل

ترس هارون (ع) از اتهام تفرقه افکنی، با توجه به واژه «خشیت» - که خوفی همراه با بزرگ شماری است - بر شدت ناگواری آن برای وی دلالت دارد.

60- تهمت جادوگری به هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 63 - 3,5

3 - تأکید بر ساحر بودن موسی و هارون (ع) ، از جمله حرکت های تبلیغی فرعونیان بود .

قالوا إن هذین لسحرین

حرف «إن» مخفف از «إنّ» و ملغی از عمل است؛ ولی معنای تأکید را می رساند.

5 - متهم ساختن موسی و هارون (ع) به تلاش و برنامه ریزی برای بیرون راندن قبطیان از مصر به وسیله سحر ، از جمله محور های

تبلیغاتی فرعونیان علیه موسی (ع)

لسحرین یریدان أن یخرجاکم من أرضکم بسحرهما

61- تهمت قدرت طلبی به هارون (ع)

1_ فرعون و اطرافیان‌ش ، پس از شیندن سخنان موسی (ع) ، او و هارون (ع) را به تلاش برای براندازی حکومت متهم کردند .

قال موسی . . قالوا أجبثنا لتلفتنا عما وجدنا عليه ءاباءنا و تكون لكما الكبرياء

3_ فرعون و اطرافیان‌ش ، حضرت موسی و هارون (ع) را به انحصارطلبی در قدرت متهم کردند .

و تكون لكما الكبرياء فى الأرض

برداشت فوق از تقدیم خبر «تکون» بر اسمش _ که می تواند مفید حصر باشد _ استفاده شده است.

62- جادوگران فرعون و دعوت هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 70 - 10

10 - ساحران فرعون ، از دعوت موسی (ع) و هماهنگی هارون با او ، پیش از اقدام به مبارزه با آنان آگاه بودند .

ءامنا برّب هرون و موسی

63- جهان شمولی رسالت هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 42 - 3

3 - آیین موسی و هارون (ع) ، جهانی بوده و ویژه طایفه خاصی نبوده است .

اذهب أنت و أخوک

در آیات قبل و بعد، رفتن به سوی فرعون مطرح است؛ ولی از آن جایی که این آیه مورد خاصی را برای ابلاغ رسالت مشخص نساخته است، حاکمیت از این دارد که اصل مأموریت موسی (ع) برای همگان است و فرعون، نقطه شروع ابلاغ پیام بوده است.

64- حامی هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 15 - 4

4 - موسی و هارون (ع) ، مأمور حرکت به سوی فرعونیان با تکیه بر حمایت قاطع الهی

قال کلاً فاذهبا بـِ ایـِـتنا إنّنا معکم

65- حجت هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 48 - 5

5- حضرت موسی و هارون (ع)، دو پیامبر برخوردار از حجت و برهان الهی

و لقد آتینا موسی و هرون الفرقان

یکی از معانی لغوی «فرقان» حجت و برهان است (لسان العرب).

ص: 20

66- حقانیت معجزه هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 76 - 2

2 - حضرت موسی (ع) برای اثبات نبوت خود و هارون (ع)، معجزه ای بزرگ - که در حق و الهی بودن آن شبهه ای نبود - به فرعون و اطرافیانش ارائه کرد .

فلما جاءهم الحق من عندنا

67- خاستگاه اجتماعی هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 47 - 4

4 - تحقیر حضرت موسی و هارون از سوی فرعون و اشراف دربار او، به خاطر داشتن خاستگاه پایین اجتماعی

أنؤمن لبشرین مثلنا و قومهما لنا عـ بدون

68- خواسته های هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 150 - 26، 22

22 - هارون با بیان موضع خویش در برابر منحرفان بنی اسرائیل از موسی (ع) خواست تا با مؤاخذه وی دشمنان دین را شاد نسازد .

و کادوا یقتلوننی فلا تشمت بی الأعداء

«ال» در «الأعداء» برای جنس است و مراد از آن، به قرینه «القوم الظلمین»، دشمنان دین و توحید، یعنی همان گوساله پرستان، است. «اشمات» (مصدر «لا تشمت») به معنای خشنود ساختن و «باء» در «بی» سببیه است. بنابراین «لا تشمت بی الأعداء» یعنی دشمنان دین را با مؤاخذه من شاد نکن.

26 - هارون با بیان مبارزه خویش علیه شرکورزی بنی اسرائیل، از موسی (ع) خواست تا وی را همسنگ ستمکاران شرک پیشه قرار ندهد .

إن القوم استضعفونی و کادوا یقتلوننی . . . و لاتجعلنی مع القوم الظلمین

روشن است که موسی(ع) هرگز گمان نمی کرد که هارون از ستمکاران باشد. بنابراین «مع» در جمله «لا تجعلنی مع» معیت حکمی است ; یعنی مرا در حکم ستمکاران قرار مده.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 47 - 3

3- آزادی بنی اسرائیل و گسیل داشتن آنان با موسی و هارون (ع) ، نخستین خواسته آن دو از فرعون بود .

فقولا .. فأرسل معنا بنی إسرئیل

ص: 21

69- خوشنامی هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 119 - 2, 1

1 - خداوند از موسی و هارون (علیهما السلام) نام و آوازه نیکی در میان آیندگان برجای گذاشت .

و ترکنا علیهما فی آخرین

برداشت یاد شده، بر این اساس مبتنی است که مفعول «ترکنا» محذوف بوده و تقدیر آن چنین باشد: «و ترکنا ثناء علیهما». گفتنی است که فعل «ترکنا» در این آیه، به معنای «أبقینا» (باقی گذاشتیم) است.

2- باقی ماندن نام و آوازه موسی و هارون (علیهما السلام) در میان آیندگان، از نعمت ها و الطاف الهی به ایشان

و ترکنا علیهما فی آخرین

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که آیه شریفه، در مقام برشمردن نعمت های خداوند بر موسی و هارون (علیهما السلام) و امتنان بر ایشان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 121 - 3

3 - نجات موسی و هارون (علیهما السلام) و قوم شان از اندوهی بزرگ، اعطای کتاب آسمانی و باقی ماندن نام و آوازه نیک آنان، از پاداش های خداوند به ایشان

و نَجینَهما و قومهما من الكرب العظیم .. . إنا كذلك نجزي المحسنين

70- درخواست رحمت برای هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 151 - 7

7_ فراگیری رحمت الهی بر موسی (ع) و هارون، از دعا ها و درخواست های موسی (ع) از خداوند .

و أدخلنا فی رحمتک

71- درخواست همراهی هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 13 - 3

3 - درخواست موسی (ع) از خداوند درباره همراهی و همیاری برادرش (هارون) با وی در امر رسالت

قال ربّ . . . فأرسل إلی هرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 15 - 3

3 - پذیرش درخواست موسی (ع) از سوی خدا در مورد همراهی هارون با وی

فأرسل إلی هرون . . . فاذهب إلیتنا

ص: 22

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 34 - 5,8

5 - بهره گیری از منطوق فصیح و برتر هارون ، انگیزه موسی (ع) در بودن او با وی

فأرسله معی ردءاً یصدقنی إتی أخاف أن یکذبون

8 - موسی (ع) خواسته خویش (همراهی هارون با وی) را با خداوند در میان گذاشت .

قال ربّ . . . و أخی هـرون ... إتی أخاف أن یکذبون

72- دعای هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 89 - 2

2_ هارون (ع) با موسی (ع) ، در دعا علیه فرعون و اطرافیانش ، همراه و شریک بود .

دعوتکما

73- دعوت هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 75 - 2

2_ موسی و هارون (ع) از سوی خدا مأمور بودند رسالت خود را به فرعون و سران حکومتش اعلان کنند و آنان را به ایمان فراخوانند .

ثم بعثنا من بعدهم موسی و هرون إلی فرعون و ملایه

«ملاً» به معنای رؤساست (لسان العرب).

74- دعوتهای هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 47 - 21

21 - موسی و هارون (ع) ، محرومیت فرعون از هدایت را به وی گوشزد نموده و او را به پیروی از هدایت دعوت کردند .

والسلّم علی من اتبع الهدی

جمله «السلام علی...» خبریه است و به کار بردن عنوان «من اتبع...»، اشاره به نبود این وصف در فرعون و برای ترغیب او به تحصیل آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 90 - 15

ص: 23

15 - هارون در غیاب موسی (ع)، بنی اسرائیل را به ترک تبعیت سامری، و پیروی و اطاعت از خود فرا خواند.

لقد قال لهم هرون من قبل... فاتَّبِعُونِي واطِيعُوا أَمْرِي

75- دلایل بی تفاوتی هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 94 - 12

12 - حفظ وحدت و یک پارچگی و جلوگیری از تفرقه، عذر هارون (ع) جهت اقدام نکردن به صورت عملی علیه گوساله پرستان بنی اسرائیل

إِنِّي خشيت أن تقول فرقت بين بني إسرائيل

76- دلایل نبوت هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 75 - 3

3_ موسی و هارون (ع) برای اثبات نبوت خود، دارای معجزات متعددی بودند.

ثم بعثنا... موسی و هرون... بأيتنا

با توجه به جمله «قالوا إن هذا لسحر مبين» در آیه بعد، استفاده می شود که مراد از «آیات» در این جا عبارت از کارهایی است که بشر بر انجام آن توانایی ندارد؛ بلکه به طور یقین فعل خداست که به دست انسانی انجام گرفته است.

77- دلداری به هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 46 - 1

1 - خداوند از موسی و هارون (ع) خواست نگران موفقیت خود نباشند و از واکنش فرعون، ترسی به دل راه ندهند.

إننا نخاف... قال لاتخافا

78- رسالت هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2_ موسی و هارون (ع) از سوی خدا مأمور بودند رسالت خود را به فرعون و سران حکومتش اعلان کنند و آنان را به ایمان فراخوانند .

ثم بعثنا من بعدهم موسی و هرون إلی فرعون و ملایه

ص: 24

«ملاً» به معنای رؤساست (لسان العرب).

4- هارون (ع)، شریک و همتای موسی (ع) در رسالت و مبارزه با فرعون و اشراف پیرامون او بوده است.

ثم بعثنا من بعدهم موسی و هرون إلی فرعون و ملائیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 42 - 2

2- موسی و هارون (ع)، به همراه با آیات و معجزات الهی - مأمور حرکت برای انجام رسالت خویش شدند.

اذهب أنت و أخوک بـایـتی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 43 - 2

2- حرکت موسی و هارون (ع) به سوی فرعون و بازداشتن او از طغیان گری، فرمان مؤکد و مکرر خداوند به آن دو بود.

اذهب... اذهب أنت و أخوک... اذهب إلی فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 45 - 5

5- نگرانی موسی و هارون (ع) از ناکامی در ابلاغ پیام خداوند به فرعون

إتنا نخاف أن یفرط علینا أو أن یطغی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 46 - 9

9- موسی و هارون (ع)، با خطابی مشترک از سوی خداوند، وحی الهی را دریافت کردند.

قال لاتخافا إتنی معکما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 47 - 11، 13، 14

11 - موسی و هارون (ع)، از جانب خداوند مأمور بازداشتن فرعون از شکنجه بنی اسرائیل بودند .

إِنَّا رَسُولَا رَبِّكَ .. وَلَا تَعْدُبْهُمْ

13 - خداوند، به موسی و هارون (ع) فرمان داد تا داشتن معجزه برای اثبات رسالت خویش را به فرعون ابلاغ کنند .

قَدْ جِئْنَاكَ بـِآيَةٍ

«آیه» اسم جنس و قابل اطلاق بر کم و زیاد است. بنابراین می توان بر معجزات متعدد نیز «آیه» اطلاق کرد.

14 - توجه دادن فرعون به وابستگی امور زندگانی او به ربوبیت خداوند، از جمله برنامه های دیدار موسی و هارون (ع) با فرعون بود .

إِنَّا رَسُولَا رَبِّكَ .. بـِآيَةٍ مِنْ رَبِّكَ

تکرار «رَبِّكَ» در این آیه و در خطاب به فرعون _ با توجه به ادعای ربوبیت او _ برای متذکر ساختن وی به انحصار ربوبیت برای خداوند است.

ص: 25

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 48 - 3,5

3 - انذار فرعون از عذاب ، با لحنی ملایم و پس از تبشیر وی ، از وظایف موسی و هارون بود .

والسلّم علی من .. العذاب علی من کذب

ظاهر کلام آن است که انذار فرعون پس از تبشیر او صورت گرفته باشد. به کار گرفتن صیغه های غایب در انذار، و نیز تصریح به وحی بودن آن همراه با تأکید، جمله‌گی گواه نرمی گفتار موسی و هارون در سخن گفتن با فرعون است.

5 - موسی و هارون (ع) در برابر فرعون ، موظف به تأکید بر وحی بودن هشدار عذاب

إِنَّا قَدْ أُوحِيَ إِلَيْنَا أَنَّ الْعَذَابَ

جمله «إِنَّا قَدْ ..» حاوی تأکید با «إِن» و «قَدْ» است، که بر وحی بودن پیام ها _ به خصوص پیام انذار از عذاب _ تأکید دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 49 - 5

5 - با وجود مشارکت موسی و هارون (ع) در وحی و رسالت ، مسؤولیت آن با موسی (ع) بود .

قال فمّن ربّکما ی_ موسی

موسی و هارون(ع)، در کلیه مکالمات خود موظف بودند که پیام مشترک خویش را به فرعون ابلاغ کنند و از این رو کلیه ضمائر در آیات گذشته به صورت تثنیه و مشترک آمده است (اذهبا، قولاً لاتخافا، معکما، فقولاً، رسولاً، جنّاک، إنّنا، إلینا); ولی فرعون در مطرح کردن سؤال خود در عین مخاطب قرار دادن هر دو، پاسخ را از موسی(ع) طلب می کند (یا موسی). این قرینه ها نشان دهنده آن است که در عین اشتراک موسی و هارون(ع) در رسالت، رهبری با موسی(ع) بوده و فرعون به آن پی برده بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 45 - 2

2 - رسالت موسی و هارون ، در تداوم خط رسولان پیشین بود .

ثمّ أرسلنا رسلنا تترا .. ثمّ أرسلنا موسی و أخاه هارون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 15 - 4,5

4 - موسی و هارون (ع) ، مأمور حرکت به سوی فرعونیان با تکیه بر حمایت قاطع الهی

قال کلاً فاذهبابِ ای_تنا إنا معکم

5 - تجهیز موسی و هارون (ع) به وسیله آیات و معجزات گوناگون الهی برای ایفای نقش رسالت

فاذهبابِ ای_تنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 16 - 4,6,1

1 - فرمان الهی به موسی و هارون (ع) مبنی بر مواجهه مستقیم با فرعون و اعلام رسالت خویش به وی

فأتیا فرعون فقولاً إنا رسول ربّ الع_لمین

ص: 26

«آتی و ایتان» در این جا به معنای حاضر شدن و خود را رساندن است. بنابراین «فأتیا فرعون»؛ یعنی، خود را به فرعون برسانید و... .

4- نخستین سخن موسی و هارون (ع)، اعلام رسالت خویش از سوی پروردگار جهانیان

فأتیا فرعون فقولاً إنا رسول ربّ العـلمین

6- موسی و هارون (ع)، پیام دار رسالتی واحد و مأموریتی یگانه

إنا رسول ربّ العـلمین

با این که خبر مشتق باید از حیث افراد، تشبیه و جمع با مبتدا مطابقت کند، به کارگیری «رسول» به صورت مفرد، بیانگر برداشت یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 17 - 2

2- موسی و هارون (ع)، مأمور هجرت از سرزمین مصر به همراه بنی اسرائیل

أن أرسل معنا بنی إسرئیل

79- رفع اندوه هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 115 - 1

1- موسی و هارون (علیهما السلام) و قوم شان، به عنایت خداوند از اندوه بزرگ نجات یافتند .

و نَجِّینَ هَما و قومَهما من الکرب العظیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 121 - 3

3- نجات موسی و هارون (علیهما السلام) و قوم شان از اندوهی بزرگ، اعطای کتاب آسمانی و باقی ماندن نام و آوازه نیک آنان، از

پاداش های خداوند به ایشان

و نَجِّینَ هَما و قومَهما من الکرب العظیم .. إنا کذلک نجزی المحسنین

80- روش تبلیغ هارون (ع)

17 - هارون (ع) ، دارای برنامه ای مشخص برای مقابله با گوساله پرستی و احیای توحید در بنی اسرائیل بود .

أطیعوا أَمْرِي

دعوت هارون(ع) از بنی اسرائیل به اطاعت فرمان های او، پس از فرمان «اتَّبِعُونِي»، حاکی از آن است که وی برای بنی اسرائیل در صورت پیروی آنان از او، دستور العمل هایی را تدارک دیده بود.

ص: 27

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 36 - 3

3_ به میان مردم رفتن و در متن جامعه بودن ، شیوه موسی و هارون در دعوت و انجام رسالت الهی

فقلنا اذها إلى القوم الذين كذبوا بأى_تنا

81- روش مبارزه با هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 36 - 5

5 - تدبیر مشاوران فرعون ، مبنی بر اعزاز اشخاصی به تمام شهرها و گردآوری نیروی لازم جهت مبارزه با موسی (ع) و برادرش

قالوا .. و ابعث فی المدائن ح_شرین

«المدائن» جمع محلی به «ال» و مفید عموم است؛ یعنی ، همه شهرها.

82- رهبری هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 142 - 10، 9

9_ موسی (ع) ، برادرش هارون را به رهبری بنی اسرائیل تا پایان مناجاتش با خدا منصوب کرد .

وقال موسی لأخیه هرون اخلفنی فی قومی

10_ موسی (ع) امت خویش را حتی برای مدتی کوتاه (زمان دوری از قوم برای مناجات) بدون رهبر رها نساخت .

وقال موسی لأخیه هرون اخلفنی فی قومی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 47 - 9، 5

5 - موسی و هارون (ع) به فرمان خداوند ، وظیفه دار رهبری بنی اسرائیل پس از موافقت فرعون با خروج آنان

فأرسل معنا بنی إسرئیل

9- بنی اسرائیل ، دارای آمادگی برای هجرت از مصر به رهبری موسی و هارون (ع)

فَأَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِرَحْمَتِنَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ أَنِ اصْرِفْ بَنِي إِسْرَائِيلَ مِنَ مِصْرَ ۚ إِنَّكَ كَارِهُ ۖ

مطرح شدن این درخواست نزد فرعون، بر وجود آمادگی روحی و فکری در بنی اسرائیل برای هجرت از مصر دلالت دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 93 - 2

2- هارون در غیاب موسی (ع) ، وظیفه رهبری و هدایت بنی اسرائیل را به عهده داشت .

يٰۤ-هَارُونَ مَا مَنَعَكَ ... أَلَا تَتَّبِعُنِي

ص: 28

83- زمینه پاداش هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 122 - 3

3 - عبودیت و ایمان موسی و هارون (علیهما السلام) موجب دستیابی آنان به پاداش هایی همچون پاداش های محسنان از سوی خداوند

إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ . إِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که جمله «إِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا ..» تعلیل برای جمله «إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ» است؛ یعنی، چون موسی و هارون (علیهما السلام) از مؤمنان و بندگان خالص خدا بودند، به آنان چونان پاداش محسنان، پاداش دادیم. مقصود نجات از اندوه بزرگ و باقی ماندن نام و آوازه نیک آنان در تاریخ می باشد.

84- زمینه نبوت هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 32 - 4

4 - موسی (ع) در اعطای مقام نبوت به هارون (ع)، وساطت کرد.

وَأَشْرَكَ فِي أَمْرِي

85- سجده هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 58 - 16

16- زکریا، یحیی، مریم (س)، عیسی، ابراهیم، اسحق، یعقوب، موسی، هارون، اسماعیل، و ادیس (ع)، هنگام شنیدن آیات الهی به سجده می افتادند و در حال سجود اشک می ریختند.

أُولَئِكَ... إِذَا تَلَى عَلَيْهِمْ آيَاتِ الرَّحْمَنِ خَرُّوا سُجَّدًا وَبُكِيًّا

86- سلام بر هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 120 - 1,3

1 - سلام و تحیت بزرگ خداوند به موسی و هارون (علیهماالسلام)

سلام علی موسی و هارون

تنوین «سلام» برای تعظیم است.

3 - باقی ماندن سنت سلام و تحیت بر موسی و هارون (علیهماالسلام) در میان نسل های پس از ایشان

ص: 29

و تركنا عليهما في الأخيرين . سلـم على موسى و هـرون

برداشت یاد شده مبتنی بر این اساس است که جمله «سلام علی موسی و هارون» تفسیر برای جمله «و تركنا عليهما ..» باشد؛ یعنی، آنچه برای موسی و هارون بر جای گذاشتیم، عبارت است از سنت سلام و تحیت بر ایشان.

87- سلام هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 47 - 20

20 - سلام در پایان سخن ، شعار موسی و هارون (ع) *

والسلـم على من اتبع الهدى

88- شرایط اجابت دعای هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 89 - 4

4 _ برآورده شدن خواسته های موسی و هارون (ع) (سخت شدن و مهر خوردن دل فرعون و اطرافیانش و وقوع عذاب استیصال) مستلزم گذشت زمان و وارد آمدن فشار ها و سختی های بسیار بر موسی (ع) و هارون بود .

و اشدد على قلوبهم فلا يؤمنوا .. قال قد أجيبت دعوتكما فاستقيما

از اینکه خداوند پس از اعلام استجابت دعای موسی و هارون (ع)، به آنان دستور استقامت و پایداری می دهد و استقامت را با فای سببیه به اجابت دعا مرتبط می کند. برداشت فوق استفاده می گردد.

89- شرک ستیزی هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 150 - 17،19،20،26

17 _ هارون در غیاب موسی (ع) با شرکورزی و گوساله پرستی بنی اسرائیل به مبارزه پرداخته بود .

قال ابن أم إن القوم استضعفوني و كادوا يقتلونني

19 _ گوساله پرستان بنی اسرائیل مهبای کشتن هارون به خاطر مبارزه پی گیر وی با شرکورزی آنان

إن القوم استضعفونی و کادوا یقتلوننی

20_ هارون با بیان مبارزه خویش با گوساله پرستان و ناتوانیش از بازداری آنان ، در تلاش جهت اثبات بی گناهی خویش برای موسی (ع)

إن القوم استضعفونی و کادوا یقتلوننی

26_ هارون با بیان مبارزه خویش علیه شرکورزی بنی اسرائیل ، از موسی (ع) خواست تا وی را همسنگ ستمکاران شرک پیشه قرار ندهد

إن القوم استضعفونی و کادوا یقتلوننی . . . و لاتجعلنی مع القوم الظلمین

ص: 30

روشن است که موسی(ع) هرگز گمان نمی کرد که هارون از ستمکاران باشد. بنابراین «مع» در جمله «لا تجعلنی مع» معیت حکمی است؛ یعنی مرا در حکم ستمکاران قرار مده.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 90 - 17

17 - هارون (ع)، دارای برنامه ای مشخص برای مقابله با گوساله پرستی و احیای توحید در بنی اسرائیل بود.

أطیعوا أمری

دعوت هارون(ع) از بنی اسرائیل به اطاعت فرمان های او، پس از فرمان «اتَّبِعُونی»، حاکی از آن است که وی برای بنی اسرائیل در صورت پیروی آنان از او، دستور العمل هایی را تدارک دیده بود.

90- شریعت هارون(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 117 - 1

1 - موسی و هارون (علیهما السلام)، برخوردار از کتاب آسمانی (تورات) و شریعت مستقل و جدا از شریعت الهی پیشین

وَأَتَيْنَهُمَا الْكِتَابَ

دریافت کتاب آسمانی، می تواند حاکی از دریافت شریعت مستقل و جدا از شریعت سابق باشد.

91- ضعف هارون(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 150 - 20

20 - هارون با بیان مبارزه خویش با گوساله پرستان و ناتوانیش از بازسازی آنان، در تلاش جهت اثبات بی گناهی خویش برای موسی (ع)

إِنَّ الْقَوْمَ اسْتَضْعَفُونِي وَكَادُوا يُقْتَلُونِي

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 151 - 1

1 - موسی (ع) پس از مشاجره خویش با هارون و پی بردن به ناتوانی او در برابر منحرفان، رو به درگاه خدا آورد و به مناجات با او

پرداخت .

قال رب اغفر لي و لأخي

92- عبوديت هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 31

1 - موسی و هارون (علیهما السلام)، از بندگان مؤمن خدا

إِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ

2 - موسی و هارون (علیهما السلام)، از بندگان برجسته و مقرب خداوند

إِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ

برجسته و مقرب بودن موسی و هارون (علیهما السلام)، از اضافه «عباد» به ضمیر «نا» به دست می آید.

93- عصیان از هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 91 - 1

1 - بنی اسرائیل از پذیرش فرمان های هارون و توبه از گوساله پرستی، سرباز زدند.

فَاتَّبَعُونِي وَأَطِيعُوا أَمْرِي... قَالُوا لَنْ نَبْرَحَ عَلَيْهِ ع_كَفِين

«لَنْ نَبْرَحَ»؛ یعنی، «(لا انزال)» (پایدار می مانیم) و «عاکف» به کسی گفته می شود که به چیزی توجه کرده و خود را به تعظیم آن وادار سازد (مفردات راغب).

94- عقیده هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 90 - 4

4 - هارون، پایداری بر توحید و ایمان به ربوبیت خداوند را، شرط پیروزی در آزمون الهی خواند.

إِنَّمَا فَتَنَّتُمْ بِهِ وَإِنَّ رَبَّكُمُ الرَّحْمَنُ

95- علایق معنوی هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 35 - 3

3 - موسی (ع)، علاقه مداوم خود و برادرش هارون (ع) را به تسبیح و ذکر خداوند، ابراز داشت و خداوند را بر آن گواه دانست.

إِنك كنت بنا بصیرًا

جمله «إنك..» می تواند تعلیل برای «کی نسبیح کثیراً» باشد؛ یعنی خدایا! تو خوب می دانی که من و برادرم هارون چه روحیه ای داریم و نسبت به تسبیح و ذکر تو، تا چه حد علاقه مندیم، بنابراین با پذیرش وزارت هارون، راه تسبیح و ذکر فراوان تر را بر ما هموار ساز.

ص: 32

96- عمل به تکلیف هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 90 - 16

16 - هارون (ع)، در غیاب موسی (ع)، وظیفه ارشاد، هشدار، امر به معروف و نهی از منکر را به نحو وافی انجام داد.

و لقد قال لهم هرون من قبل یقوم... فأتبعونی و أطیعوا أمری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 94 - 18

18 - هارون (ع)، در صدد اجرای دقیق فرمان های موسی (ع) و تخطی نکردن از معیار های او، در طول مدت میقات موسی (ع) و غیبت او

إنی خشیت أن تقول... ولم ترقب قولی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 15 - 5

5 - تجهیز موسی و هارون (ع) به وسیله آیات و معجزات گوناگون الهی برای ایفای نقش رسالت

فاذهبوا بایتنا

97- عمل خیر هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 90 - 15

15- انجام کار های خیر، مورد علاقه و سیره مستمر پیامبران الهی، موسی، هارون، ابراهیم، لوط، اسحاق، یعقوب، نوح، داوود، سلیمان، ایوب، اسماعیل، ادريس، ذوالکفل، یونس، زکریا، و یحیی (علیهم السلام) بود.

و لقد آتینا موسی و هرون... یحیی... إناهم كانوا یسرعون فی الخیرت

98- عوامل اطمینان هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - شنوایی و بینایی خداوند ، پشتوانه ای اطمینان بخش برای تضمین یاری موسی و هارون (ع) در برابر فرعون بود .

إِنِّي مَعَكُمْ أَسْمَعُ وَأَرَى

7 - وعده یاری خداوند و آگاهی گسترده او بر جزئیات ماجرای ارشاد فرعون ، مایه امیدواری و آرامش بخش دل های نگران موسی و هارون (ع) بود .

إِنَّا نَخَافُ .. لَاتَخَافَا إِنِّي مَعَكُمْ أَسْمَعُ وَأَرَى

ص: 33

99- عوامل اعراض از معجزه هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 47 - 7

7 - نژادپرستی و خوی برتری جویی فرعون و اشراف دربار او ، عامل نادیده گرفتن معجزات و دلایل روشن حضرت موسی و هارون (ع)

ثم أرسلنا ... بأی-تنا و سلطن-ن مبین ... فقالوا أنؤمن لبشرین ... و قومهما لنا ع-

100- عوامل امیدواری هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 46 - 7

7 - وعده یاری خداوند و آگاهی گسترده او بر جزئیات ماجرای ارشاد فرعون ، مایه امیدواری و آرامش بخش دل های نگران موسی و هارون (ع) بود .

إننا نخاف ... لاتخافا إننی معكما أسمع و أری

101- عوامل اندوه هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 115 - 3

3 - موسی و هارون (علیهما السلام) و قوم شان ، گرفتار غم بزرگ و مشکلات اندوه بار از سوی فرعونیان

و نَجِّینَ-هما و قومهما من الکرب العظیم

اندوهی که موسی و هارون (علیهما السلام) و قوم شان به آن گرفتار بودند، ناشی از مسائل و مشکلات شخصی نبود؛ بلکه بر اثر تبلیغ رسالت شان در میان فرعونیان به وجود آمده بود.

102- عوامل پیروزی هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 15 - 6

6 - آیات الهی (معجزات) توشه راه و حربه پیروزی موسی و هارون (ع)

قال كلاً فاذهبَا بـِ اِىَـ تِنا

103- فرعون و هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 34

7 - یونس - 10 - 79 - 4

4_ فرعون ، برای مبارزه با موسی و هارون (ع) به سحر و جادو متوسل شد .

و قال فرعون ائتونی بکل سحر علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 48 - 1

1 - تکذیب نهایی موسی و هارون (ع) ، از سوی فرعون و اشراف وابسته به او

فکذبوهما

104- فرعونیان و هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 47 - 2

2- فرعونیان ، منکر هر گونه امتیاز برای موسی و هارون (ع)

فقالوا انؤمن لبشرین مثلنا

105- فصاحت هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 34 - 2

2- هارون ، برخوردار از فصاحتی برتر در مقایسه با موسی (ع)

و أخى هرون هو أفصح منى لساناً

106- فضایل هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 86 - 3

3_ ابراهیم، اسحاق، یعقوب، نوح، داوود، سلیمان، ایوب، یوسف، موسی و هارون(ع) پیامبرانی بودند که بر همه مردم عصر خویش برتری

یافته بودند.

و وهبنا له إسحق و یعقوب . . . و کلا فضلنا علی العلمین

برتری یافتن هر یک از پیامبران بر همه مردم _ که در اولین نظر از کلمه «العالمین» به ذهن می آید _ مستلزم برتری یافتن هر یک از پیامبران بر دیگری است. لذا نمی توان عموم «العالمین» را حقیقی دانست، بلکه دارای عموم عرفی بوده و ناظر به همه جوامع عصر خود آنهاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 35

1- زکریا، یحیی، مریم، عیسی، ابراهیم، اسحاق، یعقوب، موسی، هارون، اسماعیل و ادريس (ع) برخوردار از نعمت ویژه خداوند

أولئك الذين أنعم الله عليهم

«أولئك» اشاره به تمامی موارد ذکر شده در سوره مریم از آغاز تا این آیه است و روشن است که مراد از نعمت در جمله «أنعم الله...» نعمت های معمولی و متعارف نیست، چرا که افراد دیگر نیز از این گونه نعمت ها برخوردارند. پس نعمتی که با لسان امتنان بر این گروه بیان گردیده، نعمتی ویژه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 30 - 2, 1

1 - هارون برادر موسی (ع) و مورد اعتماد کامل آن حضرت بود .

واجعل لی وزیراً من أهلی . هرون أخی

2 - هارون (ع) ، نامزد مقام وزارت و معاونت از جانب موسی (ع)

واجعل لی وزیراً من أهلی . هرون أخی

کلمه «هارون» بدل برای «وزیراً» و کلمه «أخی» عطف بیان برای «هارون» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 48 - 3

3- حضرت موسی و هارون (ع) ، از قدرت تشخیص حق و باطل در پرتو لطف خدا برخوردار بودند .

ولقد آتینا موسی و هرون الفرقان

با توجه به معنای لغوی «فرقان» (شیء جدا کننده و متمایز ساز میان حق و باطل) برداشت یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 51 - 3

3- موسی و هارون (ع) دو پیامبر رشد یافته و بهره مند از کمال ، بعد از ابراهیم (ع) بودند .

ءاتینا موسی و هـرون الفرقان . . . ولقد ءاتینا ابرهیم رشه من قبل

برداشت یاد شده بر این مبنا استوار است که مراد از «من قبل» زمان پیش از موسی و هارون (ع) باشد. از این مطلب به دست می آید که آن دو پیامبر نیز از چنین رشدی بهره مند بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 35 - 6

6_ هارون ، شخصیتی شایسته و توانا برای هم فکری و هم گامی با برادرش موسی (ع) در رهبری و هدایت مردم

و جعلنا معه أخاه هـرون وزیرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 13 - 4

4- هارون (ع) ، فردی شایسته در نظر موسی (ع) برای همراهی با وی در ایفای نقش رسالت

ص: 36

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 34 - 2

2- هارون، برخوردار از فصاحتی برتر در مقایسه با موسی (ع)

و أخی هـرون هو أفصح منی لساناً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 35 - 5

5- تجهیز موسی و هارون (ع) از سوی خداوند، به آیات و معجزات متعدد برای ایفای رسالت

ب_ئای_تنا

یکی از معانی «آیه» معجزه است. بنابراین «بآیاتنا» در این جا معادل با «بمعجزاتنا» می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 114 - 1,2

1- موسی و هارون (علیهما السلام)، برخوردار از احسان ها و نعمت های خداوند

و لقد منّا علی موسی و هـرون

«مَنْ» به معنای «أَحْسَنَ» (احسان کرد) و «أَنعم» (نعمت داد) است.

2- موسی و هارون (علیهما السلام)، مورد لطف و عنایت ویژه خداوند

و لقد منّا علی موسی و هـرون

تصریح خداوند به این که به موسی و هارون نعمت دادیم _ در حالی که همه انسان ها از نعمت های الهی برخورداراند _ گویای این حقیقت است که این دو پیامبر، از لطف و عنایت بزرگ و ویژه ای برخوردار بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 118 - 1

1 - موسی و هارون (علیهما السلام) بر صراط مستقیم در پرتو هدایت خداوند

و هدین_هما الصراط المستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 119 - 1

1 - خداوند از موسی و هارون (علیهما السلام) نام و آوازه نیکی در میان آیندگان برجای گذاشت .

و ترکنا علیهما فی آخرین

برداشت یاد شده، بر این اساس مبتنی است که مفعول «ترکنا» محذوف بوده و تقدیر آن چنین باشد: «و ترکنا ثناء علیهما». گفتنی است که فعل «ترکنا» در این آیه، به معنای «أبقینا» (باقی گذاشتیم) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 121 - 2

ص: 37

2 - موسی و هارون (علیهما السلام) ، نمونه و الگوی نیکوکاران و احسان کنندگان

سلم علی موسی و هارون . إنا كذلك نجزي المحسنين

107- فلسفه وزارت هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 33 - 1

1 - موسی (ع) تسبیح فراوان و تبرئه مکرر خداوند را از پندار های باطل مشرکان ، در گرو همراهی هارون با او می دانست .

کی نسبّحک کثیراً

مراد از تسبیح - به قرینه مأموریت موسی (ع) برای هدایت فرعون - تنزیه خداوند از داشتن شریک و هرگونه محدودیتی در الوهیت و ربوبیت است. فاعل «نسبّحک» موسی و هارون (ع) می باشد و «کی نسبّحک» تعلیل برای جمله های اخیر است که درخواست همراهی هارون را مطرح کرده بود؛ یعنی با پشتیبانی هارون، دعوت به توحید - که متضمن تنزیه خداوند از داشتن شریک است - افزایش خواهد یافت.

108- قبول همراهی هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 35 - 1

1 - پذیرفته شدن درخواست موسی (مأموریت هارون برای پشتیبانی) از سوی خداوند

و أخی هارون .. فأرسله معی ... قال سنشدّ عضدک بأخیک

109- قصه هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 142 - 15، 17، 8، 9

8 - هارون ، برادر موسی و از پیروان وی

و قال موسی لأخیه هارون

9 - موسی (ع) ، برادرش هارون را به رهبری بنی اسرائیل تا پایان مناجاتش با خدا منصوب کرد .

وقال موسى لأخيه هرون اخلفني في قومي

15 _ اصلاح امور جامعه بنی اسرائیل از دستورالعمل های موسی به برادر و خلیفه خود هارون

و أصلح

چون فرمان به اصلاح پس از انتخاب هارون به سرپرستی بنی اسرائیل آمده است، معلوم می شود مراد، اصلاح امور اجتماعی، فرهنگی و .. بنی اسرائیل است، نه درستکاری هارون در امور شخصی خودش.

17 _ پرهیز از پیروی از نظریات و روش های مفسدان ، وظیفه ای تعیین شده از سوی موسی برای خلیفه اش هارون

ولا تتبع سبیل المفسدین

ص: 38

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 150 -

14,17,18,19,20,22,26

14 - هارون با تحریک عواطف موسی (ع) در صدد تسکین غضب او و مطمئن ساختنش بر انجام وظایف و مسؤولیت های خویش در برابر منحرفان بنی اسرائیل برآمد .

قال ابن أم إن القوم استضعفونی و کادوا یقتلوننی

به نظر می رسد هارون با انتخاب «ای فرزند مادرم» در خطاب به موسی، در صدد تحریک عواطف وی به سوی خود بوده است.

17 - هارون در غیاب موسی (ع) با شرکورزی و گوساله پرستی بنی اسرائیل به مبارزه پرداخته بود .

قال ابن أم إن القوم استضعفونی و کادوا یقتلوننی

18 - هارون ، مقهور گوساله پرستان بنی اسرائیل و ناتوان از بازداري ایشان

إن القوم استضعفونی

«استضعاف» به معنای غلبه کردن و مقهور ساختن است.

19 - گوساله پرستان بنی اسرائیل مهبای کشتن هارون به خاطر مبارزه پی گیر وی با شرکورزی آنان

إن القوم استضعفونی و کادوا یقتلوننی

20 - هارون با بیان مبارزه خویش با گوساله پرستان و ناتوانیش از بازداري آنان ، در تلاش جهت اثبات بی گناهی خویش برای موسی (ع)

إن القوم استضعفونی و کادوا یقتلوننی

22 - هارون با بیان موضع خویش در برابر منحرفان بنی اسرائیل از موسی (ع) خواست تا با مؤاخذه وی دشمنان دین را شاد نسازد .

و کادوا یقتلوننی فلا تشمت بی الأعداء

«ال» در «الأعداء» برای جنس است و مراد از آن، به قرینه «القوم الظلمین»، دشمنان دین و توحید، یعنی همان گوساله پرستان، است. «اشمت» (مصدر «لا تشمت») به معنای خشنود ساختن و «باء» در «بی» سببیه است. بنابراین «لا تشمت بی الأعداء» یعنی دشمنان دین را با مؤاخذه من شاد نکن.

26 - هارون با بیان مبارزه خویش علیه شرکورزی بنی اسرائیل ، از موسی (ع) خواست تا وی را همسنگ ستمکاران شرک پیشه قرار ندهد

إن القوم استضعفوني و كادوا يقتلونني . . . و لاتجعلني مع القوم الظلمين

روشن است که موسی(ع) هرگز گمان نمی کرد که هارون از ستمکاران باشد. بنابراین «مع» در جمله «لا تجعلني مع» معیت حکمی است؛ یعنی مرا در حکم ستمکاران قرار مده.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 151 - 1,5

1_ موسی(ع) پس از مشاجره خویش با هارون و پی بردن به ناتوانی او در برابر منحرفان، رو به درگاه خدا آورد و به مناجات با او پرداخت.

قال رب اغفر لي و لأخي

5_ موسی(ع) در عین قانع شدن به بی تقصیری هارون در گرایش بنی اسرائیل به گوساله پرستی، وی را کاملاً دور از خطا ندانست.*

ص: 39

قال رب اغفر لي و لأخي

طلب مغفرت برای هارون می تواند گویای برداشت فوق باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 89 - 10

10 - موسی (ع) و برادرش (هارون)، تحت فشار فرعون و اطرافیان او بودند .

قال موسی ربنا انک ءاتیت فرعون و ملاء زینه و أمولا . . . لیضلوا عن سبیلک ... فاستق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 32 - 1

1 - موسی (ع) از خداوند خواست، هارون (ع) را در ابلاغ پیام الهی به فرعون، شریک او گرداند .

هرون أخی . . . و أشرکه فی امری

مقصود از شراکت مورد درخواست موسی(ع)، مشارکت هارون با او در ابلاغ پیام خداوند به فرعونیان است، نه در دریافت وحی، زیرا موسی(ع) از تنهایی در آن هراسی نداشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 45 - 1,2,3,4,5

1 - موسی و هارون (ع) قبل از حرکت به طرف فرعون، با یکدیگر ملاقات نموده و موانع احتمالی ارشاد او را بررسی کردند .

قالا ربنا إتنا نخاف

قسمت هایی از داستان موسی(ع) - از قبیل بازگشت او نزد خانواده اش و پیدا کردن راه مصر و ملاقات با برادرش هارون(ع) - به این جهت که در ماجرای برخورد با فرعون، چندان دخیل نبوده، در این آیات ذکر نشده است. این احتمال نیز وجود دارد که آیه 42 (اذهب أنت و أخوک) به بعد، سخنان خداوند به موسی و هارون(ع)، پس از ملاقات آن دو باشد.

2 - موسی و هارون (ع) با مناجات به درگاه خداوند و برشمردن موانع احتمالی اقدام خود، از خداوند راه چاره خواستند .

قالا ربنا إتنا نخاف أن یفرط علینا

3 - موسی و هارون (ع) از پیشدستی فرعون و اقدام او به کیفر فوری آنان، پیش از هرگونه فرصت اظهار معجزه و بیان حقیقت، نگران

بودند .

قالا ربنا إتنا نخاف أن يفرط علينا

«فَرَطٌ»؛ یعنی، پیشی گرفت بدون آن که افراط یا تقریط کرده باشد (مفردات راغب). مراد موسی و هارون(ع)، احتمال دست زدن فرعون به کاری است که فرصت ابلاغ پیام الهی را از آنان بگیرد.

4- موسی و هارون (ع) ، از احتمال افزایش طغیان فرعون ، درپی ابلاغ دعوت الهی به او ، نگران بودند .

أو أن يطغى

خداوند در سخن با موسی(ع)، به طغیان گری فرعون تصریح کرده بود. بنابراین مراد موسی و هارون(ع) از این سخن، احتمال افزایش طغیان او است؛ به گونه ای که زمینه پذیرش دعوت را در او به کلی از میان ببرد.

5- نگرانی موسی و هارون (ع) از ناکامی در ابلاغ پیام خداوند به فرعون

إتنا نخاف أن يفرط علينا أو أن يطغى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 40

2 - خداوند به موسی و هارون (ع) اطمینان داد که فرعون فرصت ابلاغ پیام رسالت را از آنان نگرفته و بر طغیان خود نخواهند افزود .

نخاف أن یفرط .. قال لاتخافا

3 - خداوند همراهی کامل خود با موسی و هارون (ع) و حمایت و حفاظت از آنان را طی رویارویی با فرعون ، اعلام کرد .

إِنِّي مَعَكُمْ

خداوند، همواره با همگان هست و در همه جا حضور دارد. آنچه که برای رفع نگرانی موسی و هارون(ع) مورد تأیید قرار گرفته، حضور ویژه خداوند است که حاکی از حمایت بی دریغ او از آنان است.

6 - شنوایی و بینایی خداوند ، پشتوانه ای اطمینان بخش برای تضمین یاری موسی و هارون (ع) در برابر فرعون بود .

إِنِّي مَعَكُمْ أَسْمَعُ وَأَرَى

7 - وعده یاری خداوند و آگاهی گسترده او بر جزئیات ماجرای ارشاد فرعون ، مایه امیدواری و آرامش بخش دل های نگران موسی و هارون (ع) بود .

إِنَّا نَخَافُ .. لَاتَخَافَا إِنِّي مَعَكُمْ أَسْمَعُ وَأَرَى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - خداوند ، موسی و هارون (ع) را به حضور بی باکانه و بی درنگ نزد فرعون و آگاه ساختن او از رسالت خویش فرمان داد .

لَاتَخَافَا .. فَأْتِيَاهُ فَقُولَا إِنَّا رَسُولَا رَبِّكَ

«فأتياه» عطف بر «لاتخافا» و تقریر بر آن است. یعنی حال که امنیت و حفاظت شما تأمین گردید بدون ترس و نگرانی نزد فرعون بروید. «فاء» عاطفه برای تعقیب است و دلالت دارد که نباید بین دو کار فاصله غیر متعارفی وجود داشته باشد.

3 - آزادی بنی اسرائیل و گسیل داشتن آنان با موسی و هارون (ع) ، نخستین خواسته آن دو از فرعون بود .

فَقُولَا .. فَأَرْسِلْ مَعَنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ

5 - موسی و هارون (ع) به فرمان خداوند ، وظیفه دار رهبری بنی اسرائیل پس از موافقت فرعون با خروج آنان

فَأَرْسِلْ مَعَنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ

11 - موسی و هارون (ع)، از جانب خداوند مأمور بازداشتن فرعون از شکنجه بنی اسرائیل بودند .

إِنَّا رَسُولَا رَبِّكَ . . . وَلَا تَعْدُبْهُمْ

13 - خداوند ، به موسی و هارون (ع) فرمان داد تا داشتن معجزه برای اثبات رسالت خویش را به فرعون ابلاغ کنند .

قَدْ جِئْنَاكَ بـِآيَةٍ

«آیه» اسم جنس و قابل اطلاق بر کم و زیاد است. بنابراین می توان بر معجزات متعدد نیز «آیه» اطلاق کرد.

14 - توجه دادن فرعون به وابستگی امور زندگانی او به ربوبیت خداوند ، از جمله برنامه های دیدار موسی و هارون (ع) با فرعون بود .

إِنَّا رَسُولَا رَبِّكَ . . . بـِآيَةٍ مِنْ رَبِّكَ

تکرار «رَبِّكَ» در این آیه و در خطاب به فرعون _ با توجه به ادعای ربوبیت او _ برای متذکر ساختن وی به انحصار ربوبیت برای خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 41

3 - انذار فرعون از عذاب ، با لحنی ملایم و پس از تبشیر وی ، از وظایف موسی و هارون بود .

والسَلْمِ عَلٰی مَنْ .. الْعَذَابِ عَلٰی مَنْ كَذَّبَ

ظاهر کلام آن است که انذار فرعون پس از تبشیر او صورت گرفته باشد. به کار گرفتن صیغه های غایب در انذار، و نیز تصریح به وحی بودن آن همراه با تأکید، جملگی گواه نرمی گفتار موسی و هارون در سخن گفتن با فرعون است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 49 - 5, 4, 3, 2, 1

1 - موسی و هارون (ع) با ابلاغ پیام های وحی الهی به فرعون ، مأموریت خویش را به انجام رساندند .

فقولا له .. قال فمّن ربّکما

آیات گذشته، جملگی سخن خداوند با موسی و هارون(ع) بود؛ ولی از مواجهه آنان با فرعون و آنچه روی داده، در این آیات سخنی نیست. از پاسخ فرعون برمی آید که آنان پیام خویش را به وی رساندند و پاسخ او را دریافت کردند.

2 - فرعون با گوش فرادادن به سخنان موسی و هارون (ع) ، اجازه داد آنان پیام الهی خویش را به او برسانند .

فقولا إنّنا رسولا .. قال فمّن ربّکما

3 - اظهار بی اطلاعی و تجاهل نسبت به پروردگار موسی و هارون ، عکس العمل فرعون در برابر سخنان آن دو

إنّنا رسولا ربّک .. بـایه من ربّک ... قال فمّن ربّکما

گرچه موسی و هارون(ع)، مبدأ پیام را با عنوان «ربّک» به فرعون معرفی کردند؛ ولی فرعون در مقام سؤال «ربّکما» به کار برده است تا ضمن انکار ربوبیت خداوند، نسبت به آن اظهار بی خبری نیز کرده باشد.

4 - فرعون با اظهار بی اطلاعی از پروردگار موسی و هارون ، رکن اصلی پیام های آنان را زیر سؤال برد .

إنّنا رسولا ربّک .. أوحی إلینا ... فمّن ربّکما

5 - با وجود مشارکت موسی و هارون (ع) در وحی و رسالت ، مسؤولیت آن با موسی (ع) بود .

قال فمّن ربّکما یـموسی

موسی و هارون(ع)، در کلیه مکالمات خود موظف بودند که پیام مشترک خویش را به فرعون ابلاغ کنند و از این رو کلیه ضمایر در آیات

گذشته به صورت تشبیه و مشترک آمده است (اذهبا، قولاً لاتخافا، معکما، فقولاً، رسولا، جنناک، إنا، إلینا); ولی فرعون در مطرح کردن سؤال خود در عین مخاطب قرار دادن هر دو، پاسخ را از موسی (ع) طلب می کند (یا موسی). این قرینه ها نشان دهنده آن است که در عین اشتراک موسی و هارون (ع) در رسالت، رهبری با موسی (ع) بوده و فرعون به آن پی برده بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 63 - 3,4,5

3 - تأکید بر ساحر بودن موسی و هارون (ع)، از جمله حرکت های تبلیغی فرعونیان بود.

قالوا إن هذین لسنحرین

حرف «إن» مخفف از «إنّ» و ملغی از عمل است؛ ولی معنای تأکید را می رساند.

4 - هارون، همگام موسی (ع) در مبارزه با فرعون و حاضر در صحنه مقابله موسی و ساحران

إن هذین لسنحرین

5 - متهم ساختن موسی و هارون (ع) به تلاش و برنامه ریزی برای بیرون راندن قبطیان از مصر به وسیله سحر، از جمله محور های تبلیغاتی فرعونیان علیه موسی (ع)

ص: 42

لسحرن یریدان أن یخرجاکم من أرضکم بسحرهما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 71 - 24

24 - موسی و هارون (ع) ، مصون از گزند فرعون و بیرون از سلطه فرعونیان

إنّه لکبیرکم . . . فلا تُقَطَّعَنَّ أیدیکم ... أشدّ عذاباً و أبقی

تهدید ساحران به شکنجه و دار، به دلیل گرایش به موسی و هارون(ع) و سکوت از مجازات آن دو، نشانه میسر نبودن آن برای فرعون است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 90 - 14،15،16،17

14 - هارون ، دارای حق ولایت و اطاعت بر بنی اسرائیل در زمان غیبت موسی (ع) بود .

و لقد قال لهم هرون . . . فاتَّبِعُونی و اطیعوا أمری

فرمان هارون(ع) به پیروی و اطاعت مردم از او، حاکی از ثبوت حق ولایت و اطاعت او، بر عهده بنی اسرائیل است.

15 - هارون در غیاب موسی (ع) ، بنی اسرائیل را به ترک تبعیت سامری ، و پیروی و اطاعت از خود فرا خواند .

لقد قال لهم هرون من قبل . . . فاتَّبِعُونی و اطیعوا أمری

16 - هارون (ع) ، در غیاب موسی (ع) ، وظیفه ارشاد ، هشدار ، امر به معروف و نهی از منکر را به نحو وافی انجام داد .

و لقد قال لهم هرون من قبل یقوم . . . فاتَّبِعُونی و اطیعوا أمری

17 - هارون (ع) ، دارای برنامه ای مشخص برای مقابله با گوساله پرستی و احیای توحید در بنی اسرائیل بود .

أطیعوا أمری

دعوت هارون(ع) از بنی اسرائیل به اطاعت فرمان های او، پس از فرمان «اتَّبِعُونی»، حاکی از آن است که وی برای بنی اسرائیل در صورت پیروی آنان از او، دستور العمل هایی را تدارک دیده بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 91 - 1

1 - بنی اسرائیل از پذیرش فرمان های هارون و توبه از گوساله پرستی ، سرباز زدند .

فَاتَّبِعُونِي وَأَطِيعُوا أَمْرِي .. قَالُوا لَنْ نَبْرَحَ عَلَيْهِ عَكْفِين

«لَنْ نَبْرَحَ»؛ یعنی، «لانزال» (پایدار می مانیم) و «عاکف» به کسی گفته می شود که به چیزی توجه کرده و خود را به تعظیم آن وادار سازد (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 92 - 6، 3، 1

1 - موسی (ع) ، پس از بازگشت از میقات ، هارون را در باره عکس العمل وی در مقابل گوساله پرستان بنی اسرائیل ، مورد بازخواست و توبیخ قرار داد .

ی_ه_رون ما منعک إذ رأیتهم ضلّوا

3 - موسی (ع) ، برادرش هارون را در انحراف بنی اسرائیل و گرایش آنان به گوساله پرستی ، مقصر دانست .

قال ی_ه_رون ما منعک إذ رأیتهم ضلّوا

ص: 43

«ما منعک..» استفهام انکاری است و گویای اعتراض موسی(ع) به هارون است.

6- جلوگیری از انحراف و گمراهی بنی اسرائیل، از وظایف هارون در غیاب موسی(ع)

ی_ه_رون ما منعک إذ رأیتهم ضلّوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 93 - 2,3,4

2- هارون در غیاب موسی(ع)، وظیفه رهبری و هدایت بنی اسرائیل را به عهده داشت.

ی_ه_رون ما منعک .. ألا تتبّعن

3- موسی(ع)، وظایف و مسؤولیت های هارون را در زمان غیبت خود، برای وی معین کرده بود.

ما منعک .. ألا تتبّعن أفصیت أمری

«لا» در «ألا تتبّعن» برای تأکید نفی مستفاد از «منعک» است و در اصل مراد چنین بوده است: «ما منعک أن تتبّعن». برخی گفته اند: «لا» زاید نیست؛ بلکه مراد این است که: «ما الذی صدک و حملک علی ألا تتبّعن»؛ یعنی، چه چیز تو را بازداشت و بر پیروی نکردن من وادار ساخت (مفردات راغب).

4- هارون(ع)، متهم به مخالفت با فرمان های موسی(ع) با سکوت و بی تفاوتی در برابر انحراف بنی اسرائیل

ما منعک .. أفصیت أمری

«أفصیت..» خطاب موسی(ع) به هارون(ع) است. ظاهر آیه چنین دلالت دارد که عصیان هارون از دستورات موسی(ع)، لا اقل به عنوان اتهام از جانب موسی(ع) مطرح بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 94 - 2,3,5,8,12,13,18,20

2- موسی(ع) با گرفتن سر و ریش هارون، او را در باره گوساله پرست شدن بنی اسرائیل در غیاب خود مورد بازخواست قرار داد.

ی_ه_رون ما منعک .. لاتأخذ بلحیتی ولا برأسی

3- هارون(ع)، دارای مسؤولیت در قبال گمراه شدن بنی اسرائیل و گوساله پرستی آنان، از دیدگاه موسی(ع)

ی_ه_رون ما منعک .. لاتأخذ بلحیتی ولا برأسی

5- هارون (ع) با مشاهده غضب موسی (ع)، سعی در فرونشاندن خشم آن حضرت و جلب محبت و تحریک عواطف او داشت.

قال یبنوّم

مخاطب قرار دادن موسی (ع) با ندای «یا بن اُمّ» گویای این نکته است که هارون (ع) سعی داشت با برانگیختن احساسات موسی، غضب او را فرونشاند و سپس توضیحات خود را بیان کند. در باره مفتوح بودن کلمه «اُمّ» توجیهاتی بیان شده است؛ از جمله این که اصل آن «یا بن اُمّاه» بوده و برای تخفیف چنین شده است.

8- هارون (ع)، برای ادای توضیح در باره علل نحوه برخورد خود با گوساله پرستان، از موسی (ع) تقاضای فرصت کرد.

لاتأخذ بلحیتی و لا برأسی اِنّی خشیت

12- حفظ وحدت و یک پارچگی و جلوگیری از تفرقه، عذر هارون (ع) جهت اقدام نکردن به صورت عملی علیه گوساله پرستان بنی اسرائیل

اِنّی خشیت ان تقول فرقت بین بنی اِسراءیل

13- حفظ وحدت و یک پارچگی بنی اسرائیل، از سفارش های موسی (ع) به هارون

ص: 44

فرقت بین بنی اسرائیل و لم ترقب قولی

«ترقب» به معنای «تحفظ» است و مفاد جمله «إِنِّي خشيت...» _ با توجه به عطف «لم ترقب» بر «فرقت» _ این است که: «من نگران آن بودم که بگویی بنی اسرائیل را متفرق ساختی و گفته مرا حفظ و مراعات نکردی». این گفته هارون(ع) دال بر آن است که موسی(ع) پیش از رفتن به میقات، در مورد حفظ وحدت بنی اسرائیل، توصیه های لازم را به او کرده بود.

18 - هارون (ع)، در صدد اجرای دقیق فرمان های موسی (ع) و تخطی نکردن از معیار های او، در طول مدت میقات موسی (ع) و غیبت او

إِنِّي خشيت أن تقول... و لم ترقب قولی

20 - اتهام تفرقه افکنی، اتهامی سخت و غیر قابل تحمل برای هارون بود.

إِنِّي خشيت أن تقول فرقت بین بنی اسرائیل

ترس هارون(ع) از اتهام تفرقه افکنی، با توجه به واژه «خشیت» _ که خوفی همراه با بزرگ شماری است _ بر شدت ناگواری آن برای وی دلالت دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 95 - 1

1 - موسی (ع)، پس از توبیخ بنی اسرائیل و برخورد شدید با هارون (ع) با مشاهده دخالت مستقیم سامری در گوساله پرستی بنی اسرائیل، به بازخواست و محاکمه او پرداخت.

قال فما خطبک یس-س-مری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 46 - 6، 1

1 - مسؤولیت مشترک موسی و هارون، در رسالت و مبارزه با فرعون و اشراف قوم او

ثم أرسلنا موسی و أخاه هرون... إلی فرعون و ملایه

«ملاً» اسم جمع و به معنای اشراف و سران است. «إستکبار» (مصدر «استکبروا»); یعنی، کبر ورزیدن و تکبر نمودن «علو» (مصدر «عالین») نیز به معنای برتری جویی و سلطه طلبی است.

6 - موضع گیری مستکبرانه فرعون و اشراف دربار او، در برابر موسی و هارون (ع)

ثم أرسلنا موسى وأخاه هرون .. إلى فرعون و ملائجه فاستكبروا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

13 - شعراء - 26 - 15 - 4,7,3

3 - پذيرش درخواست موسى (ع) از سوى خدا در مورد همراهی هارون با وی

فأرسل إلى هرون ... فاذهب اب ای تنا

4 - موسى و هارون (ع) ، مأمور حرکت به سوی فرعونيان با تکیه بر حمایت قاطع الهی

قال کلاً فاذهب اب ای تنا إنا معکم

7 - هارون ، شریک و همراه موسى (ع) در امر رسالت

فاذهب اب ای تنا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 45

1 - فرمان الهی به موسی و هارون (ع) مبنی بر مواجهه مستقیم با فرعون و اعلام رسالت خویش به وی

فأتیا فرعون فقولاً إنا رسول ربّ العـلمین

«آئی و ایتیان» در این جا به معنای حاضر شدن و خود را رساندن است. بنابراین «فأتیا فرعون»؛ یعنی، خود را به فرعون برسانید و... .

10 - طرح ربوبیت مطلق خداوند در برابر فرعون، اولین گام مبارزه صریح موسی و هارون (ع) با وی

فأتیا فرعون فقولاً إنا رسول ربّ العـلمین

تصریح موسی و هارون(ع) به این که عوالم جهان آفرینش تحت ربوبیت خدا است، می تواند اولین گام در مبارزه با فرعون و ردّ صریح ادعای وی باشد که می گفت: «أنا ربکم الأعلى». (79/24).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - رهانیدن بنی اسرائیل از سلطه و ستم فرعون، در رأس اهداف موسی (ع) و هارون (ع) قرار داشت .

أن ائت القوم الظـلمین . . . فأتیا فرعون فقولاً... أن أرسل معنا بنی إسرئیل

مقصود از «إرسال» (فرستادن) در این جا آزاد کردن و رها ساختن بنی اسرائیل است. بنابراین از آیه یاد شده استفاده می شود که اساسی ترین مأموریت موسی(ع) این بود که بنی اسرائیل را از سرزمین فرعونیان خارج کند و آنان را از بند اسارت و بردگی مصریان آزاد سازد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - تدبیر مشاوران فرعون، مبنی بر اعزام اشخاصی به تمام شهر ها و گردآوری نیروی لازم جهت مبارزه با موسی (ع) و برادرش

قالوا . . . و ابعث فی المدائن حـشرین

«المدائن» جمع محلّی به «ال» و مفید عموم است؛ یعنی، همه شهرها.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - موسی و هارون (علیهما السلام) و قوم شان ، به عنایت خداوند از اندوه بزرگ نجات یافتند .

و نَجِّينَ هُمَا وَقَوْمَهُمَا مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ

3 - موسی و هارون (علیهما السلام) و قوم شان ، گرفتار غم بزرگ و مشکلات اندوه بار از سوی فرعونیان

و نَجِّينَ هُمَا وَقَوْمَهُمَا مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ

اندوهی که موسی و هارون (علیهما السلام) و قوم شان به آن گرفتار بودند، ناشی از مسائل و مشکلات شخصی نبود؛ بلکه بر اثر تبلیغ رسالت شان در میان فرعونیان به وجود آمده بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 116 - 2

2 - غلبه و پیروزی موسی و هارون (علیهما السلام) و قوم شان بر فرعونیان ، نتیجه نصرت الهی بود .

ص: 46

و نصرن_هم فکانوا هم الغ_لبین

110- قضاوت هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 89 - 2

2_ نوح، ابراهیم، اسحاق، یعقوب، داوود، یوسف، موسی و هارون(ع) بهره مند از تعالیم آسمانی (کتاب) و دارای منصب قضاوت و مقام نبوت بودند.

أولئك الذين ءاتينهم الكتب والحكم والنبوه

«أولئك» اشاره به انبیای مذکور در آیات قبل است.

111- کتاب آسمانی هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 117 - 1

1 - موسی و هارون (علیهما السلام)، برخوردار از کتاب آسمانی (تورات) و شریعت مستقل و جدا از شریعت الهی پیشین

و ءاتین_هما_الکت_ب

دریافت کتاب آسمانی، می تواند حاکی از دریافت شریعت مستقل و جدا از شریعت سابق باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 121 - 3

3 - نجات موسی و هارون (علیهما السلام) و قوم شان از اندوهی بزرگ، اعطای کتاب آسمانی و باقی ماندن نام و آوازه نیک آنان، از

پاداش های خداوند به ایشان

و نَجِّين_هما_و قومهما من الكرب العظيم .. إنا كذلك نجزي المحسنين

112- کتاب هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 48 - 1

1- حضرت موسی و هارون (ع)، دو پیامبر دارای کتاب آسمانی و رسالت مشترک

و لقد آتینا موسی و هارون الفرقان و ضیاء و ذکرًا

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که مقصود از «الفرقان» کتاب آسمانی تورات باشد. بر این اساس دادن کتاب آسمانی به هارون در کنار حضرت موسی (ع)، بیانگر این است که او نیز مانند موسی (ع) در نبوت و دریافت کتاب آسمانی شریک و برابر بود.

ص: 47

113- کمال هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 51 - 3

3- موسی و هارون (ع) دو پیامبر رشد یافته و بهره مند از کمال ، بعد از ابراهیم (ع) بودند .

ءاتینا موسی و هارون الفرقان . . . و لقد ءاتینا ابرهیم رشد من قبل

برداشت یاد شده بر این مبنا استوار است که مراد از «من قبل» زمان پیش از موسی و هارون(ع) باشد. از این مطلب به دست می آید که آن دو پیامبر نیز از چنین رشدی بهره مند بودند.

114- کیفر تکذیب هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 48 - 2

2 - هلاکت و نابودی فرعون و اشراف حکومت او ، در نتیجه تکذیب رسولان الهی (موسی و هارون)

فكذبوهما فکانوا من المهلكين

115- گرفتن ریش هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 94 - 2

2- موسی (ع) با گرفتن سر و ریش هارون ، او را در باره گوساله پرست شدن بنی اسرائیل در غیاب خود مورد بازخواست قرار داد .

ی هارون ما منعك . . . لاتأخذ بلحیتی و لابرأسی

116- گرفتن سر هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 94 - 2

2- موسی (ع) با گرفتن سر و ریش هارون ، او را در باره گوساله پرست شدن بنی اسرائیل در غیاب خود مورد بازخواست قرار داد .

یہ رول ما منعک ... لا تاخذ بلحیتی و لا برأسی

ص: 48

117- گریه هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 58 - 16

16- زکریا، یحیی، مریم (س)، عیسی، ابراهیم، اسحق، یعقوب، موسی، هارون، اسماعیل، و ادريس (ع)، هنگام شنیدن آیات الهی به سجده می افتادند و در حال سجود اشک می ریختند .

أولئك... إذا تتلى عليهم آيات الرحمن خرّوا سجّداً و بکياً

118- مبارزه هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 150 - 20,26

20_ هارون با بیان مبارزه خویش با گوساله پرستان و ناتوانیش از بازداری آنان، در تلاش جهت اثبات بی گناهی خویش برای موسی (ع)

إن القوم استضعفونی و کادوا یقتلوننی

26_ هارون با بیان مبارزه خویش علیه شرکوری بنی اسرائیل، از موسی (ع) خواست تا وی را همسنگ ستمکاران شرک پیشه قرار ندهد .

إن القوم استضعفونی و کادوا یقتلوننی... و لاتجعلنی مع القوم الظلمین

روشن است که موسی (ع) هرگز گمان نمی کرد که هارون از ستمکاران باشد. بنابراین «مع» در جمله «لا تجعلنی مع» معیت حکمی است؛ یعنی مرا در حکم ستمکاران قرار مده.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 75 - 4

4_ هارون (ع)، شریک و همتای موسی (ع) در رسالت و مبارزه با فرعون و اشراف پیرامون او بوده است .

ثم بعثنا من بعدهم موسی و هرون إلی فرعون و ملایه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 63 - 4

4- هارون، همگام موسی (ع) در مبارزه با فرعون و حاضر در صحنه مقابله موسی و ساحران

إن هذین لسنحرن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤنون - 23 - 46 - 1

1 - مسؤولیت مشترک موسی و هارون، در رسالت و مبارزه با فرعون و اشراف قوم او

ثم أرسلنا موسی و أخاه هرون .. إلى فرعون و ملأیه

«ملا» اسم جمع و به معنای اشراف و سران است. «استکبار» (مصدر «استکبروا»); یعنی، کبر ورزیدن و تکبر نمودن «علو» (مصدر «عالین») نیز به معنای برتری جویی و سلطه طلبی است.

ص: 49

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 16 - 10

10 - طرح ربوبیت مطلق خداوند در برابر فرعون ، اولین گام مبارزه صریح موسی و هارون (ع) با وی

فأتيا فرعون فقولاً إنا رسول ربّ العـلمین

تصریح موسی و هارون(ع) به این که عوالم جهان آفرینش تحت ربوبیت خدا است، می تواند اولین گام در مبارزه با فرعون و ردّ صریح ادعای وی باشد که می گفت: «أنا ربکم الأعلى». (79/24).

119- مبارزه هارون(ع) با گوساله پرستی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 150 - 17

17 _ هارون در غیاب موسی (ع) با شرکوری و گوساله پرستی بنی اسرائیل به مبارزه پرداخته بود .

قال ابن أمّ إن القوم استضعفونی و کادوا یقتلوننی

120- مجازات هارون(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 111 - 1

1 _ مجازات موسی (ع) و برادرش هارون از پیشنهاد های ارائه شده در جلسه مشورتی اشراف و سران حکومت فرعون

قالوا أرجه و أخاه

پیشنهاد تأخیر در مجازات موسی و هارون حکایت از آن دارد که فرعون و یا برخی از اشراف دربار مجازات موسی و هارون را مطرح کرده بودند.

121- محافظت از هارون(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 46 - 3

3 - خداوند همراهی کامل خود با موسی و هارون (ع) و حمایت و حفاظت از آنان را طی رویارویی با فرعون ، اعلام کرد .

خداوند، همواره با همگان هست و در همه جا حضور دارد. آنچه که برای رفع نگرانی موسی و هارون (ع) مورد تأیید قرار گرفته، حضور ویژه خداوند است که حاکی از حمایت بی دریغ او از آنان است.

122- محدوده مسؤولیت هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 93 - 3

3 - موسی (ع) ، وظایف و مسؤولیت های هارون را در زمان غیبت خود ، برای وی معین کرده بود .

ما منعك . . . ألا تتبعن أفعصیت امری

«لا» در «ألا تتبعن» برای تأکید نفی مستفاد از «منعك» است و در اصل مراد چنین بوده است: «ما منعك أن تتبعن». برخی گفته اند: «لا» زاید نیست؛ بلکه مراد این است که: «ما الذي صدك و حملك على ألا تتبعن»؛ یعنی، چه چیز تو را بازداشت و بر پیروی نکردن من وادار ساخت (مفردات راغب).

123- مربی هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 70 - 11

11 - خداوند ، تدبیرکننده موسی و هارون (ع) در انجام رسالت و ابلاغ پیام توحید

ربّ هرون و موسی

124- مردمی بودن هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 36 - 3

3_ به میان مردم رفتن و در متن جامعه بودن ، شیوه موسی و هارون در دعوت و انجام رسالت الهی

فقلنا اذها إلى القوم الذين كذبوا بأی_تنا

مسؤولیت پذیری هارون(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 94 - 18

18 - هارون (ع) ، در صدد اجرای دقیق فرمان های موسی (ع) و تخطی نکردن از معیار های او ، در طول مدت میقات موسی (ع) و

غيبت او

إني خشيت أن تقول . . . ولم ترقب قولی

125- مسؤولیت هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 25 - 5

ص: 51

5_ هارون ، همانند موسی (ع) ، مأمور بسیج بنی اسرائیل برای فتح سرزمین مقدس

قال رب انی لاملک الانفسی و اخی

آیه بیست و سوم (وقال رجلان ..) بیانگر آن است که آن دو مرد نیز همانند هارون مطیع موسی (ع) بودند و این حقیقت با تفسیر جمله «لااملک الا- نفسی و اخی» به اینکه تنها اختیاردار خود و برادرم هستم و در میان بنی اسرائیل تنها هارون فرمانبردار من است، سازگار نیست. بنابراین باید گفت «اخی» مبتدایی است با حذف خبر (و اخی لایملک الانفسه) و نام بردن از خود و برادرش به این دلیل است که بسیج بنی اسرائیل بر عهده هارون نیز بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 142 - 17، 15

15_ اصلاح امور جامعه بنی اسرائیل از دستورالعمل های موسی به برادر و خلیفه خود هارون

و أصلح

چون فرمان به اصلاح پس از انتخاب هارون به سرپرستی بنی اسرائیل آمده است، معلوم می شود مراد، اصلاح امور اجتماعی، فرهنگی و .. بنی اسرائیل است، نه درستکاری هارون در امور شخصی خودش.

17_ پرهیز از پیروی از نظریات و روش های مفسدان ، وظیفه ای تعیین شده از سوی موسی برای خلیفه اش هارون

و لا تتبع سبیل المفسدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 150 - 11

11_ بازداری بنی اسرائیل از گرایش به شرک و گوساله پرستی ، مسؤولیت هارون از دیدگاه موسی (ع)

و أخذ برأس أخیه یجره إلیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 87 - 1، 2، 4

1_ خداوند ، از طریق وحی به موسی و هارون (ع) فرمان داد تا در شهر مصر (مرکز حکومت فرعون) به تهیه مسکن برای قوم خود اقدام کنند .

و أوحینا إلی موسی و أخیه أن تبوءا القومکما بمصر بیوتاً

برداشت فوق مبتنی بر این است که اولاً «مصر» به معنای شهر مصر باشد؛ چنان که به همین معنا در مفردات و لسان تصریح شده است. ثانیاً: جار و مجرور (بمصر) متعلق به «تبوءاً» باشد نه حال برای «قومکما».

2_ موسی و هارون (ع) مأموریت یافتند تا برای آن دسته از بنی اسرائیل که ساکن شهر مصر بودند، اقدام به تهیه مسکن نمایند.

و أوحینا إلی موسی و أخیه أن تبوءا لقومکما بمصر بیوتاً

برداشت فوق بر این اساس است که «بمصر» متعلق به عامل مقدر و حال یا صفت برای «قوم» باشد؛ یعنی: تبوءاً لقومکما کائین یا الکائین بمصر.

4_ موسی و هارون (ع)، از طرف خداوند مأموریت یافتند قوم خود را از مناطق مختلف، گرد آورده و در شهر مصر متمرکز کنند.

و أوحینا إلی موسی و أخیه أن تبوءا لقومکما بمصر بیوتاً

برداشت فوق مبتنی بر این است که «بمصر» متعلق به «تبوءاً» باشد. به این صورت که بنی اسرائیل چون در مناطق مختلف

مصر پراکنده بودند و خارج کردن آنان از آن سرزمین در این حال برای موسی (ع) عادتاً ممکن نبود، خداوند با این دستور می خواست آنان در یک جا متمرکز شوند تا در خارج کردنشان از مصر مواجه با مشکل نشوند.

13_ از امام کاظم (ع) روایت شده است: «لما خافت بنو اسرائیل جبارت ها أوحى الله إلى موسى و هارون (ع): « أن تبوءا لقومكما بمصر بيوتاً و اجعلوا بيوتكم قبله » قال : امروا أن يصلوا فى بيوتهم ;

هنگامی که بنی اسرائیل از حکام ستمگر زمان خود بیمناک شدند، خداوند به موسی و هارون (ع) وحی فرستاد که برای قوم خود در مصر خانه هایی مهیا سازید و خانه هایتان را قبله قرار دهید. امام فرمود: آنان مأمور شدند که در خانه هایشان نماز بخوانند».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 89 - 9، 7

7_ خداوند، موسی و هارون (ع) را از ترک استقامت در برابر فشار های فرعون و اطرافیانش و در پیش گرفتن راهی جز آن، بر حذر داشت.

فاستقيما و لاتتبعان سبيل الذين لا يعلمون

9_ خداوند، موسی و هارون (ع) را از پیروی راه و روش افراد نادان بر حذر داشت.

و لاتتبعان سبيل الذين لا يعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 44 - 1

1 - موسی و هارون (ع)، موظف به نرمش در گفتار و پرهیز از درشتگویی در گفت وگو با فرعون

فقولا له قولا لينا

«لین» نقطه مقابل خشن بودن است (مفردات راغب) و «لین» صفت مشبیه است؛ یعنی، نرم و لطیف.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 90 - 10

10 - هارون، وظیفه دار رهبری و ارشاد بنی اسرائیل در غیبت موسی (ع)

و لقد قال لهم هرون من قبل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 92 - 6، 2

2- جلوگیری از انحراف و گمراهی بنی اسرائیل ، از وظایف هارون در غیاب موسی (ع)

یـهـرون ما منعک إذ رأیتهم ضلّوا

6- جلوگیری از انحراف و گمراهی بنی اسرائیل ، از وظایف هارون در غیاب موسی (ع)

یـهـرون ما منعک إذ رأیتهم ضلّوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 93 - 2

2- هارون در غیاب موسی (ع) ، وظیفه رهبری و هدایت بنی اسرائیل را به عهده داشت .

ص: 53

ی-هرون ما منعک . . . ألا تتبعن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 46 - 1

1 - مسؤولیت مشترک موسی و هارون ، در رسالت و مبارزه با فرعون و اشراف قوم او

ثم أرسلنا موسی و أخاه هرون . . . إلى فرعون و ملائیه

«ملاً» اسم جمع و به معنای اشراف و سران است. «استکبار» (مصدر «استکبروا»); یعنی، کبر ورزیدن و تکبر نمودن «علو» (مصدر «عالین») نیز به معنای برتری جویی و سلطه طلبی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 36 - 1

1 - موسی و هارون (ع) به فرمان خداوند ، برای هدایت تکذیب کنندگان آیات و معجزات الهی ، به جانب آنان فرستاده شدند .

فقلنا اذہبا إلى القوم الذین کذبوا بأی-تنا

مقصود از «القوم الذین کذبوا» فرعون و قوم او (قبطیان) است و مراد از «آیاتنا» نشانه ها و معجزات الهی می باشد نه آیات الهی در تورات; زیرا تورات پس از به هلاکت رسیدن فرعون و قوم او، برای بنی اسرائیل نازل گردید.

126- مشاوره موسی (ع) و هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 45 - 1

1 - موسی و هارون (ع) قبل از حرکت به طرف فرعون ، با یکدیگر ملاقات نموده و موانع احتمالی ارشاد او را بررسی کردند .

قالا ربنا إنا نخاف

قسمت هایی از داستان موسی (ع) - از قبیل بازگشت او نزد خانواده اش و پیدا کردن راه مصر و ملاقات با برادرش هارون (ع) - به این جهت که در ماجرای برخورد با فرعون، چندان دخیل نبوده، در این آیات ذکر نشده است. این احتمال نیز وجود دارد که آیه 42 (اذہب أنت و أخوک) به بعد، سخنان خداوند به موسی و هارون (ع)، پس از ملاقات آن دو باشد.

127- مشکلات هارون (ع)

4_ برآورده شدن خواسته های موسی و هارون (ع) (سخت شدن و مهر خوردن دل فرعون و اطرافیانش و وقوع عذاب استیصال) مستلزم گذشت زمان و وارد آمدن فشارها و سختی های بسیار بر موسی (ع) و هارون بود .

و اشدد علی قلوبهم فلا یؤمنوا .. قال قد أجبیت دعوتکما فاستقیما

از اینکه خداوند پس از اعلام استجابت دعای موسی و هارون (ع)، به آنان دستور استقامت و پایداری می دهد و استقامت را با فای سببیه به اجابت دعا مرتبط می کند. برداشت فوق استفاده می گردد.

10 - موسی (ع) و برادرش (هارون)، تحت فشار فرعون و اطرافیان او بودند .

قال موسی ربنا انک ءاتیت فرعون و ملاء زینه و أمولا . . . لیضلوا عن سبیلک . . . فاستق

128- مصونیت هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 71 - 24

24 - موسی و هارون (ع)، مصون از گزند فرعون و بیرون از سلطه فرعونیان

إنّه لکبیرکم . . . فلاقطّعنّ أیدیکم . . . أشدّ عذاباً و أبقی

تهدید ساحران به شکنجه و دار، به دلیل گرایش به موسی و هارون(ع) و سکوت از مجازات آن دو، نشانه میسر نبودن آن برای فرعون است.

129- معجزه هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 42 - 2

2 - موسی و هارون (ع)، به همراه با آیات و معجزات الهی - مأمور حرکت برای انجام رسالت خویش شدند .

اذهب أنت و أخوک بـایـتی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 15 - 6

6 - آیات الهی (معجزات) توشه راه و حربه پیروزی موسی و هارون (ع)

قال کلاً فاذهبابـایـتنا

130- مقامات هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 89 - 2

2 - نوح، ابراهیم، اسحاق، یعقوب، داوود، یوسف، موسی و هارون(ع) بهره مند از تعالیم آسمانی (کتاب) و دارای منصب قضاوت و مقام

نبوت بودند.

أولئك الذين ءاتينهم الكتب والحكم والنبوه

«أولئك» اشاره به انبيای مذکور در آیات قبل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 53 - 1،4،5

ص: 55

1- برانگیخته شدن هارون (ع) به نبوت، موهبت خداوند و پرتوی از رحمت او به موسی (ع) بود.

ووهبنا له من رحمتنا أخاه هـرون نبياً

4- هارون، برادر موسی (ع)، و دارای مقام رفیع نبوت

أخاه هـرون نبياً

5- حضرت موسی (ع)، در نزد خداوند، مقامی برتر از هارون (ع) داشت.

ووهبنا له من رحمتنا أخاه هـرون نبياً

چون نبوت هارون موهبت برای موسی (ع) دانسته شده؛ چنین برمی آید که مقام موسی بسی بلندتر از هارون باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 32 - 5

5- اصالت موسی (ع) در رسالت نسبت به هارون (ع)

وَأَشْرَكَ فِي أَمْرِي

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 90 - 14

14 - هارون، دارای حق ولایت و اطاعت بر بنی اسرائیل در زمان غیبت موسی (ع) بود.

و لقد قال لهم هرون... فأتبعوني و أطيعوا أَمْرِي

فرمان هارون (ع) به پیروی و اطاعت مردم از او، حاکی از ثبوت حق ولایت و اطاعت او، بر عهده بنی اسرائیل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 93 - 7

7 - هارون (ع) در عین دارا بودن مقام نبوت، موظف به پیروی از موسی (ع) و فرمان های او بود.

ما منعك... أَلَا تَتَّبِعُنْ أَفْعَصِيَّتْ أَمْرِي

«أَلَا تَتَّبِعُنْ» خطاب به هارون (ع) و دال بر این نکته است که او در عین نبوت، موظف به پیروی از فرمان های موسی (ع) بوده است.

1- حضرت موسی و هارون (ع) ، دو پیامبر دارای کتاب آسمانی و رسالت مشترک

و لقد آتینا موسی و هارون الفرقان و ضیاء و ذکرًا

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که مقصود از «الفرقان» کتاب آسمانی تورات باشد. بر این اساس دادن کتاب آسمانی به هارون در کنار حضرت موسی (ع)، بیانگر این است که او نیز مانند موسی (ع) در نبوت و دریافت کتاب آسمانی شریک و برابر بود.

5- حضرت موسی و هارون (ع) ، دو پیامبر برخوردار از حجت و برهان الهی

و لقد آتینا موسی و هارون الفرقان

یکی از معانی لغوی «فرقان» حجت و برهان است (لسان العرب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 45 - 1

1 - موسی و هارون (ع) ، دو پیام آور الهی

ثم أرسلنا موسی و أخاه هرون بأیتنا و سلطن مبین

«آیه» (مفرد «آیات») به معنای نشانه است و «سلطان» مرادف حجت و «مبین» (از «ایانه») به معنای روشن و آشکار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 120 - 2

2 - موسی و هارون (علیهما السلام) ، دارای مقام رفیع در پیشگاه خداوند

سلم علی موسی و هرون

از سلام همراه با تکریم خداوند به موسی و هارون (علیهما السلام)، برداشت یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 122 - 1,2

1 - موسی و هارون (علیهما السلام) ، از بندگان مؤمن خدا

إتّهما من عبادنا المؤمنین

2 - موسی و هارون (علیهما السلام) ، از بندگان برجسته و مقرب خداوند

إتّهما من عبادنا المؤمنین

برجسته و مقرب بودن موسی و هارون (علیهما السلام)، از اضافه «عباد» به ضمیر «نا» به دست می آید.

131- مکان انتصاب هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 36 - 5

5 - وادی طوی در کوه طور ، مکان اعطای شرح صدر و بیان روان به موسی (ع) و نصب هارون به مقام وزارت موسی (ع) بود .

قال ربّ اشرح . . . قال قد أتيت سؤلك

132- مکان برگزیدگی هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 36 - 6

6 - هارون (ع) در وادی طوی به مقام نبوت و رسالت برگزیده شد .

هرون أخی . . . و أشركه فی أمری . . . قد أتیت سؤلك

چنانچه مراد از «أشركه فی أمری» درخواست نبوت و رسالت برای هارون(ع) باشد، اجابت آن در وادی طوی انجام پذیرفت.

ص: 57

133- مکذبان برتری هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 47 - 2

2 - فرعونیان ، منکر هر گونه امتیاز برای موسی و هارون (ع)

فقالوا انؤمن لبشرین مثلنا

134- مکذبان هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 75 - 10، 8، 7

7_ فرعون و اطرافیان او، علی رغم مشاهده نشانه های حقانیت رسالت موسی و هارون (ع)، آن را انکار کردند .

ثم بعثنا من بعدهم موسی و هرون إلی فرعون و ملایه بآیتنا فاستکبروا

8_ خودبرتربینی فرعون و اطرافیانش ، مانع از پذیرش رسالت موسی و هارون (ع)

ثم بعثنا من بعدهم موسی و هرون إلی فرعون و ملایه بآیتنا فاستکبروا

10_ تبه کاری مستمر فرعون و اطرافیانش ، عامل سرکشی آنان از پذیرش رسالت موسی و هارون (ع)

ثم بعثنا .. موسی و هرون إلی فرعون و ملایه بآیتنا فاستکبروا و كانوا قوماً مجرمی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 48 - 1

1 - تکذیب نهایی موسی و هارون (ع) ، از سوی فرعون و اشراف وابسته به او

فکذَّبوهما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 36 - 4

4_ فرعون و قوم او، دعوت حضرت موسی و هارون (ع) را نپذیرفته و آیات و معجزات الهی را تکذیب کردند .

فقلنا اذهبوا إلى القوم الذين كذبوا بآيتنا فدمّرنهم تدميراً

ملاقات موسی (ع) و هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 45 - 1

1 - موسی و هارون (ع) قبل از حرکت به طرف فرعون ، با یکدیگر ملاقات نموده و موانع احتمالی ارشاد او را بررسی کردند .

قالا ربنا إتنا نخاف

قسمت هایی از داستان موسی (ع) _ از قبیل بازگشت او نزد خانواده اش و پیدا کردن راه مصر و ملاقات با برادرش هارون (ع) _

ص: 58

به این جهت که در ماجرای برخورد با فرعون، چندان دخیل نبوده، در این آیات ذکر نشده است. این احتمال نیز وجود دارد که آیه 42 (اذهب أنت و أخوک) به بعد، سخنان خداوند به موسی و هارون(ع)، پس از ملاقات آن دو باشد.

ملاک انتساب به هارون(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 28 - 2

2- مریم (س) از نوادگان حضرت هارون (ع) بود . *

ی_أخت ه_رون

هرگاه قبیله ای از نسل فردی به وجود آید، آن قبیله را به نام وی می نامند و افراد قبیله را با تعبیر «أخ» یا «أخت» آن قبیله یاد می کنند؛ بنابراین، اطلاق «أخت هارون» بر مریم(س) به این اعتبار است که وی فردی از نسل هارون می باشد.

135- مناجات هارون(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 45 - 2

2 - موسی و هارون (ع) با مناجات به درگاه خداوند و برشمردن موانع احتمالی اقدام خود، از خداوند راه چاره خواستند .

قالا ربنا إتنا نخاف أن یفرط علینا

136- منشأ پیروزی هارون(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 35 - 3

3 - تعلق اراده الهی بر تسلط بخشیدن به موسی و هارون (ع) ، در عرصه های مبارزه و ناکام گردانیدن فرعون و دارودسته وی

و نجعل لکما سلط_نا فلیصلون إلیکما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 116 - 2

2- غلبه و پیروزی موسی و هارون (علیهما السلام) و قوم شان بر فرعونیان ، نتیجه نصرت الهی بود .

و نصرنهم فكانوا هم الغالبين

منشأ سلطه هارون(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

13 - قصص - 28 - 35 - 6,3

ص: 59

3 - تعلق اراده الهی بر تسلط بخشیدن به موسی و هارون (ع) ، در عرصه های مبارزه و ناکام گردانیدن فرعون و دارودسته وی

و نجعل لکما سلطاً فلیصلون إلیکما

6 - قرار داشتن موسی و هارون (ع) در موضع اقتدار و تسلط ، در پرتو آیات و معجزات الهی

و نجعل لکما سلطاً .. ب_ئای_تنا

137- منشأ قدرت هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 35 - 6

6 - قرار داشتن موسی و هارون (ع) در موضع اقتدار و تسلط ، در پرتو آیات و معجزات الهی

و نجعل لکما سلطاً .. ب_ئای_تنا

138- مواخذه هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 92 - 1

1 - موسی (ع) ، پس از بازگشت از میقات ، هارون را در باره عکس العمل وی در مقابل گوساله پرستان بنی اسرائیل ، مورد بازخواست و توبیخ قرار داد .

ی_ه_رون ما منعک إذ رأیتهم ضلّوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 94 - 2

2 - موسی (ع) با گرفتن سر و ریش هارون ، او را در باره گوساله پرست شدن بنی اسرائیل در غیاب خود مورد بازخواست قرار داد .

ی_ه_رون ما منعک .. لاتأخذ بلحیتی ولا برأسی

139- موانع ایمان به هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - روحیه خود بزرگ بینی و سلطه طلبی فرعون و اشراف دربار او، مانع از پذیرش دعوت موسی و هارون

فاستکبروا و کانوا قومًا عالین

جمله «و کانوا قومًا عالین» تعلیل برای «فاستکبروا» است؛ یعنی، چون آنان مردمی متکبر بودند، از پذیرش دعوت حضرت موسی و هارون امتناع کردند.

ص: 60

موسی (ع) و هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 25 - 4

4_ برادر موسی (ع) (هارون)، تنها مطیع و یاور مورد اعتماد وی در میان بنی اسرائیل

قال رب انی لا املک الا نفسی و اخی

برداشت فوق بر این مبناست که کلمه «اخی»، عطف بر «نفسی»، باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 142 - 15، 17، 9

9_ موسی (ع)، برادرش هارون را به رهبری بنی اسرائیل تا پایان مناجاتش با خدا منصوب کرد.

و قال موسی لأخیه هرون اخلفنی فی قومی

15_ اصلاح امور جامعه بنی اسرائیل از دستورالعمل های موسی به برادر و خلیفه خود هارون

و أصلح

چون فرمان به اصلاح پس از انتخاب هارون به سرپرستی بنی اسرائیل آمده است، معلوم می شود مراد، اصلاح امور اجتماعی، فرهنگی و .. بنی اسرائیل است، نه درستکاری هارون در امور شخصی خودش.

17_ پرهیز از پیروی از نظریات و روش های مفسدان، وظیفه ای تعیین شده از سوی موسی برای خلیفه اش هارون

و لا تتبع سبیل المفسدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 150 - 10، 11، 9

9_ موسی (ع)، برادرش هارون را در انحراف بنی اسرائیل و گرایش آنان به گوساله پرستی مقصر شناخت.

و أخذ برأس أخیه یجره إلیه

10_ موسی (ع) به خاطر مقصر شناختن هارون در انحراف بنی اسرائیل، با گرفتن موهای سر او و کشیدنش به سوی خود، در صدد

مؤاخذه وی برآمد .

أخذ برأس أخيه يجره إليه

مفسران در معنای جمله «أخذ برأس أخيه» گفته اند که موسی موهای هارون را گرفت. گویا تفسیر «راس» به موهای سر به دلیل جمله بعد (یجره إليه، او را به سوی خود می کشید) باشد. زیرا اگر موسی سر هارون را گرفته بود، طبعاً هارون با او فاصله ای نداشت تا او را به سوی خود بکشد.

11 _ بازداری بنی اسرائیل از گرایش به شرک و گوساله پرستی ، مسؤولیت هارون از دیدگاه موسی (ع)

و أخذ برأس أخيه يجره إليه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 151 - 4,5,1

1 _ موسی (ع) پس از مشاجره خویش با هارون و پی بردن به ناتوانی او در برابر منحرفان ، روبه درگاه خدا آورد و به مناجات با او پرداخت .

ص: 61

قال رب اغفر لی و لأخی

4- موسی (ع) خشم شدید خویش را بر هارون خطا تلقی کرد و به خاطر آن از خداوند آمرزش طلبید . *

قال رب اغفر لی

از اینکه موسی (ع) پس از شنیدن سخنان هارون برای خویش طلب مغفرت کرد، معلوم می شود از برخورد شدید خویش با هارون پشیمان شد و آن را خطا تلقی کرد.

5- موسی (ع) در عین قانع شدن به بی تقصیری هارون در گرایش بنی اسرائیل به گوساله پرستی ، وی را کاملاً دور از خطا ندانست . *

قال رب اغفر لی و لأخی

طلب مغفرت برای هارون می تواند گویای برداشت فوق باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 94 - 19

19 - موسی (ع) ، در دیدگاه هارون (ع) ، رهبری حساس در برابر تفرقه جامعه و قاطع در برخورد با عوامل اختلاف

إتی خشیت أن تقول فرقت بین بنی إسرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 95 - 1

1 - موسی (ع) ، پس از توبیخ بنی اسرائیل و برخورد شدید با هارون (ع) با مشاهده دخالت مستقیم سامری در گوساله پرستی بنی اسرائیل ، به بازخواست و محاکمه او پرداخت .

قال فما خطبک یَس_مری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 13 - 4

4 - هارون (ع) ، فردی شایسته در نظر موسی (ع) برای همراهی با وی در ایفای نقش رسالت

فأرسل إلی ه_رون

140- مؤاخذه هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 150 - 10

10 - موسی (ع) به خاطر مقصر شناختن هارون در انحراف بنی اسرائیل ، با گرفتن موهای سر او و کشیدنش به سوی خود ، در صدد مؤاخذه وی برآمد .

أخذ برأس أخيه يجره إليه

مفسران در معنای جمله «أخذ برأس أخيه» گفته اند که موسی موهای هارون را گرفت. گویا تفسیر «راس» به موهای سر به دلیل جمله بعد (یجره إليه، او را به سوی خود می کشید) باشد. زیرا اگر موسی سر هارون را گرفته بود، طبعاً هارون با او فاصله ای نداشت تا او را به سوی خود بکشد.

ص: 62

141- مهربانی هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 90 - 11

11 - سخنان هارون به گوساله پرستان بنی اسرائیل ، گفتاری محبت آمیز و همراه با توجیه و ارشاد بود .

ی_قوم اِثْمًا فتنتم به

انتساب بنی اسرائیل به خود، با گفتن «ای قوم من» ابراز محبت است و ریشه یابی ماجرای سامری با فتنه خواندن آن، روشن گری و ارشاد است.

142- مهلت به هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 36 - 1

1 - پیشنهاد مشاوران فرعون به خود وانهادن موقتی موسی و هارون (ع) و شتاب نکردن در مجازات آنان (زندانی کردن)

قال لئن اتّخذت إلِهاً غیرى لأجعلنک من المسجونین . . . فماذا تأمرون . قالوا أرجه و

«ارجاء» (مصدر «ارج») به معنای وانهادن و مهلت دادن است. گفتنی است که «ارج» در اصل «ارجی» بوده که لام الفعل آن حذف شده است. ضمیر «ه» ساکن در آخر آن، مفعولی و راجع به موسی می باشد.

143- مهمترین دعوت هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 42 - 9

9 - یاد خدا و سخن از او ، محور و شعار دعوت و رسالت موسی و هارون (ع)

و لاتنیا فی ذکری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 70 - 9

9 - موسی و هارون (ع) ، دعوت به پذیرش ربوبیت خداوند را سرلوحه دعوت های خویش قرار داده بودند .

144- مهمترين رسالت هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 63

4- نجات بنی اسرائیل از شکنجه و آزار فرعونیان و بیرون آوردن آنان از محدوده حکومت فرعون، از اهداف مهم رسالت موسی و هارون (ع) بود.

فقولا إنا رسول ربك فأرسل معنا بنی إسرئیل و لاتعدّ بهم

«فا» در «فأرسل» تفریع بر «إنا رسول ربك» است و می رساند که کوچ دادن بنی اسرائیل، از رسالت های الهی موسی و هارون(ع) بود.

145- مهمترین نعمت هارون(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 115 - 2

2- نجات موسی و هارون (علیهما السلام) و قوم شان، مهم ترین و برجسته ترین نعمت و احسان خداوند به ایشان بود.

و لقد منّا علی موسی و هارون . و نجّینهما و قومهما من الكرب العظیم

برداشت یاد شده به دلیل این نکته است که نجات موسی و هارون(علیهما السلام) از اندوه بزرگ بخشی از نعمت های الهی به ایشان بود؛ ولی در عین حال به طور جداگانه ذکر شده است.

146- نبوت هارون(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 163 - 4

4_ ابراهیم، اسماعیل، اسحاق، یعقوب، عیسی، ایوب، یونس، هارون و سلیمان علیهم السلام از پیامبران پس از نوح (ع) و مخاطب وحی

و أوحینا إلی إبرهیم . . . و سلیمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 89 - 2

2_ نوح، ابراهیم، اسحاق، یعقوب، داوود، یوسف، موسی و هارون(ع) بهره مند از تعالیم آسمانی (کتاب) و دارای منصب قضاوت و مقام نبوت بودند.

أولئك الذين آتاهم الكتب والحكم والنبوه

«أولئك» اشاره به انبیای مذکور در آیات قبل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 53 - 1،4

1- برانگیخته شدن هارون (ع) به نبوت، موهبت خداوند و پرتوی از رحمت او به موسی (ع) بود.

ووهبنا له من رحمتنا أخاه هارون نبياً

4- هارون، برادر موسی (ع)، و دارای مقام رفیع نبوت

ص: 64

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 32 - 5

5- اصالت موسی (ع) در رسالت نسبت به هارون (ع)

و أشركه فی أمری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 36 - 6

6- هارون (ع) در وادی طوی به مقام نبوت و رسالت برگزیده شد .

هرون أخی . . . و أشركه فی أمری . . . قد أتیت سؤلک

چنانچه مراد از «أشركه فی أمری» درخواست نبوت و رسالت برای هارون(ع) باشد، اجابت آن در وادی طوی انجام پذیرفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 71 - 2

2- ساحران فرعون ، موسی و هارون (ع) را پیامبر خدا دانسته و به آنان ایمان آوردند .

ءامنتم له

تعبیر ساحران در آیه قبل، «آمنا برّ هارون و موسی» بود؛ ولی فرعون در توبیخ خود، آنان را مؤمن به موسی(ع) معرفی کرد. گفتنی است که این نکته گویای تلازم ایمان به «رّب موسی و هارون» با ایمان به رسالت آن دو در دعوت به ربوبیت خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 93 - 7

7- هارون (ع) در عین دارا بودن مقام نبوت ، موظف به پیروی از موسی (ع) و فرمان های او بود .

ما منعک . . . ألا تتبعن أفعصیت أمری

«ألا تتبعن» خطاب به هارون(ع) و دال براین نکته است که او در عین نبوت، موظف به پیروی از فرمان های موسی(ع) بوده است.

1- حضرت موسی و هارون (ع) ، دو پیامبر دارای کتاب آسمانی و رسالت مشترک

و لقد آتینا موسی و هرون الفرقان و ضیاء و ذکرًا

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که مقصود از «الفرقان» کتاب آسمانی تورات باشد. بر این اساس دادن کتاب آسمانی به هارون در کنار حضرت موسی (ع)، بیانگر این است که او نیز مانند موسی (ع) در نبوت و دریافت کتاب آسمانی شریک و برابر بود.

5- حضرت موسی و هارون (ع) ، دو پیامبر برخوردار از حجت و برهان الهی

و لقد آتینا موسی و هرون الفرقان

یکی از معانی لغوی «فرقان» حجت و برهان است (لسان العرب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 45 - 1

1 - موسی و هارون (ع)، دو پیام آور الهی

ثم أرسلنا موسی و أخاه هرون بأیتنا و سلطن مبین

«آیه» (مفرد «آیات») به معنای نشانه است و «سلطان» مرادف حجت و «مبین» (از «إبانه») به معنای روشن و آشکار است.

147- نجات بخشی هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 17 - 1

1 - رهانیدن بنی اسرائیل از سلطه و ستم فرعون، در رأس اهداف موسی (ع) و هارون (ع) قرار داشت.

أن اتت القوم الظالمین .. فأتیا فرعون فقولاً... أن أرسل معنا بنی إسرئیل

مقصود از «إرسال» (فرستادن) در این جا آزاد کردن و رها ساختن بنی اسرائیل است. بنابراین از آیه یاد شده استفاده می شود که اساسی ترین مأموریت موسی (ع) این بود که بنی اسرائیل را از سرزمین فرعونیان خارج کند و آنان را از بند اسارت و بردگی مصریان آزاد سازد.

148- نجات هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 115 - 1

1 - موسی و هارون (علیهما السلام) و قوم شان، به عنایت خداوند از اندوه بزرگ نجات یافتند.

و نَجَّینَهما و قومهما من الکرب العظیم

149- نرمی سخن هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 44 - 1

1 - موسی و هارون (ع)، موظف به نرمش در گفتار و پرهیز از درشتگویی در گفت وگو با فرعون

فقولا له قولاً لَيِّنًا

«لین» نقطه مقابل خشن بودن است (مفردات راغب) و «لین» صفت مشبیه است؛ یعنی، نرم و لطیف.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 66

3- انذار فرعون از عذاب ، با لحنی ملایم و پس از تبشیر وی ، از وظایف موسی و هارون بود .

والسلّم علی من .. العذاب علی من کذب

ظاهر کلام آن است که انذار فرعون پس از تبشیر او صورت گرفته باشد. به کار گرفتن صیغه های غایب در انذار، و نیز تصریح به وحی بودن آن همراه با تأکید، جملگی گواه نرمی گفتار موسی و هارون در سخن گفتن با فرعون است.

150- نسب هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 58 - 5

5- برخی از پیامبران یاد شده در سوره مریم (زکریا ، یحیی ، عیسی ، موسی و هارون (ع)) از نسل اسرائیل (یعقوب) بودند .

من النبیین .. من ذرّیه ابرهیم و اسرائیل

151- نسل هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 28 - 3

3- هارون ، شخصیتی صالح در میان قوم مریم ، که افراد پاک را به او منتسب می کردند . *

یـأخت هـرون

برخی از مفسران وجه انتساب مریم(س) به هارون را نسبی ندانسته اند، بلکه او را شخصی برجسته در بین قوم حضرت مریم دانسته اند که مردم، زاهدان و تقوا پیشگان را، به او منتسب می کردند. این مفسران، انتساب مریم را به او از این باب می دانند.

152- نصرت هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 116 - 1

1 - خداوند ، ناصر و یاور موسی و هارون (علیهماالسلام) و قوم شان در مبارزه با فرعونیان

و نصرنهم

153- نعمتهای هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 67

1- زکریا ، یحیی ، مریم ، عیسی ، ابراهیم ، اسحاق ، یعقوب ، موسی ، هارون ، اسماعیل و ادريس (ع) برخوردار از نعمت ویژه خداوند

أولئك الذين أنعم الله عليهم

«وَأُولَئِكَ» اشاره به تمامی موارد ذکر شده در سوره مریم از آغاز تا این آیه است و روشن است که مراد از نعمت در جمله «أَنْعَمَ اللَّهُ...» نعمت های معمولی و متعارف نیست، چرا که افراد دیگر نیز از این گونه نعمت ها برخوردارند. پس نعمتی که با لسان امتنان بر این گروه بیان گردیده، نعمتی ویژه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 114 - 1

1 - موسی و هارون (علیهما السلام) ، برخوردار از احسان ها و نعمت های خداوند

و لقد منّا علی موسی و هارون

«مَنْ» به معنای «أَحْسَنَ» (احسان کرد) و «أَنْعَمَ» (نعمت داد) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 115 - 4

4- نجات موسی و هارون (علیهما السلام) و قوم شان از شر حکومت فرعونیان ، از احسان ها و نعمت های بزرگ الهی به آنان

و لقد منّا علی موسی و هارون . و نجّینهما و قومهما من الكرب العظیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 116 - 3

3 - نصرت خداوند به موسی و هارون (علیهما السلام) و قوم شان و نیز پیروزی آنان بر فرعونیان در سایه این یاری ، از نعمت های بزرگ الهی بر ایشان بود .

و لقد منّا علی موسی و هارون . و نجّینهما... و نصرنهم فکانوا هم الغالبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 117 - 4

4- اعطای کتاب (تورات) به موسی و هارون (علیهما السلام) ، از نعمت های بزرگ الهی به ایشان

و لقد منّا علی موسی و هـرون . . . وءاتینـهما الکتـب المستبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 118 - 2

2- هدایت به صراط مستقیم ، از نعمت های بزرگ خداوند به موسی و هارون (علیهما السلام)

و لقد منّا علی موسی و هـرون . . . وهدینـهما الصرط المستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 68

2- باقی ماندن نام و آوازه موسی و هارون (علیهما السلام) در میان آیندگان، از نعمت ها و الطاف الهی به ایشان

و ترکنا علیهما فی آخرین

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که آیه شریفه، در مقام برشمردن نعمت های خداوند بر موسی و هارون (علیهما السلام) و امتنان بر ایشان است.

154- نقش هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 111 - 3

3_ هارون، برادر موسی (ع)، همراه و همگام وی در تبلیغ رسالت و ارشاد و هدایت فرعونیان

أرجه وأخاه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 122 - 6

6_ هارون همراه و همگام موسی (ع) در ابلاغ رسالت های الهی

رب موسی و هرون

هدف ساحران از یاد کردن «هارون» در کنار موسی می تواند بدان جهت باشد که وی نیز در ارشاد آنان نقشی بسزا داشته و یا بدان جهت بوده که مبادا فرعون چنین وانمود کند که منظور ساحران از رب موسی، فرعون است. زیرا همگان می دانستند که او برای مدتی سرپرستی موسی (ع) را به عهده گرفته بود. چنانچه گفته است: «الم نربک فینا ولیداً» (شعرا، 18). بنابراین ساحران با یادکردن از هارون در صدد دفع این توهم بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 53 - 2

2- هارون (ع)، در خدمت اهداف موسی (ع) بود و او را در انجام رسالت های الهی اش یاری می کرد.

ووهبنا له... هرون

تعبیر «بخشیدن هارون به موسی» مبالغه در خدمت‌گزاری کامل او به اهداف الهی برادرش موسی (ع) است. «نیباً» حال است و بیانگر این که «هارون» در حالی که خود نیز پیامبر بود، کمر به خدمت موسی (ع) بسته بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 31 - 1

1 - موسی (ع)، با دعا به درگاه خداوند، از او خواست هارون را پشتیبان و مایه تقویت وی قرار دهد.

أشدد به ازری

«ازر» در معانی «قوت» و «پشت» و نیز «ضعف» استعمال دارد (لسان العرب) و در آیه احتمال هر یک از این معانی وجود دارد و خواسته موسی (ع) ممکن است «افزایش قدرت» یا «داشتن پشتیبان» یا «نیرو دهنده و جبران کننده ضعف» باشد.

ص: 69

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 32 - 1

1 - موسی (ع) از خداوند خواست ، هارون (ع) را در ابلاغ پیام الهی به فرعون ، شریک او گرداند .

هرون أخی . . . و أشركه فی أمری

مقصود از شراکت مورد درخواست موسی(ع)، مشارکت هارون با او در ابلاغ پیام خداوند به فرعونیان است، نه در دریافت وحی، زیرا موسی(ع) از تنهایی در آن هراسی نداشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 36 - 1

1 - خداوند تمامی خواسته های موسی (ع) را پذیرفت و به او شرح صدر و بیان روان عطا کرد و هارون را وزیر او قرار داد .

قال ربّ . . . قال قد أُوتیت سُؤلک ی_موسی

«سؤل»؛ یعنی احتیاجی که نفس انسان بر تحصیل آن حرص میورزد و فرق آن با آرزو این است که آرزو در فکر انسان می گذرد، ولی «سؤل» پی گیری می شود. گویا همواره رتبه «سؤل» بعد از آرزو است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 42 - 1

1 - هارون ، برادر موسی (ع) و شریک او در انجام رسالت الهی

هرون أخی . . . اذهب أنت و أخوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 63 - 4,8

4 - هارون ، همگام موسی (ع) در مبارزه با فرعون و حاضر در صحنه مقابله موسی و ساحران

إن هذن لسحرن

8 - فرعونیان در تبلیغات خود علیه موسی و هارون (ع) ، آنان را درهم شکننده و نابود کننده راه و روش نمونه و برتر خویش معرفی کردند

و یذهباً بطریقکم المثلی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 92 - 3

3 - موسی (ع) ، برادرش هارون را در انحراف بنی اسرائیل و گرایش آنان به گوساله پرستی ، مقصر دانست .

قال ی_ه_رون ما منعک إذ رأیتهم ضلّوا

«ما منعک. ..» استفهام انکاری است و گویای اعتراض موسی (ع) به هارون است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 93 - 4

4 - هارون (ع) ، متهم به مخالفت با فرمان های موسی (ع) با سکوت و بی تفاوتی در برابر انحراف بنی اسرائیل

ما منعک . . . أفعصیت أمری

ص: 70

«أفصیت..» خطاب موسی (ع) به هارون (ع) است. ظاهر آیه چنین دلالت دارد که عصیان هارون از دستورات موسی (ع)، لا اقل به عنوان اتهام از جانب موسی (ع) مطرح بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 94 - 3,5

3- هارون (ع)، دارای مسؤولیت در قبال گمراه شدن بنی اسرائیل و گوساله پرستی آنان، از دیدگاه موسی (ع)

ی_ه_رون ما منعک... لاتأخذ بلحیتی و لا برأسی

5- هارون (ع) با مشاهده غضب موسی (ع)، سعی در فرونشاندن خشم آن حضرت و جلب محبت و تحریک عواطف او داشت.

قال ی_بنؤمّ

مخاطب قرار دادن موسی (ع) با ندای «یا بنِ أمّ» گویای این نکته است که هارون (ع) سعی داشت با برانگیختن احساسات موسی، غضب او را فرونشاند و سپس توضیحات خود را بیان کند. در باره مفتوح بودن کلمه «أمّ» توجیهاتی بیان شده است؛ از جمله این که اصل آن «یا بنِ أمّاه» بوده و برای تخفیف چنین شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 45 - 4

4- هارون، یار و مددکار موسی (ع) در رسالت

ثم أرسلنا موسی و أخاه ه_رون

ذکر «اخوت» - که در تعبیرات کنایی به معنای معین و پشتیبان به کار می رود - علاوه بر این که بیانگر نسبت سببی هارون با موسی (ع) است، می تواند اشعار به این نکته نیز داشته باشد که رسالت اصلی، بر دوش موسی بوده و رسالت هارون، یاری کردن و مدد رساندن به او بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 35 - 2,4,5,6

2- هارون، برگزیده خداوند برای معاونت و یاری حضرت موسی (ع) در امر خطیر رسالت

و لقد آتینا موسی الکتب و جعلنا معه أخاه ه_رون وزیراً

«وزیر» - که از واژه «وزر» (به معنای ثقل) گرفته شده است - اسم برای شخصی است که بارسنگین مسؤولیت پادشاهی را بر دوش گیرد و

نقش مشاور او را داشته باشد و با رأی خود او را کمک کند (قاموس المحيط).

4_ موسی (ع) در انجام رسالت الهی اش، درگیر با دشواری های بسیار و توانفرسا و نیازمند به یار و یآوری همچون هارون بود.

و جعلنا معه أخاه مرون وزيراً

5_ رسالت و مسؤولیت اصلی هدایت و رهبری جامعه بر دوش حضرت موسی (ع) بود و هارون تنها نقش معاونت و مشاورت او را بر عهده داشت.

و لقد آتینا موسی الکتب و جعلنا معه أخاه مرون وزيراً

برداشت فوق، به خاطر این نکته است که دریافت کننده کتاب و شریعت، حضرت موسی (ع) بود و برادرش هارون، تنها به عنوان معاون و مشاور او معرفی گردیده بود.

6_ هارون، شخصیتی شایسته و توانا برای هم فکری و هم گامی با برادرش موسی (ع) در رهبری و هدایت مردم

ص: 71

و جعلنا معه أخاه هرون وزيراً

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

12 - فرقان - 25 - 36 - 2

2_ هارون ، شريك و همتای موسی (ع) در امر رسالت و تبليغ فرعون و قوم او

و لقد ءاتينا موسى الكتـبـ بـ .. أخاه هرون وزيراً. فقلنا اذهبأ إلى القوم الذين كذّ

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

13 - شعراء - 26 - 15 - 7

7 - هارون ، شريك و همراه موسی (ع) در امر رسالت

فاذهبأ بـ ایـتنا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

13 - شعراء - 26 - 36 - 3

3 - هارون در کنار موسی (ع) و همراه وی در تمام مراحل مناظره و رو در رویی با فرعون

قالوا أرجه و أخاه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

13 - شعراء - 26 - 48 - 4

4 - هارون همراه و همگام موسی (ع) ، در ابلاغ رسالت الهی

ربّ موسى و هرون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

13 - قصص - 28 - 34 - 1

1 - موسی (ع) ، بهره مند از برادری شایسته به نام هارون

و أخى هرون هو أفصح منى لساناً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 35 - 2

2 - هارون بازوی موسی و مایه توان و اقتدار وی در مصاف با فرعونیان

قال سنشد عضدک بأخیک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 117 - 3

3 - هارون (ع)، شریک موسی (ع) در امر رسالت

وأتینهما الکتب المستبین

ص: 72

155- نگرانی هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 45 - 5

5- نگرانی موسی و هارون (ع) از ناکامی در ابلاغ پیام خداوند به فرعون

إِثْنَا نَخَفُ أَنْ يَفْرُطَ عَلَيْنَا أَوْ أَنْ يَطْغَى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 45 - 3,4

156- نماز هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 87 - 13

13 _ از امام کاظم (ع) روایت شده است : « لما خافت بنو اسرائيل جبارت ها أوحى الله إلى موسى و هارون (ع) : « أن تبوءا لقومكما بمصر بيوتاً و اجعلوا بيوتكم قبله » قال : امروا أن يصلوا في بيوتهم ؛

هنگامی که بنی اسرائیل از حکام ستمگر زمان خود بیمناک شدند، خداوند به موسی و هارون (ع) وحی فرستاد که برای قوم خود در مصر خانه هایی مهیا سازید و خانه هایتان را قبله قرار دهید. امام فرمود: آنان مأمور شدند که در خانه هایشان نماز بخوانند».

157- نهی از منکر هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 90 - 16

16 - هارون (ع) ، در غیاب موسی (ع) ، وظیفه ارشاد ، هشدار ، امر به معروف و نهی از منکر را به نحو وافی انجام داد .

و لقد قال لهم هرون من قبل ی قوم .. فاتبعونی و اطیعوا امری

158- نیاکان هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 84 - 6,7

6_ داوود، سلیمان، ایوب، یوسف(ع)، موسی و هارون(ع)، فرزندان از نسل ابراهیم و هدایت یافته از جانب خداوند هستند.

و من ذریته داود و سلیمان و ایوب و یوسف و موسی و هرون

سیاق آیات پیشین، که درباره حضرت ابراهیم(ع) بود، این احتمال را پدید می آورد که ضمیر در «ذریته» به «ابراهیم»

ص: 73

برگردد. در این صورت برخی اسامی که در آیات بعد آمده است (همچون الیاس و لوط) از باب تغلیب در شمار ذریه آن حضرت ذکر شده اند.

7_ داوود، سلیمان، ایوب، یوسف، موسی و هارون، فرزندان از نسل نوح(ع) و هدایت یافته از جانب خداوند بودند.

نوحا . . . و من ذریته داود و سلیمان و ایوب و یوسف و موسی و هرون

با توجه به دو نکته می توان گفت «نوحا» مرجع ضمیر در «ذریته» است: «نوحا» نزدیکترین کلمه ای است که می تواند مرجع ضمیر باشد. در میان کسانی که به عنوان ذریه از آنان یاد شده، افرادی هستند که از ذریه ابراهیم(ع) نیستند، مانند حضرت لوط(ع) و الیاس(ع)

159- وحی به هارون(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 87 - 14، 3، 1

1_ خداوند، از طریق وحی به موسی و هارون(ع) فرمان داد تا در شهر مصر (مرکز حکومت فرعون) به تهیه مسکن برای قوم خود اقدام کنند.

و أوحینا إلی موسی و أخیه أن تبوءا لقومكما بمصر بیوتاً

برداشت فوق مبتنی بر این است که اولاً «مصر» به معنای شهر مصر باشد؛ چنان که به همین معنا در مفردات و لسان تصریح شده است. ثانیاً: جار و مجرور (بمصر) متعلق به «تبوءاً» باشد نه حال برای «قومكما».

3_ برادر موسی (هارون) شریک او در دریافت وحی و یاور او در امر رسالت بود.

و أوحینا إلی موسی و أخیه أن تبوءا لقومكما بمصر بیوتاً

14_ «عن محمد بن مسلم عن ابی جعفر (ع) قال: قلت: کان هارون أخا موسی لأبیه و أمه؟ قال: نعم . . . قلت: و کان الوحی ینزل علیهما جمیعاً؟ قال: الوحی ینزل علی موسی و موسی یوحیه الی هارون؟»

محمد بن مسلم گوید به امام باقر(ع) گفتم: آیا هارون برادر پدری و مادری موسی(ع) بود؟ حضرت فرمود: آری . . . گفتم: آیا وحی بر هر دوی آنان نازل می شد. حضرت فرمود: وحی بر موسی(ع) نازل می شد و موسی(ع) وحی را به هارون منتقل می کرد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 46 - 9

9- موسی و هارون(ع)، با خطابی مشترک از سوی خداوند، وحی الهی را دریافت کردند.

قال لا تخافا إني معكما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 48 - 1

1 - هارون نیز مانند موسی (ع) ، دریافت کننده وحی الهی بود .

إنا قد أوحى إلينا

ص: 74

160- وزارت هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 36 - 1,5

1 - خداوند تمامی خواسته های موسی (ع) را پذیرفت و به او شرح صدر و بیان روان عطا کرد و هارون را وزیر او قرار داد .

قال ربّ . . . قال قد أُوتيت سُؤلک ی_موسی

«سؤل»؛ یعنی احتیاجی که نفس انسان بر تحصیل آن حرص میورزد و فرق آن با آرزو این است که آرزو در فکر انسان می گذرد، ولی «سؤل» پی گیری می شود. گویا همواره رتبه «سؤل» بعد از آرزو است.

5 - وادی طوی در کوه طور ، مکان اعطای شرح صدر و بیان روان به موسی (ع) و نصب هارون به مقام وزارت موسی (ع) بود .

قال ربّ اشرح . . . قال قد أُتيت سُؤلک

161- وعده پیروزی هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 35 - 7

7 - شکست نهایی فرعون و غلبه موسی ، هارون (ع) و پیروانشان بر وی ، وعده الهی به موسی در وادی طور

أتتما و من اتّبعکما الغ_لبون

162- ولایت هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 90 - 14

14 - هارون ، دارای حق ولایت و اطاعت بر بنی اسرائیل در زمان غیبت موسی (ع) بود .

ولقد قال لهم هرون . . . فاتّبعونی و اطیعوا امری

فرمان هارون (ع) به پیروی و اطاعت مردم از او، حاکی از ثبوت حق ولایت و اطاعت او، بر عهده بنی اسرائیل است.

163- ویژگیهای کتاب آسمانی هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 117 - 2

2 - کتاب آسمانی موسی و هارون (علیهما السلام) (تورات) ، برخوردار از پیام ها و مضامینی بسیار روشن و قابل فهم برای همگان

و آتین_هما_الکتب_المستبین

«مستبین» به معنای «مبین» (روشن و روشنگر) است و «سین» و «تا» در آن برای تأکید و مبالغه است؛ یعنی، بسیار روشن و روشنگر.

ص: 75

164- ویژگیهای مدیریت هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 90 - 17

17 - هارون (ع) ، دارای برنامه ای مشخص برای مقابله با گوساله پرستی و احیای توحید در بنی اسرائیل بود .

أطيعوا أمري

دعوت هارون(ع) از بنی اسرائیل به اطاعت فرمان های او، پس از فرمان «اتَّبِعُونِي»، حاکی از آن است که وی برای بنی اسرائیل در صورت پیروی آنان از او، دستور العمل هایی را تدارک دیده بود.

165- هارون (ع) از بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 47 - 3

3 - موسی و هارون ، از طایفه بنی اسرائیل بودند .

وقومهما لنا عـبدون

166- هارون (ع) از صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 85 - 3

3 - ابراهیم، اسحاق، یعقوب، نوح، داوود، سلیمان، ایوب، یوسف، موسی، هارون، زکریا، یحیی، عیسی و الیاس(ع) از صالحان بودند.

ووهبنا له .. کل من الصالحین

167- هارون (ع) از محسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 84 - 8

8 - نوح، ابراهیم، اسحاق، یعقوب، داوود، سلیمان، ایوب، یوسف، موسی و هارون(ع) از نیکوکاران هستند.

و من ذریته . . . و کذلک نجزی المحسنین

مشارالیه «کذلک» هم می تواند هدایت باشد، که از «هدینا» استفاده می شود، و هم می تواند کثرت ذریه صالح باشد، که از «وهبنا» و «من ذریته» به دست می آید. برداشت فوق بر اساس احتمال اول است.

ص: 76

168- هارون (ع) در غیاب موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 90 - 16، 14

14 - هارون، دارای حق ولایت و اطاعت بر بنی اسرائیل در زمان غیبت موسی (ع) بود.

و لقد قال لهم هرون... فاتَّبِعُونِي وَأَطِيعُوا أَمْرِي

فرمان هارون (ع) به پیروی و اطاعت مردم از او، حاکی از ثبوت حق ولایت و اطاعت او، بر عهده بنی اسرائیل است.

16 - هارون (ع)، در غیاب موسی (ع)، وظیفه ارشاد، هشدار، امر به معروف و نهی از منکر را به نحو وافی انجام داد.

و لقد قال لهم هرون من قبل یقوم... فاتَّبِعُونِي وَأَطِيعُوا أَمْرِي

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 92 - 6، 2

2 - جلوگیری از انحراف و گمراهی بنی اسرائیل، از وظایف هارون در غیاب موسی (ع)

یـهـرون ما منعک إذ رأیتهم ضلُّوا

6 - جلوگیری از انحراف و گمراهی بنی اسرائیل، از وظایف هارون در غیاب موسی (ع)

یـهـرون ما منعک إذ رأیتهم ضلُّوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 93 - 3، 2

2 - هارون در غیاب موسی (ع)، وظیفه رهبری و هدایت بنی اسرائیل را به عهده داشت.

یـهـرون ما منعک... ألا تَتَّبِعُنَّ

3 - موسی (ع)، وظایف و مسؤولیت های هارون را در زمان غیبت خود، برای وی معین کرده بود.

ما منعک... ألا تَتَّبِعُنَّ أَعْصِيَتْ أَمْرِي

«لا» در «أَلَا تَتَّبِعُنَّ» برای تأکید نفی مستفاد از «منعک» است و در اصل مراد چنین بوده است: «ما منعک أن تَتَّبِعُنَّ». برخی گفته اند: «لا»

زاید نیست؛ بلکه مراد این است که: «ما الذی صدک و حملک علی ألا تتبعن»؛ یعنی، چه چیز تو را بازداشت و بر پیروی نکردن من وادار ساخت (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 94 - 18

18 - هارون (ع) ، در صدد اجرای دقیق فرمان های موسی (ع) و تخطی نکردن از معیار های او ، در طول مدت میقات موسی (ع) و غیبت او

إتی خشیت أن تقول . . . و لم ترقب قولی

169- هارون (ع) در یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 77

2- مریم (س) از نوادگان حضرت هارون (ع) بود. *

ی-أخت هارون

هرگاه قبیله ای از نسل فردی به وجود آید، آن قبیله را به نام وی می نامند و افراد قبیله را با تعبیر «أخ» یا «أخت» آن قبیله یاد می کنند؛ بنابراین، اطلاق «أخت هارون» بر مریم(س) به این اعتبار است که وی فردی از نسل هارون می باشد.

170- هارون(ع) و اشراف فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 75 - 4، 2

2_ موسی و هارون (ع) از سوی خدا مأمور بودند رسالت خود را به فرعون و سران حکومتش اعلان کنند و آنان را به ایمان فراخوانند .

ثم بعثنا من بعدهم موسی و هرون إلی فرعون و ملایه

«ملاً» به معنای رؤساست (لسان العرب).

4_ هارون (ع) ، شریک و همتای موسی (ع) در رسالت و مبارزه با فرعون و اشراف پیرامون او بوده است .

ثم بعثنا من بعدهم موسی و هرون إلی فرعون و ملایه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 89 - 10

10_ موسی (ع) و برادرش (هارون) ، تحت فشار فرعون و اطرافیان او بودند .

قال موسی ربنا إناک ءاتیت فرعون و ملأه زینه و أمولا . . . لیضلوا عن سبیلک ... فاستق

171- هارون(ع) و براندازی فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 78 - 1

1_ فرعون و اطرافیان، پس از شنیدن سخنان موسی (ع) ، او و هارون (ع) را به تلاش برای براندازی حکومت متهم کردند .

قال موسى . . قالوا أجتئنا لتلفتنا عما وجدنا عليه ءاباءنا و تكون لكما الكبرياء

172- هارون (ع) و بنى اسرائيل

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - مائده - 5 - 25 - 7,9

7_ جدایی موسی (ع) و برادرش هارون از بنی اسرائیل ، درخواست و دعای موسی (ع) به پیشگاه پروردگار

ص: 78

فأفرق بيننا وبين القوم الفاسقين

9_ نفرین موسی (ع) بر قوم خویش با درخواست محروم شدن آنان از فیض وجود او و برادرش هارون

فأفرق بيننا وبين القوم الفاسقين

173- هارون (ع) و تورات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 49 - 4

4- دریافت تورات توسط موسی (ع) و عدم مشارکت هارون با او در این امر مهم

ثم أرسلنا موسى وأخاه هرون... ولقد آتينا موسى الكتاب

174- هارون (ع) و جاهلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - يونس - 10 - 89 - 9

9_ خداوند ، موسی و هارون (ع) را از پیروی راه و روش افراد نادان بر حذر داشت .

ولا تتبعان سبيل الذين لا يعلمون

175- هارون (ع) و فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - يونس - 10 - 75 - 2،4

2_ موسی و هارون (ع) از سوی خدا مأمور بودند رسالت خود را به فرعون و سران حکومتش اعلان کنند و آنان را به ایمان فراخوانند .

ثم بعثنا من بعدهم موسى وهرون إلى فرعون وملأه

«ملاً» به معنای رؤساست (لسان العرب).

4_ هارون (ع) ، شریک و همتای موسی (ع) در رسالت و مبارزه با فرعون و اشراف پیرامون او بوده است .

ثم بعثنا من بعدهم موسى وهرون إلى فرعون وملأه

176- هارون (ع) و فرعونيان

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

13 - شعراء - 26 - 15 - 4

4 - موسى و هارون (ع) ، مأمور حرکت به سوی فرعونيان با تکیه بر حمايت قاطع الهی

ص: 79

قال كلاً فاذهبَا ب_ای_تنا إنا معكم

177- هارون (ع) و گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 151 - 1

1_ موسی (ع) پس از مشاجره خویش با هارون و پی بردن به ناتوانی او در برابر منحرفان ، رو به درگاه خدا آورد و به مناجات با او پرداخت .

قال رب اغفر لی و لأخی

178- هارون (ع) و گمراهان بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 150 - 22

22_ هارون با بیان موضع خویش در برابر منحرفان بنی اسرائیل از موسی (ع) خواست تا با مؤاخذه وی دشمنان دین را شاد نسازد .

و کادوا یقتلوننی فلا تشمت بی الأعداء

«ال» در «الأعداء» برای جنس است و مراد از آن، به قرینه «القوم الظلمین»، دشمنان دین و توحید، یعنی همان گوساله پرستان، است. «اشمات» (مصدر «لا تشمت») به معنای خشنود ساختن و «باء» در «بی» سببیه است. بنابراین «لا تشمت بی الأعداء» یعنی دشمنان دین را با مؤاخذه من شاد نکن.

179- هارون (ع) و گمراهی بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 150 - 14، 10، 9

9_ موسی (ع) ، برادرش هارون را در انحراف بنی اسرائیل و گرایش آنان به گوساله پرستی مقصر شناخت .

و أخذ برأس أخیه یجره إلیه

10_ موسی (ع) به خاطر مقصر شناختن هارون در انحراف بنی اسرائیل ، با گرفتن موهای سر او و کشیدنش به سوی خود ، در صدد مؤاخذه وی برآمد .

مفسران در معنای جمله «أخذ برأس أخيه» گفته اند که موسی موهای هارون را گرفت. گویا تفسیر «راس» به موهای سر به دلیل جمله بعد (یجره إليه، او را به سوی خود می کشید) باشد. زیرا اگر موسی سر هارون را گرفته بود، طبعاً هارون با او فاصله ای نداشت تا او را به سوی خود بکشد.

14_ هارون با تحریک عواطف موسی (ع) در صدد تسکین غضب او و مطمئن ساختنش بر انجام وظایف و مسؤولیت های خویش در برابر منحرفان بنی اسرائیل برآمد .

قال ابن أم إن القوم استضعفوني و كادوا يقتلونني

به نظر می رسد هارون با انتخاب «ای فرزند مادرم» در خطاب به موسی، در صدد تحریک عواطف وی به سوی خود بوده است.

180- هارون (ع) و گوساله پرستی بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 150 - 17

17_ هارون در غیاب موسی (ع) با شرکوزی و گوساله پرستی بنی اسرائیل به مبارزه پرداخته بود .

قال ابن أم إن القوم استضعفوني و كادوا يقتلونني

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 151 - 5

5_ موسی (ع) در عین قانع شدن به بی تقصیری هارون در گرایش بنی اسرائیل به گوساله پرستی ، وی را کاملاً دور از خطا ندانست . *

قال رب اغفر لي و لأخي

طلب مغفرت برای هارون می تواند گویای برداشت فوق باشد.

181- هارون (ع) و مریم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 28 - 11، 10

10- « روی عن النبی (صلی الله علیه و آله) أنه قال : هارون الذی ذکروه [فی قوله تعالی : یا أخت هارون] هو هارون أخو موسی (ع) ؛

از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) روایت شده که فرمود: هارونی که آنان (قوم مریم) او را یاد کرده اند، همان هارون برادر موسی است».

11- « عن المغیره بن شعبه قال : بعثنی رسول الله (صلی الله علیه و آله) إلى أهل نجران فقالوا : أرأیت ما تقرأون ؟ « یا أخت هارون » و موسی قبل عیسی بکذا و کذا قال : فرجعت فذکرت ذلک لرسول الله (صلی الله علیه و آله) ، فقال : ألا أخبرتهم أنهم کانوا یسمون بالأنبیاء و الصالحین قبلهم ؛

مغیره بن شعبه گفت: پیامبر(صلی الله علیه و آله) مرا به سوی اهل نجران اعزام کرد، پس آنان گفتند: بگو بدانیم این که شما می خوانید؟ «یا أخت هارون» (معنای آن چیست) در حالی که موسی مدت ها قبل از عیسی بوده (و «هارون» برادر او است). (مغیره) گفت: برگشتم و

جریان را به رسول خدا(صلی الله علیه و آله) گفتم، فرمود: چرا به آنان خبر ندادی که اهل آن زمان، به نام انبیا و صالحین قبل از خودشان نام گذاری می کردند».

182- هارون(ع) و مسکن بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 81

1 _ خداوند ، از طریق وحی به موسی و هارون (ع) فرمان داد تا در شهر مصر (مرکز حکومت فرعون) به تهیه مسکن برای قوم خود اقدام کنند .

و أوحینا إلی موسی و أخیه أن تبوءا لقومکما بمصر بیوتاً

برداشت فوق مبتنی بر این است که اولاً «مصر» به معنای شهر مصر باشد ؛ چنان که به همین معنا در مفردات و لسان تصریح شده است. ثانیاً: جار و مجرور (بمصر) متعلق به «تبوءاً» باشد نه حال برای «قومکما».

2 _ موسی و هارون (ع) مأموریت یافتند تا برای آن دسته از بنی اسرائیل که ساکن شهر مصر بودند ، اقدام به تهیه مسکن نمایند .

و أوحینا إلی موسی و أخیه أن تبوءا لقومکما بمصر بیوتاً

برداشت فوق بر این اساس است که «بمصر» متعلق به عامل مقدر و حال یا صفت برای «قوم» باشد ؛ یعنی: تبوءاً لقومکما کائین یا الکائین بمصر.

183- هارون (ع) و موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 150 - 26، 22، 14

14 _ هارون با تحریک عواطف موسی (ع) در صدد تسکین غضب او و مطمئن ساختنش بر انجام وظایف و مسؤولیت های خویش در برابر منحرفان بنی اسرائیل برآمد .

قال ابن أم إن القوم استضعفونی و کادوا یقتلوننی

به نظر می رسد هارون با انتخاب «ای فرزند مادر» در خطاب به موسی، در صدد تحریک عواطف وی به سوی خود بوده است.

22 _ هارون با بیان موضع خویش در برابر منحرفان بنی اسرائیل از موسی (ع) خواست تا با مؤاخذه وی دشمنان دین را شاد نسازد .

و کادوا یقتلوننی فلا تشمت بی الأعداء

«ال» در «الأعداء» برای جنس است و مراد از آن، به قرینه «القوم الظلمین»، دشمنان دین و توحید، یعنی همان گوساله پرستان، است. «اشمات» (مصدر «لا تشمت») به معنای خشنود ساختن و «باء» در «بی» سببیه است. بنابراین «لا تشمت بی الأعداء» یعنی دشمنان دین را با مؤاخذه من شاد نکن.

26 _ هارون با بیان مبارزه خویش علیه شرکوزی بنی اسرائیل ، از موسی (ع) خواست تا وی را همسنگ ستمکاران شرک پیشه قرار ندهد

إن القوم استضعفوني و كادوا يقتلونني . . . و لاتجعلني مع القوم الظلمين

روشن است که موسی (ع) هرگز گمان نمی کرد که هارون از ستمکاران باشد. بنابراین «مع» در جمله «لا تجعلني مع» معیت حکمی است؛ یعنی مرا در حکم ستمکاران قرار مده.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 87 - 3

3_ برادر موسی (هارون) شریک او در دریافت وحی و یاور او در امر رسالت بود.

ص: 82

و أوحينا إلى موسى وأخيه أن تبوءا لقومكما بمصر بيوتاً

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

7 - یونس - 10 - 89 - 2

2_ هارون (ع) با موسی (ع)، در دعا علیه فرعون و اطرافیانش، همراه و شریک بود.

دعوتکما

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

11 - طه - 20 - 70 - 13

13 - هارون در صحنه مبارزه با ساحران فرعون، در کنار موسی (ع) حاضر بود.

ءامنا برّب هرون و موسی

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

11 - طه - 20 - 94 - 8

8 - هارون (ع)، برای ادای توضیح در باره علل نحوه برخورد خود با گوساله پرستان، از موسی (ع) تقاضای فرصت کرد.

لا تأخذ بلحیتی و لا برأسی ائی خشیت

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

12 - فرقان - 25 - 35 - 6

6_ هارون، شخصیتی شایسته و توانا برای هم فکری و هم گامی با برادرش موسی (ع) در رهبری و هدایت مردم

و جعلنا معه أخاه هرون وزیراً

184- هارون (ع) و نفرین بر اشراف فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

7 - یونس - 10 - 89 - 2

2_ هارون (ع) با موسی (ع)، در دعا علیه فرعون و اطرافیانش، همراه و شریک بود.

185- هارون (ع) و نفرین بر فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 89 - 2

2_ هارون (ع) با موسی (ع)، در دعا علیه فرعون و اطرافیانش، همراه و شریک بود.

دعوتکما

ص: 83

186- هارون (ع) هنگام استماع آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 58 - 16

16- زکریا، یحیی، مریم (س)، عیسی، ابراهیم، اسحق، یعقوب، موسی، هارون، اسماعیل، و ادريس (ع)، هنگام شنیدن آیات الهی به سجده می افتادند و در حال سجود اشک می ریختند .

أولئك... إذا تتلى عليهم آيات الرحمن خرّوا سجّداً و بکياً

187- هدایت هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 84 - 6,7

6_ داوود، سلیمان، ایوب، یوسف(ع)، موسی و هارون(ع)، فرزندان از نسل ابراهیم و هدایت یافته از جانب خداوند هستند.

و من ذریته داود و سلیمان و ایوب و یوسف و موسی و هرون

سیاق آیات پیشین، که درباره حضرت ابراهیم(ع) بود، این احتمال را پدید می آورد که ضمیر در «ذریته» به «ابراهیم» برگردد. در این صورت برخی اسامی که در آیات بعد آمده است (همچون الیاس و لوط) از باب تغلیب در شمار ذریه آن حضرت ذکر شده اند.

7_ داوود، سلیمان، ایوب، یوسف، موسی و هارون، فرزندان از نسل نوح(ع) و هدایت یافته از جانب خداوند بودند.

نوحا... و من ذریته داود و سلیمان و ایوب و یوسف و موسی و هرون

با توجه به دو نکته می توان گفت «نوحا» مرجع ضمیر در «ذریته» است: «نوحا» نزدیکترین کلمه ای است که می تواند مرجع ضمیر باشد. در میان کسانی که به عنوان ذریه از آنان یاد شده، افرادی هستند که از ذریه ابراهیم(ع) نیستند، مانند حضرت لوط(ع) و الیاس(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 118 - 1,2

1 - موسی و هارون (علیهما السلام) بر صراط مستقیم در پرتو هدایت خداوند

و هدین_هما الصراط المستقیم

2 - هدایت به صراط مستقیم، از نعمت های بزرگ خداوند به موسی و هارون (علیهما السلام)

و لقد منّا علی موسی و هارون . . . و هدینهما الصراط المستقیم

188- هدایتگری هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 111 - 3

3_ هارون، برادر موسی (ع)، همراه و همگام وی در تبلیغ رسالت و ارشاد و هدایت فرعونیان

ص: 84

11 - سخنان هارون به گوساله پرستان بنی اسرائیل ، گفتاری محبت آمیز و همراه با توجیه و ارشاد بود .

ی قوم إثمًا فتنتم به

انتساب بنی اسرائیل به خود، با گفتن «ای قوم من» ابراز محبت است و ریشه یابی ماجرای سامری با فتنه خواندن آن، روشن گری و ارشاد است.

16 - هارون (ع) ، در غیاب موسی (ع) ، وظیفه ارشاد ، هشدار ، امر به معروف و نهی از منکر را به نحو وافی انجام داد .

و لقد قال لهم هرون من قبل ی قوم . . . فاتبعونی و اطیعوا امری

1 - موسی و هارون (ع) به فرمان خداوند ، برای هدایت تکذیب کنندگان آیات و معجزات الهی ، به جانب آنان فرستاده شدند .

فقلنا اذهبا إلى القوم الذین کذبوا بأیتنا

مقصود از «القوم الذین کذبوا» فرعون و قوم او (قبطیان) است و مراد از «آیاتنا» نشانه ها و معجزات الهی می باشد نه آیات الهی در تورات؛ زیرا تورات پس از به هلاکت رسیدن فرعون و قوم او، برای بنی اسرائیل نازل گردید.

189- هشدارهای هارون (ع)

3 - فتنه و امتحان بودن گوساله زرین سامری ، از جمله هشدارهایی که هارون به بنی اسرائیل داده بود .

و لقد قال لهم هرون . . . إثمًا فتنتم به

190- هماهنگی موسی (ع) و هارون (ع)

10 - ساحران فرعون ، از دعوت موسی (ع) و هماهنگی هارون با او ، پیش از اقدام به مبارزه با آنان آگاه بودند .

ءامنًا برّ هرون و موسی

ص: 85

191- همراهی هارون (ع) با موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 48 - 4

4- هارون همراه و همگام موسی (ع)، در ابلاغ رسالت الهی

ربّ موسی و هارون

ص: 86

2- هامان

1- احساس خطر هامان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 25 - 6

6 - وحشت و احساس خطر فرعون ، هامان و قارون از گسترش آیین موسی و قوت گرفتن پیروان آن حضرت

قالوا اقتلوا أبناء الذين ءامنوا معه

از فرمان فرعون و .. به قتل ایمان آورندگان به موسی (ع)، برداشت یاد شده استفاده می شود.

2- استکبار هامان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 39 - 6,7

6 - قارون و فرعون و هامان ، با پیامبری موسی (ع) برخوردی مستکبرانه کردند .

وقرون و... ولقد جاءهم موسی... فاستكبروا

7 - قارون و فرعون و هامان ، روحیه مستکبرانه داشتند و در سرزمین مصر ، مستکبرانه رفتار می کردند .

وقرون و فرعون و هـمـن... فاستكبروا فی الأرض

3- امکانات دنیوی هامان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 24 - 3

3 - فرعون ، هامان و قارون ، در اختیار دارنده همه امکانات اجتماعی (اقتصادی ، سیاسی و فرهنگی) و مانع اصلی بر سر راه هدایت مردم

كانوا هم أشدّ منهم قوّه وءاثراً... ولقد أرسلنا موسی... إلی فرعون و هـمـن و

برداشت یاد شده از آن جااست که این آیه، در صدد بیان نمونه و مصداقی از مردمی است که قدرت سیاسی و اقتصادی فزون تر از کافران صدر اسلام داشتند و مانع تبلیغ و رسالت پیامبر الهی بودند.

4- اوامر هامان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 25 - 5

5 - فرمان فرعون ، هامان و قارون ، بر کشتن فرزندان ذکور مؤمنان همراه موسی (ع)

قالوا اقتلوا أبناء الذين ءامنوا معه

5- برج سازی هامان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 38 - 5

5 - مأموریت یافتن هامان از سوی فرعون ، به تهیه آجر و ساختن برجی بلند جهت تحقیق وی درباره خدای موسی

فأوقد لي يـهـمـنـ علي الطين فاجعل لي صرحًا لعلّي أطلع إلى إله موسى

«صرح» به هر بنای بلند و برافراشته گفته می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 36 - 1

1 - فرمان فرعون به هامان ، مبنی بر ساختن بنایی بلند برای رسیدن به راه های آسمان ها

وقال فرعون يـهـمـن ابن لي صرحًا لعلّي أبلغ الأسباب

«صرح» به معنای قصر و بنای بلند است. مقصود از آن در این آیه، بنای بلند (مانند برج) و یا رصدخانه است.

6- ترس هامان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 6 - 4

4 - فرعون ، هامان و سپاهیانش همواره از خطر بنی اسرائیل ، در هراس بودند .

ونرى فرعون و همـن ... ما كانوا يحذرون

جمله «كانوا يحذرون» ماضی استمراری و بیانگر ترس دائمی فرعونیان از بنی اسرائیل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 25 - 6

6 - وحشت و احساس خطر فرعون ، هامان و قارون از گسترش آیین موسی و قوت گرفتن پیروان آن حضرت

قالوا اقتلوا أبناء الذين ءامنوا معه

از فرمان فرعون و .. به قتل ایمان آورندگان به موسی (ع)، برداشت یاد شده استفاده می شود.

ص: 88

7- تهنهای هامان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 24 - 6

6 - تهمت سحر و دروغ گویی به موسی (ع)، از سوی فرعون، هامان و قارون

فقالوا سحر كذاب

8- خطای هامان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 8 - 4

4 - فرعون، هامان و سپاهیانشان مردمی خطاپیشه

إن فرعون وهـمـن و جنودهما كانوا خطئین

9- رصدخانه سازی هامان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 36 - 2

2 - فرمان فرعون به هامان، مبنی بر احداث رصدخانه

وقال فرعون یهـمـن ابن لی صرْحًا

10- روش مبارزه هامان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 24 - 7

7 - موضع گیری واحد فرعون، هامان و قارون در چگونگی و شیوه مبارزه با موسی (ع)

فقالوا سحر كذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - کشتار فرزندان ذکور مؤمنان ، تنها راه پیشگیری از رواج آیین موسی ، در نگاه فرعون ، هامان و قارون

قالوا اقتلوا أبناء الذين آمنوا معه

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که نخستین واکنش فرعون و .. در برابر ایمان آورندگان به موسی (ع)، قتل پسران آنان بود.

9 - زنده گذاشتن دختران مؤمنان _ علی رغم کشتار پسران آنان _ اقدام بی رحمانه دیگر فرعون ، هامان و قارون علیه موسی (ع) و بنی اسرائیل بود .

ص: 89

و استحيوا نساءهم

12 - موضع گیری واحد فرعون ، هامان و قارون در چگونگی و شیوه مبارزه با موسی (ع) و پیروان او

قالوا اقتلوا أبناء الذين آمنوا معه و استحيوا نساءهم

11- سرشناسی هامان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 39 - 5

5 - قارون و فرعون و هامان ، چهره های سرشناس و پرنفوذ جامعه خود بودند .

وقرّون و فرعون و همّـن و لقد جاءهم موسى بالبينات

با توجه به این که موسی (ع) پیامبری مبعوث شده از جانب خداوند برای توده های بنی اسرائیل بود، ذکر نام سه تن از میان آنان و یادآوری این که موسی (ع) با بینات، به سوی قارون و فرعون و هامان آمد، نشان می دهد که آنان چهره های سرشناس و صاحب نفوذی بوده اند.

12- شکست توطئه هامان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 25 - 14

14 - توطئه مشترک فرعون ، هامان و قارون برای کشتار فرزندان ذکور مؤمنان در عصر موسی (ع) نافرجام ماند .

قالوا اقتلوا أبناء الذين آمنوا معه . . . و ما كيد الكفرين إلا في ضلّـل

13- شهرت هامان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 24 - 2

2 - فرعون ، هامان و قارون ، سه عنصر سرشناس ، با نفوذ و نیرومند در عصر رسالت موسی (ع)

و لقد أرسلنا موسى . . . إلى فرعون و همّـن و قرّون

14- ظلم هامان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 40 - 19، 14

14 - هلاکت قوم عاد و ثمود و قارون و هامان و فرعون با عذاب های الهی ، نتیجه ظلمی بود که خود ، در حق خود ، روا داشتند .

ص: 90

فَكَلَّا أَخَذْنَا بِذَنبِهِ... و ما كان الله ليظلمهم ولـكن كانوا أنفسهم يظلمون

19 - اقوام عاد و ثمود و نیز قارون و فرعون و هامان ، با آلودگی مداوم به گناه ، همواره به خود ، ستم روا داشتند .

فَكَلَّا أَخَذْنَا بِذَنبِهِ... ولـكن كانوا أنفسهم يظلمون

15- عبرت از قصه هامان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 24 - 11

11 - داستان فرعون ، هامان و قارون ، عبرت آموز و نمونه ای از سرگذشت انسان های بدفرجام و نابودشده

أولم يسيروا في الأرض فينظروا كيف كان عـقبه الذين كانوا من قبلهم... فأخذهم الـ

16- عجز هامان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 39 - 8

8 - قارون و فرعون و هامان ، هیچ گاه ، نتوانستند بر اراده و قضای خدا ، پیشی گیرند .

وقـرون و فرعون و هـمـن... و ما كانوا سـبقين

به قرینه آیات پیش _ که درباره عذاب اقوام مکذّب انبیا است _ و نیز آیه بعد _ که درباره عقوبت قارون و فرعون و هامان است _ سبقت نگرفتن آنان، سبقت نگرفتن بر امر و قضای الهی در عذاب مکذبان است.

17- عذاب هامان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 40 - 3,9

3 - درهم کوبیده شدن قارون و فرعون و هامان و اقوام عاد و ثمود ، به اراده و عذاب الهی بود .

فَكَلَّا أَخَذْنَا بِذَنبِهِ

9 - برخی از مکذبان انبیا (فرعون و هامان) ، گرفتار امواج دریا شدند و غرق شدند .

و فرعون و... فكلاً أخذنا بذنبه... و منهم من أغرقنا

18- غرق هامان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 40 - 9

9- برخی از مکذبان انبیا (فرعون و هامان) ، گرفتار امواج دریا شدند و غرق شدند .

ص: 91

و فرعون و... فكلاً أخذنا بذنبه... و منهم من أغرقنا

19- فرجام شوم هامان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 24 - 11

11 - داستان فرعون ، هامان و قارون ، عبرت آموز و نمونه ای از سرگذشت انسان های بدفرجام و نابودشده

أولم يسيروا في الأرض فينظروا كيف كان عـقبه الذين كانوا من قبلهم .. فأخذهم ال

20- فرماندهی هامان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 6 - 6

6 - قرار داشتن سپاهیان حکومت فرعون ، تحت فرماندهی وی و هامان

فرعون و مـن و جنودهما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 8 - 6

6 - قرار داشتن سپاهیان حکومت فرعون ، تحت فرماندهی وی و هامان

إن فرعون و مـن و جنودهما

21- قتلای هامان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 25 - 5

5 - فرمان فرعون ، هامان و قارون ، بر کشتن فرزندان ذکور مؤمنان همراه موسی (ع)

قالوا اقتلوا أبناء الذين ءامنوا معه

22- قدرت هامان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 24 - 2

2- فرعون ، هامان و قارون ، سه عنصر سرشناس ، با نفوذ و نیرومند در عصر رسالت موسی (ع)

و لقد أرسلنا موسی . . . إلى فرعون و هم من قرون

ص: 92

23- کفر هامان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 25 - 16

16 - فرعون ، هامان و قارون ، از کافران بودند .

إلى فرعون وهـمـن وقـرون فقالوا سـحر كذاب . . . و ما كيد الكـفرين إلا في ضلـل

24- کیفر هامان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 40 - 1

1 - هر یک از فرعون و هامان و قارون مناسب گناهشان کیفر شدند .

فكلاً أخذنا بذنبه

25- گناه هامان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 40 - 18، 19، 1

1 - هر یک از فرعون و هامان و قارون مناسب گناهشان کیفر شدند .

فكلاً أخذنا بذنبه

18 - اقوام عاد و ثمود و نیز قارون و فرعون و هامان ، مردمانی گناه پیشه بودند .

فكلاً أخذنا بذنبه . . . و ما كان الله ليظلمهم و لـكن كانوا أنفسهم يظلمون

19 - اقوام عاد و ثمود و نیز قارون و فرعون و هامان ، با آلودگی مداوم به گناه ، همواره به خود ، ستم روا داشتند .

فكلاً أخذنا بذنبه . . . و لـكن كانوا أنفسهم يظلمون

26- مسؤولیت هامان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- مأموریت یافتن هامان از سوی فرعون ، به تهیه آجر و ساختن برجی بلند جهت تحقیق وی درباره خدای موسی

فَأَوْقَدَ لِي يَهْمُنَ عَلَي الطين فاجعل لي صرحًا لعلِّي أطلع إلى إله موسى

«صرح» به هر بنای بلند و برافراشته گفته می شود.

ص: 93

27- مصالح برج هامان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 38 - 5

5 - مأموریت یافتن هامان از سوی فرعون ، به تهیه آجر و ساختن برجی بلند جهت تحقیق وی درباره خدای موسی

فَأَوْقَدَ لِي يَهْمِنَ عَلَيَّ الطِّينَ فَاجْعَلْ لِي صِرْحًا لَعَلِّي أَطَّلِعَ إِلَى إِلَهِ مُوسَى

«صرح» به هر بنای بلند و برافراشته گفته می شود.

28- موسی (ع) و هامان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 24 - 1

1 - فرعون ، هامان و قارون ، در قلمرو رسالت موسی (ع)

و لقد أرسلنا موسى . . . إلى فرعون وهـمـن وقـرون

29- نفوذ اجتماعی هامان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 39 - 5

5 - قارون و فرعون و هامان ، چهره های سرشناس و پرنفوذ جامعه خود بودند .

وقـرون وفرعون وهـمـن ولقد جاءهم موسى بالبـینـت

با توجه به این که موسی (ع) پیامبری مبعوث شده از جانب خداوند برای توده های بنی اسرائیل بود، ذکر نام سه تن از میان آنان و یادآوری

این که موسی (ع) با بینات، به سوی قارون و فرعون و هامان آمد، نشان می دهد که آنان چهره های سرشناس و صاحب نفوذی بوده اند.

30- نقش هامان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 6 - 5

5_ نقش کلیدی هامان در دستگاه حکومت فرعون

ونری فرعون وه_م_ن و جنودهما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 8 - 5

ص: 94

5 - نقش کلیدی هامان در دستگاه فرعون

إِنَّ فِرْعَوْنَ وَهَمَانَ وَجُنُودَهُمَا كَانُوا خَاطِئِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 24 - 3,4

3 - فرعون ، هامان و قارون ، در اختیار دارنده همه امکانات اجتماعی (اقتصادی ، سیاسی و فرهنگی) و مانع اصلی بر سر راه هدایت مردم

كانوا هم أشدّ منهم قوّه وءاثارًا .. ولقد أرسلنا موسى ... إلى فرعون وهَمَانَ و

برداشت یاد شده از آن جااست که این آیه، در صدد بیان نمونه و مصداقی از مردمی است که قدرت سیاسی و اقتصادی فزون تر از کافران صدر اسلام داشتند و مانع تبلیغ و رسالت پیامبر الهی بودند.

4 - نقش کلیدی و کارساز هامان و قارون ، در دستگاه حکومتی فرعون

إلى فرعون وهَمَانَ وَقَارُونَ

یاد شدن هامان و قارون در کنار فرعون (بدون ذکر دیگر اقشار جامعه)، حاکی از مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 36 - 1,2,3

1 - فرمان فرعون به هامان ، مبنی بر ساختن بنایی بلند برای رسیدن به راه های آسمان ها

وقال فرعون یَهْمَنِ ابْن لى صرْحًا لعلی أبلغ الأَسْبَبِ

«صرح» به معنای قصر و بنای بلند است. مقصود از آن در این آیه، بنای بلند (مانند برج) و یا رصدخانه است.

2 - فرمان فرعون به هامان ، مبنی بر احداث رصدخانه

وقال فرعون یَهْمَنِ ابْن لى صرْحًا

3 - هامان ، از کارگزاران و دستیاران اصلی دربار فرعون بود .

وقال فرعون یَهْمَنِ ابْن لى صرْحًا

فرمان فرعون به هامان و انتخاب کردن او برای امر مهمی چون احداث بنای بلند و یا رصدخانه، می تواند حاکی از مطلب یاد شده باشد.

31- هامان در سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 39 - 7

7- قارون و فرعون و هامان ، روحیه مستکبرانه داشتند و در سرزمین مصر ، مستکبرانه رفتار می کردند .

وقررون و فرعون وهـمـن... فاستکبروا فی الأرض

32- هلاکت هامان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 95

1 - قارون و فرعون و هامان ، سه شخصیت هلاک شده با عذاب الهی اند .

وقرون و فرعون و همـن

«قارون» عطف بر «عاداً» است . «عاداً» مفعول فعل مقدر (أهلکنا) است .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 40 - 14، 15، 11

11 - نابود کردن قوم عاد و ثمود با طوفان و صدای مهیب و نیز هلاکت قارون و فرعون و هامان با فرورفتن در کام زمین و امواج دریا ، نشانه پیشی داشتن قضای الهی بر هر قدرتی است .

وقرون و فرعون و همـن . . . و ما كانوا سـبقین . فكلاً أخذنا بذنبه فمنهم

14 - هلاکت قوم عاد و ثمود و قارون و هامان و فرعون با عذاب های الهی ، نتیجه ظمی بود که خود ، در حق خود ، روا داشتند .

فكلاً أخذنا بذنبه . . . و ما كان الله ليظلمهم ولـكن كانوا أنفسهم يظلمون

15 - آنچه خداوند با اقوام عاد و ثمود و نیز با قارون و فرعون و هامان کرد ، ظلم خدا به آنان نبود .

فكلاً أخذنا بذنبه . . . و ما كان الله ليظلمهم

33- هماهنگی فرعون با هامان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 24 - 7

7 - موضع گیری واحد فرعون ، هامان و قارون در چگونگی و شیوه مبارزه با موسی (ع)

فقالوا سـحر كذاب

3- هبه

1- هبه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 180 - 5، 10

5_ توجه به از جانب خدا بودن دارایی ها ، آسان کننده انفاق و بخشش و بیانگر زشتی و شناخت بخلورزی

و لا یحسبنّ الذّین ینخلون بما اتیهم اللّهُ من فضله

تذکر خداوند به اینکه داراییهای شما، فضلی از جانب اوست (بما آتیهم اللّهُ من فضله)، برای این هدف است که انفاق را بر آدمی آسان کند و زشتی بخل را بر او آشکار سازد.

10_ درک صحیح انسان از خیر و شرّ خویش ، زمینه بخشش و انفاق از دارایی های خدادادی و پرهیز از بخل

و لا یحسبنّ الذّین ینخلون بما اتیهم اللّهُ من فضله هو خیراً لهم بل هو شرّ لهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 4 - 11

11_ هبه ، از وسایل ملکیت

فان طبن لکم . . . فکلوه

«کلوه»، کنایه از استیلائی کامل است و آن ملکیت می باشد.

2- اجتناب از هبه عطایای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 39 - 3

3- باز بودن دست سلیمان (ع) ، در بخشش یا منع عطای الهی (قدرت ، مکتب و ثروت خود) به دیگران

ه_ذا عطاؤنا فامنن أو أمسک

3- ازدواج با لفظ هبه

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

14 - احزاب - 33 - 50 - 24

ص: 97

24 - زوجیت زنی برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) با غیر صیغه عقد رایج، یعنی با صیغه هبه نیز تحقق پیدا می کند.

و امرأه مؤمنه إن وهبت نفسها للنبي

آیه، درصدد شمارش زنانی است که می توانند به همسری پیامبر (صلی الله علیه و آله) درآیند. از این مطلب استفاده می شود که مورد «امرأه مؤمنه إن وهبت نفسها» غیر از آن زنانی است که آن حضرت، از طریق عقد ازدواج با آنان ازدواج می کند. «أحللنا» و نیز «إن أراد النبي أن يستتکحها» قرینه اند بر این که این مورد با صیغه «وهبت نفسی لک» تحقق می یابد و نیاز به صیغه عقد رایج نیست.

4- امر به هبه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 181 - 2

2_ فرمان خداوند به انفاق و بخشش، مورد تمسخر و استهزای یهودیان

الَّذِينَ يَبْخُلُونَ .. لَقَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ فَقِيرٌ

نقل کلام یهودیان (انّ الله فقیر ..)، پس از ترغیب آنان به انفاق و تهدید بخیلان، بیانگر این نکته است که یهودیان، امر خداوند مبنی بر انفاق را به تمسخر گرفته و چنین شایع کردند که خدای محمّد (صلی الله علیه و آله)، فقیر است.

5- اهمیت هبه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 90 - 3, 1

1- خداوند به رعایت عدل، احسان و بخشش به خویشاوندان، فرمان می دهد.

إن الله يأمر بالعدل والإحسان وإيتاء ذی القربی

3- بخشش به خویشاوندان، دارای اهمیتی ویژه در میان سایر نیکیها

إن الله يأمر بالعدل والإحسان وإيتاء ذی القربی

برداشت فوق، به خاطر این است که بخشش به خویشاوندان قطعاً از مصادیق «احسان» است و اینکه دوباره به صورت مجزا ذکر شده، مشعر به اهمیت آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- در منع و اعطا، تقدم با بخشش است .

فامنن أو أمسك

تقدم بخشش بر منع در آیه شریفه _ با آن که سلیمان در هر دو مختار و آزاد بودند، می تواند گویای برداشت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - کوثر - 108 - 2 - 16

16 - بخشش پیش از درخواستِ تکلیف، روشی الهی و مطلوب است .

ص: 98

إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ . فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ

6- درخواست هبه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 88 - 14

14_ برادران یوسف به دلیل سخت شدن معیشت بر خاندان یعقوب (ع) از او تقاضا کردند بیش از سهمیه سرانه ، آذوقه و غلات به آنان بیخشند .

مَسْنَا وَأَهْلُنَا الضَّرَّ . . . فَأَوْفَ لَنَا الْكَيْلَ وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَا

7- هبه به خویشاوندان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 90 - 18، 7، 3، 1

1- خداوند به رعایت عدل ، احسان و بخشش به خویشاوندان ، فرمان می دهد .

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ

3- بخشش به خویشاوندان ، دارای اهمیتی ویژه در میان سایر نیکیهها

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ

برداشت فوق، به خاطر این است که بخشش به خویشاوندان قطعاً از مصادیق «احسان» است و اینکه دوباره به صورت مجزا ذکر شده، مشعر به اهمیت آن است.

7- رعایت عدالت ، بایسته تر و اولی تر از احسان به مردم و بخشش به خویشاوندان است .

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ

از تقدم ذكری «عدل» بر «احسان» و «بخشش به خویشاوندان» می توان تقدم رتبی را استفاده کرد؛ زیرا رعایت عدالت تکلیفی همگانی و بدون اغماض است و بدون رعایت آن، احسان و بخشش بی ارزش خواهد بود.

18- عدل و احسان و بخشش به خویشاوندان ، از تمایلات فطری انسان

يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ . . . لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ

برداشت فوق بر این اساس است که خداوند امر به عدل و .. را مواعظی در جهت تذکر آدمیان می شمارد و در واژه «تذکر» این معنا نهفته است که: اصل گرایش به ارزشهای مذکور، در نهاد همگان موجود است و در صورت غفلت نیازمند یادآوری می باشد.

8- هبه عطایای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 39 - 3

3- باز بودن دست سلیمان (ع)، در بخشش یا منع عطای الهی (قدرت، مکننت و ثروت خود) به دیگران

ص: 99

9- هبه مهریه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 4 - 13، 14

13_ مالی که زن از مهریه خویش به شوهر می بخشد ، برای او حلال و گواراست .

فان طبن لکم عن شیء منہ نفساً فکلوه هنیئاً مریناً

14_ توصیه خداوند به زنان بر عدم بخشش تمامی مهریه خویش به همسران خود

فان طبن لکم عن شیء منہ نفساً فکلوه

با توجه به «من» تبعیضیه، به نظر می رسد مطرح ساختن بخشش برخی از مهریه و تصریح به آن، اشاره به این دارد که سزاوار نیست زنان تمامی مهریه خویش را هبه کنند.

ص: 100

4- هجرت

1- هجرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 195 - 22،24

22_ مهاجر آواره و آزار دیده در راه خدا، و جهادگر و جان باخته، مصداق مؤمن خردمند

لایات لاولی الالباب... فالذین هاجروا و اخرجوا من دیارهم... و قاتلوا و قتلوا

اجابت دعای خردمندان به دلیل اعمال آنان است. «اَیُّ لَّا اَضِیْعُ...» و جمله «فالذین» به دلیل «فا»، بیانگر آن اعمال است.

24_ آوارگی و هجرت برخی مسلمانان صدر اسلام و شکنجه و آزار آنان در راه خدا

فالذین هاجروا و اخرجوا من دیارهم و اذوا فی سبیلی

جمله «فالذین...»، هر چند بیان یک ضابطه کلی است، ولی به قرینه ماضی بودن فعلهای «هاجروا و...»، ناظر به تحقق هجرت، اخراج و آزار نیز هست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 198 - 6

6_ هجرت، تحمّل آوارگی، آزار در راه خدا، جهاد و شهادت از نشانه های تقوا

فالذین هاجروا و اخرجوا... لکن الذین اتقوا ربهم

مراد از «الذین اتقوا»، یا خصوص کسانی هستند که در آیه 195 توصیف شدند و یا آنان، از مصادیق مورد نظر برای تقواییشان هستند.

2- آثار ترک هجرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 89 - 2،6،10،11،12،13

2_ مسلمانان بریده از جامعه اسلامی و رویگردان از هجرت، منافق و کافرند.

فما لکم فی المنافقین... کما کفروا

6_ بریدن از جامعه ایمانی و سر باز زدن از هجرت ، نشانه نفاق و بی ایمانی است .

فلا تتخذوا منهم اولياء حتى يهاجروا في سبيل الله

ص: 101

10 _ لزوم تعقیب و کشتن منافقان ، در صورت سر باز زدن آنان از هجرت در راه خدا و پیوستن به جامعه ایمانی

فان تولوا فخذوهم و اقتلوهم حیث وجدتموهم

11 _ مشروعیت ترور منافقان ، در صورت اصرار بر نفاق و سر باز زدن از هجرت *

و اقتلوهم حیث وجدتموهم

جمله «حیث وجدتموهم»، دلالت می کند که امر به کشتن، تنها در مبارزه رو در رو نیست، بلکه شامل ترور نیز می شود.

12 _ حرمت یاری جستن از ترک کنندگان هجرت

فلا تتخذوا منهم اولیاء حتی یهاجروا .. و لا تتخذوا منهم ولیاً و لا نصیراً

13 _ ضرورت پرهیز از دوستی با کسانی که هجرت در راه خدا را ترک کنند .

فلا تتخذوا منهم اولیاء حتی یهاجروا .. و لا تتخذوا منهم ولیاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 97 - 6

6 _ ناگواری حال مستضعفان سر باز زده از هجرت ، به هنگام مرگ *

قالوا فیم کنتم قالوا کنا مستضعفین فی الارض

استفهام توبیخی «فیم کنتم» حکایت از حالت سخت گنهکاران مستضعف دارد.

3- آثار هجرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 68 - 3

3 _ دستیابی به صراط مستقیم ، در سایه جانبازی ، هجرت ، فداکاری و تحمل مشکلات در راه خدا *

و لو انا کتبنا .. و لو انهم فعلوا ما یوعظون به ... و لهدیناهم صراطا مستقیماً

بنابر اینکه مراد از «ما یوعظون به» همان هجرت و جهاد باشد که در آیه 66 مطرح شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7_ هجرت در راه خدا، نشانه دست برداشتن از نفاق و کفر است .

وَدَّوْا لَوْ تَكْفُرُونَ . . . فَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ أَوْلِيَاءَ حَتَّىٰ يَهَاجَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 100 - 1,2

1_ مسلمانان، در صورت مهاجرت، علی رغم پندار دشمنان، محیط های مناسبی برای زندگی خواهند یافت .

وَمَنْ يَهَاجِرْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يَجِدْ فِي الْأَرْضِ مَرَاغِمًا كَثِيرًا وَسِعَةً

«مراغماً»، اسم مکان و به معنای سرزمین و راه است که با نظر به ماده آن، «رغم» (خاک) این معنا در آن اشراب شده که یافتن سرزمین برای زندگی، علی رغم موانع و تضییقاتی است که دشمنان در برابر هجرت مسلمانان ایجاد می کردند.

2_ رهایی از تنگناها و دستیابی به توسعه در ابعاد مختلف زندگی، ثمره ای برای هجرت در راه خدا

ص: 102

و من يهاجر في سبيل الله يجد في الارض مراغماً كثيراً وسعه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

6 - انفال - 8 - 74 - 8

8_ ايمان ، هجرت ، جهاد ، يارى كردن مؤمنان و دين خدا ، زمينه بهره مند شدن از مغفرت و روزى باكرامت خداوند .

و الذين ءامنوا و هاجروا .. لهم مغفرة و رزق كريم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

6 - انفال - 8 - 75 - 2

2_ كسانى كه در آينده ايمان آورند ، هجرت كنند و در صف مجاهدان به جهاد بپردازند ، همانند مؤمنان و مهاجران نخستين ، مؤمنانى حقيقى و راستين هستند .

أولئك هم المؤمنون حقا .. و الذين ءامنوا من بعد ... فأولئك منكم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - توبه - 9 - 20 - 8

8_ ايمان ، هجرت و جهاد در راه خدا با مال و جان ، عوامل اصلى دستيابى انسان به سعادت و تضمين كننده آن

الذين ءامنوا و هاجروا و جهدوا .. أولئك هم الفائزون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - توبه - 9 - 21 - 1,4

1_ ره آورد هجرت و جهاد در راه خدا ، دريافت بشارت هاى الهى ست .

الذين ءامنوا و هاجروا و جهدوا في سبيل الله .. يبشروهم ربهم

4_ بهره مندى از رضوان الهى (رضائت مندى خدا) ره آورد ايمان ، هجرت و جهاد

الذين ءامنوا و هاجروا و جهدوا .. يبشروهم ربهم برحمه ... و رضون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7_ هجرت در راه خدا و یاری دین ، سبب جلب رضایت الهی و دستیابی به حیات جاودان در بهشت

من المهجرین و الأنصار . . . رضی الله عنهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 41 - 9

9- هجرت از جوامع ستم پیشه ، از راه های گریز از ستم و زمینه ساز پیروزی

و الذین هاجروا فی الله من بعد ما ظلموا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 110 - 16، 15، 11، 7

ص: 103

7- هجرت ، از راه های مصون داشتن ایمان و جهاد ، مایه از بین رفتن موانع تفکر دینی در جامعه *

هاجرُوا من بعد ما فتنوا ثمَّ جَهدُوا و صبرُوا

قرار گرفتن جهاد در کنار هجرت و مکمل شمرده شدن آن، می تواند اشاره به مطلب فوق داشته باشد.

11- هجرت ، جهاد و صبر ، موجب جلب بخشش و رحمت گسترده الهی

ثمَّ إن ربَّک للذین هاجروا .. إن ربَّک من بعدها لغفور رحیم

15- مرتدان ، در صورت توبه ، هجرت و جهاد در راه خدا و صبر و مقاومت در برابر کافران ، مورد غفران و رحمت الهی قرار می گیرند .

من کفر بالله من بعد ایمنه .. ثمَّ ... إن ربَّک من بعدها لغفور رحیم

16- پذیرش عذر بر زبان راندن کلمات کفرآمیز در شرایط سخت و ناچاری ، مشروط به نشان دادن صداقت خویش با هجرت ، جهاد و مقاومت در راه خداست .

من کفر بالله .. إلا من أکره و قلبه مطمئن بالإیمان ... إن ربَّک للذین هاجروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 49 - 4

4- هجرت و ترک سرزمین شرک و بت پرستی ، زمینه ساز بهرهوری از پاداش ها و موهبت های الهی است .

فلما أعتزلهم و ما یعبدون من دون الله و هبنا له

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 50 - 2

2- هجرت از محیط شرک و استقامت در توحید ، زمینه ساز بهره مندی انسان از رحمت و عنایت های ویژه خداوند

فلما أعتزلهم ... و هبنا لهم من رحمتنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 21 - 3

3 - هجرت به منظور حفظ جان ، کاری حکیمانه است .

ءاتینہ حکمًا و علمًا .. فخرج منها خائفًا يترقب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 10 - 19

19 - هجرت در راه دین ، پیام دار مشکلات و زحمات بسیار و نیازمند به صبر و تحمل آنها است .

و أرض الله وسعه إنَّما يوَفَّى الصَّـبِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ

یاد کردن از اجر و پاداش صابران، پس از ذکر مسأله هجرت، می تواند گویای برداشت یاد شده باشد.

4- آثار هجرت بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 104

6- نجات بنی اسرائیل از ستم فرعونیان، بدون کوچ دادن آنان از مصر و بیرون آوردنشان از جامعه فرعونی ممکن نبود.

فَأَرْسَلْ مَعْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ وَلَا تَعَذِّبْهُمْ

عطف «لَا تَعَذِّبْهُمْ» بر «أَرْسَلْ» گویای این نکته است که درخواست «ارسال» به منظور نجات از عذاب و شکنجه است بنابراین، بدون هجرت، امکان رهایی در کار نبوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 55 - 4

4- گریز بنی اسرائیل از مصر، تهدیدی علیه منافع فرعونیان

وَأِنَّهُمْ لَنَا لَغَائِظُونَ

چنانچه خشم فرعونیان به خاطر این باشد که با گریز بنی اسرائیل از مصر، نیروی کار عظیمی از دستشان خارج می شد و زیان بسیاری بر آنان وارد می گشت، برداشت یاد شده به دست می آید.

5- آثار هجرت به دارالاسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 10 - 24

24- کافران، دارای حق مطالبه مهریه همسر خود، در صورت پیوستن همسر ایشان به جمع مؤمنان

و لِيَسْتَلُوا مَا أَنْفَقُوا

6- آثار هجرت به دارالکفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 10 - 23

23- مرد مؤمن، دارای حق مطالبه مهر همسرش از کافران، در صورت پیوستن همسرش به جمع کافران

و سَلُّوا مَا أَنْفَقْتُمْ

چنان که از سیاق آیه استفاده می شود، مؤمن در صورتی مهریه همسر خویش را از کافران طلب می کند که همسر وی به جمع آنان پیوسته

و در جامعه آنان پذیرفته شده باشد.

7- آثار هجرت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 40 - 17

17 - نقش مهم هجرت پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در فرو شکستن صولت و شعار کفر و اعتلا یافتن کلمه الله

فقد نصره الله إذ أخرجه . . . و جعل کلمه الذین کفروا السفلی و کلمه الله هی العلی

ص: 105

8- آثار هجرت مسلمانان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 8 - 10

10 - هجرت مسلمانان از مکه به مدینه ، مایه یاری رساندن به خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله)

الذین أُخرجوا من دینهم... وینصرون الله ورسوله

9- آگاهی از پاداش اخروی هجرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 41 - 14، 15

14- آگاه شدن از فواید دنیوی هجرت در راه خدا و پاداش اخروی آن ، مورد تمنی خداوند

و الذین هاجروا... لو کانوا یعلمون

از جمله معناها و استعمالهای «لو» تمنی است و برداشت فوق بر این اساس است.

15- آگاهی از ثمرات دنیوی هجرت در راه خدا و پاداش اخروی آن ، امری در حد ناممکن است .

و الذین هاجروا فی الله... و لأجر الآخرة أكبر لو کانوا یعلمون

برداشت فوق، بنابر امتناعی بودن «لو» و یا تمنی بودن آن است و «لو تمنی» در جایی استعمال می شود که مورد، محال و یا در حکم محال باشد.

10- آگاهی از فواید دنیوی هجرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 41 - 14، 15

14- آگاه شدن از فواید دنیوی هجرت در راه خدا و پاداش اخروی آن ، مورد تمنی خداوند

و الذین هاجروا... لو کانوا یعلمون

از جمله معناها و استعمالهای «لو» تمنی است و برداشت فوق بر این اساس است.

15- آگاهی از ثمرات دنیوی هجرت در راه خدا و پاداش اخروی آن ، امری در حد ناممکن است .

والذین هاجروا فی الله . . . ولأجر الأخره أكبر لو كانوا یعلمون

برداشت فوق، بنابر امتناعی بودن «لو» و یا تمنی بودن آن است و «لو تمنی» در جایی استعمال می شود که مورد، محال و یا در حکم محال باشد.

ص: 106

11- اخلاص در هجرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 99 - 3

3- ارزش هجرت، به در راه خدا بودن و جهت خدایی داشتن آن است.

وقال إني ذاهب إلى ربي

12- ارزش هجرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- بقره - 2 - 218 - 3,4,5

3- ایمان و هجرت و جهاد در راه خدا، از عوامل امیدواری به رحمت وی

ان الذين امنوا و الذين هاجروا و جاهدوا في سبيل الله اولئك يرحمهم الله

4- ارزش هجرت و جهاد، هنگامی است که در راه خداوند باشد.

و الذين هاجروا و جاهدوا في سبيل الله

5- اهمیت و ارزش هجرت و جهاد در راه خدا، و برتری مهاجران مجاهد بر سایر مؤمنان

ان الذين امنوا و الذين هاجروا و جاهدوا في سبيل الله

به نظر می رسد تکرار موصول، دلالت بر ارزشمندی ایمان داشته باشد؛ اگر چه همراه با جهاد و هجرت نباشد؛ اما آنگاه که توأم با هجرت و جهاد باشد، ارزش و اهمیتی برتر می یابد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- انفال - 8 - 72 - 6

6- در راه خدا بودن، ملاک ارزش هجرت و جهاد در پیشگاه خداوند

هاجروا و جاهدوا بأموالهم و أنفسهم في سبيل الله

برداشت فوق با توجه به کلمه «فی سبیل الله» استفاده شده است.

4_ پناه دادن و یاری کردن مهاجران و مجاهدان راه خدا، دارای ارزشی چون هجرت و جهاد

و الذین ءامنوا .. و الذین ءاووا و نصروا

6_ هجرت و جهاد در راه خدا، یاری کردن دین او، پناه دادن به مهاجران مجاهد، از ارزش های متعالی اسلام و تعیین کننده مرز ایمان حقیقی از غیر آن

و الذین ءامنوا .. أولئک هم المؤمنون حقا

مفعول «نصروا» هم می تواند کلمه ای همانند «دین الله» باشد و هم می تواند ضمیری محذوف باشد که به «الذین ءامنوا ..» برمی گردد؛ یعنی: نصروا المؤمنین المهاجرین المجاهدین ... مآل هر دو معنا یکی است؛ زیرا یاری کردن مهاجران مجاهد نیز یاری دین خداست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 20 - 2,4

2_ ایمان ، هجرت و جهاد با جان و مال ، دارای برترین درجه و ارزش در بینش الهی

الذین ءامنوا و هاجروا و جهدوا .. بأموالهم أعظم درجه

4_ ارزش والای هجرت و جهاد منوط به این است که در راه خدا باشد .

الذین ءامنوا و هاجروا و جهدوا فی سبیل اللّٰه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 10 - 5

5- هجرت و گریز از محیط فاسد ، به منظور حفظ ایمان و ارزش ها ، کاری جوانمردانه و مورد تمجید خداوند است .

إذ أوی الفتیة إلى الكهف

13- ارزش هجرت در راه خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 5 - 8,9

8 - هجرت در راه خداوند ، از اوصاف زنان شایسته و از ارزش های والا و ملاک های برتری *

خیراً منکنّ ... سـئحـت

مقصود از «سائحات» می تواند هجرت کنندگان باشد؛ زیرا مهاجران، همان کسانی اند که برای حفظ دین خود و انجام تکالیف الهی، به سرزمینی دیگر سفر می کنند و بیشتر زنان مسلمان و همه همسران پیامبر (صلی الله علیه و آله)، از مهاجران بودند و این خود از افتخارات هر مسلمانی به شمار می آمد.

9- اسلام ، ایمان ، فرمانبری ، توبه ، عبادت ، روزه داری [و هجرت] از ارزش های والا و ملاک های برتری در دیدگاه وحی

خیراً منکنّ مسلمـت ... سـئحـت

برداشت یاد شده، از آن جا است که اوصاف پسندیده یاد شده، اختصاص به زنان ندارد؛ زیرا چنین اوصافی و مشابه آنها، در قرآن برای مردان نیز یاد شده است (مانند سوره احزاب، آیه 35).

14- اعلام هجرت ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 26 - 7

7 - حضرت ابراهیم (ع) تصمیم اش را برای هجرت، به قوم خود اعلان کرد.

وقال إني مهاجر إلى ربي

اگر چه برای «قال» مفعول به ذکر نشده است، اما به قرینه سیاق - گفتوگوی حضرت ابراهیم (ع) با قوم اش - استفاده می شود که او، جریان هجرت اش، را با قوم اش در میان گذاشته است.

ص: 108

15- اهمیت پاداش اخروی هجرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 41 - 10, 11

10- پاداش اخروی هجرت در راه خدا، بسی برتر از پاداش دنیوی آن است.

و الذين هاجروا في الله من بعد ما ظلموا لنبوتهم في الدنيا حسنة ولأجر الآخرة أ

11- پاداش اخروی هجرت در راه خدا، قابل توصیف نیست.

و الذين هاجروا في الله... لنبوتهم في الدنيا حسنة ولأجر الآخرة أكبر

مفضل عليه افعّل تفضيل (أكبر) حذف شده است و حذف آن به منظور عمومیت دادن است. بنابراین معنای عبارت چنین می شود: پاداش اخروی هجرت بزرگ تر از آن است که کسی بتواند آن را درک کند.

16- اهمیت صبر در هجرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 110 - 8

8- صبر و مقاومت، عنصری مهم و ضروری در مسیر هجرت و جهاد

للذين هاجروا... ثم جاهدوا وصبروا

از آن جایی که هجرت و جهاد همواره همراه با مشکلات است و صبر و مقاومت بسیاری را می طلبد، در عین حال خداوند به صبر و مقاومت توصیه فرموده است؛ می توان گفت: این توصیه گویای نقش ویژه صبر در میدان هجرت و جهاد است.

17- اهمیت هجرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 89 - 9

9_ لزوم هجرت در راه خدا و پیوستن به جامعه اسلامی

حتى يهاجروا في سبيل الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 _ هجرت ، مایه احیای ارزش های الهی

انّ الذین . . . ظالمی انفسهم ... قالوا الم تکن ارض الله واسعہ فتهاجروا فیها

11 _ مؤمنان تحت ستم ، موظف به هجرت برای رهایی از استضعاف

قالوا کنا مستضعفین فی الارض قالوا الم تکن ارض الله واسعہ فتهاجروا فیها

12 _ وسعت و گنجایش زمین برای هجرت و گریز از سرزمین فساد و کفر

وقالوا الم تکن ارض الله واسعہ فتهاجروا فیها

15 _ ضرورت عمل به تکالیف الهی ، هر چند لازمه آن ترک دیار و هجرت به سرزمین دیگر باشد .

قالوا الم تکن ارض الله واسعہ فتهاجروا فیها

18_ جهنم، جایگاه مستضعفانی که با داشتن توانایی هجرت در محیط کفر بمانند.

فاولئک مأویهم جهنم

بنابر اینکه سرزنش به جهت ترک هجرت باشد که خود از واجبات است، نه خصوص عمل نکردن به احکام دین.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 98 - 11، 6، 2، 1

1_ مستضعفانی که توان هجرت و راهی برای خلاصی از استضعاف ندارند، گرفتار عذاب جهنم نخواهند شد.

فاولئک مأویهم جهنم... الا المستضعفین... لا یستطیعون حیلہ و لا یهتدون سبیلا

در برداشت فوق «الا المستضعفین»، استثنای متصل و «فاولئک» مستثنی منه گرفته شده است.

2_ مستضعفان حقیقی کسانی هستند که توانایی هجرت و گریز از سیطره مشرکان و کافران را ندارند.

الا المستضعفین... لا یستطیعون حیلہ و لا یهتدون سبیلا

به کارگیری عنوان مستضعف برای ناتوانان از هجرت، پس از رد ادعای استضعاف توانمندان بر هجرت، اشاره به این است که مستضعفین، فقط ناتوانان از هجرت هستند.

6_ وجوب هجرت حتی بر زنان و کودکان مانده در سیطره کافران

الا المستضعفین من الرجال والنساء والولدان

11_ لزوم هجرت برای فراگیری معارف دینی و احکام الهی

الا المستضعفین... لا یهتدون سبیلا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 72 - 11، 10، 9

9_ هجرت مسلمانان در صدر اسلام دارای اهمیتی ویژه

والذین ءامنوا ولم یهاجروا ما لکم من ولیتهم من شیء

نهی از یاری رسانی به مؤمنان غیر مهاجر و حکم به قطع ولایت با آنان می تواند اشاره به اهمیت هجرت در صدر اسلام داشته باشد.

10_ هجرت در صدر اسلام دارای اهمیتی برتر نسبت به جهاد در راه خدا

ما لکم من ولیتهم من شیء حتی یهاجروا

با توجه به صدر آیه که برخوردار از حق ولایت را مشروط به جهاد دانست، معلوم می شود هجرت در جعل ولایت بین مؤمنان کافی نیست. بنابراین ذکر کردن هجرت در این فراز (حتی یهاجروا) و مقید نساختن آن به جهاد این معنا را القا می کند که هجرت در راه خدا در صدر اسلام اهمیتی برتر از جهاد داشته است.

11_ مؤمنان غیر مهاجر در صورت هجرت، همسان با دیگر مهاجران در برخوردار از حقوق ولایت و حمایت مقرر شده در میان مؤمنان

ما لکم من ولیتهم من شیء حتی یهاجروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 48 - 8

8- لزوم هجرت از محیطی که نتوان در آن، خدای یگانه را عبادت کرد.

و أعتزلکم و ما تدعون . . . و أذعواربی

ص: 110

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 71 - 6

6- هجرت از محیط آلوده و بلاد کفر و شرک به سرزمین پاک و برکت خیز امری است بایسته و سزاوار .

و نَجِّينَه و لَوْطًا إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَرَكْنَا فِيهَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 56 - 10

10 - « عن أبي جعفر (ع) في قوله « يا عبادة الذين آمنوا إن أرضي واسعة » يقول : لا تطيعوا أهل الفسق من الملوک فإن خفتموهم أن يفتنوکم عن دينکم فإن أرضي واسعة . . . » ;

از امام باقر(ع) درباره این سخن خداوند «یا عبادی الذین آمنوا إن أرضی واسعه» روایت شده که خدا می فرماید: از پادشاهان فاسق، پیروی نکنید و اگر ترسیدید که آنان، باعث فتنه و انحراف شما در دین شوند، پس زمین من وسیع است (هجرت کنید) . . .».

18- اهمیت هجرت از جامعه فاسد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 99 - 9

9- هجرت از محیط اجتماعی ناسالم و نامساعد برای هدایت و ابلاغ دین به جامعه ای مستعد ، امری لازم برای مبلغان دین و دین داران مجاهد

وقال إني ذاهب إلى ربي سيهدين

19- اهمیت هجرت از دارالکفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 23 - 11

11- هجرت از سرزمین کفر ، پس از ناامیدی از هدایت کافران و ناتوانی از ایفای وظایف ، امری ضروری و بایسته

و إن لم تؤمنوا لی فاعترفون . . . فأسر بعبادی

تکلیف هجرت، پس از شکوه موسی(ع) از فراگیری جرم و نفوذناپذیری فرعونیان در برابر حق و ادامه تعرض های آنان نسبت به بنی

اسرائیل، می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

20- اهمیت هجرت از سرزمین شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 99 - 8

ص: 111

8 - مهاجرت از محیط شرک و آلوده به گناه، به محیطی پاک و سالم، هجرت به سوی خداوند است.

وقال إني ذاهب إلى ربي سيهدين

21- اهمیت هجرت مبلغان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 99 - 9

9 - هجرت از محیط اجتماعی ناسالم و نامساعد برای هدایت و ابلاغ دین به جامعه ای مستعد، امری لازم برای مبلغان دین و دین داران مجاهد

وقال إني ذاهب إلى ربي سيهدين

22- پاداش دنیوی هجرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 41 - 10

10- پاداش اخروی هجرت در راه خدا، بسی برتر از پاداش دنیوی آن است.

والذين هاجروا في الله من بعد ما ظلموا لنبؤتهم في الدنيا حسنة ولأجر الآخرة أ

23- پاداش هجرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 195 - 19,20

19_ بخشش گناهان و دخول در بهشت، پاداش بزرگ الهی، برای هجرت، آوارگی، آزار دیدن در راه خدا و جهاد و شهادت

فَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَآخَرُوا مِن دِيَارِهِمْ وَأُوذُوا فِي سَبِيلِي وَقَاتَلُوا وَقُتِلُوا لَأُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ

20_ آمرزش گناهان و بهشت، پاداش خداوند به هجرت کنندگان از شرک و کفر*

فَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَآخَرُوا مِن دِيَارِهِمْ... لَأُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَأُدْخِلَنَّهُمْ جَنَّاتٍ

می توان گفت مراد از هجرت به قرینه ادامه آیه (اخرجوا من ديارهم)، هجرتی است که رانده شدن از خانه و کاشانه را در پی داشته باشد. و این هجرت همان ترک شرک و کفر است.

3_ جانبازی و هجرت (تحمل مشکلات و فداکاری در راه خدا) ، موجب اجر بزرگ الهی *

و لو ائهم فعلوا ما یوعظون به . . . و اذا لآتیناهم من لدنا اجرا عظیماً

بنابر اینکه مراد از «ما یوعظون»، همان جهاد و هجرت باشد که در آیه قبل مطرح شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 100 - 18، 19، 12، 10

10 - خداوند ، تضمین کننده پاداش کسانی که در مسیر هجرت با مرگ مواجه شوند .

و من ینخرج من بیته مهاجراً الی اللّٰه و رسوله ثم یدرکه الموت فقد وقع اجره علی اللّٰه

12 - هجرت به سوی خدا و رسول (صلی الله علیه و آله) ، موجب برخورداری از اجر و پاداش الهی

و من ینخرج من بیته مهاجراً الی اللّٰه و رسوله . . . فقد وقع اجره علی اللّٰه

18 - مهاجران به سوی خدا و رسول (صلی الله علیه و آله) ، مشمول غفران و رحمت خاصّ الهی هستند .

و من ینهاجر . . . فقد وقع اجره علی اللّٰه و کان اللّٰه غفوراً رحیماً

19 - سفر برای شناخت رهبر ، هجرت در راه خدا و مرگ در آن سفر ، در پی دارنده پاداش الهی است .

و من ینخرج من بیته مهاجراً الی اللّٰه و رسوله ثم یدرکه الموت فقد وقع اجره علی اللّٰه

امام صادق (ع) درباره کسی که در سفر برای شناخت رهبر از دنیا برود فرمود: انّ اللّٰه عزّ و جلّ یقول: و من ینخرج من بیته مهاجراً الی اللّٰه و رسوله ثم یدرکه الموت فقد وقع اجره علی اللّٰه . . .

اصول کافی، ج 1، ص 378، ح 2؛ نورالثقلین، ج 1، ص 540، ح 522.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 21 - 5

5 - برخورداری از باغ ها و بوستان های متعدد بهشت ، از ثمرات ایمان ، هجرت و جهاد در راه خدا

الذین ءامنوا و هاجروا و جهدوا فی سبیل اللّٰه . . . یشرهم ربهم . . . و جنت

24- ترک هجرت به مدینه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 74 - 1

1_ مؤمنانی که به مدینه هجرت نموده و در راه خدا جهاد کردند ، مؤمنانی حقیقی و راستین هستند .

و الذین ءامنوا و هاجروا .. أولئک هم المؤمنون حقاً

حق، به معنای ثابت بودن و حقیقت داشتن است و «حقاً» هم می تواند صفت برای مفعول مطلق محذوف باشد، یعنی (هم المؤمنون ایماناً حقاً) و هم می تواند مفعول مطلق برای فعل مقدر (احقه) باشد. به هر تقدیر بیانگر این است که دارندگان صفات یاد شده از ایمان حقیقی و راستین برخوردار هستند.

25- تشویق به هجرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 100 - 3

3_ ترغیب مسلمانان صدر اسلام به هجرت از مکه

و من ینهاجر فی سبیل اللّٰه یجد فی الارض مراغماً کثیراً وسیعاً .. فقد وقع اجره علی

ص: 113

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 99 - 6

6 - ابراهیم (ع) ، افراد مؤمن و موحد را ، به هجرت از سرزمین شرک تشویق می کرد .

وقال إني ذاهب إلی ربِّي

اعلام ابراهیم(ع) به هجرت خود از سرزمین شرک، ممکن است به این جهت باشد که افراد اندکی که ایمان آورده و موحد شده اند، همانند او هجرت کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 10 - 13

13 - تشویق و ترغیب خداوند ، به هجرت از سرزمین نامساعد برای حفظ ایمان و تقوایبشگی و احسان ، به سرزمین مناسب دیگر

یـعباد الذین ءامنوا اتقوا ربکم . . . و أرض الله وسعه

یاد کردن از توسعه و فراخی زمین _ پس از توصیه به تقوا و احسان _ برای مؤمنانی که به جرم ایمان و تقوای الهی به شدت تحت فشار و شکنجه مشرکان و کافران مکه قرار داشتند؛ در واقع توصیه و تشویق به هجرت، به سرزمین مساعد دیگر است.

26- توصیه به هجرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 110 - 6

6- توصیه خداوند به هجرت از سرزمین کفر ، در صورت ناگزیر بودن انسان از تظاهر مداوم به کفر

إلا من أکره . . . ثم إن ربک للذین هاجروا من بعد ما فتنوا

این آیه به کسانی نظر دارد که از روی اجبار سخن کفر بر زبان رانده اند و خداوند می فرماید: آنان پس از این کار در صورتی که هجرت کنند و .. [و بی تفاوت باقی نمانند] مورد بخشش خواهند بود. این بیان می رساند که هجرت چنین افرادی امری لازم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 56 - 4

4 - توصیه خداوند ، به مسلمانان مکه برای هجرت از مکه جهت انجام شایسته عبادت خدا

ی_عبادی . . . إِنَّ أَرْضِي وَسَعَه فَاِيَّي فاعبدون

27- دعای هجرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 86 - 7

7_ بنی اسرائیل ، در دعای خویش از خداوند خواستند : زمینه هجرتشان از سرزمین مصر به سرزمینی دیگر را فراهم کند .

ص: 114

و نَجْنَا بِرَحْمَتِكَ مِنَ الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ

جمله «و نَجْنَا بِرَحْمَتِكَ مِنَ الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ» به معنای (ما را از کافران خلاص نما) است و مقصود از آن می تواند درخواست هجرت به سرزمین دیگر باشد.

28- زکات قبل از هجرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 141 - 12، 13

12 - حکم زکات در مکه شامل همه محصولات کشاورزی می شده است. *

جنت ... و النخل و الزرع ... و الزيتون و الرمان ... و اتوا حقه يوم حصاده

فرمان به ادای حق محصولات کشاورزی در روز چیدن اختصاص به محصولات خاصی، مانند غلات، ندارد. و چون در آیات مکی دیگر نیز فرمان زکات یاد شده، محتمل است فرمان به «ایتاء حق الحصاد» اشاره به همان حکم زکات باشد.

13 - حکم پرداخت حقوق مالی (زکات یا حق الحصاد) از محصولات کشاورزی در مکه نازل شده است.

و اتوا حقه يوم حصاده

29- سختی هجرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 10 - 19، 21

19 - هجرت در راه دین، پیام دار مشکلات و زحمات بسیار و نیازمند به صبر و تحمل آنها است.

و أرض الله وسعه إنّما يوَقَى الصّـ برون أجرهم بغير حساب

یاد کردن از اجر و پاداش صابران، پس از ذکر مسأله هجرت، می تواند گویای برداشت یاد شده باشد.

21 - تشویق و ترغیب خداوند به صبر و تحمل سختی ها و مشکلات ناشی از هجرت

و أرض الله وسعه إنّما يوَقَى الصّـ برون أجرهم بغير حساب

30- سختیهای هجرت در راه خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- ترک وطن و مهاجرت در راه خدا، دارای مشکلات و ناملایمات است .

والذین هاجروا .. الذین صبروا

ذکر وصف «صبروا» برای مهاجران در راه خدا و نیز پاداشی که برای آن در نظر گرفته شده است، می تواند مشعر به این نکته باشد که هجرت ناملایماتی را در پی داشته و مهاجران آن را بر خود هموار کردند.

ص: 115

31- سرزنش ترک هجرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 100 - 4

4_ احتمال سرگردانی و گرفتار شدن به تنگنا ها ، دلیل گروهی از مسلمانان برای ترک هجرت

و من یهاجر . . . یجد فی الارض مراغماً کثیراً وسعه

32- شرایط ارزش هجرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 41 - 8

8- در راه خدا بودن هجرت ، شرط ارزشمندی آن

هاجرُوا فی الله

«فی» احتمال دارد به همان معنای خودش باشد و بنابراین مراد از آن می تواند «فی سبیل الله» باشد.

33- شرایط هجرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 98 - 5, 3

3_ توانایی ، شرط وجوب هجرت برای مسلمانان تحت ستم (مستضعف)

قالوا الم تكن ارض الله واسعه فتهاجروا فيها . . . الا المستضعفين ... لا يستطيعون

5_ هجرت بر مردان و زنان و کودکان در مانده و ناتوان ، واجب نیست .

قالوا الم تكن ارض الله واسعه فتهاجروا فيها . . . الا المستضعفين من الرجال و ال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 48 - 6

6- هجرت از محیط شرک ، در صورت بی تأثیر بودن تبلیغ ، بر ماندن در آن جا ترجیح دارد .

و أعتزلکم و ما تدعون من دون الله

حضرت ابراهیم پس از آن که سرسختی و لجاجت آزر را مشاهده نمود، چند راه در پیش داشت 1_ ماندن در محیط شرک و اختفای عقیده و دست برداشتن از مبارزه 2_ مبارزه با بت پرستی و گرفتار شدن به رجم 3_ بیرون رفتن از محیط شرک. حضرت از این سه راه، راه سوم را برگزیده است که نشان ترجیح آن در شرایط خاص خود است.

34- صبر در هجرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 10 - 19

ص: 116

19 - هجرت در راه دین ، پیام دار مشکلات و زحمات بسیار و نیازمند به صبر و تحمل آنها است .

وَأَرْضَ اللَّهِ وَسِعَهُ إِثْمًا يُوقَى الصَّـبْرَ بِرُحْمٍ يُغَيِّرُ حِسَابَ

یاد کردن از اجر و پاداش صابران، پس از ذکر مسأله هجرت، می تواند گویای برداشت یاد شده باشد.

35- ظالمان و ارزش هجرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 41 - 13

13- ظالمان ، از ارزش و اجرت هجرت در راه خدا بی خبرند .

من بعد ما ظلموا .. لو كانوا يعلمون

برداشت فوق بنابراین احتمال است که مرجع ضمیر «یعلمون» فاعل محذوف فعل «ظلموا» باشد.

36- ظلم ترک هجرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 97 - 5

5_ ماندن در سیطره مشرکان و کافران و ترک هجرت ، ظلم به نفس است .

انَّ الَّذِينَ تَوَقَّيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي آلِ

بنابر اینکه تویخ ملائکه بر اصل هجرت نکردن باشد، نه اینکه ترک هجرت باعث عمل نکردن به تکالیف الهی می شده است.

37- عوامل هجرت محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 40 - 3

3_ خروج پیامبر (صلی الله علیه و آله) از مکه و اقدام آن حضرت به هجرت ، امری ناخواسته و تحت فشار کافران بود .

إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا

بدیهی است که خروج پیامبر (صلی الله علیه و آله) از مکه، به اراده خود آن حضرت صورت گرفت ولی از آن جهت که تحت فشار و جَوِّ

ارعاب بود، خداوند اخراج را به کافران نسبت داده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 13 - 2

2- دلجویی خداوند از پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در قبال ستم مشرکان و ناگزیری آن حضرت به ترک سرزمین خویش

و کأین من قریه هی أشدّ قوّه من قرینک الّتی أخرجتک أهلکنهم

یادآوری خداوند به فرجام هلاکت بار مشرکان، در حقیقت مرهمی بر آلام پیامبر (صلی الله علیه و آله) از ستم مشرکان است.

ص: 117

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 1 - 8

8 - نهی خداوند از دوستی اهل ایمان با کافران که باعث خروج ناخواسته پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان از سرزمینشان (مکه) شده بودند .

لا تَتَّخِذُوا ... یخرجون الرسول وایاکم أن تؤمنوا بالله

38- عوامل هجرت مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 1 - 8

8 - نهی خداوند از دوستی اهل ایمان با کافران که باعث خروج ناخواسته پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان از سرزمینشان (مکه) شده بودند .

لا تَتَّخِذُوا ... یخرجون الرسول وایاکم أن تؤمنوا بالله

39- فرعون و هجرت بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 17 - 3

3 - ممانعت فرعون از هجرت بنی اسرائیل و خارج شدن آنان از مصر

أن أرسل معنا بنی إسرئیل

40- فرعونیان و هجرت بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 52 - 5

5 - ممانعت جدی حکومت فرعون از مهاجرت بنی اسرائیل و ترک سرزمین مصر

وأوحینا إلی موسی أن أسر بعبادی إناکم متبعون

فرمان الهی مبنی بر خروج مخفیانه و حرکت شبانه بنی اسرائیل و نیز تعبیر «إناکم متبعون» نشانگر ممانعت شدید حکومت فرعون نسبت به

خروج بنی اسرائیل از مصر است.

41- فضیلت هجرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 100 - 6

ص: 118

6_ ارزش هجرت ، در گرو خدایی بودن آن

و من يهاجر في سبيل الله .. و من يخرج من بيته مهاجراً الى الله ورسوله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 58 - 1

1 - ترک شهر و دیار خود و هجرت به دیار غربت به منظور حفظ دین ، عملی شایسته و محبوب خداوند

و الذین هاجروا في سبيل الله .. ليرزقنهم الله

42- فلسفه هجرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 37 - 7

7- لزوم هجرت و تحمل دشواری های آن برای عبادت خدای یگانه و اقامه فریضه های الهی

ربنا انی أسکنت من ذریتی بواد غیر ذی زرع .. لیقیموا الصلوه

خداوند داستان حضرت ابراهیم(ع) را به عنوان داستانی قابل یادآوری ذکر کرد (و اذ قال ابراهیم ..)، و از سویی دیگر آن حضرت تمامی مشکلات سرزمین غیر آباد و بی کشت و زرع را برای حفظ دین خود و فرزندانش تحمل کرد. مجموع این نکات می تواند بیانگر برداشت فوق باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 110 - 5

5- هجرت ، حرکتی است در جهت حفظ ایمان و رهایی از محیط جبر و حاکمیت کفر .

هاجروا من بعد ما فتنوا

با توجه به ارتباطی که میان این آیه و آیه «من کفر بالله من بعد ایمانه إلا من أکره ..» وجود دارد که می نمایاند در شرایط دشوار تقیه امری جایز است، اما انسان نباید برای همیشه به اظهار ظاهری کفر تن در دهد؛ بلکه در صورت امکان باید محیط کفر را ترک نماید، برداشت فوق به دست می آید.

43- فلسفه هجرت ابراهیم(ع)

5- ابراهیم (ع)، هجرت از محیط شرک و بت پرستی را جهت حراست از عقیده توحیدی خود و عبادت پروردگار یگانه برگزید .

وَأَعْتَزَلَكُمْ وَمَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَأَدْعُوا رَبِّي

از جمله معانی «دعاء» عبادت است. در این آیه نیز «أدعوا» به قرینه «لِمَ تَعْبُد» در آیات قبل می تواند به معنای «عبادت می کنم» باشد. براین مبنا ابراهیم، هجرت خود را برای میسر شدن عبادت خداوند دانسته است.

10_ ابراهیم (ع)، دعا به درگاه خداوند را انگیزه خود از ترک دیار بت پرستان اعلام کرد .

و أعتزلکم . . . و أَدعوا رَبِّي

دعا در فعل های «تدعون» و «أدعوا» ممکن است به معنای عبادت باشد و می تواند به معنای استغاثه و درخواست نیاز باشد. برداشت یاد شده بر اساس دومین معنا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 26 - 5,8

5 - حضرت ابراهیم (ع) ، در پی برخورد قهرآمیز قوم اش با او ، تصمیم گرفت به سرزمینی هجرت کند که در آن ، برای انجام رسالت اش ، آزادی عمل داشته باشد .

و قال إني مهاجر إلى ربِّي

مراد از «هجرت به سوی پرودگار» دستیابی به مکانی است که حضرت ابراهیم(ع) بتواند آنچه را برعهده او گذاشته است، بدون مزاحمت دشمنان اش، به انجام برساند.

8 - حضرت ابراهیم (ع) ، وقتی محیط را برای انجام رسالت اش مساعد ندید ، تصمیم به هجرت از آنجا گرفت .

قالوا .. حرّوه فأنجي به الله من النار ... و قال إني مهاجر إلى ربِّي

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 99 - 5,7

5 - مصون ماندن از اذیت و توطئه های سهمگین مشرکان ، فلسفه هجرت ابراهیم (ع)

و قال إني ذاهب إلى ربِّي

برخی از مفسران بر این عقیده اند که اعلام هجرت از سوی ابراهیم(ع)، برای صرف نظر کردن مشرکان از تعقیب و مجازات آن حضرت پس از نجات از آتش بوده است. بدین صورت که آن حضرت می خواست از اذیت ها و توطئه های مشرکان رهایی یابد.

7 - راه یابی بهتر به مقصد و خیر و صلاح افزون تر در پرتو عنایت خداوند ، فلسفه هجرت ابراهیم (ع)

و قال إني ذاهب إلى ربِّي سيهدين

به قرینه این که رسالت ابراهیم(ع) پس از هجرت هم ادامه داشت به دست می آید که مراد از هدایتی که مورد درخواست آن حضرت بود، ره یابی به مقصد و خیر و صلاحی است که ایشان از آغاز به دنبال آن بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 57 - 3

3- فرمان خداوند به حرکت شبانه بنی اسرائیل ، طرحی برای بیرون کشاندن فرعونیان از سرزمینشان

أن أسر بعبادی .. فأخرجنهم من جنّات و عیون

45- فلسفه هجرت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 120

2- دفاع از حریم قرآن و پیروی از تعالیم آن ، عامل هجرت پیامبر (صلی الله علیه و آله) از مکه

إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لَرَادِّكَ إِلَىٰ مَعَادٍ

این که خداوند پیش از وعده به بازگشت پیامبر (صلی الله علیه و آله) به مکه، مسأله و جواب عمل به تعالیم قرآن را مطرح ساخته است؛ می تواند به علت هجرت پیامبر (صلی الله علیه و آله) از مکه به مدینه اشاره داشته باشد.

46- فلسفه هجرت مسلمانان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 41 - 2

2- عده ای از مسلمانان صدر اسلام برای رهایی از ظلم و ستم مشرکان مکه ، از آن شهر هجرت کردند .

و الَّذِينَ هَاجَرُوا فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا ظَلَمُوا

به دلیل اینکه سوره نحل در مکه نازل شده است، احتمال دارد مراد از «الَّذِينَ هَاجَرُوا» مسلمانانی باشد که از مکه هجرت کرده و به حبشه یا مدینه رفتند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 8 - 6،7،9

6- هجرت مسلمانان از مکه ، تحت فشار دشمن بود ؛ نه به اختیار و دلخواه آنان .

الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ

7- ناگزیری مسلمانان به ترک اموال و خانه های خویش و اقدام به هجرت و رهایی از ستم مشرکان

أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ

از ماده «إخراج» و نیز مجهول آمدن فعل «أُخْرِجُوا»، اضطرار و ناگزیری استفاده می شود.

9- برخوردار شدن از فضل و رحمت الهی ، انگیزه مهاجران مسلمان

لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ... يبتغون فضلاً من الله ورضواناً

12 - هجرت از مکه به مدینه برای جلب رضای الهی ، ناسازگار با مودت نسبت به مشرکان مکه

لَاتَّخَذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ .. . إِن كُنْتُمْ خَرَجْتُمْ جِهَادًا

آیه شریفه در مرحله نخست، نظر به موضوعی دارد که در صدر اسلام رخ داده است. مخاطب اولیه آیه مهاجری به نام حاطب بن ابی بلتعنه است که برای خدا هجرت کرده؛ ولی گام در مسیر دوستی با مشرکان نهاده بود (غافل از این که آن هجرت و این حرکت با هم سازگار نیستند).

47- فواید هجرت

12- مهاجران، از فواید دنیوی و پاداش اخروی هجرت در راه خدا بی‌خبرند.

والذین هاجروا... لأجر الآخرة أكبر لو كانوا يعلمون

48- کیفیت ترک هجرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 97 - 19

19_ جهنّم، جایگاه گنهکارانی که به سبب ماندن در سلطه مشرکان و ترک عمدی هجرت، قادر بر ادای تکالیف الهی نباشند.

الم تكن ارض الله واسعه فتهاجروا فيها فاولئك مأويهم جهنّم وساءت مصيراً

بنابر اینکه توییح، به جهت عمل نکردن به تکالیف باشد، نه خصوص ترک هجرت.

49- کیفیت هجرت خانواده لوط (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 65 - 5

5- حرکت حضرت لوط (ع) و خاندانش از شهر، حرکتی دسته جمعی، سریع، به دور از انظار مردم و محرمانه بود.

فأسر بأهلك بقطع من اليل... وامضوا حيث تؤمرون

نظارت حضرت لوط (ع) بر حرکت خاندانش (و اتّبع أذبارهم) بیانگر حرکت دسته جمعی، و حرکت در ظرف زمانی محدود (بقطع من

الليل) نشانگر حرکت سریع، و سیر شبانه در پاسی از شب دلیل محرمانه رفتن از شهر است.

50- کیفیت هجرت لوط (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 65 - 5

5- حرکت حضرت لوط (ع) و خاندانش از شهر، حرکتی دسته جمعی، سریع، به دور از انظار مردم و محرمانه بود.

فأسر بأهلك بقطع من اليل... وامضوا حيث تؤمرون

نظارت حضرت لوط(ع) بر حرکت خاندانش (و اتّبع أذبارهم) بیانگر حرکت دسته جمعی، و حرکت در ظرف زمانی محدود (بقطع من اللیل) نشانگر حرکت سریع، و سیر شبانه در پاسی از شب دلیل محرمانه رفتن از شهر است.

51- گناه ترک هجرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 122

2_ عفو الهی از گناه ترک هجرت ، هر چند از سر ناتوانی باشد ، حتمی است .

لا يستطيعون حيله .. فاولئك عسى الله ان يعفو عنهم

5_ ترک هجرت از سیطره کافران و مشرکان ، گناهی بس بزرگ

فاولئك عسى الله ان يعفو عنهم

چون کیفر ترک هجرت در صورت ناتوانی نیز به طور حتمی نفی نشده، معلوم می شود هجرت در صورت توان، از واجبات بسیار مؤکد است و ترک آن گناهی بزرگ.

52- محمد(صلی الله علیه و آله) قبل از هجرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 40 - 7

7_ پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در دوره پیش از هجرت ، کم یاور بود .

إذ أخرجهم الذين كفروا ثاني اثنين

53- مدینه قبل از هجرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 9 - 3

3 - « انصار » ، بنیانگذار جامعه ایمانی در مدینه قبل از هجرت

و الذين تبوءوا الدار و الايما من قبلهم

«تبوء» _ چنانچه مفردات و المیزان اشاره کرده اند _ به معنای مهیا ساختن و آماده کردن است. در این صورت «تبوءوا الدار و الايمان» کنایه از فراهم سازی محیط اجتماعی و دینی و «من قبلهم» به حذف مضاف و تقدیر «من قبل هجرتهم» است.

54- مرگ در هجرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 100 - 10,19

10_ خداوند ، تضمین کننده پاداش کسانی که در مسیر هجرت با مرگ مواجه شوند .

و من ینخرج من بیته مهاجراً الی اللّٰه ورسوله ثم یدرکه الموت فقد وقع اجره علی اللّٰه

19_ سفر برای شناخت رهبر ، هجرت در راه خدا و مرگ در آن سفر ، در پی دارنده پاداش الهی است .

و من ینخرج من بیته مهاجراً الی اللّٰه ورسوله ثم یدرکه الموت فقد وقع اجره علی اللّٰه

امام صادق (ع) درباره کسی که در سفر برای شناخت رهبر از دنیا برود فرمود: انّ اللّٰه عزّ و جلّ یقول: و من ینخرج من بیته مهاجراً الی اللّٰه ورسوله ثم یدرکه الموت فقد وقع اجره علی اللّٰه. ...

اصول کافی، ج 1، ص 378، ح 2؛ نورالثقلین، ج 1، ص 540، ح 522.

55- مسلمانان پس از هجرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 26 - 7

7_ خداوند ، مسلمانان صدر اسلام را پس از هجرت ، از روزی های پاک و پاکیزه بهره مند ساخت .

فاویکم ... و رزقکم من الطیب

56- مسلمانان قبل از هجرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 26 - 1، 2

1_ مسلمانان تا قبل از هجرت به مدینه مواجه با کمی نیرو و نفرات ، ناتوان و در سلطه دشمنان بودند .

واذکروا إذ أنتم قليل مستضعفون فی الأرض

مفرد آوردن کلمه «قلیل»، به جای قلیلون، تأکیدی است بر کمی افراد و نیروهای اهل ایمان. قابل ذکر است که مفسران، آیه مورد بحث را درباره مقایسه موقعیت و وضعیت مسلمانان در مکه و مهاجرت آنان به مدینه دانسته اند.

2_ مسلمانان تا پیش از هجرت به مدینه ، همواره هراسان از گرفتار آمدن به چنگ دشمنان و نابود شدن به دست آنان

تخافون أن یتخطفکم الناس

«تخطف» به معنای گرفتن با سرعت است و در آیه می تواند کنایه از غلبه و نابودی باشد. فعل مضارع «تخافون» حکایت از استمرار این وضعیت دارد.

57- مسیر هجرت بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 77 - 8، 3

3- مسیر هجرت بنی اسرائیل از مصر ، از طریق وحی به موسی (ع) مشخص شده بود .

ولقد أوحینا إلی موسی ... فاضرب لهم طریقاً فی البحر

فرمان به کوچ دادن شبانه بنی اسرائیل و بیان برخورد آنان در مسیر خود با دریا، دال بر این است که مسیر حرکت نیز از طریق وحی مشخص شده بود.

8 - ایجاد راهی خشک در عمق دریای سرخ برای عبور بنی اسرائیل، از مأموریت های موسی (ع)

فاضرب لهم طریقاً فی البحر یبسا

«اضرب لهم...»، یعنی برای آنان راهی را ایجاد کن. «یبس» به معنای خشک است. «ال» در «البحر» عهد ذهنی و اشاره به دریای مشخصی است که در مسیر هجرت قرار داشت. گروهی از مفسران آن را دریای سرخ و برخی رود نیل دانسته اند.

11 - تمام بنی اسرائیل از یک راه در دریا عبور داده شدند. *

ص: 124

فاضرب لهم طريقاً في البحر

چنانچه مراد از «طريقاً» جنس نباشد، بر وحدت راه دلالت خواهد داشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 78 - 1

1 - موسی (ع) به فرمان خداوند، بنی اسرائیل را شبانه از مصر کوچ داد و از دریا گذراند.

أسر بعبادی... فأتبعهم

حرف «فاء» در «فأتبعهم» فصیحه است؛ یعنی، از یک سری جملات محذوف قبل از خود حکایت می کند. حاصل آن جملات این است که موسی (ع) بنی اسرائیل را از مصر کوچ داد و فرعونیان نیز از حرکت آنان آگاه شدند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 60 - 2

2 - خط سیر بنی اسرائیل، از مصر به سمت مشرق بود.*

فأتبعوهم مشرقین

برداشت یاد شده بدان احتمال است که «مشرقین» - چنان که برخی از مفسران گفته اند - به معنای «قاصدین جهة الشرق» باشد.

58- مسیر هجرت خانواده لوط (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 65 - 10، 6

6- حضرت لوط (ع) و خاندانش، مأمور شدند تنها به سوی مکانی که تعیین خواهد شد، حرکت کنند و حق انتخاب مکان دیگری را نداشتند.

فأسر بأهلک... و امضوا حیث تؤمرون

10- «قال أبو جعفر (ع):... «فلما جاء آل لوط المرسلون»... قالوا... «فأسر بأهلک» یا لوط إذا مضى لك من یومک هـ ذاً سبعة أيام و لیالیها «بقطع من اللیل» إذا مضى نصف اللیل «... و امضوا» من تلک اللیلة «حیث تؤمرون»...»

امام باقر (ع) فرمود: هنگامی که فرشتگان خدا به سوی خاندان لوط آمدند... گفتند:... ای لوط! پس از گذشت هفت شبانه روز از این

تاریخ، در نیمه های شب خانواده خود را از این سرزمین بیرون ببر ... و در آن شب به هر جا که فرماتان داده اند بروید...».

59- مسیر هجرت لوط (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 65 - 10، 6

6- حضرت لوط (ع) و خاندانش ، مأمور شدند تنها به سوی مکانی که تعیین خواهد شد ، حرکت کنند و حق انتخاب مکان

ص: 125

دیگری را نداشتند .

فأسر بأهلك . . . و امضوا حیث تؤمرون

10- « قال أبو جعفر (ع) : . . . « فلما جاء آل لوط المرسلون » . . . قالوا . . . « فأسر بأهلك » یا لوط إذا مضى لك من يومك هـ ذاً سبعة أيام و لياليها « بقطع من الليل » إذا مضى نصف الليل « . . . و امضوا » من تلك الليلة « حیث تؤمرون » . . . ;

امام باقر(ع) فرمود: هنگامی که فرشتگان خدا به سوی خاندان لوط آمدند . . . گفتند: . . . ای لوط! پس از گذشت هفت شبانه روز از این تاریخ، در نیمه های شب خانواده خود را از این سرزمین بیرون ببر . . . و در آن شب به هر جا که فرماتان داده اند بروید . . .».

60- مسیر هجرت موسی(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 22 - 5, 4, 2, 1

1 - تلاش موسی (ع) پس از خروج از شهر مصر ، برای رساندن خود به سمت منتهی به مدین

فخرج منها . . . و لَمَّا تَوَجَّهَ تَلْقَاءَ مَدِينِ

تعبیر «لَمَّا تَوَجَّهَ . . .» نشان می دهد که موسی(ع) هم زمان با خارج شدن از شهر مصر، در جهت مدین قرار نداشت؛ بلکه مدتی راه پیمود تا خود را در آن سمت قرار دهد.

2 - قرار گرفتن موسی (ع) در جهت منتهی به مدین و روانه شدن وی به سوی آن

و لَمَّا تَوَجَّهَ تَلْقَاءَ مَدِينِ

«تَوَجَّهَ» (مصدر «تَوَجَّهَ») به معنای روی آوردن و «تَلْقَاءَ» معادل جانب است. «و لَمَّا تَوَجَّهَ تَلْقَاءَ مَدِينِ»؛ یعنی، «لَمَّا» صرف وجهه هذاء مدین»، (همین که روی به جانب مدین آورد...).

4 - موسی (ع) ناآشنا به راه منتهی به مدین

و لَمَّا تَوَجَّهَ تَلْقَاءَ مَدِينِ قَالَ عَسَى رَبِّي أَن يَهْدِيَنِي سَوَاءَ السَّبِيلِ

مطلب یاد شده با توجه به نیایش موسی(ع) به دست می آید.

5 - امید بستن موسی (ع) به هدایت خداوند در یافتن راهی بی خطر و رساننده به مدین

قَالَ عَسَى رَبِّي أَن يَهْدِيَنِي سَوَاءَ السَّبِيلِ

«سواء السبيل» (راه وسط) کنایه از راهی است که خطر گم شدن در آن نباشد و به راحتی انسان را به مقصد برساند.

61- ملاک ارزش هجرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 22 - 11

11 - در راه خدا بودن ، شرط ارزشمندی هجرت

والمهـجرین فی سبیل اللّٰه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 126

13 - ارزش هجرت و گذشت از مال و زندگی، منوط به داشتن انگیزه الهی و دینی است.

المه - جرین الذین . . . یتغون فضلاً من الله ورضوناً وینصرون الله ورسوله أول -

از توصیف مهاجران به صداقت و راستی - در پی بیان انگیزه های هجرت - استفاده می شود که ارزش هجرت، در گرو انگیزه های یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 1 - 16

16 - ارزش هجرت و جهاد، به انجام گرفتن آن در راه خدا و برای خشنودی او است.

إن كنتم خرجتم جهـاً فـی سبیلی و ابتغاء مرضاتـی

تعبیر «خرجتم»، چنانچه بیانگر هجرت مسلمانان از مکه به مدینه باشد، عنوان «جهاد» نیز بر آن انطباق می یابد.

62- ممانعت از هجرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 14 - 7, 15

7 - جلوگیری مؤمنان از دین داری و انجام تکالیف دینی (همچون جهاد، هجرت و . . .)، دشمنی با آنان محسوب می شود.

عدوًّا لكم فاحذروهم

برداشت یاد شده، با توجه به تاریخ و شأن نزول این آیه است. امام باقر(ع) می فرماید «وقتی برخی از مردان می خواستند هجرت کنند، پسر و همسرش دامن او را می گرفتند و می گفتند: تو را به خدا سوگند که هجرت نکن...»، (برگرفته از نورالثقلین، ج 5، ذیل آیه).

15 - «عن أبي جعفر (ع) في قوله: «إن من أزواجكم و أولادكم عدوًّا لكم فاحذروهم» و ذلك إن الرجل كان إذا أراد الهجرة إلى رسول الله (صلى الله عليه و آله) تعلق به ابنة و امراته و قالوا: نَشُدُّكَ الله أن تذهب عَنَّا و تدعنا فنضيق بعدك فمَنهم من يطيع أهله فيقيم فحذروهم الله أبناءهم و نساءهم و نهاهم عن طاعتهم . . .»

از امام باقر(ع) درباره سخن خداوند: «إن من أزواجكم و أولادكم عدوًّا لكم فاحذروهم» روایت شده است: [در صدر اسلام گاهی] مردی که قصد هجرت به سوی رسول خدا(صلى الله عليه و آله) را داشت، فرزند و همسرش دامن او را می گرفتند و می گفتند: تو را به خدا قسم می دهیم که از نزد ما نروی و ما را بی کس نگذاری که ما بعد از تو از بین خواهیم رفت. برخی از آنان مطیع اهل و عیال خود می شدند و

[نزد آنان] می ماندند. از این رو خداوند آنان را از فرزندان و همسرانشان بر حذر داشته و آنان را از پیروی آنها نهی فرموده است...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 15 - 15

ص: 127

63- ممانعت از هجرت بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 47 - 8

8- فرعون، از خروج بنی اسرائیل و هجرت آنان از مصر به دیار دیگر مانع می شد.

فأرسل معنا بنی إسرئیل

اگر خروج بنی اسرائیل به طور عادی از مصر ممکن بود، مطرح ساختن آن با فرعون بی معنا بود پس هر چند که بنی اسرائیل، خود خواستار رهایی و هجرت بودند؛ ولی فرعون و دستگاه حکومت او مانع این کار می شدند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 52 - 5

5- ممانعت جدی حکومت فرعون از مهاجرت بنی اسرائیل و ترک سرزمین مصر

و أوحینا إلی موسی أن أسر بعبادی إنکم متبعون

فرمان الهی مبنی بر خروج مخفیانه و حرکت شبانه بنی اسرائیل و نیز تعبیر «إنکم متبعون» نشانگر ممانعت شدید حکومت فرعون نسبت به خروج بنی اسرائیل از مصر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 53 - 1

1- تلاش فرعون برای جلوگیری از مهاجرت بنی اسرائیل، پس از اطلاع یافتن از گریز شبانه آنان

فأرسل فرعون فی المدائن حـ شـرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 23 - 7

7- ممانعت فرعونیان، از مهاجرت بنی اسرائیل و خروج آنان از سرزمین مصر

فأسر... إنکم متبعون

64- منشأ هجرت ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 26 - 4

4 - هجرت حضرت ابراهیم (ع) از سرزمین خود ، مبنای الهی داشت .

إِنِّي مهاجر إلى ربِّي

65- موارد هجرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 26 - 9

ص: 128

9- در صورت مساعد نبودن محیط برای انجام رسالت دینی، شایسته است که از آن محیط، هجرت شود.

قالوا... أو حرقوه فأنجيه الله من النار... وقال إني مهاجر إلى ربي

66- موانع هجرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 100 - 5، 11

5- وابستگی به خانه و سرزمین، از موانع هجرت در راه خدا

و من يخرج من بيته مهاجراً إلى الله ورسوله

تکیه بر خروج از خانه (یخرج من بیته)، اشاره به این دارد که وابستگی آدمیان به خانه و کاشانه، عامل ترک هجرت است.

11- ترس از مواجهه با مرگ در مسیر هجرت، نباید مانع اقدام به آن گردد.

و من يخرج من بيته مهاجراً إلى الله ورسوله ثم يدركه الموت فقد وقع أجره على الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 14 - 8

8- دوستی و پیوند خویشاوندی، نباید مانع دینداری و انجام تکالیف شرعی (همچون جهاد، هجرت و...) شود.

يَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِنَّ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ وَأُولَـٰئِكَ عَدُوٌّ لَكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ

67- موسی (ع) هنگام هجرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 21 - 2

2- موسی (ع) نگران پیش آمدن حادثه ای ناگوار برای خویش، به هنگام خروج از شهر مصر بود.

فخرج منها خائفاً يترقب

«تَرَقَّبَ» (مصدر «يترقَّب») به معنای انتظار است. در این جا مفعول «يترقَّب» حذف شده است؛ یعنی، «ينتظر وقوع المكروه به».

68- موفقیت محمد (صلی الله علیه و آله) در هجرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 40 - 5

5_ موفقیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) در خروج از مکه و خلاصی از توطئه کافران ، مرهون نصرت خاص خداوند بود .

نصره الله إذ أخرجہ الذین کفروا

ص: 129

69- نفاق قبل از هجرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 10 - 13

13 - خط نفاق، در میان مسلمانان، پیش از هجرت پیامبر (صلی الله علیه و آله) آغاز شد. *

و من الناس من يقول ءامناً بالله فإذا أؤذى فى الله جعل فتنه الناس كعذاب الله و

آیه بعد، می تواند قرینه باشد بر این که این افراد، دارای نوعی نفاق در ایمان بودند و این جریان، قبل از هجرت، آغاز شده است. گفتنی است، چون سوره عنكبوت مکی است، آیه هم وضعیّت برخی مسلمانان مکه را بازگو می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 11 - 4

4 - خط نفاق، قبل از هجرت و در مکه شروع شد. *

و من الناس من يقول ءامناً بالله فإذا أؤذى فى الله جعل فتنه الناس كعذاب الله .

این که خداوند، در سوره عنكبوت - که سوره ای مکی است - بیان می کند که به دنبال بازشناسی مؤمنان از منافقان، است نشانه پدید آمدن، خط نفاق در مکه است.

70- نگرانی از هجرت فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 35 - 5

5 - بیم فرعون از ناگزیر شدن قبطیان به ترک سرزمین خویش با پیروزی موسی (ع)

یرید أن یخرجکم من أرضکم بسحره

71- وجوب هجرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 98 - 6

6 - وجوب هجرت حتی بر زنان و کودکان مانده در سیطره کافران

آلا المسٲضعفین من الرّجال و النّساء و الولدان

72- وقت هجرت موسى (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 23 - 20

20 - تقارن هجرت موسى (ع) به مدين با دوران پيرى شعيب (ع)

قالتا... و أبونا شيخ كبير

ص: 130

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 24 - 5

5- هم زمانی هجرت موسی (ع) به مدین با فصل گرما

ثم تولی إلى الظلّ

73- ویژگیهای هجرت بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 77 - 2

2- هجرت بنی اسرائیل از مصر، حرکتی سازماندهی شده و پنهان از چشم فرعونیان *

و لقد أوحینا إلى موسی أن أسر بعبادی

فرمان یافتن موسی (ع) به کوچ دادن شبانه بنی اسرائیل و تعقیب آنان از سوی فرعون، این احتمال را تقویت می کند که انتخاب شب به جهت استتار و پنهان ماندن از چشم مأموران فرعون بوده است.

74- هجرت ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 48 - 9

9- ابراهیم (ع) در هجرت منفردانه خود از جامعه مشرک، تنها متکی بر خداوند و یاری او بود.

و أدعوا ربی عسی ألا أكون بدعاء ربی شقیّاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 49 - 1,3

1- حضرت ابراهیم (ع) از محیط شرک و بت پرستی هجرت کرد و از بت پرستان و معبود های آنان کناره گیری کرد.

فلما أعتزلهم و ما یعبدون من دون الله و هبنا له إسحاق و یعقوب

3- اعطای اسحاق و یعقوب به حضرت ابراهیم (ع)، موهبتی الهی و پاداش هجرت او بود.

فلَمَّا أَعْتَزَلَهُمْ وَ مَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَ هَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَ يَعْقُوبَ

حرف «لَمَّا» بیانگر ترتب جزا(وهبنا ..) بر شرط (اعتزلهم ...) می باشد و دلالت می کند که وجود جزا، به خاطر وجود شرط بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 71 - 2،4

2- حضرت ابراهیم و لوط (ع) ، از جامعه آلوده خود به سرزمینی برکت خیز هجرت کردند .

إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا

4- هجرتگاه ابراهیم و لوط (ع) (شام - فلسطین) ، برای تمام مردم جهان با برکت است .

ص: 131

و نَجِّينَه و لوطًا إلى الأرض التي بركنا فيها للعلَمين

«عالم» به معنای همه خلق و یا دسته ای از موجودات است. جمع آمدن آن (عالمین) برای بیان استغراق و شمول تمامی اصناف موجودات است. مقصود از آن در این آیه، همه مردم از تمامی اقوام و قبایل دور و نزدیک می باشد. گفتنی است نوع مفسران برآنند که مقصود از سرزمین مبارک، شام (فلسطین) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 72 - 1

1- تولد اسحاق و یعقوب (ع)، پس از هجرت ابراهیم (ع) بود.

و نَجِّينَه و لوطًا إلى الأرض... و وهبنا له إسحاق و یعقوب

سیر داستان حضرت ابراهیم در این آیات، بیانگر برداشت یاد شده است. به علاوه این که داستان افکندن ابراهیم به آتش و نجات آن حضرت در زمان جوانی اش بوده است و فرزنددار شدن ابراهیم (ع) در دوران پیری آن حضرت صورت گرفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 26 - 11، 12، 13

3 - حضرت ابراهیم (ع) از سرزمین خویش، پس از واقعه دعوت به توحید و انداخته شدن در آتش و نجات اش از آن، هجرت کرد.

و ابرهیم إذ قال... اعبدوا الله... فما كان جواب قومه إلا أن قالوا... أو حرّ

به قرینه سیاق، مرجع ضمیر فاعلی «قال» حضرت ابراهیم (ع) است.

11 - اتکای حضرت ابراهیم (ع) به عزت و حکمت خداوند در هجرت خویش

إني مهاجر إلى ربّي إنّه هو العزيز الحكيم

12 - «عن أبي جعفر (ع)... أمّا ابراهیم (ع) نبوّته بکوئی ربّاً و هی قریه من قری السواد فیها بدأ أوّل أمره ثم هاجر منها و لیست بهجره قتال. و ذالک قول الله عزّوجلّ: «إني مهاجر إلى ربّي...»؛

از امام باقر (ع) روایت شده که فرمود:.. رسالت ابراهیم، از قریه «کوئی ربّاً» یکی از روستاهای سواد (عراق) است شروع شد و آنگاه از آنجا هجرت کرد. این، هجرت جنگ نبود و آن، همان سخن خدای عزّوجلّ «إني مهاجر إلى ربّي...» است.

13 - «عن أبي جعفر (ع): «... فآمن له لوط» و خرج مهاجراً إلى الشام هو و ساره و لوط؛

از امام باقر (ع) روایت شده که: «... لوط، ابراهیم (ع) را تصدیق کرد و با آن حضرت و ساره به شام هجرت کرد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 27 - 2

2 - اسحاق (ع)، پس از هجرت ابراهیم (ع) از منطقه اصلی زندگی اش، متولد شد.

وقال إني مهاجر... ووهبنا له إسحاق

برداشت بنابراین است که در آیات، آنچه بر حضرت ابراهیم (ع) به ترتیب رخ داده، منعکس شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 99 - 13، 2، 1

1 - تصمیم ابراهیم (ع)، به هجرت از وطن خود به شهری دیگر و اعلام آن به مردم

قال إني ذاهب إلی ربّی

ص: 132

بیشتر مفسران برآنند که مقصود از رفتن به سوی پروردگار (ذاهب الی ربی) هجرت است و آمدن «قال» در آغاز آیه شریفه، می رساند که ابراهیم(ع) تصمیم خود مبنی بر هجرت را به مردم اعلام کرد.

2- هجرت ابراهیم (ع) ، حرکتی الهی و در جهت جلب رضای خدا بود .

وقال إني ذاهب إلى ربي

از تعبیر رفتن به سوی پروردگار به جای هجرت، برداشت بالا به دست می آید.

13- « عن ابراهيم بن ابي زياد الكرخي ، قال : سمعت ابا عبد الله (ع) يقول : إن ابراهيم (ع) . . . لما كسر أصنام نمرود . . . فأمرهم أن ينفوا ابراهيم من بلاده . . . فأخرجوا ابراهيم و لوطاً معه (ع) من بلادهم إلى الشام . فخرج ابراهيم (ع) و معه لوط لايفارقه و ساره و قال لهم « إني ذاهب إلى ربي سيهدين » یعنی بیت المقدس ؛

ابراهيم بن ابي زياد کرخی می گوید: از امام صادق(ع) شنیدم که می فرمود: ابراهیم(ع) . . . چون بت های نمرود را شکست ... نمرود به اصحابش دستور داد ابراهیم(ع) را از شهر برانند ... پس ابراهیم(ع) را در حالی که لوط(ع) هم راه او بود، از شهرشان به سوی شام اخراج کردند و در حالی که لوط و ساره با او بودند [از شهر بیرون آمدند] و ابراهیم به آنان گفت: «إني ذاهب إلى ربي سيهدين»؛ یعنی، به سوی بیت المقدس می روم».

75- هجرت از جامعه ظالم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 41 - 9

9- هجرت از جوامع ستم پیشه ، از راه های گریز از ستم و زمینه ساز پیروزی

و الذين هاجروا في الله من بعد ما ظلموا

76- هجرت از جامعه فاسد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 10 - 5

5- هجرت و گریز از محیط فاسد ، به منظور حفظ ایمان و ارزش ها ، کاری جوانمردانه و مورد تمجید خداوند است .

إذ أوى الفتية إلى الكهف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- هجرت از محیط آلوده و بلاد کفر و شرک به سرزمین پاک و برکت خیز امری است بایسته و سزاوار .

وَنَجِّنَهُ و لَوْطًا إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَرَكْنَا فِيهَا

77- هجرت از جامعه مشرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 133

5- لزوم هجرت از محیط کفر و شرک، برای حفظ عقیده

و إذ اعتزلتموهم .. فأووا إلى الكهف

بیان اعتزال اصحاب كهف از جامعه شرک و مردم مشرک، در حقیقت، بیان الگو و رهنمودی برای موحدان و مؤمنان است که به هنگام تعارض، حفظ ایمان را بر ماندن در جامعه، ترجیح داده و از محیط کفر هجرت کنند.

8- اطمینان اصحاب كهف به برخورداری از رحمت الهی در صورت هجرت کردن از حاکمیت شرک و جامعه مشرک

فأووا إلى الكهف ينشر لكم ربكم من رحمته

فعل «ینشر» در جواب امر قرار گرفته و جزا برای شرط مقدر است؛ یعنی «إن تآووا إلى الكهف ينشر..» و مفاد آن، حتمی بودن نشر رحمت الهی در صورت هجرت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 48 - 9,16,8,6,5

5- ابراهیم (ع)، هجرت از محیط شرک و بت پرستی را جهت حراست از عقیده توحیدی خود و عبادت پروردگار یگانه برگزید.

و أعتزلکم و ما تدعون من دون الله و ادعوا ربی

از جمله معانی «دعاء» عبادت است. در این آیه نیز «أدعوا» به قرینه «لِمَ تعبد» در آیات قبل می تواند به معنای «عبادت می کنم» باشد. بر این مبنا ابراهیم، هجرت خود را برای میسر شدن عبادت خداوند دانسته است.

6- هجرت از محیط شرک، در صورت بی تأثیر بودن تبلیغ، بر ماندن در آن جا ترجیح دارد.

و أعتزلکم و ما تدعون من دون الله

حضرت ابراهیم پس از آن که سرسختی و لجاجت آزر را مشاهده نمود، چند راه در پیش داشت 1_ ماندن در محیط شرک و اختفای عقیده و دست برداشتن از مبارزه 2_ مبارزه با بت پرستی و گرفتار شدن به رجم 3_ بیرون رفتن از محیط شرک. حضرت از این سه راه، راه سوم را برگزیده است که نشان ترجیح آن در شرایط خاص خود است.

8- لزوم هجرت از محیطی که نتوان در آن، خدای یگانه را عبادت کرد.

و أعتزلکم و ما تدعون .. و ادعوا ربی

9- ابراهیم (ع) در هجرت منفردانه خود از جامعه مشرک، تنها متکی بر خداوند و یاری او بود.

وَأَدْعُوا رَبِّي عَسَىٰ أَلَّا أَكُونَ بِدُعَاءِ رَبِّي شَقِيًّا

16_ ابراهیم (ع) ، در آستانه هجرت خود از دیار بت پرستان ، به رفع سختی ها و کسب سعادت خود امیدوار بود و دعا به درگاه خداوند را عامل آن می دانست .

عَسَىٰ أَلَّا أَكُونَ بِدُعَاءِ رَبِّي شَقِيًّا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 49 - 1

1- حضرت ابراهیم (ع) از محیط شرک و بت پرستی هجرت کرد و از بت پرستان و معبود های آنان کناره گیری کرد .

فَلَمَّا أَعْتَزَلَهُمْ وَمَا يَعْبدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ

ص: 134

78- هجرت از دار الکفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 97 - 12

12_ وسعت و گنجایش زمین برای هجرت و گریز از سرزمین فساد و کفر

وقالوا الم تكن ارض الله واسعه فتهاجروا فيها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 99 - 5

5_ ترک هجرت از سیطره کافران و مشرکان ، گناهی بس بزرگ

فاولئك عسى الله ان يعفو عنهم

چون کیفر ترک هجرت در صورت ناتوانی نیز به طور حتمی نفی نشده، معلوم می شود هجرت در صورت توان، از واجبات بسیار مؤکد است و ترک آن گناهی بزرگ.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 86 - 5

5_ زندگی در جوار کافران ، امری نامطلوب و هجرت از بلاد کفر ، امری پسندیده است .

و نجنا برحمتك من القوم الكافرين

79- هجرت از دار الکفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 110 - 6

6- توصیه خداوند به هجرت از سرزمین کفر ، در صورت ناگزیر بودن انسان از تظاهر مداوم به کفر

إلا من أكره .. ثم إن ربك للذین هاجروا من بعد ما فتنوا

این آیه به کسانی نظر دارد که از روی اجبار سخن کفر بر زبان رانده اند و خداوند می فرماید: آنان پس از این کار در صورتی که هجرت کنند و .. [و بی تفاوت باقی نمانند] مورد بخشش خواهند بود. این بیان می رساند که هجرت چنین افرادی امری لازم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 16 - 5

5- لزوم هجرت از محیط کفر و شرک ، برای حفظ عقیده

و إذ اعتزلتموهم .. فأوؤا إلى الكهف

بیان اعتزال اصحاب كهف از جامعه شرک و مردم مشرک، در حقیقت، بیان الگو و رهنمودی برای مؤمنان و مؤمنان است که به هنگام تعارض، حفظ ایمان را بر ماندن در جامعه، ترجیح داده و از محیط کفر هجرت کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 135

6- هجرت از محیط آلوده و بلاد کفر و شرک به سرزمین پاک و برکت خیز امری است بایسته و سزاوار .

و نَجِّينَهُ و لوطًا إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 56 - 7

7 - هجرت از دارالکفر ، در صورت مناسب نبودن آن برای انجام دادن تکالیف دینی ، امری لازم است .

إِنَّ أَرْضِي وَسَعَةً فَأَبْدُون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 57 - 2

2- هجرت از دارالکفر ، برای حفظ ارزش های دینی ، حتی اگر منجر به مرگ شود ، امری لازم است .

إِنَّ أَرْضِي وَسَعَةً . . . كُلِّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ

برداشت بالا، بنابراین احتمال است که آیه «كُلِّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ» در صدد جواب از پرسشی مقدر باشد و آن، چنین است: «آیا اگر هجرت در پی دارنده مرگ هم باشد باز هجرت لازم است؟ و خداوند، پاسخ می دهد: «مرگ سرنوشت حتمی است و از آن، گریزی نیست و هجرت را، نباید به خاطر آن ترک کرد.»»

80- هجرت از سرزمین شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 99 - 6

6 - ابراهیم (ع) ، افراد مؤمن و موحد را ، به هجرت از سرزمین شرک تشویق می کرد .

و قال إِنِّي ذَاهِبٌ إِلَى رَبِّي

اعلام ابراهیم(ع) به هجرت خود از سرزمین شرک، ممکن است به این جهت باشد که افراد اندکی که ایمان آورده و موحد شده اند، همانند او هجرت کنند.

81- هجرت از سرزمین قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 171 - 4

4 - نجات لوط (ع) و اهلش از عذاب الهی ، در گرو خروج آنان از شهر

فنجینَه و أهله أجمعین . إلاَّ عجوزًا فی الغـبرین

از واژه «الغابرين» استفاده می شود که بر جای ماندگان در شهر، گرفتار عذاب شدند و بیرون روندگان از شهر نجات یافتند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 172 - 1

ص: 136

1 - هلاکت قوم لوط ، پس از خروج وی و خاندان مؤمنش از شهر

فنجینَه و أهله . . . ثم دمرنا الأخرین

«تدمیر» (مصدر «دمرنا») مرادف «إهلاک» و به معنای نابود کردن و از میان برداشتن است؛ یعنی، «سپس دیگران را هلاک گردانیدیم».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 81 - 13،14،15

13_ نجات لوط (ع) و خانواده اش در گرو خروج آنان از دیار قوم لوط بود .

فأسر بأهلک بقطع من الیل

14_ لوط (ع) موظف بود پیش از نزول عذاب ، به طور محرمانه و بدون آگاهی قومش ، از دیار آنان خارج شود .

فأسر بأهلک بقطع من الیل

تأکید فرشتگان بر اینکه لوط(ع) باید شبانه کوچ کند، می تواند اشاره به برداشت فوق باشد. گفتنی است که این احتمال، در صورتی موجه است که سخن فرشتگان با لوط(ع) (فأسر...) در شب نزول عذاب نبوده باشد؛ بلکه در روز قبل، آن سخن ایراد شده باشد.

15_ فرشتگان ، از لوط (ع) و خاندانش خواستند که به هنگام خروج از دیارشان ، از حرکت باز نایستند و به سوی خانه و کاشانه باز نگردند .

و لایلتفت منکم أحد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 65 - 1،3

1- فرشتگان ، از حضرت لوط (ع) خواستار خارج ساختن خاندانش از شهر در پاسی از شب ، جهت نجات از عذاب الهی شدند .

فأسر بأهلک بقطع من الیل

3- لوط (ع) ، مأموریت یافت که هم زمان با خارج ساختن خاندانش از شهر ، خود نیز در پی آنان حرکت کند .

فأسر بأهلک . . . و اتبع أدب_رهم

82- هجرت از سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 86 - 6,7

6_ بنی اسرائیل ، خواهان هجرت از سرزمین مصر به سرزمین دیگر بودند .

و نجنا برحمتک من القوم الکفرین

7_ بنی اسرائیل ، در دعای خویش از خداوند خواستند : زمینه هجرتشان از سرزمین مصر به سرزمینی دیگر را فراهم کند .

و نجنا برحمتک من القوم الکفرین

جمله «و نجنا برحمتک من القوم الکفرین» به معنای (ما را از کافران خلاص نما) است و مقصود از آن می تواند درخواست هجرت به سرزمین دیگر باشد.

ص: 137

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 17 - 2

2- موسی و هارون (ع) ، مأمور هجرت از سرزمین مصر به همراه بنی اسرائیل

آن ارسال معنا بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 52 - 1

1- وحی خداوند به موسی (ع) در خارج ساختن شبانه بنی اسرائیل از سرزمین مصر

و أوحینا إلی موسی أن أسر بعبادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 55 - 4

4- گریز بنی اسرائیل از مصر ، تهدیدی علیه منافع فرعونیان

وإنهم لنا لغائظون

چنانچه خشم فرعونیان به خاطر این باشد که با گریز بنی اسرائیل از مصر، نیروی کار عظیمی از دستشان خارج می شد و زیان بسیاری بر آنان وارد می گشت، برداشت یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 57 - 3

3- فرمان خداوند به حرکت شبانه بنی اسرائیل ، طرحی برای بیرون کشاندن فرعونیان از سرزمینشان

آن أسر بعبادی .. فأخرجنهم من جنّات وعیون

83- هجرت از شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 195 - 20

20_ آمزش گناهان و بهشت ، پاداش خداوند به هجرت کنندگان از شرک و کفر *

فَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَ اَخْرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ . . . لَا كُفْرًا عَنْهُمْ سِيَّاتِهِمْ وَ لَا دَخَلَتْهُمْ جَنَّاتٍ

می توان گفت مراد از هجرت به قرینه ادامه آیه (اخراجوا من دیارهم)، هجرتی است که رانده شدن از خانه و کاشانه را در پی داشته باشد. و این هجرت همان ترک شرک و کفر است.

84- هجرت از کفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 195 - 20

ص: 138

20_ آموزش گناهان و بهشت ، پاداش خداوند به هجرت کنندگان از شرک و کفر *

فَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَ اَخْرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ .. لَا كُفْرًا عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَا دَخَلَتْهُمْ جَنَّاتٍ

می توان گفت مراد از هجرت به قرینه ادامه آیه (اخراجوا من دیارهم)، هجرتی است که رانده شدن از خانه و کاشانه را در پی داشته باشد. و این هجرت همان ترک شرک و کفر است.

85- هجرت از مصر باستان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 23 - 10، 2

2- موسی (ع) ، مأمور خارج ساختن شبانه و مخفیانه بنی اسرائیل از مصر

فَأَسْرِبْ بَعْدَ لَيْلٍ

«إِسْرَاءُ» (مصدر «أَسْر») به معنای رفتن در شب است و «لَيْلًا» تأکید آن می باشد.

10- مهاجرت علنی بنی اسرائیل از سرزمین مصر ، امری غیر ممکن برای آنان

فَأَسْرِبْ بَعْدَ لَيْلٍ إِنَّكُمْ مَتَّبِعُونَ

86- هجرت از مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 41 - 4، 2

2- عده ای از مسلمانان صدر اسلام برای رهایی از ظلم و ستم مشرکان مکه ، از آن شهر هجرت کردند .

وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا ظَلَمُوا

به دلیل اینکه سوره نحل در مکه نازل شده است، احتمال دارد مراد از «الذین هاجروا» مسلمانانی باشد که از مکه هجرت کرده و به حبشه یا مدینه رفتند.

4- محل هجرت مسلمانان مهاجر از مکه (به مدینه یا حبشه) جایگاهی شایسته و مناسب برای آنان

وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا ظَلَمُوا لِنَبُوَّتِهِمْ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- دفاع از حریم قرآن و پیروی از تعالیم آن ، عامل هجرت پیامبر (صلی الله علیه و آله) از مکه

إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لَرَادِّكَ إِلَىٰ مَعَادٍ

این که خداوند پیش از وعده به بازگشت پیامبر (صلی الله علیه و آله) به مکه، مسأله وجوب عمل به تعالیم قرآن را مطرح ساخته است؛ می تواند به علّت هجرت پیامبر (صلی الله علیه و آله) از مکه به مدینه اشاره داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 97 - 8

8_ گروهی از مسلمانان در صدر اسلام ، از مکه هجرت نکردند و همچنان تحت ستم کافران باقی ماندند .

ص: 139

انّ الذين توفّاهم الملكة .. قالوا كُنّا مستضعفين في الارض

ابن عباس گوید: گروهی از اهل مکه ایمان آوردند، ولی به علت ترس، از هجرت سر باز زدند و این آیه درباره آنان نازل شد. (روح المعانی، ذیل آیه).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 8 - 6

6 - هجرت مسلمانان از مکه، تحت فشار دشمن بود؛ نه به اختیار و دلخواه آنان.

الذين أُخرجوا من دِي_رهم و أموالهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 1 - 14، 8

8 - نهی خداوند از دوستی اهل ایمان با کافران که باعث خروج ناخواسته پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان از سرزمینشان (مکه) شده بودند.

لا تَتَّخِذُوا .. يَخْرُجُونَ الرِّسُولَ وَإِيَّاكُمْ أَنْ تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ

14 - حرکت مسلمانان برای فتح مکه، حرکتی جهادی و در راستای خشنودی خداوند

إِنْ كُنْتُمْ خَرَجْتُمْ جِهًا فِي سَبِيلِي وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتِي

از این که پس از برشمردن ستم مشرکان نسبت به مسلمانان، تعبیر «جهاداً فی سبیلی..» آمده، می توان نتیجه گرفت که آیه شریفه، انگیزه فتح مکه را مشخص ساخته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 10 - 4

4 - اقدام برخی از زنان مؤمن، به هجرت از مکه به سوی مدینه، پس از پیمان حدیبیه

يَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا

آیه شریفه - بر اساس شأن نزول - پس از هجرت برخی از زنان مکه به مدینه، نازل شده است.

2- حرکت اصحاب كهف به سوی غار ، حرکتی جوانمردانه و در جهت كسب ارزش ها بود .

إذ أوى الفتية إلى الكهف فقالوا ربنا

«فتیه» جمع «فتی» به معنای جوانان است. کاربرد این کلمه درباره اصحاب كهف، ممکن است به جهت جوانی اصحاب كهف از نظر سنی باشد. و محتمل است كه عنایت به اوصاف جوانمردانه آنان، اشاره باشد. برداشت بالا، ناظر به احتمال دوم است.

88- هجرت با شتر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 80 - 4

4- دست یابی به خواسته ها و مقاصد مهم بشر (چون هجرت ، جهاد ، کسب دانش و . . .) از حکمت های آفرینش شتران *

و لتبلغوا علیها حاجه فی صدورکم

تنوین «حاجه» برای تفخیم است و مقید شدن حاجت به «فی صدورکم» (حاجتی که در دل دارید) نشانگر این نکته است که شتران افزون بر تأمین نیازهای مادی و خوراکی بشر، وسیله ای مناسب برای دست یابی بشر (به ویژه بشر آن روز) به مقاصد و منافع مهم (چون هجرت، جهاد، کسب دانش و . . .) می باشند.

89- هجرت برای شناخت اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 122 - 3

3_ لزوم هجرتِ گروهی از هر جامعه ، به سوی مراکز علمی ، برای کسب شناخت اسلام و تفقه در دین

فلولا نفر من کل فرقه منهم طائفه لیتفقوها فی الدین

90- هجرت بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 105 - 9

9_ موسی (ع) در راستای رهاسازی بنی اسرائیل از فرعون خواست تا از مهاجرت آنان با وی جلوگیری نکند .

فأرسل معی بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 47 - 9

9- بنی اسرائیل ، دارای آمادگی برای هجرت از مصر به رهبری موسی و هارون (ع)

فأرسل معنا بنی اسرائیل و لاتعدّ بهم

مطرح شدن این درخواست نزد فرعون، بر وجود آمادگی روحی و فکری در بنی اسرائیل برای هجرت از مصر دلالت دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 77 - 13، 7

7- بنی اسرائیل، دارای آمادگی لازم برای هجرت از مصر و رهایی از عذاب فرعون

أسر بعبادی

حرکت شبانه، گریختن از چنگ کسانی است که برای آن حرکت، مانع ایجاد می کنند. بنابراین ماندن بنی اسرائیل نزد فرعونیان، برخلاف میل آنان بوده است.

ص: 141

13 - خداوند به موسی (ع) اطمینان داد که در مسیر هجرت از مصر نه با نیروهای دشمن درگیر خواهد شد و نه مشکل جدی دیگری برای آنان بروز خواهد کرد.

أسر بعبادی... لاتخف درگا و لاتخشی

حذف متعلق «لاتخشی» بیانگر منتفی بودن هر چیزی است که مایه دلهره و خشیت باشد؛ از قبیل: احتمال غرق شدن در دریا و یا خطرهای غیر قابل پیش بینی دیگر.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 23 - 3

3- رعایت جوانب امنیتی و حفاظتی در گریز بنی اسرائیل از نظام فرعونی

فأسر... لیلاً

91- هجرت به حبشه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 41 - 4

4- محل هجرت مسلمانان مهاجر از مکه (به مدینه یا حبشه) جایگاهی شایسته و مناسب برای آنان

والذین هاجروا فی الله من بعد ما ظلموا لنبوتنهم فی الدنيا حسنة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 110 - 4

4- هجرت برخی از مسلمانان صدر اسلام (به حبشه)، پس از تحمل رنج و شکنجه دشمنان

لذین هاجروا من بعد ما فتنوا

یکی از معانی «فتنه» آزار و شکنجه می باشد (مفردات راغب) و برداشت فوق مبتنی بر این معناست.

92- هجرت به دارالکفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 11 - 4

4- ایمان به خدا ، مستلزم رعایت تقوا و پرهیز از مخالفت با او

و اتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ

93- هجرت به سرزمین با برکت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 71 - 6

ص: 142

6- هجرت از محیط آلوده و بلاد کفر و شرک به سرزمین پاک و برکت خیز امری است بایسته و سزاوار .

و نَجِّينَه و لوطًا إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا

94- هجرت به سوی خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 99 - 8

8- مهاجرت از محیط شرک و آلوده به گناه، به محیطی پاک و سالم، هجرت به سوی خداوند است .

و قال إِنِّي ذَاهِبٌ إِلَى رَبِّي سَيِّدِينَ

95- هجرت به سوی محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 122 - 21

21 _ عن ابی عبداللّٰه (ع) فی قول اللّٰه عزوجل : « فلولا من کل فرقه منهم طائفه لیتفقہوا فی الدین . . . » فامرهم ان ینفروا إلی رسول اللّٰه (صلی الله علیه و آله) . . . ;

از امام صادق (ع) درباره سخن خدای عز و جل که می فرماید: «چرا از هر گروهی یک عده کوچ نمی کنند تا در دین تفقه نمایند» روایت شده: خداوند آنان را امر فرموده که به سوی رسول خدا (صلی الله علیه و آله) کوچ نمایند [و فقه را از وی فراگیرند] . . .».

96- هجرت به فلسطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 71 - 4

4- هجرتگاه ابراهیم و لوط (ع) (شام_ فلسطین) ، برای تمام مردم جهان با برکت است .

و نَجِّينَه و لوطًا إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا لِلْعَالَمِينَ

«عالم» به معنای همه خلق و یا دسته ای از موجودات است. جمع آمدن آن (عالمین) برای بیان استغراق و شمول تمامی اصناف موجودات است. مقصود از آن در این آیه، همه مردم از تمامی اقوام و قبایل دور و نزدیک می باشد. گفتنی است نوع مفسران برآنند که مقصود از سرزمین مبارک، شام (فلسطین) است.

97- هجرت به محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 100 - 12، 18، 8

8 - مهاجرت به سوی پیامبر (صلی الله علیه و آله)، هجرت در راه خداست .

ص: 143

و من يهاجر في سبيل الله . . . و من يخرج من بيته مهاجراً الى الله ورسوله

12 _ هجرت به سوی خدا و رسول (صلی الله علیه و آله) ، موجب برخورداری از اجر و پاداش الهی

و من يخرج من بيته مهاجراً الى الله ورسوله . . . فقد وقع اجره على الله

18 _ مهاجران به سوی خدا و رسول (صلی الله علیه و آله) ، مشمول غفران و رحمت خاص الهی هستند .

و من يهاجر . . . فقد وقع اجره على الله و كان الله غفوراً رحيماً

98- هجرت به مدینه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 74 - 3

3 _ مسلمانانی که از هجرت به مدینه سر باز زدند و یا در راه خدا جهاد نکردند و یا مهاجران و دین خدا را یاری ندادند ، از دایره مؤمنان راستین خارج هستند .

و الذين ءامنوا و هاجروا . . . أولئك هم المؤمنون حقا

«أولئك» اشاره است به هر یک از «الذین» اول و دوم با ویژگیهایی که در توصیف آنها آمده است. با توجه به این معنا و دلالت ضمیر فصل (هم) بر حصر معلوم می شود کسانی که مجموع صفات یاد شده را نداشته، اگر چه برخی از آنها را دارا باشند مؤمن حقیقی نیستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 75 - 5

5 _ مهاجرت به مدینه از وظایف مهم مسلمانان صدر اسلام

و الذين ءامنوا من بعد و هاجروا

مراد از هجرت در این بخش از آیات، کوچ کردن مسلمانان از هر نقطه به مدینه منوره است. تأکید فراوان خداوند بر هجرت بیانگر اهمیت ویژه آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 41 - 4

4- محل هجرت مسلمانان مهاجر از مکه (به مدینه یا حبشه) جایگاهی شایسته و مناسب برای آنان

وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا ظَلَمُوا لَنبُوِّنَهُمْ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 40 - 5

5 - تشریح حکم جهاد ، پس از آوارگی مسلمانان از مکه و هجرت به مدینه

أُذُنٌ لِلَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 85 - 2

ص: 144

2- دفاع از حریم قرآن و پیروی از تعالیم آن ، عامل هجرت پیامبر (صلی الله علیه و آله) از مکه

إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لَرَادِّكَ إِلَىٰ مَعَادٍ

این که خداوند پیش از وعده به بازگشت پیامبر (صلی الله علیه و آله) به مکه، مسأله وجوب عمل به تعالیم قرآن را مطرح ساخته است؛ می تواند به علّت هجرت پیامبر (صلی الله علیه و آله) از مکه به مدینه اشاره داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 10 - 4

4- اقدام برخی از زنان مؤمن ، به هجرت از مکه به سوی مدینه ، پس از پیمان حدیبیه

يٰۤأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا

آیه شریفه _ بر اساس شأن نزول _ پس از هجرت برخی از زنان مکه به مدینه، نازل شده است.

99- هجرت به مشرق سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 60 - 2

2- خط سیر بنی اسرائیل ، از مصر به سمت مشرق بود . *

فَاتَّبَعُوهُمْ مَشْرِقِينَ

برداشت یاد شده بدان احتمال است که «مشرقین» _ چنان که برخی از مفسران گفته اند _ به معنای «قاصدین جهت الشرق» باشد.

100- هجرت پیروان شعيب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 90 - 6,7

6 _ مؤمنان به رسالت شعيب (ع) مصمم بر آیین توحيد و متابعت شعيب (ع) در خروج از شهر مدین

لئن اتبعتم شعيباً

7 _ اشراف کفرپیشه مدین با تأکید بر خسارتبار بودن همراهی شعيب (ع) ، در تلاش برای بازداشتن مؤمنان از متابعت او و خارج شدن

از شهر مدین

وقال الملاء .. لئن اتبعتم شعيباً إنكم إذا لخسرون

101- هجرت خانواده لوط (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 81 - 13

13_ نجات لوط (ع) و خانواده اش در گرو خروج آنان از دیار قوم لوط بود .

ص: 145

فأسر بأهلك بقطع من اليل

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

13 - شعراء - 26 - 171 - 4

4 - نجات لوط (ع) و اهلش از عذاب الهی ، در گرو خروج آنان از شهر

فنجینَه و أهله أجمعین . إلاَّ عَجُوزًا فی الغـبرین

از واژه «الغابرين» استفاده می شود که بر جای ماندگان در شهر، گرفتار عذاب شدند و بیرون روندگان از شهر نجات یافتند.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

13 - شعراء - 26 - 172 - 1

1 - هلاکت قوم لوط ، پس از خروج وی و خاندان مؤمنش از شهر

فنجینَه و أهله . . . ثمَّ دَمَّرْنَا الْأَخْرین

«تدمیر» (مصدر «دمرنا») مرادف «إهلاک» و به معنای نابود کردن و از میان برداشتن است؛ یعنی، «سپس دیگران را هلاک گردانیدیم».

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

18 - قمر - 54 - 34 - 6

6 - خروج مخفیانه خاندان لوط ، تدبیری الهی ، برای دفع مزاحمت کافران نسبت به ایشان *

نَجینَهم بسحر

انتخاب لحظات تاریک سحر برای خروج خاندان لوط، احتمال دارد از آن جهت باشد که خروج علنی، آنان را در معرض مزاحمت کافران قرار می داد.

102- هجرت خانواده موسی(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

13 - قصص - 28 - 29 - 2

2 - هجرت موسی (ع) به همراه همسر و فرزندانش از مدین ، پس از پایان یافتن مدت قراردادهش با شعیب (ع)

گرچه واژه «أهل» انصراف به زوجه دارد؛ لکن با توجه به تعبیر «امکثوا» (با خطاب جمع) معلوم می شود علاوه بر همسر حداقل دو نفر دیگر نیز _ که به احتمال قوی فرزندانش بوده اند _ او را همراهی می کردند.

103- هجرت در راه خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 66 - 6

6 _ بسیاری از مردم آمادگی جانبازی و نبرد با خویشان و هجرت در راه خدا را ندارند . *

ص: 146

و لو انا كتبنا عليهم ان يقتلوا انفسكم او اخرجوا من دياركم ما فعلوه الا قليل من

برخی بر آنند که مراد از «اقتلوا انفسکم»، جهاد و مراد از «اخرجوا من ديارکم»، هجرت است و تعبیر از جهاد به قتل نفس بدان جهت است که در زمان نزول آیه غالباً مسلمانان باید با خویشان خود نبرد می کردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 100 - 8,9,12,18

8 - مهاجرت به سوی پیامبر (صلی الله علیه و آله)، هجرت در راه خداست .

و من يهاجر في سبيل الله .. و من يخرج من بيته مهاجراً الى الله ورسوله

9 - اهل ایمان ، وظیفه دار مهاجرت به سوی رسول خدا

و من يخرج من بيته مهاجراً الى الله ورسوله

12 - هجرت به سوی خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)، موجب برخورداری از اجر و پاداش الهی

و من يخرج من بيته مهاجراً الى الله ورسوله .. فقد وقع اجره على الله

18 - مهاجران به سوی خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)، مشمول غفران و رحمت خاص الهی هستند .

و من يهاجر .. فقد وقع اجره على الله و كان الله غفوراً رحيماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 41 - 1,8,10,11,14

1- خداوند ، به مسلمانهایی که مورد ستم واقع شده و به خاطر او هجرت کردند ، جایگاه و مکانی شایسته در دنیا و پاداشی بس بزرگ تر در آخرت عطا می کند .

و الذين هاجروا في الله من بعد ما ظلموا لنبوتهم في الدنيا حسنة و لأجر الآخرة أ

«فی» در «فی الله» به معنای «لام» و برای تعلیل است. بنابراین معنای عبارت «هجرت برای کسب رضای خداوند» است.

8- در راه خدا بودن هجرت ، شرط ارزشمندی آن

هاجروا في الله

«فی» احتمال دارد به همان معنای خودش باشد و بنابراین مراد از آن می تواند «فی سبیل الله» باشد.

10- پاداش اخروی هجرت در راه خدا ، بسی برتر از پاداش دنیوی آن است .

و الذین هاجروا فی الله من بعد ما ظلموا لنبوئتهم فی الدنيا حسنه و لأجر الآخره أ

11- پاداش اخروی هجرت در راه خدا ، قابل توصیف نیست .

و الذین هاجروا فی الله . . . لنبوئتهم فی الدنيا حسنه و لأجر الآخره أكبر

مفضل علیه افعل تفضیل (أكبر) حذف شده است و حذف آن به منظور عمومیت دادن است. بنابراین معنای عبارت چنین می شود:
پاداش اخروی هجرت بزرگ تر از آن است که کسی بتواند آن را درک کند.

14- آگاه شدن از فواید دنیوی هجرت در راه خدا و پاداش اخروی آن ، مورد تمنی خداوند

و الذین هاجروا . . لو كانوا يعلمون

از جمله معناها و استعمالهای «لو» تمنی است و برداشت فوق بر این اساس است.

ص: 147

104- هجرت در صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 72 - 10

10 _ هجرت در صدر اسلام دارای اهمیتی برتر نسبت به جهاد در راه خدا

ما لکم من ولیتهم من شیء حتی یهاجروا

با توجه به صدر آیه که برخوردار از حق ولایت را مشروط به جهاد دانست، معلوم می شود هجرت در جعل ولایت بین مؤمنان کافی نیست. بنابراین ذکر کردن هجرت در این فراز (حتی یهاجروا) و مقید نساختن آن به جهاد این معنا را القا می کند که هجرت در راه خدا در صدر اسلام اهمیتی برتر از جهاد داشته است.

105- هجرت زنان مؤمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 10 - 4

4 - اقدام برخی از زنان مؤمن ، به هجرت از مکه به سوی مدینه ، پس از پیمان حدیبیه

ی_أیها الذین ءامنوا

آیه شریفه _ بر اساس شأن نزول _ پس از هجرت برخی از زنان مکه به مدینه، نازل شده است.

106- هجرت شبانه بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 77 - 1

1 - موسی (ع) ، مأمور به حرکت در آوردن شبانه بنی اسرائیل ، جهت خروج و هجرت از مصر

و لقد أوحینا إلی موسی أن أسر بعبادی

«إسراء» به معنای سیر شبانه و حرف «باء» برای تعدیه است، «أسر بعبادی»؛ یعنی، بندگان مرا شبانه حرکت بده [و از مصر خارج کن].

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 78 - 1

1 - موسی (ع) به فرمان خداوند، بنی اسرائیل را شبانه از مصر کوچ داد و از دریا گذراند.

أسر بعبادی .. فأتبعهم

حرف «فاء» در «فأتبعهم» فصیحه است؛ یعنی، از یک سری جملات محذوف قبل از خود حکایت می کند. حاصل آن جملات این است که موسی (ع) بنی اسرائیل را از مصر کوچ داد و فرعونیان نیز از حرکت آنان آگاه شدند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 52 - 1،5

1 - وحی خداوند به موسی (ع) در خارج ساختن شبانه بنی اسرائیل از سرزمین مصر

ص: 148

و أوحينا إلی موسی أن أسر بعبادی

5- ممانعت جدی حکومت فرعون از مهاجرت بنی اسرائیل و ترک سرزمین مصر

و أوحينا إلی موسی أن أسر بعبادی إنکم متبعون

فرمان الهی مبنی بر خروج مخفیانه و حرکت شبانه بنی اسرائیل و نیز تعبیر «إنکم متبعون» نشانگر ممانعت شدید حکومت فرعون نسبت به خروج بنی اسرائیل از مصر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 55 - 1

1 - خشم فرعونیان از گریز شبانه بنی اسرائیل به منظور ترک دیار مصر

و إنهم لنا لغائظون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 23 - 2

2- موسی (ع) ، مأمور خارج ساختن شبانه و مخفیانه بنی اسرائیل از مصر

فأسر بعبادی لیلاً

«إسراء» (مصدر «أسر») به معنای رفتن در شب است و «لیلاً» تأکید آن می باشد.

107- هجرت شبانه خانواده لوط (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 65 - 1,2,3,10,11

1- فرشتگان ، از حضرت لوط (ع) خواستار خارج ساختن خاندانش از شهر در پاسی از شب ، جهت نجات از عذاب الهی شدند .

فأسر بأهلک بقطع من الیل

2- حضرت لوط (ع) به نظارت و مراقبت بر خروج خاندانش از شهر برای در امان ماندن از عذاب الهی ، مأمور گردید .

فأسر بأهلک .. و اتبع أدب_رهم

مقصود از به دنبال خاندان رفتن (و اَتَّبِعْ أَدْبَارَهُمْ) می تواند کنایه از مراقبت و نظارت از خروج آنان باشد که مبادا کسی به شهر برگردد و از رفتن منصرف شود. جمله بعدی (و لایلتفت منکم...) مؤید همین مطلب است.

3- لوط (ع) ، مأموریت یافت که هم زمان با خارج ساختن خاندانش از شهر ، خود نیز در پی آنان حرکت کند .

فأسر بأهلک . . و اَتَّبِعْ أَدْبَارَهُمْ

10- « قال أبو جعفر (ع) : . . . « فلما جاء آل لوط المرسلون » . . . قالوا . . . « فأسر بأهلک » یا لوط إذا مضى لك من یومک هـ ذاً سبعة أيام و لیالیها « بقطع من اللیل » إذا مضى نصف اللیل « . . . و امضوا » من تلک اللیله « حیث تؤمرون » . . . ;

امام باقر(ع) فرمود: هنگامی که فرشتگان خدا به سوی خاندان لوط آمدند . . . گفتند: . . . ای لوط! پس از گذشت هفت شبانه روز از این تاریخ، در نیمه های شب خانواده خود را از این سرزمین بیرون ببر . . . و در آن شب به هر جا که فرماتان داده اند بروید. . .».

ص: 149

11- « عن أبي جعفر (ع) : إن الله تعالى لما أراد عذابهم (قوم لوط) بعث إليهم ملائكة وقالوا للوط : أسر بأهلك من هـ_ذه القرية الليله . . . فلما انتصف الليل سار لوط ببنااته . . . » ;

از امام باقر(ع) روایت شده است که فرمود:.. هنگامی که خداوند تعالی اراده کرد قوم لوط را عذاب کند، فرشتگانی را به سوی آنان فرستاد... آنان به لوط(ع) گفتند: امشب خانواده خود را از این قریه کوچ بده... چون شب به نیمه رسید آن حضرت به همراهی دخترانش کوچ کرد...».

108- هجرت شبانه لوط (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 81 - 11,27

11_ فرشتگان ، از لوط (ع) خواستند تا خانواده خویش را شبانه از منطقه قومش خارج سازد .

فأسر بأهلك بقطع من الليل

«اسراء» (مصدر أسر) به معنای کوچ کردن شبانه است و «باء» در «بأهلك» برای تعدیه می باشد و «ال» در «الليل» عهد حضوری است. بنابراین معنای جمله «فأسر...» چنین می شود: [ای لوط!] خانواده خویش را در پاره ای از این شب کوچ ده.

27_ « عن أبي جعفر (ع) : إن الله تعالى لما أراد عذابهم (قوم لوط) بعث إليهم ملائكة وقالوا للوط : أسر بأهلك من هـ_ذه القرية الليله . . . فلما إنتصف الليل سار لوط ببنااته . . . » ;

از امام باقر روایت شده است:.. هنگامی که خداوند اراده کرد قوم لوط را عذاب کند، فرشتگانی را به سوی آنان فرستاد... آنان به لوط گفتند: امشب خانواده خود را از این آبادی برون ببر... چون شب به نیمه رسید، لوط دختران خود را از آبادی بیرون برد...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 65 - 11,10,3

1- فرشتگان ، از حضرت لوط (ع) خواستار خارج ساختن خاندانش از شهر در پاسی از شب ، جهت نجات از عذاب الهی شدند .

فأسر بأهلك بقطع من الليل

3- لوط (ع) ، مأموریت یافت که هم زمان با خارج ساختن خاندانش از شهر ، خود نیز در پی آنان حرکت کند .

فأسر بأهلك . . . و اتبع أدبهم

10- « قال أبو جعفر (ع) : « فلما جاء آل لوط المرسلون » قالوا . . . « فأسر بأهلك » یا لوط إذا مضى لك من يومك هـ_ذا سبعة

أيام ولياليها « بقطع من الليل » إذا مضى نصف الليل « . . . و امضوا » من تلك الليلة « حيث تؤمرون » . . . ;

امام باقر(ع) فرمود: هنگامی که فرشتگان خدا به سوی خاندان لوط آمدند . . . گفتند: . . . ای لوط! پس از گذشت هفت شبانه روز از این تاریخ، در نیمه های شب خانواده خود را از این سرزمین بیرون ببر . . . و در آن شب به هر جا که فرماتان داده اند بروید. . .».

11- « عن أبي جعفر (ع) : . . . إن الله تعالى لما أراد عذابهم (قوم لوط) . . . بعث إليهم ملائكة . . . وقالوا للوط : أسر بأهلك من هذه القرية الليلة . . . فلما انتصف الليل سار لوط بيناته . . . ;

از امام باقر(ع) روایت شده است که فرمود: . . . هنگامی که خداوند تعالی اراده کرد قوم لوط را عذاب کند، فرشتگانی را به سوی

آنان فرستاد ... آنان به لوط(ع) گفتند: امشب خانواده خود را از این قریه کوچ بده ... چون شب به نیمه رسید آن حضرت به همراهی دخترانش کوچ کرد...».

109- هجرت شعیب(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 90 - 5

5_ شعیب (ع) پس از اعلان پایداریش بر توحید و رد پیشنهاد اشراف کفرپیشه (بازگشت به آیین شرک) ، خروج از دیار مدین را برگزید .

لئن اتبعتم شعيباً

برداشت فوق بر این اساس است که مراد از «اتبعتم شعيباً»، پیروی از شعیب(ع) در خروج از شهر مدین باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 93 - 4، 2، 1

1_ شعیب (ع) پس از حتمیت نزول عذاب الهی بر تکذیب کنندگان رسالتش ، از آنان فاصله گرفت و به دیاری دیگر شتافت .

فتولی عنهم

2_ شعیب (ع) با دلسوزی بر کافران مشرف به هلاکت ، از آنان اعراض کرد و شهر مدین را ترک گفت .

فتولی عنهم و قال يقوم

لحن آیه و نیز اضافه کلمه «قوم» به یاء متکلم نشان از تحسّر و دلسوزی شعیب به مردم خویش دارد.

4_ شعیب (ع) هنگام خروجش از میان مردم مدین ، اتمام حجت الهی بر آنان را به ایشان گوشزد کرد .

فتولی عنهم و قال يقوم لقد أبلغتكم رسلت ربي

110- هجرت صالح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 79 - 5، 2، 1

1_ صالح (ع) پس از حتمی شدن نزول عذاب الهی بر اثر پی کردن ناقه ، از قوم خویش فاصله گرفت و به دیاری دیگر شتافت .

جملہ «تولی عنہم» عطف بر «فَعَقَرُوا النَّاقَةَ» در آیه 77 است.

2_ صالح (ع) با دریغ و دلسوزی بر ثمودیان مشرف به هلاکت از میان آنان رفت .

فتولی عنہم و قال یقوم

لحن آیه و نیز اضافه کلمه «قوم» به یاء متکلم، بیانگر تحسر و دلسوزی صالح نسبت به مردم خویش است.

5_ صالح (ع) هنگام خروجش از میان قوم ثمود، اتمام حجت الہی بر آنان را به ایشان گوشزد کرد .

فتولی عنہم و قال یقوم لقد أبلغتکم رسالہ ربی

111- هجرت عنلی بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 23 - 10، 9

9- گریز عنلی بنی اسرائیل از قلمرو فرعونیان ، امری غیرقابل تحمل برای نظام فرعونی

إتکم متّبعون

10- مهاجرت عنلی بنی اسرائیل از سرزمین مصر ، امری غیرممکن برای آنان

فأسر بعبادی لیلاً إتکم متّبعون

112- هجرت لوط (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 82 - 6

6_ لوط ، پیامبری مهاجر به دیار سدوم ، نه اهل آن سامان *

أخرجوهم من قریتکم

خداوند پیامبران پیش از لوط و پیامبر پس از وی، یعنی شعیب، را برادر قومشان خواند. ولی در مورد بعثت لوط چنین تعبیری آورده نشد. این مطلب می تواند اشاره به این باشد که لوط از افراد امت قوش نبوده است. انتساب «قریه» به مخالفان لوط با اضافه آن به «کم» می تواند بیانگر این باشد که لوط از مهاجران به آن دیار بوده است و آن دیار بنا بر گفته مفسران بخشی از سرزمین کنعان بوده که به شهر سدوم معروف بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 83 - 2

2_ خداوند با خارج ساختن لوط و بستگان قوش از دیارشان ، وی را از عذاب مقدر شده برای قوم لوط نجات بخشید .

فانجینه و أهله

چون جمله «فانجینه» در مقابل جمله «كانت من الغبرین» (همسر لوط در زمره باقی ماندگان بود) قرار گرفته است، معلوم می شود نجات از عذاب قوم لوط در گرو خارج شدن از شهر و دیار آنان بوده است. بنابراین «فانجینه» یعنی: فانجینه باخارجنا اياه من بینهم.

13_ نجات لوط (ع) و خانواده اش در گرو خروج آنان از دیار قوم لوط بود .

فأسر بأهلک بقطع من الیل

14_ لوط (ع) موظف بود پیش از نزول عذاب ، به طور محرمانه و بدون آگاهی قومش ، از دیار آنان خارج شود .

فأسر بأهلک بقطع من الیل

تأکید فرشتگان بر اینکه لوط(ع) باید شبانه کوچ کند، می تواند اشاره به برداشت فوق باشد. گفتنی است که این احتمال، در

صورتی موجه است که سخن فرشتگان با لوط(ع) (فأسر...) در شب نزول عذاب نبوده باشد؛ بلکه در روز قبل، آن سخن ایراد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 71 - 2،4

2- حضرت ابراهیم و لوط (ع) ، از جامعه آلوده خود به سرزمینی برکت خیز هجرت کردند .

إلى الأرض التي بركنا فيها

4- هجرتگاه ابراهیم و لوط (ع) (شام_ فلسطین) ، برای تمام مردم جهان با برکت است .

ونجیناه و لوطاً إلى الأرض التي بركنا فيها للعالمين

«عالم» به معنای همه خلق و یا دسته ای از موجودات است. جمع آمدن آن (عالمین) برای بیان استغراق و شمول تمامی اصناف موجودات است. مقصود از آن در این آیه، همه مردم از تمامی اقوام و قبایل دور و نزدیک می باشد. گفتنی است نوع مفسران برآنند که مقصود از سرزمین مبارک، شام (فلسطین) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 171 - 4

4- نجات لوط (ع) و اهلش از عذاب الهی ، در گرو خروج آنان از شهر

فنجینَه و أهله أجمعین . إلا عجوزاً فی الغبرین

از واژه «الغابین» استفاده می شود که بر جای ماندگان در شهر، گرفتار عذاب شدند و بیرون روندگان از شهر نجات یافتند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 26 - 13،2

2- حضرت لوط (ع) پس از ایمان آوردن به حضرت ابراهیم (ع) تصمیم گرفت به سرزمین دیگری هجرت کند .

فأمن له لوط وقال إني مهاجر إلى ربي

بنابراین احتمال که مرجع ضمیر فاعلی «قال» به قرینه «فأمن له لوط» حضرت لوط(ع) باشد، نکته بالا، قابل استفاده است.

13 - «عن أبي جعفر (ع) : « . . . فأمن له لوط » و خرج مهاجراً إلى الشام هو و ساره و لوط ;

از امام باقر(ع) روایت شده که: «.. لوط، ابراهیم(ع) را تصدیق کرد و با آن حضرت و ساره به شام هجرت کرد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 135 - 7

7- نجات لوط (ع) و مؤمنان، از عذاب الهی، با خروج از شهر انجام پذیرفت.

إِلَّا عَجُوزًا فِي الْغَابِرِينَ

از آمدن تعبیر «غابرین» (بازماندگان) درباره همسر کافر و هلاک شده همسر لوط، برداشت یاد شده به دست می آید.

113- هجرت محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 153

1 - نصرت خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) در سخت ترین شرایط هجرت، نشان قدرت و بی نیازی خدا از نصرت دیگران برای تحقق اراده خویش است.

و الله على كل شيء قدير. إلا تنصروه فقد نصره الله إذ أخرجه الذين كفروا

3 - خروج پیامبر (صلی الله علیه و آله) از مکه و اقدام آن حضرت به هجرت، امری ناخواسته و تحت فشار کافران بود.

إذ أخرجه الذين كفروا

بدیهی است که خروج پیامبر (صلی الله علیه و آله) از مکه، به اراده خود آن حضرت صورت گرفت ولی از آن جهت که تحت فشار و جوّ ارباب بود، خداوند اخراج را به کافران نسبت داده است.

9 - نگرانی فرد همراه پیامبر (صلی الله علیه و آله) (ابوبکر) به هنگام هجرت از مکه به مدینه و دلداری رسول خدا (صلی الله علیه و آله) به وی

إذ يقول لصاحبه لا تحزن إن الله معنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 4 - 10

10 - هجرت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مسلمانان و موضع گیری آنان در برابر مشرکان، حرکتی ابراهیمی

قد كانت لكم أسوه حسنه فی إبرهیم و الذین معه

با توجه به آیات پیشین - که درباره هجرت و موضع گیری بایسته مسلمانان در برابر مشرکان است - طرح «اسوه» بودن ابراهیم (ع) پس از این آیات و توصیه ها، مطلب بالا را می فهماند.

114- هجرت مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 195 - 24

24 - آوارگی و هجرت برخی مسلمانان صدر اسلام و شکنجه و آزار آنان در راه خدا

فألذین هاجروا و اخرجوا من دیارهم و اودوا فی سبیلی

جمله «فَالَّذِينَ ...»، هر چند بیان یک ضابطه کلی است، ولی به قرینه ماضی بودن فعلهای «هاجروا و ...»، ناظر به تحقق هجرت، اخراج و آزار نیز هست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 100 - 1

1_ مسلمانان، در صورت مهاجرت، علی رغم پندار دشمنان، محیط های مناسبی برای زندگی خواهند یافت.

و من يهاجر في سبيل الله يجد في الارض مراغماً كثيراً وسعه

«مراغماً»، اسم مکان و به معنای سرزمین و راه است که با نظر به ماده آن، «رغم» (خاک) این معنا در آن اشراب شده که یافتن سرزمین برای زندگی، علی رغم موانع و تضییقاتی است که دشمنان در برابر هجرت مسلمانان ایجاد می کردند.

ص: 154

115- هجرت مسلمانان از مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 56 - 4

4- توصیه خداوند ، به مسلمانان مکه برای هجرت از مکه جهت انجام شایسته عبادت خدا

ی_عبادی . . . إنَّ أرضی وسعه فإیّی فاعبدون

116- هجرت مسلمانان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 191 - 4

4- مشرکان مکه ، مسلمانان صدر اسلام را از مکه اخراج و آنان را به هجرت وادار کردند .

و أخرجوهم من حیث أخرجوکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 72 - 9

9_ هجرت مسلمانان در صدر اسلام دارای اهمیتی ویژه

و الذین ءامنوا و لم یهاجروا ما لکم من ولیتهم من شیء

نهی از یاری رسانی به مؤمنان غیر مهاجر و حکم به قطع ولایت با آنان می تواند اشاره به اهمیت هجرت در صدر اسلام داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 41 - 4

4- محل هجرت مسلمانان مهاجر از مکه (به مدینه یا حبشه) جایگاهی شایسته و مناسب برای آنان

و الذین هاجروا فی الله من بعد ما ظلموا لنبوئنهم فی الدنيا حسنه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 110 - 4

4- هجرت برخی از مسلمانان صدر اسلام (به حبشه) ، پس از تحمل رنج و شکنجه دشمنان

للذین هاجروا من بعد ما فتنوا

یکی از معانی «فتنه» آزار و شکنجه می باشد (مفردات راغب) و برداشت فوق مبتنی بر این معناست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 4 - 10

10 - هجرت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مسلمانان و موضع گیری آنان در برابر مشرکان ، حرکتی ابراهیمی

قد کانت لکم أسوه حسنه فی إبرهیم و الذین معه

با توجه به آیات پیشین _ که درباره هجرت و موضع گیری بایسته مسلمانان در برابر مشرکان است _ طرح «اسوه» بودن

ص: 155

ابراهیم(ع) پس از این آیات و توصیه ها، مطلب بالا را می فهماند.

117- هجرت مسلمانان مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 40 - 5

5- تشریح حکم جهاد، پس از آوارگی مسلمانان از مکه و هجرت به مدینه

أذن للذين يقرءون... الذين أخرجوا من ديارهم بغير حق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 60 - 5

5- مسلمانان مکه، در صورت هجرت از مکه، نگران معاش خود بودند.

إن أرضي وسعه... و كآئن من دابة لاتحمل رزقها الله يرزقها وإياكم

این که خداوند پس از توصیه به هجرت برای حفظ ارزش دینی، رازقیت خود را مطرح می کند و یادآوری می کند که خیلی از جنبندگان، قادر به تأمین روزی خود نیستند، احتمال دارد درصدد دفع توهم و پرسشی باشد که مسلمانان، آن را در ذهن خود داشته اند. برداشت بالا براساس احتمال یاد شده است.

118- هجرت موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 99 - 6

6- ابراهیم(ع)، افراد مؤمن و موحد را، به هجرت از سرزمین شرک تشویق می کرد.

وقال إني ذاهب إلى ربّي

اعلام ابراهیم(ع) به هجرت خود از سرزمین شرک، ممکن است به این جهت باشد که افراد اندکی که ایمان آورده و موحد شده اند، همانند او هجرت کنند.

119- هجرت موسی(ع) از مدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- هجرت موسی (ع) به همراه همسر و فرزندانش از مدین، پس از پایان یافتن مدت قراردادش با شعیب (ع)

فلما قضی موسی الأجل و سار بأهله

گرچه واژه «أهل» انصراف به زوجه دارد؛ لکن با توجه به تعبیر «امکثوا» (با خطاب جمع) معلوم می شود علاوه بر همسر حداقل دو نفر دیگر نیز - که به احتمال قوی فرزندانش بوده اند - او را همراهی می کردند.

3- ورود موسی (ع) به صحرای سینا در مهاجرت از مدین

ص: 156

ءانس من جانب الطور نَارًا

«طور» معادل «جبل» (کوه) است و مراد از آن، طور واقع در سرزمین سینا می باشد.

120- هجرت موسی (ع) از مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 62 - 9

9- عدم اطلاع قلبی موسی (ع) از مراحل بعدی برنامه الهی برای او، پس از مهاجرت از مصر

إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ

تعبیر «سیهدین» می رساند که موسی (ع) از آغاز تمامی برنامه را نمی دانسته و در لحظه نزدیکی سپاه فرعون و روبه رو شدن با دریا، منتظر دستور خداوند بوده است.

121- هجرت موسی (ع) به مدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 22 - 4، 2، 1

1- تلاش موسی (ع) پس از خروج از شهر مصر، برای رساندن خود به سمت منتهی به مدین

فخرج منها .. و لَمَّا تَوَجَّه تَلْقَاءَ مَدِينِ

تعبیر «لَمَّا تَوَجَّه ..» نشان می دهد که موسی (ع) هم زمان با خارج شدن از شهر مصر، در جهت مدین قرار نداشت؛ بلکه مدتی راه پیمود تا خود را در آن سمت قرار دهد.

2- قرار گرفتن موسی (ع) در جهت منتهی به مدین و روانه شدن وی به سوی آن

و لَمَّا تَوَجَّه تَلْقَاءَ مَدِينِ

«تَوَجَّه» (مصدر «تَوَجَّه») به معنای روی آوردن و «تَلْقَاء» معادل جانب است. «و لَمَّا تَوَجَّه تَلْقَاءَ مَدِينِ»؛ یعنی، «لَمَّا صرف وجهه هذاه مدین»، (همین که روی به جانب مدین آورد...).

4- موسی (ع) ناآشنا به راه منتهی به مدین

و لَمَّا تَوَجَّه تَلْقَاءَ مَدِينِ قَالَ عَسَى رَبِّي أَن يَهْدِيَنِي سَوَاءَ السَّبِيلِ

مطلب یاد شده با توجه به نیایش موسی (ع) به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 23 - 20، 1

1 - موسی (ع) مسافت میان مصر تا مدین را بدون حادثه ای در خور بیان طی کرد .

فخرج منها .. و لَمَّا وَرَدَ مَاءَ مَدِينِ

پرداختن قرآن به مقطع ورود موسی (ع) به حوالی مدین و سکوت از حوادث بین راه، نشان می دهد که برای وی از مصر تا مدین رخداد درخور ذکری اتفاق نیفتاده بود.

20 - تقارن هجرت موسی (ع) به مدین با دوران پیری شعیب (ع)

قالتا .. و أبونا شيخ كبير

ص: 157

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 24 - 5

5 - هم زمانی هجرت موسی (ع) به مدین با فصل گرما

ثم تولى إلى الظلّ

122- هجرت مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 74 - 1

1_ مؤمنانی که به مدینه هجرت نموده و در راه خدا جهاد کردند ، مؤمنانی حقیقی و راستین هستند .

و الذين ءامنوا و هاجروا .. أولئك هم المؤمنون حقا

حق، به معنای ثابت بودن و حقیقت داشتن است و «حقا» هم می تواند صفت برای مفعول مطلق محذوف باشد، یعنی (هم المؤمنون ایمانا حقا) و هم می تواند مفعول مطلق برای فعل مقدر (احقه) باشد. به هر تقدیر بیانگر این است که دارندگان صفات یاد شده از ایمان حقیقی و راستین برخوردار هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 99 - 6

6- ابراهیم (ع) ، افراد مؤمن و موحد را ، به هجرت از سرزمین شرک تشویق می کرد .

و قال إني ذاهب إلى ربّي

اعلام ابراهیم(ع) به هجرت خود از سرزمین شرک، ممکن است به این جهت باشد که افراد اندکی که ایمان آورده و موحد شده اند، همانند او هجرت کنند.

123- هجرت مؤمنان قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 135 - 7

7- نجات لوط (ع) و مؤمنان ، از عذاب الهی ، با خروج از شهر انجام پذیرفت .

إلا عجوزاً فى الغـبرين

از آمدن تعبیر «غابرین» (بازماندگان) درباره همسر کافر و هلاک شده همسر لوط، برداشت یاد شده به دست می آید.

124- هجرت یونس (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 87 - 2,5,6,7

ص: 158

2- یونس (ع) خشمگینانه از میان قومش بیرون رفت و به سرزمین دیگری هجرت کرد .

إذ ذهب مغضبًا

آن چه از نظر مفسران و مورخان استفاده می شود، این است که یونس(ع) از میان قومش، به خاطر ایمان نیاوردنشان، خشمگینانه بیرون رفت و به جای دیگری هجرت کرد و آیه شریفه ناظر به این داستان است.

5- گمان یونس (ع) در سخت نگرفتن خداوند بر وی ، نسبت به ترک قوم خویش

إذ ذهب مغضبًا فظنّ أن لن نقدر عليه

یکی از معنای «قدر»، سخت گرفتن و تنگ گرفتن (ضیق) است (مفردات راغب). برداشت یاد شده مبتنی بر این معنا است.

6- گمان یونس (ع) به مجازات نشدن او از جانب خداوند ، در زمینه بیرون آمدنش از میان قوم خود و هجرت به سرزمینی دیگر

فظنّ أن لن نقدر عليه

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که «قدر» به معنای «قضا» و «حکم» باشد. گفتنی است که ذیل آیه (إني كنت من الظالمين) مؤید همین برداشت است.

7- یونس (ع) در بیرون آمدن از میان قوم کافر خود و هجرت به سرزمین دیگر ، دچار خشم بی جا و گمان نادرست شد . *

إذ ذهب مغضبًا فظنّ أن لن نقدر عليه

125- همسفر محمد (صلی الله علیه و آله) در هجرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 40 - 10، 9، 6

6_ همسفری تنها یک نفر با پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، هنگام خروج از مکه به سوی غار ثور

إذ أخرجهم الذين كفروا ثاني اثنين إذ هما في الغار

«ال» در «الغار» برای عهد است و اشاره به غار ثور دارد.

9_ نگرانی فرد همراه پیامبر (صلی الله علیه و آله) (ابوبکر) به هنگام هجرت از مکه به مدینه و دلداری رسول خدا (صلی الله علیه و آله) به وی

إذ يقول لصاحبه لا تحزن إن الله معنا

10 _ اعتماد و اطمینان پیامبر (صلی الله علیه و آله) به نصرت الهی نسبت به او و فرد همراهش (ابوبکر) در خلاصی از توطئه کافران مکه

لا تحزن إن الله معنا

ص: 159

5- هجوم

1- آثار هجوم اصحاب فيل

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

20 - قريش - 106 - 2 - 4

4 - هجوم اصحاب فيل به مکه ، کاروان های تجارتي قريش در تابستان و زمستان را با خطري جدی مواجه ساخته بود .

ايل_فهم رحله الشتاء و الصيف

2- آثار هجوم دشمن به مدینه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

14 - احزاب - 33 - 11 - 2

2 - مسلمانان مدینه ، با هجوم احزاب متحد به آنان ، دچار اضطراب و تزلزل شديد شدند .

و زلزلوا زلزالاً شديداً

3- آثار هجوم غافلگیرانه به دشمنان

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

20 - عاديات - 100 - 3 - 2

2 - هجوم غافلگیرانه بر دشمن در صبحگاه ، پس از حرکت سريع سپاهيان در شب ، شيوه ای کارساز در جهاد

فالمغیرت صبحاً

4- اختفای وقت هجوم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

20 - عاديات - 100 - 3 - 3

3 - پنهان داشتن زمان يورش بر دشمن و هجوم در لحظه های استراحت او ، روشی مطلوب در جهاد

فالمغیرت صبحاً

5- ایمنی از هجوم مأجوج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 94 - 7

7- آسیب پذیران از هجوم یأجوج و مأجوج ، از ذوالقرنین برای ساختن سدّی در میانه دو رشته کوه بلند در برابر هجوم آن متجاوزان ، کمک خواستند .

قالوا یٰ ذالقرنین .. تجعل بیننا و بینهم سدًّا

6- ایمنی از هجوم یأجوج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 94 - 7

7- آسیب پذیران از هجوم یأجوج و مأجوج ، از ذوالقرنین برای ساختن سدّی در میانه دو رشته کوه بلند در برابر هجوم آن متجاوزان ، کمک خواستند .

قالوا یٰ ذالقرنین .. تجعل بیننا و بینهم سدًّا

7- دفع هجوم کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 22 - 2

2 - مسلمانان ، قادر به دفع هجوم کافران ، در صورت عدم انعقاد صلح حدیبیه و ناگزیری از جنگ *

و لوق_تلکم الذین کفروا لوّلوا الأدب_ر

برداشت یاد شده بدان احتمال است که «لوقاتکم» نظر به گذشته داشته باشد؛ یعنی ، خداوند گرچه فتح مبین (صلح حدیبیه) را برای شما رقم زد و در پرتو آن ثمرات زیادی را برای شما به بار آورد؛ اما اگر این صلح هم صورت نمی گرفت و کافران به نبرد با شما بر می خاستند ، شما با قدرت ایمانی و رهبری پیامبر (صلی الله علیه و آله) آنان را منهزم می ساختید.

8- راههای هجوم مأجوج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- میانه دو کوه مرتفع و سدآسا، تنها راه نفوذ و حمله یاجوج و ماجوج (مغول و تاتار) علیه همسایگان خود بود.

فهل نجعل لك خرجًا علی أن تجعل بیننا و بینهم سدًّا

ص: 161

9- راههای هجوم یاجوج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 94 - 6

6- میانه دو کوه مرتفع و سدآسا، تنها راه نفوذ و حمله یاجوج و ماجوج (مغول و تاتار) علیه همسایگان خود بود .

فهل نجعل لك خرجًا علی أن تجعل بیننا و بینهم سدًا

10- کیفر هجوم به کعبه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فیل - 105 - 5 - 7

7 - هجوم آورندگان به کعبه و حرمت شکنان آن، در معرض عذابی سخت از جانب خداوند

فجعلهم كعصف مأكول

نقل داستان ابرهه، با جمله «الم تر»، دل گرمی دادن به مؤمنان و تهدید کسانی است که حرمت کعبه را پاس نمی دارند.

11- مبارزه با هجوم دشمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 94 - 11

11- تهیه و تدارک استحکامات دفاعی، جهت جلوگیری از رخنه مفسدان و دشمنان ویرانگر، امری لازم است .

إنّ یاجوج و ماجوج مفسدون فی الأرض فهل نجعل لك خرجًا

12- مبارزه با هجوم مفسدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 94 - 11

11- تهیه و تدارک استحکامات دفاعی، جهت جلوگیری از رخنه مفسدان و دشمنان ویرانگر، امری لازم است .

إنّ یاجوج و ماجوج مفسدون فی الأرض فهل نجعل لك خرجًا

13- ممانعت از هجوم مفسدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 97 - 4

ص: 162

4- پیش گیری از هجوم مفسدان به جامعه ، وظیفه حاکمان الهی است .

فما اسط_عوا أن يظهروه و ما استط_عوا له نقبًا

14- وسعت هجوم مأجوج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 96 - 4

4- پیش گویی قرآن به هجوم سریع و فتوحات فراگیر یأجوج و مأجوج در سراسر زمین در آینده

حتّی إذا فتحت یأجوج و مأجوج و هم من کلّ حدب ینسلون

اضافه شدن لفظ عموم «کلّ» بر اسم نکره «حدب» بیانگر این است که ماجرای یأجوج و مأجوج مربوط به سرزمین خاصی نیست؛ بلکه شامل تمامی سرزمین ها و جهانی خواهد بود.

15- وسعت هجوم یأجوج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 96 - 4

4- پیش گویی قرآن به هجوم سریع و فتوحات فراگیر یأجوج و مأجوج در سراسر زمین در آینده

حتّی إذا فتحت یأجوج و مأجوج و هم من کلّ حدب ینسلون

اضافه شدن لفظ عموم «کلّ» بر اسم نکره «حدب» بیانگر این است که ماجرای یأجوج و مأجوج مربوط به سرزمین خاصی نیست؛ بلکه شامل تمامی سرزمین ها و جهانی خواهد بود.

16- وقت هجوم مجاهدان غزوه ذات السلاسل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 5 - 3

3 - مجاهدان در غزوه « ذات السلاسل » با اسبان دونده ای که از ضربه سم آنها برق می جهید ، صبحگاهان بر دشمن تاختند و در میان غبار پای اسبان ، خود را به قلب دشمن رساندند .

و الع_دی_ت ضبجًا . فالموری_ت قدحًا . فالمغیرت صبجًا . فأثرن به نقعًا . فوسطن به

براساس بعضی از روایات، این آیات به غزوه «ذات السلاسل» نظر دارد.

17- هجوم ابرهه به مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فیل - 105 - 1 - 5

ص: 163

5 - هجوم ابرهه به مکه با سپاه‌یانی فیل سوار و سرکوب شدید آنان از جانب خداوند

الم تر كيف فعل ربك بأصحـ ب الفيل

آیات این سوره، به داستان «ابرهه» نظر دارد که شهرت آن تا حد مبدأ تاریخ شدن، از تصریح به نام او، بی نیاز ساخته است.

18- هجوم اصحاب فیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فیل - 105 - 1 - 5

5 - هجوم ابرهه به مکه با سپاه‌یانی فیل سوار و سرکوب شدید آنان از جانب خداوند

الم تر كيف فعل ربك بأصحـ ب الفيل

آیات این سوره، به داستان «ابرهه» نظر دارد که شهرت آن تا حد مبدأ تاریخ شدن، از تصریح به نام او، بی نیاز ساخته است.

19- هجوم اصحاب فیل به مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قریش - 106 - 2 - 4

4 - هجوم اصحاب فیل به مکه، کاروان‌های تجارتی قریش در تابستان و زمستان را با خطری جدی مواجه ساخته بود.

ایل- فهم رحله الشتاء و الصيف

20- هجوم به دشمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 3 - 1,3

1 - سوگند خداوند، به اسبان مجاهدان که هنگام صبحدم بر دشمنان تاخته و آنان را غافلگیر کرده اند.

فالمغیرت صبحاً

«اغاره» (مصدر «مغیرات»)، به معنای تاختن سریع اسب برای غارت کردن یا غیر آن است (قاموس). «صبحاً» ظرف و تاختن در صبحگاه، کنایه از غافلگیر کردن دشمن است.

3 - پنهان داشتن زمان یورش بر دشمن و هجوم در لحظه های استراحت او، روشی مطلوب در جهاد

فالمغیرت صبحاً

21- هجوم به وسط سپاه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 5 - 1,2

ص: 164

1 - سوگند خداوند ، به اسبانی که هنگام جهاد ، خود را به قلب سپاه دشمن زده ، رزمندگان را برای نبرد همه جانبه یاری می دادند .

فوسطن به جمعاً

«جمع»، به معنای جماعت و گروه است. این کلمه مصدری است که به صورت اسم به کار می رود (مصباح). ضمیر «به» به «عَدُو» (دویدن) _ که از «عادیات» انتزاع شده است _ بازمی گردد.

2 - آسیب زدن به قلب سپاه دشمن و از کار انداختن مرکزیت آن ، رزمی در خور تمجید و سوگند خداوند

فوسطن به جمعاً

22- هجوم پرندگان بر اصحاب فیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فیل - 105 - 3 - 1

1 - خداوند ، پرندگانی فراوان و ناشناخته را بر اصحاب فیل ، حمله‌ور ساخت و آنها گروه گروه و پیاپی بر آنان هجوم بردند .

و أرسل علیهم طیراً أبابیل

نکره آمدن «طیراً» (اسم جمع «طائر») بر ناشناخته بودن آنها دلالت دارد. توصیف آن به «أباییل» _ که یا به معنای دسته دسته و یا پی در پی است (قاموس) _ بیانگر آن است که یورش پرندگان بر اصحاب فیل، تدریجی بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فیل - 105 - 5 - 2

2 - تأثیر هجوم پرندگان به اصحاب فیل ، به دست خداوند و مستند به او است .

ترمیهم .. فجعلهم کعصف مأکول

فاعل «ترمیهم»، پرندگان و فاعل «جعلهم»، خداوند است؛ یعنی، کار از آنها و اثر از خداوند بود.

23- هجوم در صبح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 3 - 2، 1

1 - سوگند خداوند ، به اسبان مجاهدان که هنگام صبحدم بر دشمنان تاخته و آنان را غافلگیر کرده اند .

فالمغیرت صبیحاً

«اغاره» (مصدر «مغیرات»)، به معنای تاختن سریع اسب برای غارت کردن یا غیر آن است (قاموس). «صبیحاً» ظرف و تاختن در صبحگاه، کنایه از غافلگیر کردن دشمن است.

2- هجوم غافلگیرانه بر دشمن در صبحگاه، پس از حرکت سریع سپاهیان در شب، شیوه ای کارساز در جهاد

فالمغیرت صبیحاً

ص: 165

24- هجوم دشمن به مدینه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 10 - 15، 14، 11، 8، 5، 3، 1

1 - مسلمانان مدینه، از ناحیه بالا و پایین مدینه، در محاصره دشمن (احزاب متحد) قرار گرفتند.

إذ جاءوكم من فوقكم و من أسفل منكم

3 - ائتلاف احزاب مختلف و لشگرکشی آنان علیه مسلمانان مدینه و شکست شان، شایسته یادآوری است.

إذ جاءوكم من فوقكم و من أسفل منكم

«إذ جاءوكم» عطف بر «إذ جاتکم» در آیه پیش و متعلق فعل «أذکروا» در همان آیه است.

5 - هجوم احزاب متحد به سوی مدینه، باعث وحشت و نگرانی مسلمانان شد.

إذ جاءوكم . . . و إذ زاغت الأبصار

«زاغت الأبصار» می تواند کنایه از به وجود آمدن آن چنان وحشتی باشد که چشم شخص، قدرت دید و تشخیص را از دست می دهد.

8 - هجوم احزاب متحد به مدینه، برای درهم شکستن مسلمانان، مسلمانان را به قدری وحشت زده کرد که همانند افراد محتضر شدند.

إذ جاءوكم . . . و إذ زاغت الأبصار و بلغت القلوب الحناجر

مراد از به حنجره رسیدن قلب ها، خفگی و به حال مرگ افتادن است.

11 - ایام هجوم احزاب متحد به مدینه، روزهایی بس سخت و نگران کننده برای مسلمانان بود.

إذ جاءوكم . . . و إذ زاغت الأبصار و بلغت القلوب الحناجر

14 - عارض شدن بدگمانی به خدا در مسلمانان، در پی هجوم احزاب متحد به مدینه

إذ جاءوكم . . . و تظنون بالله الظنونا

احتمال دارد که مخاطب فعل «تظنون» مسلمانان باشند و یکی از احتمال های «الظنونا» بدگمانی باشد. آیات بعدی می تواند قرینه ای بر نکته یاد شده باشد.

15 - ظن و گمان های مردم مدینه درباره وعده های خدا، در پی هجوم احزاب متحد، علاوه بر گوناگونی، نوبه نو و در حال تجدید شدن

بود .

و تظنّون بالله الظنونا

آوردن فعل مضارع «تظنّون» به منظور بیان پدید آمدن گمان، می تواند بیان کننده تداوم و تجدید شدن آن باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 11 - 3، 1

1 - هجوم احزاب متّحد به مدینه ، وسیله امتحان مسلمانان آن دیار بود .

هنالك ابتلى المؤمنون

3 - مسلمانان مدینه ، با هجوم احزاب متّحد ، در شرایط سختی قرار گرفتند .

وزلزلوا زلزالاً شديداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 14 - 5

5 - در صورت نفوذ دشمن به مدینه ، پس از محاصره از سوی احزاب متّحد ، منافقان به جای دفاع ، به تلاش به نفع دشمن

ص: 166

می پرداختند .

و لو دخلت عليهم من أقطارها ثم سئلوا الفتنة لآتوها

برداشت بالا، بنابراین است که ضمیر در «دخلت» به «یثرب» برگردد و مراد از «الفتنه»، تلاش تخریبی علیه مسلمانان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 25 - 5

5- احزاب متّحد، از هجوم شان به مسلمانان، هیچ سود و نتیجه ای به دست نیاوردند .

ورّد الله الذين كفروا .. لم ينالوا خيراً

مراد از «خیر» به قرینه مقام، می تواند «ظفر و پیروزی» باشد و احتمال دارد که به قرینه آیاتی مانند «إِنَّهٗ لِحَبِّ الْخَيْرِ لَشَدِيدٌ» مراد از آن، مال باشد. برداشت بالا، براساس احتمال نخست است. احتمال دارد که تعبیر از «پیروزی کافران بر مسلمانان» به «خیر» طبق نظر کافران باشد.

25- هجوم دشمن به مسلمانان مدینه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 12 - 1

1 - منافقان، همسو با احزاب متّحد، در غزوه احزاب برای درهم شکستن روحیه مسلمانان فعالیت می کردند .

إذ جاءكم جنود ... و إذ يقول المنفقون ... ما وعدنا الله ... إلاّ غروراً

فعل مضارع «يقول» بر تداوم کار منافقان دلالت می کند که از آن، به «فعالیت» تعبیر می شود.

26- هجوم دشمن در غزوه احزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 9 - 2

2- مورد هجوم قرار گرفتن مسلمانان در مدینه از سوی لشگر دشمن در غزوه احزاب

اذكروا نعمه الله عليكم إذ جاءكم جنود

مفسران بر این نکته اتفاق نظر دارند که این آیه، درباره غزوه احزاب نازل شده است. مراد از «جنود» گروه های مشرک و یهودیان اند که در

یک تصمیم جمعی، متحد شدند و جهت درهم کوبیدن مسلمانان، به مدینه هجوم بردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 10 -

1,5,8,11,13,14,15

1 - مسلمانان مدینه، از ناحیه بالا و پایین مدینه، در محاصره دشمن (احزاب متحد) قرار گرفتند.

إذ جاءوكم من فوقكم و من أسفل منكم

5 - هجوم احزاب متحد به سوی مدینه، باعث وحشت و نگرانی مسلمانان شد.

إذ جاءوكم . . . و إذ زاغت الأبصار

ص: 167

«زاغت الأَبصار» می تواند کنایه از به وجود آمدن آن چنان وحشتی باشد که چشم شخص، قدرت دید و تشخیص را از دست می دهد.

8 - هجوم احزاب متحد به مدینه ، برای درهم شکستن مسلمانان ، مسلمانان را به قدری وحشت زده کرد که همانند افراد محتضر شدند .

إذ جاءوكم . . . و إذ زاغت الأَبصار و بلغت القلوب الحناجر

مراد از به حنجره رسیدن قلب ها، خفگی و به حال مرگ افتادن است.

11 - ایام هجوم احزاب متحد به مدینه ، روزهایی بس سخت و نگران کننده برای مسلمانان بود .

إذ جاءوكم . . . و إذ زاغت الأَبصار و بلغت القلوب الحناجر

13 - پس از محاصره مدینه از سوی احزاب متحد ، ظنّ و گمان های گوناگونی درباره خدا ، در میان مردم مسلمان پدید آمد .

إذ جاءوكم . . . و تظنّون بالله الظنونا

«ظنون» مفعول مطلق عددی است و «ال» در آن، برای جنس است. جمع آورده شدن «ظنون» همراه با «ال» دلالت بر تعدد و گوناگونی می کند.

14 - عارض شدن بدگمانی به خدا در مسلمانان ، در پی هجوم احزاب متحد به مدینه

إذ جاءوكم . . . و تظنّون بالله الظنونا

احتمال دارد که مخاطب فعل «تظنّون» مسلمانان باشند و یکی از احتمال های «الظنونا» بدگمانی باشد. آیات بعدی می تواند قرینه ای بر نکته یاد شده باشد.

15 - ظنّ و گمان های مردم مدینه درباره وعده های خدا ، در پی هجوم احزاب متحد ، علاوه بر گوناگونی ، نوبه نو و در حال تجدید شدن بود .

و تظنّون بالله الظنونا

آوردن فعل مضارع «تظنّون» به منظور بیان پدید آمدن گمان، می تواند بیان کننده تداوم و تجدید شدن آن باشد.

27- هجوم غافلگیرانه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 3 - 1

1 - سوگند خداوند ، به اسبان مجاهدان که هنگام صبحدم بر دشمنان تاخته و آنان را غافلگیر کرده اند .

«اغاره» (مصدر «مغیرات»)، به معنای تاختن سریع اسب برای غارت کردن یا غیر آن است (قاموس). «صبحاً» ظرف و تاختن در صبحگاه، کنایه از غافلگیر کردن دشمن است.

28- هجوم قوم ابراهیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 94 - 1

1 - حرکت شتابان مشرکان به سوی ابراهیم (ع)، پس از آگاهی از شکسته شدن بت ها

ص: 168

فَأَقْبِلُوا إِلَيْهِ يَرْقُونَ

«فا» برای تفریع «فأقبلوا...» بر جمله ای مقدر است و تقدیر آن چنین است: «فبلغ قومه من رأه فأقبلوا إليه؛ کسی که شکسته شدن بت ها را دید، به مردم اطلاع داد. سپس آنان شتابان به جانب ابراهیم(ع) روی آوردند». گفتنی است: «زف» (مصدر «یَرْقُونَ») به معنای حرکت شتابان است.

29- هجوم قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 78 - 1

1_ گروهی از قوم لوط به منظور تجاوز به مهمانان لوط (فرشتگان) شتابان به سوی خانه او هجوم بردند .

و جاءه قومه يهرعون إليه

هر چند هجوم آوردن به سوی لوط(ع) به همه قوم او نسبت داده شده است (و جاءه قومه); ولی مراد از آن به قرینه هایی چند، برخی افراد قوم می باشد. جمله «هؤلاء بناتی...» از آن قرینه هاست؛ زیرا شرعاً و حقیقتاً امکان پذیر نبود که دختران لوط بتوانند به ازدواج همه و یا اکثر قوم وی درآیند. قابل ذکر است که نسبت دادن کردار برخی از افراد قوم به همه ایشان، اشاره به این نکته دارد که: اگر همه آنان از وجود مهمانان لوط مطلع می شدند و برایشان مقدور بود، همانند مهاجمان عمل می کردند.

30- هجوم مأجوج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 96 - 3

3- تمامی راه های فتوحات به روی مأجوج و مأجوج در آینده باز خواهد شد و آنان از هر قلّه ، ارتفاع و بلندی های زمین با سرعت خواهند گذشت .

حتّى إذا فتحت يأجوج و مأجوج و هم من كلّ حدب ينسلون

«حدب» به معنای جاهای مرتفع و بلند زمین است و «نسل» (ماده «ینسلون») در اصل به معنای جدا شدن از شیء است و هرگاه این ماده در باره رونده به کار رود، به معنای حرکت سریع خواهد بود. پس «ینسلون»؛ یعنی، به سرعت می روند و می تازند.

31- هجوم مأجوج در آخرالزمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- یاجوج و ماجوج ، در آستانه قیامت (آخرالزمان) به حمله و هجوم علیه دیگر انسان ها خواهند پرداخت .

و تركنا بعضهم یومئذ یموج فی بعض

ممکن است این آیات، در صدد پیش گویی برخی حوادث آخرالزمان و اشراط الساعه باشد. عبارت های «إذا جاء وعد ربّی» و

ص: 169

«نفسخ فی الصور» جملگی، قرائن این معنا هستند. لذا جمله «ترکنا...» بیان کننده برخی از همان اشراط الساعه خواهد بود؛ یعنی، در آن هنگام (و در پی متلاشی شدن سد ذوالقرنین) برخی مردم، موجب اضطراب برخی دیگر می شوند. و با توجه به این که سد، در برابر یاجوج و ماجوج بوده است، محتمل است، این اضطراب، از ناحیه هجوم و حمله آنان باشد.

32- هجوم موسی (ع) به فرعونی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 15 - 9

9 - حمله موسی (ع) به فرد قبطی و وارد آوردن ضربه مشتی بر وی

فوکزه موسی

«وَكَزَّ» (مصدر «وَكَزَّ») زدن با مشت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 19 - 1

1 - اقدام موسی (ع) به حمله به مرد قبطی و وارد کردن ضربه سخت و کوبنده بر وی

فلما أن أراد أن يبطش بالذي هو عدوُّ لهما

«بطش» (مصدر «یبطش») به دست گشودن برای هجوم قهرآمیز گفته می شود.

33- هجوم یاجوج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 96 - 3

3- تمامی راه های فتوحات به روی یاجوج و ماجوج در آینده باز خواهد شد و آنان از هر قلّه ، ارتفاع و بلندی های زمین با سرعت خواهند گذشت .

حتی إذا فتحت یاجوج و ماجوج و هم من کلّ حدب ینسلون

«حدب» به معنای جاهای مرتفع و بلند زمین است و «نسل» (ماده «ینسلون») در اصل به معنای جدا شدن از شیء است و هرگاه این ماده در باره رونده به کار رود، به معنای حرکت سریع خواهد بود. پس «ینسلون»؛ یعنی، به سرعت می روند و می تازند.

34- هجوم یاجوج در آخرالزمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 99 - 2

2- یاجوج و ماجوج ، در آستانه قیامت (آخرالزمان) به حمله و هجوم علیه دیگر انسان ها خواهند پرداخت .

و تركنا بعضهم يومئذ يموج في بعض

ص: 170

ممکن است این آیات، در صدد پیش‌گویی برخی حوادث آخرالزمان و اشراف الساعه باشد. عبارت‌های «إذا جاء وعد ربِّي» و «نفخ فی الصور» جملگی، قرائن این معنا هستند. لذا جمله «ترکنا...» بیان‌کننده برخی از همان اشراف الساعه خواهد بود؛ یعنی، در آن هنگام (و در پی متلاشی شدن سد ذوالقرنین) برخی مردم، موجب اضطراب برخی دیگر می‌شوند. و با توجه به این که سد، در برابر یاجوج و ماجوج بوده است، محتمل است، این اضطراب، از ناحیه هجوم و حمله آنان باشد.

ص: 171

6- هدایت

1- هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 4 - 1،4

1 _ استمرار برنامه هدایت الهی برای مردم در طول تاریخ

نَزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ . . . وَ أَنْزَلَ التَّوْرَةَ وَ الْإِنْجِيلَ . مِنْ قَبْلِ هَذِهِ لِلنَّاسِ

4 _ نیاز مردم به هدایت الهی و کتب آسمانی

نَزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ . . . مِنْ قَبْلِ هَذِهِ لِلنَّاسِ

بهره مندی مردم از هدایت الهی و کتب آسمانی، حاکی است از نیاز مردم به آن.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 73 - 15

15 _ پیامبری و هدایت، تفضلی است از خداوند که به هر کس بخواهد اعطا می کند .

وَ لَا تَوْمِنُوا إِلَّا لِمَنْ تَبِعَ دِينَكُمْ . . . قُلْ إِنْ الْفَضْلَ بِيَدِ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ

ظاهراً «قل ان الفضل . . .»، ردّ پندار یهودیان است که می گفتند پیامبر فقط از میان آنان باید برگزیده شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 128 - 17

17 _ نگرانی پیامبر (صلی الله علیه و آله)، از هدایت نیافتن مشرکان و اعلام خداوند، به اینکه هدایت به دست اوست، نه پیامبر (صلی الله علیه و آله) .

ليس لك من الامر شيء

رسول الله (صلی الله علیه و آله) در پی شکست دندان مبارکش توسط مشرکان در جنگ احد فرمود: کیف یفلح قوم فعلوا هذا بنبيهم؟ در این هنگام آیه فوق نازل شد.

الدر المنثور، ج 2، ص 312.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 176 - 3

3_ پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مسئولیتی در برابر هدایت ناپذیری مردم ندارد.

ولا يحزنك الذين يسارعون في الكفر

ص: 172

2- آثار اخروی هدایت پذیری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 39 - 3

3 - پاکی ، تذکر پذیری ، هدایت جویی و خداترسی ، چهره انسان را در قیامت خندان و شادمان خواهد ساخت .

لعلّه یزگی . اویذگر ... جاءک یسعی . و هو یخشی ... ضاحکه مستبشره

3- آثار تأثیر از هدایت ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 24 - 8

8 - نفرین بر ظالمان و گمراه کنندگان جامعه _ پس از ناامیدی از هدایت آنان _ کاری پسندیده و روا

و لاتزد الظلمین إلا ضللاً

4- آثار تقصیر در هدایت انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 54 - 5

5 - ملامت مبلغان دینی از سوی خداوند ، در صورت کوتاهی در هدایت خلق *

فما أنت بملوم

با توجه به مفهوم «فما أنت بملوم» روی گردانی رهبران الهی، از هدایت کافران، در همه جا مجاز نیست و در صورتی که بی اذن الهی ترک تکلیف کنند، مورد ملامت خواهند بود.

5- آثار ذکر سهولت هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 20 - 7

7 - توجه به آسانی سلوک راه هدایت ، مانع کفرورزی به خداوند است .

ما أكفره... ثم السبيل يسره

ص: 173

6- آثار محرومیت از هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 52 - 7

7_ محرومیت از هدایت الهی ، موجب شتاب در انحراف و گرایش به سوی باطل

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ. فترى الذين فى قلوبهم مرض يسرعون فيهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 157 - 4

4_ نازل نشدن قرآن موجب اعتراض گمراهان و مشرکان در قیامت به سبب نداشتن کتاب آسمانی و دور ماندن از هدایت‌های الهی

أو تقولوا لو أنا أنزل علينا الكتب لكانا أهدي منهم

7- آثار هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 115 - 4

4_ هدایت و شناخت حق ، مسؤولیت آفرین است .

من بعد ما تبين له الهدى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 143 - 12

12_ نشاط در عبادت ، اخلاص ، ذکر فراوان خدا و استواری در ایمان ، پرتویی از هدایت الهی است .

و إذا قاموا إلى الصلوة . . . و من يضل الله فلن تجد له سيلا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 108 - 6

6_ منفعت و بهره هدایت ، تنها متوجه خود هدایت یافتگان است .

فمن اهتدى فإنما يهتدى لنفسه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 12 - 4

4- برخوردارى از هدايت الهى ، مقتضى توکل بر او

و ما لنا الا نتوكل على الله و قد هدىنا سبيلنا

«واو» در جمله «وقد هدانا» حالیه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 174

7- هدایت و شناخت پروردگار ، موجب امیدواری به رحمت او و زداینده هرگونه یأس و ناامیدی

و من یقنظ من رحمه ربّه إلا الضالّون

حضرت ابراهیم(ع) یأس از رحمت پروردگار را معلول گمراهی و نشناختن پروردگار دانست. بنابراین هدایت و شناخت پروردگار، می تواند موجب امیدواری به رحمت خدا و عامل از بین رفتن یأس شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19- علم ، مقدمه هدایت و هدایت ، زمینه ساز جلب رحمت الهی و رحمت ، موجب بشارت و سرور مسلمانان حقیقی است .

و نزلنا علیک الکتب تبیّنا لکلّ شیء و هدی و رحمه و بشری للمسلمین

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که ترتیب در آیه، ترتیب رتبی باشد؛ یعنی، هر یک از آنها مقدمه دیگری باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- تبلیغ دین و هدایت مردمان ، پیامدار اذیت و آزار دشمنان و نیازمند مقاومت ، شکیبایی و گذشت است .

ادع الی سبیل ربّک . . . و إن عاقبتکم ... و لئن صبرتم لهو خیر للصلّ برین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - پیروی از هدایت الهی ، درپی دارنده سلامتی و امنیت است .

والسلّم علی من اتبع الهدی

«سلام» اسم مصدر از باب تفعیل است و به معنای سلامتی و عافیت از آفت ها می باشد (لسان العرب). مقصود از سلامت در این آیه_ به قرینه آیه بعد_ در امان بودن از عذاب دنیا و آخرت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- بازتاب و منافع هدایت پذیری انسان ، تنها متوجه خود او است .

فمن اهتدی فإتّما یهتدی لنفسه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 64 - 10

10 - پذیرش هدایت الهی ، مایه مصون ماندن از عذاب قیامت

لو أنّهم كانوا یهتدون

جواب «لو» در «لو أنّهم...» حذف شده و تقدیر آن چنین است: «لو أنّهم كانوا یهتدون لما رأوا العذاب»؛ یعنی، اگر آنان هدایت را می پذیرفتند، با عذاب الهی روبه رو نمی شدند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 175

7- رهیدن از دوزخ، تنها در پرتو هدایت پذیری اختیاری در دنیا ممکن است.

و لو شئنا لأتینا کلّ نفس هدیها و لکن حقّ القول متّی لأملأنّ جهنّم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 43 - 20

20 - کیفر شدن در قیامت، پس از اتمام حجت و ارائه راه درست و حق به بندگان در دنیا است.

و نقول للذین ظلموا ذوقوا عذاب النار . . . و إذا تتلی علیهم آءایتنا بینت ... و ق

برداشت یاد شده از آن جا است که خداوند پس از نقل عذاب شدن ظالمان، مسأله ارائه حق و تلاوت آیات الهی بر آنان را مطرح ساخته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 21 - 3

3 - اخلاص و مزد نخواستن در ابلاغ رسالت و ره یافته بودن، دو ملاک و معیار برای سنجش درستی ادعای رسالت و پیامبری در دیدگاه مؤمن انطاکیه (حبیب نجار)

اتَّبِعُوا المرسلین . اتَّبِعُوا من لایسئلكم أجراً و هم مهتدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 118 - 1,3

1 - موسی و هارون (علیهما السلام) بر صراط مستقیم در پرتو هدایت خداوند

و هدینهما الصراط المستقیم

3 - پیمودن صراط مستقیم، نیازمند هدایت الهی است.

و هدینهما الصراط المستقیم

از این که خداوند به عنوان امتنان بر موسی و هارون (علیهما السلام) مسأله اعطای صراط مستقیم را مطرح فرمود، می توان برداشت بالا را به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 41 - 9

9- منفعت و بهره هدایت ، تنها متوجه خود هدایت یافتگان است .

فمن اهتدی فلنفسه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 17 - 7

7- تقوای عملی ، زاییده هدایت و ره یابی اندیشه به حق

زادهم هدی و ءاتی هم تقوی هم

از ارتباط «آتاهم تقوایم» با «زادهم هدی» و عطف آن دو _ که مستلزم تغایر و دوگانگی است _ می توان استفاده کرد که: اولاً هدایت امری روحی و فکری و تقوا مقوله ای عملی است و ثانیاً تقوا مترتب بر ازدیاد هدایت است.

ص: 176

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 6 - 3

3 - کفر و نپذیرفتن عمدی آیین اسلام ، نشانه جنون و بی خردی است و ایمان و هدایت ، نشانه خردورزی است .

بأیّکم المفتون

برداشت یاد شده، از آن جا است که به کافران، جنون نسبت داده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 19 - 3

3 - پیدایش حالت ترس از خدا و احساس عظمت او ، از آثار قرار گرفتن در طریق هدایت

و أهدیک إلی ربّک فتخشی

«خشیت» به ترسی گویند که با درک عظمت همراه باشد. (مفردات راغب)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 20 - 4

4 - تحریک انگیزه تزکیه خواهی و هدایت طلبی در افراد ، زمینه ساز پذیرش برهان ها است .

فقل هل لک إلی أن تزگی . و أهدیک إلی ربّک فتخشی . فأریه الأیه الکبری

برداشت یاد شده، از حرف «فاء» در «فأراه» استفاده شده است که ارائه دلیل پس از ترغیب فرعون به تزکیه خواهی و هدایت طلبی، مطرح کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 7 - 2

2 - کسانی که شایستگی ارشاد دیگران را ندارند ، مسؤول ناپاکی آنان نیز نیستند . *

و ما علیک ألاّ یزگی

این احتمال وجود دارد که مفاد جمله «و ما علیک...»، بستن راه عذر بر اعتراض کننده به حضور این ام مکتوم باشد. با این بیان که اگر

خود را در برابر ناپاکی کافران مسؤول می دانی خطا کرده ای؛ زیرا همین برخوردی که با آن نایبنا داشتی، نشان می دهد که نمی توانی عهده دار مقام ارشاد دیگران باشی و این تکلیف از تو بر نمی آید.

8- آثار هدایت اصحاب کهف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 14 - 14

14- بینش عمیق و نهضت توحیدی اصحاب کهف ، بازتاب هدایت افزون الهی برای آنان بود .

زَدْنَهُمْ هَدًى . وَ رَبَطْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ إِذْ قَامُوا فَقَالُوا رَبُّنَا رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

«إِذْ قَامُوا» ظرف برای جمله های «زَدْنَاهُمْ هَدًى وَ رَبَطْنَا...» است.

ص: 177

9- آثار هدایت پذیری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 82 - 3

3- توبه، ایمان، عمل صالح، و پی گیری هدایت، زمینه های جلب غفران خداوند

وإني لغفار... ثم اهتدي

با توجه به این که توبه، ایمان و عمل صالح، خود حکایت از هدایت یافتگی دارد، «ثم اهتدی» برای بیان استمرار بر هدایت و پی گیر بودن در مورد آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 92 - 7

7- بهره مندی از هدایت قرآنی، در گرو اراده و روحیه هدایت پذیری خود انسان

فمن اهتدى فإنما يهتدى لنفسه

از نسبت داده شدن فعل «اهتدی» به «من»، معلوم می شود که شرط استفاده از آیات الهی، روحیه هدایت پذیری و اراده و خواست انسان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 60 - 5

5- سعادت اخروی، در گرو پذیرش ایمان و پیروی از هدایت الهی

وقالوا إن نتَّبِعِ الهدى... و ما أوتيتم... و ما عند الله خير و أبقى

آیه بالا در بردارنده هشدار الهی به مشرکان است که از پیروی هدایت الهی سرباز زده بودند.

10- آثار هدایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 5 - 9

9- رستگاری، تنها در پرتو بهره مندی از هدایت الهی است.

أُولَئِكَ عَلَىٰ هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

11- آثار هدایت ناپذیری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 110 - 10

10_ از میان رفتن لیاقت و قابلیت مردم برای هدایت ، شروط نزول عذاب الهی بر آنان است .

حتّٰی إذا استئیس الرسل . . . جاءهم نصرنا

ص: 178

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 23 - 16

16 - انسان ، با چشم پوشی از هدایت وحی ، فروغلتیده در سنت های قومی و تقلید های محیطی

إلّا قال مترفوها .. إنا على آثِهم مقتدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 40 - 7

7 - ازدست دادن استعداد هدایت پذیری ، آشکارترین نوع ضلالت و گمراهی است .

أفأنت تسمع الصمّ أو تهدي العمى و من كان في ضلّ مبین

جمله «و من كان ..» گویا به منزله عطف تفسیری برای قسمت قبل است؛ یعنی، شخصی که حق را نشنود و راه هدایت را نبیند، در گمراهی آشکار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 4 - 2

2 - کفران نعمت هدایت ، موجب عذاب سخت الهی (همچون زنجیر ، غل و آتش) در قیامت

إنا أعتدنا للک فرین سلّ سلّاً و أغلّ لاً و سعیراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 15 - 3

3- لجاجت و هدایت ناپذیری ، عامل عدم تسلیم و مقاومت در برابر تعالیم آسمانی

و لو فتحنا علیهم باباً من السماء فظلّوا فیه یعرجون . لقالوا إنما سکرّت أبصرنا

12- آثار هدایت ناپذیری کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 11 - 10

10- حق ناپذیری و هدایت‌گریزی کافران، منتهی به دروغ شمردن پیام راستین وحی

و إذ لم یهدتوا به فسیقولون هـ_ذا إفک قدیم

«فاء» در «فسیقولون»، بیانگر ترتب و نتیجه است؛ یعنی، اتهام آنان به قرآن، نتیجه حق ناپذیری و هدایت‌گریزی آنان است.

13- آثار هدایت ناپذیری مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 66 - 4

4 - سردرگمی و درماندگی مشرکان در قیامت، بازتاب گمراهی و هدایت ناپذیری آنان در دنیا است .

ص: 179

ماذا أحببتم المرسلين فعميت عليهم الأنبياء يومئذ

تفریع «عمیت علیهم...» بر آیه پیش، نشانگر آن است که نوع موضع گیری در برابر دعوت پیامبران، دارای بازتابی مناسب با آن در قیامت است. بر این اساس، برگزیدن گمراهی و سر باز زدن از پذیرش راهنمایی های پیامبران، به صورت گمراهی و سردرگمی در قیامت انعکاس می یابد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 30 - 7

7- هدایت ناپذیری مشرکان خداگریز، موجب فرمان الهی به پیامبر (صلی الله علیه و آله) در روی گردانی از تبلیغ و هدایت آنان

فأعرض عن من تولى... إن ربك هو أعلم

با توجه به این که جمله «إن ربك...» تعلیل برای «فأعرض...» است، مطلب بالا استفاده می شود.

14- آثار یأس از هدایت فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 22 - 3

3- نفرین موسی (ع) به درگاه پروردگار، پس از ناامیدی از هدایت فرعونیان

وإن لم تؤمنوا... فدعنا ربنا... فذموا قوم مجرمون

«دعا» در مقام شکایت، دربردارنده درخواست مجازات است.

15- آثار یأس از هدایت گمراهگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 24 - 8

8- نفرین بر ظالمان و گمراه کنندگان جامعه - پس از ناامیدی از هدایت آنان - کاری پسندیده و روا

ولا تزد الظالمين إلا ضللاً

16- آرزوی هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13- آرمان رسیدن به رشد و هدایت برتر، آرمانی الهی است .

وقل عسى أن يهدين ربى لأقرب من هـذا رشداً

ص: 180

17- آرزوی هدایت انسانها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 84 - 4

4- مردان الهی ، آرزومند هدایت و سعادت برای تمامی نسل های بشر

و اجعل لی لسان صدق فی الآخرين

18- آسانی هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 20 - 2

2 - کفر کافران با وجود آسانی راه هدایت ، توجیه ناپذیر است .

ما أكفروه .. ثمّ السبیل یسره

19- ابراهیم (ع) و هدایت ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 114 - 17

17 _ ابراهیم (ع) دارای رحمت فراوان نسبت به مردم و متأسف از هدایت ناپذیری مشرکان

إن ابرهیم لأوّه حلیم

یکی دیگر از معانی که اهل لغت برای «أوّه» نوشته اند، رقت و رحمت است. یعنی ابراهیم (ع) بسیار رقیق القلب و نسبت به مردم، بسیار مهربان بود. برداشت فوق بر این اساس است که جمله «إن ابراهیم لأوّه» بیانگر علت وعده ابراهیم (ع) به آزر باشد؛ یعنی، شدت رحمت ابراهیم (ع) سبب گردید، برای جذب آزر به ایمان، وعده استغفار به وی بدهد.

20- ابزار هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 181 - 3

3 _ هدایتگران الهی با روش ها و وسایل حق ، نه با وسایل باطل ، دیگران را به هدایت رهنمون می سازند .

و ممن خلقنا أمه يهدون بالحق

برداشت فوق بر این اساس است که «باء» در «بالحق» بای استعانت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 108 - 5,7

5_ ربوبیت الهی ، مقتضی فرستادن کتاب و راهنمایی مردم به وسیله آن است .

قد جاءكم الحق من ربكم فمن اهتدى

ص: 181

7- قرآن، کتابی است که برای هدایت و راهنمایی مردم نازل شده است .

قد جاءكم الحق من ربكم فمن اهتدى فإنما يهتدى لنفسه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 1 - 17، 6

6- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، وظیفه دار هدایت مردم به سوی نور و خارج کردن آنان از ظلمت ها (گمراهی ها)، با تعالیم قرآن کریم

أُنزِلَهِ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ

17- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، وظیفه دار هدایت مردم به راه خدای عزتمند ستودنی، با تعالیم قرآن کریم

كِتَابٍ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ... إِلَى صِرَاطِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 5 - 3

3- موسی (ع)، وظیفه دار هدایت مردم خویش به سوی نور و خارج کردن آنان از ظلمت ها، با آیات و معجزات الهی .

و لقد أرسلنا موسى بأى-تنا أن أخرج قومك من الظلمت إلى النور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 56 - 4

4- بشارت و انذار و ایجاد بیم و امید، دو وسیله مهم تبلیغ و دو عنصر ضروری در هدایت انسان ها است .

و ما نرسل المرسلین إلاّ مبشّرين و منذرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 35 - 19

19 - خداوند، هدایتگر مردم از طریق نزول آیات روشنگر، تبیین سرگذشت امت های پیشین و موعظه و اندرزها

و لقد أنزلنا إلیکم ءای-ت مبینت و مثلاً من الذین خلوا من قبلکم و موعظه... یهد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 208 - 4

4- انذار، کارآمدترین و مؤثرترین وسیله هدایت

و ما أهلكنا من قريه إلاّ لها منذرون

انتخاب وصف انذارگری از میان همه اوصاف مبلغان الهی، می تواند اشاره به مطلب فوق داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 209 - 3

3- انسان ها، نیازمند تذکر و یادآوری برای ره یافتن به حق

إلاّ لها منذرون . ذکری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 182

13 - نمل - 27 - 12 - 4

4 - اعطای نه معجزه و نشانه از سوی خدا به موسی (ع) برای هدایت فرعون و فرعونیان

فی تسع آیات إلى فرعون و قومه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 63 - 2

2 - چپش اجزای طبیعت (ستارگان و...) به تدبیر خداوند، به گونه ای که وسیله هدایت و نجات انسان ها است.

أمن يهدیکم فی ظلمت البرّ و البحر

مراد از «یهدیکم» - مطابق نظر برخی از مفسران و بعضی از آیات قرآن (و بالنجم هم یهدون) - رهایی انسان از طریق ستارگان و دیگر عوامل و مشخص کردن مسیر خود در تاریکی شب ها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 77 - 2

2 - هدایت خلق به وسیله کتاب آسمانی، بارزترین نمود لطف و رحمت الهی بر آنان

وإنه لهدی و رحمه

از این که خداوند پس از مطرح ساختن بُعد هدایتی قرآن، تنها به یک صفت دیگر (رحمت بودن آن) بسنده کرده است، می توان مطلب یاد شده را به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 50 - 7

7 - ربوبیت خداوند، مقتضی ارسال وحی به منظور هدایت بندگان است.

وإن اهتدیت فبما یوحی الیّ ربّی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 59 - 3

3 - خداوند برای هدایت مردم ، آیات و نشانه های ویژه ای ارائه کرده است .

بلی قد جاء تک ءای تی فکذبت

از تعبیر «قد جاء تک» (آمد تو را) استفاده می شود که مقصود از «آیاتی» آیات و نشانه های ویژه ای به جز آیات و نشانه های موجود در عالم طبیعت و در انظار همگان است؛ زیرا نشانه های طبیعت همواره پیش انسان ها است و آمدن آنها معنا ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 53 - 6

6 - کتاب های آسمانی ، وسیله تداوم هدایت و رسالت پیامبران در طول تاریخ

و لقد ءاتینا موسی الهدی و أورثنا بنی إسرعیل الکتب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 183

1 - تورات ، مایه هدایت و وسیله پندآموزی و بیداری صاحبان عقل سلیم و خرد ناب از قوم بنی اسرائیل

و أورثنا بنی اسرائیل الکتب . هدی و ذکرى لأولى الألب

«لب» (مفرد «الباب») به معنای عقل خالص و خرد ناب است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 8 - 19

19 - لزوم رعایت اعتدال در تهدید و ایجاد موازنه بین خوف و رجا ، در کار تبلیغ و هدایت خلق

قل إن افتريته فلا تملكون لی من الله شيئاً . . . وهو الغفور الرحيم

خداوند، همپای تهدید منکران رسالت، غفران گسترده خویش را نیز به رخ آنان می کشد و این خود گویای حقیقت یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 11 - 11

11 - قرآن ، وسیله هدایت و راه یابی انسان به حقیقت

و إذ لم يهتدوا به فسيقولون هـ_ذا إفك قديم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 45 - 9

9 - لزوم محور قرار دادن قرآن ، در تبلیغ دین و هدایت خلق

فذکر بالقرءان

هر چند آیه شریفه خطاب به پیامبر (صلی الله علیه و آله) است؛ اما تکلیف استفاده از قرآن و محور قرار دادن آن در امر تبلیغ، دارای ملاک عام است و اختصاصی به شخص پیامبر (صلی الله علیه و آله) ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 38 - 8

8 - تجهیز پیامبران از سوی خداوند به معجزاتی روشن و قاطع ، برای پیشبرد اهداف هدایتی خویش

أرسلنَه... بسَلْطَن مبین

در صورتی که مراد از حجت و برهان (سلطان) حجت حسی باشد، برداشت بالا به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 3 - 6

6 - قدرت شنوایی و بینایی ، دو ابزار لازم برای هدایت

فجعلنَه سمیعاً بصیراً . إِنَّا هدینَه السبیل

ص: 184

21- ابلاغ معارف به هدایت ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 34 - 5

5- پیامبران و مبلغان دین ، به بیان و ابلاغ معارف برای هدایت ناپذیران ، موظف نیستند .

إن أردت أن أنصح لكم

نوح(ع)، پس از دریافت این واقعیت که خداوند، به خاطر لجاجتهای قومش خواسته که آنان گمراه باشند، نصیحت کردن و ابلاغ دین را با جمله شرطیه (إن أردت ..) بیان می کند تا به این نکته اشاره کند که: ابلاغ دین پس از این مرحله، بر من لازم و ضروری نیست.

22- اجتناب از هدایت اهل تزکیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 4 - 11

11 - خودداری از ارشاد کسانی که در مسیر خودسازی قرار دارند و استتکاف از راهنمایی پندپذیران ، کرداری نکوهیده و ناروا است .

عبس . . . و ما یدریک لعلّه یزّکی . أو یدّکر

23- اجتناب از هدایت موعظه پذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 4 - 11

11 - خودداری از ارشاد کسانی که در مسیر خودسازی قرار دارند و استتکاف از راهنمایی پندپذیران ، کرداری نکوهیده و ناروا است .

عبس . . . و ما یدریک لعلّه یزّکی . أو یدّکر

24- احضار هدایت ناپذیران در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 61 - 9

9- هدایت ناپذیران ، برای مؤاخذه و کیفر در روز رستاخیز احضار خواهند شد .

ثمّ هو يوم القيـمـة من المحضرين

ص: 185

25- اختیار در هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 53 - 9

9- انسان ، دارای اختیار تکوینی در پذیرش هدایت و ضلالت

لعلکم تهتدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 103 - 30

30_ اختیار و آزادی انسان ، در پذیرش هدایت و عدم پذیرش آن

لعلکم تهتدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 99 - 1

1_ پیامبر تنها ، وظیفه دار ابلاغ پیام رسالت نه اجبار مردم به پذیرش آن

ما علی الرسول الا البلغ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 35 - 8، 10، 11

8_ مشیت خداوند بر هدایت جبری مردم قرار نگرفته است.

و لو شاء الله لجمعهم علی الهدی

حرف «لو» برای امتناع است ؛ یعنی خدا این چنین هدایتی را نمی خواهد، در صورتی که مسلماً هدایت اختیاری و تشریحی را خداوند خواهان است، پس ناچار باید این هدایت، هدایت جبری باشد.

10_ خواست خداوند، آزادی و اختیار انسان در انتخاب راه هدایت است.

و لو شاء الله لجمعهم علی الهدی

11 _ انسان در انتخاب راه هدایت و ضلالت آزاد است.

فإن استطعت أن تتبغى . . . ولو شاء الله لجمعهم على الهدى

از اینکه خداوند می فرماید اگر هر گونه معجزه بیاید ایمان نمی آورند و اگر خداوند می خواست می توانست هدایت کند، معلوم می شود که انسان در انتخاب راه آزاد است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 48 - 2

2 _ الزام قهری مردم به ایمان وظیفه پیامبران نیست.

و ما نرسل المرسلین إلا مبشرين و منذرين

چون در آیات قبل سخن از درخواست نزول آیات ورد آن بود، لاجرم این سؤال مطرح می گردد که مسؤولیت پیامبران در برابر هدایت مردم چیست و تا کجاست؟ این آیه با محدود دانستن وظیفه تبلیغی پیامبران در انذار و تبشیر، اجبار مردم به ایمان را خارج از حیطه مسؤولیت پیامبران می داند.

ص: 186

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 149 - 4,5,9

4_ سنت خداوند، هدایت آزادانه و از روی اختیار انسانها با دلایل محکم و رساست.

قل فله الحجه البلغه فلو شاء لهديكم أجمعين

مفهوم جمله امتناعیه «لو شاء ..» آن است که خداوند هدایت آزادانه آدمیان را خواسته است، نه جبر آنان بر هدایت. چگونگی این هدایت در جمله «فله ...» بیان گردیده است. یعنی اینکه خداوند چنین خواسته که با حجت‌های بالغه آدمیان را هدایت کند.

5_ انسان در انتخاب مسیر هدایت یا ضلالت مختار است.

قل فله الحجه البلغه فلو شاء لهديكم أجمعين

9_ سنت و مشیت خداوند بر هدایت و ضلالت جبری آدمیان قرار نگرفته است.

فلو شاء لهديكم أجمعين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 15 - 3

3- انسان در انتخاب راه هدایت یا گمراهی مختار است .

من اهتدی فإنما یهتدی لنفسه و من ضلّ فإنما یضلّ علیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 13 - 3,7

3- خداوند ، خواهان حرکت اختیاری انسان با ابزار و زمینه های معرفتی خویش ، برای رسیدن به هدایت است .

و لو شئنا لأتینا کلّ نفس هدیها

استدراک «ولکن حقّ ..» در برگزیده معنایی است که حاوی جواب «لو» است؛ یعنی، آیه، چنین معنایی را القا می کند: «اگر ما می خواستیم هدایت هر کسی را برای او مسلم می کردیم، اما چنین نمی خواهیم، بلکه می خواهیم که خود او تصمیم بگیرد. در نتیجه، کسانی که تصمیم به گمراهی می گیرند، به جهنم خواهند رفت».

7- رهیدن از دوزخ ، تنها در پرتو هدایت پذیری اختیاری در دنیا ممکن است .

ولو شئنا لأتينا كل نفس هديها ولـكن حق القول مني لأملأن جهنم

26- ادعای هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 135 - 12

12- کافران صدراسلام ، مدعی حرکت در راه اعتدال و برخورداری از هدایت بودند .

فستعلمون من أصحـب الصرط السويّ و من اهتدى

ص: 187

27- ارائه نمونه عینی در هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 73 - 2

2 - بهره گیری ابراهیم (ع) در هدایت قومش ، از محسوس ترین و بدیهی ترین امور

قال هل یسمعونکم . . . أو ینفعونکم أو یضرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 63 - 8

8 - استفاده از رخداد های طبیعی قابل مشاهده و محسوس ، برای جلب توجه مردم به خداوند ، از روش های هدایتی قرآن است .

ولئن سألتهم من نزل من السماء ماء فأحیا به الأرض . . . ليقولنَّ الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 48 - 13

13 - توجه دادن به تحولات عالم طبیعت ، جهت نمایاندن تدبیر خداوند بر عالم هستی ، از روش های هدایتی قرآن کریم

الله الذی یرسل الریاح فتثیر سحاباً . . . کیف یشاء . . . أصاب به من یشاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 50 - 14

14 - استفاده از امور محسوس و قابل درک برای بشر ، جهت تبیین معارف عالی ، مانند مسأله معاد ، از روش های هدایتی قرآن است .

کیف یحی الأرض بعد موتها إنَّ ذلک لمحی الموتی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 11 - 6

6 - استفاده از نمود های عینی و قابل رؤیت و مشاهده برای مردم ، جهت آشناساختن آنان با خداوند ، از شیوه های هدایتی قرآن کریم است .

خلق السموت . . . و ألقى في الأرض . . . و بثّ فيها . . . و أنزلنا من السماء ماء . . . هـ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 16 - 13

13 - استفاده از امور محسوس ، برای تفهیم معارف ظریف و غامض ، از شیوه های هدایتی قرآن کریم است .

إن تك مثقال حبه من خردل فتكن في صخره . . . يأت بها الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 20 - 13

13 - توجه دادن انسان ها به امور محسوس و قابل مشاهده ، جهت رهنمونی آنان به خداشناسی ، از روش های هدایتی قرآن

ص: 188

ألم تروا أنّ الله سَخَّرَ لكم ما فى السموت و ما فى الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 29 - 12

12 - توجه دادن مردم به امور محسوس و قابل مشاهده از عالم طبیعت ، از روش های هدایتی قرآن کریم است .

ألم تر أنّ الله يولج الّيل فى النهار . . . و سَخَّرَ الشمس و القمر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 31 - 7

7 - استفاده از عالم طبیعت و رخداد های در پیش روی انسان ها ، جهت رهنمونی آنان به خداشناسی ، از شیوه های هدایتی قرآن است .

ألم تر أنّ الفلك تجرى فى البحر بنعمت الله ليرىكم من آى_ته

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 27 - 3

3 - استفاده از حوادث و تحولات قابل مشاهده و طبیعی ، برای هدایت مردم ، از شیوه های هدایتی قرآن است .

أولم يروا أنّا نسوق الماء . . . فنخرج به زرعاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 10 - 4

4_ حسن استفاده از ملموس ترین نماد ها ، برای هدایت و درس آموزی خلق *

و النخل باسقت لها طلع نضيد

برداشت یاد شده بدان احتمال است که اختصاص به ذکر یافتن «نخل» از میان همه درختان و «خرما» از میان همه میوه ها، از آن جهت باشد که نخل و خرما، اساسی ترین نقش را در زندگی عرب عصر نزول داشته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - ارائه نمونه های عینی از نیکان و بدان ، از روش های قرآن در راستای بیدارکردن و هدایت خلق

ضرب الله مثلاً للذین کفروا امرأت نوح

گفتنی است آنچه خداوند در این آیه، به عنوان ضرب المثل ذکر فرموده، دارای حقیقت و وجود خارجی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - ارائه نمونه های عینی از نیکان و بدان ، از روش های قرآن در راستای بیدار کردن خلق و هدایت آنان

و ضرب الله مثلاً للذین ءامنوا امرأت فرعون

ص: 189

28- ارزش هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 20 - 17

17 _ هدایت یافتن انسان با انتخاب خود ، ارزشمند است .

ءاسلمتم فان اسلموا فقد اهتدوا و ان تولوا فانما عليك البلاغ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 175 - 9

9 _ هدایت و رسیدن به خداوند ، پاداشی برتر از بهشت و نعمت های آن

فاما الذين ءامنوا بالله .. و يهديهم إليه صراطاً مستقيماً

غالباً در مقام بیان پاداش، اول ادنی و آنگاه اعلی را ذکر می کنند ; بنابراین رسیدن به خدا و قرب به او «یهدیهم الیه» می تواند بهترین پاداش مؤمنان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 104 - 17

17 _ دانش و هدایت ملاک لیاقت رهبران برای رهبری

اولو کان ءاباؤهم لایعلمون شیئاً و لایهتدون

29- ارکان هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 136 - 9

9 _ اعتقاد به خدا ، پیامبران ، روز قیامت ، فرشتگان و کتب آسمانی ، ارکان هدایت و شرط تحقق ایمان

یأیها الذین ءامنوا ءامنوا بالله و رسوله .. فقد ضل ضللاً بعيداً

30- ازدیاد هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 76 - 2

2- هدایت ، مقوله ای تکامل پذیر و قابل فزونی و نقصان

و یزید الله الذین اهدوا هدًی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 82 - 12

ص: 190

12 - هدایت ، مقوله ای رشد پذیر ، پویا و قابل تکامل است .

تاب و ءامن و عمل صـ لِحَا ثَمَّ اهتدی

31- ازدیاد هدایت محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 24 - 19

19- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، انسانی تکامل پذیر و برخوردار از استعداد رسیدن به هدایتی افزون تر است .

و قل عسی أن یهدین ربی لأقرب من هـ ذا رشداً

32- ازدیاد هدایت مهتدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 76 - 1

1- هدایت یافتگان ، مشمول فزونی مستمر هدایت از جانب خداوند

و یزید الله الذین اهتدوا هدی

33- استحاله هدایت هدایت ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 40 - 3

3 - کسانی که زمینه هدایت پذیری را از دست داده اند ، تلاش پیامبر (صلی الله علیه و آله) نیز برای هدایت آنان بی ثمر خواهد بود .

أفأنت تسمع الصمّ أو تهدی العمی

34- استمرار هدایت مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 37 - 7

7- پایدار ماندن هدایت مؤمنان و استمرار گمراهی کافران حق گریز ، جلوه عزتمندی و مجازات الهی است .

و من یضلّل اللّٰه فما له من هاد . و من یهد اللّٰه فما له من مضلّّ الّٰیس اللّٰه بعزیز ذ

یادآوری دو صفت عزت و مجازات دهی خداوند، پس از ذکر پایدار ماندن هدایت مؤمنان و استمرار یافتن گمراهی کافران حق گریز به وسیله خداوند، می تواند گویای مطلب یاد شده باشد.

ص: 191

35- اصرار بر هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 2 - 6

6- رهبران دینی ، به پافشاری بر هدایت کافران سرسخت ، موظف نیستند .

ما أنزلنا عليك القرآن لتشقى

36- الگوگیری در هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 7 - 8

8 - الگوها و نمونه های عینی راه یافتگان ، دارای نقشی مهم در نیل به صراط مستقیم و سلوک در آن است .

إهدنا الصراط المستقیم. صراط الذین انعمت علیهم

از اینکه «صراط مستقیم» به راه انسانهای هدایت یافته تفسیر شده، می توان به این نکته رسید که انسان در نیل به صراط مستقیم نیازمند الگوها و نمونه های عینی راه یافتگان است و باید سالکان این طریق را بیابد و به ایشان اقتدا کند.

37- الوهیت در هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 26 - 9

9- مسؤولیت ویژه انسان در برابر هدایت و ارشاد بستگان نزدیک خود *

و إذ قال إبرهیم لأبیه و قومه

تقدیم «لأبیه» می تواند توجه بیشتر ابراهیم(ع) به هدایت پدر را برساند؛ که از آن اولویت هدایت و ارشاد بستگان نزدیک استفاده می شود.

38- امیدواری به هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 24 - 24، 12

12- درخواست کوتاه ترین راه رشد و هدایت و اظهار امیدواری به نیل به آن، فرمان و توصیه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) است

وَقُلْ عَسَىٰ أَنْ يَهْدِيَنَّ رَبِّي لِأَقْرَبٍ مِنْ هَذَا رَشَدًا

24- تدارک یاد خداوند، پس از غفلت از آن، مایه امیدواری انسان به دستیابی بر رشد و هدایتی سریع است.

وَأَذْكُرُ رَبِّي إِذَا نَسِيتُ وَقُلْ عَسَىٰ أَنْ يَهْدِيَنَّ رَبِّي لِأَقْرَبٍ مِنْ هَذَا رَشَدًا

ارتباط «قل عسی...» با «اذکر...» ارتباط مقدمه و نتیجه است و پیام آیه این است که: «اگر پس از فراموشی، یاد خدا کردی، می توانی به هدایت ویژه الهی امیدوار باشی و بگویی: «عسی...»».

ص: 192

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 22 - 5

5- امید بستن موسی (ع) به هدایت خداوند در یافتن راهی بی خطر و رساننده به مدین

قال عسی ربی أن یهدینی سواء السبیل

«سواء السبیل» (راه وسط) کنایه از راهی است که خطر گم شدن در آن نباشد و به راحتی انسان را به مقصد برساند.

39- انبیا و هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 4 - 11

11- خداوند، عزیز (شکست ناپذیر) و حکیم (کاردان) است.

و هو العزیز الحکیم

40- انتخاب هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 30 - 9

9_ انسانها بر انتخاب راه هدایت و یا گمراهی توانا هستند.

حق علیهم الضلله إنهم اتخذوا الشیطین أولیاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 3 - 14

14 - انتخاب راه هدایت، منوط به اراده خود انسان است.

لعلّهم یهتدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 17 - 12

12 - انسان ، دارای اختیار و آزادی در انتخاب هدایت و گمراهی و تعیین سرنوشت خویش

فاستحبوا العمى . . . فأخذتهم . . . بما كانوا يكسبون

41- اندوه بر هدایت ناپذیری انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 36 - 8

8_ تأسف بر کفرورزی و هدایت ناپذیری انسان های عنود و لجوج ، امری نابه جا و بی مورد

ص: 193

لن يؤمن من قومك إلا من قد آمن فلا تبتس بما كانوا يفعلون

42- انذار در هدايت

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

1 - بقره - 2 - 25 - 2

2- تهديد و ترغيب از روش هاي قرآن ، براي هدايت انسانها

فاتقوا النار .. و بشر الذين آمنوا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

1 - بقره - 2 - 119 - 8

8- بشارت و انذار شيوه پيامبر (صلى الله عليه و آله) در هدايت مردم

إنا أرسلناك بالحق بشيراً و نذيراً

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - نساء - 4 - 165 - 2

2_ ضرورت مقدم داشتن تشويق بر تهديد در هدايت و تربيت انسانها

رسلا مبشرين و منذرين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - يونس - 10 - 2 - 8

8_ بشارت و انذار ، دو شيوه كارآمد در تربيت و هدايت انسان

أن أنذر الناس و بئّر الذين آمنوا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

13 - شعراء - 26 - 208 - 4

4- انذار ، كارآمدترين و مؤثرترين وسيله هدايت

و ما أهلكنا من قرية إلا لها منذرون

انتخاب وصف اندازگری از میان همه اوصاف مبلغان الهی، می تواند اشاره به مطلب فوق داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 8 - 6

6 - استفاده از وعده و وعید و هشدار و تشویق، روش قرآن برای هدایت مردم است.

هدی . . . فبشره بعذاب ... لهم جنات النعیم

گوشزد کردن فرجام مؤمنان، پس از یادآوری عذاب معرضان از آیات خدا، شیوه ای است که در آن، برای شنونده امید و ترس ایجاد می شود و چنین حالتی شخص را در حالت اعتدال نگه می دارد.

ص: 194

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 3 - 12

12 - هشدار به مردم ، از جمله راه های هدایت آنان است .

لتنذر قومًا .. لعلهم يهتدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 24 - 5

5 - بشارت و انذار ، شیوه پیامبر (صلی الله علیه و آله) در هدایت مردم

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 13 - 2

2 - انذار ، پس از تبیین حق و ارائه دلیل ، شیوه ای بایسته در هدایت خلق

فقل أنذرتکم ص-عقه

برداشت بالا- بر این اساس است که مسأله انذار در این آیه، پس از تبیین مسأله توحید و دلایل آن در آیات پیشین، صورت گرفته است و فرمان «فقل أنذرتکم . . .» بایسته بودن را می فهماند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 14 - 5

5 - انذار و ایجاد ترس در مردم ، شیوه ای لازم و دارای سهمی وافر در هدایت آنان

إِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُدَى .. فَأَنْذِرْتَكُم نَارًا تَلْظَى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 105 - 8

8- لزوم توأم بودن بشارت و انذار در هدایت انسانها

و ما أرسلنك إلا مبشراً ونذيراً

43- انسان و هدايت

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - مائده - 5 - 41 - 4

4_ انسان های متعهد و والا در اندیشه هدايت ديگران

يأيتها الرسول لا يحزنك الذين يسرعون في الكفر

ص: 195

44- انسان های هدایت ناپذیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 42 - 10

10 _ تضرع نکردن و شکوفا نشدن فطرت توحیدی برخی مردم، حتی با قرار گرفتن در تنگنا و سختی

لعلهم يتضرعون

آوردن کلمه ترجی «لعل» بیانگر این نکته می توان باشد که آدمیان همواره و در همه موارد در پی سختیها رو به خدا نیاورده و تضرع نمی کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 137 - 18

18 _ هدایت ناپذیری برخی از مردم حقیقتی است که باید آن را در تبلیغ مد نظر داشت.

ولو شاء الله ما فعلوه فذرهم وما يفترون

45- اولویتها در هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 52 - 9

9- اصلاح بستگان نزدیک و هدایت آنان نسبت به دیگر افراد جامعه ، در اولویت نخست قرار دارد .

إذ قال لأبيه وقومه

46- اهمیت امیدواری به هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 18 - 10

10 _ مؤمنان راستین با وجود برخورداری از ایمان و اعمال شایسته ، تنها باید امیدوار به هدایت و ره یافتگی خویش باشند نه مطمئن و مغرور به آن .

من ءامن بالله . . . فعسى أولئك أن يكونوا من المهتدين

47- اهمیت نعمت هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 4 - 3

3- هدایت، نعمتی است بزرگ و کفران آن، گناهی عظیم و نابخشودنی است.

إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ... إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ... سَعِيرًا

از مهیا شدن عذاب سخت برای ناسپاسان نعمت هدایت، برداشت بالا به دست می آید.

ص: 196

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 6 - 12

12 - از امام رضا (ع) روایت شده: «إهدنا الصراط المستقيم» إسترشاد لدینه و إعتصام بحبله و إستزاده فی المعرفه لربه عز و جل . . . ؛

... «إهدنا الصراط المستقيم» درخواست هدایت از خداوند به سوی دین او و چنگ زدن به ریسمان او و طلب مزید معرفت پروردگار عز و جل است...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 142 - 13

13 - تأثیر جهتی از جهات یا مکانی از مکان ها در هدایت انسان ها ، ملاکی جهت قبله قرار دادن آن

ما ولیهم عن قبلتهم . . . قل لله المشرق والمغرب یهدی من یشاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 151 - 4

4 - دستیابی انسان ها به هدایت و کامل شدن نعمت الهی بر ایشان ، از اهداف بعثت پیامبر (صلی الله علیه و آله) است .

فولوا وجوهکم شطره . . . ولعلکم تهتدون. کما أرسلنا فیکم رسولا

چنانچه «کما أرسلنا . . .» بیانگر تشبیه مسأله تغییر قبله به رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) باشد؛ «لأتم نعمتی علیکم ولعلکم تهتدون» گویای وجه شبه است؛ یعنی، همان گونه که بعثت پیامبر برای اتمام نعمت بر بندگان و دستیابی آنان به هدایت می باشد، تغییر قبله نیز دارای چنین هدفها و نتایجی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 8 - 4

4_ نیاز انسان به امداد پروردگار ، برای استوار ماندن در مسیر هدایت

رَبَّنَا لَا تَزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 103 - 28

28_ هدایت انسان ها ، هدف تبیین آیات از سوی خداوند

كذلك يبين الله لكم آياته لعلكم تهتدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 4 - 5

5_ فرستادن آیات و معجزات، مقتضای ربوبیت خداوند و عنایت او به هدایت مردم

ص: 197

و ما تأتيهم من آية من آيات ربهم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

5 - انعام - 6 - 35 - 3

3_ پیامبر اکرم(صلی الله علیه و آله) به هدایت یافتن و ایمان آوردن مردم شوق و میل فراوانی داشت.

و إن كان كبر عليك إعراضهم فإن استعطعت... فتأتيهم بأية

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

6 - اعراف - 7 - 52 - 8

8_ هدف از نزول قرآن هدایت مردم و دستیابی به رحمت بیکران خداوند است .

و لقد جننهم بكتب فصلنه على علم هدى و رحمه

با توجه به اینکه همگان دعوت به ایمان شده اند و نیز اینکه آیه در مقام احتجاج علیه کافران است، معلوم می شود متعلق «هدی» و «رحمه» کلمه ای همانند «للناس» می باشد. یعنی: جننهم بكتب هدى للناس و رحمه لهم. قابل ذکر است که «هدی» و «رحمه» معفول له برای «جننهم» است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

6 - اعراف - 7 - 94 - 1

1_ خداوند برای اقوام گذشته پیامبرانی را به منظور هدایت آنان و تسلیم شدنشان در برابر او ارسال داشت .

و ما أرسلنا في قرية من نبي إلا أخذنا أهلها بالبأساء

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

6 - اعراف - 7 - 159 - 6

6_ هدایتگری و عدالت پیشگی ، وظیفه ای بر عهده همگان

يهدون بالحق و به يعدلون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - توبه - 9 - 126 - 6

6_ خداوند ، خواهان هدایت و توبه همه انسان ها حتی منافقان

أولا يرون أنهم يفتنون .. ثم لا يتوبون ولا هم يدّغرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 35 - 3

3_ قدرت بر هدایت و راهبری به سوی حق ، معیار استحقاق معبودیت و سزاوار پرستش بودن است .

قل هل من شركائكم من يهدي إلى الحق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 2 - 1

ص: 198

1- هدف از نزول قرآن ، هدایت مردم به سوی خداوند مالک جهان هستی است .

کتب آنزلنہ إلیک لتخرج . . . إلى صراط العزیز الحمید. اللہ الذی له ما فی السموت و

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 10 - 3

3- عنایت خداوند به هدایت انسان ها در طول تاریخ

و لقد أرسلنا من قبلک فی شیع الأولین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 9 - 1

1- خداوند ، هدایت کردن مردم به راه راست و درست را بر خود لازم کرده است .

و علی اللہ قصد السبیل

«علی اللہ» خبر مقدم و «قصد السبیل» مبتدای مؤخر است که در آن صفت «قصد» به موصوف خود «سبیل» اضافه شده است و «القصد» به معنای «استقامه الطريق» است. بنابراین «قصد السبیل» به معنای راه راست و درستی است که سالک را به مقصد می رساند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 51 - 10

10- هدایت ، رشد و تکامل ، هدف اصلی خداوند در آفرینش جهان است .

و ما کنت متّخذ المضلّین عضداً

عدم استفاده خداوند از نیروهای گمراه کننده، نشانه آن است که گمراهی با هدف آفرینش سازگار نیست. بنابراین، هدف اصلی آفرینش، هدایت و راه یابی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 126 - 1

1 - خداوند ، آیات متعددی را برای هدایت بشر و یادآوری به او فرستاده است .

6- محبت پروردگار به هدایت آدمیان ، حتی کافران

لویعلم الذین کفروا . . . و لا هم ینصرون

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که «لو» برای تمنّی باشد و جواب «لو» _ به قرینه آیه قبل (و یقولون متی ه_ذا الوعد) _ «فلا یقولون متی ه_ذا الوعد» خواهد بود؛ یعنی، ای کاش می دانستند که زمان عذاب و کیفیت آن چگونه است که در این صورت هرگز نمی گفتند چرا عذاب الهی نمی آید. گفتنی است که در هر آرزویی، علاقه مندی نهفته است و آرزوی خداوند به دانستن کافران، برای هدایت آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 3 - 2

2 - اهتمام بیش از حد پیامبر (صلی الله علیه و آله) در پیشبرد دین و هدایت خلق

لعلک بـ خع نفسک ألا یكونوا مؤمنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 60 - 3

3 - لزوم برگزیدن ایمان و هدایت الهی؛ ولو به بهای از دست دادن زندگی دنیوی و متاع آن

وقالوا إن نتبع الهدی معک نتخطف من أرضنا .. و ما أوتیتم من شیء فمت ع الحیوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 99 - 7

7 - راه یابی بهتر به مقصد و خیر و صلاح افزون تر در پرتو عنایت خداوند، فلسفه هجرت ابراهیم (ع)

وقال إني ذاهب إلی ربی سیهدین

به قرینه این که رسالت ابراهیم (ع) پس از هجرت هم ادامه داشت به دست می آید که مراد از هدایتی که مورد درخواست آن حضرت بود، ره یابی به مقصد و خیر و صلاحی است که ایشان از آغاز به دنبال آن بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 5 - 7

7 - مبلغان الهی، نباید به خاطر مخالفت مردم، از تبلیغ و هدایت گری سر باز زنند.

أفنزرب عنکم الذکر صفحًا أن کنتم قومًا مسرفین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 6 - 4

4 - سپری شدن تاریخ [رخدادها و تحولات زندگی انسان در گذر زمان]، باعث بی نیازی بشر از وحی و هدایت های آسمانی نیست.

أفضرب عنكم الذكر . . . وكم أرسلنا من نبيّ في الأوّلين

فرستاده شدن پیامبران فراوان در امت های پیشین، نشانگر آن است که انسان ها در هیچ یک از دوره های تاریخ، بی نیاز از وحی الهی نیستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 24 - 3

3 - ملاک صحیح انتخاب دین و آیین، برخورداری از هدایت برتر است؛ نه چیز دیگر.

قُلْ أُولُو جُنَّتِكُمْ بِأَهْدَى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 28 - 7

ص: 200

7- وجود رهبری، نظام هدایت‌گری و قوانین بایسته، راز پیروزی نهایی اسلام بر سایر ادیان

بالهدی و دین الحق لیظهره علی الدین کله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 9 - 7

7- لزوم ارشاد تمام مردم، هر چند امیدی به پندپذیری برخی از آنان نیست.

فذکر ان نفع الذکری

چنانچه مراد از «ان»، تشکیک باشد، جمله «ان نفع الذکری» قید «ذکر» نخواهد بود؛ بلکه جمله معترضه‌ای است که تعریض به وجود افراد تذکرناپذیر در بین مردم دارد. مفاد آیه در این احتمال این است که باید همه مردم را ارشاد کرد ولی مگر تذکر سودی دارد؟! این تعبیر علاوه بر اظهار یأس از سودمندی تذکر برای گروهی از مردم، بر نکوهش آنان نیز دلالت دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 22 - 3

3 - اهتمام شدید پیامبر (صلی الله علیه و آله)، به هدایت مردم

لست علیهم بمصیطر

با توجه به این که پیامبر (صلی الله علیه و آله)، هرگز درصدد سلطه جویی بر مردم نبود، تأکید آیه شریفه، بر نفی سیطره، بیانگر تلاش وافر و پی‌گیری مستمر آن حضرت در زمینه هدایت مردم است؛ به گونه‌ای که گویا درصدد اجبار مردم به دینداری است.

49- اهمیت هدایت انسان‌ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 74 - 20

20_ اهتمام اسلام به هدایت و رهنمون ساختن هر چه بیشتر انسان‌ها به حق

فان یتوبوا یک خیراً لهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 12 - 8

8- اهتمام خداوند به هدایت انسان ها در طول تاریخ و اتمام حجت بر آنان

و لقد أرسلنا من قبلك في شيع الأولين . . . كذلك نسلکه فی قلوب المجرمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 15 - 7

7- غرض از خلقت کوه ها ، نهر ها و راه ها هدایت انسان ها است .

و ألقى في الأرض روصى . . . وأنه رًا وسبلاً لعلكم تهتدون

برداشت مذکور، بنابراین نکته است که مراد از «تهتدون» هدایت معنوی باشد.

ص: 201

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 6 - 2

2- پیامبر (صلی الله علیه و آله) بر هدایت مردم و ایمان آنان به قرآن ، بسیار شایق و حریص بود .

فلعلک بـ خع نفسک علی ءاثـ رهم إن لم یؤمنوا بهـ ذا الحدیث أسفاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 57 - 3

3_ ایمان و راهیابی مردم به خدا ، تنها اجر و مزد پیامبر (صلی الله علیه و آله) در انجام رسالت خویش

ما أسئلكم علیه من أجر إلا من شاء أن یتخذ إلی ربّه سبیلاً

برداشت فوق ، مبتنی بر این است که استثنا در «إلا من شاء..» متصل باشد و مضافی نیز محذوف و در تقدیر باشد؛ یعنی، «إلا من شاء أن یتخذ إلی ربّه سبیلاً بالإیمان و الطاعه و...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 12 - 5

5- رسالت و هدایت خلق ، باری سنگین و همراه با نگرانی ها و نیازمند التجا به درگاه الهی

قال ربّ إتی أخاف أن یکذبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 38 - 9

9- مؤمنان ، وظیفه دار هدایت مردم و نشان دادن راه درست زندگی به آنان

اتبعون أهدکم سبیل الرشاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 40 - 2

2- اهتمام و تلاش پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای هدایت تمامی انسان ها ، حتی حق گریزان

أفأنت تسمع الصمّ أو تهدى العمى

از لحن آیه شریفه _ که به صورت استفهام انکاری بیان شده است _ استفاده می شود که پیامبر (صلی الله علیه و آله) در مسیر هدایت دیگران تلاش فراوانی داشتند تا بدان جا که آن حضرت خواهان هدایت خدافراموشانِ همدم شیطان نیز بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 28 - 2

2- هدایت خلق در مسیر بایسته زندگی و ارائه قوانین حق ، دو هدف مهم رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

أرسل رسوله بالهدى و دین الحقّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 45 - 5

ص: 202

5- تلاش و پیگیری شدید پیامبر (صلی الله علیه و آله)، درصدد هدایت همگان به سوی حق

و ما أنت عليهم بجبار

از این که خداوند، وظیفه پیامبر (صلی الله علیه و آله) را تنها تذکر و هشدار دانسته و به او یادآوری کرده که وظیفه اش واداشتن دیگران به ایمان به جبر و تلاش بیش از حد نیست؛ مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 9 - 7

7- هدایت انسان ها و بیرون آوردن آنان از ورطه گمراهی، هدف الهی در بعثت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و نازل کردن قرآن

هو الذی ینزل علی عبده .. لیخرجکم من الظلمات إلی النور

واژه «ظلمات»، استعاره از گمراهی و واژه «نور» استعاره از هدایت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 14 - 7

7- عیسی بن مریم (ع)، از حواریون خواست او را در هدایت خلق به سوی خداوند یاری کنند.

كما قال عیسی ابن مریم للحواریین من أنصاری إلی الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 2 - 10

10- هدف بعثت پیامبر (صلی الله علیه و آله)، هدایت مردم و بیرون آوردن آنان از گمراهی ها است.

یتلوا علیهم .. و إن كانوا من قبل لفی ضلال مبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 3 - 2

2- تاریخ آینده بشریت، شاهد برانگیخته شدن مردانی بزرگ برای هدایت خلق و زنده نگه داشتن اسلام و قرآن

یتلوا علیهم ءایته .. و آخرین منهم لَمَّا یلحقوا بهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 7 - 4

4 - هدایت انسان ها به راه خداوند ، اساس دعوت دین و محور تلاش پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 20 - 3

3 - هدایت انسان به راه راست و آسان ساختن سلوک آن ، مهم تر از آفرینش اندام او است .

ثُمَّ السَّبِيلِ

حرف «ثُمَّ» برای تراخی است و چنانچه جمله «ثُمَّ السَّبِيلِ يَسَّرَهُ»، تفسیر جمله «قَدَّرَهُ» و بیان گوشه ای از تقدیرات الهی درباره انسان باشد؛ مراد تراخی رتبی خواهد بود؛ یعنی، آنچه بعد از ثَمَّ ذکر شده است، والاتر و ارجمندتر است.

ص: 203

50- اهمیت هدایت بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 5 - 6

6- موسی (ع) از جانب خداوند وظیفه داشت که قوم خود را در هدایت، در اولویت قرار دهد.

و لقد أرسلنا موسى بأى-تنا أن أخرج قومك من الظلمت إلى النور

دستور خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) این بود: «لتخرج الناس من الظلمات إلى النور» در حالی که به حضرت موسی (ع) فرموده است: «أخرج قومك من الظلمات». از آن جایی که بی شک رسالت موسی (ع) فراتر از قوم بنی اسرائیل بوده است، مراد از قید «قومک» احتمالاً در اولویت قرار دادن آنهاست.

51- اهمیت هدایت خویشاوندان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 52 - 9

9- اصلاح بستگان نزدیک و هدایت آنان نسبت به دیگر افراد جامعه، در اولویت نخست قرار دارد.

إذ قال لأبيه وقومه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 26 - 9

9- مسؤولیت ویژه انسان در برابر هدایت و ارشاد بستگان نزدیک خود*

و إذ قال إبراهيم لأبيه وقومه

تقدیم «لأبیه» می تواند توجه بیشتر ابراهیم (ع) به هدایت پدر را برساند؛ که از آن اولویت هدایت و ارشاد بستگان نزدیک استفاده می شود.

52- اهمیت هدایت عبرت پذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 23 - 2

2- رهبران الهی، باید همواره به ارشاد پندپذیران ادامه دهند و هیچگاه آنان را، از پند ها و اندرز های خود محروم نسازند.

فذكر... إلا من تولّى و كفر

استثنا در «إلا من تولّى...»، ناظر به تکرار تذکر است. بنابراین فرمان «ذکر»، درباره کسانی که اعراض و کفر ندارند، همچنان باقی است.

ص: 204

53- اهمیت هدایت کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 88 - 2

2- پیامبر (صلی الله علیه و آله) وظیفه دار متمرکز کردن تمامی توجه خویش به کافران برای هدایت آنان بدون توجه به امکانات فراوان دنیوی آنها

لا تَمُدَّنْ عَیْنِکَ اِلٰی مَا مَتَّعْنَا بِهٖ اَزْوَاجًا مِنْهُمْ

برای آیه فوق احتمالاتی ذکر شده است و برداشت فوق بر این احتمال است که مراد از «لا تَمُدَّنْ عَیْنِکَ اِلٰی مَا مَتَّعْنَا بِهٖ اَزْوَاجًا» این باشد که: به ذهنت خطور نکند که چرا کافران دشمن خدا از امکانات دنیوی زیادی برخوردار هستند؟ و با این فکر خود را به آن امکانات مشغول بکنی و از هدف اصلی باز بمانی؛ بلکه توجه خود را معطوف به خود آنان کن.

54- اهمیت هدایت گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 92 - 11

11 - لزوم ساکت نشستن در قبال گمراهان جامعه

و من ضلّ فقلّ إنّما انا من المندرين

گرچه مخاطب این آیه در مرحله نخست، شخص پیامبر (صلی الله علیه و آله) است؛ اما با توجه به این که پیامبر (صلی الله علیه و آله) اسوه خلق می باشد، تکلیف یاد شده متوجه همه مؤمنان و رسالت داران هدایت و انذار مردم نیز هست.

55- اهمیت هدایت مردم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 1 - 6

6- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، وظیفه دار هدایت مردم به سوی نور و خارج کردن آنان از ظلمت ها (گمراهی ها)، با تعالیم قرآن کریم

انزلنّه اِلَیْکَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمٰتِ اِلَی النُّورِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- موسی (ع)، وظیفه دار هدایت مردم خویش به سوی نور و خارج کردن آنان از ظلمت ها، با آیات و معجزات الهی .

و لقد أرسلنا موسی بأی-تنا أن أخرج قومک من الظلمت إلى النور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 7 - 7

7- وظیفه پیامبر (صلی الله علیه و آله) و رهبران الهی، هموارساختن راه هدایت و واگذاری انتخاب به خود مردم است .

فلعلک ب-خع نفسک .. إنا جعلنا ما علی الأرض زینه لها لنبلوهم

بیان فریندگی زمین و بستر امتحان بودن آن پس از بیان رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) در محدوده انذار و تبشیر، می تواند گویای این

مطلب باشد که وظیفه رهبران دینی، هدایت است و انتخاب، با خود مردم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 79 - 3

3- هدایت کردن مردم، از مسؤولیت های حاکمان و پیشوایان

و أضلّ فرعون قومه و ما هدی

مضمون «أضلّ» و «و ما هدی» یکی است و تکرار معنا به لفظی دیگر است. شاید جمله «ما هدی» به این لحاظ باشد که آنچه از حاکمان و پیشوایان توقع می رود، هدایت کردن مردم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 93 - 1

1 - پیامبران و جانشینانشان، مسؤول جلوگیری از انحراف و گمراه شدن مردم در حد توان هستند.

ما منعك إذ رأيتهم ضلّوا. ألا تتبّعن

مراد از تبعیت هارون از موسی (ع) _ که «ما منعك.. ألا تتبّعن» گویای آن است _ این است که هارون می بایست در غیاب موسی مانند او عمل می کرد و با انحراف مردم برخورد شدید می نمود و یا این که باید رهنمودها و سفارش های موسی (ع) (اصلاح و لا تتبّع سبیل المفسدین، اعراف/ 142) را، به کار می بست برخی گفته اند: مراد این است که هارون می بایست با مؤمنان باقی مانده به سوی موسی (ع) حرکت می کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 35 - 5

5_ رسالت و مسؤولیت اصلی هدایت و رهبری جامعه بر دوش حضرت موسی (ع) بود و هارون تنها نقش معاونت و مشاورت او را بر عهده داشت.

و لقد آتینا موسی الکتب و جعلنا معه آخاه هارون وزیراً

برداشت فوق، به خاطر این نکته است که دریافت کننده کتاب و شریعت، حضرت موسی (ع) بود و برادرش هارون، تنها به عنوان معاون و مشاور او معرفی گردیده بود.

11 - مبلغان دین ، موظف به تلاش در بیداری نفوس مستعد و وانهادن حق ستیزان ، به خداوند

نحن أعلم بما يقولون .. فذکر بالقرءان من یخاف وعید

برداشت یاد شده، با الغای خصوصیت از مورد پیامبراکرم (صلی الله علیه و آله) استفاده می شود.

ص: 206

57- اهمیت هدایت مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 67 - 2

2- لزوم اظهار تنفر و انزجار از مشرکان و عقاید انحرافی و باطل آنها و ارائه راه هدایت به آنان

إذ قال لأبيه... أف لکم ولما تعبدون

58- ایجاد زمینه هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 150 - 16

16 - فراهم آمدن زمینه دستیابی مسلمانان به هدایت های ویژه ، از هدف های تعیین مسجدالحرام به عنوان قبله آنان

فولوا وجوهکم شطره... لعلکم تهتدون

چون مخاطبان آیه مسلمانان هستند و آنان به دلیل ایمانشان به اسلام هدایت یافته اند؛ معلوم می شود مراد از هدایت مطرح شده در «تهتدون»، هدایتی ویژه و کاملتر از هدایت نخست است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 90 - 13

13 - زمینه سازی و آماده سازی فکری و روانی گمراهان ، از روش های پیامبران در ارشاد و راهنمایی آنان

ی قوم إنما فتنتم به و إن ربکم الرحمن

59- برهان در هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 73 - 14

14 - ارائه دلیل برای هدایت مردم ، پرتوی از ربوبیت خداوند بر آنان

بینه من ربکم

60- بشارت در هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 119 - 8

8 - بشارت و انذار شیوه پیامبر (صلی الله علیه و آله) در هدایت مردم

إنا أرسلناك بالحق بشيراً و نذيراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 207

7 - یونس - 10 - 2 - 8

8 - بشارت و انذار ، دو شیوه کارآمد در تربیت و هدایت انسان

أَنْ أَنْذِرَ النَّاسَ وَبَشِّرَ الَّذِينَ ءَامَنُوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 8 - 6

6 - استفاده از وعده و وعید و هشدار و تشویق ، روش قرآن برای هدایت مردم است .

هُدًى . . . فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ . . . لَهُمْ جَنَّاتُ النَّعِيمِ

گوشزد کردن فرجام مؤمنان، پس از یادآوری عذاب معرضان از آیات خدا، شیوه ای است که در آن، برای شنونده امید و ترس ایجاد می شود و چنین حالتی شخص را در حالت اعتدال نگه می دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 24 - 5

5 - بشارت و انذار ، شیوه پیامبر (صلی الله علیه و آله) در هدایت مردم

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 23 - 6

6 - تشویق و بشارت ، شیوه ای کارآمد در زمینه هدایت و تربیت انسان

يَبَشِّرُ اللَّهُ عِبَادَهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 105 - 8

8 - لزوم توأم بودن بشارت و انذار در هدایت انسانها

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا

61- بشارت هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 123 - 11

11 - بهره مند ساختن بشر از رهنمود های هدایت آفرین ، بشارت خداوند به نخستین افراد بشر بود .

اهبطا .. فإِذَا يَأْتِيَكُم مِّنِّي هَدًى

«إِذَا يَأْتِيَكُم» حاوی دو تأکید است: 1_ «ما»ی زاید در «إِذَا» (إِنْ مَا) 2_ نون تأکید. از این رو معنای عبارت چنین است: اگر هدایتی از سوی من برای شما آمد _ که البته خواهد آمد _....

ص: 208

62- تبیین مشکلات راه هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 155 - 7

7 - ارائه راه هدایت به همراه بیان مشکلات آن و نیز ارائه طریق موفقیت بر آنها ، از روش های قرآن است .

يأيتها الذين آمنوا .. لنبلونكم بشيء من الخوف ... و بشر الصبرين

خداوند در این بخش از آیات علاوه بر ارائه راه هدایت - که همان ایمان به رسالت و .. می باشد - مشکلات سلوک در این راه را نیز بر شمرده و برای فایق آمدن بر آنها، استعانت از نماز و صبر را مطرح ساخته است.

63- تبیین منشأ هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 50 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، وظیفه دار ابلاغ روشن فرجام گمراهی و بیان منشأ هدایت

قل إن ضللت فإِنَّمَا أَضَلُّ عَلَىٰ نَفْسِي وَإِنِ اهْتَدَيْتَ فَمَا يُوحِي إِلَيَّ رَبِّي

64- تحصیل هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 157 - 7

7 - نیل به هدایت و دستیابی به رحمت و الطاف الهی ، بشارت و مژده خداوند به صبرپیشگان راه ایمان

و بشر الصبرين .. أولئك ... هم المهتدون

جمله «أولئك عليهم ...» می تواند بیانگر بشارت و مژده ای باشد که «و بشر الصابرين» بدان اشاره داشت؛ یعنی: بشرهم بأن عليهم صلوات و ...

65- تدریجی بودن هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 32 - 8

8_ ترسیم و ارائه آموزه های دین به صورت تدریجی و متناسب با شرایط و نیازها، روشی مؤثر و کارآمد در هدایت و تربیت

کذلک لنتبت به فؤادک ورتلن_ه ترتیلاً

برداشت یاد شده از آن جا است که قرآن کریم_ که برای هدایت و تربیت انسان است_ به صورت تدریجی و متناسب با شرایط و نیازها نازل شده بود.

ص: 209

66- ترس در هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 14 - 5

5- انذار و ایجاد ترس در مردم ، شیوه ای لازم و دارای سهمی وافر در هدایت آنان

إِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُدَىٰ .. فَأَنْذِرْتَكُم نَارًا تَلْظَىٰ

67- تشابه برخوردهای هدایت ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 13 - 6

6- واکنش هدایت ناپذیران مجرم در برابر انبیای الهی ، همگون و مشابه بوده است .

كذالك نسلكه فى قلوب المجرمين . لايؤمنون به وقد خلت سنه الأولين

68- تشخیص هدایت پذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 56 - 8

8 - علم و آگاهی خدا به انسان های قابل هدایت و انسان های غیرقابل هدایت

و هو أعلم بالمهتدين

69- تشخیص هدایت ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 56 - 8

8 - علم و آگاهی خدا به انسان های قابل هدایت و انسان های غیرقابل هدایت

و هو أعلم بالمهتدين

70- تشویق به هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 173 - 17

17_ تشویق و تهدید ، از روش های قرآن برای هدایت انسان ها به عبادت و بندگی خدا

فاما الذین ءامنوا .. و اما الذین استنکفوا و استکبروا فیعذبهم

ص: 210

71- تشویق در هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 25 - 2

2 - تهدید و ترغیب از روش های قرآن ، برای هدایت انسانها

فاتقوا النار . . . و بشر الذين ءامنوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 165 - 2

2_ ضرورت مقدم داشتن تشویق بر تهدید در هدایت و تربیت انسانها

رسلا مبشرین و منذرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 10 - 16

16- تشویق مردم با وعده به پاداش مادی و معنوی ، از روش های انبیا در هدایت

یدعوکم لیغفر لکم . . . و یؤخرکم الی أجل مسمی

پاداش مادی از طول عمر و پاداش معنوی از آمرزش، قابل استفاده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 23 - 6

6 - تشویق و بشارت ، شیوه ای کار آمد در زمینه هدایت و تربیت انسان

یبشّر الله عباده الذین ءامنوا

72- توصیه به هدایت پذیری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 11 - 9

9 - دست کشیدن از منع نمازگزاران و روی آوردن به هدایت ، توصیه خداوند به طغیان گران ثروت اندوز

لیطغی . أن رءاه استغنی ... الذی ینهی . عبداً إذا صلّى . أراءیت إن کان علی الهدی

جمله «کان علی الهدی» ممکن است مربوط به «الذی ینهی» باشد؛ در این صورت مفاد آیه شریفه این است که: به من خبر ده کسی که نمازگزار را نهی می کند، اگر خود بر طریق هدایت قرار گرفته بود [آیا بهتر نبود؟]

73- توفیق هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 211

6 - انسان بدون یاری شدن از جانب خدا، از راهیابی به صراط مستقیم ناتوان است .

إهدنا الصراط المستقیم

74- تهدید هدایت ستیزان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 15 - 5

5 - خداوند، مخالفان پیامبر (صلی الله علیه و آله) را در صورت تداوم بر مخالفت با نماز، هدایت و تقوا، به مؤاخذة ای سخت تهدید کرد .

لئن لم ینته لسنفعا بالناصیه

75- تهدید هدایت ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 61 - 11

11 - تهدید شرک پیشگان هدایت ناپذیر صدر اسلام از سوی خداوند، به مؤاخذة و کیفر اخروی

ثم هو یوم القیـمه من المحضریـن

76- تهییج عواطف در هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 59 - 3

3 - استفاده نوح (ع) از عواطف قومی برای هدایت مردم خویش

فقال یقوم اعبدوا الله

نوح با نسبت دادن مردمان به خویشتن با اضافه کلمه «قوم» به «یا» متکلم (یا قوم، یعنی ای مردم من)، در صدد برانگیختن عواطف آنان به سوی خود

77- ثابت قدمان در هدایت

1 - تقسیم انسان ها به ثابت قدمان بر هدایت و مغضوبین درگاه خدا و گمراهان ، از طبقه بندی های مردم در قرآن

صرط الذین انعمت علیهم غیر المغضوب علیهم و لا الضالّین

مراد از «نعمت» در «انعمت علیهم» به قرینه فrazهای قبل و بعد، نعمت هدایت است، نه نعمتهای مادی. علاوه بر اینکه همه

موجودات، حتی کافران، از این نعمتها برخوردار هستند.

78- ثبات قدم در هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 7 - 6

6 - خداشناسان موحد ، خواهان هدایت به راه ثابت قدمان بر هدایت هستند .

الحمد لله .. إهدنا الصراط المستقيم. صراط الذين انعمت عليهم

79- حتمیت کیفر هدایت ستیزی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 15 - 6

6 - سوگند خداوند در تأکید بر مؤاخذه حتمی تکذیب گران دین و مخالفان نماز ، هدایت و تقوا

لئن لم ينته لنسفعا بالناصيه

«لام» در «لئن ..» لام قسم است.

80- حکمت خدا در هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 4 - 13

13- مشیت خداوند در هدایت و گمراهی مردم ، تخلف ناپذیر است .

فیضل الله من یشاء ویهدی من یشاء وهو العزیز

«عزیز» به معنای غلبه کننده شکست ناپذیر است و به تناسب صدر و ذیل آیه استفاده می شود که مشیت خداوند، قطعی است.

81- درخواست هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 6 - 12، 1، 5

1 - درخواست هدایت به صراط مستقیم ، مهمترین خواسته انسان عارف به مقام الهی است .

الحمد لله .. إياك نستعين. إهدنا الصراط المستقیم

چنانچه «اهدنا الصراط المستقیم» در ارتباط با «الحمد لله رب العالمین . . .» ملا-حظه شود، حاوی این پیام است که انسان پس از شناخت خدا هدفش سلوک در صراط مستقیم خواهد بود؛ یعنی، همان راهی که خداوند منتهی الیه آن است.

ص: 213

5- درخواست هدایت به « صراط مستقیم » شایسته ترین مورد برای استعانت از خدا

ایاک نستعین. إهدنا الصراط المستقیم

اگر «اهدنا..» در ارتباط با «ایاک نستعین» در نظر گرفته شود، بیانگر این معناست که هدایت به صراط مستقیم بالاترین موردی است که آدمی در نایل شدن به آن، نیازمند یاری خداوند می باشد.

12- از امام رضا (ع) روایت شده: « إهدنا الصراط المستقیم » إسترشاد لدینه و إعتصام بحبله و إسترزاده فی المعرفه لربه عز و جل . . . ;
... «إهدنا الصراط المستقیم» درخواست هدایت از خداوند به سوی دین او و چنگ زدن به ریسمان او و طلب مزید معرفت پروردگار عز و جل است...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 7 - 6

6- خداشناسان موحد ، خواهان هدایت به راه ثابت قدمان بر هدایت هستند .

الحمد لله .. إهدنا الصراط المستقیم. صراط الذین انعمت علیهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 10 - 13

13- اصحاب كهف ، از خداوند ، خواهان آن بودند که تمام حرکت و قیام شان ، حرکتی بر طریق هدایت و به دور از شائبه گمراهی باشد .

و هبّی لنا من أمرنا رشداً

«رشد» به معنای «اهتداء» است و مراد از «أمرنا» به قرینه آیه 13 و 14 که بیان تفصیلی داستان اصحاب كهف است مرحله قیام و حرکت شان علیه شرک است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 22 - 10,11

10 - نزاع کنندگان و شاکیان ، از داوود (ع) خواستار نمایاندن راه درست زندگی به آنان

و اهدنا إلی سواء الصراط

«سواء» در اصل به معنای وسط و میانه است. مقصود از آن در آیه شریفه، راه درست و میانه و به دور از افراط و تفریط در زندگی است.

11 - نزاع کنندگان و شاکیان ، از داوود (ع) خواستند که برای حل مشکلات و اختلافات اقتصادی آنها ، راه درست و میانه را به آنان بیاموزد .

و اهدنا إلى سواء الصراط

برداشت یاد شده براساس این دیدگاه است که درخواست هدایت به راه درست، ممکن است به موضوع مورد اختلافشان مربوط باشد که از موضوعات اقتصادی است.

ص: 214

82- دعا برای هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 24 - 12

12- درخواست کوتاه ترین راه رشد و هدایت و اظهار امیدواری به نیل به آن، فرمان و توصیه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) است

و قل عسی أن یهدین ربی لأقرب من هـ ذارشدًا

83- دعوت به هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 71 - 19

19_ مرتد به سرگردانی در بیابان می ماند که شیطانها او را به بی راهه می خوانند و گروهی نیز او را به راه هدایت دعوت می کنند.

كالذی استهوته الشیطین فی الأرض حیران له أصحاب یدعونه إلی الهدی اتتنا

«فی الأرض» متعلق به «استهوی» است، و «استهوی فی الأرض» به معنی عقل او را در بیابان ربوده اند، می تواند باشد و مراد از «اصحاب» در «له اصحاب یدعونه» ممکن است مشرکان و یا موحدان باشند که در برداشت فوق احتمال دوم برگزیده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 44 - 5

5- خدا و رسولش، فراخوان مردم به استفاده صحیح و بهره برداری کافی از فرصت ها و امکانات زندگی برای هدایت و دینداری

و أنذر الناس . . . فیقول الذین ظلموا ربنا أخرنا إلی أجل قریب نجب دعوتک و نتبع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 47 - 21

21 - موسی و هارون (ع)، محرومیت فرعون از هدایت را به وی گوشزد نموده و او را به پیروی از هدایت دعوت کردند .

والسلم علی من اتبع الهدی

جمله «السلام علی...» خبریه است و به کار بردن عنوان «من اتبع...»، اشاره به نبود این وصف در فرعون و برای ترغیب او به تحصیل آن

است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 67 - 11

11 - دعوت گمراهان به راه هدایت و صراط مستقیم ، وظیفه الهی تمامی ره یافتگان به آن

و ادع إلى ربك إنك لعلی هدی مستقیم

جمله «إِنَّكَ لَعَلَىٰ هُدًى مُّسْتَقِيمٌ» تفسیر برای «و ادع إلى ربك» است؛ یعنی، چون تو بر طریق هدایت و در صراط مستقیم هستی، آن گمراهان شرک پیشه را به سوی پروردگارت دعوت کن، تا شاید از ضلالت و گمراهی نجات یابند و به راه تو باز

ص: 215

گردند.

84- ذکر هدایت انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 23 - 9

9- توجه به وابستگی آفرینش، تدبیر، هدایت، مرگ و قبر انسان به خداوند، زمینه ساز انجام دادن تکالیف الهی

من نطفه خلقه .. ثم أماته فأقبره ... كلاً لَمَّا يقض ما أمره

85- ذکر هدایت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ضحی - 93 - 10 - 6

6 - خداوند، با بیان هدایت های خویش به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و رهانیدن آن حضرت از ناآگاهی ها، او را به آموختن دانسته های خود به جویندگان آن تشویق کرد.

و وجدك ضالاً فهدی ... و أمّا السائل فلاتنهر

86- راه هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 117 - 2

2_ شناخت عمیق و گسترده راه هدایت و ضلالت و راهیان آن با راهنمایی خداوند میسر است.

إن ربك هو أعلم من يضل

87- راههای هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 12 - 6

6 - توحید و یکتاپرستی، تنها راه هدایت

يدعوا من دون الله . . . ذلك هو الضلال البعيد

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

16 - زمر - 39 - 59 - 1

1 - خداوند ، پيش از عذاب كردن مردم ، آنان را از راه نشان دادن آيات و نشانه هاى خود هدايت کرده و با آنها اتمام حجت

ص: 216

می کند .

لو أن الله هديني لكنت من المتقين . . . بلى قد جاءتك آي-تي فكذبت بها

«بلی» حرف جواب است و در این آیه برای اثبات چیزی می باشد که مورد انکار قرار گرفته است؛ زیرا کافران هدایت کردن خدا را منکر شده و می گفتند: اگر خدا ما را هدایت می کرد، ما از تقوای پیشگان بودیم. خداوند این سخن را رد می کند و می فرماید: آری آیات ما برای هدایتتان آمد؛ ولی شما آنها را تکذیب کردید.

88- رحمت هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 74 - 1

1 - نبوت و هدایت ، رحمت خاص خداوند

و لا تؤمنوا الا لمن تبع دينكم قل ان الهدى هدى الله . . . قل ان الفضل بيد الله ..

جمله «یختص برحمته»، رد پندار یهود است که می پنداشتند پیامبر فقط از میان ایشان مبعوث می شود، بنابراین مقصود از «رحمه» در آیه، پیامبری است.

89- رفاه و هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 96 - 6

6 - بهره گیری از تمایل مردم به رفاه و آسایش دنیوی و بهبود وضع اقتصادی ، از روش های قرآن برای هدایت آنان به ایمان و تقواست .

و لو أن أهل القرى ءامنوا و اتقوا لفتحنا عليهم بركت من السماء و الأرض

90- روش برخورد هدایت ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 13 - 6

6- واکنش هدایت ناپذیران مجرم در برابر انبیای الهی ، همگون و مشابه بوده است .

كذلك نسلکه فی قلوب المجرمین . لا يؤمنون به و قد خلت سنه الأولین

91- روش هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 6 - 4

ص: 217

4- انذار از روش های تبلیغی _ هدایتی پیامبر (صلی الله علیه و آله)

ءأندرتهم أم لم تنذرهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 25 - 2

2- تهدید و ترغیب از روش های قرآن ، برای هدایت انسانها

فاتقوا النار .. و بشر الذين ءامنوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 26 - 1

1 - به کارگیری مثل از روش های قرآن برای هدایت مردم

إن الله لا يستحي أن يضرب مثلاً .. يهدى به كثيراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 119 - 8

8- بشارت و انذار شیوه پیامبر (صلی الله علیه و آله) در هدایت مردم

إنا أرسلناك بالحق بشيراً و نذيراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 94 - 17

17_ شناساندن ارزش های برتر ، از روش های قرآن برای طرد ارزش های کم ارزش

تبتغون عرض الحيوه الدنیا فعند الله مغانم كثيره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 146 - 12

12_ وعده پاداش بزرگ ، و تهدید به دوزخ ، از روش های قرآن برای ترغیب مردم به ایمان و دوری از کفر و نفاق

إِنَّ الْمُنْفِقِينَ فِي الدَّرَكِ . . . وَسَوْفَ يُؤْتِ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ أَجْرًا عَظِيمًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 165 - 4

4_ توجه انبیا به منفعت خواهی و خطرگریزی انسان در انتخاب روش هدایت

رسلا مبشرین و منذرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 173 - 17

17_ تشویق و تهدید ، از روش های قرآن برای هدایت انسان ها به عبادت و بندگی خدا

فاما الذین ءامنوا . . . واما الذین استنكفوا و استكبروا فיעذبهم

ص: 218

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 55 - 11

11 - ارائه برنامه صحیح در پی بر حذر داشتن مردمان از راه های نادرست ، از روش های کاربردی قرآن در هدایت

انما ولیکم الله ورسوله و الذین ءامنوا

خداوند پس از بر حذر داشتن مؤمنان از پذیرش ولایت و سرپرستی ناروای کافران، با جمله «انما ولیکم . . .» به معرفی افراد شایسته ولایت پرداخت و مؤمنان را به پذیرش ولایت آنان ارشاد کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 60 - 14

14 - بیان سرنوشت شوم بدکاران و تحلیل تاریخ گذشتگان ، از روش های قرآن برای هدایت بشر و بازداری آنان از رفتار های ناپسند

قل هل انبئکم بشرّ من ذلک مثوبه عند الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 6 - 5

5 - ارائه نمونه های تاریخی عبرت آموز، روشی در هدایت و تربیت

الم یروا کم اهلکنا من قبلهم من قرن مکنهم فی الارض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 14 - 19

19 - طرح و بیان حقایق به صورت پرسش و پاسخ، از روشهای هدایتی قرآن

قل اغير الله . . . قل انی امرت ان اكون اول من اسلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 15 - 3

3 - نقش سازنده بیان ترس پیشوایان دین از عذاب الهی، در هدایت مردم و بازداشتن آنها از گناه

قل إنی أخاف إن عصیت ربی عذاب یوم عظیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 19 - 8

8_ طرح و بیان حقایق به شکل پرسش و پاسخ، از روشهای قرآن در تبلیغ و هدایت

قل أی شیء أكبر شهده قل الله شهید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 30 - 5

5_ ترسیم صحنه های قیامت، از شیوه های قرآن در تربیت و هدایت است.

ص: 219

و لو تری إذ وقفوا علی ربهم قال ألیس هذا بالحق قالوا بلی وربنا

تکرار جمله «لوتری» و همچنین بیان ویژگیهای قیامت در آیات متعدد گویای نکته فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 35 - 12، 2

2_ بهره جویی پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) از تمامی روشهای موجود و وسایل ممکن برای هدایت مردم

و این کان کبر علیک إعراضهم فإن استطعت أن . . . فتأتیهم بأیه

چون خداوند به پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) می گوید اگر از زیر زمین یا آسمانها هم آیه بیاوری برخی ایمان نمی آورند، چنین برمی آید که آن حضرت راههای ممکن پیمودنی را پیمود، ولی نتیجه ای از آن حاصل نشده است.

12_ پیامبر (صلی الله علیه و آله) وظیفه دار شناخت دقیق روحيات و ویژگیهای کافران و چگونگی موضعگیریهای آنها در برابر هدایت است.

و این کان کبر . . . فلا تکونن من الجهلین

بیان ویژگی هدایت ناپذیری برخی کافران و لحن توییح گونه آیه نسبت به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، بیانگر این است که پیامبر (صلی الله علیه و آله)، علی رغم میل به هدایت کردن همه مردم، باید واقعیت هدایت ناپذیری برخی از کفار را پذیرفته و آن را در برنامه های خود در نظر گیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 41 - 3

3_ بیدار ساختن فطرت توحیدی آدمی و یادآوری تجربه های توحیدی دینی، از روشهای هدایتی قرآن

قل أراءیتکم . . . بل إیاه تدعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 63 - 2

2_ پیامبر (صلی الله علیه و آله) وظیفه دار یادآوری تجربه های دینی و فطرت توحیدی به مشرکان، برای هدایت و احتجاج با آنان است.

قل من ینجیکم من ظلمت البر و البحر تدعونه تضرعاً و خفیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 69 - 19

19 - توجه دادن مردم به نعمت های الهی ، از روش های تبلیغی - هدایتی هود (ع)

فاذكروا الاء الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 96 - 6

6 - بهره گیری از تمایل مردم به رفاه و آسایش دنیوی و بهبود وضع اقتصادی ، از روش های قرآن برای هدایت آنان به ایمان و تقواست .

ولو أن أهل القرى ءامنوا و اتقوا لفتحنا عليهم بركت من السماء و الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 220

4_ بیان فرجام کفرپیشگان بی تقوا، از روش های قرآن در هدایت مردم به ایمان و تقواست .

ولکن کذبوا فأخذنهم .. أو أمن أهل القرى أن يأتيهم بأسنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4_ بیان سرنوشت شوم تکذیب کنندگان انبیا (ع) برای هشدار و تذکار آیندگان ، از روش های هدایتی قرآن

تلک القرى نقص علیک من أنبائها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3_ هدایتگران قوم موسی با روش ها و موازین حق ، نه اسباب باطل ، مردم را هدایت می کردند .

یهدون بالحق

برداشت فوق بر این اساس است که «باء» در «بالحق» برای استعانت باشد.

7_ بیان چهره های خوب هر قوم به همراه انتقاد از چهره های نامطلوب ، از شیوه های قرآن در ترسیم رفتار امت ها و جوامع بشری است .

و من قوم موسی امة یهدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3_ هدایتگران الهی با روش ها و وسایل حق ، نه با وسایل باطل ، دیگران را به هدایت رهنمون می سازند .

و ممن خلقنا أمة یهدون بالحق

برداشت فوق بر این اساس است که «باء» در «بالحق» بای استعانت باشد.

6_ عهده داران هدایت در جامعه باید خود ملازم حق باشند و با موازین و روش های حق دیگران را هدایت کنند .

و ممن خلقنا أمة یهدون بالحق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 194 - 5

5_ توجه دادن اهل شرک به همسانی آنان با معبودانشان در ناتوانی و نیازمندی ، زمینه ساز باور آنان به بطلان شرک و شایسته نبودن معبودان برای پرستش

إن الذین تدعون من دون الله عباد أمثالکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 70 - 15

15_ لزوم بهره گیری از بیان روشن و مطالب قابل فهم ، در هدایت و تربیت انسانها

أتتهم رسلهم بالبینت

ص: 221

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 89 - 5,6

5_ بهره گیری از گرایش انسان به زیبایی و جاودانگی ، در جهت هدایت وی به ایمان و جهاد ، امری است شایسته و بایسته .

جهدوا بأمولهم .. أعد الله لهم جنت تجري من تحتها الأنهر

6_ حسن بهره گیری از گرایش های طبیعی انسان ها ، در جهت هدایت و ارشاد آنان به ارزشها

أعد الله لهم جنت تجري من تحتها الأنهر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 2 - 8

8_ بشارت و انذار ، دو شیوه کارآمد در تربیت و هدایت انسان

أن أنذر الناس وبشر الذين ءامنوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 103 - 6

6_ انذار و اخطار ، بشارت و نوید ، از روش های تربیتی _ هدایتی قرآن

فهل ينتظرون إلا مثل أيام الذين خلوا من قبلهم .. ثم ننجي رسلنا ... كذلك حقاً عل

برداشت فوق از ارتباط میان آیه قبل، که در آن مشرکان و کافران لجوج تهدید به عذاب شدند و این آیه که به مؤمنان حق جو، بشارت نجات و نوید یاری، داده شده است، به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 1 - 16

16- مشیت خداوند بر هدایت مردم ، از طریق راه و روش طبیعی (تشریح) انجام می گیرد .

کتب أنزلنـه إلیک لتخرج الناس من الظلمت إلى النور یاذن ربهم

با اینکه خداوند، برای هدایت مردم و بیرون بردن آنها از ظلمتها، می تواند از قدرت خویش استفاده کند و آنها را از طریق تکوین هدایت

نماید؛ اما از کتاب و پیامبر (صلی الله علیه و آله) استفاده می کند که راهی طبیعی و هدایتی تشریحی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 9 - 21

21- بیان تاریخ انبیا و سرگذشت اقوامشان ، از روش های هدایتی تربیتی قرآن برای نجات مردم از ظلمت ها و بردن آنان به سوی نور

أخرج قومك من الظلمت إلى النور . . ألم يأتكم نبؤا الذين من قبلكم قوم نوح و عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 10 - 16

16- تشویق مردم با وعده به پاداش مادی و معنوی ، از روش های انبیا در هدایت

يدعوكم ليغفر لكم . . و يؤخركم إلى أجل مسمى

پاداش مادی از طول عمر و پاداش معنوی از آمرزش، قابل استفاده است.

ص: 222

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 26 - 5

5- مقایسه بین عقاید حق و باطل ، روشی برای تشخیص حق و رهنمودی کاربردی برای تعیین مسیر حرکت آدمی است .

مثلاً کلمه طَّيِّبَه کَشَجَرَه طَّيِّبَه أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفِرْعَاهَا فِي السَّمَاءِ .. و مثل کلمه خبیثه

بی شک منظور از تشبیهات در قرآن، و از جمله موارد یاد شده در آیه های فوق، تبیین دقیق آن دسته از معارفی است که فهم آنها مشکل می باشد و فلسفه چنین روشنگری ای نیز، قطعاً ارائه راه روشن برای انسان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 45 - 5

5- ذکر فرجام شوم گمراهان در کنار فرجام سعادت‌مندانة تقوایپیشگان ، از روش های هدایتی قرآن *

الغاوین . و إن جهنم لموعدهم أجمعین ... إن المتقین فی جنّات و عیون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 48 - 6

6- یادآوری برآورده شدن خواسته های انسان در بهشت ، از روش های هدایت و جذب انسان ها به دین *

إن المتقین فی جنّات و عیون . ادخلوها بسلم ءامنین . و نزعنا ما فی صدورهم من غلّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 50 - 2,3

2- ایجاد حالت خوف و رجا و بیم و امید در انسان ، از روش های هدایتی و تربیتی قرآن

نَّبِيٌّ عِبَادِي أَنِي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ . و أن عذابی هو العذاب الأليم

3- در نظام هدایتی و تربیتی ، امیدوار ساختن باید بر تهدید مقدم باشد .

نَّبِيٌّ عِبَادِي أَنِي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ . و أن عذابی هو العذاب الأليم

تقدیم ذکر دو صفت «غفور» و «رحیم» برای خداوند بر «عذاب الیم» در دو آیه فوق، می تواند مشعر به نکته یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 51 - 3

3- آگاه ساختن مردم از حقایق تاریخی مهم و بسیار سودمند، از روش های هدایتی و تربیتی قرآن

و تَبْنَهُمْ عَنْ ضَيْفٍ اِبْرٰهٖم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 90 - 21

21- موعظه، از روش های تربیتی و هدایتی قرآن برای بیداری و هوشیاری مردمان است.

يَعْظٰكُم لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُوْنَ

ص: 223

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 3 - 7

7- استفاده از گرایش ها و عواطف خویشاوندی برای هدایت مردم ، از روش های هدایتی قرآن

أَلَا تَتَّخِذُوا مِنْ دُونِي وَكَيْلًا. ذَرِيه من حملنا مع نوح

برداشت فوق بر این اساس است که جمله «ذریه من حملنا..» از سخنان قرآن باشد نه آموزه های تورات.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 10 - 5

5- بشارت و انذار ، دو عنصر اصلی در هدایت قرآن است .

إِنْ هَذَا الْقُرْآنُ يَهْدِي... وَيُشِيرُ... أَنْ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا

نکته فوق از بشارت دادن خداوند به مؤمنان و از انذار کافران در کنار هم استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 32 - 10

10- تبیین پیامد های سوء اعمال ناپسند ، و جدایی نهی از آنها از روش های هدایتی - تبلیغی قرآن

و لا تقربوا الزنى إنه كان فـ حشه و ساء سبيلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 44 - 20

20- استفاده از تهدید و تشویق ، روش قرآن در تربیت و هدایت انسان

إنه كان حلیمًا غفورًا

«حلیمًا» دربردارنده تهدید و «غفورًا» نویدی است امیدبخش و مشعر به تشویق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 59 - 20

20- بیم و اخطار، از هدف های تربیتی _ هدایتی قرآن

و ما نرسل بالآیة إلا تخويفاً .. و نخوفهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 105 - 8

8- لزوم توأم بودن بشارت و انذار در هدایت انسانها

و ما أرسلنك إلا مبشراً و نذيراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 2 - 7

7- پیوستگی و توأم بودن بیم دهی و امیدبخشی ، در تربیت و هدایت انسان ، امری لازم است .

لیندر بأساً شدیداً .. و بیشر

ص: 224

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 24 - 21

21- مداومت بر یاد خدا، سریع ترین و کوتاه ترین راه رشد و هدایت است .

واذکر ربک إذا نسیت و قل عسی أن یهدین ربی لأقرب من هـذا رشداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 54 - 1

1- خداوند، در قرآن، به بیان های گوناگون، مثال ها و نمونه های فراوانی را برای هدایت بشر، طرح کرده است .

و لقد صرّفنا فی هـذا القرآن للناس من کلّ مثل

«صرّفنا» به معنای «بیتا» است؛ یعنی «بیان کردیم» (لسان العرب)، ولی از آن جهت که باب تفعیل، برای تکثیر است، مراد، بیان های متعدد است. ریشهء کلمه «صرّفنا» که تصریف و تغییر از حالتی به حالتی است، گویای آن است که این بیانات، گوناگون و متنوع هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 107 - 5

5- مژده و بشارت در کنار هشدار و تهدید، روش به کار گرفته شده در قرآن برای تبلیغ و هدایت است .

جزاءهم جهنّم بما کفروا .. إنّ الذین ءامنوا و عملوا الصالحات کانت لهم جنّات الفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 41 - 2

2- یادآوری و تجلیل از پیامبران و اسوه های اخلاق و معنویت، از روش های هدایتی و تبلیغی مورد استفاده در قرآن

واذکر فی الکتب إبرهیم إته کان صدیقاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 51 - 3

3- یاد کرد و تجلیل از پیامبران و اسوه های خلوص، از روش های هدایتی قرآن

ذکر رحمت ربّک . . . واذکر . . . واذکر . . . واذکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 54 - 7

7- یادکرد و تجلیل از پیامبران و اسوه های صداقت ، از روش های هدایتی قرآن

واذکر . . . واذکر . . . واذکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 56 - 9

9- یاد و تجلیل از پیامبران و الگو های صداقت و راستی ، از روش های تربیتی و هدایتی قرآن

ص: 225

واذکر... واذکر... واذکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 97 - 12

12- لزوم به کارگیری بیان و شیوه قابل فهم برای مردم در تبلیغ و هدایت

فَاتِّمَّا يَسِّرْنَ هـ بلسانک لتبشِّر به الممتِّقین و تنذر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 25 - 3

3 - راهنمایی و ارشاد طغیان گران و تبلیغ پیام الهی ، نیازمند شرح صدر و تحمل فراوان است .

اذهب... قال ربّ اشرح لی صدري

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 90 - 12، 13

12 - ابراز محبت و اظهار عطف با گمراهان ، از شیوه های پسندیده در هدایت آنان است .

ی قوم ائّما فتنتم به و إنّ ربکم الرحمن

13 - زمینه سازی و آماده سازی فکری و روانی گمراهان ، از روش های پیامبران در ارشاد و راهنمایی آنان

ی قوم ائّما فتنتم به و إنّ ربکم الرحمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 10 - 7

7- بهره گیری از انگیزه ها و تمایلات فطری و غریزی انسان ، از روش های هدایتی - تربیتی قرآن

فیه ذکرکم

برداشت یاد شده مبتنی بر دو نکته زیر است: 1- «ذکر» به معنای «ثنا» و «صیت» (آوازه) باشد. 2- اشتیاق به جاودانگی نام و بلندآوازه و آوازه گوی، امری غریزی و طبیعی برای همه انسان ها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 21 - 6

6- بازخواستن و زیر سؤال بردن اندیشه و عقیده باطل ، روشی در هدایت و بیان عقیده و اندیشه درست .

أَمْ اتَّخَذُوا ٱللَّهَ مِنَ ٱلْأَرْضِ هَمًّ يَنْشُرُونَ

برداشت یاد شده از جمله استفهامیه «هم ینشرون» استفاده می گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 24 - 3

3- بازخواست و زیر سؤال بردن عقیده و اندیشه باطل ، روشی در هدایت و بیان عقیده و اندیشه درست .

أَمْ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ ٱللَّهَ

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که «أم» منقطعه، بر استفهام توبیخی دلالت می کند.

ص: 226

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 57 - 3

3- تصمیم ابراهیم (ع) بر نابودی بت و بت پرستی ، پس از یک سلسله کار فرهنگی و فکری او برای هدایت و اصلاح اندیشه مردمان بود .

لقد كنتم ... فی ضلّال مبین ... ربّكم ربّ السموت ... و تالّله لأكيدنّ أصنمكم بعد

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که حضرت ابراهیم(ع) در آغاز مخالفت با بت پرستی، پدر و قومش را مخاطب قرار داد و یک سلسله دلایل روشن بر اثبات توحید و نفی شرک به آنان ارائه کرد. سپس در مرحله دوم تهدید نمود که بت ها را نابود خواهد کرد و در نهایت به تهدید خود عمل کرد و همه بت ها را نابود ساخت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 66 - 5

5- آگاه کردن مردم به سودمندی دین داری و یا زیان بی دینی ، روشی پسندیده و مفید در تبلیغ دین و هدایت انسان ها

قال أفتعبدون من دون الله ما لا ينفعكم شيئاً و لا يضرّكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 23 - 9

9- بهره گیری قرآن از تمایلات طبیعی انسان ها ، در گرایش دادن آنان به ایمان و عمل صالح

إنّ الله يدخل الذین ءامنوا ... و لباسهم فیها حریر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 49 - 6

6- لزوم استفاده از روش های روشن و بی ابهام در تبلیغ و هدایت توده ها

إنّما أنا لكم نذیر مبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 46 - 5

5- تصحیح مرکزیت قدرت و حاکمیت جامعه ، راهکار اصلاح و هدایت مردم

ثم أرسلنا موسى . . . إلى فرعون و ملائجه

با توجه به این که حضرت موسی(ع) در امر رسالت، نخست به سوی فرعون _ که محور قدرت و حاکمیت بود _ فرستاده شد، می توان برداشت فوق را به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 34 - 5,10

5- بهره گیری از حوادث و نمونه های تاریخی به منظور قابل فهم کردن حقایق ، روشی در تبلیغ و هدایت

و مثلاً من الذین خلوا من قبلکم

تردیدی نیست که یاد کردن حوادث و نمونه های تاریخی در قرآن، برای درک بهتر حقایقی است که خداوند در صدد بیان

ص: 227

آنهاست. بنابراین می توان از این یاد کرد، روش تبلیغ و هدایت مردم به حقایق را آموخت.

10 - بهره گیری از روش های مختلف (نزول آیات روشنگر ، بیان سرگذشت امت های پیشین و موعظه) برای هدایت مردمان

و لقد أنزلنا إليكم آيات مبينـت و مثلاً من الذين خلوا من قبلكم و موعظه للمتقين

از آمدن چند نمونه (آیات روشنگر داستان های پیشینیان و موعظه و اندرز) در کنار هم، بدون بیان رابطه آنها - می توان به برداشت یاد شده دست یافت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 35 - 20

20 - استفاده از تمثیل و تشبیه معقول به محسوس و ارائه نمونه عینی ، از روش های هدایتی قرآن برای تفهیم معارف بلند الهی

مثل نوره کمشکوه فیها مصباح .. و يضرب الله الأمثل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 36 - 3

3 - هدایت و راه یابی به نور ویژه خداوند ، دارای راه ها و مکان های ویژه است .

یهدی الله لنوره من یشاء .. فی بیوت اذن الله أن ترفع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 3 - 7

7 - زیر سؤال بردن اندیشه ها و باور های باطل و بیان ضعف ها و نقص های آنها ، روش هدایتی و تبلیغی قرآن

و اتخذوا من دونه ءالهه لایخلقون شیئاً و هم یخلقون ... و لایملکون موتاً و لایحیو

جمله «و اتخذوا من دونه آلهه ..» هر چند به صورت خبریه است، ولی مقصود از آن اخبار نیست؛ زیرا همگان به مضمون آن آگاه بودند؛

بلکه مقصود زیر سؤال بردن عقاید مشرکان و بیان ضعف های فکری آنان و اظهار شگفتی از چنین باورهایی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 6 - 11

11 _ تشویق و ایجاد امید ، از روش های قرآن برای هدایت و تربیت کافران مخالف

وقال الذین کفروا إن هـذا إلا فک افتریه .. إنه کان غفوراً رحیماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 32 - 8

8 _ ترسیم و ارائه آموزه های دین به صورت تدریجی و متناسب با شرایط و نیازها ، روشی مؤثر و کارآمد در هدایت و تربیت

کذلک لنتبت به فؤادک ورتلنـه ترتیلاً

برداشت یاد شده از آن جا است که قرآن کریم _ که برای هدایت و تربیت انسان است _ به صورت تدریجی و متناسب با شرایط و نیازها نازل شده بود.

ص: 228

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 39 - 2

2_ ارائه مثل ها (الگوها و نمونه های عینی) ، روش کاربردی قرآن در تبیین حقایق و هدایت مردمان

و کلاً ضربنا له الأمثـل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 198 - 3,4

3 - سخن گفتن به زبان ملی هر جامعه ای ، بهترین و مؤثرترین روش تبلیغ و هدایت آن جامعه

و لو نزلنـه علی بعض الأعجمین

4 - لزوم توجه به احساسات ملی جوامع ، در تبلیغ و هدایت

و لو نزلنـه علی بعض الأعجمین

به کارگیری واژه «لو» _ که برای امتناع است _ نشان می دهد که اگر خداوند قرآن را بر شخصیتی غیر عرب زبان نازل می کرد، بی تردید مردم عرب از ایمان آوردن به غیر آن سر باز می زدند و این نبود مگر به خاطر احساسات قومی و ملی.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 6 - 3

3 - استفاده از گرایش های درونی انسان ها برای تحریک آنان به تلاش و کوشش در راه خدا ، از جمله روش های هدایتی قرآن است .

و من جـهد فإتـمـا یجـهد لـنفسه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 14 - 9

9 - استفاده از تاریخ ، برای تنبه و هشدار ، روشی قرآنی است .

و لقد أرسلنا نوحًا إلی قومه . . . فأخذهم الطوفان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- استفاده از امور محسوس ، برای آگاهاندن بشر ، به حقیقتی غیر محسوس ، از روش های هدایتی قرآن است .

أولم يروا كيف يبدئ الله الخلق ثم يعيده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- فراخوانی به مطالعه طبیعت ، برای پی بردن به قدرت خداوند ، و در نتیجه ، رفع تردید در امکان معاد ، روش هدایتی قرآن است .

قل سيروا في الأرض فانظروا كيف بدأ الخلق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 21 - 4

4 - ایجاد حالت ترس و امید در انسان ها ، از روش های هدایتی قرآن است .

يَعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَيَرْحَمُ مَنْ يَشَاءُ

این که عذاب و رحمت را خداوند، بسته به مشیت خود دانسته است، احتمال دارد به منظور یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 38 - 6

6 - استفاده از حوادث و تحولات تاریخی و آثار به جامانده از آن تحولات ، به منظور عبرت آموزی ، از روش های هدایتی قرآن است .

فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذْتَهُمُ الرَّجْفَةَ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جِثْمِينَ . وَعَادًا وَثَمُودًا وَقَدْ تَبَيَّنَ لَكُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 41 - 5

5 - استفاده از امور محسوس ، برای تبیین معارف دقیق ، از روش های هدایتی قرآن است .

مِثْلَ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ كَمِثْلِ الْعَنْكَبُوتِ اتَّخَذَتْ بَيْتًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 63 - 8

8 - استفاده از رخداد های طبیعی قابل مشاهده و محسوس ، برای جلب توجه مردم به خداوند ، از روش های هدایتی قرآن است .

وَلَنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ .. لِيَقُولَنَّ اللَّهُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 6 - 5

5 - استفاده قرآن کریم از تحولات و حوادث مهم ، به منظور جلب نظر مردم به سوی خداوند

غلبت الروم .. لله الأمر من قبل ... بنصر الله ينصر من يشاء ... وعد الله لا يخ

پرداختن به حادثه ای تاریخی، مانند جنگ رومیان و ایرانیان _ که خارج از قلمرو حیاتِ جمعی مسلمانان بوده _ اگر چه می تواند به خاطر

نگرانی مؤمنان عصر بعثت از شکست معتقدان به کتاب آسمانی (رومیان) باشد، اما تأکید بر خدایی بودن حوادث در آن ماجرا (لله الأمر... و بنصر الله...) مشعر به نکته بالا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 48 - 13

13 - توجه دادن به تحولات عالم طبیعت ، جهت نمایاندن تدبیر خداوند بر عالم هستی ، از روش های هدایتی قرآن کریم

الله الذی یرسل الریاح فتثیر سحاباً .. کیف یشاء ... أصاب به من یشاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 50 - 14

ص: 230

14 - استفاده از امور محسوس و قابل درک برای بشر ، جهت تبیین معارف عالی ، مانند مسأله معاد ، از روش های هدایتی قرآن است .

كيف يحيى الأرض بعد موتها إنّ ذلك لمحي الموتى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 8 - 6

6 - استفاده از وعده و وعید و هشدار و تشویق ، روش قرآن برای هدایت مردم است .

هدى .. فبشره بعذاب ... لهم جنات النعيم

گوشزد کردن فرجام مؤمنان، پس از یادآوری عذاب معرضان از آیات خدا، شیوه ای است که در آن، برای شنونده امید و ترس ایجاد می شود و چنین حالتی شخص را در حالت اعتدال نگه می دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 11 - 6

6 - استفاده از نمود های عینی و قابل رؤیت و مشاهده برای مردم ، جهت آشناساختن آنان با خداوند ، از شیوه های هدایتی قرآن کریم است .

خلق السموت ... و ألقى فى الأرض ... و بثّ فيها ... و أنزلنا من السماء ماء ... هـ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 13 - 7

7 - قانع کردن فکر مخاطب ، با برهانی محکم ، هنگام دعوت به توحید ، از روش های هدایتی قرآن کریم

لاشرك .. إنّ الشرك لظلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 16 - 13

13 - استفاده از امور محسوس ، برای تفهیم معارف ظریف و غامض ، از شیوه های هدایتی قرآن کریم است .

إن تك مثقال حبه من خردل فتكن فى صخرة .. يأت بها الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 20 - 13

13 - توجه دادن انسان ها به امور محسوس و قابل مشاهده ، جهت رهنمونی آنان به خداشناسی ، از روش های هدایتی قرآن کریم

ألم تروا أنّ الله سخر لكم ما فى السموت و ما فى الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 29 - 12

12 - توجه دادن مردم به امور محسوس و قابل مشاهده از عالم طبیعت ، از روش های هدایتی قرآن کریم است .

ألم تر أنّ الله يولج الليل فى النهار . . . و سخر الشمس و القمر

ص: 231

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 31 - 7

7 - استفاده از عالم طبیعت و رخداد های در پیش روی انسان ها ، جهت رهنمونی آنان به خداشناسی ، از شیوه های هدایتی قرآن است .

ألم تر أنّ الفلك تجرى فى البحر بنعمت الله ليرىكم من آى_ته

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 3 - 12

12 - هشدار به مردم ، از جمله راه های هدایت آنان است .

لتنذر قومًا... لعلهم يهتدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 27 - 3

3 - استفاده از حوادث و تحولات قابل مشاهده و طبیعی ، برای هدایت مردم ، از شیوه های هدایتی قرآن است .

أولم يروا أنّ نسوق الماء... فنخرج به زرعًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 45 - 5

5 - خداوند برای رهنمونی مردم به حق ، از احساسات درونی انسان ها استفاده می کند .

أرسلنک... مبشّرًا و نذیرًا

خوشی و ترس، دو حالت روانی انسان است که با پدید آمدن عوامل آنها، بروز می کنند. اعلام چیزی که موجب ترس و یا خوش حالی شود در واقع، استفاده کردن از این دو احساس برای واداشتن انسان به قبول حق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 17 - 7

7 - استفاده از حوادث تاریخی گذشته برای هدایت مردمان ، از شیوه های هدایتی قرآن کریم

أفلم يروا .. ولسليمـن الريح ... اعملوا ءال داود شكراً ... لقد كان لسبياً في مسك

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

15 - سبأ - 34 - 46 - 10

10 - اندیشه و فکر از راه های رسیدن به حقیقت است .

ثم تفكروا ما بصاحبكم من جنة

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

15 - فاطر - 35 - 24 - 5

5 - بشارت و انذار ، شیوه پیامبر (صلی الله علیه و آله) در هدایت مردم

ص: 232

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 10 - 5

5 - انذار و اخطار ، از روش های تبلیغی - هدایتی پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و سواء عليهم أأنذرتهم أم لم تنذرهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 11 - 13

13 - انذار و بشارت ، از روش های تبلیغی - هدایتی پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)

إِنَّمَا تَنْذِرُ مَنِ اتَّبَعَ الذِّكْرَ . . . فَبَشِّرْهُ بِمَغْفِرَةٍ وَأَجْرٍ كَرِيمٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 13 - 5

5 - مثل زدن و ارائه نمونه های تاریخی ، از روش های تربیتی - هدایتی پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و اضرب لهم مثلاً أصحَّـب القرية

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 70 - 9

9 - لزوم استفاده از روش های روشن و بی ابهام ، در تبلیغ و هدایت توده ها

أَنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُّبِينٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 27 - 6

6 - بیان انواع مثل ها ، از روش های تربیتی و هدایتی قرآن

و لقد ضربنا للناس في هـذا القرآن من كلِّ مثلٍ لعلَّهم يتذكرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 29 - 12

12 - مقایسه میان نیکان و بدان ، از روش های هدایتی و تربیتی قرآن

ضرب الله مثلاً رجلاً .. هل یستویان مثلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 50 - 9

9 - یاد کردن از نمونه های تاریخی ، از روش های تربیتی و هدایتی قرآن

قد قالها الذین من قبلهم فما أغنی عنهم ما كانوا یکسبون

ص: 233

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 44 - 8

8 - لزوم توکل و واگذاری کارها و نتایج و پیامدهای آن به خدا، پس از تلاش گسترده خیرخواهانه برای هدایت و تربیت مردم

وَأَفْوِضْ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 13 - 2،2

2 - انذار، پس از تبیین حق و ارائه دلیل، شیوه ای بایسته در هدایت خلق

فَقُلْ أَنْذَرْتُكُمْ صَعْقَةً

برداشت بالا- بر این اساس است که مسأله انذار در این آیه، پس از تبیین مسأله توحید و دلایل آن در آیات پیشین، صورت گرفته است و فرمان «فقل أنذرتکم . . .» بایسته بودن را می فهماند.

2 - انذار، پس از تبیین حق و ارائه دلیل، شیوه ای بایسته در هدایت خلق

فَقُلْ أَنْذَرْتُكُمْ صَعْقَةً

برداشت بالا- بر این اساس است که مسأله انذار در این آیه، پس از تبیین مسأله توحید و دلایل آن در آیات پیشین، صورت گرفته است و فرمان «فقل أنذرتکم . . .» بایسته بودن را می فهماند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 34 - 11

11 - استفاده از امور روشن و همه فهم، در جهت تبلیغ و هدایت، روشی قرآنی است.

وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ .. كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ

تکیه بر اصل تفاوت خوبی و بدی - که امری روشن و قابل فهم برای همگان است - به عنوان پیش درآمد سفارش به اخلاق نیک در تبلیغ، بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 43 - 17

17 - بشارت و انذار ، روش هدایتی و تربیتی قرآن

إِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ وَ ذُو عِقَابٍ أَلِيمٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 15 - 21

21 - تفاوت نگذاشتن بین طبقات مختلف اجتماعی در مقام تبلیغ و هدایت و اجرای شریعت ، از وظایف پیامبر (صلی الله علیه و آله)

وَأْمُرْتُ لِأَعْدِلَ بَيْنَكُمُ

بنابراین که «أمرت لأعدل بینکم» مربوط به نحوه اجرای دعوت و اقامه دین به وسیله پیامبر (صلی الله علیه و آله) باشد، برداشت بالا به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 234

6- تشویق و بشارت ، شیوه ای کار آمد در زمینه هدایت و تربیت انسان

یَبِّشِرُ اللَّهُ عِبَادَهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 11 - 8

8- تبیین حقایق و معارف والا ، با بیانی ساده و همه فهم ، روش هدایتی قرآن

و الذی نَزَّلَ . . . فَأَنشَرْنَا بِهِ بَلَدَهُ مَيِّتًا كَذَلِكَ تَخْرُجُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 58 - 7

7- لزوم توجه به سطح درک و استعداد های مخاطبان ، در تبلیغ و هدایت ایشان

فَإِنَّمَا يَسْتَرْهَىٰ بِلِسَانِكَ

از این که خداوند «تیسیر» را زمینه تدگر یافتن دانسته؛ استفاده می شود که برای بیداری خلق، باید حقایق را به گونه ای قابل فهم و درک برای آنان بیان کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 4 - 3

3- پرسش از حقایق مورد غفلت و واداشتن اندیشه ها به تأمل درباره آن ، روشی قرآنی برای هدایت آدمیان

قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ . . . أَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا

طرح پرسش از سوی قرآن، برای وادار کردن مشرکان به تأمل، بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 12 - 14

14- انذار و تبشیر ، دو محور اصلی پیام های هدایتی قرآن

وَهَذَا كِتَابٌ لِّلَّذِينَ ظَلَمُوا وَبَشْرًا لِّلْمُحْسِنِينَ

اصلی بودن دو محور بالا، از اختصاص به ذکر یافتن استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 27 - 7

7- لزوم بهره گیری هدایت گران از شیوه های مختلف تبلیغی، در ارشاد گمراهان

وَصَرَّفْنَا الْآيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ

تعبیر «صَرَّفْنَا»، اشاره به تنوع و گوناگونی دارد و فعل الهی، بیانگر ارزش ها و بایدها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 8 - 7

7- فرستادن رسول و هدایت خلق، با بشارت و انذار و نه قوای قهری طبیعت، _ نمودی از حکمت خداوند است . *

ص: 235

و لله جنود .. و كان الله عزيزاً حكيماً . إنا أرسلناك شـهداً و مبشراً

از آیه قبل، استفاده شد که خداوند مالک یگانه هستی و حاکم مطلق و شکست ناپذیر است و می تواند خلق را به اجبار به سوی اهداف بایسته وا دارد؛ اما در این آیه، خداوند یادآوری کرده که حکمت او، اقتضا می کند که این هدایت، را از طریق فرستادن رسول و ارائه الگو و بشارت و انداز، انجام پذیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 10 - 4

4_ حسن استفاده از ملموس ترین نمادها ، برای هدایت و درس آموزی خلق *

و النخل باسقت لها طلع نضيد

برداشت یاد شده بدان احتمال است که اختصاص به ذکر یافتن «نخل» از میان همه درختان و «خرما» از میان همه میوه ها، از آن جهت باشد که نخل و خرما، اساسی ترین نقش را در زندگی عرب عصر نزول داشته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 38 - 6

6 - لزوم هدف قرار دادن مرکز اصلی قدرت کفر ، برای اصلاح توده ها *

و فی موسی إذ أرسلناه إلی فرعون

موسی(ع) مأموریت یافته بود تا مستقیماً با فرعون روبه رو شود و او را از کفر و حق ستیزی باز دارد و خداوند این حقیقت را برای ما بازگو کرده است از این نکته مطلب یاد شده احتمال می رود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 1 - 4

4 - بهره گیری قرآن ، از باور های ارزشی و راستین اهل کتاب ، در گرایش دادن آنان به اسلام *

و الطور

با توجه به این که کوه طور، در باور اهل کتاب (یهود و نصارا) محل نزول وحی و سرزمین مقدس بوده است و این باور از نظر قرآن به جا بوده است؛ با سوگند خوردن به آن، قلب اهل کتاب را مجذوب پیام قرآن می ساخته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - مقایسه فرجام نیک تقوایندگان با سرنوشت شوم کافران ، شیوه بهینه هدایت خلق

اصلوها... إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَعِيمٍ

از این که خداوند در هدایت خلق، به ترسیم هر دو فرجام پرداخته است؛ مطلب بالا برداشت می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 22 - 3

3 - لزوم استفاده هدایتگران ، از شیوه ساده گویی برای ارشاد مردم

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ

بیان الهی، در حقیقت رهنمودی است به همه هدایتگران که باید از این شیوه، استفاده کنند تا همه مردم از آن بهره گیرند.

ص: 236

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 72 - 4

4 - طرح سؤال و برانگیختن به اندیشه و خردورزی ، از روش های هدایتی - تربیتی قرآن

أفرءیتم ما تمنون . أأنتم تخلقونه أم نحن الخ_لقون... أفرءیتم النار ... أأنتم أنشأ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 9 - 10

10 - لزوم رعایت اصل تدریج در تربیت و ارشاد مردم

هو الذی ینزل . . . لیخرجکم من الظلمت

نزول تدریجی قرآن، با هدف خارج کردن تدریجی مردم از ظلمات به سوی نور، بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 10 - 2

2 - ایجاد انگیزه در مخاطب ، با طرح پرسش و آن گاه بیان پاسخ آن ، از روش های هدایتی قرآن

هل أدلکم علی تجره

جمله «هل أدلکم . . .» طرح پرسش و «تؤمنون بالله» در آیه بعد بیان پاسخ آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 12 - 6

6 - بهره گیری قرآن از تمایلات طبیعی و غریزی انسان به آب ، بوستان و خانه های دلپذیر ، در جهت گرایش دادن وی به ارزش های معنوی است .

تؤمنون بالله و رسوله . . . و یدخلکم جنّت... و مسکن طیبه

از این که خداوند، گرایش های طبیعی انسان ها را وسیله هدایت آنان و سوق دادن آنها به کسب ارزش ها قرار داده است، براداشت بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 10 - 1

1 - ارائه نمونه های عینی از نیکان و بدان ، از روش های قرآن در راستای بیدارکردن و هدایت خلق

ضرب الله مثلاً للذین کفروا امرأت نوح

گفتنی است آنچه خداوند در این آیه، به عنوان ضرب المثل ذکر فرموده، دارای حقیقت و وجود خارجی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 12 - 4

4 - اخطار و بشارت و ایجاد خوف و رجا ، روش تربیتی و هدایتی قرآن کریم

و للذین کفروا برّهم عذاب جهنّم . . . إنّ الذین یخشون ربّهم بالغیب لهم مغفرة وأج

ص: 237

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 26 - 7

7 - لزوم استفاده از روش های روشن و بی ابهام در تبلیغ دین و هدایت مردمان

إِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُّبِينٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 34 - 6

6 - مقرر کردن « کیفر و پاداش » و « تنبیه و تشویق » ، دوروش هدایتی و تربیتی قرآن

كذلك العذاب ولعذاب الآخرة أكبر... إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٍ النَّعِيمِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 2 - 2

2 - دعوت و برخورد از سر مهربانی و شفقت ، مؤثر در هدایت و اصلاح جامعه

قالِ يٰ قَوْمِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 9 - 3

3 - دعوت آشکارا ، کاملاً سرّی ، خصوصی و یا عمومی ، از روش های تبلیغی ، تربیتی و هدایتی

ثُمَّ إِنِّي أَعْلَنْتُ لَهُمْ وَأَسْرَرْتُ لَهُمْ إِسْرَارًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 12 - 8

8 - تبیین فواید ایمان و دین داری ، از روش های تبلیغی و هدایتی

استغفروا ربّکم... یرسل السماء علیکم مدرارًا . و یمدکم بأموال و بنین... و یمجعل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- بیان فواید و نتایج ایمان و دین داری ، از روش های هدایتی و تبلیغی قرآن

وَأَلْوَسْتَهُ مَوَاعِلِي الطَّرِيقَةِ لِأَسْقِينَهُمْ مَاءً غَدَقًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - خودداری از تعرّض به مخالفان بدگو (مقابله به مثل و پاسخ گویی به آنان) در مرحله آغازین کار هدایت و تبلیغ دین ، امری سزاوار و بایسته

وَاهْجُرْهُمْ هِجْرًا جَمِيلًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - هشدار و ترغیب ، از روش های تربیتی و هدایتی قرآن

هو . . . أهل المغفرة

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که این سوره، با فرمان انذار و اخطار آغاز گردیده (قم فأنذر. ..) و با مغفرت و آمرزش الهی، خاتمه یافته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 6 - 3

3 - بذل توجه کامل به ارشاد کسانی که نیازی به تعالیم الهی در خود احساس نمی کنند ، روشی ناپسند و مذموم است .

أما من استغنى . فأنت له تصدى

آغاز سخن با ضمیر «أنت» و نیز تقدیم «له» بر «عنه» در جمله های «أنت له تصدى» و «أنت عنه تلهى» _ در آیات بعد _ ارشاد کننده را به جهت برخوردش با هر دو نوع مخاطب، نکوهش کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 11 - 8

8 - تهدید و ترغیب ، از روش های قرآن برای هدایت انسان ها است .

فلهم عذاب جهنم . . . لهم جنّات تجري من تحتها الأنهار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 14 - 5

5 - انذار و ایجاد ترس در مردم ، شیوه ای لازم و دارای سهمی وافر در هدایت آنان

إنّ علينا للهدى . . . فأنذرتكم نارا تلظى

92- روش هدایت انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7_ پیامبران در پی مشاهده تکذیب معارف دین از سوی امت ها ، معجزاتی را برای هدایتشان پیشروی آنان قرار دادند .

و لقد جاءتهم رسلهم بالبينت فما كانوا ليؤمنوا بما كذبوا من قبل

برداشت فوق مبتنی بر این است که «ما» در «بما کذبوا» موصول اسمی باشد و مضاف إليه کلمه «قبل» مجیء البینات باشد. البته در این صورت ضمیری پس از «کذبوا» مقدر خواهد بود. بنابراین تقدیر جمله چنین است: فما كانوا ليؤمنوا بالذی كذبوا به من قبل مجیء البینات.

93- روش هدایت گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 239

4- اعتراض به صاحبان اندیشه انحرافی و بحث و گفتگو در جهت اصلاح آن ، شیوه ای پسندیده و مطلوب نزد خداوند است .

و ما أظنّ الساعه قائمه و لئن رُددتُ .. أكفرت بالذی خلقک

94- روش هدایت ملکه سبأ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 41 - 4

4 - استفاده سلیمان (ع) از امکانات خود بلقیس ، برای ارائه معجزه به وی و هدایت او

قال نكروا لها عرشها.. من الذین لایهتدون

برخی بر آنند که «أتهتدی..» به تقدیر «أتهتدی إلی ایمان باللّه و رسوله» می باشد. برداشت یاد شده بر پایه این احتمال است.

95- زمینه ازدیاد هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 82 - 11

11 - هدایت افزون تر و رو به رشد ، ره آورد توبه ، ایمان و عمل صالح

لمن تاب و ءامن و عمل صـلِحاً ثمّ اهتدی

ممکن است «ثمّ اهتدی» به مرتبه های بالای هدایت و درجات عالی آن نظر داشته باشد که در پی توبه، ایمان و عمل صالح، به دست می آید. این نکته با توجه به معنای باب افتعال _ که مطاوعه است _ بیشتر آشکار می گردد.

96- زمینه تأثیر هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 22 - 9

9- هدایت نشدن برخی از مردمان به وسیله پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، ناشی از فقدان بصیرت ، شایستگی ها و زمینه های لازم در وجود خود آنان بود ؛ نه برخاسته از ضعف تبلیغی حضرت رسول (صلی الله علیه و آله)

و ما یتوی الأعمی و البصیر .. الأحياء و لا الأموت ... و ما أنت بمسمع من فی الق

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که خداوند در آیات گذشته، کافران را همچون کوردلان و مردگان، فاقد روح حق پذیری و دل بیدار معرفی کرده بود. آن گاه مسأله ناتوانی پیامبر (صلی الله علیه و آله) در هدایت کردن آنان را مطرح فرمود.

ص: 240

97- زمینه محرومیت از هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 144 - 12

12 _ ظلم زمینه و موجب محرومیت ظالمان از هدایت‌های خداوند است.

فمن أظلم .. إن الله لا يهدي القوم الظالمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 29 - 9

9 - تبعیت جاهلان از هوای نفس ، در پی دارنده محرومیت از هدایت الهی و عامل غوطهور شدن در گمراهی است .

بل اتبع الذين ظلموا أهواءهم بغير علم فمن يهدي من أضلّ الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 10 - 14، 15

14- استکبار در برابر قرآن ، ظلم و مایه محرومیت از هدایت الهی

و استکبرتم إن الله لا يهدي القوم الظالمين

از منطبق شدن عنوان ظالم بر «مستکبر»، مطلب یاد شده استفاده می شود.

15- برخورداری از هدایت الهی و یا محروم ماندن از آن ، معلول تلاش و عملکرد خود انسان

کفرتم به .. و استکبرتم إن الله لا يهدي القوم الظالمين

گرچه در این آیه، فعل «لایهدی» به خداوند نسبت داده شده است؛ اما از آن جا که عدم هدایت، بر کفر و استکبار _ که عمل اختیاری انسان است _ مترتب شده، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 11 - 13

13- استکبار و خودبرتربینی ، مایه محرومیت از هدایت وحی و تکذیب آن

و استکبرتم . . . وقال الذين كفروا ... لو كان خيرا ما سبقونا إليه وإذ لم يهتدوا

با توجه به آیات پیشین و نیز با توجه به صدر و ذیل آیه، استفاده می شود که بهره مند نشدن کافران از هدایت قرآن و تکذیب آن از سوی ایشان، ناشی از استکبار و خودبرتربینی آنان است.

98- زمینه های هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 103 - 27،29

27_ دعوت به تقوای شایسته و تسلیم کامل در برابر خدا و اعتصام به او و هشدار به پرهیز از تفرقه، شیوه قرآن در زمینه سازی برای وحدت و نیل به هدایت

یا ایها الذین امنوا .. کذلک یبیین الله لکم آیاته لعلکم تهتدون

29_ وحدت و اُلفت میان دل ها، برادری میان افراد یک جامعه و نیز یادآوری این قبیل نعمت ها، از زمینه های هدایت

ص: 241

واعتصموا بحبل الله جميعاً .. لعلكم تهتدون

بنابراینکه «لعلکم»، غایت تمامی مطالب مطرح شده در آیه باشد.

99- زمینه هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 4 - 7

7 - ایمان به غیب و رسالت انبیای الهی و یقین به آخرت ، زمینه دستیابی به هدایت های قرآن است .

هدی للمتقين .. الذين يؤمنون بما انزل إليك و ما انزل من قبلك و بالأخره هم يوقن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 26 - 13

13 - اراده خداوند بر هدایت انسان ها و یا گمراه کردنشان ، مشروط به زمینه هایی است که آدمی خود فراهم کننده آنهاست .

يضل به كثيراً و يهدى به كثيراً و ما يضل به إلا الفسقين

جمله «و ما يضل ..»؛ خداوند تنها فاسقان را به وسیله مثلهایی از قرآن گمراه می سازد» بیانگر این حقیقت است که گمراه سازی خداوند گزاف نبوده، بلکه ریشه در عملکرد اختیاری خود انسان دارد. در حقیقت این گمراهی پیامد فسق آدمی و کیفر تبهکاری خود اوست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 47 - 10

10 - آگاهی تاریخی ، دارای نقشی سازنده در هدایت انسانها

اذكروا نعمتي التي أنعمت عليكم و أنى فضلتكم على العلمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 142 - 12

12 - قبله شدن کعبه ، زمینه ساز هدایت انسان ها به صراط مستقیم است .

ما وليهم عن قبلتهم . . . يهدى من يشاء إلى صراط مستقيم

جمله «لله المشرق . . .» بیانگر این است که: کعبه و بیت المقدس هر دو ملک خداست و از این جهت تفاوتی ندارند و جمله «یهدی . . .» اشاره به این دارد که انتخاب کعبه به عنوان قبله، زمینه ساز هدایت انسانهاست و لذا آن را قبله همگان قرار داد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 170 - 7

7 - تأثیر آداب و رسوم اقوام در هدایت و یا گمراهی نسل های آنان

قالوا بل نتبع ما ألفينا عليه ءاباءنا

ص: 242

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 186 - 11، 12، 13

11 - اطاعت از خدا و ایمان به او ، زمینه ساز دستیابی به هدایت است .

فلیستجیبوا لی و لیؤمنوا بی لعلمهم یرشدون

«رشد» (مصدر یرشدون) به معنای هدایت یافتن و به طریق ثواب رسیدن است.

12 - دستیابی به هدایت ، در گرو توأم بودن ایمان به خدا و اطاعت از اوست .

فلیستجیبوا لی و لیؤمنوا بی لعلمهم یرشدون

13 - دعا کردن به درگاه خدا و باور داشتن به اجابت آن ، زمینه ساز هدایت یابی انسان است .

فلیستجیبوا لی و لیؤمنوا بی لعلمهم یرشدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 213 - 41

41 - ایمان زمینه برخورداری از هدایت خاص الهی

فهدی الله الذین امنوا

چون ایمان، خود، هدایت است؛ بنابراین هدایت نسبت به مؤمنان، هدایتی خاص خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 216 - 20

20 - توجّه انسان به جهل خود و علم خداوند ، زمینه پذیرش احکام الهی

والله یعلم و انتم لا تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 257 - 6، 16

6 - ایمان به خداوند ، زمینه ساز راهیابی انسان به نور

اللّٰهُ وَلِيّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ

16_ توجّه به عاقبت و عقوبت اهل كفر ، زمينه ساز پرهيز از انحراف به كفر و پذيرش حاكميت طاغوت

اولئك اصحاب النار هم فيها خالدون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2 - بقره - 2 - 259 - 8

8_ ارائه نمونه های عینی از جانب خداوند ، از راه های اثبات حقّ و هدایت الهی

انّی یحیی . . . فاماته اللّٰه مائه عام ثمّ بعثه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2 - بقره - 2 - 260 - 21

21_ ارائه نمونه های عینی از جانب خداوند ، از راه های اثبات حقّ و هدایت الهی

ص: 243

فخذ اربعة من الطير . . . يأتينك سعياً

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2- آل عمران - 3 - 4 - 6

6_ قرآن ، جداکننده حق و باطل از یکدیگر ، در زمینه هدایت انسانها

هدی للناس و انزل الفرقان

به گفته مجمع البیان «الفرقان» یعنی چیزی که حق را از باطل متمایز نماید و «هدی للناس» قرینه حمل آن بر موارد هدایتی است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2- آل عمران - 3 - 8 - 1,6

1_ راسخین در علم ، از پروردگار ، مصوئیت از انحراف فکری و جدا نشدن از مسیر هدایت را خواهانند .

و الراسخون فی العلم یقولون . . . ربنا لا تزغ قلوبنا بعد اذ هدیتنا

6_ رسوخ در علم ، زمینه دریافت هدایت از جانب خداوند است .

و الراسخون فی العلم یقولون . . . ربنا لا تزغ قلوبنا بعد اذ هدیتنا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2- آل عمران - 3 - 14 - 15

14_ تضعیف انگیزه های مادی و تقویت انگیزه های معنوی ، از روش های قرآن برای تربیت انسان

زین للناس . . . و الله عنده حسن المثاب

15_ تضعیف تمایلات مادی ، زمینه تقویت انگیزه های معنوی

ذلک متاع الحیوه الدنیا و الله عنده حسن المثاب

مستفاد از ترتیب ذکر تضعیف گرایش به مادیات (ذلک متاع الحیوه الدنیا) و تحریک به امور معنوی (و الله عنده حسن المثاب).

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2- آل عمران - 3 - 19 - 15

15_ تهدید خداوند نسبت به کافران ، برای بازداری آنان از کفر

و من یکفر بایات الله فان الله سریع الحساب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 23 - 5

5_ هدایت پذیری از کتاب آسمانی ، مبتنی بر آگاهی همه جانبه نسبت به آن است .

الم تر الی الذین اوتوا نصیباً من الکتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 38 - 5

ص: 244

5_ مشاهده حالات معنوی انسان های متعالی ، عامل توجه انسان به خدا

هنا لك دعا زكربا ربّه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 49 - 20

20_ بهره‌وری انسان از آیات الهی ، مشروط به قابلیت های ویژه در او

انّ فی ذلك لایه لکم ان کنتم مؤمنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 89 - 2,6

2_ توبه ، اصلاح و جبران گذشته ، راه دستیابی مجدد به هدایت خداوند

كيف یهدی الله . . . الا الذین تابوا من بعد ذلك و اصلحوا

6_ باز گذاشتن راه توبه و اصلاح برای منحرفان ، روشی برای هدایت آنان

والله لا یهدی القوم الظالمین . . . الا الذین تابوا من بعد ذلك و اصلحوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 178 - 9

9_ ارزیابی صحیح و عاقبت اندیشی ، زمینه جلوگیری از انحراف

و لا یحسبنّ الذّین کفروا انّما نملی لهم خیر لانفسهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 44 - 7

7_ بهره‌رسانی اهل کتاب از کتاب آسمانی خویش ، برای راهیابی به هدایت کافی است .

الم تر الی الذّین اوتوا نصیباً من الکتب یشترون الضلّاله

می‌توان گفت توصیف اهل کتاب به «اوتوا نصیباً . . .» اشاره به زشتی گمراهی آنان دارد. یعنی با اینکه از کتاب آسمانی بهره‌مند بودند، راه

ضالالت را برگزیدند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 45 - 6

6 - جایگاه ویژه دشمن شناسی در تضمین هدایت و مصوئیت از انحراف

و یریدون ان تضلوا السبیل. و اللّٰه اعلم باعدائکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 137 - 8

8 - مغفرت و آمرزش گناهان از سوی خداوند ، زمینه هدایت پذیری انسان *

لم یکن اللّٰه لیغفر لهم ولا لیهدیهم سبیلا

تقدیم جمله «لم یکن اللّٰه لیغفر» بر جمله «لا لیهدیهم»، می تواند اشاره به مطلب فوق باشد.

ص: 245

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 168 - 10

10_ آمزش گناهان آدمی ، زمینه ساز بهره مندی وی از هدایت های الهی

لم یکن الله لیغفر لهم ولا لیهدیهم طریقاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 175 - 7

7_ صراط مستقیم ، راه و روشی است که آدمی را به خدا برساند و به سوی او راهنما شود .

و یهدیهم إلیه صراطاً مستقیماً

در برداشت فوق «صراطاً مستقیماً» عطف بیان برای «الیه» گرفته شده است، یعنی راه هایی که به «الله» ختم شود، صراط مستقیم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 16 - 4

4_ انسان ، زمینه ساز هدایت (سرنوشت) خویش

یهدی . . . من اتبع رضونه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 41 - 39

39_ پاکی دل ها و جان ها ، زمینه پذیرش هدایت الهی

و من یرد الله فتنته . . . أولئک الذین لم یرد الله ان یطهر قلوبهم

چنانچه «فتنه» به معنای ضلالت باشد، مفهوم جمله «من یرد الله فتنته» باضمیمه جمله «أولئک . . .» این خواهد بود که خداوند تنها پاکدلان را هدایت می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 52 - 10

10_ سلامت دل و ایمان راسخ ، زمینه پرهیز از ستمگری و عصیان و موجب برخورداری از هدایت خاص الهی

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ. فترى الذين فى قلوبهم مرض يسرعون فيهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 108 - 13

13_ تقوایشگی و تسلیم فرمان های الهی بودن ، موجب بهره مندی از هدایت الهی

واتقوا الله و اسمعوا و الله لا يهدى القوم الفسقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 36 - 2

ص: 246

2_ لزوم گوش فرادادن به سخن پیامبر (صلی الله علیه و آله) و درک آن، برای هدایت یافتن

إنما يستجيب الذين يسمعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 39 - 8

8_ پذیرش آیات خداوند، زمینه تعلق مشیت وی بر هدایت انسان به راه مستقیم

و الذين كذبوا بآيتنا .. يجعله على صراط مستقيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 88 - 5

5_ عبودیت به درگاه خداوند، زمینه و شرط رهیابی به صراط مستقیم است.

ذلك هدى الله يهدى به من يشاء من عباده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 125 - 1

1_ شرح صدر زمینه هدایت پذیری انسان

فمن یرد الله أن یهدیه یشرح صدره

شرح صدر به معنای توسعه قلب و مغز و اندیشه آدمی و در برابر ضیق صدر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 74 - 14

14_ به یاد داشتن نعمت های الهی، نقشی بسزا در هدایت انسان ها و توجه آنان به خدا دارد.

واذكروا إذ جعلكم خلفاء .. فاذكروا إلاء الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 158 - 21, 23

21_ نیل به هدایت در گرو ایمان به خدا ، پذیرش رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و پیروی از آن حضرت است .

فامنوا باللّٰه ورسوله . . . واتبعوه لعلکم تهتدون

23_ ایمان به خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، بدون پیروی از فرمان های آن حضرت هدایت آفرین نبوده و موجب رستگاری نخواهد شد .

فامنوا باللّٰه ورسوله . . . واتبعوه لعلکم تهتدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 176 - 18

18_ توجه به داستان بلعم باعورا برانگیزاننده آدمی به تفکر در سرنوشت شوم تکذیب کنندگان و ایجادکننده زمینه های هدایت در وی است .

فأقصص القصص لعلهم یتفکرون

ص: 247

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 194 - 5

5_ توجه دادن اهل شرک به همسانی آنان با معبودانشان در ناتوانی و نیازمندی، زمینه ساز باور آنان به بطلان شرک و شایسته نبودن معبودان برای پرستش

إن الذین تدعون من دون الله عباد أمثالکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 204 - 5

5_ گوش سپاری کافران به آوای قرآن، زمینه ساز دستیابی آنان به هدایت و رحمت الهی خواهد شد.

وإذا قرى القرآن فاستمعوا له وأنصتوا لعلکم ترحمون

چنانچه خطاب در آیه شامل کافران باشد، مصداق مورد نظر از رحمت در «ترحمون» هدایت خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 23 - 8

8_ عدم لزوم ارشاد و هدایتگری، در صورت نبودن زمینه تأثیر

ولو علم الله فیهم خیرا لأسمعهم

همان گونه که خداوند فاقدان خیر را به هدایت‌های ویژه خویش رهنمون نخواهد ساخت، می توان نتیجه گرفت که بر مکلفان نیز با نبودن زمینه تأثیر، ارشاد و هدایتگری ضرورت ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 63 - 11

11_ نقش یادآوری فرجام امور، در هدایت انسانها

ألم یعلموا أنه من یحادد الله .. نار جهنم ... ذلک الخزی العظیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6_ گرایش داشتن آدمی به خدا زمینه ساز مشیت الهی به هدایت وی و رهنمون ساختنش به پذیرش توحید و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إن الله یضل من یشاء و یهدی إلیه من أناب

«انابه» (مصدر اناب) به معنای روی آوردن و بازگشتن است که به قرینه «إلیه» منظور از آن ، روی آوردن و بازگشت به خداست و از آن جا که این وصف پیش از هدایت یافتن مطرح شده است ، مراد از آن گرایش داشتن به خدا و گریزان نبودن از اوست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20_ انسان دارای نقشی بسزا در گمراهی و هدایت خویش

بل زین للذین کفروا مکرمهم . . . و من یضلل الله فما له من هاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 1 - 15

15- ربوبیت الهی ، مقتضی بیرون آوردن بندگان خویش از گمراهی کفر ، و هدایت آنان به نور ایمان

لتخرج الناس من الظلمات إلى النور بإذن ربهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 35 - 11

11- تأثیر امنیت و آرامش محیط زندگی ، در فراهم آمدن زمینه برای هدایت و راهیابی به حقایق الهی

و إذ قال إبرهیم ربّ اجعلْ هذا البلدْ آمناً و اجنّبني و بنی أن نعبد الأصنام

از اینکه حضرت ابراهیم(ع) پیش از درخواست هدایت فرزندانش خواستار امنیت محل سکونت آنان (شهر مکه) شد، برداشت فوق به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 45 - 13

13- نقش مؤثر مثل ها و نمونه های عینی تاریخی در هدایت و درس آموزی انسان

و تبیین لكم كيف فعلنا بهم و ضربنا لكم الأمثال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 12 - 9

9- تعقل در نظم موجودات و قانونمندی نظام آفرینش ، سبب هدایت انسان و شناخت خداست .

و سخیر لكم الیل و النهار و الشمس و القمر . . . إن فی ذلك لآیات لقوم یعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 81 - 17

17- امید بستن به هدایت و تربیت انسان ها ، پس از تأمین نیاز های ضروری آنان ، امیدی بجا و مناسب است .

والله جعل لكم .. لعلكم تسلمون

برداشت فوق، به خاطر این است که خداوند جمله «لعلکم تسلمون» را پس از به رخ کشیدن نعمتهای فراوان خویش به انسانها، مطرح کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 89 - 14، 12، 19

12- نزول قرآن بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در جهت تبیین همه حقایق مربوط به رشد و سعادت آدمی و نیاز های هدایتی او

و نزلنا علیک الکتب تبی ناً لکل شیء

هر چند «کل شیء» افاده عموم می کند و به ظاهر همه حقایق عالم هستی را می تواند شامل شود، ولی در این جا قرینه های عرفی وجود دارد که دایره آن را محدود می سازد؛ از جمله اینکه چون قرآن کتاب هدایت، سعادت و رشد است، حقایقی

ص: 249

که بیان می کند در قلمرو همین سه موضوع خواهد بود.

14- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، شایسته ترین انسان و قرآن کامل ترین برنامه برای رشد و هدایت آدمیان است.

و جنابک شهیداً علی هـ و لاء و نزلنا علیک الکتب تبی نأ لکل شیء و هدی

با توجه به ارتباط دو بخش آیه؛ یعنی، «و جنابک شهیداً...» با «و نزلنا علیک...» و نیز بنابر اینکه «شهیداً» را به معنای الگو بدانیم و شهادت را شهادت عملی به شمار آوریم، برداشت فوق را می توان به دست آورد.

19- علم، مقدمه هدایت و هدایت، زمینه ساز جلب رحمت الهی و رحمت، موجب بشارت و سرور مسلمانان حقیقی است.

و نزلنا علیک الکتب تبی نأ لکل شیء و هدی و رحمه و بشری للمسلمین

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که ترتیب در آیه، ترتیب رتبی باشد؛ یعنی، هر یک از آنها مقدمه دیگری باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 104 - 3

3- راهیابی به هدایت، نیازمند خواست خود انسان و بسته به اختیار اوست.

إن الذین لایؤمنون بأیة اللہ لایهدیهم اللہ

از «لایؤمنون» استفاده می شود: آنان که نمی خواهند ایمان بیاورند از لطف و هدایت الهی محرومند؛ پس راهیابی به لطف و هدایت او مشروط به خواست خود انسان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 111 - 6

6- توجه به قیامت و یاد آن، امری لازم و دارای نقش سازنده و هدایتی

یوم تأتي کل نفس تجدل عن نفسها

برداشت فوق، مبتنی بر این است که نصب «یوم» به تقدیر فعل «اذکر» یا «اذکروا» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 15 - 4

4- تبیین آیات الهی در طبیعت و تذکر به محاسبه اعمال در قیامت ، برای هدایت آدمیان است .

وجعلنا الیل والنهار آیتین ... اقرأ کتـیک ... من اهتدی فإنما یتهدی لنفسه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 107 - 9

9- علم ، وسیله ای بس ارزشمند برای راه یافتن به حقیقت و قبول تعالیم دین

إن الذین أُوتوا العلم من قبله یخزّون للأذقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 13 - 10

10- حرکت انسان در طریق ایمان ، زمینه سازِ برخورداری او از هدایت افزون تر الهی است .

ءامنوا برّهم و زدنـهم هدّی

ص: 250

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 17 - 13

13- مطالعه آیات الهی ، زمینه ساز نیل به هدایت است .

ذلك من آيات الله من يهد الله فهو المهتد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 55 - 1

1- خداوند ، برای ایمان مردم به قرآن و مغفرت خواهی آنان از گذشته خویش ، تمامی موانع هدایت را برطرف ساخته است .

وما منع الناس أن يؤمنوا إذ جاءهم الهدى ويستغفروا ربهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 94 - 14

14 - مصلحت حفظ وحدت جامعه و جلوگیری از تشتت و درهم ریختگی آن ، مهم تراز خطر انحراف گروهی از افراد جامعه ، در

صورت باقی ماندن زمینه برای هدایت مجدد آنان

إني خشيت أن تقول فرقت بين بني إسرائيل

هارون(ع) پس از شنیدن «حتی يرجع إلینا موسی»، هدایت مجدد گوساله پرستان را منتفی ندید و بین درگیر ساختن مؤمنان و کافران و حفظ وحدت بنی اسرائیل، صورت دوم را برگزید. پذیرفته شدن این انتخاب از سوی موسی(ع) و سکوت قرآن از هرگونه انتقاد به آن، نشانگر شایسته بودن این موضع گیری در چنین مقاطعی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 123 - 15

15 - انسان ، دارای اختیار در انتخاب راه هدایت و یا گمراهی

فإما يأتينكم مني هدى فمن اتبع هداي

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 134 - 11

11 - فرستادن پیامبران ، هموارکننده راه دسترسی انسان به هدایت و آیات الهی است .

لولا أرسلت إلینا رسولاً فنتبع آءِی_ تک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 49 - 7

7- خدا ترسی و نگرانی از قیامت ، زمینه ساز بهره مندی انسان از وحی و هدایت الهی

و ذکرًا للمتّقین . الذین یخشون ربّهم بالغیب و هم من الساعه مشفقون

خداوند، در آیه قبل، تقوایندگان را شایسته بهره مند شدن از نور و هدایت خود دانسته و در این آیه اوصاف آنان را بیان کرده است. از ارتباط میان دو آیه می توان برداشت یاد شده را استفاده کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 251

6- به کارگیری عقل ، زمینه ره بردن انسان به توحید و معارف صحیح الهی

أَفْ لَكُمْ . . . أَفَلَا تَعْقِلُونَ

سرزنش کردن ابراهیم(ع) از قوم بت پرست خود به خاطر خرد نورزیدن، گویای این نکته است که خردمندی، زمینه ساز ره بردن به توحید و .. است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 65 - 4

4 - توجه به تسخیر طبیعت برای انسان ، حرکت کشتی در دریا و امنیت زمین از برخورد با کرات و سنگ های آسمانی ، زمینه روشنی برای ره یابی به توحید ربوبی خداوند

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ . . . أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 41 - 11

11 - آگاهی آدمیان از نیایش و تسبیح همه موجودات عالم برای خداوند ، راهی برای هدایت آنان به سوی او است .

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَسْبِغْ لَهُ مِنَ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالطَّيْرِ صَفَاتٍ كُلِّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که آیه شریفه با بیان تسبیح موجودات برای خدا و آگاهی آنان از این عمل، در صدد هدایت انسان ها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 62 - 5،7

5 - موسی (ع) ، دارای مقامی ویژه در نزد خدا و واسطه وصول رحمت و هدایت الهی به بنی اسرائیل

إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ

آمدن تعبیر «إِنَّ مَعِيَ رَبِّي» (پروردگار من با من است) به جای «إِنَّ مَعَنَا رَبَّنَا» (پروردگار ما با ما است) نشان دهنده برخورداری شخص موسی(ع) از امداد خاصه الهی است؛ که در پرتو آن امداد، بنی اسرائیل نیز نجات می یافتند.

7- ربوبیت الهی ، مقتضی هدایت خلق

إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 92 - 5

5- لزوم تلاوت قرآن ، به گونه ای ثمربخش و در جهت هدایت و بیدارگری

وَأَنْ أَتْلُوا الْقُرْآنَ فَمَنْ اهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ

از جمله «فمن اهتدى..» در پی «أَنْ أَتْلُوا الْقُرْآنَ» استفاده می شود که تلاوت پیامبر(صلی الله علیه و آله)، تلاوتی راستین، دارای هدف و در جهت هدایت و بیدارگری بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 56 - 6

ص: 252

6 - تنها زمینه داران هدایت ، شایسته دریافت آن از سوی خداوند

وَلِكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ

قید «هو أعلم بالمهتدين» بیانگر آن است که خداوند هدایت خویش را تنها به کسانی می دهد که قابلیت آن را داشته باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 53 - 11

11 - تأثیر هدایت و ارشاد ، نیازمند زمینه و قابلیت است .

فَأِنَّكَ لَا تَسْمَعُ الْكَلِمَةَ... إِنْ تَسْمَعُ إِلَّا مِنْ يَوْمِنَ بَأْسٍ تَنَآ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 4 - 9

9 - برپایی کامل نماز و پرداخت مدام زکات و یقین به عالم آخرت ، زمینه دستیابی به هدایت ویژه قرآن است .

هُدًى... لِلْمُحْسِنِينَ . الَّذِينَ يَقِيمُونَ الصَّلَاةَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 5 - 3

3 - یقین به آخرت و برپایی نماز و پرداخت زکات ، زمینه ساز بهره مندی از هدایت های افزون الهی است .

الَّذِينَ يَقِيمُونَ... وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ . أُولَئِكَ عَلَى هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 21 - 9

9 - آداب و رسوم اقوام ، در هدایت و یا گمراهی نسل ها آنان ، تأثیری قابل توجه دارد .

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلِ نَتَّبِعُ مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 3 - 13

13 - هدایت، زمینه لازم دارد و تنها با کتاب و مندر آسمانی، تحقق نمی یابد.

لتنذر قومًا... لعلهم يهتدون

«لعل» حرفی است که کاربرد آن در موارد امیدواری - نه قطعیت - است. استعمال آن برای هدایت، به نکته یاد شده اِشعار دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 24 - 2

2 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مأمور پرسش از مشرکان درباره منشأ روزیشان جهت هدایت آنان به توحید ربوبی

قل من يرزقكم من السموات والأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 253

4- تأثیر اندازها و اخطارهای قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) تنها در دل های مستعد، زنده و هوشمند

لینذر من کان حیاً

از این که خداوند فرمود: قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) انسان های زنده را انداز خواهد کرد، می توان استفاده کرد که قرآن و کلام پیامبر (صلی الله علیه و آله) تنها در انسان های آماده و مستعد برای فهم و دریافت حقایق، مؤثر خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 99 - 12

12 - ربوبیت خداوند، مقتضی هدایت و راهنمایی بندگان خالص خود در صحنه های دشوار زندگی

وقال إني ذاهب إلی ربی سیهدين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 113 - 8

8- تأثیر نسب و پیوند خویشاوندی در سرنوشت فرزندان و در هدایت و گمراهی آنان، امری مطلق، قطعی و جبری نیست.

و من ذریتهما محسن و ظالم لنفسه مبین

دو گروه شدن نسل ابراهیم و اسحاق (علیهما السلام) گویای این حقیقت است که تأثیر نسب و خویشاوندی، در سرنوشت انسان و در هدایت و گمراهی فرزندان، مطلق و جبری نیست؛ بلکه فرزندان از هر خانواده ای ممکن است خوب و یا بد باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 22 - 4

4- شرح صدر، زمینه ساز تابش نور هدایت خداوند بر قلب انسان و استفاده از دلایل و برهان های الهی

أفمن شرح الله صدره للإسلام فهو علی نور من ربّه

«نور» در آیه شریفه، کنایه از هدایت، دلایل و براهین الهی است. تفریع «فهو علی نور من ربّه» بر «أفمن شرح الله صدره للإسلام»، گویای برداشت بالا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - تأثیر پذیری از قرآن و متذکر شدن و بیدار گشتن در سایه تعالیم آن ، در گرو وجود زمینه های لازم و شایستگی های بایسته است .

لقد ضربنا للناس فی هـذا القرآن من کلّ مثل لعلّهم یتذکرون

برداشت یاد شده از به کار رفتن واژه «لعلّ» (شاید و به امید آن که ..) در آیه شریفه به دست می آید. این واژه در مواردی به کار می رود که هدف و نتیجه مورد نظر در حد احتمال حاصل می شود و حصول کامل آن به شرایط و زمینه های دیگری بستگی دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - نقش تعیین کننده فصاحت و بلاغت و شفافیت بیان ، در هدایت و تربیت انسان ها

ص: 254

قرءاناً عربیاً غیر ذی عوج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 41 - 12، 13

12 - خدا، تنها فراهم آورنده وسایل و زمینه های هدایت به قرآن است و مردم در پذیرش و عدم پذیرش آن آزاد و مختاراند.

إِنَّا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ... فَمَنْ اهْتَدَىٰ فَلِنَفْسِهِ وَ مَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا

13 - انسان، موجودی آزاد و مختار و مسؤول هدایت و گمراهی خویش

فَمَنْ اهْتَدَىٰ فَلِنَفْسِهِ وَ مَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 38 - 11، 3

3 - مؤمن آل فرعون پیروی از خود را، موجب دستیابی به راه صواب و درست می دانست.

اتَّبِعُونَ أَهْدِكُمْ سَبِيلَ الرَّشَادِ

«رشاد» به معنای اهتدا و راه یافتن است.

11 - خیرخواهی، تبلیغ دین و ارشاد مردم به راه درست زندگی، از مقتضیات ایمان و دینداری

وَقَالَ الَّذِي ءَامَنَ يٰ قَوْمِ اتَّبِعُونِ أَهْدِكُمْ سَبِيلَ الرَّشَادِ

توصیف مؤمن آل فرعون به مؤمن بودن و تکرار آن در سه نوبت (آیه های 28، 30 و 38) می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 39 - 6

6 - یافتن راه درست زندگی، در گرو درک صحیح از حقیقت زندگی و آخرت

يٰ قَوْمِ اتَّبِعُونِ أَهْدِكُمْ سَبِيلَ الرَّشَادِ... إِنَّمَا هِيَ دُنْيَا الدُّنْيَا مَتَّعَ وَإِنَّ الْآخِرَةَ

برداشت یاد شده از آن جا است که مؤمن آل فرعون در نخستین برنامه هدایتی خود (نشان دادن راه درست زندگی)، به مسأله حقیقت زندگی دنیایی و اخروی پرداخته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 13 - 29,30

29 - روحیه انابه و ارتباط مداوم با خدا، موجب دستیابی به هدایت الهی

و یهدی إلیه من ینیب

به کارگیری فعل مضارع «ینیب»، بیانگر تجدد و استمرار ارتباط با خدا و حاکی از داشتن روحیه انابه به درگاه او است.

30 - تأثیر عملکرد آدمی در دستیابی وی به هدایت الهی

و یهدی إلیه من ینیب

از آن جا که انابه و بازگشت به خدا در قالب اعمال و رفتار انسان شکل می گیرد، مطلب بالا قابل برداشت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 255

6- آفرینش نعمت ها ، از سوی خداوند ، زمینه ساز هدایت انسان به یگانگی خداوند

الذی جعل لکم ... لعلکم تهتدون

8- نظام قانون مند طبیعت ، گذرگاه ره یابی انسان به حیات معنوی و هدایت

الذی جعل لکم ... لعلکم تهتدون

برداشت یاد شده بنابراین نکته است که منظور از «تهتدون...» هدایت معنوی و معرفتی باشد؛ و نه صرفاً دست یابی به منافع و مقاصد طبیعی.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- تعلق اراده الهی ، به هموار ساختن راه بیداری و هدایت ، برای انسان ها و نه اجبار ایشان

فإنما یسرّنه بلسانک لعلهم یتذکرون

تعبیر «لعلهم...» از سوی خداوند، نظر به «ترجی» حقیقی ندارد. از این رو پیام «لعلهم...»، حرکت انتخابی و بدون اجبار خلق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15- نیاز عمیق بشر به انذار های پیامبران الهی ، برای گرایش یافتن به حق

قل . . . و ما أنا إلا نذیر مبین

با توجه به این که تمام رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) در این آیه، در بعد انذار خلاصه شده است، نیاز اساسی بسیاری از انسان ها به انذار در مسیر هدایت استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15- برخورداری از هدایت الهی و یا محروم ماندن از آن ، معلول تلاش و عملکرد خود انسان

کفرتم به .. و استکبرتم إن الله لایهدی القوم الظالمین

گرچه در این آیه، فعل «لایهدی» به خداوند نسبت داده شده است؛ اما از آن جا که عدم هدایت، بر کفر و استکبار _ که عمل اختیاری انسان است _ مترتب شده، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 27 - 9

9- اراده و تصمیم خود انسان، عامل نهایی هدایت وی و ارائه آیات، تنها زمینه ساز آن

و صرفنا الأیة لعلهم یرجعون

«لعل» می رساند که نمایاندن نشانه های گوناگون، دارای تأثیر حتمی و جبری نیست؛ بلکه این خود انسان است که باید تصمیم به بازگشت و توبه داشته باشد. این مطلب از نسبت رجوع به خود گمراهان، استفاده می شود (یرجعون).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 256

9- نیاز انسان ها به الگوی الهی ، برای ره یابی به هدایت *

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا

برداشت بالا بدان احتمال است که مراد از «شاهداً» الگو بودن و معیار متعالی ارزش ها قرار گرفتن باشد؛ به طوری که انسان ها هر چیزی را با مقایسه با او بسنجند و ارزش آن را بشناسند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نقش مهم آمیختگی خوف و رجا ، در هدایت انسان ها

فَإِنَّا أَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ سَعِيرًا .. يَغْفِرُ لِمَن يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَاءُ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا

خداوند، با این که کافران را به شدت تهدید کرده است، در عین حال راه توبه را بر آنان گشوده و امید به نجات را در آنان زنده ساخته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2_ تأمل و اندیشه در کیفیت آفرینش ، زیبایی و اتقان بنای آسمان ، زمینه ره جویی به حق

بَلْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ .. أَفَلَمْ يَنْظُرُوا إِلَى السَّمَاءِ ... وَ مَا لَهَا مِنْ فُرُوجٍ

واژه «ینظر»، به معنای تأمل و نگاه از روی دقت و تحقیق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7_ هدایت گری مظاهر هستی به سوی خداوند ، آمیخته با زیبایی و سرور آفرینی

بنین_ها و زین_ها .. من کلّ زوج بهیج

خداوند در این آیه ها، نموده های علم، قدرت و نشانه های وجود خویش را گاه به زینت و زیبایی توصیف کرده و گاه به بهجت و سرور آفرینی. این می نمایاند که کار هدایت، باید با جاذبه و شور و شوق انجام گیرد؛ نه تحمیل و خشونت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 8 - 2

2_ انسان، با روحیه تواضع و حقّ جویی، بهره مند از درس های توحیدی و رهنمود های نهفته در هستی

تبصره و ذکرى لکلّ عبد منیب

واژه «عبد»، اشاره به روحیه تواضع و «منیب» اشاره به حقّ جویی دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 37 - 6

6 - اندیشه و خرد آدمی، برای ره یابی به حقیقت، نیازمند تذکار های وحی

إنّ فى ذلك لذكرى لمن كان له قلب أو ألقى السمع وهو شهيد

تعبیر «لذکرى» می رساند که خرد انسان در ره یابی به حقیقت، نیازمند تذکار الهی است.

ص: 257

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 55 - 2

2 - مطالعه جریان مرگ ، حیات ، نظام آفرینش و روند تحولات تاریخ ، راهگشای انسان به سوی جهان بینی الهی

فبأیّ الاء ربک تتماری

از ارتباط این آیه با آیات پیشین _ به وسیله فای تفریع _ مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 9 - 9

9 - انس با قرآن ، انسان را به تدریج از تاریکی های ضلالت به روشنایی هدایت وارد می کند .

لیخرجکم من الظلمت إلى النور

به کارگیری فعل مضارع «یخرج» ، دلالت بر این حقیقت دارد که خارج شدن از تاریکی ها به تدریج انجام می گیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 1 - 11

11 - مطالعه در موجودات هستی ، راهنمای انسان به شناخت خدا و عزّت و حکمت او

سبّح لله ما فی السموت ... وهو العزیز الحکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 10 - 6

6 - تلقی صحیح و اندیشه درست ، دو پایه اساسی برای هدایت و راهیابی به حق است .

وقالوا لو کنا نسمع أو نعقل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 19 - 5

5 - تزکیه و دوری از پلیدی و طغیان ، هموارسازنده راه هدایت و خشیت الهی

إنّه طغى . . . أن تزكى . و أهدىك إلى ربك فتخشى

- تزکیه و دوری از پلیدی و طغیان، هموارسازنده راه هدایت و خشیت الهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 4 - 2

2 - امکان بهره گیری انسان از تذکرات و تعالیم دینی حتی در صورتی که خود را تزکیه نکرده باشد .

لعلّه یزّکی . أو یدّکر

حرف «أو» دلالت دارد که هرگاه یکی از دو ویژگی (تزکیه یا تذکر) محتمل باشد؛ باید شخصی را که می خواهد به مجلس وعظ و ارشاد وارد شود، پذیرفت و نباید او را تا پس از خودسازی و تزکیه از تذکرات دینی محروم کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 258

8 - راه ایمان و روی آوردن به تکالیف الهی ، حتی برای کافرانی که در کفر شدید به سر می برند ، بسته نیست .

قتل الإنسان ما أكفره ... لَمَّا يَقِضْ مَا أَمَرَهُ

حرف «لَمَّا» دلالت دارد که هر چند تا کنون انجام کار منتفی بوده است؛ ولی انتظار وقوع آن می رود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 11 - 3

3 - بندگی خداوند و برگزاری نماز ، زمینه ساز دست یابی به هدایت است .

عَبْدًا إِذَا صَلَّى . أَرَأَيْتَ إِنْ كَانَ عَلَى الْهُدَى

100- زمینه هدایت آزر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 47 - 5

5- حضرت ابراهیم (ع) با وعده استغفار به آزر ، سعی در متمایل ساختن او به توحید و درمان سرسختی او داشت .

قال سلّم عليك سأسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّي

نرمی پاسخ ابراهیم(ع) و وعده استغفار به او، ممکن است به جهت متنبه ساختن و نرم کردن دل او برای دست برداشتن از بت پرستی باشد.

101- زمینه هدایت ابراهیم(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 27 - 7

7 - اعتقاد راسخ حضرت ابراهیم (ع) ، به برخوردار شدن از هدایت الهی در پرتو برائت از شرک و بت پرستی

إِنِّي بَرَاءٌ مِّمَّا تَعْبُدُونَ ... فَإِنَّهُ سَيَهْدِينِ

102- زمینه هدایت اعراب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 198 - 2

2- اتمام حجت کامل خدا بر مردم عرب ، با فراهم آوردن هموارترین زمینه های هدایت برای آنان

ولو نزلنـه علی بعض الأعجمین

ص: 259

103- زمینه هدایت انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 27 - 6

6 - هدایت انسان ها ، از شؤون خالقیت خداوند است .

الذی فطرنی فإِنَّه سیهدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 35 - 7

7 - هدفداری خلقت انسان ، مستلزم بعثت رسولان و هدایت آدمیان به سوی اهداف بایسته

أم خلقوا من غیر شیء

چنانچه عبارت «من غیر شیء» به معنای «من غیر غایه» باشد؛ از ارتباط مسأله هدفداری خلقت انسان با آیات پیشین _ که درباره حقانیت رسالت پیامبر(صلی الله علیه و آله) و قرآن بود _ مطلب بالا استفاده می شود.

104- زمینه هدایت بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 53 - 7

7- نایل شدن بنی اسرائیل به هدایت ، هدف از نزول تورات

و إذ آتینا موسی الکتب و الفرقان لعلکم تهتدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 155 - 17

17 _ موسی (ع) هلاکت همراهان خویش را زمینه ساز تحقق مشیت الهی در گمراه سازی گروهی از بنی اسرائیل و به هدایت رساندن گروهی دیگر از آنان دانست .

إن هی إلا فتنتک تضل بها من تشاء و تهدی من تشاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- انتساب بنی اسرائیل به همراهان نوح (ع)، موجب شایستگی آنان به عنایت خدا برای هدایتشان گردید.

وآتینا موسی .. ذرّیه من حملنا مع نوح

برداشت فوق مبتنی بر این نکته است که نصب «ذریه» به تقدیر فعل «اخص» و مجموع جمله «ذرّیه من حملنا..» در مقام تعلیل برای آیه قبل (و آتینا موسی...) باشد؛ یعنی، ما با نزول تورات، خواستار هدایت بنی اسرائیل بودیم؛ چون آنان از فرزندان همراهان حضرت نوح(ع) بودند.

6- استفاده «تورات» از گرایش ها و عواطف خویشاوندی بنی اسرائیل، جهت هدایت و گرایش آنان به توحید

وآتینا موسی .. ذرّیه من حملنا مع نوح

این برداشت با توجه به دو نکته است ذیل است: 1_ بنابراین که نصب «ذرّیه» به حرف ندای محذوف و ادامه کلام تورات در

آیه قبل باشد (و آتینا موسی الکتاب .. ألا تتخذوا ... یا ذریه من حملنا مع نوح). 2- آیه در پی دعوت از بنی اسرائیل به توحید، به آنان یادآوری می کند که آنها از فرزندان همراهان نجات یافته نوح هستند، تا به این وسیله ایشان را به قبول دعوت برانگیزاند.

105- زمینه هدایت به صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 8 - 8 - 8

8 - بشارت و انذار ، دو نیاز ضروری بشر ، برای ره یابی به هدایت و انتخاب راه صحیح

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ ... وَ مَبَشِّرًا وَ نَذِيرًا

برداشت یاد شده با استفاده از این نکته است که حقایق کتاب تشریح و محتوای رسالت پیامبران، منطبق بر نیازهای واقعی بشر است و خداوند در این آیه به دو عنصر بشارت و انذار، به عنوان اصول رسالت پیامبر اشاره فرموده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 20 - 48 - 16

16 - تحقق پیشگویی اعجازآمیز خداوند ، از پیروزی های آینده مؤمنان ، زمینه ساز هدایت ایشان به صراط مستقیم

وعدکم ... و لتکون ءایه للمؤمنین و یهدیکم صراطاً مستقیماً

«آیه» به معنای معجزه است؛ زیرا در پیشگویی قطعی از آینده، اعجاز نهفته است. مقدمه قرار گرفتن این معجزه برای هدایت مؤمنان را، می توان از تقدم «آیه» بر «یهدیکم» استفاده کرد.

106- زمینه هدایت پذیری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 41 - 8

8- بهره‌وری از نور و هدایت قرآن ، نیازمند داشتن زمینه سالم و پرهیز از پیشداوری

صِرْفَنَا ... وَ مَا یزیدهم إِلَّا نَفُورًا

107- زمینه هدایت جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12_ کسب معارف دینی ، مقدمه ای برای انذار و هدایت جامعه است .

ليتفقها في الدين ولينذروا قومهم إذا رجعوا إليهم

ص: 261

108- زمینه هدایت حق ستیزان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 92 - 12

12 - تنها انذار و تهدید نسبت به عواقب شوم عمل ، دارای امکان تأثیر در حق ستیزان

و من ضلّ فقل إنّما أنا من المندرين

با این که قرآن در بردارنده هر دو بعد انذار و تبشیر است؛ اما پیامبر (صلی الله علیه و آله) در قبال گمراهان حق ناپذیر، تنها موظف به بیان بُعد انذارگر قرآن بود و این بدان جهت است که تنها عاملی که ممکن بود در آنان تأثیر بگذارد «انذار» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 48 - 7

7 - مجازات های دنیوی حق ستیزان از سوی خداوند ، به منظور هدایت و اصلاح آنان است ؛ نه انتقام .

و أخذنهم بالعذاب لعلهم يرجعون

109- زمینه هدایت غافلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 76 - 1

1 - بلاها و گرفتاری های دنیوی ، بر اساس مشیت خدا و در جهت تنبه و هدایت غافلان و منحرفان

و لقد أخذنهم بالعذاب فما استكانوا لربهم

«أخذن» (مصدر «أخذنا») به معنای گرفتن (گرفتار ساختن) است. «استكانه» (مصدر «استكانوا») به معنای فروتنی و «تضرع» (مصدر «یتضرعون») به معنای نالیدن و زاری کردن است.

110- زمینه هدایت فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 24 - 3

3 - تغییر حالت عصای موسی (ع) و یدیبضای او ، دو آیت و معجزه برای ارشاد و هدایت فرعون بود .

ءايه أأرى . . اذهب إلى فرعون

111- زمينه هدايت قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

16 - فصلت - 41 - 17 - 1

1 - خداوند ، راه هدايت را به قوم ثمود نشان داد .

و أمّا ثمود فهدينهم

ص: 262

112- زمینه هدایت کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 73 - 3

3 - چشانندن بخشی از کیفر دنیایی به کافران ، نمودی از رحمت الهی و وسیله ای برای هدایت آنان

ردف لكم بعض الذی تستعجلون . وإن ربک لذو فضل علی الناس

همان طور که در آیه پیش گفته شد، مراد از «الذی تستعجلون» می تواند تنها عذاب دنیوی باشد. بنابراین عبارت «بعض الذی تستعجلون» به معنای گوشه ای از مجازات دنیایی است. با توجه به مطلب یاد شده می توان گفت که یادآوری بذل و رحمت الهی بر مردم، پس از بیان «ردف لكم بعض الذی تستعجلون» از آن جهت است که مشاهده گوشه ای از مجازات الهی، بیدارگر و هشدار دهنده است؛ برخلاف نزول تمامی عذاب که در آن مجالی برای توبه و انابه باقی نمی ماند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 23 - 7

7 - کافران ، با وجود فراهم بودن شرایط برای رها ساختن کفر و پرداختن به تکالیف الهی ، از آن سر باز زدند .

لَمَّا يَقْضُ مَا أَمَرَهُ

ضمیر فاعلی «يقض» به «الإنسان» برمی گردد که به قرینه «ما أکفره» تنها بر کافران منطبق است.

113- زمینه هدایت گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 76 - 1

1 - بلاها و گرفتاری های دنیوی ، بر اساس مشیت خدا و در جهت تنبه و هدایت غافلان و منحرفان

و لقد أخذنهم بالعذاب فما استکانوا لربهم

«أخذن» (مصدر «أخذنا») به معنای گرفتن (گرفتار ساختن) است. «استکانه» (مصدر «استکانوا») به معنای فروتنی و «تضرع» (مصدر «یتضرعون») به معنای نالیدن و زاری کردن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- وجود پیامبر در جامعه ، مهلتی به گمراهان برای حق شنوی و مایه تأخیر انتقام الهی از ایشان

فَاِذَا نَذِهِيَنَّ بَك فَاِذَا مِنْهُمْ مِّنْتَقَمُونَ

114- زمینه هدایت منحرفان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 263

8 - وجود زمینه بیداری و هدایت در تمامی انسان ها ، حتی منحرفان ستیزه گر

أفنزرب عنكم الذكر صفحًا أن كنتم قومًا مسرفين

از این گفته که مخالفت شدید مشرکان، مانع از ادامه نزول وحی بر آنان نخواهد شد، استفاده می شود که در تمامی انسان ها، زمینه هدایت و تأثیر پذیری از وحی وجود دارد.

115- زمینه هدایت موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 50 - 10

10 - ربوبیت خداوند ، مقتضی آفرینش موجودات و هدایت آفریده ها به کمال وجودی آنها است .

ربنا الذی أعطی کل شیء خلقه ثم هدی

116- زمینه هدایت ناپذیری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 115 - 5

5 _ مخالفت آگاهانه با رهنمود های الهی ، زمینه سلب هدایت خداوند و گمراه شدن انسان

ما كان الله ليضل . . . حتى يبين لهم ما يتقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 40 - 1

1 - روی گردانی از یاد خدا ، موجب از دست دادن زمینه های هدایت پذیری

ومن يعش عن ذكر الرحمن . . . أفأنت تسمع الصم أو تهدي العمى

از این که اعراض کنندگان از یاد خدا، افرادی کر و کور معرفی شده اند، استفاده می شود که نتیجه «خدا فراموشی» سلب قابلیت هدایت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- دل‌بستگی به زندگی دنیایی و مرز و بوم خویش ، زمینه ساز گریز از حق و هدایت

وقالوا إن نتَّبِع الهدی معک نتخطف من أرضنا

117- زمینه هدایت نمازگزاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 264

8 - احتمال دست یابی نمازگزاران به هدایت ، نهی او را از نماز ، شگفت آورتر و نکوهیده تر می سازد .

أرءیت الذی ینهی . عبداً إذا صلّى . أرءیت إن کان علی الهدی

118- زوال استعداد هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 108 - 14

14 _ انسان های گمراه و محروم از هدایت های ویژه الهی ، خود موجب از میان بردن شایستگی خویش برای دستیابی به هدایت الهی .

والله لایهدی القوم الفسقین

119- سختی هدایت فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 25 - 2

2 - موسی (ع) متوجه سنگینی بار مسؤولیت رسالت و دشواری های ارشاد و هدایت فرعون بود .

اذهب . . . قال ربّ اشرح لی صدري

درخواست شرح صدر موسی(ع) از خداوند، پس از نصب به رسالت و فرمان حرکت به سوی فرعون، نشان از توجه کامل آن حضرت به مشکلات و موانع و نیازهای روحی لازم برای طی این راه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 26 - 2

2 - موسی (ع) به دشواری های رسالت خویش و مشکلات ارشاد و هدایت فرعون آگاه بود .

ویسر لی أمری

120- سرزنش هدایت ستیزان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- هدايت ستيزان ، مورد تهديد و نكوهش خداوند

أرءيت إن كان على الهدى

سياق آيه شريفه، بر تهديد و توبيخ دلالت دارد.

ص: 265

121- سرزنش هدایت ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 33 - 1

1 - روی گردانان از راه حق و هدایت ، مورد توبیخ و سرزنش خداوند

أفرءیت الذی تولّی

122- سرزنش هدایت ناپذیری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 15 - 16

16- غوطه‌پوری در غفلت و هدایت نیافتن به ارزش ها ، با گذشت چهل سال از عمر انسان ، نکوهیده و توجیه ناپذیر است .

حتّی إذا بلغ أشدّه و بلغ أربعین سنه قال ربّ أوزعنی

خداوند سن چهل سالگی را به عنوان مرحله کمال و توجه به نعمت ها و تلاش برای تزکیه معرفی کرده است. از این مطلب استفاده می شود که انسان، تا قبل از رسیدن به چهل سالگی _ به دلیل جوانی و خامی _ چه بسا گرفتار غفلت شود؛ ولی چون از چهل سالگی گذشت، دیگر مجالی برای توجیه نخواهد داشت.

123- سنت هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 115 - 2

2_ سنت الهی ، بر استمرار هدایت و ادامه فیض و نعمت های خویش بر جوامع انسانی قرار گرفته است .

ما کان اللّٰه لیضلّ قوماً بعد إذ هدینهم

واژه «قوماً» ممکن است اشاره به این مطلب باشد که سنت یاد شده، مربوط به جامعه بشری است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 7 - 9

9_ بهره مند ساختن امت ها از هدایت گر از سنت های خداوند است .

5 - مشیت و سنت خداوند در هدایت انسان ها ، بر بهره جستن آنان از ابزار های متعارف شناخت (مانند بینایی و . . .) استوار است ؛ نه بر اعجاز و ارائه کار های خارج از توان بشر .

و لو نشاء لطمسنا علی أعینهم فاستبقوا الصراط فأئی یبصرون

برداشت یاد شده مبتنی بر این نکته است که اگر خداوند چشم و بینایی مردم کافر را از بین می برد، آنان به قدرت خدا پی برده و به او ایمان می آورند؛ ولی خدا چنین نکرده بلکه خواسته است که آنان از راه دیدن حقایق الهی و شنیدن آنها (راه

متعارف راهنمایی بشر) هدایت گردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 6 - 3

3 - هدایت بشر ، سنت همیشگی و تغییرناپذیر خداوند

أفنزرب عنکم الذکر . . . و کم أرسلنا من نبی فی الأولین

124- شرایط استفاده از منابع هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 3 - 5

5 - روحيات انسان ، تأثیر عمیقی در نحوه برداشت و استفاده وی از منابع شناخت و هدایت دارد .

هدی و رحمه للمحسنین

از این که خداوند، تنها دارندگان روحیه احسان را بهره مند از هدایت و رحمت قرآنی دانسته است، استفاده می شود که روحيات خود انسان، در استفاده از منابع هدایتی نقش اساسی دارد.

125- شرایط تأثیر هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 186 - 4

4_ تأثیر هدایتگری هدایت کنندگان منوط به خواست خداوند است .

فلا هادی له

جمله «من یضلل . . .» بیان و توضیحی است برای «فبائی حدیث . . .» یعنی علت اینکه قرآن مایه هدایت گروهی از انسانها نمی شود این است که خداوند آنان را به ضلالت کشانده و زمینه تأثیرپذیری هدایت‌های آن را در آنان از میان برده است. بنابراین هدایتگری هر هدایت کننده منوط به خواست خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 22 - 10

10 - تأثیر تبلیغ و هدایت گری ها _ هرچند از سوی پیامبران باشد _ در گرو وجود شایستگی ها و زمینه های لازم برای پذیرش در نهاد آدمی است .

و ما یستوی الأعمی و البصیر .. الأحياء و لا الأموت ... و ما أنت بمسمع من فی الق

126- شرایط هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 267

6 - دستیابی به هدایت در گرو الطاف خدا و رحمت اوست .

أولئك عليهم صلوات من ربهم ورحمه وأولئك هم المهتدون

برداشت فوق مبتنی بر این است که «أولئك» (در ذیل آیه) اشاره به مشمولین صلوات و رحمت - که از «أولئك عليهم» به دست می آید - داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 44 - 3

3_ آگاهی بر مجموعه محتوای کتاب آسمانی ، شرط هدایت

الم تر الى الذين اوتوا نصيباً من الكتب يشترون الضلالة

به نظر می رسد توصیف اهل کتاب به اینکه تنها بهره ای اندک از کتاب دارند، به منزله دلیلی برای جمله «يشترون الضلالة . . .» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 41 - 40

40_ پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، پاکدلان را تنها با توفیق و یاری خداوند هدایت می کند .

و من یرد الله فتنته فلن تملک له . . . أولئك الذین لم یرد الله ان یطهر قلوبهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 46 - 20

20_ تقوایشگی ، شرط بهره مندی از هدایت و پند و اندرز

هدی و موعظه للمتقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 88 - 5

5_ عبودیت به درگاه خداوند، زمینه و شرط رهایی به صراط مستقیم است.

ذلک هدی الله یهدی به من یشاء من عباده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 30 - 8

8_ پذیرش ولایت خداوند شرط بهره‌وری از هدایت اوست.

و فریقا حق علیهم الضلله إنهم اتخذوا الشیطن أولیاء من دون الله

مفهوم جمله «إنهم...» بیانگر برداشت فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 23 - 8

8_ عدم لزوم ارشاد و هدایتگری ، در صورت نبودن زمینه تأثیر

ص: 268

و لو علم الله فيهم خيرا لأسمعهم

همان گونه که خداوند فاقدان خیر را به هدایت‌های ویژه خویش رهنمون نخواهد ساخت، می توان نتیجه گرفت که بر مکلفان نیز با نبودن زمینه تأثیر، ارشاد و هدایتگری ضرورت ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 43 - 3

3_ هیچ کس حتی پیامبران بر هدایت کردن مردمی که بصیرت دل را از دست داده اند، توانایی ندارد.

أفأنت تهدي العمى و لو كانوا لا يبصرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 28 - 14

14_ بیزار نبودن مردم از معارف الهی، شرط توانایی پیامبران بر هدایت ایشان

أنزل مکموها و أتم لها ک رهون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 31 - 10

10_ منوط بودن هدایت مردم به مشیت خدا، از معارفی که اهل ایمان باید بدان باور داشته باشند.

أفلم یأیئس الذین ءامنوا أن لو یشاء الله لهدی الناس جمیعاً

فعل «یأیس» متضمن معنای «یعلم» است و عبارت «أن لو یشاء الله...» مفعول برای آن فعل (یعلم) می باشد و متعلق «یأیس» محذوف است که به قرینه سیاق «من اهتدائهم» می باشد. بنابراین جمله «أفلم یأیس...» چنین معنا می شود: پس آیا اهل ایمان ندانسته اند که اگر خدا می خواست همه انسانها را هدایت می کرد، پس آیا مأیوس نشده اند از اینکه آن کفرپیشگان (آنان که با وجود قرآن ایمان نیاورده اند) هدایت شوند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 1 - 14

14- خارج ساختن مردم از ظلمت کفر و گمراهی و رهنمونی آنان به نور ایمان، حتی از سوی پیامبر (صلی الله علیه و آله)، منوط به اذن و مشیت خداوند است.

لتخرج الناس من الظلمات إلى النور بإذن ربهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 25 - 9

9- هدایت پذیری تنها در گرو ابزار هدایت نیست؛ بلکه خود انسان ها در آن نقش اساسی دارند.

يضرب الله الأمثال للناس لعلهم يتذكرون

بی شک از هدفهای ذکر مَثَل، هدایت انسانها و پند دادن به آنان است؛ اما ذکر «لعل» برای آن، که به معنای ترجی و طمع در انجام کار است، می تواند مشعر به نکته یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 269

9 - نحل - 16 - 37 - 7

7- صرف وجود هدایتگر مناسب ، برای هدایت شدن کافی نیست .

إن تحرص علی هدیم فإن الله لایهدی من یضلل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 102 - 11

11- برخورداری از روحیه تسلیم در برابر حق ، شرط بهره‌وری از هدایت و بشارت قرآن

و هدی و بشری للمسلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 2 - 9

9- استواری و دور بودن از انحراف و کجی ، شرطی لازم برای هدایت‌گری است .

لم یجعل له عوجاً قیماً لینذر . . . و یبشّر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 42 - 15

15 - تقدم خودسازی بر ارشاد دیگران

واصطنعتک لنفسی . . . اذهب أنت و أخوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 48 - 7

7- تقوا ، شرط بهره‌مندی از هدایت الهی و کتاب‌های آسمانی

ذکرًا للمتّقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 14 - 10

10 - در هدایت ، صرف واجد شرایط بودن هادی کافی نیست و ظرفیت و استعداد افراد تحت هدایت نیز شرط است .

و لقد أرسلنا نوحًا إلى قومه فلبث فيهم ألف سنة إلا خمسين عامًا فأخذهم الطوفان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 53 - 11

11 - تأثیر هدایت و ارشاد ، نیازمند زمینه و قابلیت است .

فإنك لاتسمع الموتى . . . إن تسمع إلا من يؤمن بأىتنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 3 - 13,14

13 - هدایت ، زمینه لازم دارد و تنها با کتاب و منذر آسمانی ، تحقق نمی یابد .

ص: 270

لتندر قومًا... لعلهم يهتدون

«لعل» حرفی است که کاربرد آن در موارد امیدواری _ نه قطعیت _ است. استعمال آن برای هدایت، به نکته یاد شده اِشعار دارد.

14 - انتخاب راه هدایت ، منوط به اراده خود انسان است .

لعلهم يهتدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 13 - 9

9 - تعلق مشیت خدا به هدایت کسی ، بسته به وجود زمینه و شرایط مناسب است .

و لو شننا لأتینا کلّ نفس هدیها و لکن

به قرینه آیه پیش _ که در آن از وضعیت مجرمان و درخواستشان مبنی بر بازگشت به دنیا جهت جبران گذشته، سخن گفته شده است _ و نیز استدراکی که در همین آیه آمده است، عدم تعلق مشیت خداوند بر هدایت همه انسان ها، احتمال دارد به خاطر عدم وجود زمینه کافی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 44 - 13، 9

9 - ایمان ، شرط بهره‌وری انسان از نور هدایت و شفابخشی قرآن

قل هو اللذین ءامنوا هدی و شفء

13 - برخورداری از روحیه حق‌پذیری و به دور بودن از لجاجت و عناد ، شرط بهره‌وری انسان از هدایت وحی

و لو جعلنه... و الذین لایؤمنون فی ءاذانهم وقر و هو علیهم عمی

از صدر آیه _ که درباره لجاجت کافران است _ و نیز فعل مضارع «لایؤمنون» _ که اشعار به استمرار عدم ایمان دارد _ می توان استفاده کرد که لجاجت و عناد، در محرومیت انسان از ابزارهای شناخت نقش دارد.

127- شرایط هدایت گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 37 - 3، 4

3- پیامبر (صلی الله علیه و آله) بدون خواست خداوند، قادر به هدایت کردن گمراهان نیست.

إن تحرص علی هدیم فإن الله لایهدی من یضلّ

جواب «إن» شرطیه «لا تقدر» محذوف است به قرینه اینکه «فا» در «فإن الله لایهدی من یضلّ» برای تعلیل است؛ یعنی، اگر تو حرص و ولع هم بر هدایت آنان داشته باشی، نخواهی توانست؛ زیرا خداوند گمراه شدگان به دست خود را هدایت نخواهد کرد.

4- تلاش انبیا و هدایتگران، به تنهایی برای هدایت گمراهان کافی نیست.

إن تحرص علی هدیم فإن الله لایهدی من یضلّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 271

3- سعی در هدایت گمراهان، پس از یأس از حق پذیری آنان، لازم نیست.

إِنَّ مَوْلَاءَ قَوْمٍ لَإِيْمَانُونَ . فاصْفَحْ عَنْهُمْ

128- شرایط هدایت مسیحیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 137 - 2

2- یهود و نصارا، تا آن گاه که به قرآن و تمامی پیامبران و همه کتاب های آسمانی ایمان نیاوردند، هدایت یافته نیستند.

فَإِنْ ءَامَنُوا بِمِثْلِ مَا ءَآمَنْتُمْ بِهِ فَقَدْ اهْتَدُوا

مراد از ضمیر فاعلی در «ءامنوا» و «اهتدوا»، به دلیل آیه 135، یهود و نصارا هستند.

129- شرایط هدایت یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 137 - 2

2- یهود و نصارا، تا آن گاه که به قرآن و تمامی پیامبران و همه کتاب های آسمانی ایمان نیاوردند، هدایت یافته نیستند.

فَإِنْ ءَامَنُوا بِمِثْلِ مَا ءَآمَنْتُمْ بِهِ فَقَدْ اهْتَدُوا

مراد از ضمیر فاعلی در «ءامنوا» و «اهتدوا»، به دلیل آیه 135، یهود و نصارا هستند.

130- شکر نعمت هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 43 - 9

9_ بهشتیان پس از ورود به بهشت و مشاهده مواهب آن، خداوند را به خاطر هدایت شدن و نیلشان به بهشت، سپاس می گویند.

و قالوا الحمد لله الذی هدینا لهذا

131- عجز از هدایت گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 36 - 13

13 - ناتوانی همگان از هدایت گمراه شده الهی

و من یضلل الله فما له من هاد

ص: 272

132- عذاب اخروی هدایت ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 64 - 9

9- عذاب قیامت ، فرجام قطعی عناصر هدایت ناپذیر

و رأوا العذاب لو أنهم كانوا يهتدون

133- عذاب هدایت ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 4 - 1

1 - مهیا بودن زنجیر ها ، غلّ ها و آتش برافروخته برای کافران و ناسپاسان نعمت هدایت از جانب خداوند

إنا أعتدنا للک فرین سلّ سلّ وأغلّ لاً وسعیراً

134- علاقه به هدایت انسانها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 48 - 2

2- علاقه و اهتمام شدید پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، نسبت به هدایت تمامی انسان ها

فإن أعرضوا فما أرسلنک علیهم حفیظاً

از لحن آیه شریفه که در مقام دلداری است و نیز پیام آیه (ما تورا حفیظ و نگهبان قرار ندادیم) استفاده می شود که پیامبر (صلی الله علیه و آله) دل بستگی شدیدی به هدایت و ایمان مردم داشتند.

135- علاقه به هدایت کافران مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 6 - 6

6 - علاقه شدید برخی از مسلمانان عصر بعثت ، به ارشاد کافران سرشناس مکه و مسلمان ساختن آنان

براساس شأن نزول این آیات، افراد معروفی از قریش (نظیر ابوجهل) در مجلسی که ابن ام مکتوم وارد شد، حضور داشتند و تعبیر «من استغنی» در مورد آنان نازل شده است.

136- عوامل محرومیت از هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 143 - 10

10_ پذیرش دوستی و سرپرستی کفار، خیانت در جنگ، خدعه با خدا، سستی در عبادت، ریاکاری و کم به یاد خدا بودن، موجب گمراهی و محرومیت دایمی از هدایت الهی است.

و من یضلل الله فلن تجد له سیلاً

از مصادیق مورد نظر برای (من یضلل)، کسانی هستند که در آیات قبل (از 138 تا 143) خصلتهای آنان بر شمرده شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 77 - 19

19_ اضلال و به گمراهی کشاندن جوامع، پیامد گمراهی و هواپرستی و در پی دارنده محرومیت از هدایت به اسلام

و لا تتبعوا اهواء قوم قد ضلوا... و اضلوا كثيراً و ضلوا عن سواء السبیل

تکرار «اضلوا» می تواند اشاره به مراحل ضلالت هواپرستان گمراه داشته باشد که در این صورت فاعل در هر سه فعل «قد ضلوا» و «اضلوا» و «اضلوا» یک طایفه خواهد بود. بنابراین «لا تتبعوا...» یعنی متابعت نکنید از هواپرستانی گمراه که دیگران را به گمراهی کشاندند و در نتیجه از هدایت به سواء السبیل (اسلام) باز ماندند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 56 - 6

6_ پیروی از هواها و تمایلات نفسانی مشرکان، موجب ضلالت و محروم ماندن از هدایت می شود.

قل لا أتبع أهواءكم قد ضللت إذا و ما أنا من المهتدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 110 - 7

7_ محرومیت از هدایت پذیری، پیامد کفر و لجاجت در برابر حق است.

و نقلب أفئدتهم و أبصرهم كما لم يؤمنوا به أول مره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 144 - 12

12 _ ظلم زمینه و موجب محرومیت ظالمان از هدایت‌های خداوند است.

فمن أظلم .. إن الله لا يهدي القوم الظالمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 24 - 10

10 _ فسق ، مایه محروم شدن انسان از هدایت الهی

والله لا يهدي القوم الفسقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 274

13 - نمل - 27 - 24 - 9

9- غرور و خودپسندی ملت ها ، مایه محرومیت آنان از هدایت و ره یابی به حق

وزین لهم الشیطن اعم لهم... فهم لایهتدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 50 - 8

8 - هواپرستی ، ظلم و موجب محرومیت از هدایت خداوند

إنّ الله لایهدی القوم الظالمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 52 - 7

7- عناد و حق گریزی موجب محرومیت انسان از هدایت الهی است .

فإنک لاتسمع الموتی... إذا ولّوا مدبرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 3 - 21

21- دروغ پردازی و ناسپاسی ، باعث محرومیت از هدایت الهی

إنّ الله لایهدی من هوکذب کفّار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 28 - 25

25 - اسراف و دروغ گویی ، مایه محروم شدن از هدایت الهی

إنّ الله لایهدی من هو مسرف کذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 44 - 9

9 - ستم و تجاوز به حقوق مردم ، موجب محرومیت از هدایت و افتادن در گرداب گمراهی

و من یضلل الله . . . و تری الظ_لمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 5 - 18

18 - اذیت و آزار رسولان و برگزیدگان الهی ، مایه محروم شدن از هدایت او است .

لم تؤذوننی . . . و الله لایهدی القوم الف_سقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 7 - 10

10 - ظلم ، موجب محرومیت آدمی از هدایت الهی است .

ص: 275

و الله لا يهدي القوم الظالمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 6 - 4،7

4 - نفاق ، موجب محروم شدن از هدایت الهی

سواء عليهم .. . إن الله لا يهدي القوم الفسقين

7 - فسق و انحراف از حق ، موجب محرومیت از هدایت و غفران الهی

إن الله لا يهدي القوم الفسقين

137- عوامل مؤثر در هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 57 - 2

2 - تأثیر مثبت اعلام کردن نداشتن هیچ چشمداشت و درخواست مزی ، در هدایت و تربیت مردم

قل ما أسئلكم عليه من أجر

از فرمان خداوند به پیامبر(صلی الله علیه و آله)، برای اعلام کردن نداشتن چشم داشتی در انجام رسالت خود - پس از بیان هدف اصلی و روش تبلیغی آن در آیه قبل - می توان برداشت فوق را به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 86 - 3

3 - نداشتن چشمداشت مادی از مردم و اعلام آن به همگان ، دارای تأثیر مثبت و سازنده در هدایت و تربیت مردم

قل ما أسئلكم عليه من أجر

از فرمان خداوند به پیامبر(صلی الله علیه و آله)، برای اعلام نداشتن هیچ چشمداشتی از مردم در انجام رسالت خود، می توان برداشت فوق را استفاده کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - اظهار محبت و دلسوزی کردن ، دارای نقش سازنده در هدایت و تربیت

ی_قوم . . . فمن ینصرنا من بئس اللّٰه ان جاءنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 27 - 9

9- اراده و تصمیم خود انسان ، عامل نهایی هدایت وی و ارائه آیات ، تنها زمینه ساز آن

وَصِرْفَنَا الْاٰیٰتِ لَعَلَّهْمْ یَرْجِعُوْنَ

«لعلّ» می رساند که نمایاندن نشانه های گوناگون، دارای تأثیر حتمی و جبری نیست؛ بلکه این خود انسان است که باید تصمیم به بازگشت و توبه داشته باشد. این مطلب از نسبت رجوع به خود گمراهان، استفاده می شود (یرجعون).

ص: 276

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 4 - 5

5 - نقش سازنده اخلاق و منش والا ، در هدایت و رهبری جامعه اسلامی

إِنَّكَ لَعَلَىٰ خَلْقٍ عَظِيمٍ

138- عوامل هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 6 - 11، 6

6 - انسان بدون یاری شدن از جانب خدا ، از راهیابی به صراط مستقیم ناتوان است .

إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ

11 - دعا به درگاه خدا ، نقش مؤثری در دستیابی به هدایت دارد .

إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 6 - 3

3 - قرآن بهترین راهنمای مردم برای ایمان به خدا و قیامت

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنْذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ

چنانچه مراد از «کفر» کفر به قرآن باشد، جمله «سواء عليهم» به این حقیقت اشاره دارد که اگر قرآن در انسانی تأثیر نبخشد چگونه انتظار می رود که از سخن پیامبر (صلی الله علیه و آله) تأثیر بپذیرد؟ و این حاکی از آن است که قرآن بهترین وسیله هدایت و ارائه کننده مؤثرترین اندازهاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 53 - 8، 6

6 - کتاب های آسمانی و اسباب هدایت انسان ها ، از نعمت های بزرگ خداوند برای بنی اسرائیل

وإذ آتينا موسى الكتب والفرقان لعلكم تهتدون

8 - دستیابی انسان ها به هدایت ، هدف از نزول کتاب های آسمانی است .

وإذ آتينا موسى الكتب والفرقان لعلكم تهتدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 122 - 10

10 - به یادداشتن نعمت ها و از خدا دانستن آنها ، دارای نقشی بسزا در هدایت آدمی

بینی اسرائیل اذکروا نعمتی التي أنعمت علیکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 277

1 - بقره - 2 - 135 - 6

6 - آیین ابراهیم ، آیینی هدایت آفرین برای بشر

قالوا کونوا هوداً أو نصری تهتدوا قل بل مله ابرهیم

حرف «بل» حاکی از نفی ادعاهای مطرح شده در جمله قبل و اثبات ضد آن برای ما بعد می باشد. بنابراین «بل مله ابراهیم»؛ یعنی، آیین یهود و نصارا هدایت آفرین نبوده و لزوم تبعیت ندارد؛ بلکه آیین ابراهیم هدایت بخش بوده و پیروی کردن از آن ضروری است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 136 - 9

9 - ایمان داشتن به برخی از پیامبران و کافر شدن به برخی دیگر ، مایه هدایت نبوده و ناروا می باشد .

قالوا کونوا هوداً أو نصری تهتدوا .. لانفرق بین أحد منهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 137 - 1

1 - رسیدن به هدایت ، در گرو ایمان به خدا و ایمان به همه پیامبران و کتاب های آسمانی ، و تسلیم بودن در برابر خداوند است .

فإن ءامنوا بمثل ما ءامنتم به فقد اهتدوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 142 - 13

13 - تأثیر جهتی از جهات یا مکانی از مکان ها در هدایت انسان ها ، ملاکی جهت قبله قرار دادن آن

ما ولیهم عن قبلتهم .. قل لله المشرق والمغرب یهدی من یشاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 143 - 13، 15

13 - خداوند هدایت کننده انسانهاست .

إلا علی الذین هدی الله

15 - تبعیت از پیامبر (صلی الله علیه و آله) دلیل برخوردار شدن از هدایت الهی است .

إلا لنعلم من يتبع الرسول . . . وإن كانت لكبيره إلا على الذين هدى الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 170 - 16، 12

12 - احکام نازل شده از ناحیه خداوند ، هدایت آفرین است .

و إذا قيل لهم اتبعوا ما أنزل الله . . . أو لو كان ءاباؤهم لا يعقلون شيئاً ولا يهتدون

16 - عقل مایه هدایت پذیری انسانهاست .

أو لو كان ءاباؤهم لا يعقلون شيئاً ولا يهتدون

ص: 278

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 175 - 8

8 - بیان حقایق کتاب های آسمانی ، موجب دستیابی به هدایت و مغفرت الهی است .

إن الذين يكتُمون .. أولئك الذين اشتروا الضلله بالهدى و العذاب بالمغفره

برداشت فوق از مفهوم آیه به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 185 - 6

6 - قرآن کتابی هدایتگر و راهنمای همه انسانهاست .

الذی أنزل فیہ القرآن هدًی للناس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 209 - 4

4_ خداوند برای هدایت و ایجاد وحدت میان مؤمنین ، ادله روشنی ارائه کرده است .

ادخلوا فی السلم کافه .. و لا تتبعوا ... فان زلتم من بعد ما جاء تکم البینات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 213 - 11,34,35,36,42

11_ جامعه بشری ، نیازمند بعثت پیامبران برای حل اختلافات (هدایت جامعه)

فبعث الله النبیین .. لیحکم بین الناس فیما اختلفوا فیہ

34_ مسؤولیت خطیر علما و نقشب مؤثر آنان در هدایت و گمراهی جامعه

و ما اختلف فیہ الا الذین اوتوه .. بغیاً بینهم

35_ هدایت مؤمنان توسط خداوند ، در عرصه اختلافات دینی

فهدی الله الذین امنوا

36_ هدایت مؤمنان به درک صحیح دین و شناخت حق ، از سوی خداوند

فهدی الله الذین امنوا لما اختلفوا فیه من الحق

«من الحق»، بیان «ما» در «لما اختلفوا» است ; یعنی خداوند، مؤمنان را به «حق» _ که مورد اختلاف واقع شده بود _ هدایت کرد.

42_ هدف از بعثت انبیا و ارسال کتاب های آسمانی ، راهنمایی انسان ها به صراط مستقیم است .

فبعث الله .. . و الله یهدی من یشاء الی صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 256 - 8،10

8_ دین اسلام ، راه و روش رُشد و هدایتِ انسان

لا اکراه فی الدّین قد تبین الرّشد من الغیّ

10_ کفر مستمرّ به طاغوت و ایمان مداوم به خداوند ، چنگ زدن به ریسمان محکم الهی است .

فمن یکفر بالطّاغوت و یؤمن بالله فقد استمسک بالعروه الوثقی

ص: 279

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 259 - 1,8

1_ خداوند ، هدایت کننده مؤمنان ، از ظلمت شبهاست معاد به نور علم و یقین

اللّٰهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ .. او كالذی مرّ ... فلم

داستان مورد بحث در آیه، مثال و ارائه نمونه ای برای ولایت الهی و نتیجه آن است؛ یعنی هدایت مؤمنان به نور پس از خارج ساختن آنان از ظلمت و تاریکی.

8_ ارائه نمونه های عینی از جانب خداوند ، از راه های اثبات حق و هدایت الهی

انّی یحیی .. فاماته اللّٰهُ مائه عام ثم بعثه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 260 - 1

1_ خداوند با نشان دادن کیفیت احیای مردگان ، ابراهیم (ع) را به نور ، هدایت کرد .

اللّٰهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ .. و اذ قال ابرهیم ربّ

داستان ابراهیم (ع) در آیه شریفه، مثال و ارائه نمونه ای دیگر است برای ولایت الهی و ثمره آن. یعنی این داستان، نمونه ای برای هدایت مؤمنان پذیرای ولایت به نور و خارج ساختن آنان از ظلمات و تاریکی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 3 - 12

12_ نزول تورات و انجیل ، به صورت دفعی نه تدریجی و برای هدایت انسانها *

و انزل التوریه و الانجیل . من قبل هدی للنّاس

نزول دفعی، از «انزل» استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 4 - 2

2_ هدایت انسان ها ، فلسفه اصلی نزول کتب آسمانی و ویژگی مهم آنها

نزل علیک الكتاب . . . و انزل التوریه و الانجیل . من قبل هدی للناس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 8 - 11، 12، 13

11_ ربوبیت الهی ، مقتضی هدایت و رحمت و حفظ بندگان از انحراف

ربنا لا ترغ قلوبنا بعد اذ هدیتنا

12_ هدایت و انحراف انسان ، بسته به خواست خداوند است .

ربنا لا ترغ قلوبنا بعد اذ هدیتنا

در آیه فوق، انحراف قلب و هدایت انسان به خداوند اسناد داده شده است. پس انحراف قلب و هدایت انسان به خواست و مشیت اوست.

13_ تداوم هدایت ، در پرتو دعا و استمداد از پروردگار

ص: 280

رَبَّنَا لَا تَزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 15 - 1

1 - خداوند ، راهنمای انسان به امکاناتی برتر از دارایی های دنیوی

ذلک متاع الحیوه الدنیا .. قل اوْتبّبتکم بخیر من ذلکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 18 - 10

10 - نقش علم ، در فهم وحدانیت خدا و اقرار به آن

شهد الله ... و اولوا العلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 20 - 8

8 - تسلیم در برابر خداوند ، هدایت یافتن است .

فان اسلموا فقد اهتدوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 49 - 4، 19

4 - نقش معجزه در تربیت و هدایت انسانها

بایه من ربکم

با توجه به معنای «ربکم» (تربیت کننده شما انسانها)، معلوم می شود که معجزات انبیا برای تربیت و هدایت انسانهاست.

19 - کافی بودن معجزات عیسی (ع) ، برای هدایت یافتن کسانی که در پی حقیقت و ایمان بدان بودند .

انّ فی ذلک لایه لکم ان کنتم مؤمنین

جمله «ان کنتم مؤمنین»، ظاهراً به معنای در پی حقیقت بودن است. زیرا اگر به معنای تحقق ایمان باشد، الزامی به آوردن آیه نیست؛ چون

هدف از آیه، ایمان آوردن و گرایش است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 86 - 8,9

8_ هدایت انسان به دست خداست .

کیف یهدی الله . . . و الله لا یهدی القوم الظالمین

9_ برخورداری از هدایت خداوند و محرومیت از آن ، نتیجه عمل خود انسان

کیف یهدی الله قوماً کفروا بعد ایمانهم و شهدوا ان الرسول حق . . . و الله لا یهدی

عدم هدایت از جانب خدا (کیف یهدی الله)، پس از تحقق کفر و ارتداد و ظلم انسان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 96 - 11

ص: 281

11_ کعبه ، وسیله هدایت جهانیان

انّ اوّل بیت . . . و هدیّ للعالمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 97 - 1

1_ وجود نشانه های روشن برای هدایت جهانیان ، در کعبه

و هدی للعالمین. فیه آیات بینات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 101 - 3,5,8

3_ قرآن و سنت ، وسیله هدایت انسانها

و کیف تکفرون و انتم تتلی علیکم آیات الله و فیکم رسوله

5_ تمسک به خدا و پیروی کامل از او ، عامل حتمی هدایت آدمی به صراط مستقیم

و من یعتصم بالله فقد هُدی الی صراط مستقیم

فعل ماضی «هُدی» با صیغه مجهول، دلالت بر تحقق حتمی هدایت در صورت اعتصام به خدا دارد.

8_ هدف و انگیزه از تلاوت آیات الهی (انزال قرآن) و ارسال پیامبران ، هدایت انسان ها به صراط مستقیم است .

و انتم تتلی علیکم آیات الله و فیکم رسوله و من یعتصم بالله فقد هُدی الی صراط مس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 103 - 16,20

16_ نگرش به تاریخ زمینه ساز تربیت و هدایت انسانها

و اذکروا نعمت الله علیکم اذ کنتم اعداء . . . کذلک یبّین الله لکم آیاته لعلکم

20_ خداوند ، مُنجی مؤمنان از پرتگاه آتش تفرقه و خصومت ، به سوی وحدت و اُلفت میان دلها

و کنتم علی شفا حفرة من النار فانقذکم منها

بنابراینکه جمله «و کنتم علی شفا حفرة من النار»، تفسیر جمله «اذ کنتم اعداء» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 118 - 29

29_ آیات الهی، راهنمای مؤمنان اهل تعقل و اندیشه، در شناخت صواب از خطا

قد بیّنّا لکم الایات ان کنتم تعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 119 - 21

21_ توجه به دانایی خدا به تمامی اسرار دل ها، زمینه ساز پرهیز آدمی از انحرافات

یا ایها الذین امنوا .. ها اتم اولاء ... انّ اللّٰه علیم بذات الصدور

جمله «ان اللّٰه ..» علاوه بر بیان این حقیقت که خداوند به نهان دلها آگاه است، به این هدف ایراد شده که انسانها با توجه به این حقیقت از انحرافات پرهیزند؛ چرا که تمام افکار و اعمالشان در محضر و دید خداوند است.

ص: 282

1_ قرآن ، روشنگر مردم و هدایت کننده تقوایندگان و پندی برای ایشان

هذا بيان للناس و هدى و موعظه للمتقين

بنابر اینکه «هذا» اشاره به قرآن باشد ؛ یعنی این قرآن روشنگر و

3_ توجه به سنت های الهی در جوامع بشری و سرنوشت شوم تکذیب کنندگان ، روشنگر مردم است .

قد خلت من قبلکم سنن ... هذا بيان للناس

بنابر اینکه «هذا»، اشاره به معارفی باشد که در آیه قبل (قد خلت ...) بیان شده است.

5_ توجه به سنت های الهی در جوامع بشری و سرنوشت شوم تکذیب کنندگان ، هدایتگر تقوایندگان و پندی برای آنان

قد خلت من قبلکم سنن ... هدى و موعظه للمتقين

7_ جهانگردی و تأمل در سرنوشت شوم گذشتگان ، از عوامل هدایت یافتن و پند پذیرفتن تقوایندگان

فسيروا فى الارض فانظروا ... هذا بيان للناس و هدى و موعظه للمتقين

8_ تقواینگی ، موجب هدایت یافتن و پندپذیری از روشنگری های قرآن

هذا بيان للناس و هدى و موعظه للمتقين

از اینکه خداوند، قرآن را وسیله روشنگری تمامی مردم دانسته است (هذا بيان للناس)، ولی درباره خصوص تقوایندگان، آن را هدایت کننده و موعظه گر دانسته، معلوم می شود که تنها تقوایندگان هستند که از روشنگریهای قرآن سود برده و هدایت می شوند.

9_ بیان احکام الهی (لزوم پرهیز از رباخواری ، پیروی از خدا و رسول و ...) ، روشنگر مردم و پندی برای تقوایندگان و هدایت کننده آنان

يا ايها الذين امنوا .. هذا بيان للناس و هدى و موعظه للمتقين

برخی برآند که «هذا»، اشاره به کلیه مسائل و معارفی است که در آیات 130 تا 137 تبیین شده است.

42_ توجه انسان به دانایی خداوند به انگیزه ها و کنش های درونی برحذر دارنده وی از موضعگیری های ناروا

يُظَنُّونَ بِاللَّهِ ... يَخْفُونَ فِي انْفُسِهِمْ ... وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 164 - 10،14

10_ هدایت بشر ، بدون حضور تعالیم دین ، امری ناممکن

و يَزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكُتُبَ وَالْحِكْمَةَ وَان كَانُوا مِنْ قَبْلِ لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ

خداوند جامعه بشری را تا قبل از آموزش تعالیم و معارف دین، فرو رفته در گمراهی می داند و تنها راهی که برای خارج ساختن آنان از گمراهی به کار گرفته بعثت انبیا همراه با تزکیه و تعلیم معارف دینی است. بنابراین هدایت بشر در گرو تعالیم دین خواهد بود.

14_ یادآوری گمراهی مؤمنان پیش از بعثت و هدایتشان در پرتو تعالیم پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، عامل تقویت اراده آنان در تحمّل دشواری های مولود جنگ

ص: 283

اذ تصعدون و لا تلون . . . و لئن قتلتم فی سبیل اللّٰه ... لقد منّ اللّٰه علی المؤمنی

با توجه به ارتباط این آیه و آیات مربوط به جنگ احد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 185 - 16

16_ توجه دادن به مرگ و کيفر و پاداش اعمال در قیامت و فریبنده بودن دنیا از روش های قرآن برای هدایت انسانها

كلّ نفس ذائقه الموت . . . و ما الحیوه الدنیا الاّ متاع الغرور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 68 - 1,2,3,4,6

1_ هدایت به صراط مستقیم ، نتیجه عمل به احکام و مواعظ الهی

و لو أنّهم فعلوا ما یوعظون به . . . و لهدیناهم صراطا مستقیما

2_ ارجاع داوری به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و رضایت از حکم وی و تسلیم او بودن ، از عوامل هدایت و دستیابی به صراط مستقیم است .

حتی یحکّموک . . . و لو أنّهم فعلوا ما یوعظون به ... و لهدیناهم صراطا مستقیما

بنابر اینکه مراد از «ما یوعظون به . . .»، همان مسائلی باشد که در آیه 65 مطرح شده است؛ یعنی پذیرش حاکمیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و...

3_ دستیابی به صراط مستقیم ، در سایه جانبازی ، هجرت ، فداکاری و تحمل مشکلات در راه خدا *

و لو أنّهم فعلوا ما یوعظون به ... و لهدیناهم صراطا مستقیما

بنابر اینکه مراد از «ما یوعظون به» همان هجرت و جهاد باشد که در آیه 66 مطرح شده است.

4_ هدایت به صراط مستقیم و دستیابی به آن ، نتیجه ثبات و پایداری در ایمان

و لو أنّهم فعلوا ما یوعظون به لکان خیراً لهم و اشدّ تثبیتاً. و اذاً ... و لهدینا

در برداشت فوق، جمله «و لهدیناهم»، نتیجه «اشدّ تثبیتاً» گرفته شده است.

6_ خداوند ، هادی انسان ها به صراط مستقیم

و لهدیناهم صراطاً مستقیماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 83 - 21

21_ ضرورت وجود حکومت برای تأمین هدایت بشر

و لو لا فضل الله علیکم و رحمته لاتبعتم الشیطان

بنابر اینکه مراد از «فضل» و «رحمه»، رسول خدا (صلی الله علیه و آله) و اولوالامر (حاکمان صالح) باشد، خداوند هدایت اکثریت مردم را در گرو رسالت و حکومت صالح می داند. بنابراین برای تأمین هدایت بشر، چاره ای جز حکومت صالح نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 174 - 7

7_ قرآن ، کتابی روشن و روشنگر راه هدایت

و انزلنا الیکم نوراً مبیناً

ص: 284

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 175 - 10،11

10 _ هدایت به راه راست و رسیدن به خدا در گرو ایمان به خداوند و تمسک به وی

فاما الذین ءامنوا باللّٰه و اعتصموا به . . . یهدیهم إلیه صراطاً مستقیماً

11 _ هدایت به راه راست و رسیدن به خداوند ، در گرو ایمان به وی و تمسک به قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله)

فاما الذین ءامنوا باللّٰه و اعتصموا به . . . یهدیهم إلیه صراطاً مستقیماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 16 - 9،10،12،15،16،17

9 _ قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، خارج کننده انسان ها از تاریکی و گمراهی به نور و هدایت با اذن خداوند

و یخرجهم من الظلمت إلی النور باذنه

در برداشت فوق «باذنه» متعلق به «یخرجهم» گرفته شده است. بر این مبنا ضمیر در «یخرجهم» باید به «نور» و «کتاب» برگردانده شود، نه به «الله»، چون معنا ندارد که خدا با اذن خودش کاری انجام دهد.

10 _ خداوند ، خارج کننده انسان ها از ظلمت و تاریکی به نور و هدایت

یخرجهم من الظلمت إلی النور

بنابر اینکه ضمیر فاعلی در «یخرجهم» به «الله» برگردانده شود. بر این مبنا «باذنه» به معنای «بعلمه» خواهد بود.

12 _ دستیابی انسان به هدایت ، به اذن خداوند است .

یخرجهم من الظلمت إلی النور باذنه

15 _ قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، هدایتگر انسان ها به راه مستقیم

و یهدیهم إلی صراط مستقیم

بنابر اینکه فاعل «یهدیهم»، قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) باشد.

16 _ خداوند ، هدایتگر انسان ها به راه مستقیم

و یهدیهم إلی صراط مستقیم

بنابر اینکه فاعل «یهدیهم» خدا باشد. نیاوردن قید «باذنه»، مؤید این احتمال است.

17_ هدف نهایی انبیا، هدایت انسان ها به صراط مستقیم

یهدیهم إلی صراط مستقیم

از اینکه به هنگام شمارش اهداف رسالت، هدایت به صراط مستقیم در آخر آمده است، برداشت فوق استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 32 - 20

20_ خداوند برانگیزنده پیامبرانی بسیار برای هدایت بنی اسرائیل

و لقد جاءتهم رسلنا بالبینت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 44 - 2

2_ تورات، مشتمل بر هدایت (احکام) و نور (عقاید)

ص: 285

إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْرَةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ

چون واژه «نور» تناسب با مقوله های نظری دارد، مراد از آن می تواند عقاید باشد و «هدایت»، گرچه در مسائل نظری و عملی کاربردی یکسان دارد، ولی چون در مقابل نور قرار گرفته است، مراد از آن می تواند احکام و مسائل عملی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 45 - 6

6_ احکام قصاص در تورات ، نور و مایه هدایت

فیها هدی و نور . . . و کتبنا علیهم فیها ان النفس بالنفس

توصیف تورات به اینکه در آن نور و هدایت است و سپس بیان اینکه احکام قصاص در تورات وجود دارد، دلالت می کند که آن احکام نور و مایه هدایت انسانهاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 46 - 16,17,19

16_ انجیل ، هدایتگر تقوایندگان و پندآموز آنان

و ءاتینه الانجیل . . . هدی و موعظه للمتقین

17_ انجیل ، در بردارنده هدایت های ویژه برای تقوایندگان

فیه هدی و نور . . . هدی و موعظه للمتقین

تکرار «هدی» می رساند که هدایت دوم (هدی . . . للمتقین) هدایتی ویژه است.

19_ تنها تقوایندگان بهره مند از هدایت ها و اندرز های انجیل هستند . *

فیه هدی و نور . . . هدی و موعظه للمتقین

مقتضای جمله «فیه هدی» این است که راه هدایت برای همه انسانها تبیین شده است. بنابراین «هدی للمتقین» می تواند به این معنا باشد که تنها اهل تقوا می توانند از آن هدایتها بهره مند شوند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 55 - 17

17_ محبت و دوستی و انتخاب ولی و سرپرست ، دارای نقشی اساسی و کارآمد در هدایت و گمراهی

انما ولیکم الله ورسوله و الذین ءامنوا

با توجه به اینکه آیه مورد بحث، ناظر به آیات پیشین است و در آن آیات پذیرش ولایت یهود و نصارا، مایه محرومیت از هدایت الهی دانسته شده بود، معلوم می شود پذیرش ولایت خدا، پیامبر(صلی الله علیه و آله) و مؤمنان واجد شرایط، مایه هدایت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 82 - 8

8_ نقش مؤثرتر کشیشان از راهبان در هدایتگری مردم

ذلک بان منهم قسیسین و رهباناً

تقدیم ذکر «قسیسین» بر «رهباناً» می تواند اشاره به نقش مؤثرتر قسیسین داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 286

3_ هدایت انسان ها ، در گرو حضور قرآن با سنت پیامبر (صلی الله علیه و آله) در میان آنها

تعالوا إلى ما أنزل الله و إلى الرسول

چنانچه مراد از «تعالوا .. الی الرسول» پذیرش معارفی باشد که به آن حضرت وحی می شد ضمیمه ساختن «الی الرسول» لزومی نداشت بنابراین آیه اشاره به این دارد که رسول خدا(صلی الله علیه و آله) علاوه بر مسائل وحی شده به وی، دارای دستورات و معارفی است که از آنها به سنت پیامبر(صلی الله علیه و آله) تعبیر می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7_ پایبندی به تعالیم قرآن و پیروی از دستورات پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مایه هدایت آدمی است .

علیکم انفسکم .. إذا اهتدیتم

مراد از هدایت یافتن در جمله «اذا اهتدیتم» به قرینه آیه قبل، پذیرش تعالیم قرآن و دستورات پیامبر(صلی الله علیه و آله) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12_ هدایت یافتن انسان ها به اراده خدا و در اختیار اوست .

و الله لایهدی القوم الفسقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5_ نقش ارزنده مطالعه در تاریخ امتهای و آثار پیشینیان و عبرت گرفتن از آن در تربیت و هدایت انسان

قل سیروا فی الأرض ثم انظروا کیف کان عقبه المکذبین

بنابراین که مراد از سیر در زمین، مطالعه و سیر در تاریخ امتهای باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 63 - 2

2_ پیامبر (صلی الله علیه و آله) وظیفه دار یادآوری تجربه های دینی و فطرت توحیدی به مشرکان، برای هدایت و احتجاج با آنان است.

قل من ینجیکم من ظلمت البر و البحر تدعونہ تضرعا و خفیہ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 77 - 10

10_ انسان بدون هدایت پروردگار در گمراهی خواهد ماند.

لئن لم یهدنی ربی لأکونن من القوم الضالین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 88 - 3

3_ راه یافتن به صراط مستقیم منوط به مشیت خداوند است.

ص: 287

ذلک هدی الله یهدی به من یشاء من عباده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 112 - 3

3_ بینش و آگاهیهای تاریخی دارای نقشی سازنده و کارساز در راهیابی و هدایت انسان است.

و کذلک جعلنا لکل نبی عدوا

تذکر به این نکته تاریخی که تمامی انبیای الهی دشمن داشته اند، می تواند گویای نقش آگاهیهای تاریخی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 125 - 18

18_ عن أبی عبدالله(ع) قال: إن الله عز وجل إذا أراد بعبد خیرا نکت فی قلبه نکتة من نور وفتح مسامع قلبه و کل به ملکا یسده و إذا أراد بعبد سوءا نکت فی قلبه نکتة سوداء و سد مسامع قلبه و کل به شیطانا یضله ثم تلا هذه الآیه: «فمن یرد الله أن یهدیه یشرح صدره للاسلام و من یرد أن یضله یجعل صدره ضیقا حرجا».

امام صادق(ع) فرمود: هر گاه خداوند عز و جل برای بنده ای خیری بخواهد، در دلش نقطه ای از نور ایجاد می کند و گوشهای دلش را بازمی گرداند و فرشته ای بر او می گمارد که وی را در کارهایش استوار نماید. و آنگاه که خدا برای بنده ای بدی بخواهد، در دلش نقطه ای سیاه ایجاد کرده و گوشهای دلش را می بندد و شیطانی را بر او می گمارد تا گمراهش کند، سپس امام صادق(ع) آیه «فمن یرد الله ...» را تلاوت فرمود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 2 - 8

8_ انذار، نقشی مؤثر در هدایت مردم دارد.

لتنذر به و ذکری للمؤمنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 43 - 11، 12

11_ خداوند هدایت کننده مردم به ایمان و انجام اعمال صالح برای رساندن آنان به بهشت و مواهب آن

وقالوا الحمد لله الذی هدینا لهذا

برداشت فوق بر این اساس است که متعلق «هدینا»، به قرینه آیه پیشین، ایمان و عمل صالح و «لام» در «لهذا» بیانگر هدف و غایت هدایت باشد. یعنی: هدانا إلى الايمان لنكون من أصحاب الجنة.

12_ رهیابی به ایمان و عمل صالح، جز در پرتو هدایت و توفیق الهی میسر نیست.

و ما كنا لنهتدى لولا أن هدانا الله

متعلق «لنهتدى» و «هدینا»، به قرینه آیه قبل، می تواند ایمان به آیات الهی و انجام اعمال صالح باشد. یعنی: ما كنا لنهتدى إلى الايمان و الاعمال الصالحة لولا أن هدانا الله إلى ذلك.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 126 - 7

7_ ربوبیت خداوند بر بندگان مایه هدایت آنان به وسیله آیات و نشانه های خویش

ص: 288

ءامننا بآیت ربنا لما جاءتنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 146 - 8

8_ دین و معارف الهی ارائه کننده راه رشد و هدایت و تأمین کننده سعادت انسانهاست .

سأصرف عن آیتی الذین . . . و إن یروا سبیل الرشد لا یتخذوه سبیلا

مراد از «سبیل الرشد» (راه هدایت) همان آیات خدا، یعنی دین و معارف الهی، است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 185 - 4،12،14

4_ تأمل در وابستگی موجودات جهان به مالک هستی بخش ، راهنمای انسان به حاکمیت مطلق خدای یگانه بر هستی است .

أو لم ینظروا فی ملکوت السموت و الأرض و ما خلق الله من شیء

چون روی سخن با مشرکان است، معلوم می شود هدف از فراخوانی آنان به دقت در ملکوت آسمانها و زمین رهنمون شدن آنان به حاکمیت مطلق خداست.

12_ قرآن برترین سخن برای هدایت و شایسته ترین پیام برای ایمان آوردن به آن است .

فبأی حدیث بعده یؤمنون

14_ آنان که از طریق اندیشه در ملکوت آسمانها و زمین (نیاز جهان هستی به مالک و هستی بخش) هدایت نشوند ، هیچ دلیلی دیگر نمی تواند آنان را هدایت کند .

فبأی حدیث بعده یؤمنون

توضیح برداشت پیش راهنمای این برداشت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 203 - 9،12

9_ قرآن کتابی روشننگر و بینش آفرین است .

هذا بصائر من ربكم

«بصیره» (مفرد بصائر) به معنای حجت، برهان و چیزی که مایه بینش باشد، است.

12_ قرآن کتاب هدایت و مایه رحمت است .

هذا .. هدی و رحمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 18 - 9

9_ ایمان به خدا و روز رستاخیز ، اقامه نماز و پرداخت زکات و نترسیدن از غیر خدا ، زمینه ساز ره یابی به صراط مستقیم و قرار گرفتن در
زمره ره یافتگان

من ءامن بالله و الیوم الآخر .. فعسى أولئك أن يكونوا من المهتدين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 289

4_ لزوم بهره‌گیری از سرگذشت و تاریخ امت‌ها، در راهنمایی و هدایت انسانها

الم یأتهم نبأ الذین من قبلهم قوم نوح... و المؤمنت

از اینکه خداوند، برای هدایت انسانها، به بیان سرنوشت امتها پرداخته است، مطلب فوق به دست می‌آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 9 - 6

6_ نقش اساسی و محوری ایمان، در مقایسه با عمل و رفتار آدمی، در هدایت و سعادت وی

یهدیهم ربهم یا منهم

خداوند فرمود: «کسانی را که دارای ایمان و عمل صالح هستند به سوی بهشت هدایت خواهد کرد.» آن‌گاه علت و سبب هدایت را ایمان آنان ذکر فرمود؛ با آنکه اینان دو ویژگی ایمان و عمل صالح را با هم دارا هستند. این، حکایت از آن دارد که ایمان اصل و محور بوده و عمل در مرتبه دوم قرار دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 32 - 3

3_ توحید (اعتقاد به ربوبیت بی‌همتای خدا) آیینی حق و یکتاپرستی سلوک راه هدایت است.

فذلکم اللّٰه ربکم الحق فماذا بعد الحق إلا الضلل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 16 - 3

3_ باور به نقش خدا در جهان آفرینش و علم همه جانبه او و فرمانبری همگان از وی، آدمی را به پذیرش ربوبیت مطلق او بر جهان هستی هدایت می‌کند.

اللّٰه یعلم... هو الذی یریکم البرق... للّٰه یسجد... قل من رب السموت و الأرض

بیان ربوبیت خدا بر هستی با طرح سؤال از مشرکان، پس از آیاتی که صفات و ویژگیهای خداوند را مطرح کرد، می‌رساند که مضمون آیه مورد بحث به منزله نتیجه‌ای برای آیات گذشته است؛ یعنی، آگاهی همه جانبه خدا (اللّٰه یعلم...)، دخل و تصرف او در هستی (هو الذی یریکم...) و خضوع همگان در برابر او (للّٰه یسجد...) هر اندیشمندی را به این نتیجه می‌رساند که: اوست رب و مالک همه هستی و غیر

اوربیتى ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 43 - 10

10_ آگاه شدن از قرآن و محتوای آن ، آدمی را به حقایق رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) راهنمایی می کند .

کفی بالله شهیداً .. و من عنده علم الکتب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 25 - 9

9- هدایت پذیری تنها در گرو ابزار هدایت نیست ؛ بلکه خود انسان ها در آن نقش اساسی دارند .

يضرب الله الأمثال للناس لعلهم يتذكرون

ص: 290

بی شک از هدفهای ذکر مَثَل، هدایت انسانها و پند دادن به آنان است؛ اما ذکر «لعلّ» برای آن، که به معنای ترجی و طمع در انجام کار است، می تواند مشعر به نکته یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 36 - 7

7- لطف و عنایت خداوند در هدایت انسان مؤثر است .

و اجنبی و بنی آن نعبد الأصنام . رَبِّ إِنَّهُمْ أَضَلُّنَ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ

از اینکه حضرت ابراهیم(ع) از خداوند خواستار نجات فرزندانش شد، معلوم می شود که عنایت و لطف خدا در هدایت مؤثر بوده و انسان نیازمند به آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 89 - 15

15- لزوم مراجعه به قرآن ، برای شناخت عوامل واقعی رشد و هدایت انسان

و نَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ وَ هُدًى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 2 - 4

4- وجود کتاب و رهنمود های مدون ، در هدایت و تعالی انسان ها دارای نقشی مهم و تعیین کننده است .

و ءاتینا موسی الکتب و جعلناه هدی لبنی اسرائیل

«کتاب» در اصل به معنای صحیفه و حاوی نوشته هاست (مفردات راغب). یاد کرد از کتاب، برای هدایت، می تواند گویای نکته یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 3 - 5,7

5- عملکرد نیاکان ، دارای نقشی بس مؤثر در برخورداری فرزندانشان از هدایت ها و نعمت های خداوند

و ءاتینا موسی الکتب .. ذرّیه من حملنا مع نوح

در این برداشت، جمله «ذّریه من..» تعلیل برای آیه قبل (و آتینا موسی الکتاب...) گرفته شده است؛ یعنی، چون بنی اسرائیل از فرزندان همراهان نوح(ع) در کشتی بودند، این افتخار را یافته اند که از هدایتهای کتاب آسمانی (تورات) بهره مند شوند.

7- استفاده از گرایش ها و عواطف خویشاوندی برای هدایت مردم ، از روش های هدایتی قرآن

أَلَا تَتَّخِذُوا مِن دُونِي وَكَيْلًا. ذّریه من حملنا مع نوح

برداشت فوق بر این اساس است که جمله «ذّریه من حملنا..» از سخنان قرآن باشد نه آموزه های تورات.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 51 - 24

24- مشخص نبودن زمان وقوع قیامت و نزدیک شمردن آن ، دارای نقش تربیتی و هدایتی برای انسان

قل عسی أن یکون قریبًا

ص: 291

مشخص نکردن زمان دقیق وقوع قیامت از سویی و یادآوری قریب الوقوع بودن آن از سوی دیگر، می تواند برای توجه دادن انسانها به آن باشد تا آنان خود را همواره برای وقوع قیامت آماده کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 66 - 5

5- مطالعه در پدیده های نهفته در طبیعت ، هدایت کننده انسان به ربوبیت خدای یگانه

رَبِّكُمْ الَّذِي يُزْجِي لَكُمْ الْفَلَكَ فِي الْبَحْرِ لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ

از اینکه خداوند برای گرایش دادن انسانها به ربوبیت خویش، آنها را به مواهب طبیعت توجه داده است، برداشت فوق استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 106 - 4

4- نزول تدریجی تعالیم دینی و آموزش تدریجی آنها ، دارای نقشی مؤثر در هدایت مردم

فَرَقْنَاهُ لِتَقْرَأَ عَلَى النَّاسِ أَلْفَ مَكِّثٍ

از آن جایی که قرآن کتاب هدایت است، تذکر به نزول تدریجی آن بر پیامبر(صلی الله علیه و آله) می تواند به خاطر این باشد که: نزول تدریجی در امر هدایت مؤثرتر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 50 - 16

16- مقام ربوبیت ، مقتضی ارائه رهنمود و خواستن اطاعت است .

قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا لِرَبِّهِ ۖ وَرَبُّهُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 43 - 18

18- بیان فضایل و کمالات خود ، به منظور راهنمایی و هدایت دیگران جایز و نیکو است .

إِنِّي قَدْ جَاءَنِي مِنَ الْعِلْمِ مَا لَمْ يَأْتِكَ فَاتَّبِعْنِي أَهْدِكَ صِرَاطًا سَوِيًّا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 59 - 10

10- اهتمام به نماز و پشت پازدن به هوا های نفسانی ، موجب هدایت و نجات از عذاب است .

أضاعوا الصلوة واتبعوا الشهوة فسوف يلقون غيًّا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 79 - 2

2- رهبران و حاکمان جوامع ، دارای نقشی بسیار مؤثر در گمراهی و یا هدایت مردم

و أضلّ فرعون قومه

ص: 292

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 127 - 4

4- ارائه آیات برای هدایت بشر ، پرتوای از ربوبیت الهی

بِأَيِّ رَبِّهٖ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 31 - 9

9- ایمان به خدای یگانه و پرستش خالصانه او ، دستیابی به اوج هدایت ، نور و روشنایی است .

حنفاء لله غیر مشرکین به . . . فتخطفه الطیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 67 - 9

9- توحید و یکتاپرستی ، راه هدایت و صراط مستقیم است .

و ادع إلى ربك إنك لعلی هدی مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 73 - 4

4- بشر ، بدون هدایت وحی ، ناتوان از شناخت و پیمودن راه درست

و إنك لتدعوهم إلى صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 78 - 6

6- ابزار حسی و تعقلی انسان ، وسیله راه یابی او به شناخت حق و صراط مستقیم

و إنك لتدعوهم إلى صراط مستقیم . . . أنشأ لكم السمع والأبصار والأفئدة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- یاد خدا، مایه ره یابی انسان به صلاح و رحمت الهی

قال اخسئوا فیها .. حتی أنسوکم ذکری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- اطاعت و فرمان بری از پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)، موجب هدایت و نیل به سعادت و کمال مطلوب است .

أطیعوا الرسول .. فإن تولّوا فإنّما علیه ما حمّل

مقصود از هدایت در آیه شریفه، راه یابی و هدایت عمومی نیست؛ زیرا چنین هدایتی بدون اطاعت انسان ها نیز توسط پیامبران حاصل بود؛ بلکه مقصود، ایصال به مطلوب و دست یافتن به کمال و سعادت است که بدون عمل به مقتضیات دین حاصل نمی شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 115 - 3

3 - نقش تعیین کننده انذار و هشدار ، در هدایت و اصلاح جامعه های بشری

إن أنا نذیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 49 - 6

6 - کتاب های آسمانی ، راهنمای عمل انسان در زندگی

هو اهدی منهما

از تصریح و تأکید آیه شریفه بر پیروی کردن از کتابی که در هدایت مردم نیرومندتر باشد، برداشت یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 35 - 5

5 - نزول عذاب الهی بر جوامع فاسق و تبهکار ، صرفاً جنبه انتقام جویانه و کیفی ندارد ، بلکه جنبه ارشاد و هدایت دیگران را نیز دارد .

إِنَّا نَزَّلْنَا آلَهُ لِنُحَقِّقَ لَهُمُ الصَّالِحِينَ إِنَّهُمْ كَانُوا يُسْأَلُونَ عَنِ آلِهِمْ وَ هُمْ لَا يُجِيبُونَ .. و لقد تركنا منها آية ليقوم يعقل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 53 - 7

7 - شنوایی و بینایی از جمله ابزار فهم و دریافت هدایت است .

و ما أنت بهد العمى .. إن تسمع إلا من يؤمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 5 - 4

4 - ربوبیت خداوند ، مقتضی هدایت بندگان است .

هدى من ربهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 43 - 2

2 - خداوند برای هدایت مردم ، برای آنان آیات روشن می فرستد .

ءای_تتا_بیین_ت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 20 - 2

2 - ایمان چون نور ، مایه هدایت و روشنایی و کفر ، همچون ظلمت ، مایه گمراهی و تاریک بینی

ولا الظلمت ولا النور

ص: 294

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 41 - 15، 14، 8

8 - قرآن ، کتابی نازل شده برای هدایت و راهنمایی مردم .

فمن اهتدى فلنفسه

14 - پذیرش قرآن و عمل به راهنمایی های آن هدایت است و رد و انکار آن گمراهی و ضلالت .

فمن اهتدى فلنفسه و من ضلّ فإتّما يضلّ عليها

15 - تنها در سایه کتاب آسمانی قرآن ، هدایت حقیقی و کامل میسر است .

فمن اهتدى فلنفسه و من ضلّ فإتّما يضلّ عليها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 14 - 19

19 - نقش عملکرد جوامع ، در هدایت و گمراهی نسل آینده

و ما تفرقوا .. إنّ الذين أورثوا الکتب من بعدهم لقی شک منه مربب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 44 - 3

3 - هدایت و ضلالت الهی نسبت به انسان ، نتیجه اعمال خود او است .

إنّما السبیل علی الذين يظلمون الناس و يبغون فی الأرض .. و من يضلّل الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 24 - 7

7 - هدایت و رستگاری کامل ، تنها در پرتو تعالیم وحی و پیامبران الهی است .

أولو جتّکم بأهدی ممّا وجدتم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یاد خدا، راهبر آدمی به سعادت و هدایت واقعی است .

و من یعش عن ذکر الرحمن... لیصدونهم عن السبیل و یحسبون أنهم مهتدون

ذکر «یحسبون أنهم مهتدون» تعریضی به آن دارد که خداگریزان از هدایت به دورند. در نتیجه به قرینه مقابله استفاده می شود که یادکنندگان خدا به هدایت دست می یابند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - تأثیر حاکمان، در هدایت و گمراهی مردمان

و نادى فرعون... فاستخفّ قومه

8 - نقش اساسی و مؤثر تبلیغات در هدایت و گمراهی انسان ها

و نادى فرعون فى قومه . . . فاستخفّ قومه فأطاعوه

از این که فرعون توانست با تبلیغات خویش، قوم خود را به اطاعت وادارد، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 6 - 7

7 - معارف وحی و آیات الهی ، نیرومندترین وسیله و عامل هدایت انسان

فبأیّ حدیث بعد الله و اى_ته يؤمنون

خداوند می فرماید: پس از قرآن دیگر پیامی نیست که بتواند منکران قرآن را هدایت کند. از این بیان استفاده می شود که قرآن بالاترین حد کارایی و روشنگری را دارا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 20 - 19

19 - نمایانند معجزات ، بخشی از برنامه الهی برای هدایت مردمان

و لتكون ایه للمؤمنین و یهدیکم صراطاً مستقیماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 30 - 7

7 - نقش انذار های الهی ، در هدایت پذیری مردم

و قد قدّمت إلیکم بالوعید . . . یوم نقول لجهنّم . . . هل من مزید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 15 - 6

6 - کیفر و پاداش و تشویق و تهدید ، دو عامل بهم پیوسته و ضروری ، برای هدایت و تربیت انسان

ذوقوا فتنتکم . . . إنّ المتقین فى جنّات

خداوند، در کنار تهدید و کیفر کافران، به تشویق و پاداش مؤمنان تقوایبینه پرداخته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 23 - 15

15 - وحی و رسالت ، برنامه کامل هدایت و در راستای رشد و تعالی بشر

و لقد جاءهم من ربهم الهدی

بنابراین که «الهدی» اشاره به وحی و رسالت باشد، برداشت بالا به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 8 - 4

4 - کتاب موزون طبیعت ، راهنمای انسان در صحنه عقیده و عمل *

و وضع المیزان . ألا تطغوا فی المیزان

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که خداوند، برای رهنمون ساختن انسان ها به عقیده توحیدی، نظام داری و قانون

ص: 296

مندی خورشید، ماه و .. را به آنان یادآور شده است. هم چنین حاکمیت «میزان» بر هستی را، درسی برای پایبندی عملی آنها به موازین قرار داده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 14 - 15

15 - خردورزی و فهم درست ، راهنمای جامعه به همدلی و همبستگی و پرهیز از تفرقه و تشتت

و قلوبهم شتی ذلک بانهم قوم لایعقلون

139- عوامل هدایت ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 121 - 5

5- نقش عمده روحیه تسلیم در برابر خدا ، حق گرایی ، دوری از شرک و شکرگزاری حضرت ابراهیم (ع) در هدایت شدنش به « صراط مستقیم »

إن ابرهیم کان اُمّه قانتًا لله حنیفًا و لم یک من المشرکین . شاکرًا لأنعمه اجتبَه

140- عوامل هدایت امت ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 44 - 2

2- ره یابی جوامع بشری به هدایت ، در گرو وجود هدایت گرانی برانگیخته شده از جانب خداوند

ثم أرسلنا رسلنا تترًا

آمدن پی در پی پیامبران نشانگر آن است که بشر تنها با اتکا به دانش و اندیشه خود قادر به پیمودن راه هدایت نیست.

141- عوامل هدایت انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 25 - 3

3_ هدایت و ره یابی انسان ها به راه راست ، در گرو مشیت خداوند است .

و يهدى من يشاء إلى صراط مستقيم

142- عوامل هدايت اولوا الالباب

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 297

1 - تورات ، مایه هدایت و وسیله پندآموزی و بیداری صاحبان عقل سلیم و خرد ناب از قوم بنی اسرائیل و اورثنا بنی اسرائیل الکتب . هدی و ذکرى لأولى الألبب «لب» (مفرد «الباب») به معنای عقل خالص و خرد ناب است.

143- عوامل هدایت اهل یقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 20 - 6

6 - روشنگری های قرآن ، مایه هدایت و رحمت برای جویندگان یقین

بصائر . . . و هدی و رحمه لقوم یوقنون

144- عوامل هدایت بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 2 - 1

1- خداوند به « موسی (ع) » کتاب آسمانی (تورات) اعطا کرد تا بنی اسرائیل به وسیله آن هدایت شوند .

و ءاتینا موسی الکتب و جعلناه هدی لبنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 54 - 1

1 - تورات ، مایه هدایت و وسیله پندآموزی و بیداری صاحبان عقل سلیم و خرد ناب از قوم بنی اسرائیل

و اورثنا بنی اسرائیل الکتب . هدی و ذکرى لأولى الألبب

«لب» (مفرد «الباب») به معنای عقل خالص و خرد ناب است.

145- عوامل هدایت به صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- نقش عمده روحیه تسلیم در برابر خدا، حق‌گرایی، دوری از شرک و شکرگزاری حضرت ابراهیم (ع) در هدایت شدنش به « صراط مستقیم »

إن إبراهيم كان أُمَّه قَانِتًا لِلَّهِ حَنِيفًا و لم يك من المشركين . شاکراً لأنعمه اجتباه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 28 - 4

ص: 298

4- راه یابی انسان به راه راست و پایداری بر پیمودن آن، در گرو تصمیم و خواست خود او است.

لمن شاء منکم أن یستقیم

واژه استقامت، در معنای مداومت و ثابت قدم بودن نیز به کار می رود. (نهایه ابن اثیر)

146- عوامل هدایت جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 44 - 11

11_ قضاوت و حکومت بر مبنای کتب آسمانی، جاری ساختن نور و هدایت در جامعه است.

فیها هدی و نور یحکم بها النبیون . . . و الرنبیون و الاحبار

یادآوری قضاوت پیامبران بر اساس تورات، پس از توصیف آنان به هدایتگری و نورانیت، بیانگر آن است که پیاده کردن احکام آن در جامعه، موجب هدایت و نورانیت مردمان خواهد شد.

147- عوامل هدایت جوامع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 73 - 10

10_ شناخت تاریخ و عوامل پیشرفت و انقراض جامعه، در جهت دهی صحیح به حرکت های اجتماعی، نقش مؤثر دارد.

فنجینه . . . و جعلنهم خلف و أغرقنا الذین کذبوا بآیتنا فانظر کیف کان عقبه المنذر

148- عوامل هدایت حق پذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 89 - 17

17- قرآن، مایه هدایت، رحمت و بشارت برای تسلیم شوندگان در برابر حق است.

و نزلنا علیک الکتب . . . و هدی و رحمه و بشری للمسلمین

149- عوامل هدایت عابدان

1- معارف قرآن، برای هدایت و سعادت قوم عبادتگر خدا، کافی و بسنده است.

إِنَّ فِي هَذَا لَلْبَلَاءِ لِقَوْمٍ عَابِدِينَ

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که «ه_ذا» اشاره به قرآن و مجموعه مطالب این سوره باشد. و «بلاغ» به معنای کفایت

باشد (لسان العرب).

150- عوامل هدایت محسنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 3 - 2

2- قرآن ، کتاب هدایت و رحمت برای محسنان (کسانی که اعمال شایسته انجام می دهند) است .

هدی و رحمه للمحسنین

از این که مراد از «محسنین» چه کسانی اند، چندین احتمال داده شده است: یکی از آن احتمال ها _ که با لفظ هم سازگار است _ این است: «کسانی که اعمال شایسته انجام می دهند».

151- عوامل هدایت محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 31 - 8

8 _ ربوبیت خداوند ، مقتضی راهبری پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان و نصرت و یاری آنان

و کفی بریک هادیًا و نصیرًا

152- عوامل هدایت مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 9 - 7

7 _ ربوبیت خداوند ، مقتضی دستگیری و هدایت پیوسته مؤمنان نیک کردار

إن الذین ءامنوا .. یهدیهم ربهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 31 - 8

8 _ ربوبیت خداوند ، مقتضی راهبری پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان و نصرت و یاری آنان

و کفی بر بک هادیا و نصیرا

153- عوامل هدایت ناپذیری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 44 - 3

ص: 300

3_ حق ستیزی و هدایت ناپذیری کافران، پیامد ظلمی است که آنان بر خودشان کرده اند.

و منهم من يستمعون إليك... و منهم من ينظر إليك... و لكن الناس أنفسهم يظلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 74 - 10

10_ ثبوت و رسوخ صفت تجاوز و حق ستیزی در نفس آدمی، موجب مهر شدن قلب و هدایت ناپذیری است.

فما كانوا ليؤمنوا... كذلك نطبع على قلوب المعتدين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 57 - 16

16- هدایت پذیری کسانی که بر دل هایشان پرده افکنده شده و بر گوش هایشان سنگینی نشسته (محرومان از درک و فهم آیات الهی)، ناممکن است.

و إن تدعهم إلى الهدى فلن يهتدوا إذا أبداً

«لن» برای نفی همیشگی است که در آیه مورد بحث، با کلمه «أبداً» نیز بر آن تأکید مجدد شده است؛ یعنی، چنین افرادی، هرگز و هیچ گاه، هدایت نخواهند شد و باید از آنان مأیوس بود.

154- عوامل هدایت ناپذیری مشرکان مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 57 - 21

21 - جهل بیشتر مشرکان مکه به خاستگاه الهی امنیت و رفاه اقتصادی آن شهر، عامل روی گردانی آنان از پذیرش هدایت الهی (اسلام) بود.

وقالوا إن نتبع الهدى... ولکن أكثرهم لا يعلمون

155- فرجام شوم هدایت ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 61 - 8

8 - هدایت ناپذیران ، فرجامی شوم در قیامت خواهند داشت .

ثم هو يوم القيامة من المحضرين

156- فرجام هدایت ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 64 - 9

ص: 301

9- عذاب قیامت ، فرجام قطعی عناصر هدایت ناپذیر

و رأوا العذاب لو أنّهم كانوا يهتدون

157- فرصت هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 47 - 3

3- زندگانی محدود دنیا ، تنها فرصت انسان برای هدایت و اجابت دعوت الهی است .

استجیبوا لربکم من قبل أن یأتی یوم لا مردّ له من اللّٰه

158- فروش هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 44 - 5,6

5_ عالمان اهل کتاب ، خریدار گمراهی در قبال از دست دادن هدایت

الم تر . . . یشترون الضلاله

6_ سودای هدایت با گمراهی از سوی عالمان دین ، امری بس شگفت و نکوهیده

الم تر . . . یشترون الضلاله

استفهام در «الم تر»، به انگیزه تعجب و شگفتی است.

159- فواید هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 15 - 1,2

1- نفع هدایت و ضرر گمراهی هر کسی متوجه خود اوست .

من اهتدی فإنما یهتدی لنفسه و من ضلّ فإنما یضلّ علیها

2- هدایت ، دربردارنده سود و منافع و گمراهی در پی دارنده زیان و ضرر

من اهتدی فإنما یهتدی لنفسه و من ضلّ فإنما یضلّ علیها

160- قانونمندی هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 88 - 17، 14

14_ هدایت و ضلالت ، دارای نظامی قانونمند

ص: 302

و الله اركسهم بما كسبوا اتريدون ان تهدوا من اضلّ الله و من يضلل الله فلن تجد

17 _ امید برخی از مؤمنان صدر اسلام به هدایت منافقان ، برخاسته از عدم شناخت سنن الهی در هدایت و گمراهی

فما لكم فى المنافقين . . . اتريدون ان تهدوا من اضلّ الله و من يضلل الله فلن تجد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 38 - 7

7 _ پاسخ به درخواست نابجای نزول معجزات، با نظام قانونمند هدایت ناسازگار است.

وقالوا لولا نزل عليه آیه . . . ما فرطنا فى الکتب من شیء

جمله «ما فرطنا» می تواند اشاره به این نکته باشد که اگر نزول آیات مورد درخواست مشرکان بجا بود، باید در کتاب آفرینش ثبت شده باشد و آنگاه به منصفه ظهور درآید. و چون چنین چیزی در آنجا ثبت نگردیده و چیزی نیز در آنجا از قلم نیفتاده است، بنابراین خواست مشرکان هیچگونه توجیه منطقی و معقول و بجا ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 111 - 9

9 _ هدایت الهی و حلول ایمان در دلها قانونمند و تحت مشیت الهی است.

ما کانوا لیؤمنوا إلا أن یشاء الله

161- قانونمندی هدایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 137 - 6

6 _ نظام آموزش و غفران و نیز هدایتگری خداوند ، دارای سنن و قوانین

إنّ الذین . . . لم یکن الله لیغفر لهم و لالیهدیهم سیلا

162- کافران هدایت پذیرى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 6 - 5،6

5- برخی از مردم عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) در مرحله ای از کفر بودند که انذارهای پیامبر (صلی الله علیه و آله) در آنان تأثیری نمی بخشید .

إن الذین کفروا سواء علیهم ءأنذرتهم أم لم تنذرهم لا یؤمنون

برخی برآنند که مراد از «الذین کفروا» گروهی از کفرپیشگان مکه است؛ یعنی آیه شریفه بیان یک قضیه خارجی است و حکایت از آن ندارد که در کافر زمینه ایمان نیست.

6- برخی از کافران به مرحله ای از کفر می رسند که زمینه ایمان در آنان نابود می شود .

إن الذین کفروا سواء علیهم ءأنذرتهم أم لم تنذرهم لا یؤمنون

ص: 303

163- کافران هدایت ناپذیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 35 - 7

7_ برخی از کفار انعطاف ناپذیر و غیر قابل هدایتند.

فإن استطعت أن تتبغى .. فتأتیهم بأیه

جواب «إن استطعت» محذوف است. یعنی اگر توانستی در زمین و آسمان هر معجزه ای برای آنان بیاوری، بیاور، ولی آنان ایمان نمی آورند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 111 - 5

5_ اگر تمامی موجودات دسته دسته برانگیخته شوند و بر حقانیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) شهادت دهند، برخی کافران ایمان نمی آورند.

و حشرنا علیهم کل شیء قبل ما كانوا لیؤمنوا

«قبلا» در این برداشت جمع «قبیل»، به معنی دسته و صنف گرفته شده است. «و القبیل الجماعه ... من اقوام شتی». (قاموس اللغه).

164- کمی هدایت پذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 26 - 11

11 - انسان های طرفدار حق و هدایت پذیر، همواره در تاریخ کم بوده اند.

فمنهم مهتد و کثیر منهم ف_سقون

با توجه به این که «کثیر» در مقابل «قلیل» قرار دارد؛ تقدیر آیه شریفه چنین می شود: «فقلیل منهم مهتد و کثیر منهم فاسقون».

165- کیفر مخالفت با هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 15 - 9

9 - سیه رویی و ثبت نشانه دروغ گویی و گناه کاری بر پیشانی تکذیب گران دین ، کیفر مخالفت آنان با نماز ، هدایت و تقوا

لَسْفَعًا بِالنَّاصِيَةِ

برداشت یاد شده، ناظر به معانی گوناگونی است که برای «سفع» در توضیح برداشت هفتم ذکر شد. وصف های «کاذبه» و «خاطئه» (در آیه بعد)، مشخصات نشانه را بیان کرده است.

ص: 304

166- کيفر هدايت ستيزان

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

20 - 7 - 15 - 96 - 7 - 15 - 96 - 7

7- گرفتن موهای بالای پیشانی تکذیب گران دین و کشاندن ذلیلانه آنان به سوی آتش، کيفر مخالفت آنها با نماز، هدايت و تقوا

ينهى . عبداً اذا صلى ... لئن لم ينته لنسفعاً بالناصيه

«ناصيه» به معنای انتهای رستنگاه مو از قسمت جلو سر است، ریشه این کلمه بر «علو» دلالت دارد و چون رستنگاه ناصيه در قسمت بالای سر است، این نام را بر آن نهاده اند (مقایس اللغه). قسمت جلو سر را نیز «ناصيه» گویند (تاج العروس). «نسفعن» - که «نون تأکید» آن به صورت تنوین نوشته می شود - یعنی، چنگ می زنیم و می کشانیم و ممکن است به معنای «سیاه می کنیم»، «نشانه می گذاریم» یا «به خواری می کشانیم» باشد. (برگرفته از قاموس)

167- کيفيت هدايت

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

15 - 3 - 67 - 36 - 3 - 67 - 3

3- مشیت و سنت خداوند در هدايت انسان ها، بهره جستن آنان از ابزار های متعارف شناخت است؛ نه کمک گرفتن از اعجاز و ارائه کار های بیرون از توان بشر (همچون مسخ و زمین گیر کردن آدمی).

و لو نشاء لمسخنهم على مکانتهم ... و لا يرجعون

برداشت یاد شده مبتنی بر این نکته است که اگر خداوند مردم کافر را مسخ و یا زمین گیر می کرد، آنان به قدرت خدا پی برده و به او ایمان می آوردند؛ ولی چنین نکرده، بلکه خواسته است که آنان از راه دیدن حقایق الهی و شنیدن آنها (راه متعارف راهنمایی بشر) هدايت گردند.

168- گمراهان هدايت ناپذير

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

5 - انعام - 6 - 36 - 6 - 36 - 6

6- برخی مردم در مرحله ای از گمراهی قرار می گیرند که دیگر امیدی به هدايت آنان نیست.

إنما يستجيب الذين يسمعون و الموتى يبعثهم الله

در این آیه گویا مردم به دو بخش تقسیم شده اند: یک دسته به دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) پاسخ مثبت می دهند و دسته ای دیگر به

تعبیر آیه «الموتی» هستند. و همان گونه که امید به زنده شدن مرده در این جهان واهی است، نمی توان به هدایت این گونه افراد امیدی داشت.

169- گمراهی مدعیان هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 305

6- احساس هدایت یافتگی در اوج گمراهی ، نتیجه سلطه طولانی و همواره شیاطین بر خداگریزان است .

وإنهم ليصدونهم... و يحسبون أنهم مهتدون

از فعل مضارع «يصدون» _ که دال بر استمرار است _ و نیز ارتباط «ليصدونهم..» با «يحسبون...»، مطلب بالا استفاده می شود.

170- گمراهی هدایت ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - 27 - 13 - رعد

8_ آنان که زمینه هدایت ندارند ، با ارائه معجزات نیز هدایت نمی شوند و به توحید و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) نمی گروند .

لولا أنزل عليه آية من ربه قل إن الله يضل من يشاء

خداوند در پاسخ کسانی که هدایت یافتن خویش را منوط به آمدن معجزه کرده اند، می فرماید: امر هدایت و ضلالت به دست خداست. این پاسخ در جواب ادعای مذکور گویای این حقیقت است که معجزات نمی توانند موجب هدایت کسی باشند؛ بلکه مشیت الهی است که آن را رقم می زند.

171- لجاجت گناهکاران هدایت ناپذیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 14 - 2

2- مجرمان هدایت ناپذیر ، در صورت گشوده شدن دری از آسمان و راه یافتن آنان به آنجا جهت مشاهده حقایق ، باز ایمان نخواهند آورد .

كذلك نسلک فی قلوب المجرمین . لا يؤمنون به ... و لو فتحنا علیهم باباً من السماء

172- مانعان از هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 37 - 1،7

1 - شیاطین ، مانع بازگشت انسان های غافل از یاد خدا به راه حق

وإِنَّهُمْ لَيَصُدُّونَهُمْ عَنِ السَّبِيلِ

7- بازدارندگان انسان از راه حق و سدکنندگان مسیر هدایت ، شیطان اند .

نَقِيضٌ لَهُ شَيْطَانًا .. وَإِنَّهُمْ لَيَصُدُّونَهُمْ

ص: 306

173- مبانی هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 24 - 2,4,5

2 - پیشوایان دینی برخاسته از قوم بنی اسرائیل ، هدایت کننده مردم ، براساس و چهارچوب تعالیم الهی بودند .

لبنی إسرئیل . و جعلنا منهم أئمة يهدون بأمرنا

4 - شایسته است که رهبران دینی ، جامعه را براساس قوانین وحی و در محدوده معارف دین هدایت کنند .

و جعلنا منهم أئمة يهدون بأمرنا

5 - در میان بنی اسرائیل ، پیشوایان متعددی وجود داشتند که بر اساس تعالیم دینی ، مردم را هدایت می کردند .

و جعلنا منهم أئمة

174- مبلغان و هدایت ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 36 - 9

9_ مبلغان دینی ، پس از یأس از هدایت پذیری انسانها ، موظف به ابلاغ و بیان معارف الهی نیستند .

فلاتبتئس بما كانوا يفعلون

175- متحجران و هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 104 - 12

12_ انسان های واپسگرا و مرتجع ، گریزان از علم و هدایت

تعالوا إلى ما أنزل الله .. قالوا حسبنا ما وجدنا عليه آباءنا أولو كان آباءؤهم

176- محرومان از هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - دین فروشان و کتمان کنندگان احکام و معارف کتاب های آسمانی ، ضلالت پیشه و به دور از هدایتند .

أولئك الذين اشتروا الضلله بالهدى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 140 - 11

11_ مشرکان عصر جاهلی در گذشته نیز از آبشخور هدایت بهره مند نبودند.

قد ضلوا و ما كانوا مهتدین

ص: 307

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 144 - 13

13 _ کسانی که با افترا به خداوند احکام دروغین جعل می کنند، ستمگر و محروم از هدایت خداوندند.

إن الله لا يهدي القوم الظالمين

«ال» در «القوم» عهد است و با توجه به آیات قبل مراد از «قوم» همان کسانی هستند که با افترا به خداوند موجبات گمراهی مردم را فراهم می سازند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 19 - 9

9 _ ستم پیشگان ، از هدایت الهی محرومند .

والله لا يهدي القوم الظالمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 37 - 10

10 _ کافران ، محروم از هدایت الهی

والله لا يهدي القوم الكافرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 80 - 11

11 _ فاسقان ، محروم از هدایت الهی

والله لا يهدي القوم الفسقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 11 - 12

12 _ طغیان گران بی ایمان به جهان آخرت ، مردمانی سرگردان و محروم از هدایت الهی اند .

فَنذِرُ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ

«عَمَهُ» (به معنای تحیر و سرگردانی) کنایه از محروم شدن از هدایت‌های الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 33 - 14

14_ مشرکان از پیمودن راه صحیح و منطقی (توحید) بازماندند .

وَصَدَّوْا عَنِ السَّبِيلِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 104 - 1

1- کسانی که بر کفر اصرار ورزیده و از سر لجاجت حق را نمی پذیرند ، محروم از هدایت الهی اند .

ص: 308

إن الذين لا يؤمنون بأيت الله لا يهديهم الله

فعل مضارع «لا يؤمنون» دلالت بر استمرار دارد و با توجه به اینکه قرآن به زبان روشن و فصیح نازل گردیده است، ولی در عین حال کافران به آن ایمان نیاورده اند، می تواند لجاجت و روح حق ناپذیری آنان را برساند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 125 - 17

17- برخی از مردم، علی رغم کاربرد تمامی روش های مناسب تبلیغی، هدایت نمی شوند، هر چند هادی و مبلغ پیامبر باشد.

ادع إلى سبيل ربك بالحكمة... إن ربك هو أعلم بمن ضلّ عن سبيله و هو أعلم بالمهت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 47 - 21

21- موسی و هارون (ع)، محرومیت فرعون از هدایت را به وی گوشزد نموده و او را به پیروی از هدایت دعوت کردند.

والسلام علی من اتبع الهدی

جمله «السلام علی...» خبریه است و به کار بردن عنوان «من اتبع...»، اشاره به نبود این وصف در فرعون و برای ترغیب او به تحصیل آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 40 - 6,9

6 - محرومان از نور الهی، بی بهره از هر گونه نور و هدایت اند.

و من لم يجعل الله له نورًا فما له من نور

9- فرورفتن کفرپیشگان در ظلالت و سردرگمی گریز ناپذیر، برخاسته از محرومیت آنان از نور هدایت الهی است.

و الذين كفروا أعم لهم... كظلمت في بحر لجّی... من فوقه سحب ظلمت بعضها فوق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 50 - 9

9 - هواپرستان و ظالمان ، محروم از هدایت خداوند

و من أضلّ ممّن اتّبع هويّه .. إنّ اللّٰه لا يهدى القوم الظّالمين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

14 - روم - 30 - 29 - 7

7 - مشركان ، مردمانى هواپرست ، گمراه و محروم از هدایت خداوند

بل اتّبع الذين ظلموا أهواءهم .. فمن يهدى من أضلّ اللّٰه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

14 - روم - 30 - 52 - 1

1 - معاندانِ حق گریز ، از هدایت و ارشاد پیامبر (صلی الله علیه و آله) تأثیرناپذیرند .

ص: 309

فإنك لاتسمع الموتى . . . إذا ولّوا مدبرين

«إذا ولّوا» (آنان، آنگاه که روی برمی گردانند) قرینه است بر این که مراد از «الموتی» کسانی اند که از حق گریزان اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 15 - 5

5 - تعلق نگرفتن هدایت خدا به گروهی از انسان ها ، ناشی از روحیه حق ناپذیر آنها است .

و لو شئنا لأتينا كلّ نفس هديها . . . إنّما يؤمن بأىّتنا الذين إذا ذكروا بها خرّو

احتمال دارد که این آیه درصدد تبیین آیه «و لو شئنا . . .» باشد؛ یعنی، فلسفه عدم شمول هدایت خداوند به همه انسان ها در این جا بیان شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 3 - 19

19 - مشرکان ، از هدایت الهی محروم اند .

و الذين اتّخذوا من دونه أولياء . . . إنّ الله لا يهدى من هو كذب كفّار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 23 - 19، 18

18 - گمراه شده الهی ، برای همیشه از هدایت محروم است .

و من يضلل الله فما له من هاد

19 - سنگدلان غافل از خدا ، محروم از هدایت اند .

فويل للّلقّ سیه قلوبهم من ذكر الله . . . و من يضلل الله فما له من هاد

مقصود از «من يضلل الله . . .» همان سنگدلان از خدا غافل هستند که در آیه قبل، از آن سخن به میان آمد (فويل للّلقّ سیه قلوبهم من ذكر الله . . .).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 36 - 12

12 - گمراه شده الهی ، برای همیشه از هدایت محروم است .

و من یضلل الله فما له من هاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 28 - 24

24 - فرعونیان ، مردمی اسرافگر و دروغ گو و محروم از هدایت الهی

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 33 - 5

5 - گمراه شده الهی ، برای همیشه محروم از هدایت خواهد بود .

ص: 310

و من یضلل الله فما له من هاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 20 - 7

7- سست باوران در حقانیت وحی و معارف دینی ، محروم از هدایت و رحمت قرآن

و هدی و رحمه لقوم یوقنون

در صورتی که «قوم یوقنون» نظر به کسانی داشته باشد که دارای یقین بالفعل هستند؛ از مفهوم آیه شریفه مطلب یاد شده استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 23 - 7، 13

7- گمراهی هواپرستان و محرومیت آنان از هدایت الهی ، به رغم برخورداری آنان از علم و آگاهی

و أضلّه الله علی علم

مراد از «علی علم» ممکن است علم هواپرستان باشد.

13 - انسانِ رویگردان از هدایت الهی و پیام وحی ، غیرقابل هدایت بهوسیله دیگر عوامل

فمن یهدیه من بعد الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 10 - 13

13- ستمکاران ، محروم از هدایت الهی

إنّ الله لایهدی القوم الظالمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 5 - 17

17 - فاسقان ، از هدایت الهی محروم اند .

و الله لایهدی القوم الفسقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 7 - 9

9 - ظالمان ، از هدایت الهی محروم اند .

والله لا يهدى القوم الظالمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 5 - 8,9

8 - ظالمان ، از هدایت الهی محروم اند .

والله لا يهدى القوم الظالمين

9 - قوم یهود ، گروهی ظالم و محروم از هدایت خداوند

ص: 311

الذین کذبوا بـایـت اللّٰه و اللّٰه لایهدی القوم الظالمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 6 - 8، 5

5 - منافقان ، محروم از هدایت الهی

إنّ اللّٰه لایهدی القوم الفسّاقین

8 - فاسقان و منحرفان از حق ، محروم از هدایت و غفران الهی

إنّ اللّٰه لایهدی القوم الفسّاقین

177- محرومان از هدایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 109 - 12

12 - ظالمان ، محروم از هدایت الهی

و اللّٰه لایهدی القوم الظالمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 52 - 2

2 - شتاب زدگی بیمار دلان سست ایمان و محروم از هدایت الهی ، در پذیرش ولایت و دوستی یهود و نصارا

فتری الذین فی قلوبهم مرض یسرعون فیهم

در برداشت فوق «یسرعون فیهم» به قرینه آیه قبل _ به معنای «یسارعون فی تولیهم» گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 108 - 14، 9

9 - فاسقان ، محروم از هدایت خاص الهی

و اللّٰه لایهدی القوم الفسّاقین

14_ انسان های گمراه و محروم از هدایت های ویژه الهی ، خود موجب از میان بردن شایستگی خویش برای دستیابی به هدایت الهی .

والله لا يهدى القوم الفسقين

178- محرومان از هدایت های خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 37 - 9

9- محرومان از هدایت خداوند ، مردمانی بی یاورند .

فإن الله لا يهدى من يضللّ و ما لهم من نـصرين

ص: 312

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 107 - 7

7- کافران دنیاپرست ، محروم از هدایت الهی اند .

استحبّوا الحیوه الدنیا علی الآخره و أن الله لایهدی القوم الکفرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 109 - 3

3- محرومان از هدایت الهی در دنیا ، زیانکاران و سرمایه باختگان واقعی در آخرتند .

و أن الله لایهدی القوم الکفرین . . . لاجرم أنهم فی الآخره هم الخسرون

179- محرومیت از هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 143 - 8،11

8 _ گمراهی منافقان و محرومیتشان از هدایت و ایمان واقعی ، قانون و برنامه خداوند است .

مذبذبین بین ذلك . . . و من یضلل الله فلن تجد له سبیلاً

11 _ محروم ساختن منافقان از پیمودن راه هدایت ، خدعه و کیفر خداوند نسبت به آنان *

و من یضلل الله فلن تجد له سبیلاً

جمله «و من یضلل الله» می تواند بیان خدعه الهی نسبت به منافقان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 168 - 1،6،8

1 _ کفرپیشگان ستمگر ، محروم از آمرزش و هدایت الهی

إنّ الذین کفروا و ظلموا لم یکن الله لیغفر لهم و لالیهدیهم طریقاً

تکرار نشدن «الذین» در جمله «و ظلموا» دلالت می کند که مجموع دو صفت «کفر» و «ظلم» موجب محرومیت از آمرزش و هدایت

الهی است.

6_ کفرپیشگی و ستمگری گروهی از اهل کتاب مایه محرومیت آنان از مغفرت و هدایت الهی

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَظَلَمُوا لَمْ يَكُنِ اللَّهُ لِيَغْفِرْ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ طَرِيقاً

مصدق مورد نظر از «الذین کفروا و ظلموا» _ به دلیل آیات گذشته _ گروهی از اهل کتاب هستند.

8_ محرومیت کافران ستمگر از مغفرت و هدایت ، از سنت های الهی

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَظَلَمُوا لَمْ يَكُنِ اللَّهُ لِيَغْفِرْ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ طَرِيقاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 175 - 13

13_ کافران به خدا ، قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) محروم از رحمت و فضل و هدایت خاص خداوند

ص: 313

فاما الذين ءامنوا بالله و اعتصموا به .. صراطاً مستقيماً

معادل «اما»ی تفصیلیه حذف شده و جمله موجود «فاما الذين ءامنوا ..» بیانگر آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 67 - 14

14_ کافران همواره محروم از هدایت الهی

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 9 - 13

13_ محرومیت از هدایت الهی، نتیجه حق پوشی و مغالطه کاری خود انسان

و للبسنا عليهم ما يلبسون

تلبیس خداوند (لبسنا)، از نظر رتبه، پس از تلبیس خود آدمی (ما یلبسون) قرار دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 23 - 5

5_ فاقدان خیر و استعداد کمال، ناشایست برای شمول هدایت های ویژه خداوند و توفیق یافتن به پذیرش معارف دین

و لو علم الله فيهم خيرا لأسمعهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 40 - 10

10 - برخورداری از هدایت خدا و یا محرومیت از آن، به دست او است.

و من لم يجعل الله له نوراً فما له من نور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 52 - 10

10 - هدایت نشدن برخی انسان ها ، معلول هدایت ناپذیری خود آنان است و نه نارسایی مفاهیم دینی و یا نارسایی تبلیغی .

فإنك لاتسمع الموتى . . . إذا ولّوا مدبرین

180- محرومیت از هدایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 137 - 5

5_ ارتداد های مکرر و اصرار بر کفر ، در پی دارنده شقاوت ابدی و محرومیت از هدایت الهی است .

إنّ الذین ءامنوا ثم كفروا . . . لم یکن الله لیغفر لهم ولالیهدیهم سبیلا

ص: 314

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 138 - 4

4_ محروم ماندن آدمی از مغفرت و هدایت الهی ، موجب گرفتار شدن وی به عذاب دردناک

لم يكن الله يغفر لهم ولا يهديهم .. بشر المنفقين بانّ لهم عذاباً أليماً

ظاهراً مراد از منافقان، همان کسانی هستند که در آیه قبل توصیف شدند، که از جمله توصیف آنان به محرومیت از هدایت و مغفرت بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 168 - 2

2_ انکار رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و کفر به قرآن و بازداشتن دیگران از راه خدا ، موجب محرومیت از هدایت و آمرزش الهی

إنّ الذين كفروا و ظلموا لم يكن الله ليغفر لهم ولا يهديهم طريقاً

با توجه به آیات قبل مراد از «کفر»، کفر به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و قرآن است و مراد از ظلم، بازداشتن دیگران از راه خداست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 51 - 14, 17

14_ ستمکاران ، محروم از هدایت الهی

إنّ الله لا يهدي القوم الظالمين

17_ دوستی با یهود و نصارا و پذیرش ولایت آنان ، ظلم و موجب محرومیت از هدایت الهی

و من يتولهم منكم فانه منهم إنّ الله لا يهدي القوم الظالمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 52 - 5, 6, 9

5_ بیماری دل و سستی ایمان ، زمینه محرومیت از هدایت الهی

إنّ الله لا يهدي القوم الظالمين. فترى الذين فى قلوبهم مرض يسرعون فيهم

6_ شتاب بیمار دلان سست ایمان در دوستی و پذیرش ولایت یهود و نصارا ، پیامد محرومیت آنان از هدایت الهی

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ. فتري الذين في قلوبهم مرض يسرعون فيهم

9_ گرایش بی حد و مرز گروهی از مسلمانان بیمار دل به سوی یهود و نصارا، دلیلی روشن برای محرومیت ستمگران از هدایت الهی

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ. فتري الذين في قلوبهم مرض يسرعون فيهم

تقریب جمله «فتری» بر جمله «ان الله...»، می رساند که گرایش عمیق بیمار دلان، بیان مصداقی برای جمله «ان الله لا يهدى...» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 53 - 14

14_ محرومان از هدایت الهی، در خطر تباهی اعمال نیک و زیان دیدن از کردار خویش

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ... حبطت اعمالهم فاصبحوا خسرین

ص: 315

181- محرومیت ظالمان از هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 144 - 12

12 _ ظلم زمینه و موجب محرومیت ظالمان از هدایت‌های خداوند است.

فمن أظلم .. إن الله لا يهدي القوم الظلمين

182- محرومیت کافران از هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 95 - 10

10 _ کفرپیشگانی که با بی هدف خواندن سختی‌های بیدارکننده از تمامی عوامل هدایت بی بهره ماندند، با عذابی غافلگیرانه از جانب خدا نابود شدند .

فأخذنهم بغتة وهم لا يشعرون

183- محمد(صلی الله علیه و آله) و هدایت کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 3 - 2

2- پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای هدایت کافران، تلاش وسیعی داشت .

ذرهم يأكلوا ويتمتعوا

اینکه خداوند، به پیامبر(صلی الله علیه و آله) دستور می دهد که «آنان را به حال خود رها کن» حکایت از آن دارد که آن حضرت، تلاش گسترده و وسیعی برای نجات آنان از کفر انجام داده بود.

184- محمد(صلی الله علیه و آله) و هدایت ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 40 - 3

3 - کسانی که زمینه هدایت پذیری را از دست داده اند، تلاش پیامبر (صلی الله علیه و آله) نیز برای هدایت آنان بی ثمر خواهد بود .

أفأنت تسمع الصمّ أو تهدي العمى

ص: 316

185- مدعیان هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 37 - 5

5 - خداگریزان ، بر اثر نادانی و گمراهی ، خود را هدایت یافته و راه جسته می پندارند .

و یحسبون أنهم مهتدون

186- مراتب هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 6 - 10

10 - هدایت دارای مراتب و مراحل بسیاری است .

إهدنا الصراط المستقیم

وقوع «اهدنا» پس از آیات گذشته، نشان می دهد که درخواست کننده، انسانی هدایت یافته است. بنابراین باید گفت هدایت دارای مراحل بسیاری است تا صحیح باشد که: هر شخص راه یافته ای همچنان به صورت جدی تقاضای هدایت داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 7 - 2

2 - گروهی از انسان ها برخوردار از هدایت های ویژه الهی و بهره مند از مراحل والای آن هستند .

صراط الذین انعمت علیهم

چنانچه گذشت مراد از «نعمت» نعمت هدایت است، و چون درخواست کنندگان این نعمت خود از هدایت یافتگان هستند، مقصود از آن، هدایتی ویژه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 2 - 5,6

5 - قرآن کتاب هدایت و راهنمای اهل تقوا به مراحل والای آن

هدی للمتقین

6 - هدایت دارای مراتب و مراحل

هدی للمتقین

با توجه به توصیفی که در آیات بعد، بویژه در آیه پنجم (أولئک علی هدی)، از اهل تقوا شده، معلوم می شود آنان هدایت یافتگان هستند. بنابراین مراد از هدایت در «هدی للمتقین» هدایتی والاتر از مرتبه ای است که تقوا پیشگان حایز آن هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 150 - 18

18 - هدایت ، دارای مراحل و مراتب است .

ولعلکم تهتدون

ص: 317

چون خطاب در «لعلکم . . .» متوجه مسلمانان است و آنان به مرحله ای از هدایت دست یافته اند، معلوم می شود: مقصود از هدایت در «تهتدون» مرحله والاتری از مرحله سابق است و این گویای ذو مراتب بودن هدایت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 185 - 10، 9

9 - هدایت های قرآن دارای مراحل و مراتب

هدی للناس و بینت من الهدی

تکرار «هدی» دلالت بر آن دارد که: هدایت های قرآن، دارای مراحل و مراتب است. مرحله نخست آن برای همه مردم و طبعاً مراحل بالاتر آن برای افرادی است که مرحله نخست را پیموده باشند.

10 - قرآن ، حاوی دلایلی روشن و فراوان برای رهنمون ساختن انسان ها به هدایت های ویژه و مراحل والای هدایت

الذی أنزل فیہ القرآن هدی للناس و بینت من الهدی

«بینه» به معنای دلیل و روشن و آشکار است و جمع آوردن آن دلالت بر کثرت دارد. از معرفه بودن «الهدی» در «بینات من الهدی» چنین بر می آید که مراد، هدایت هایی خاص است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 87 - 6

6 - صراط مستقیم، مرتبه ای عالی در مسیر هدایت است.

و هدینهم إلی صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 84 - 11، 10

10 - تفاوت انسان ها ، در برخورداری از زمینه های هدایت

بمن هو أهدی سبیلاً

«أهدی» - که افعال تفضیل است - دلالت بر مراتب مختلف هدایت می کند.

11 - هدایت ، دارای مراتب و کمال و نقص است .

بمن هو أهدي سبيلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 24 - 16

16- هدایت و رشد ، دارای مراتب و درجاتی متفاوت است .

لأقرب من هـ_ذا رشداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 76 - 2,3

2- هدایت ، مقوله ای تکامل پذیر و قابل فزونی و نقصان

و یزید الله الذین اهتدوا هدی

3- ارزشمندی و مخصوص بودن هدایت اعطایی از جانب خداوند به مؤمنان و باورداران آیات الهی .

ص: 318

و یزید الله الذین اهتدوا هدی

نکره بودن «هدی» بر ویژگی آن دلالت دارد؛ یعنی، هدایتی که قابل تعریف نیست این آیه به دنبال آیه پیش، پاسخی به گفته کافران است که هنگام شنیدن آیات الهی به مؤمنان، می گفتند: «أیّ الفریقین خیر . . .». بنابراین «الذین اهتدوا» همان «الذین آمنوا» هستند که در آیه پیش از آنان یاد شده بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 82 - 12

12 - هدایت ، مقوله ای رشد پذیر ، پویا و قابل تکامل است .

تاب و ءامن و عمل صـلحاً ثم اهتدی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 17 - 1،6

1- هدایت بیش از پیش و روحیه تقوا ، موهبت الهی به مؤمنان هدایت پذیر

و الذین اهتدوا زادهم هدی و ءاتیهم تقویهم

6- هدایت ، دارای درجات و مراتب

زادهم هدی

187- مراتب هدایت پذیری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 32 - 11

11 - تفاوت درجات دین داری و هدایت پذیری انسان ها ، در فرهنگ قرآن

ثم أورثنا الکتب . . . فمنهم ظالم . . . و منهم سابق بالخیرت

برداشت بالا از تقسیم شدن مردم در برابر قرآن به سه گروه یاد شده به دست می آید.

188- مراحل هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11_ پاکسازی جان ها و آموزش تعالیم دین ، دو مرحله از هدایت انسانها

یزگیهم و یعلمهم الکتب و الحکمه و ان کانوا من قبل لفی ضلال مبین

هدایت انسانها، که مفهوم جمله «و ان کانوا ..» دلالت بر آن دارد، بیانگر هدف کلی بعثت است. بنابراین تلاوت و تزکیه و تعلیم می تواند مراحلی برای تحقق این هدف، یعنی هدایت انسانها باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 8 - 48 - 10،11

ص: 319

10 - قرار دادن نیروی ناظر و بهره گیری از بشارت و انداز ، عناصر و مراحل ضروری هدایت و تربیت

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا

بنابراین که منظور از «شاهداً» نظارت برای حسن اجرا و گواهی نهایی باشد؛ برداشت بالا استفاده می شود.

11 - ارائه الگوی کامل و استفاده از بشارت و تهدید ، مراحل ضروری هدایت و تربیت *

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا

برداشت بالا بدان احتمال است که مراد از «شاهداً» ارائه الگوی کامل و ملاک واقعی ارزش ها باشد و نیز تقدم «شاهداً» و «مبشراً» بر «نذیراً»، اشاره به ترتب واقعی و عملی داشته باشد.

189- مراد از هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 17 - 13

13 - « قال الصادق (ع) : فی قوله عزّوجلّ : « و أمّا ثمود فهديناهم فاستحبوا العمى على الهدى » قال : وجوب الطاعات و تحريم المعاصي . . . »

از امام صادق(ع) درباره سخن خداوند عزوجلّ که فرموده «و أمّا ثمود فهديناهم فاستحبوا العمى على الهدى» روایت شده که فرمود: [هدایت در این جا] بیان کردن وجوب طاعات و حرمت گناهان است».

190- مسؤول هدایت جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 122 - 10

10 - فقیهان و عالمان ، مسؤول ارشاد و هدایت جامعه خویش

ليتفقها في الدين و لينذروا قومهم إذا رجعوا إليهم

191- مسؤول هدایت مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففين - 83 - 33 - 4

4- گنه پیشگان کافر، در برخورد با مؤمنان، چنان خود را در مقام قیّم و نگهبان می نشانند که گویا هدایت آنان را مأموریت خود می دانند .

و ما أُرسلوا عليهم حـ فظین

ص: 320

192- مسیحیان و هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 135 - 3

3 - هر یک از یهود و نصارا، آیین خویش را موجب هدایت بشر می پنداشتند .

قالوا کونوا هوداً أو نصری تهتدوا

193- مسیحیان هدایت ناپذیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 120 - 3

3 - یهودیان و نصرانیان عصر بعثت، مردمانی هدایت ناپذیر بودند .

ولن ترضی عنک الیهود ولا النصری

194- مسیحیت و هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 135 - 4

4 - هیچ یک از آیین یهود نصارا به خاطر آمیخته شدنشان به شرک، هدایت آفرین نیستند .

قل بل مله ابرهیم

195- مشرکان هدایت ناپذیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 109 - 6

6 - برخی مشرکان، حتی با مشاهده معجزه مورد درخواست خویش، ایمان نخواهند آورد.

و ما یشعرکم آنها إذا جاءت لایؤمنون

«ما» در «ما یشعرکم» برای استفهام انکاری است، لذا در عین استفهام معنی انکار نیز دارد.

8_ داوری خداوند به اینکه برخی مشرکان ایمان نخواهند آورد سزاوار اعتماد است، نه ادعای مشرکان در مورد نیاز به معجزات دیگر.

ما كانوا لیؤمنوا .. أفغیر الله أبتغی حکما و هو الذی

آیات قبل درباره ادعای مشرکان بود که «لئن جاءتهم آیه لیؤمنن بها»، و خدا حکم فرمود که «ما كانوا لیؤمنوا». لذا با توجه به اینکه ممکن است مخاطب در «و ما یشعرکم» در آیات قبل مسلمانان باشند، این آیه می خواهد مؤمنان را قانع سازد که

در برخی از مشرکان هیچ معجزه ای اثر نمی کند.

196- مضمونان هدايت

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - يونس - 10 - 9 - 4

4_ مؤمنان نيك كردار ، در كنف حمايت و هدايت مستمر و دايم الهی

إن الذين آمنوا و عملوا الصلحت يهديهم ربهم

197- مضمونان هدايت خاص

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

1 - بقره - 2 - 150 - 16

16 - فراهم آمدن زمينه دستيابی مسلمانان به هدايت های ویژه ، از هدف های تعيين مسجداالحرام به عنوان قبله آنان

فولوا وجوهكم شطره . . . لعلكم تهتدون

چون مخاطبان آيه مسلمانان هستند و آنان به دليل ايمانشان به اسلام هدايت يافته اند؛ معلوم می شود مراد از هدايت مطرح شده در «تهتدون»، هدايتی ویژه و کاملتر از هدايت نخست است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

3 - نساء - 4 - 69 - 5

5_ پيامبران ، صدیقان ، شاهدان و صالحان ، رهروان صراط مستقيم و برخورداران از هدايت خاص

و لهديناهم صراطاً مستقيماً. و من يطع الله و الرسول فاولئك مع الذين انعم الله

با توجه به آيه قبل، كه اطاعت كندگان را راه يافته به صراط مستقيم می داند و در اين آيه آنان را همراهان پيامبران و . . . قلمداد می کند معلوم می شود پيامبران و . . . رهروان صراط مستقيم هستند.

198- مشيت خدا در هدايت

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

9 - ابراهيم - 14 - 4 - 14

14- فرستادن پیامبران برای تبیین تعالیم الهی به زبان مردم و در سطح فکر آنان ، برخاسته از عزت و حکمت خداوند است .

و ما أرسلنا من رسول إلاّ بلسان قومه لیبین . . و هو العزیز الحکیم

ص: 322

199- معرضان از خدا و هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 38 - 11

11 - خداگريزان تا روز قیامت ، خود را اهل هدایت می پندارند .

و يحسبون أنهم مهتدون . حتى إذا جاءنا قال يـ لیت

از کلمه «حتى» _ که برای غایت است _ استفاده می شود که گمراهان، تا روز قیامت، خود را بر هدایت می پندارند.

200- معرضان از هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 146 - 10، 9، 6

6 _ گروهی از انسان ها هر چند راه رشد و هدایت را پیش روی خویش ببینند ، آن را راه و رسم زندگانی خویش قرار نمی دهند .

وإن یروا سبیل الرشدا لا یتخذوه سبیلا

9 _ گروهی از انسان ها با برخورد به راه های ضلالت آن را روش خویش قرار داده و در پی آن سلوک خواهند کرد .

وإن یروا سبیل الغی یتخذوه سبیلا

برداشت فوق بر این اساس است که جمله «وإن یروا سبیل الغی . . .» عطف بر «یتکبرون» و صله چهارمی برای «الذین» باشد. در این صورت جمله مذکور اشاره به گروهی دیگر دارد که خداوند آنان را از درک آیات خویش باز می دارد.

10 _ خداوند انسانهایی را که با برخورد به راه ضلالت آن را روش زندگانی خویش قرار می دهند ، از درک معارف و آیات خویش محروم می سازد .

سأصرف عن آیتی الذین . . . و إن یروا سبیل الغی یتخذوه سبیلا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 23 - 13

13 - انسان رویگردان از هدایت الهی و پیام وحی ، غیرقابل هدایت بهوسیله دیگر عوامل

فمن یهدیه من بعد الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 36 - 3

3- هدایت و راه یابی به نور ویژه خداوند ، دارای راه ها و مکان های ویژه است .

یهدی الله لنوره من یشاء . . فی بیوت اذن الله أن ترفع

ص: 323

202- ملاک تشخیص هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 33 - 2

2 - تنها فرستادگان الهی ، برای مراقبت از ایمان مردم و تشخیص هدایت و ضلالت آنان ، شایسته اند .

و ما أرسلوا علیهم حـ فظین

مجهول بودن فعل «أرسلوا»، گویای آن است که تنها کسانی می توانند مراقب مردم باشند که رسالتی برعهده آنان نهاده شده باشد. سیاق کلام نشان می دهد که ارسال، باید از جانب خداوند باشد.

203- ملاکهای هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 32 - 5

5_ حق ، مدار هدایت و باطل ، مدار ضلالت است .

فماذا بعد الحق إلا الضلل

جمله «فما بعد الحق . . .» دارای حذف و ایجاز است و تقدیر آن چنین می باشد: «فماذا بعد الحق الذى هو الهدى إلا الباطل الذى هو الضلال».

204- ممانعت از هدایت مردم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 11 - 4

4 - فراخواندن مردم به ترک نماز ، بازداشتن آنان از طریق هدایت است .

ینهی . عبدًا إذا صلّى . أرءیت إن کان علی الهدی

205- منابع هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 50 - 9

9- فایده هدایت شدن ، به خود هدایت شده بازمی گردد .

إِن ضَلَلتْ فَإِنَّمَا أَضَلَّ عَلَى نَفْسِي وَإِن اهْتَدَيْتْ فَبِمَا يُوحَى إِلَيَّ رَبِّي

به قرینه مقابله، (إِن ضَلَلتْ فَإِنَّمَا أَضَلَّ ..) از ذکر «فلها» در «إِن اهتدیت» چشم پوشی شده و به منشأ هدایت پرداخته شده است. این مسأله دلالت می کند که هدایت فایده دارد.

ص: 324

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 26 - 15

15 - هدایت انسان ها و نیز گمراهی آنها به دست خدا و در اختیار اوست .

یضل به کثیراً و یهدی به کثیراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 70 - 6,7

6 - هدایت انسان ها و رهایی آنان از تحیر و سرگردانی ، در اختیار خدا و به مشیت اوست .

وإنا إن شاء الله لمهتدون

7 - قوم موسی ، به وابستگی هدایت آدمی به مشیت و خواست خداوند ، باور داشتند .

وإنا إن شاء الله لمهتدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 142 - 14

14 - خداوند ، هدایت کننده انسان ها به صراط مستقیم است .

یهدی من یشاء إلی صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 185 - 28

28 - خداوند هدایت کننده مسلمانان است .

ولتکبّروا الله علی ما هدیکم

«ما» در «ما هداکم» مصدریه است؛ یعنی: علی هدایته ایاکم.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 213 - 37

37_ خداوند ، سرچشمه هدایت

فهدى الله الذين امنوا .. و الله يهدى من يشاء

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - نساء - 4 - 137 - 9

9_ هدایت و آموزش انسان ها ، متكى به اراده خداوند است .

لم يكن الله ليغفر لهم ولا ليهديهم سبيلا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - مائده - 5 - 51 - 18

18_ هدایت انسان ها ، تنها در اختيار خداوند است .

ص: 325

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 67 - 18

18 _ هدایت انسان ها ، تنها در اختیار خداوند است .

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكٰفِرِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 39 - 6,8

6 _ هدایت و ضلالت در گرو مشیت خداوند است .

من یشاءالله یضللّه و من یشأ یجعله علی صراط مستقیم

8 _ پذیرش آیات خداوند، زمینه تعلق مشیت وی بر هدایت انسان به راه مستقیم

و الذین کذبوا بآیتنا . . . یجعله علی صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 125 - 8

8 _ هدایت و گمراهی انسان تحت اراده خداوند است .

فمن یرد الله أن یردیه . . . و من یرد أن یضله یجعل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 126 - 4

4 _ هدایت و گمراهی از شؤون ربوبیت خداوند است .

و هذا صراط ربک مستقیما

ذکر نام مبارک «رب» پس از اشاره به هدایتگری (آن یهدیه) و اضلال الهی (یضله) بیانگر ارتباط این نام و تجلی آن با گمراهی و هدایت است .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 89 - 8

8_ هدایت و ضلالت مردم، خارج از اختیار خداوند و مشیت او نیست .

إلا أن يشاء الله ربنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 178 - 1

1_ هدایت مردم و گمراه گشتن آنان در اختیار خداوند و به دست اوست .

من يهد الله فهو المهتدي و من يضلل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 326

1_ هدایت و ضلالت مردم در اختیار خدا و به دست اوست .

من يضلل الله فلا هادي له

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 34 - 7

7_ هدایت یابی انسان ها و گمراه شدن آنان ، از خواست و اراده خداوند خارج نیست .

ولا ينفعكم نصحي . . . إن كان الله يريد أن يغويكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 27 - 4,5,6

4_ هدایت انسان ها و گمراهی آنان ، به دست خدا و منوط به مشیت اوست .

قل إن الله يضل من يشاء ويهدي إليه من أناب

قیدها و خصوصیات هر یک از دو فعل «یضل» و «یهدی» قرینه بر وجود آنها برای دیگری است. بنابراین مفاد جمله فوق چنین می شود: «إن الله يضل عنه من يشاء ويشاء اضلال من لم ينب ويهدى إليه من يشاء ويشاء هدایه من أناب ; خداوند گمراه می کند از خویشتن کسی را که بخواهد و گمراهی کسی را می خواهد که به درگاه او انابه نمی کند و گرایش به او ندارد. و هدایت می کند به خود کسی را که بخواهد و هدایت کسی را می خواهد که به درگاه او انابه کند و به او گرایش داشته باشد».

5_ انسان خود در هدایت و گمراهی خویش نقشی بسزا دارد .

إن الله يضل من يشاء ويهدى إليه من أناب

6_ گرایش داشتن آدمی به خدا زمینه ساز مشیت الهی به هدایت وی و رهنمون ساختنش به پذیرش توحید و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إن الله يضل من يشاء ويهدى إليه من أناب

«انابه» (مصدر أناب) به معنای روی آوردن و بازگشتن است که به قرینه «إليه» منظور از آن ، روی آوردن و بازگشت به خداست و از آن جا که این وصف پیش از هدایت یافتن مطرح شده است ، مراد از آن گرایش داشتن به خدا و گریزان نبودن از اوست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1_ نزول قرآنی که کوه ها را به حرکت درآورد ، زمین را قطعه قطعه کند ، مردگان را زنده سازد ، نمی تواند مایه هدایت کسانی شود که خدا هدایت آنان را نخواهد .

و لو أن قرءاناً سیّرت به الجبال أو قَطَّعت به الأرض أو کَلَّم به الموتی

«تسییر» (مصدر سیّرت) به معنای حرکت دادن است و «تقطیع» (مصدر قَطَّعت) به معنای شکافتن عمیق یا قطعه قطعه کردن می باشد و حرف باء در جمله های سه گانه فوق به معنای استعانت است. عبارت «بل لله الأمر» و نیز «أن لو یشاء الله لهدی الناس» گویای این است که جواب شرط «لو أن...» جمله ای نظیر «لم یهدوا إن لم یشأ الله» است.

4_ هدایت انسان ها به دست خدا و در اختیار اوست .

و لو أن قرءاناً .. بل لله الأمر جمیعاً

ص: 327

مصدق مورد نظر برای «الأمر» به قرینه «أفلم یأیس . . أن لو یشاء الله لهدی الناس» و نیز «قل إن الله یضل من یشاء و یرشدی ...» _ در آیه 27 _ هدایت و ضلالت انسانهاست.

9_ باور به وابستگی هدایت مردم به مشیت خدا نه به اراده معجزات ، زایل کننده توقع مؤمنان بر نشان دادن معجزه به کفرپیشگان

أفلم یأیس الذین ءامنوا أن لو یشاء الله لهدی الناس جمیعاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 33 - 18

18_ هدایت و ضلالت آدمیان به دست خدا و در اختیار اوست .

و من یضلل الله فما له من هاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 4 - 10، 11

10- انبیا فقط عهده دار ابلاغ و تبیین تعالیم الهی برای مردمند و هدایت و گمراهی مردم به دست خداوند است .

و ما أرسلنا من رسول . . لیبئن لهم فیضلاً الله من یشاء و یرشدی من یشاء

11- خداوند ، عزیز (شکست ناپذیر) و حکیم (کاردان) است .

و هو العزیز الحکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 9 - 6، 2

2- تنها خداوند توان و شایستگی ارائه راه هدایت واقعی و مسیر صحیح زندگی را دارد .

و علی الله قصد السبیل

«علی الله» متعلق به «یکون» بوده و خبر برای «قصد السبیل» است و باید پس از آن واقع شود و مقدم شدنش، بر حصر دلالت دارد. حصر وصف یا حکمی در خداوند، نشانه عدم قدرت یا عدم شایستگی دیگران برای تحقق دادن به آن است.

6- تنها راه صحیح هدایت ، از ناحیه خداوند ایجاد شده و مسیر های ضلالت ، همه بیراهه است .

و علی الله قصد السبیل و منها جائز

از اینکه خداوند «قصد السبیل» را به خود نسبت داده و راه منحرف را به خود نسبت نداده است و با توجه به اینکه خداوند خالق همه چیز است، معلوم می شود که راه منحرف چیزی نیست جز نپیمودن راه حق.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 36 - 7

7- هدایت شدن انسان ها ، برخاسته از توفیق خداوند است .

فمنهم من هدی الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 37 - 5

5- زمام امر هدایت و گمراهی ، به دست خداوند است .

ص: 328

إن تحرص على هداهم فإن الله لا يهدي من يضلّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 93 - 4,8

4- راهیابی گروهی به هدایت و نیز گمراهی گروهی دیگر، مبتنی بر مشیت الهی است.

يضلّ من يشاء ويهدي من يشاء

8- هدایت و گمراهی انسان‌ها توسط خداوند، تابع خواست و انتخاب خود آنان است.

يضلّ من يشاء ويهدي من يشاء

برداشت فوق، بنابراین احتمال است که فاعل «یشاء»، ضمیری باشد که به «من» برگردد و با فاعل «يضلّ» متحد نباشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 97 - 2,3

2- هدایت الهی، تضمین کننده هدایت واقعی انسان است.

و من يهد الله فهو المهتد

3- هدایت و گمراهی انسان به دست خداوند است.

من يهد الله فهو المهتد و من يضلل فلن تجد لهم أولياء من دونه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 10 - 15

15- بهره مندی انسان از هدایت، در پرتو رحمت الهی میسر است.

ءاتنا... رحمة و هبّیء لنا من امرنا رشداً

عطف جمله «و هبّیء..» بر جمله قبل را می توان عطف مسبب بر سبب دانست؛ یعنی، اتیان رحمت، سبب و زمینه برای فراهم آمدن رشد و هدایت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10- هدايت واقعى ، تنها ، در پرتو بهرهورى از هدايت خداوندى ميسر است .

من يهد الله فهو المهتد

11- بهره مند شدن آدمى از هدايت ، به وسيله آيات الهى ، درگرو توفيق بخشى او است .

ذلك من ايات الله من يهد الله فهو المهتد

15- هدايت يافتن و گمراه شدن آدمى ، به اراده خداوند است .

من يهد الله فهو المهتد و من يضلل فلن تجد له ولياً مرشداً

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17- تمامى مراحل هدايت ، به دست خداوند است .

عسى أن يهدين ربى لأقرب من هـذا رشداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 109 - 6

6- ربوبیت خداوند مایه پیدایش آفریده ها و ارائه رهنمود های او است .

لکلمت ربی . . . کلمت ربی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 2 - 4

4- وحی الهی ، یادآوری به مردمان و نجات آنان از غفلت و بی خبری ، مقتضای ربوبیت خداوند است .

ما یأتیهم من ذکر من ربهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 16 - 6

6 - هدایت یا گمراهی مردم ، در گرو اراده و خواست خداوند است .

وَأَنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَرِيدُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 34 - 1

1 - خداوند ، فرستنده آیات روشنگر حقایق و راه هدایت از گمراهی ، برای مردمان

و لقد أنزلنا إلیکم ءایات مبینت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 35 - 17،18

17 - هدایت یافتن انسان ها به نور خدا ، به مشیت او بستگی دارد .

یهدی الله لنوره من یشاء

18 - بهره مندی از هدایت خاص خداوند ، بسته به مشیت و خواست او است .

یهدی الله لنوره من یشاء

برداشت یاد شده براساس این احتمال است که لام در «لنوره» برای اختصاص باشد و اسناد «نور» به ضمیری که به «الله» برمی گردد، تأیید کننده آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 40 - 8,10

8 - خداوند ، یگانه سرچشمه نور و هدایت است .

و من لم يجعل الله له نورًا فما له من نور

10 - برخورداری از هدایت خدا و یا محرومیت از آن ، به دست او است .

و من لم يجعل الله له نورًا فما له من نور

ص: 330

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 56 - 1,3,4

1 - هدایت بخشی و ایجاد ایمان در دل مردم ، خارج از قلمرو توانایی پیامبر (صلی الله علیه و آله) است .

إِنِّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ

«هدایه» هم به معنای نشان دادن راه به کار می رود و هم به معنای رساندن به مقصد. مراد از هدایت در این آیه، معنای دوم است؛ زیرا هدایت (به معنای نشان دادن راه) وظیفه هر پیامبر و از جمله رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) است و معنا ندارد که خداوند آن را از پیامبر (صلی الله علیه و آله) نفی کند.

3 - هدایت ، نعمتی خدادادی و خارج از حوزه قدرت غیر او

إِنِّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَئِنْ كُنَّ اللَّهُ يَهْدِي

4 - پذیرش هدایت و ایمان از سوی مردمان ، در گرو مشیت خداوند است .

وَلَئِنْ كُنَّ اللَّهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 69 - 4

4 - امر هدایت ، در دست خدا است .

لنهديتهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 29 - 10

10 - هدایت و گمراهی ، به دست خداوند است .

فمن يهدي من أضلّ الله

«مَنْ») استفهام انکاری است و هادی بودن هر کس و چیزی جز خداوند را نفی می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

26 - « عن مسعده، قال: . . . قلت لأبي عبد الله (ع) أَفَضَّ لَنَا قَبْلَ النَّبِيِّينَ أُمَّ عَلِيٍّ هَدًى؟ قال: لم يكونوا على هدى كانوا على فطره الله التي فطرهم عليها . . . ولم يكونوا ليهدتوا حتى يهديهم الله . . . »

مسعده گوید: . . . به امام صادق (ع) گفتم: آیا قبل از آمدن پیامبران، مردم، بر طریق ضلالت بودند یا هدایت؟ فرمود: بر طریق هدایت نبودند. بلکه بر فطرتی بودند که خداوند، آنها را بر آن آفریده بود . . . آنان، چنان نبودند که خودشان به هدایت دست یابند، مگر آنکه خدا هدایت شان می کرد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 5 - 5

5 - هدایت شدن محسنان، نشأت یافته از ربوبیت خداوند است .

أولئك على هدى من ربهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 331

14 - سجده - 32 - 13 - 2

2 - امر هدایت ، در دست خداوند است .

و لو شئنا لأتينا كل نفس هديها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 24 - 3

3 - پیشوایان بنی اسرائیل ، مردم را به توفیق خداوند ، هدایت و راهنمایی می کردند .

و جعلنا منهم أئمة يهدون بأمرنا

برداشت بالا، بنابراین است که «امر» در آیه، به معنای «شان و فعل» باشد. در این صورت هدایت به امر خدا، معنای توفیق می دهد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 4 - 19

19 - خداوند ، هدایت کننده انسان ها به راه درست است .

و هو يهدى السبيل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 50 - 5

5 - منشأ گمراهی ، خود گمراهان اند و منشأ هدایت ، خداوند است .

قل إن ضللت فإتما أضلّ على نفسي وإن اهتديت فبما يوحي إليّ ربّي

برداشت یاد شده به این خاطر است که عامل گمراهی به خود انسان نسبت داده شده؛ ولی عامل هدایت، خداوند معرفی گردیده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 8 - 10

10 - هدایت و گمراهی انسان ، به دست خدا و منوط به مشیت او است .

فإنّ الله يضلّ من يشاء و يهدى من يشاء

گمراهی و هدایت در این آیه، ابتدایی نیست؛ بلکه از باب کیفر و پاداش است؛ یعنی، چون کافران با اختیار خود و از سر لجاجت، راه گمراهی را برگزیدند؛ خداوند هم با ازدیاد گمراهی شان، آنان را کیفر می دهد (چنان که در مورد مؤمنان عکس آن صادق است)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 22 - 5,6

5- قدرت مطلق خداوند، بر فراهم ساختن زمینه های هدایت و حق پذیری افراد

إِنَّ اللَّهَ يَسْمَعُ مَنْ يَشَاءُ

6- هدایت و حق پذیری برخی از مردمان، تنها به عنایت و مشیت خداوند است.

إِنَّ اللَّهَ يَسْمَعُ مَنْ يَشَاءُ

ص: 332

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 23 - 16

16 - هدایت پذیری از قرآن ، در گرو مشیت و خواست خداوند است .

كَتَبْنَا .. ذلک هدی اللّٰه یهدی به من یشاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 37 - 3

3 - هدایت و ضلالت به دست خدا است .

و من یضلّل اللّٰه فما له من هاد . و من یهد اللّٰه فما له من مضلّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 53 - 1

1 - خداوند ، آنچه مایه هدایت بود به موسی (ع) عطا فرمود .

لقد ءاتینا موسی الّهدی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 74 - 5

5 - هدایت و گمراهی ، در دست خداوند است .

کذلک یضلّ اللّٰه الّکفرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 13 - 25

25 - هدایت انسان ها به سوی توحید ، براساس مشیت و اراده الهی است .

اللّٰه یجتبیٰ إلیه من یشاء

بنابراین که ضمیر «إلیه» به توحید باز گردد و مراد از «من» مطلق انسان ها باشد، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 44 - 2

2 - هدایت و گمراهی انسان ، به دست خداوند است .

و من یضلل الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 46 - 6

6 - هدایت و ضلالت انسان ، به دست خدا است .

و من یضلل الله

ص: 333

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 52 - 9،10

9- قرآن ، نور الهی در تاریکی های نادانی و موجب هدایت انسان از گمراهی است .

ولکن جعلناه نورًا نهدی به من نشاء من عبادنا

10 - هدایت انسان به وسیله وحی و قرآن ، تابع مشیت الهی است .

نهدی به من نشاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 53 - 6

6 - تنها خداوند (مالک تمام هستی) ، می تواند راه راست و به دور از انحراف و گمراهی را ترسیم کند .

صرط الله الذی له ما فی السموت و ما فی الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 10 - 7

7 - خداوند ، فراهم آورنده زمینه های هدایت و انسان خود انتخاب کننده آن است .

الذی جعل لکم ... لعلکم تهتدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 23 - 17

17 - هدایت و ضلالت ، به دست خداوند است .

وأضله الله علی علم ... فمن یهدیه من بعد الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 12 - 7

7- وانتهادن خلق به حال خویش و تبیین قوانین هدایت و راه یابی برای ایشان ، جلوه ای از رحمت عظیم الهی

و من قبله كت ب موسى إمامًا ورحمه

از ارتباط «إمامًا» با «رحمه» می توان مطلب یادشده را استفاده کرد؛ زیرا تنوین «رحمه»، بیانگر عظمت و اهمیت است و اطلاق «امام» بر کتابی که مجموعه قوانین است، از آن جهت است که با قوانین خویش راه سعادت را به خلق می نمایاند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 17 - 1, 2

1- هدایت بیش از پیش و روحیه تقوا، موهبت الهی به مؤمنان هدایت پذیر

و الذین اهتدوا زادهم هدی و ءاتیهم تقویهم

2- دلدادگان به وحی و سخنان رسول (صلی الله علیه و آله)، برخوردار از عنایت ویژه خداوند در ره یابی به حق

و منهم من یستمع إلیک . . . و الذین اهتدوا زادهم هدی

«والذین اهتدوا» معرف چهره هایی است که برخلاف هواپرستان و قلب های مهر شده، با استماع سخنان پیامبر (صلی الله علیه و آله) و پیام قرآن، بر هدایتشان افزوده می شود.

ص: 334

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 19 - 2

2- توجه به حاکمیت بی مانند خداوند بر نظام کیفر و پاداش و جریان هدایت و حیات ، زمینه اتکای هر چه بیشتر بر او

فاعلم أنّه لا إله إلاّ الله

فاء در «فاعلم» بیان نتیجه ای است که در آیات پیشین بیان گردید. محور اساسی آن، در پاداش الهی به مؤمنان و مجازات و هلاکت کافران و پدید آوردن قیامت و رستاخیز خلاصه می شود. این همه اگر مورد توجه قرار گیرد، بر علم و اطمینان فرد و اتکای وی بر خداوند افزوده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 5 - 14

14 - هدایت انسان ها ، در دست خداوند است .

و الله لایهدی القوم الف_سقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 7 - 11

11 - هدایت ، به دست خداوند است .

و الله لایهدی القوم الظ_لمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 5 - 10

10 - هدایت انسان ها ، در دست خداوند است .

و الله لایهدی القوم الظ_لمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 6 - 6

6 - هدایت مردمان ، در دست خداوند است .

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 21 - 4

4 - سود و زیان و هدایت شدن و یا گمراه گشتن انسان ها ، تنها به دست خداوند است .

قُلْ إِنِّي لَا أَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا رَشَدًا

آیه بعد _ که در آن از ناتوانی پیامبر(صلی الله علیه و آله) در برابر خداوند مطرح شده است _ قرینه است بر این که اعلام مالک نبودن پیامبر(صلی الله علیه و آله) نسبت به سود و زیان و هدایت شدن و گمراه گشتن انسان ها، بیانگر انحصار این مالکیت برای خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 335

3 - وظیفه و توانایی پیامبر (صلی الله علیه و آله)، تنها بر ابلاغ پیام های هدایت بخش الهی به مردم، نه هدایت کردن یکایک آنان .

قل إني لا أملك لكم ضرراً و... إلا بلِغاً من الله ورسولته

برداشت یاد شده، مبتنی بر نکته این است که جمله «إلا بلاغاً..» استثنا از «لا أملك لكم ضرراً...» باشد؛ یعنی، لا أملك لكم ضرراً و لا رشداً إلا بلاغاً من الله ورسالاته.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 31 - 18، 15

15 - هدایت و گمراهی انسان، به دست خداوند و منوط به مشیت او است .

كذلك يضلّ الله من يشاء و يهدي من يشاء

ضلالت و هدایت، در آیه شریفه، ابتدایی نیست؛ بلکه از باب کیفر و پاداش است؛ یعنی، چون کافران و بیماردلان با اختیار خود و از سر لجاجت، راه گمراهی را برگزیدند؛ خداوند نیز با ازدیاد گمراهی شان، به آنان کیفر می دهد؛ چنان که در مورد مؤمنان، عکس آن صادق است.

18 - انسان، به وجود آورنده زمینه های گمراهی یا هدایت خویش از سوی خداوند

كذلك يضلّ الله من يشاء و يهدي من يشاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 23 - 1

1 - کفر به خداوند، با آن که هدایت و مرگ و قیامت انسان به دست او است، توجیه ناپذیر و مطرود است .

قتل الإنسان ما أكفره .. كلاً

حرف «كلاً»، یا به معنای «حقاً» و تأکید ما بعد است و یا برای ردع و زجر از چیزی است که در جملات قبلی، از آن سخن به میان آمده بود، در صورت دوم مفاد آن در این آیه، باز داشتن از کفرورزی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 14 - 8

8- سرچشمه هدایت ، خداوند است و هدایت گران ، ابلاغ کننده هشدار های اویند .

إِنَّ عَلَيْنَا... فَأَنْذَرْتَكُمْ

تغییر ضمیرهای جمع (نا) به مفرد (تُ)، می تواند نشانگر این باشد که هرگونه هدایتی که در قالب انذار انجام گرفته است، بالاصاله از خداوند است؛ گرچه به زبان فرستادگان او بیان شده باشد.

207- منشأ هدایت به صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 46 - 5

5- هدایت شدن هر کسی به صراط مستقیم الهی ، به مشیت و خواست خداوند بستگی دارد .

و الله يهدي من يشاء إلى صراط مستقيم

ص: 336

208- منشأ هدایت حق پذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 22 - 8

8 - هدایت انسان های حق پذیر و دارای شرح صدر ، مقتضای ربوبیت الهی است .

أفمن شرح الله صدره للإسلام فهو على نور من ربه

209- منشأ هدایت گمشدگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 22 - 6

6 - راهنمایی گمشدگان ، مقتضای ربوبیت و پروردگاری خداوند

قال عسی ربی أن یهدینی سواء السبیل

210- منشأ هدایت متقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 18 - 11

11 - اعتراف متقین به نقش اصلی ربوبیت خداوند ، در هدایت آنان به بهشت و نجات از دروخ

ف_ کھین بما آتیهم ربهم و وقیهم ربهم عذاب الجحیم

قید «بما آتاهم..» می رساند که پارسایان بهشتی، در عین برخورداری از نعمت ها، گرفتار غفلت نشده و مغرور به تقوای خود نمی باشند؛ بلکه توجه دارند که به هر نعمتی رسیده اند و از هر بلایی که رهیده اند جز در پرتو امداد و رهنمودهای رشد آفرین خداوند و الطاف او نبوده است.

211- منشأ هدایت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 50 - 6

6 - گمراه شدن پیامبر _ بر فرض تحقق آن _ مثل گمراهی سایر گمراهان است ؛ اما هدایت شدنش از ناحیه خداوند است .

إِن ضَلَلتْ فَإِنَّمَا أَضَلَّ عَلَى نَفْسِي وَإِن اهْتَدَيْتْ فَبِمَا يُوحَىٰ إِلَيَّ رَبِّي

احتمال دارد مراد از «إِن ضَلَلتْ. .. و إِن اهْتَدَيْتْ...» این باشد که همه گمراهی ها، منشأ انسانی دارند و در این نکته پیامبر و غیر پیامبر تفاوتی ندارند؛ اما هدایت جنبه الهی دارد.

ص: 337

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 18 - 1

1 - پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) رهیافته به مسیر دین و مصمم به هدایت خلق ، به اراده الهی

ثم جعلنك على شريعته من الأمر

212- منشأ هدایت مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 11 - 3

3 - خداوند ، هدایت گر قلب انسان های مؤمن

و من يؤمن بالله يهد قلبه

213- منشأ هدایت ناپذیری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 22 - 9

9 - هدایت نشدن برخی از مردمان به وسیله پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، ناشی از فقدان بصیرت ، شایستگی ها و زمینه های لازم در وجود خود آنان بود ؛ نه برخاسته از ضعف تبلیغی حضرت رسول (صلی الله علیه و آله)

و ما يستوى الأعمى والبصير .. الأحياء ولا الأموات ... و ما أنت بمسمع من فى النق

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که خداوند در آیات گذشته، کافران را همچون کوردلان و مردگان، فاقد روح حق پذیری و دل بیدار معرفی کرده بود. آن گاه مسأله ناتوانی پیامبر (صلی الله علیه و آله) در هدایت کردن آنان را مطرح فرمود.

214- منفعت هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 108 - 6

6 _ منفعت و بهره هدایت ، تنها متوجه خود هدایت یافتگان است .

فمن اهتدى فإنما يهتدى لنفسه

215- موارد هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 45 - 9

9_ تکذیب و انکار معاد، ضلالت و گمراهی؛ و ایمان و اعتراف به آن، هدایت است.

ص: 338

قد خسر الذين كذبوا بلقاء الله و ما كانوا مهتدين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 108 - 11

11 - پذیرش قرآن و عمل به راهنمایی های آن هدایت ، وردّ و انکار آن گمراهی و ضلالت است .

قد جاءكم الحق من ربكم فمن اهتدى فإنما يهتدى لنفسه و من ضل فإنما يضل عليها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 13 - 1

1- بیان خداوند در نقل سرگذشت اصحاب كهف برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) به دور از بافته ها و خرافات و عین واقعیت بود .

نحن نقصّ عليك نبأهم بالحقّ

«بالحقّ» می تواند متعلق به «نقصّ» و یا قید برای «نبأهم» باشد. بر فرض نخست، مفاد آیه، این است که بیان ما درباره اصحاب كهف، کاملاً مطابق با واقع است و آنچه نقل می کنیم، از هرگونه اختلاط با غیر حق، مبرا است.

216- موانع بی نیازی از هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 19 - 5

5 - توجه انسان به دوران نطفه بودن و ناتوانی های خویش در آغاز پیدایش ، از میان برنده احساس بی نیازی از رهنمود های خداوند است .

أما من استغنى . . . من أىّ شىء خلقه . من نطفه خلقه

217- موانع هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 170 - 8

8 - تقلید های کورکورانه ، از دسیسه های شیطان برای بازدارى انسان ها از پیروی قرآن و احکام دین

لا تتبعوا خطوت الشیطن . . . و إذا قيل لهم اتبعوا ما أنزل الله قالوا بل نتبع ما أل

جمله «بل نتبع . . .» که گویای تقلید کورکورانه است - به قرینه آیات قبل - بیانگر مصداقی است برای «خطوات الشیطان». قابل ذکر است که قید «کورکورانه» از جمله «أولو کان آبائهم . . .» استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 212 - 2

2_ زینت زندگانی دنیا در نظر کافران ، واقعیت آن را پوشانده است .

زین للذین کفروا الحیوه الدنیا

ص: 339

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 213 - 38

38_ حَسَد و سرکشی (بغی) مانع پذیرش بیّنات و هدایت الهی

و ما اختلف فيه الا الذين اوتوه بغياً

«بغياً» (حَسَد و سرکشی)، مفعول لأجله برای «ما اختلف» است؛ یعنی حسد و سرکشی، مانع پذیرش هدایت و حق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 264 - 12، 13

12_ کافران، بی بهره از هدایت الهی

و الله لا يهدى القوم الكافرين

13_ منت و آزار و ریا، موانعی برای هدایت الهی

و الله لا يهدى القوم الكافرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 10 - 4

4_ مال و اولاد، اهرم بازدارنده از گرایش به خدا

لن تغني عنهم اموالهم ولا اولادهم من الله شيئاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 86 - 9، 7، 5، 3، 1

1_ بازگشت به کفر (ارتداد) پس از ایمان آگاهانه و پس از گواهی دادن بر حَقانیت پیامبر (صلی الله علیه و آله)، موجب محرومیت از هدایت الهی

كيف يهدى الله قوماً كفروا... و جاءهم البيّنات و الله لا يهدى القوم الظالمين

قید آگاهانه از «جاءهم البيّنات» استفاده می شود.

3_ یهود و نصارا، محروم از هدایت، به جهت انکار آگاهانه حقایق پیامبر (صلی الله علیه و آله) با وجود دلایل روشن بر آن

كيف يهدى الله قوماً . . . و الله لا يهدى القوم الظالمين

آیه در مورد اهل کتاب نازل شده و آنان با وجود شهادت قبلی بر حقایق آن حضرت، منکر حقایق وی شدند. (روح المعانی).

5_ ظلم، موجب محرومیت از هدایت خداوند

و الله لا يهدى القوم الظالمين

7_ محرومیت مرتدان از هدایت، سنت خداوند است.

كيف يهدى الله قوماً . . . و الله لا يهدى القوم الظالمين

سنت، از استفهام انکاری نسبت به هدایت مرتدان و تأکید بر این مسأله در جمله «و الله لا يهدى . . .»، استفاده شده است.

9_ برخورداری از هدایت خداوند و محرومیت از آن، نتیجه عمل خود انسان

كيف يهدى الله قوماً كفروا بعد ايمانهم و شهدوا ان الرسول حق . . . و الله لا يهدى

عدم هدایت از جانب خدا (كيف يهدى الله)، پس از تحقق کفر و ارتداد و ظلم انسان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 340

2 - آل عمران - 3 - 90 - 2

2_ ارتداد و اصرار بر کفر ، موجب محرومیت از هدایت خداوند

ان الذین کفروا... لن تقبل توبتهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 185 - 17

17_ فریب در برابر بهره های دنیوی ، موجب محرومیت از سعادت و نجات اخروی

فمن زحزح عن النار و ادخل الجنة فقد فاز و ما الحیوه الدنیا الا متاع الغرور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 46 - 29

29_ لعنت الهی ، زمینه محرومیت از هدایت و ایمان

لعنهم الله بکفرهم فلا يؤمنون الا قليلا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 68 - 5

5_ وابستگی به دنیا و بی اعتنائی به مواعظ الهی و پیروی نکردن از احکام پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مانعی برای نیل به صراط مستقیم

فلا وربک... و لو انا کتبنا... و لو انهم فعلوا... و لهدیناهم صراطا مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 88 - 13، 18، 19

13_ ناتوانی مردم از هدایت گمراه کنندگان به دست خداوند

و من یضلل الله فلن تجد له سییلا

18_ ناتوانی توده مردم از درک هدایت ناپذیری انسان ها پس از اضلال الهی

من یضلل الله فلن تجد له سییلاً

مخاطب قرار گرفتن پیامبر (فلن تجد)، با وجود اینکه مؤمنان مورد خطاب بودند، برای اشاره به این معناست که عموم مردم توان درک این حقیقت را ندارند و فقط پیامبر (صلی الله علیه و آله) می تواند این حقیقت را درک کند.

19_ کسی را که خداوند گمراه کند ، پیامبر (صلی الله علیه و آله) نیز راهی برای هدایت او نخواهد داشت .

و من یضلل الله فلن تجد له سبیلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 155 - 18،20

18_ لجاجت و ناباوری ، عامل بسته شدن قلب انسان ، بر شناخت معارف الهی و تأثیرپذیری از هدایتهاست .

قلوبنا غلف بل طبع الله علیها بکفرهم

20_ دل های مهر خورده و در حجاب لجاج فرورفته یهود ، مانع گرایش آنان به اسلام

بل طبع الله علیها بکفرهم فلا یؤمنون إلاّ قليلاً

ص: 341

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 160 - 6,8

6_ تلاش مداوم و پیگیری یهود در جهت بازسازی انسان ها از راه خدا

و بصدّهم عن سبیل اللّٰه کثیراً

برداشت فوق بر این اساس است که «کثیراً» صفت برای مفعول مطلق (صدّاً) محذوف باشد؛ بر این مبنا مفعول به کلمه ای همانند «الناس» در تقدیر است، یعنی «و بصدّهم الناس عن سبیل اللّٰه صدّاً کثیراً».

8_ یهود عامل انحراف بسیاری از مردمان و مانع آنان از پیوستن به راه خدا

و بصدّهم عن سبیل اللّٰه کثیراً

بدان احتمال که «کثیراً»، مفعول به به «صدّهم» باشد، یعنی «بصدّهم کثیراً من الناس عن سبیل اللّٰه»، گفتمی است که در این صورت کلمه «صدّاً» متعدی و به معنای بازداشتن خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 49 - 27

27_ فسق، زمینه ساز محرومیت آدمی از هدایت پذیری

فان تولوا .. ان یصیبهم ببعض ذنوبهم و ان کثیراً من الناس لفسقون

برداشت فوق بر این مبناست که مراد از «ان یصیبهم» گرفتار ساختن گنهکاران به رویگردانی از حق باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 51 - 14

14_ ستمکاران، محروم از هدایت الهی

إِنَّ اللّٰهَ لَا یَهْدِی الْقَوْمَ الظّٰلِمِیْنَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 52 - 5

5_ بیماری دل و سستی ایمان ، زمینه محرومیت از هدایت الهی

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ . فترى الذين فى قلوبهم مرض يسرعون فيهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 108 - 14، 10، 11، 9

9_ فاسقان ، محروم از هدایت خاص الهی

و الله لا يهدى القوم الفسقين

10_ خیانت در شهادت و سوگند دروغ ، فسق و مایه محرومیت از هدایت خاص الهی است .

فان عشر على انهما استحقا . . و الله لا يهدى القوم الفسقين

11_ رعایت نکردن تقوا و بی اعتنایی به دستورات خداوند ، فسق و مایه محرومیت از هدایت خاص الهی است .

و اسمعوا و الله لا يهدى القوم الفسقين

14_ انسان های گمراه و محروم از هدایت های ویژه الهی ، خود موجب از میان بردن شایستگی خویش برای دستیابی به هدایت الهی .

ص: 342

و الله لا يهدى القوم الفسقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 43 - 5,8

5_ سنگدلی، موجب هدایت ناپذیری و اجابت نکردن دعوت انبیا

و لقد أرسلنا .. فلولا إذ جاءهم بأسنا تضرعوا و لكن قست قلوبهم

8_ زیبا پنداشتن اعمال زشت، موجب هدایت ناپذیری و اجابت نکردن دعوت انبیا

فلولا إذ جاءهم بأسنا تضرعوا .. و زين لهم الشيطان ما كانوا يعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 125 - 20

20_ عن أبي عبدالله(ع) في قول الله عز و جل: «و من یرد ان یضله یجعل صدره ضيقا حرجا» فقال: قد یكون ضيقا و له منفذ یسمع منها و یبصر و «الحرج» الملتئم الذی لا منفذ له یسمع به و لا یبصر به.

از امام صادق(ع) درباره آیه «و من یرد ان یضله ..» روایت شده است: گاهی سینه انسان تنگ می شود اما هنوز راه نفوذی برای آن باقی مانده که از طریق آن می شنود و می بیند و «حرج»، آن سینه ای است که فشرده شده و هیچ راه نفوذی به آن وجود ندارد که از آن راه بشنود و یا ببیند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 30 - 5,6,7,11

5_ پذیرش سرپرستی شیاطین بجای خدا، عامل تثبیت گمراهی و دور ماندن از هدایت الهی

فريقا حق عليهم الضلله إنهم اتخذوا الشيطان أولياء من دون الله

6_ دوست پنداشتن شیاطین، نابود کننده زمینه هدایت

و فريقا حق عليهم الضلله إنهم اتخذوا الشيطان أولياء

کلمه «ولی» می تواند به معنای دوست و نیز به معنای سرپرست باشد. برداشت فوق بر اساس معنای اول است.

7_ شیاطین همواره برای سد کردن راه هدایت بر آدمیان، در تلاش هستند.

11 _ بی خبری گمراهان از ضلالت خویش، نابود کننده زمینه های هدایت در آنان

فریقا حق علیهم الضلله إنهم اتخذوا ... و يحسبون أنهم مهتدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 131 - 5

5 _ تحلیل غلط و جاهلانه فرعونیان از ریشه یابی رخداد های خوشایند و ناخوشایند، موجب بی تأثیری بلا ها و مصیبت ها در هدایت شدن و تذکر یافتن آنان شد .

و لقد أخذنا ... یطیروا بموسی و من معه

جمله «إذا جاءتهم ..» با توجه به ترتب آن بر آیه قبل، در حقیقت پاسخ به این سؤال است که چرا ایجاد زمینه های هدایت (لقد أخذنا ... لعلهم یدّکرون) در فرعونیان تأثیر نداشت. آیه مورد بحث _ در مقام پاسخ _، تحلیل غلط آنان را از موانع هدایت و تذکریابی، بیان می کند.

ص: 343

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 185 - 14

14_ آنان که از طریق اندیشه در ملکوت آسمان ها و زمین (نیاز جهان هستی به مالک و هستی بخش) هدایت نشوند ، هیچ دلیلی دیگر نمی تواند آنان را هدایت کند .

فبأی حدیث بعده یؤمنون

توضیح برداشت پیش راهنمای این برداشت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 186 - 2

2_ کسانی را که خداوند به ضلالت کشاند ، هیچکس و هیچ چیز قادر بر هدایت آنان نیست .

من یضلل الله فلا هادی له

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 80 - 10

10_ فسق (خروج از اطاعت خدا) مانع بر خورداری انسان از هدایت الهی

و الله لایهدی القوم الفسقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 36 - 3

3_ اصرار بر کفر و انکار پیامبران و معارف الهی ، موجب از دست دادن شایستگی برای ایمان و هدایت است .

ی_ نوح قد ج_ دلتنا فاکثرت جدلنا فأتنا بما تعدنا . . . لن یؤمن من قومک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 3 - 10

10- سرگرم شدن به آرزو های واهی ، مانع هدایت پذیری و تسلیم شدن در برابر حق است .

ربما يوّد الذين كفروا لو كانوا مسلمين . ذرهم ... و يلههم الأمل

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

10 - كهف - 18 - 24 - 20

20- فراموشی یاد خدا، مانع هدایت یابی سریع انسان است .

واذکر ربّک إذا نسیت وقل عسی أن یهدین ربّی لأقرب من هـ_ذا رشداً

«هـ_ذا» اشاره به «ذکر ربّ پس از نسیان» _ که از «اذکر ربّک إذا نسیت» استفاده می شود _ است. مفاد «أقرب من هـ_ذا رشداً» این است که: «تدارک یاد خدا، گرچه مایه رشد و هدایت است، اما مداومت بر آن، بدون فراموشی، راهی است که به هدایت، نزدیک تر است».

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 344

9- سرمستی های مادی، از موانع مهم پی بردن انسان به کج روی های عملی و عقیدتی خویش است.

وَأَحِيطْ بِثَمَرِهِ... يَقُولُ لِي لَيْتَنِي لَمْ أَشْرِكْ بِرَبِّي أَحَدًا

ثروت مند مغرور مورد بحث در آیه، تنها، پس از آن که اندوخته و اموال اش نابود شد، به کج روی خود پی برد و بر آن اظهار ندامت کرد، ولی تا قبل از آن، به آنچه داشت، سرمست و مغرور بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 24 - 13

13 - تعصب و تقلید کورکورانه از نیاکان و فرهنگ ملی، مانع از شناخت درست حقایق و ره یابی به آن

ما سمعنا به_ذافىءابائناالأولین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 9 - 5

5_ برخورد عناد آلود و بهانه جویانه با تعالیم آسمانی، در پی دارنده گمراهی هدایت ناپذیر و مانع دستیابی به حق

انظر كيف ضربوا لك الأمثَل_لفضلوا فلايستطيعون سبيلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 43 - 4

4_ هواپرستی، مانع اصلی حق پذیری و هدایت است.

أرءیت من اتَّخذَ إلهه هویه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 8 - 3

3 - عناد و لجاجت، از موانع ایمان و رهیابی به حق

إلّا كانوا عنه معرضین . فقد کذبوا... و ما كان أكثرهم مؤمنین

از ارتباط این بخش از آیات می توان نتیجه گرفت که عزم کافران بر حق ناپذیری، علت برخورد سطحی آنان با آیات الهی و در نتیجه ره نیافتن آنان به حق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 56 - 9

9- انحرافات جنسی ، مانعی جدی در طریق هدایت پذیری جامعه

قالوا أخرجوا آل لوط من قريبتكم

می دانیم همه پیامبران با کارشکنی مفسدان قوم خود مواجه بوده اند؛ اما سرانجام افرادی _ کم یا زیاد _ بدانان می گرویدند؛ ولی حتی یک نفر از قوم منحرف لوط به خاطر نوع فسادشان، (به غیر از خانواده وی) به سخنان لوط ایمان نیاوردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 77 - 5

ص: 345

5- روحیه لجاج و عناد، مانع بهره‌وری از هدایت و رحمت قرآن

وَإِنَّ لَهُدًى وَرَحْمَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ

قرآن برای هدایت کافران و سایر اهل کتاب است و بی تردید هدایتگری های آن در بسیاری از آنان تأثیر دارد. با توجه به این نکته گفتنی است که مراد از «مؤمنین» کسانی اند که در صدد شناخت حق بوده و در مقابل آن تسلیم اند و در یک کلمه روح حق پذیری در آنان نمرده است و در مقابل آنان کسانی هستند که در موضع لجاج و عناد قرار دارند و از حق می‌گریزند و چه بسا با آن می‌ستیزند. آیات بعد مؤید همین مطلب است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 29 - 12

12 - تبعیت از هوای نفس، مانع هدایت پذیری است.

بَلِ اتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَهْوَاءَهُمْ... فَمَنْ يَهْدِي مَنْ أَضَلَّ اللَّهُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 52 - 8

8 - عامل هدایت ناپذیری کافران، خود آنان اند.

يَكْفُرُونَ. فَإِنَّكَ لَا تَسْمَعُ الْمُوتَى... إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 59 - 1، 5

1 - کیفر مخالفت های لجوجانه و عنادآمیز با آیات الهی، از دست دادن استعداد هدایت است.

لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا مُبْطَلُونَ. كَذَلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

«طبع» همانند «ختم»، در لغت، به معنای «اثر پدید آمده از نقش (مهر دارای خطوط برجسته)» است و مجازاً، در بستن و مهر و موم کردن چیزی استعمال می‌شود (مفردات راغب).

5 - موضع گیری و عمل خود آدمی، زمینه نابود شدن استعداد هدایت در وی است.

وَلَنْ جِئْتَهُمْ بِأَيِّهِمْ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا مُبْطَلُونَ. كَذَلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ

2- برخی از کافران عصر پیامبر، به منظور دور ساختن مردم از هدایت قرآنی، داستان های بیهوده را فرامی گرفتند و ترویج می دادند.

و من الناس من يشتري لهو الحديث ليضلّ عن سبيل الله

درباره این که «مراد از «من الناس» در این آیه و نیز «خرید حدیث لهو» چیست؟»، مفسران گفته اند، بعضی از کافرانِ مکه، به کشورهایمانند ایران مسافرت می کردند و کتاب های افسانه می خریدند و یا می آموختند و آنها را به مکه منتقل می کردند و به منظور مبارزه با قرآن، رواج می دادند. لازم به ذکر است که مراد از «سبیل الله» در این آیه، به قرینه آیات آغاز سوره، می تواند قرآن باشد.

3 - دل مبتلا به لهو و باطل ، از آیات الهی هیچ تأثیری نمی پذیرد .

من یشتری لهو الحدیث . . . و إذا تتلی علیه ءایـتنا ولی مستکبراً کأن لم یسمعها

از این که آیه گفته است برخی از مردم، در پی خرید حدیث لهنود، استفاده می شود که آنان، دل در گرو لهو دارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 22 - 13

13 - قساوت قلب و سنگدلی ، مانع پذیرش حق و تابش نور الهی بر قلب ها

أفمن شرح الله صدره للإسلام . . . فویل للقسیه قلوبهم من ذکر الله

توصیف کافران به قساوت قلب و سنگدلی، در برابر مؤمنان - که از نور هدایت الهی برخوردارند - می تواند بیانگر این نکته باشد که قساوت قلب، مانع تابش نور هدایت الهی در قلب ها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 33 - 8

8 - قتل پیامبران ، جرمی نابخشودنی و موجب عذاب الهی و محرومیت ابدی از هدایت الهی است .

أقتلون رجلاً . . . و من یضلل الله فما له من هاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 25 - 12، 2

2- شیطان ، از موانع جدی گرایش آگاهان ، به حق و هدایت

من بعد ما تبین لهم الهدی الشیطن سؤل لهم

12- شیطان ، یاری دهنده حق گریزان ، در روی گردانی از ایمان و هدایت

و املی لهم

مفاد «املی» ممکن است امداد و یاری رساندن باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 8 - 3

3_ غرور و غفلت ، مانع درس آموزی انسان از پیام های توحیدی نظام شگفت طبیعت *

تبصره و ذکری لکلّ عبد منیب

واژه «عبد» اشاره به روحیه تواضع و «منیب» اشاره به روحیه حق جویی دارد. بنابراین می توان گفت: مفهوم آیه چنین می شود: انسان با داشتن غرور و غفلت، نمی تواند درس های بصیرت و بیدارگر آیات تکوینی خداوند را دریابد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 29 - 5

5 - محرومیت انسان از هدایت و معارف وحی ، نتیجه روی گردانی از یاد خدا و دنیازدگی

فأعرض عن من تولّى عن ذكرنا و لم يرد إلاّ الحيوه الدنيا

ذکر «عن من تولّى..» به جای «عنهم»، نشانگر آن است که اوصاف یاد شده، عامل محرمیت مشرکان از قبول دعوت و

ص: 347

تبلیغ پیامبر (صلی الله علیه و آله) بوده است.

218- موانع هدایت قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 72 - 6

6- سرمستی ، تحیّر و بصیرت نداشتن قوم لوط ، مانع هدایت پذیری از رهنمود های حضرت لوط (ع) بود .

و اتقوا الله و لاتخزون . . . لعمرک إنهم لفی سکرتهم یعمهون

«سکره» به معنای از بین رفتن و از کار افتادن عقل است و «عمه» به معنای تردد ناشی از تحیر در امور است. بنابراین مقصود از جمله «لفی سکرتهم یعمهون» سرمستی و متحیر بودن و از دست دادن بصیرت در امور است.

219- موانع هدایت کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 55 - 10

10 - عامل بازداشتن کافران از رویکرد به حق ، دروغ پردازی آنان است .

کذلک کانوا یؤفکون

«کذلک» اشاره به دروغ پردازی و افترا زدن کافران مجرم است؛ یعنی، همان طور که در قیامت دروغ می گویند در دنیا نیز عمل می کردند. لازم به ذکر است که ریشه «یؤفکون» «إفک» است و به معنای «هر نوع باز داشته شدن از جهت و موقعیتی است که شایسته بوده در آن موقعیت باشد» (مفردات راغب). بنابراین، مراد از «یؤفکون»، منصرف شدن از عقیده حق و گرایش یافتن به باطل است.

220- موانع هدایت مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 42 - 3

3_ لجاجت و روح حق ناپذیری مشرکان ، مانع از تأثیر نهایی دعوت و هدایت پیامبر (صلی الله علیه و آله) در آنان بود .

إن کاد لیضلننا عن ءالہتنا لولا أن صبرنا علیہا

برداشت فوق، با توجه به این نکته است که صبر و مقاومت در برابر دعوت به حق پیامبر (صلی الله علیه و آله)، معنایی جز لجاجت و عناد

ندارد و نشانه وجود روح حق ناپذیری است.

221- موانع هدایت ملکه سبأ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 348

1 - محیط و عادت های شرک آلود ، مانع هدایت بلقیس به راه راست و بکتاپرستی در گذشته عمر وی

و صدّها ما کانت .. إنّها کانت من قوم ک_فرین

«صَدَّ» (مصدر «صَدَّ») به معنای منع و بازداشتن است. متعلق «صَدَّ» محذوف و به تقدیر «صدّها عن السبیل» می باشد. برداشت یاد شده بدان احتمال است که آیه یاد شده ناظر به پاسخ این پرسش باشد که بلقیس چرا پیش از این ماجرا (ماجرای میان او و سلیمان(ع)) با فراستی که داشت، از راه راست منحرف شده بود.

222- مؤاخذه اخروی هدایت ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 61 - 9

9 - هدایت ناپذیران ، برای مؤاخذه و کیفر در روز رستاخیز احضار خواهند شد .

ثمّ هو یوم القی_مه من المحضّرين

223- ناپایداری امکانات دنیوی هدایت ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 61 - 7

7 - بهره مندی انسان های هدایت ناپذیر از متاع دنیا ، هم چون خود زندگی دنیوی ناپایدار و فانی است .

کمن متّعن_ه متّع الحی_وه الدنیا

224- ناپایداری زندگی دنیوی هدایت ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 61 - 7

7 - بهره مندی انسان های هدایت ناپذیر از متاع دنیا ، هم چون خود زندگی دنیوی ناپایدار و فانی است .

کمن متّعن_ه متّع الحی_وه الدنیا

225- نسل هدایت یافته ابراهیم(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 84 - 10

10 - کثرت پیامبران و هدایت یافتگان در ذریه ابراهیم (ع)، پاداش نیکوکار بودن آن حضرت است.

و من ذریته . . . و كذلك نجزي المحسنين

ص: 349

226- نشانه های هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 56 - 8

8_ توحید و پرستش خدای یگانه نشانه هدایت است.

إني نهيت أن أعبد الذين .. و ما أنا من المهتدين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 72 - 4

4_ تسلیم شدن در برابر پروردگار و اقامه نماز و پروا از او، نشانه برخورداری از هدایت الهی است.

إن هدی الله هو الهدی و أمرنا لنسلم .. و أن أقیموا الصلوه و اتقوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 118 - 9

9_ ایمان به آیات خداوند زمینه التزام عملی به احکام ابلاغ شده از جانب اوست.

فكلوا .. إن كنتم بأیته مؤمنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 125 - 3

3_ تسلیم بودن انسان در برابر حق و داشتن روحیه حق پذیری، نشانه برخورداری از هدایت و توفیق الهی است.

فمن یرد الله أن یهدیه یشرح صدره للإسلام

اسلام در این آیه می تواند به معنی لغوی آن که تسلیم است، باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 76 - 8

8- روی آوردن به انجام عمل صالح ، نشانگر برخورداری از هدایت های ویژه الهی است .

ويزيد الله الذين اهتدوا هدى والبقية الصالحات

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

16 - فصلت - 41 - 17 - 6

6 - يكتا پرستی و پیروی از دعوت پیامبران ، نشانه هدایت و بینایی است .

فهدین هم فاستحبوا العمی علی الهدی

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

19 - طلاق - 65 - 11 - 12

ص: 350

12 - ایمان و عمل صالح ، نشانه‌های از ظلمت‌ها و هدایت به نور است .

و من یؤمن باللّٰه و یعمل صـ لِحًا یدخله جنّـت

ذکر پاداش بهشت برای مؤمنان نیکوکار - پس از طرح مسأله ظلمت کفر و نور ایمان - می‌تواند بیانگر برداشت یاد شده باشد.

227- نعمت هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 7 - 3

3 - هدایت به صراط مستقیم ، از نعمت‌های بزرگ خداوند است .

صراط الذین انعمت علیهم

اطلاق نعمت و اراده کردن نعمت هدایت، بیانگر این است که گوینده، نعمتهای دیگر را در مقابل نعمت هدایت، نعمت به حساب نمی‌آورد، و این، حکایت از ولایی نعمت هدایت دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 198 - 13

13 - ذکر خداوند ، باید مناسب نعمت هدایت الهی باشد .

و اذکروه کما هدیکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 144 - 16,17

16 - پایداری در دین و حرکت در مسیر انبیای الهی ، شکر نعمت هدایت و رسالت انبیاست .

افاین مات او قتل انقلبتم .. و سیجزی اللّٰه الشّاکرین

مراد از «الشّاکرین» در این آیه، یا خصوص کسانی است که هرگز مرتد نمی‌شوند و همچنان پایبند دین الهی هستند، و یا مؤمنان پایداری، مصداق مورد نظر برای «الشّاکرین» هستند.

17 - واپسگرایی و ارتداد ، کفران نعمت رسالت انبیا و هدایت الهی است .

و من يتقلب على عقبيه . . . و سيجزي الله الشاكرين

مفهوم جمله «و سيجزي الله الشاكرين» این است که مرتدان، ناسپاس هستند، و به مناسبت حکم و موضوع، این ناسپاسی در ارتباط با رسالت انبیا و هدایت الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 53 - 12

12 - مؤمنان با ایمان خویش به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و آیین الهی سپاسگزار نعمت هدایت هستند.

أهؤلاء من الله عليهم . . . أليس الله بأعلم بالشاكرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 37 - 11، 9

ص: 351

9- نعمت هدایت برترین نعمت الهی و جلوه عظمت و کبریایی خداوند

لتكبروا الله على ما هديكم

11- کسانی که به پاس نعمت هدایت، به درگاه خدا سپاس می گزارند و او را به بزرگی یاد می کنند، در زمره محسنان و نیکو کاران اند.

و بشر المحسنين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 38 - 5

5- دشمنی با دین خدا، خیانت در امانت او و ناسپاسی در برابر نعمت هدایت او است.

إِنَّ اللَّهَ يَدْفَعُ... إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 56 - 3

3- هدایت، نعمتی خدادادی و خارج از حوزه قدرت غیر او

إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَئِنْ كُنَّ اللَّهُ يَهْدِي

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 118 - 2

2- هدایت به صراط مستقیم، از نعمت های بزرگ خداوند به موسی و هارون (علیهما السلام)

و لقد منّا على موسى وهرون... و هدينهما الصراط المستقيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 3 - 8

8- هدایت، نعمتی بزرگ و شایسته سپاس گذاری است.

إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا

از این که در آیه شریفه، به مؤمن هدایت یافته، «شاکر» گفته شده است، استفاده می شود که هدایت نعمتی در خور سپاس گذاری است.

4 - ایمان به آیات الهی، سفارش یکدیگر به استقامت در تکالیف دشوار و اظهار محبت به بردگان، یتیمان و تنگدستان، قدردانی از نعمت های بینایی، گویایی و هدایت است.

ألم نجعل له عينين . ولساناً و شفقتين . وهدينَه النجدين ... ثمَّ كان من الذين ءام

«الذين آمنوا» گرچه مطلق است؛ ولی مصداق بارز آنها _ به قرینه «و الذين كفروا بآياتنا» در آیات بعد _ مؤمنان به آیات الهی است و آیات پیشین _ که بعضی از تکالیف را «عقبه» نامیده بود _ قرینه بر مراد از «صبر» است و سیاق آیات نشان می دهد که مراد از «مرحمه»، ترحم بر «رقبه»، «یتیم» و «مسکین» است. ارتباط این آیات با آیه های پیشین _ که نعمت های الهی را برشمرده _ گویای برداشت یاد شده است؛ زیرا «بینایی و بصیرت»، زمینه ساز «ایمان» و «داشتن زبان و لب»،

زمینه ساز توصیه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ضحی - 93 - 11 - 3

3 - برخورداری از جای امن ، هدایت و ثروت ، نعمت های الهی و سزاوار بازگو کردن برای دیگران است .

ف_اوی ... فهدی ... فأغنی ... و أما بنعمه ربک فحدّث

228- نفی اکراه در هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 2 - 7

7_ وظیفه پیامبر(صلی الله علیه و آله) در برابر قرآن انذار و تذکر است، نه اجبار مردم به هدایت

لتنذر به ذکری للمؤمنین

برداشت فوق بر این مبناست که جمله «فلا یکن . . .» تفریع بر «لتنذر . . .» باشد. یعنی قرآن تنها برای انذار و تذکر نازل شده است، بنابراین جایی برای نگرانی از اعراض مشرکان وجود ندارد. زیرا اجبار آنان بر هدایت از اهداف نزول قرآن نیست.

229- نقش هدایت ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 134 - 6

6 - هدایت ناپذیری برخی مردم ، مانع فرستادن رسول الهی به سوی آنان نیست .

أولم تأتهم . . . و لو آتانا أهلکنهم ... لولا أرسلت

230- نورانیت هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 9 - 8

8 - « ضلالت و گمراهی » ، ظلمت و تاریکی و « هدایت و رهیابی » ، نور و روشنایی است .

ليخرجكم من الظلمت إلى النور

استعاره آوردن «ظلمت» برای ضلالت و «نور» برای هدایت بیانگر مطلب یاد شده است.

231- نیاز به هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 353

1 - حمد - 1 - 6 - 4

4- انسان همواره نیازمند هدایت های الهی است .

إهدنا الصراط المستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 35 - 17

17_ انسان موجودی نیازمند به قانون و هدایت های تشریحی از جانب خداوند

و لا تقربا هذه الشجرة فتكونا من الظلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 38 - 5

5- انسان برای نیل به سعادت ، نیازمند هدایت ها و رهنمود های الهی است .

فإما یأتینکم منی هدی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 77 - 10

10_ انسان بدون هدایت پروردگار در گمراهی خواهد ماند.

لئن لم یهدنی ربی لأکونن من القوم الضالین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 121 - 6

6- انسان ، نیازمند به هدایت الهی در راهیابی به « صراط مستقیم »

هده إلی صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 95 - 5

5- هر موجود شعورمند مستقر در زمین ، نیازمند به وحی الهی و هدایت آسمانی

قل لو كان في الأرض ملئكة يمشون مطمئنين لنزلنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 24 - 22

22- همواره یاد کردن خداوند ، نیازمند توفیق و هدایت ویژه الهی است .

واذكّر ربك إذا نسيت وقل عسى أن يهدين ربّي لأقرب من هـذا رشداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 49 - 5

5- بنی اسرائیل در عصر فرعون ، گرفتار انحراف در عقیده و عمل و نیازمند هدایت از سوی خدا

ص: 354

و لقد آتينا موسى الكتـب لعلمهم بهتدون

«هم» در «لعلمهم» کنایه از بنی اسرائیل است و ارجاع آن به فرعون و طایفه او، درست نیست؛ زیرا نزول تورات، بعد از هلاکت آنها بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 49 - 2

2- بشر، نیازمند هدایت و راهنمایی از جانب خداوند

قل فأتوا بکتـب من عند الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 85 - 11

11 - انسان، نیازمند به هدایت الهی است و در صورت بهره نجستن از آن گمراه می شود.

قل ربی أعلم من جاء بالهدی و من هو فی ضلـل مبین

برداشت یاد شده با توجه به این مطلب است که گمراهی بشر در برابر هدایت ارائه شده از سوی خداوند قرار گرفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 57 - 6

6 - نیاز انسان به هدایت الهی در رسیدن به سعادت و خوشبختی

لو أن الله هدینی لكنت من المتّین

از این که کافران رسیدن به مقام متقین (سعادت‌مندان) را منوط به هدایت الهی می دانند، مطلب یاد شده را می توان استفاده کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 53 - 3

3 - نیاز همه انسان ها، حتی پیامبران، به هدایت الهی

و لقد آتينا موسى الهدی

آیه شریفه در مقام امتنان است. در این مقام، اعطا و بخشش هدایت، دلیل نیاز بشر به آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 6 - 4

4 - سپری شدن تاریخ [رخدادها و تحولات زندگی انسان در گذر زمان]، باعث بی‌نیازی بشر از وحی و هدایت‌های آسمانی نیست.

أفنزرب عنکم الذکر . . . وکم أرسلنا من نبیّ فی الأوّلین

فرستاده شدن پیامبران فراوان در امت‌های پیشین، نشانگر آن است که انسان‌ها در هیچ یک از دوره‌های تاریخ، بی‌نیاز از وحی الهی نیستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 355

11 - انسان ، در اشتیاق رستگاری و نیازمند راهنمایی ، برای تشخیص راه ها و مصادیق آن

ذلك هو الفوز المبين

تأکید با ضمیر فصل در زمینه نمایاندن رستگاری راستین، نشانگر آن است که اولاً انسان در نهاد خودش، عشق به رستگاری دارد و ثانیاً دستیابی به آن، نیازمند هدایت و راهنمایی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 20 - 20

20 - انسان در هر مرحله از زندگی ، مواجه با راه های گوناگون حق و باطل و نیازمند هدایت مداوم

و یهدیکم صراطاً مستقیماً

از این که خداوند، برای مؤمنان مسأله هدایت را مطرح کرده؛ معلوم می شود که اصولاً انسان ها، حتی مؤمنان، در هر مرحله از زندگی، مواجه با ابهام ها و آزمون های جدیدی می شوند که برای انتخاب راه صحیح، همواره نیازمند هدایت اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 8 - 4

4_ انسان ، حتی پس از برخورداری از روحیه عبودیت و خداجویی ، نیازمند بینش یابی و تذکر

تبصره و ذکری لکلّ عبد منیب

تعبیر «لکلّ عبد منیب»، می رساند که انسان حتی با داشتن روحیه عبودیت و انابه، باز نیازمند تبصره (بینش یابی) و تذکر است. از این رو خداوند، مظاهر طبیعت را به گونه ای قرار داده تا مایه بینش و تذکر آنان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 28 - 8

8 - انسان ، جهت گذار سالم از مسیر زندگی دنیوی و به بیراهه نیفتادن ، به نوری هدایت کننده در وجود خود نیازمند است .

و يجعل لکم نوراً تمشون به

برداشت یاد شده در صورتی استفاده می شود که مراد از «تمشون» طی کردن مسیر زندگی دنیوی باشد.

232- نیاز به هدایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 35 - 7

7_ غیر خدا، ذاتاً فاقد توانایی ره یابی به سوی حق بوده و نیازمند هدایت خداست .

أفمن يهدى إلى الحق أن يتبع أمن لا يهدى إلا أن يهدى

233- وحدت راه هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 356

6_ تعدد تاریکیها و گمراهیها و وحدت نور و هدایت در جهان آفرینش

و جعل الظلمت و النور

جمع آوردن «ظلمات» در برابر «نور» به صورت مفرد می تواند اشاره به تعدد راههای گمراهی و یگانه بودن راه مستقیم هدایت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 20 - 4

4- راه حق و هدایت ، یکی است و راه باطل و گمراهی متعدد و گوناگون .

ولا الظلمت و لا النور

جمع آوردن «ظلمات» و مفرد آوردن «نور»، گویای برداشت یاد شده است.

234- وعده در هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 8 - 6

6- استفاده از وعده و وعید و هشدار و تشویق ، روش قرآن برای هدایت مردم است .

هدی . . . فبشره بعذاب ... لهم جنات النعیم

گوشزد کردن فرجام مؤمنان، پس از یادآوری عذاب معرضان از آیات خدا، شیوه ای است که در آن، برای شنونده امید و ترس ایجاد می شود و چنین حالتی شخص را در حالت اعتدال نگه می دارد.

235- وعید در هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 8 - 6

6- استفاده از وعده و وعید و هشدار و تشویق ، روش قرآن برای هدایت مردم است .

هدی . . . فبشره بعذاب ... لهم جنات النعیم

گوشزد کردن فرجام مؤمنان، پس از یادآوری عذاب معرضان از آیات خدا، شیوه ای است که در آن، برای شنونده امید و ترس ایجاد می شود و چنین حالتی شخص را در حالت اعتدال نگه می دارد.

236- ویژگی کتاب هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 91 - 9

9_ روشنی و روشنی بخشی، ویژگی لازم برای کتاب هدایت است.

ص: 357

237- ویژگیهای هدایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 39 - 4

4 - خداوند رهنمودها و هدایت های خویش را همراه با آیت و نشانی بر الهی بودن آنها، به سوی مردم می فرستد.

فإما یأتینکم منی هدی .. الذین کفروا و کذبوا بآیتنا

کلمه «آیات» جمع آیت و به معنای علامتها و نشانه هاست. مراد از آن - به دلیل کلمه «هدی» و «هدای» در آیه قبل - هدایتها و رهنمودهای الهی است. تعبیر کردن از هدایت به «آیات» برای رساندن این معناست که: خداوند، رهنمودهای خویش را به گونه ای که نشان دهنده حقانیت و خدایی بودن آنها باشد، ارائه می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 120 - 8

8 - هدایت های الهی، هدایتی کامل و خالص از هر شائبه ضلالت و پیامد های ناهنجار

إن هدی الله هو الهدی

«ال» در «الهدی» برای استغراق صفات است و «هو» در جمله فوق، ضمیر فصل و حاکی از حصر می باشد. بنابراین «إن هدی الله هو الهدی»؛ یعنی، تنها، هدایت خدا، هدایتی کامل است.

238- ویژگیهای هدایت قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 2 - 7

7 - هدایت های قرآن، به دور از هر کاستی و پیراسته از کمترین پیامد ناهنجاری است.

هدی للمتقین

«هدی» مصدر و در اینجا به معنای اسم فاعل (هادی) است. به کارگیری مصدر به جای اسم فاعل اشاره به این حقیقت دارد که قرآن محض هدایت است؛ یعنی رهنمودهای قرآن مستلزم هیچ ضلالت و مشوب به هیچ گمراهی و سردرگمی نیست.

13_ هدایت های قرآن ، پیراسته از هر گمراهی و منزّه از کمترین پیامدی ناهنجار

ولکن ... هدی

«هدی» مصدر است و در این جا به معنای اسم فاعل (هدایت کننده) می باشد. به کارگیری مصدر به جای اسم فاعل اشاره به این حقیقت دارد که: موصوفش (قرآن) محض هدایت است ؛ یعنی ، رهنمودهای آن مستلزم هیچ گمراهی و آمیخته به هیچ ضلالتی نیست.

ص: 358

239- هدایت آدم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 122 - 7,8,10

7- آدم (ع)، در پی برگزیدگی و آرمزیده شدن، از هدایت الهی نیز برخوردار گردید.

ثم اجتبِه ربه فتاب عليه و هدی

8- آدم (ع)، پس از آرمزش گنااهش، راه رشد و تعالی خویش را بازیافت.

و هدی

در آیه قبل آمده بود که آدم (ع) در پی نافرمانی و عصیان، از رشد و کمال خویش بازماند (غوی). فعل «هدی» در این آیه دلالت می کند که خداوند آثار آن گمراهی را از میان برد و راه کمال و برگزیدگی را الهی را به او نشان داد.

10 - پذیرش توبه آدم و راهنمایی او برای حرکت به سوی خدا، پرورش الهی برای آدم و جلوه ای از ربوبیت خداوند بود.

ثم اجتبِه ربه فتاب عليه و هدی

ارتباط واژه «ربه» به فعل های «تاب» و «هدی»، گویای برداشت یاد شده است و مراد از هدایت _ به قرینه «اجتباہ ربه» _ هدایت به سوی خداوند است.

240- هدایت آزر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 45 - 2,8

2- حضرت ابراهیم (ع) برای هدایت آزر به توحید و نجات وی از عذاب الهی، تلاشی دلسوزانه داشت.

یَأْتِ إِتِي أَخَافُ أَنْ يَمْسَكَ عَذَابَ مِنَ الرَّحْمَنِ

8- حضرت ابراهیم (ع) با برخوردی عاطفی و مؤدبانه سعی در ارشاد و هدایت آزر داشت.

یَأْتِ إِتِي أَخَافُ أَنْ يَمْسَكَ عَذَابَ مِنَ الرَّحْمَنِ

خطاب «یأبت» گویای عطوفت ابراهیم (ع) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- ابراهیم (ع) به هدایت شدن آزر، در عین اصرار و تعصب او بر بت پرستی امیدوار بود.

سأستغفر لک ربّی

ممکن است مراد ابراهیم(ع) از طلب مغفرت، طلب مقدمات مغفرت (ترک بت پرستی) باشد، زیرا آن حضرت از هدایت یافتن آزر ناامید نشده بود و لذا سعی در رام کردن او از طریق برانگیختن احساسات وی داشت.

241- هدایت آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 359

5- خداوند، هدایتگر جهان هستی و پدیده های آن است.

اللّٰهُ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که مقصود از نور، یکی از معانی کنایی و مجازی آن (یعنی، هدایتگری) باشد؛ چرا که از ویژگی های نور، روشنایی بخشی است و روشنایی بخشی خداوند نسبت به پدیده های جهان به این دلیل است که آنها را به مقصد خود هدایت کند.

242- هدایت آیندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 28 - 3

3- تلاش انسان برای هدایت نسل های آینده خویش، اقدامی پسندیده و روشی ابراهیمی است.

و جعلها كلمه باقيه في عقبه

چنانچه فاعل «جعل» ابراهیم(ع) باشد، از اسوه بودن عمل آن حضرت، مطلب بالا استفاده می شود.

243- هدایت ابراهیم(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 80 - 4

4_ ابراهیم(ع)، ره یافته به توحید و یگانه پرستی در پرتو هدایت خداوند بود.

أتَّحِجُّونِي فِي اللَّهِ وَقَدْ هَدِينِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 84 - 2

2_ ابراهیم، اسحاق(ع) و یعقوب(ع) دارای مقامی رفیع و بهره مند از هدایتی ویژه به توحید و برهانهای آن، از جانب خداوند.

و وهبنا له إسحق و يعقوب كلاً هدينا

بهره مندی از هدایت ویژه الهی حاکی از مرتبه والای آن پیامبران است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 121 - 4

4- خداوند ، حضرت ابراهیم (ع) را به « صراط مستقیم » هدایت کرد .

هده إلى صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 43 - 5

5- ابراهیم (ع) ، پیش از مناظره اش با آزر ، موحدی هدایت یافته و آگاه بود .

ص: 360

ی-أبت إني قد جاءني من العلم ما لم يأتك فاتبعني أهدك صراطاً سوياً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 99 - 7

7- راه یابی بهتر به مقصد و خیر و صلاح افزون تر در پرتو عنایت خداوند ، فلسفه هجرت ابراهیم (ع)

و قال إني ذاهب إلی ربی سیهدین

به قرینه این که رسالت ابراهیم(ع) پس از هجرت هم ادامه داشت به دست می آید که مراد از هدایتی که مورد درخواست آن حضرت بود، ره یابی به مقصد و خیر و صلاحی است که ایشان از آغاز به دنبال آن بوده است.

244- هدایت اخروی مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 9 - 11

11_ از امام صادق (ع) روایت شده است: «... ان الله تبارک و تعالی... یوم القیامه... یهدی اهل الإیمان و العمل الصالح إلی جنته... قال عزّ و جل: «إن الذین آمنوا و عملوا الصالحات یهدیهم ربهم بإیمانهم تجری من تحتهم الأنهار فی جنات النعیم»...»

... خدای تبارک و تعالی... روز قیامت... اهل ایمان و عمل صالح را به سوی بهشت خود راهنمایی می کند... خدای عزوجل فرمود: به تحقیق کسانی که ایمان آورده اند و دارای اعمال صالح هستند، پروردگارش آنان را در پرتو ایمانشان هدایت می کند. از زیر [قصرهای] آنان در باغهای پر نعمت، نهرها جاری است...».

245- هدایت اسحاق (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 84 - 2

2_ ابراهیم، اسحاق(ع) و یعقوب(ع) دارای مقامی رفیع و بهره مند از هدایتی ویژه به توحید و برهانهای آن، از جانب خداوند.

و وهبنا له إسحق و یعقوب کلاً هدینا

بهره مندی از هدایت ویژه الهی حاکی از مرتبه والای آن پیامبران است.

246- هدایت اسماعیل (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 86 - 2

2_ اسماعیل، الیسع، یونس و لوط(ع)، از زمره صالحان و برخوردار از هدایت ویژه خداوند بودند.

كلاً هدينا ... و من ذريته ... كل من الصالحين ... و إسمعيل و الیسع و یونس و لوطا

ص: 361

247- هدایت اشراف فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 97 - 1

1_ خداوند ، موسی (ع) را برای هدایت فرعون و بزرگان دربارش ، به سوی آنان فرستاد .

و لقد أرسلنا موسی . . . إلی فرعون و ملائیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 32 - 7

7- فرمان الهی به موسی (ع) در وادی طور ، مبنی بر رفتن نزد فرعون و ابلاغ رسالت خویش به وی و مهتران حکومتش

إلی فرعون و ملائیه

«إلی فرعون» متعلق به عامل محذوف بوده و تقدیر آن چنین است: «اذهب إلی فرعون و ملائیه».

248- هدایت اصحاب کهف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 13 - 7

7- اصحاب کهف ، جوانمردانی مؤمن به پروردگار خویش و بهره مند از هدایت افزون الهی بودند .

انّهم فتیه ءامنوا برّیهم و زدن_هم هدی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 17 - 12، 9، 7

7- ره یابی اصحاب کهف به پناهگاهی امن و وسیع ، نمودی از رحمت و هدایت الهی برای آنان بود .

ینشر لکم ربکم من رحمته . . . و هم فی فجوه منه

9- رهنمون شدن اصحاب کهف به غاری ویژه _ که برای سالیانی دراز ، بدن آنان را سالم نگاه دارد _ از آیات الهی بود .

و تری الشمس . . . ذلک من ءایت اللّهِ

«ذلک» به غار اصحاب کهف و خصوصیات آن اشاره دارد. آیت بودن این مجموعه، شاید بدان جهت باشد که خداوند، برای حفظ بدن ها و سالم ماندن اجساد اصحاب کهف در طول سالیانی دراز، آنان را به غاری هدایت کرد که بهترین شرایط طبیعی را برای چنین منظوری در خود داشته باشد.

12- اصحاب کهف ، گروهی بهره مند از هدایت خداونو بودند .

فأَوْوَأْ إِلَى الْكَهْفِ يَنْشُرْ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ رَحْمَتِهِ .. مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ

249- هدایت الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 362

17_ نگرانی پیامبر (صلی الله علیه و آله)، از هدایت نیافتن مشرکان و اعلام خداوند، به اینکه هدایت به دست اوست، نه پیامبر (صلی الله علیه و آله).

لیس لك من الامر شیء

رسول الله (صلی الله علیه و آله) در پی شکست دندان مبارکش توسط مشرکان در جنگ احد فرمود: کیف یفلح قوم فعلوا هذا بنیهم؟ در این هنگام آیه فوق نازل شد.

الدر المنثور، ج 2، ص 312.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 144 - 17

17_ واپسگرایی و ارتداد، کفران نعمت رسالت انبیا و هدایت الهی است.

و من ینقلب علی عقبیه... و سیجزی الله الشاکرین

مفهوم جمله «و سیجزی الله الشاکرین» این است که مرتدان، ناسپاس هستند، و به مناسبت حکم و موضوع، این ناسپاسی در ارتباط با رسالت انبیا و هدایت الهی است.

250- هدایت الیاس (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 85 - 4

4_ زکریا، یحیی، عیسی و الیاس (ع) از هدایت خاص خداوند بهره مند بودند.

و کلا هدینا... و من ذریته... و زکریا و یحیی و عیسی و الیاس

251- هدایت الیسع (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 86 - 2

2_ اسماعیل، الیسع، یونس و لوط(ع)، از زمره صالحان و برخوردار از هدایت ویژه خداوند بودند.

كلاً هدينا... و من ذريته... كل من الصالحين... و إسمعيل و الیسع و یونس و لوطا

252- هدایت امت ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 36 - 6

6- برخی از امت ها با اعزام انبیا به سوی آنان ، هدایت یافتند و برخی دیگر بر گمراهی خود باقی ماندند .

فمنهم من هدى الله و منهم من حقت عليه الضلله

ص: 363

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 75 - 7

7_ انبیا از هدایت ویژه خداوند برخوردارند.

و كذلك نرى إبراهيم ملكوت... و ليكون من الموقنين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 87 - 5

5_ گزینش و هدایت انبیا از جانب خداوند است.

و اجتنبهم و هديهم إلى صراط مستقيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 90 - 1, 12

1_ انبیا هدایت یافتگان از سوی خداوند هستند.

أولئك الذين هدى الله

12_ اجر و مزد طلب نکردن از مردم در قبال انجام رسالت و تبلیغ دین، از هدایتهای خداوند به انبیای گذشته است.

فبهديهم اقتده قل لأستلکم علیه اجرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهيم - 14 - 12 - 3 - 1

1- انبیا با توجه به هدایت یافتن خویش از سوی خداوند، هیچ توجیهی را برای توکل نکردن به او روا نمی داشتند.

و ما لنا الا نتوکل علی الله و قد هدینا سبیلنا

3- همه انبیا خود را مدیون هدایت خاص خداوند می دانستند.

و قد هدینا سبیلنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 84 - 9

9 - پیامبران ، در تشخیص موارد رضایت خداوند ، نیازمند راهنمایی و هدایت او هستند .

و ما أعجلک .. عجلت إلیک ربّ لترضی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 21 - 2، 1

1 - مؤمن انطاکیه (حبیب نجار) ، مردم را به پیروی از رسولانی ره یافته _ که هیچ مزدی در ابلاغ رسالت خویش نمی خواستند _ فراخوانده بود .

ص: 364

اتَّبِعُوا مِنْ لَاسِئِلِكُمْ أَجْرًا وَهُمْ مَهْتَدُونَ

2- اخلاص و مزد نخواستن در ابلاغ رسالت و ره یافته بودن ، دلیل لزوم پیروی از پیامبران در دیدگاه مؤمن انطاکیه (حبیب نجار)

اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ . اتَّبِعُوا مِنْ لَاسِئِلِكُمْ أَجْرًا وَهُمْ مَهْتَدُونَ

جمله «اتَّبِعُوا مِنْ لَاسِئِلِكُمْ أَجْرًا..» تأکید برای جمله «اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ» در آیه پیش و نیز در مقام تعلیل برای آن جمله است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 53 - 6

6- کتاب های آسمانی ، وسیله تداوم هدایت و رسالت پیامبران در طول تاریخ

و لقد آتینا موسی الهدی و أورثنا بنی اسرائیل الکتب

254- هدایت انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- بقره - 2 - 272 - 2,4

2_ هدایت یافتن انسان ها ، خارج از وظیفه پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) و تنها در قلمرو مشیت الهی

لیس علیک هدیهم و لکن الله یهدی من یشاء

4_ شدت علاقه پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) به هدایت مردم و تلاش وی در این جهت

لیس علیک هدیهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- نساء - 4 - 168 - 9

9_ آموزش و هدایت انسان به دست خداوند است .

لم یکن الله لیغفر لهم و لالیهدیهم طریقاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- نساء - 4 - 170 - 6

6_ هدایت و تربیت تمامی انسان ها ، هدف از بعثت پیامبران و نزول کتب آسمانی

يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ الرَّسُولُ بِالْحَقِّ مِنْ رَبِّكُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 67 - 18

18_ هدایت انسان ها ، تنها در اختیار خداوند است .

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ

ص: 365

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 104 - 3

3_ هدایت انسان ها ، در گرو حضور قرآن با سنت پیامبر (صلی الله علیه و آله) در میان آنها

تعالوا إلى ما أنزل الله و إلى الرسول

چنانچه مراد از «تعالوا .. الی الرسول» پذیرش معارفی باشد که به آن حضرت وحی می شد ضمیمه ساختن «الی الرسول» لزومی نداشت بنابراین آیه اشاره به این دارد که رسول خدا(صلی الله علیه و آله) علاوه بر مسائل وحی شده به وی، دارای دستورات و معارفی است که از آنها به سنت پیامبر(صلی الله علیه و آله) تعبیر می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 25 - 9

9- هدایت پذیری تنها در گرو ابزار هدایت نیست؛ بلکه خود انسان ها در آن نقش اساسی دارند .

يضرب الله الأمثال للناس لعلهم يتذكرون

بی شک از هدفهای ذکر مثل، هدایت انسانها و پند دادن به آنان است؛ اما ذکر «لعل» برای آن، که به معنای ترجی و طمع در انجام کار است، می تواند مشعر به نکته یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 24 - 18

18- هدایت های خداوند ، همواره ، در جهت صلاح انسان و رساندن او به راه های درست و صحیح است .

عسى أن يهدين ربى لأقرب من هـ_ذا رشداً

در المصباح المنیر آمده است: « (رُشد) صلاح است و آن، رسیدن به صواب و درستی است».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 41 - 8

8 - قرآن ، کتابی نازل شده برای هدایت و راهنمایی مردم .

فمن اهتدى فلنفسه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 52 - 9،10

9- قرآن ، نور الهی در تاریکی های نادانی و موجب هدایت انسان از گمراهی است .

ولکن جعلناه نوراً نهدي به من نشاء من عبادنا

10 - هدایت انسان به وسیله وحی و قرآن ، تابع مشیت الهی است .

نهدي به من نشاء

255- هدایت انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 366

9- هدایت همگان به صراط مستقیم ، آرمان انسان موحد است .

إهدنا الصراط المستقیم

به کارگیری «اهدنا» (ما را هدایت کن) به جای «اهدنی» (مرا هدایت کن) حاوی نکته ای است که در برداشت فوق آمده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 53 - 8

8 - دستیابی انسان ها به هدایت ، هدف از نزول کتاب های آسمانی است .

وإذ آتینا موسی الکتب و الفرقان لعلکم تهتدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 142 - 14،15،16

12 - قبله شدن کعبه ، زمینه ساز هدایت انسان ها به صراط مستقیم است .

ما ولیهم عن قبلتهم .. یهدی من یشاء إلی صراط مستقیم

جمله «لله المشرق ..» بیانگر این است که: کعبه و بیت المقدس هر دو ملک خداست و از این جهت تفاوتی ندارند و جمله «یهدی ...» اشاره به این دارد که انتخاب کعبه به عنوان قبله، زمینه ساز هدایت انسانهاست و لذا آن را قبله همگان قرار داد.

14 - خداوند ، هدایت کننده انسان ها به صراط مستقیم است .

یهدی من یشاء إلی صراط مستقیم

15 - هدایت انسان ها به صراط مستقیم ، هدف از تشریح دین و جعل احکام از سوی خداوند است .

ما ولیهم عن قبلتهم .. یهدی من یشاء إلی صراط مستقیم

16 - خداوند ، در هدایت انسان ها و تشریح قوانین دین مختار است .

یهدی من یشاء إلی صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - خداوند هدایت کننده انسانهاست .

إلا على الذين هدى الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - دستیابی انسان ها به هدایت و کامل شدن نعمت الهی بر ایشان ، از اهداف بعثت پیامبر (صلی الله علیه و آله) است .

فولوا وجوهكم شطره . . . و لعلکم تهتدون . كما أرسلنا فيكم رسولا

چنانچه «كما أرسلنا . . .» بیانگر تشبیه مسأله تغییر قبله به رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) باشد؛ «لأتم نعمتی علیکم و لعلکم تهتدون» گویای وجه شبه است؛ یعنی، همان گونه که بعثت پیامبر برای اتمام نعمت بر بندگان و دستیابی آنان به هدایت می باشد، تغییر قبله نیز دارای چنین هدفها و نتایجی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 185 - 6،10

6 - قرآن کتابی هدایتگر و راهنمای همه انسانهاست .

الذی أنزل فیہ القرآن هدی للناس

10 - قرآن ، حاوی دلایلی روشن و فراوان برای رهنمون ساختن انسان ها به هدایت های ویژه و مراحل والای هدایت

الذی أنزل فیہ القرآن هدی للناس و بینت من الهدی

«بینه» به معنای دلیل و روشن و آشکار است و جمع آوردن آن دلالت بر کثرت دارد. از معرفه بودن «الهدی» در «بینات من الهدی» چنین بر می آید که مراد، هدایت‌هایی خاص است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 119 - 4

4_ هدف از خلقت انسانها ، هدایت کردن ایشان به طریق حق و نزول رحمت بر آنان است .

إلا من رحم ربک و لذلک خلقتهم

مشارالیه «ذلک» رحمتی است که از جمله «رحم ربک» استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 1 - 17

17- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، وظیفه دار هدایت مردم به راه خدای عزتمند ستودنی ، با تعالیم قرآن کریم

کتب أنزلنہ إلیک لتخرج الناس من الظلمت إلى النور . . . إلى صراط العزیز الحمید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 10 - 3

3- عنایت خداوند به هدایت انسان ها در طول تاریخ

و لقد أرسلنا من قبلک فی شیع الأولین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 43 - 9

9- بنای خداوند ، در هدایت مردم ، استفاده از قدرت قاهره و مجبور ساختن آنان نیست .

لو شاء الله ما عبدنا من دونه من شيء . . . و ما أرسلنا من قبلك إلا رجالاً نوحى إل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 9 - 3

3- قرآن ، هدایتگر مردمان به خلل ناپذیرترین و استوارترین راهها

إن هـذا القرآن يهـدى للتى هى أقوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 123 - 10

ص: 368

10 - خداوند ، از آغاز هبوط بشر بر زمین برای زندگی او ، هدایت و برنامه هایی را قرار داد .

اهبطا منها .. فإِذَا يَأْتِيَكُم مِّنِّي هُدًى

خطاب در «إِذَا يَأْتِيَكُم» تنها متوجه انسان ها است (هر چند «اهبطا» خطاب به ابلیس و آدم باشد)؛ زیرا پس از حتمی شدن گمراهی بر شیاطین، ارائه هدایت به آنان لغو است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 73 - 7،9

7- ابراهیم ، اسحاق و یعقوب (ع) ، موظف بودند که در چارچوب فرمان های الهی به هدایت مردم پردازند ؛ و نه بر اساس سلیقه شخصی و نه دستور گیری از دیگران .

و جعلنهم أئمة يهدون بأمرنا

«بأمرنا» متعلق به «یهدون» و در حقیقت به منزله قید و شرط برای هدایت کردن است؛ یعنی، هدایت کردن مردم باید به فرمان ما باشد

9- هدایت مردم به سوی خدا و صفات ، افعال و سخنان او ، وظیفه ابراهیم ، اسحاق و یعقوب (ع) بود .

و جعلنهم أئمة يهدون بأمرنا

برداشت یاد شده براساس دو نکته است: 1_ «أمر» در اصل به معنای شأن و لفظی است عام که شامل تمامی افعال و اقوال می شود (مفردات راغب). 2_ «باء» در «بأمرنا» ممکن است برای غایت و به معنای «إلی» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 34 - 1

1 - خداوند ، فرستنده آیات روشنگر حقایق و راه هدایت از گمراهی ، برای مردمان

و لقد أنزلنا إليك آيات مبينات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 46 - 3

3 - خداوند ، هدایت گر انسان ها به صراط مستقیم (راه معتدل ، میانه و متناسب)

و الله يهدي من يشاء إلى صراط مستقيم

«استقامت» (مصدر «مستقیم») به معنای «اعتدال» و «استواء» است. به متوسط بین دو حال از نظر کمی و کیفی، بلندی و کوتاهی، سردی و گرمی و... «اعتدال» گویند و نیز هر شیء متناسب را، معتدل خوانند (لسان العرب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 78 - 1

1 - هدایت و راهنمایی خلق، از شوون ربوبیت و خالقیت خداوند

إِلَّا رَبُّ الْعَالَمِينَ . الَّذِي خَلَقَنِي فَهُوَ يَهْدِينِ

تفریح جمله «فهُوَ يَهْدِينِ» بر «رَبُّ الْعَالَمِينَ» و «الَّذِي خَلَقَنِي»، بیانگر برداشت یاد شده است؛ یعنی، چون او پروردگار جهانیان و نیز آفریننده من است؛ پس خود او هم مرا راهنمایی خواهد کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 369

12 - هر کسی ، هدایت مخصوص خود را دارد .

کلّ نفس هدیها

اضافه «هدی» به ضمیر «ها» _ که مرجع آن نفس است _ حاکی از این است که هر نفسی، هدایت ویژه خود را دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 24 - 3, 2, 1

1 - پیشوایانی ، از میان بنی اسرائیل ، برای هدایت مردم ، برخاستند .

لبنی اسرائیل . و جعلنا منهم أئمة یهدون بأمرنا

2 - پیشوایان دینی برخاسته از قوم بنی اسرائیل ، هدایت کننده مردم ، براساس و چهارچوب تعالیم الهی بودند .

لبنی اسرائیل . و جعلنا منهم أئمة یهدون بأمرنا

3 - پیشوایان بنی اسرائیل ، مردم را به توفیق خداوند ، هدایت و راهنمایی می کردند .

و جعلنا منهم أئمة یهدون بأمرنا

برداشت بالا، بنابراین است که «امر» در آیه، به معنای «شأن و فعل» باشد. در این صورت هدایت به امر خدا، معنای توفیق می دهد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 66 - 5

5 - مشیت و سنت خداوند در هدایت انسان ها ، بر بهره جستن آنان از ابزار های متعارف شناخت (مانند بینایی و . . .) استوار است ; نه بر اعجاز و ارائه کار های خارج از توان بشر .

و لو نشاء لطمسنا علی أعینهم فاستبقوا الصراط فأنی یبصرون

برداشت یاد شده مبتنی بر این نکته است که اگر خداوند چشم و بینایی مردم کافر را از بین می برد، آنان به قدرت خدا پی برده و به او ایمان می آورند؛ ولی خدا چنین نکرده بلکه خواسته است که آنان از راه دیدن حقایق الهی و شنیدن آنها (راه متعارف راهنمایی بشر) هدایت گردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- راهنمایی مردمان ، رسالت پیامبران الهی

إذ جاءتهم الرسل . . . و أمّا ثمود فهدينهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- اشتیاق و اهتمام شدید پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، نسبت به هدایت مردم .

اللّٰه حفیظ علیهم و ما أنت علیهم بوکیل

از این که قرآن می فرماید: «خداوند مراقب عملکرد مشرکان است و تویر آنان وکیل نیستی» استفاده می شود که پیامبر (صلی الله علیه و آله) نسبت به هدایت آنان شدیداً شیفتگی نشان داده و از اصرار آنان به شرک آشفتته خاطر می شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 48 - 7

7 - وظیفه رهبران الهی، آگاهی دادن به مردم و فراهم ساختن زمینه های انتخاب صحیح است؛ نه تصمیم گیری از قبل آنان.

فما أرسلناك عليهم حفيظًا إن عليك إلا البلغ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 5 - 6

6 - عنایت خداوند به هدایت تمامی انسان ها، حتی مشرکان ستیزه جو

أفنزرب عنكم الذكر صفحًا أن كنتم قومًا مسرفين

آیه شریفه، نشانگر لطف و رحمت الهی است؛ بدین صورت که خداوند، حتی با مخالفت فراوان مشرکان، از فرو فرستادن قرآن دریغ نورزید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 6 - 3

3 - هدایت بشر، سنت همیشگی و تغییرناپذیر خداوند

أفنزرب عنكم الذكر... و كم أرسلنا من نبی فی الأولین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 24 - 6

6 - علاقه شدید پیامبران الهی، نسبت به هدایت و رستگاری انسان ها

قل أو لو جنتكم بأهدى ممّا وجدتم عليه آباءكم

پیامبران، در برابر مخالفت های مؤکد قوم خویش (اِثًا وجدنا... اِثًا علی آثارهم) با لحنی نرم و ملایم آنان را به مسیر آیین توحید فرامی خواندند، از این مطلب، شیفتگی شدید آنان به هدایت انسان ها استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- احساس مسؤولیت شدید پیامبر (صلی الله علیه و آله)، برای هدایت مردم، حتی دشمنان لجوج خویش

فتولّ عنهم فما أنت بملوم

تأکید «فما أنت بملوم» پس از ترخیص «فتولّ عنهم» شدت احساس مسؤولیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) را در کار خویش می رساند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 23 - 14

14 - خداوند، خواهان هدایت تمامی انسان ها، در راستای تعالی و رشد آنان

ولقد جاءهم من ربهم الهدی

ذکر «ربّ» و اضافه آن به «هم» _ که به مشرکان باز می گردد _ مشعر به مطلب بالا است.

ص: 371

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 29 - 7

7 - تمایل طبیعی پیامبر (صلی الله علیه و آله) به هدایت تمامی انسان ها ، حتی دنیاپرستان روی گردان از یاد خدا

فأعرض عن من تولى عن ذكرنا ولم يرد إلا الحيوة الدنيا

امر در «فأعرض» نشانگر آن است که چنان تمایل طبیعی (هدایت تمامی انسان ها) در پیامبر (صلی الله علیه و آله) وجود داشته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 56 - 3

3_ هماهنگی کتاب های آسمانی ، در بیان انذار ها و هدایت خلق

أم لم ينبأ بما في صحف موسى . وإبرهيم ... هـ ذاذ نذير من النذر الأولى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 9 - 2

2 - هدایت و راهنمایی انسان ها ، مسؤولیتی الهی بر دوش پیامبر (صلی الله علیه و آله)

أرسل رسوله بالهدى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 21 - 2

2 - هدایت شدن یا گمراه گشتن مردمان ، خارج از قلمرو توانایی پیامبر (صلی الله علیه و آله)

قل إني لا أملك لكم ضرراً ولا رشداً

«ضرر» در مقابل «نفع» و «رشد» در مقابل «غی» است و در این آیه، هر یک از آن دو واژه _ به لحاظ معنا _ می تواند قرینه برای دیگری

باشد؛ یعنی، «ضرر» قرینه باشد که مقصود از «رشد»، ضلالت است و «ضرر» قرینه بر این باشد که مراد از «رشد»، نفع است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 3 - 1

1 - خداوند ، راه درست را به بشر نشان داده است .

إِنَّا هَدِينَا السَّبِيلَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 19 - 8

8 - هدایت مردم به خداوند و بیان ربوبیت او و ایجاد حالت خداترسی در آنان ، از نخستین اهداف پیامبران است .

فَقُلْ .. وَأَهْدِيكَ إِلَى رَبِّكَ فَتَخْشِيَ

- هدایت مردم به خداوند و بیان ربوبیت او و ایجاد حالت خداترسی در آنان، از نخستین اهداف پیامبران است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 22 - 7

ص: 372

7 - قدرت خداوند بر آفرینش انسان ها ، تنظیم توانمندی های آنان ، هدایت تکوینی و نیز میراندن و به گور افکندن آنها ، دلیل قدرت او بر زنده ساختن آنان در قیامت است .

خلقه فقدّره . ثمّ السبیل یسّره . ثمّ أماته فأقبره . ثمّ إذا شاء أنشره

256- هدایت انفاقگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 5 - 4

4 - برپادارندگان نماز و انفاق کنندگان ، هدایت یافتگانند .

یقیمون الصلوه . . أولئک علی هدی من ربهم

257- هدایت اهل یقین به آخرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 5 - 1

1 - تنها برپادارندگان نماز و پرداخت کنندگان زکات و اهل یقین به آخرت ، مشمول هدایت ویژه پروردگار خویش اند .

الذین یقیمون الصلوه و یؤتون الزکوه و هم بالأخره هم یوقنون . أولئک علی هدی من

258- هدایت ایوب(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 84 - 6،7

6_ داوود، سلیمان، ایوب، یوسف(ع)، موسی و هارون(ع)، فرزندان از نسل ابراهیم و هدایت یافته از جانب خداوند هستند.

و من ذریته داود و سلیمان و ایوب و یوسف و موسی و هرون

سیاق آیات پیشین، که درباره حضرت ابراهیم(ع) بود، این احتمال را پدید می آورد که ضمیر در «ذریته» به «ابراهیم» برگردد. در این صورت برخی اسامی که در آیات بعد آمده است (همچون الیاس و لوط) از باب تغلیب در شمار ذریه آن حضرت ذکر شده اند.

7_ داوود، سلیمان، ایوب، یوسف، موسی و هارون، فرزندان از نسل نوح(ع) و هدایت یافته از جانب خداوند بودند.

نوحا . . و من ذریته داود و سلیمان و ایوب و یوسف و موسی و هرون

با توجه به دو نکته می توان گفت «نوحا» مرجع ضمیر در «ذریته» است: «نوحا» نزدیکترین کلمه ای است که می تواند مرجع ضمیر باشد. در میان کسانی که به عنوان ذریه از آنان یاد شده، افرادی هستند که از ذریه ابراهیم(ع) نیستند، مانند حضرت لوط(ع) و الیاس(ع)

ص: 373

259- هدایت با آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 17 - 11

11- بهره مند شدن آدمی از هدایت ، به وسیله آیات الهی ، درگرو توفیق بخشی او است .

ذلک من ءایـتِ اللّٰه من یهد اللّٰه فهو المهتد

260- هدایت باغدار متکبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 37 - 1

1- مصاحبت و همراهی مرد مؤمن (سمبل ایمان) با ثروت مند مغرور ، به جهت گفتگو و ارشاد او بوده است .

قال له صاحبه و هو يحاوره

«محاوره» یعنی رد و بدل کردن منطق و کلام و پاسخ گویی به هم (لسان العرب). تصریح به جمله حالیّه «و هو يحاوره» هدف از مصاحبت را بیان می کند که همان پاسخ گویی به گفته های کفرآمیز فرد منکر معاد باشد.

261- هدایت بت پرستان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 78 - 2

2- اشاره ابراهیم (ع) به آفریدگاری و هدایت گری خدا ، برای معرفی پروردگار جهان برای بت پرستان

إلّا ربّ العـلـمـین . الذی خلقنی فهو یهدین

262- هدایت برپاکنندگان نماز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 5 - 4

4- برپادارندگان نماز و انفاق کنندگان ، هدایت یافتگانند .

یقیمون الصلوه .. أولئک علی هدئی من ربهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 5 - 1

1 - تنها برپادارندگان نماز و پرداخت کنندگان زکات و اهل یقین به آخرت ، مشمول هدایت ویژه پروردگارِ خویش اند .

الذین یقیمون الصلوه و یؤتون الزکوه و هم بالأخره هم یوقنون . أولئک علی هدئی من

ص: 374

263- هدایت برگزیدگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 87 - 1

1_ خداوند برخی از پدران و فرزندان و برادران انبیای گذشته را (ابراهیم، اسحاق، یعقوب(ع) و ..) برگزید و به صراط مستقیم هدایت کرد.

و من ءابائهم و ذریتهم و إخوانهم و اجتینهم و هدینهم إلی صراط مستقیم

264- هدایت بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 5 - 3

3- موسی (ع)، وظیفه دار هدایت مردم خویش به سوی نور و خارج کردن آنان از ظلمت ها، با آیات و معجزات الهی .

و لقد أرسلنا موسی بأی-تنا أن أخرج قومک من الظلمت إلی النور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 2 - 2

2- بنی اسرائیل، مخاطبان اصلی دعوت موسی (ع) و هدایت آنان، مهم ترین هدف و وظیفه آن حضرت

و ءاتینا موسی الکتب و جعلناه هدی لبنی إسرائیل

از مجموع آیات مربوط به حضرت موسی(ع) بر می آید که دعوت ایشان، دعوتی فراگیر بوده است و ذکر بنی اسرائیل در این آیه، می تواند برای این باشد که آنان مخاطبان اصلی دعوت بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 90 - 11، 10

10 - هارون، وظیفه دار رهبری و ارشاد بنی اسرائیل در غیبت موسی (ع)

و لقد قال لهم هرون من قبل

11 - سخنان هارون به گوساله پرستان بنی اسرائیل، گفتاری محبت آمیز و همراه با توجیه و ارشاد بود .

ی قوم اِثْمًا فتنتم به

انتساب بنی اسرائیل به خود، با گفتن «ای قوم من» ابراز محبت است و ریشه یابی ماجرای سامری با فتنه خواندن آن، روشن گری و ارشاد است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 93 - 2

2 - هارون در غیاب موسی (ع)، وظیفه رهبری و هدایت بنی اسرائیل را به عهده داشت .

ی هارون ما منعک . . . ألا تَتَّبِعُنَّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 375

5- موسی (ع)، دارای مقامی ویژه در نزد خدا و واسطه وصول رحمت و هدایت الهی به بنی اسرائیل

إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ

آمدن تعبیر «إِنَّ مَعِيَ رَبِّي» (پروردگار من با من است) به جای «إِنَّ مَعَنَا رَبَّنَا» (پروردگار ما با ما است) نشان دهنده برخورداری شخص موسی (ع) از امداد خاصه الهی است؛ که در پرتو آن امداد، بنی اسرائیل نیز نجات می یافتند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 23 - 8،9،10

8 - کتاب آسمانی موسی، هدایت کننده قوم بنی اسرائیل بود.

و جعلناه هدی لبنی اسرائیل

9- هدایت بنی اسرائیل، هدف رسالت موسی (ع) بوده است.

و لقد آتینا موسی الکتب... و جعلناه هدی لبنی اسرائیل

10 - موسی (ع)، از سوی خداوند مأمور هدایت بنی اسرائیل بود.

و جعلناه هدی لبنی اسرائیل

بنابراین احتمال که مرجع ضمیر مفعولی «جعلناه» حضرت موسی (ع) باشد، نکته یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 14 - 12

12 - تلاش حواریون به همراه عیسی (ع)، برای هدایت بنی اسرائیل

ف_اَمِنْتَ طَائِفَةٌ مِّنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَكَفَرْتَ طَائِفَةٌ

265- هدایت به ایمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 6 - 3

3 - قرآن بهترین راهنمای مردم برای ایمان به خدا و قیامت

إن الذين كفروا سواء عليهم ءأنذرتهم أم لم تنذرهم لا يؤمنون

چنانچه مراد از «کفر» کفر به قرآن باشد، جمله «سواء عليهم» به این حقیقت اشاره دارد که اگر قرآن در انسانی تأثیر نبخشد چگونه انتظار می رود که از سخن پیامبر (صلی الله علیه و آله) تأثیر بپذیرد؟ و این حاکی از آن است که قرآن بهترین وسیله هدایت و ارائه کننده مؤثرترین اندازهاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 43 - 11

11 _ خداوند هدایت کننده مردم به ایمان و انجام اعمال صالح برای رساندن آنان به بهشت و مواهب آن

وقالوا الحمد لله الذي هدانا لهذا

برداشت فوق بر این اساس است که متعلق «هدینا»، به قرینه آیه پیشین، ایمان و عمل صالح و «لام» در «لهذا» بیانگر

ص: 376

هدف و غایت هدایت باشد. یعنی: هدانا إلى الايمان لتكون من أصحاب الجنة.

266- هدایت به توحید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 3 - 6

6- استفاده « تورات » از گرایش ها و عواطف خویشاوندی بنی اسرائیل ، جهت هدایت و گرایش آنان به توحید

و آتینا موسی . . . ذرّیه من حملنا مع نوح

این برداشت با توجه به دو نکته است ذیل است: 1_ بنابراین که نصب « ذرّیه » به حرف ندای محذوف و ادامه کلام تورات در آیه قبل باشد (و آتینا موسی الكتاب . . . ألاّ تتخذوا . . . یا ذرّیه من حملنا مع نوح). 2- آیه در پی دعوت از بنی اسرائیل به توحید، به آنان یادآوری می کند که آنها از فرزندان همراهان نجات یافته نوح هستند، تا به این وسیله ایشان را به قبول دعوت برانگیزاند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 71 - 12

12_ توحید، عقیده ای متکامل که موحدان با هدایت خداوند به آن راه می یابند.

أندعوا من دون الله . . . و نرد علی أعقابنا بعد إذ هدینا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 80 - 7, 8

6_ هدایت آدمی به توحید، خود گواه و برهانی بر یکتایی خداوند در ربوبیت است.

أتحجون فی الله و قد هدین

از ظاهر آیه چنین بر می آید که ابراهیم(ع) در برابر احتجاج مشرکان به نفس هدایت شدن خود به توحید ربوبی استدلال فرموده و این راهیابی را دلیل بر یگانگی او دانسته است. زیرا اگر چنین پروردگاری نمی بود، چنین راهی را نمی نمایاند.

7_ اگر پروردگار یگانه حقیقت نداشت، آدمی به توحید ربوبی رهنمون نمی گشت.

أتحجون فی الله و قد هدین

ر. ک: تفسیر المیزان.

8_ آدمی با هدایت خداوند، رهنورد توحید می گردد.

قال أتحنونی فی الله و قد هدین

احتجاج قوم ابراهیم با او در مورد شرک و توحید بوده است. به همین جهت مصداق مورد نظر برای «هدان»، هدایت به توحید است و طبعاً اختصاصی به ابراهیم(ع) ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 84 - 3، 2

2_ ابراهیم، اسحاق(ع) و یعقوب(ع) دارای مقامی رفیع و بهره مند از هدایتی ویژه به توحید و برهانهای آن، از جانب خداوند.

و وهبنا له إسحق و یعقوب کلاً هدینا

ص: 377

بهره مندی از هدایت ویژه الهی حاکی از مرتبه والای آن پیامبران است.

3_ نوح(ع) هدایت یافته به توحید و برهانهای آن و دارای مرتبه ای بلند بود.

و نوحا هدینا من قبل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 13 - 25

25 - هدایت انسان ها به سوی توحید ، براساس مشیت و اراده الهی است .

اللّٰه یجتبیٰ الیه من یشاء

بنابراین که ضمیر «إلیه» به توحید باز گردد و مراد از «من» مطلق انسان ها باشد، مطلب بالا استفاده می شود.

267- هدایت به حق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 119 - 4

4_ هدف از خلقت انسانها ، هدایت کردن ایشان به طریق حق و نزول رحمت بر آنان است .

إلّا من رحم ربک و لذلک خلقهم

مشارالیه «ذلک» رحمتی است که از جمله «رحم ربک» استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 30 - 9,11

9- وحدت و هماهنگی کتاب های آسمانی در هدایت گری به سوی حق

سمعنا کتَبًا... مصدّقًا لما بین یدیه یهدی الی الحقّ و الی طریق مستقیم

واژه «مصدّقًا» هماهنگی و عدم تناقض را می رساند و این هماهنگی، در پیام های اصولی است که همان هدایت به حق و راه مستقیم می باشد.

11- هدایت گری به سوی حق و راه مستقیم ، اصیل ترین ویژگی قرآن و هر کتاب آسمانی

كَتَبَ أَنْزَلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَى مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ وَإِلَى طَرِيقِ مُسْتَقِيمٍ

ابتدا قرآن با کتاب های آسمانی هماهنگ معرفی شده و سپس به عنوان اصیل ترین بُعد هماهنگی آن دو، هدایت گری به سوی حق و راه مستقیم مورد تصریح واقع شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 2 - 6, 5, 3, 1

1 - قرآن ، در دیدگاه گروهی از جن ، راهنمای مؤمنان به راه حق و درستی است .

یهدی إلى الرشد

«رشد» (ضد «غی») به معنای دستیابی به راه حق و درستی است. (مصباح المنیر وقاموس المحيط)

3 - قرآن ، راهنمای انسان ها به راه حق و درستی

یهدی إلى الرشد

ص: 378

5- راهنما بودن قرآن به درستی و حق ، فلسفه و دلیل ایمان آوردن گروهی از جن به این کتاب

یهدی إلى الرشد ف_امنّا به

«فا» در «فآمنّا» عاطفه و برای ربط مسبب به سبب است؛ یعنی، چون قرآن به رشد هدایت می کند، پس ما به این سبب به آن ایمان آوردیم.

6- راهنما بودن قرآن به راه حق و درستی ، مقتضی ایمان به آن است .

یهدی إلى الرشد ف_امنّا به

268- هدایت به حیات واقعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 24 - 6

6_ دعوت خدا و رسولش دارای هویتی واحد برای هدایت انسان ها به حیات واقعی

يأيتها الذين ءامنوا استجبوا لله و للرسول إذا دعاكم لما يحييكم

269- هدایت به سبیل الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 53 - 1

1 - پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) ، هادی و رهنمای انسان ها به راه خداوند است .

وإنك لتهدى إلى صراط مستقیم . صراط الله

«صراط الله» بدل از «صراط مستقیم» در آیه قبل است؛ یعنی، «وإنك لتهدى إلى صراط الله».

270- هدایت به صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 6 - 9 - 5, 2, 1

1 - درخواست هدایت به صراط مستقیم ، مهمترین خواسته انسان عارف به مقام الهی است .

الحمد لله .. إياك نستعين . إهدنا الصراط المستقیم

چنانچه «اهدنا الصراط المستقیم» در ارتباط با «الحمد لله رب العالمین . . .» ملاحظه شود، حاوی این پیام است که انسان پس از شناخت خدا هدفش سلوک در صراط مستقیم خواهد بود؛ یعنی، همان راهی که خداوند منتهی الیه آن است.

2- لزوم دعا به درگاه الهی برای دستیابی به صراط مستقیم

إهدنا الصراط المستقیم

5- درخواست هدایت به «صراط مستقیم» شایسته ترین مورد برای استعانت از خدا

إیاک نستعین. إهدنا الصراط المستقیم

اگر «اهدنا. . .» در ارتباط با «إیاک نستعین» در نظر گرفته شود، بیانگر این معناست که هدایت به صراط مستقیم بالاترین

ص: 379

موردی است که آدمی در نیل شدن به آن، نیازمند یاری خداوند می باشد.

6- انسان بدون یاری شدن از جانب خدا، از راهیابی به صراط مستقیم ناتوان است.

إهدنا الصراط المستقیم

9- هدایت همگان به صراط مستقیم، آرمان انسان موحد است.

إهدنا الصراط المستقیم

به کارگیری «اهدنا» (ما را هدایت کن) به جای «اهدنی» (مرا هدایت کن) حاوی نکته ای است که در برداشت فوق آمده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 7 - 3،8

3- هدایت به صراط مستقیم، از نعمت های بزرگ خداوند است.

صراط الذین انعمت علیهم

اطلاق نعمت و اراده کردن نعمت هدایت، بیانگر این است که گوینده، نعمتهای دیگر را در مقابل نعمت هدایت، نعمت به حساب نمی آورد، و این، حکایت از والایی نعمت هدایت دارد.

8- الگوها و نمونه های عینی راه یافتگان، دارای نقشی مهم در نیل به صراط مستقیم و سلوک در آن است.

إهدنا الصراط المستقیم. صراط الذین انعمت علیهم

از اینکه «صراط مستقیم» به راه انسانهای هدایت یافته تفسیر شده، می توان به این نکته رسید که انسان در نیل به صراط مستقیم نیازمند الگوها و نمونه های عینی راه یافتگان است و باید سالکان این طریق را بیابد و به ایشان اقتدا کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 142 - 12،14،15

12- قبله شدن کعبه، زمینه ساز هدایت انسان ها به صراط مستقیم است.

ما ولیهم عن قبلتهم... یهدی من یشاء إلی صراط مستقیم

جمله «لله المشرق...» بیانگر این است که: کعبه و بیت المقدس هر دو ملک خداست و از این جهت تفاوتی ندارند و جمله «یهدی...» اشاره به این دارد که انتخاب کعبه به عنوان قبله، زمینه ساز هدایت انسانهاست و لذا آن را قبله همگان قرار داد.

14 - خداوند، هدایت کننده انسان ها به صراط مستقیم است .

یهدی من یشاء إلی صراط مستقیم

15 - هدایت انسان ها به صراط مستقیم، هدف از تشریح دین و جعل احکام از سوی خداوند است .

ما ولیهم عن قبلتهم .. یهدی من یشاء إلی صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 39 - 8،9

8 - پذیرش آیات خداوند، زمینه تعلق مشیت وی بر هدایت انسان به راه مستقیم

والذین کذبوا بآیتنا .. یجعله علی صراط مستقیم

9 - عنایت ویژه الهی به برخی هدایت یافتگان یا مستقر ساختن آنان بر راه مستقیم

یجعله علی صراط مستقیم

ص: 380

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 87 - 4، 1

1 _ خداوند برخی از پدران و فرزندان و برادران انبیای گذشته را (ابراهیم، اسحاق، یعقوب(ع) و ..) برگزید و به صراط مستقیم هدایت کرد.

و من ءابائهم و ذریتهم و إخوانهم و اجتینهم و هدینهم إلی صراط مستقیم

4 _ پیامبران، برگزیدگان خداوند و رهیافتگان به صراط مستقیم هستند.

و اجتینهم و هدینهم إلی صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 88 - 5، 4، 3، 1

1 _ دست یافتن به صراط مستقیم، هدایت ویژه خداوند است.

و هدینهم إلی صراط مستقیم. ذلک هدی الله

3 _ راه یافتن به صراط مستقیم منوط به مشیت خداوند است.

ذلک هدی الله یهدی به من یشاء من عباده

4 _ خداوند از میان بندگان خود، رهنوردانی برای طی صراط مستقیم بر می‌گزیند.

ذلک هدی الله یهدی به من یشاء من عباده

5 _ عبودیت به درگاه خداوند، زمینه و شرط رهیابی به صراط مستقیم است.

ذلک هدی الله یهدی به من یشاء من عباده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 89 - 7

7 _ نیکوکاری، صلاح پیشگی و راه یافتن به صراط مستقیم، از ملاکهای گزینش انبیا

کذلک نجزی المحسنین ... کل من الصالحین ... هدینه إلی صراط مستقیم ... ءاتینهم الکتب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 126 - 8

8_ توجه به آیات و سنتهای خداوند و به یاد آوردن پیوسته آنها زمینه دستیابی به صراط مستقیم است.

و هذا صراط ربك مستقيما قد فصلنا الأيت لقوم يذكرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 161 - 1

1_ پیامبر(صلی الله علیه و آله) هدایت یافته به صراط مستقیم

إنني هديني ربي إلى صراط مستقيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 25 - 4

4_ خدا، رهنمون انسان ها به راه راست و معتدل و به دور از افراط و تفریط است.

ص: 381

و يهدى من يشاء إلى صراط مستقيم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

9 - نحل - 16 - 121 - 4,6,8

4- خداوند ، حضرت ابراهيم (ع) را به « صراط مستقيم » هدايت کرد .

هده إلى صراط مستقيم

6- انسان ، نیازمند به هدايت الهی در راهیابی به « صراط مستقيم »

هده إلى صراط مستقيم

8- کسب فضایل معنوی و کوشش خود انسان ، مؤثر در توفيق یافتن او بر بودن در « صراط مستقيم »

إن إبراهيم كان أمّةً قانتًا لله حنيفًا .. هده إلى صراط مستقيم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

10 - اسراء - 17 - 9 - 3

3- قرآن ، هدايتگر مردمان به خلل ناپذيرترين و استوارترين راهها

إن هـذا القرآن يهدى للتي هي أقوم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

10 - مريم - 19 - 36 - 10

10- راه يابی به صراط مستقيم ، هدف اصلی از عبادت خداوند است .

فاعبدوه هـذا صراط مستقيم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

10 - مريم - 19 - 43 - 14,15

14- آگاهی های ویژه حضرت ابراهيم (ع) ، هدايت گر انسان ها به راه راست و به دور از افراط و تفریط

إني قد جاءني من العلم ما لم يأتك فاتبعني أهدك صراطًا سويًا

«سوی» به چیزی گفته می شود که از افراط و تفریط مصون باشد (مفردات راغب). و «صراطاً سوياً»، یعنی راهی که از تعادل کامل برخوردار و از افراط و تفریط به دور باشد.

15- پیامبران ، انسان ها را به راه تام و کامل و به دور از افراط و تفریط هدایت می کنند .

فاتّبعنی أهدک صراطاً سوياً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 67 - 11، 10

10 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، شخصیتی ره یافته به صراط مستقیم

إِنک لعلی هدّی مستقیم

11 - دعوت گمراهان به راه هدایت و صراط مستقیم ، وظیفه الهی تمامی ره یافتگان به آن

و ادع إلی ربّک إنک لعلی هدّی مستقیم

جمله «إنک لعلی هدّی مستقیم» تعلیل برای «و ادع إلی ربّک» است؛ یعنی، چون تو بر طریق هدایت و در صراط مستقیم

ص: 382

هستی، آن گمراهان شرک پیشه را به سوی پروردگارت دعوت کن، تا شاید از ضلالت و گمراهی نجات یابند و به راه تو باز گردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 78 - 6

6 - ابزار حسی و تعقلی انسان، وسیله راه یابی او به شناخت حق و صراط مستقیم

و إنيك لتدعوهم إلى صراط مستقيم... أنشأ لكم السمع والأبصار والأفئدة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 46 - 3,6

3 - خداوند، هدایت گر انسان ها به صراط مستقیم (راه معتدل، میانه و متناسب)

والله يهدي من يشاء إلى صراط مستقيم

«استقامت» (مصدر «مستقیم») به معنای «اعتدال» و «استواء» است. به متوسط بین دو حال از نظر کمی و کیفی، بلندی و کوتاهی، سردی و گرمی و... «اعتدال» گویند و نیز هر شیء متناسب را، معتدل خوانند (لسان العرب).

6 - آیات الهی (قرآن)، بیانگر صراط مستقیم الهی و رهنمون کننده به این راه است.

لقد أنزلنا آيات مبينات والله يهدي من يشاء إلى صراط مستقيم

خداوند متعال، در توصیف آیاتش فرمود: «آیات روشنگر»؛ ولی متعلق روشنگری را (این که چه چیز را روشن می سازد) بیان فرمود؛ ولی ذیل آیه (و الله يهدي.. ..) می تواند قرینه باشد که متعلق آن، صراط مستقیم الهی و هدایت به این راه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 4 - 19

19 - خداوند، هدایت کننده انسان ها به راه درست است.

و هو يهدي السبيل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 118 - 3,2,1

1 - موسی و هارون (علیهما السلام) بر صراط مستقیم در پرتو هدایت خداوند

و هدین_هما الصراط المستقیم

2 - هدایت به صراط مستقیم ، از نعمت های بزرگ خداوند به موسی و هارون (علیهما السلام)

و لقد متنا علی موسی و هارون ... و هدین_هما الصراط المستقیم

3 - پیمودن صراط مستقیم ، نیازمند هدایت الهی است .

و هدین_هما الصراط المستقیم

از این که خداوند به عنوان امتنان بر موسی و هارون (علیهما السلام) مسأله اعطای صراط مستقیم را مطرح فرمود، می توان برداشت بالا را به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 22 - 11

ص: 383

11 - نزاع کنندگان و شاکیان ، از داوود (ع) خواستند که برای حل مشکلات و اختلافات اقتصادی آنها ، راه درست و میانه را به آنان بیاموزد .

و اهدنا إلى سواء الصراط

برداشت یاد شده براساس این دیدگاه است که درخواست هدایت به راه درست، ممکن است به موضوع مورد اختلافشان مربوط باشد که از موضوعات اقتصادی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 52 - 14، 12

12 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، هدایت کننده انسان ها به صراط مستقیم

و إنک لتهدی إلى صراط مستقیم

14 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، نشان دهنده صراط مستقیم به انسان ها و خداوند توفیق دهنده آنان به حرکت در مسیر آن

نهدی به من نشاء من عبادنا و إنک لتهدی إلى صراط مستقیم

تأمل در تفاوت دو هدایت، بیانگر معنای یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 53 - 1، 6، 7

1 - پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) ، هادی و رهنمای انسان ها به راه خداوند است .

و إنک لتهدی إلى صراط مستقیم . صراط الله

«صراط الله» بدل از «صراط مستقیم» در آیه قبل است؛ یعنی، «و إنک لتهدی إلى صراط الله».

6 - تنها خداوند (مالک تمام هستی) ، می تواند راه راست و به دور از انحراف و گمراهی را ترسیم کند .

صراط الله الذی له ما فی السموت و ما فی الأرض

7 - مکاتب غیر الهی ، عاجز و ناتوان در تعیین راه صحیح و درست برای جوامع انسانی

صراط مستقیم . صراط الله الذی

از این که «صراط مستقیم» به صراط خداوند، تعبیر شده است، می توان استفاده کرد که اندیشه شرک و دیگر مکاتب غیر الهی، نمی تواند راه صحیح را به انسان ارائه دهد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 2 - 10،11

10 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در مراحل مختلف زندگی خویش، بهره مند از هدایت های الهی به سوی راستی و درستی

و یهدیک صراطاً مستقیماً

11 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، نیازمند هدایت الهی، برای رهنمون شدن به راه راست و صلاح

و یهدیک صراطاً مستقیماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 20 - 3

3 - هدایت انسان به راه راست و آسان ساختن سلوک آن، مهم تر از آفرینش اندام او است.

ثمّ السبیل

ص: 384

حرف «ثم» برای تراخی است و چنانچه جمله «ثم السبيل يستره»، تفسیر جمله «قدره» و بیان گوشه ای از تقدیرات الهی درباره انسان باشد؛ مراد تراخی رتبی خواهد بود؛ یعنی، آنچه بعد از ثم ذکر شده است، والاتر و ارجمندتر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 28 - 3

3 - قرآن ، هدایت گر مردم به راه راست

لمن شاء منكم أن يستقيم

«استقامه» در مورد انسان به معنای ملازمت او با راه راست است. (مفردات راغب)

271- هدایت به عمل صالح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 43 - 11

11 _ خداوند هدایت کننده مردم به ایمان و انجام اعمال صالح برای رساندن آنان به بهشت و مواهب آن

وقالوا الحمد لله الذي هدانا لهذا

برداشت فوق بر این اساس است که متعلق «هدینا»، به قرینه آیه پیشین، ایمان و عمل صالح و «لام» در «لهذا» بیانگر هدف و غایت هدایت باشد. یعنی: هدانا إلى الإيمان لنكون من أصحاب الجنة.

272- هدایت به نور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 16 - 10

10 _ خداوند ، خارج کننده انسان ها از ظلمت و تاریکی به نور و هدایت

يخرجهم من الظلمت إلى النور

بنابر اینکه ضمیر فاعلی در «يخرجهم» به «الله» برگردانده شود. بر این مبنا «بازنه» به معنای «بعلمه» خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 11 - 12، 11، 5، 4

4 - هدف از نزول قرآن ، بیرون آوردن مردم از ظلمت ها و رهنمونی آنان به نور و روشنایی ها است .

ليخرج الذين ءامنوا و عملوا الصالحات من الظلمات إلى النور

5 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، وظیفه دار هدایت مردم به سوی نور و خارج کردن آنان از ظلمت ها (گمراهی ها) در پرتو تعالیم قرآن کریم

ليخرج الذين ءامنوا و عملوا الصالحات من الظلمات إلى النور

11 - سنت پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، همگام و همتراز قرآن ، در نجات مردم از ظلمت ها و هدایت آنان به سوی نور

ليخرج الذين ءامنوا و عملوا الصالحات من الظلمات إلى النور

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که خارج ساختن مردم از ظلمت کفر و هدایت آنان به نور ایمان، هدفی دائمی

ص: 385

است. از سوی دیگر پیامبر(صلی الله علیه و آله) همچون سایر انسان ها، از دنیا خواهد رفت. بنابراین تنها سنت آن حضرت، می تواند همواره چنین نقشی را ایفا کند.

12 - ایمان و عمل صالح ، نشانه رهایی از ظلمت ها و هدایت به نور است .

و من یؤمن بالله و یعمل صـلحاً یدخله جنـّـت

ذکر پاداش بهشت برای مؤمنان نیکوکار _ پس از طرح مسأله ظلمت کفر و نور ایمان _ می تواند بیانگر برداشت یاد شده باشد.

273- هدایت به نور خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 36 - 3

3 - هدایت و راه یابی به نور ویژه خداوند ، دارای راه ها و مکان های ویژه است .

یهدی الله لنوره من یشاء . . . فی بیوت اذن الله ان ترفع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 37 - 5

5 - مردمان تسبیح گو ، ذاکر ، بر پا دارنده نماز و پرداخت کننده زکات ، از هدایت خاص خداوند به نور خویش برخوردارند .

یهدی الله لنوره من یشاء . . . فی بیوت اذن الله ... یسبح له فیها ... رجال لاتله

274- هدایت پذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 4 - 7

7 - تنها کسانی شایسته حضور در مجالس وعظ و ارشادند ، که خود را در مسیر خودسازی قرار داده یا افرادی توصیه پذیر و نصیحت خواه باشند .

یزگی . او یدگر

275- هدایت پذیری انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3_ همه انسانها دارای زمینه پذیرش هدایت و دریافت آگاهی از جانب خداوند هستند.

قد جاءكم بصائر من ربكم

ص: 386

276- هدایت پذیری انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 13 - 4

4- نفوس انسانی، در هدایت پذیری، متفاوت اند.

کلّ نفس هدیها

اضافه شدن «هُدی» به «ها» بیان کننده این معنا است که هر نفسی، هدایتی مخصوص و متناسب خودش را دارد و این حکایت از تفاوت نفوس می کند.

277- هدایت پذیری اهل خشیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 11 - 1

1 - انذار ها و اخطار های پیامبر (صلی الله علیه و آله)، تنها در افرادی که آماده پذیرش بودند و می خواستند از پیروان قرآن و اهل خشیت باشند، مؤثر بود.

إنّما تنذر من اتّبع الذکر و خشی الرحمن

در آیات گذشته، سخن از گروهی بود که هرگز آمادگی پذیرش ایمان و سخن حق را نداشتند؛ ولی در این آیه شریفه از گروه دیگری یاد می کند که در نقطه مقابل گروه اول قرار دارند که آماده پذیرش کلام حق (قرآن) بوده و از خدای رحمان می ترسند. گفتنی است مقصود از «ذکر» - طبق نظر بیش تر مفسران - قرآن است.

278- هدایت پذیری بندگان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 74 - 2

2 - تنها بندگان مخلص خدا، پذیرای دعوت رسولان الهی و برحذرکننده از اخطار های ایشان بودند.

إلّا عباد الله المخلصین

279- هدایت پذیری پیروان قرآن

1 - انذارها و اخطارهای پیامبر (صلی الله علیه و آله)، تنها در افرادی که آماده پذیرش بودند و می خواستند از پیروان قرآن و اهل خشیت باشند، مؤثر بود.

إِذَا تَذَكَّرْنَا مِنْكُمْ أُولَئِكَ إِذْ ذَكَرْتُمْ لَوْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

در آیات گذشته، سخن از گروهی بود که هرگز آمادگی پذیرش ایمان و سخن حق را نداشتند؛ ولی در این آیه شریفه از گروه دیگری یاد می کند که در نقطه مقابل گروه اول قرار دارند که آماده پذیرش کلام حق (قرآن) بوده و از خدای رحمان می

ترسند. گفتنی است مقصود از «ذکر» _ طبق نظر بیش تر مفسران _ قرآن است.

280- هدایت پذیری جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 2 - 2

2- جن ، موجودی قابل هدایت

إِنَّا سَمِعْنَا قِرَاءَانَ عَجَبًا . يَهْدِي إِلَى الرِّشْدِ

281- هدایت پذیری خدا ترسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 10 - 1

1 - کسانی که عظمت خداوند را احساس کرده و از او هراس دارند ، در پذیرش موعظه های پیامبر (صلی الله علیه و آله) درنگ نمی کنند

سَيَذَّكَّرُ مِنْ يَخْشَى

«خشیت» ترسی است که آمیخته با احساس عظمت باشد(مفردات راغب). «سیدِّکَر» در اصل «سیتدَّکَر» بوده است و حرف «سین» در آن بر نبود تائنی و تأخیر در پذیرش تذکر دلالت دارد.

282- هدایت پذیری علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 28 - 8

8 - تأثیر پذیری بیشتر عالمان راستین و اهل معرفت نسبت به دیگران ، از انذار های پیامبران

إِنَّمَا تَنْذِرُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ .. . إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ

برداشت یاد شده از ارتباط میان آیه 18 با این آیه، استفاده می شود؛ زیرا در آن آیه، اهل خشیت به عنوان پذیرندگان انذارهای پیامبران معرفی گشته اند و در این آیه، اهل معرفت به عنوان اهل خشیت شمرده شده اند.

283- هدایت پذیری مخلصین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 74 - 2

2 - تنها بندگان مخلص خدا، پذیرای دعوت رسولان الهی و برحذرکننده از اخطارهای ایشان بودند.

إلّا عباد الله المخلصين

ص: 388

284- هدایت پذیری موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 27 - 9

9- انسان یکتاپرست و گام نهاده در مسیر حق ، همواره مورد حمایت و برخوردار هدایت های نوین

فائده سیهیدین

285- هدایت پذیری مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 111 - 15

15_ تنها مؤمنان به قرآن ، از هدایت ها و رحمت آفرینی های آن بهره مند می شوند .

ول_کن . . . هدی و رحمه لقوم یؤمنون

دلیل این برداشت نظیر سخنی است که در توضیح برداشت شماره 2 از همین آیه آورده شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 17 - 1

1- هدایت بیش از پیش و روحیه تقوا ، موهبت الهی به مؤمنان هدایت پذیر

و الذین اهدوا زادهم هدی و ءاتیهم تقویهم

286- هدایت پیروان انجیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 157 - 1

1_ اعتراف مشرکان مکه به هدایت یافتگی پیروان تورات و انجیل

لو أنا أنزل علینا الکتب لکننا أهدی منهم

287- هدایت پیروان تورات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 157 - 1

1_ اعتراف مشرکان مکہ به ہدایت یافتگی پیروان تورات و انجیل

لو أنزل علينا الكتب لکننا أهدى منهم

ص: 389

288- هدایت تسبیح گویان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 37 - 5

5- مردمان تسبیح گو، ذاکر، بر پا دارنده نماز و پرداخت کننده زکات، از هدایت خاص خداوند به نور خویش برخوردارند.

یهدی الله لنوره من یشاء... فی بیوت اذن الله... یسبح له فیها... رجال لاتله

289- هدایت تشریحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 1 - 16

16- مشیت خداوند بر هدایت مردم، از طریق راه و روش طبیعی (تشریح) انجام می گیرد.

کتب أنزلنّه إلیک لتخرج الناس من الظلمت إلى النور یاذن ربهم

با اینکه خداوند، برای هدایت مردم و بیرون بردن آنها از ظلمتها، می تواند از قدرت خویش استفاده کند و آنها را از طریق تکوین هدایت نماید؛ اما از کتاب و پیامبر (صلی الله علیه و آله) استفاده می کند که راهی طبیعی و هدایتی تشریحی است.

290- هدایت تشریحی خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 35 - 17

17_ انسان موجودی نیازمند به قانون و هدایت های تشریحی از جانب خداوند

و لاتقربا هذه الشجرة فتکونا من الظلمین

291- هدایت تکوینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 80 - 2

2- تأثیر عوامل طبیعت در سلامتی انسان، به تدبیر و هدایت تکوینی خداوند

و إذا مرضت فهو يشفين

انسان برای درمان بیماری خود، نیازمند مصرف دارو است. بنابراین نسبت داده شدن شفای مریض به خداوند، بیانگر آن است که نقش دارو در درمان انسان، به اراده و تدبیر خدا بستگی دارد.

ص: 390

292- هدایت تلاش گران در راه خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 69 - 1

1 - تلاش کنندگان در راه خدا، قطعاً، مشمول هدایت خاص خداوندند.

و الذین جـهدوا فینا لنهـدیـنهم سبـلنا

293- هدایت حاکمان گمراه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 103 - 7

7 - ابلاغ رسالت های الهی به سردمداران نظام های غیر الهی، وظیفه ای بر عهده مبلغان دین

إلی فرعون و ملأیه

294- هدایت حق پذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 126 - 2

2 - گمراه کردن حقگریزان با ضیق صدر و هدایت حقپویان با شرح صدر، صراط مستقیم پروردگار و سنت استوار اوست.

فمن یرد الله ان یهدیه .. هذا صراط ربک مستقیما

ظاهراً مشارالیه «هذا» مفاد آیه قبل است که به منزله نتیجه ای بر آیات گذشته بود. بنابراین «هذا» اشاره به شرح صدر و ضیق صدر و ... است.

295- هدایت حق ستیزان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 55 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، موظف به ادامه دادن تذکر و هشدار، در عین اصرار نورزیدن بر هدایت حق ستیزان

فتوّل عنهم ... و ذكّر

296- هدایت حق طلبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 77 - 4

4 - تنها مؤمنان و حق جویان ، زمینه دار بهره مندی از هدایتگری ها و رحمت آفرینی های قرآن

ص: 391

وإِنَّهُ لَهْدَىٰ وَرَحْمَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ

قید «للمؤمنين» می رساند که دیگران شایستگی بهره‌وری از قرآن را ندارند.

297- هدایت حق ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 42 - 7، 8

7_ ارشاد مردمی که از پذیرفتن حق صریح و روشن سر باز می زنند، عملی بی نتیجه است.

و منهم من يستمعون إليك أفانت تسمع الصمّ ولو كانوا لا يعقلون

8_ هیچ کس حتی پیامبر (صلی الله علیه و آله)، نمی تواند مردمی را که از پذیرفتن حق صریح و روشن سر باز می زنند، ارشاد کند.

و منهم من يستمعون إليك أفانت تسمع الصمّ ولو كانوا لا يعقلون

298- هدایت خاص

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 150 - 16

16 - فراهم آمدن زمینه دستیابی مسلمانان به هدایت های ویژه، از هدف های تعیین مسجدالحرام به عنوان قبله آنان

فولوا وجوهكم شطره... لعلکم تهتدون

چون مخاطبان آیه مسلمانان هستند و آنان به دلیل ایمانشان به اسلام هدایت یافته اند؛ معلوم می شود مراد از هدایت مطرح شده در «تهتدون»، هدایتی ویژه و کاملتر از هدایت نخست است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 213 - 35، 41، 44

35_ هدایت مؤمنان توسط خداوند، در عرصه اختلافات دینی

فهدى الله الذين امنوا

41_ ایمان زمینه برخورداری از هدایت خاص الهی

چون ایمان، خود، هدایت است؛ بنابراین هدایت نسبت به مؤمنان، هدایتی خاص خواهد بود.

44_ هدایت خاص الهی نسبت به مؤمنان، به هنگام بروز اختلافات دینی

و ما اختلف فيه الا الذين . . . و الله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 16 - 18

18_ صراط مستقيم، راهی والاتر از سبیل السلام و نیازمند هدایتی ویژه

یهدى به الله من اتبع رضونه سبیل السلم . . . و یهدیهم إلى صراط مستقیم

مقدم داشتن هدایت به «سبیل السلام» بر هدایت به «صراط مستقیم»، گویای این است که برای رسیدن به صراط مستقیم

ص: 392

باید از «سبل السلام» گذشت.

299- هدایت خاص خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 7 - 2

2- گروهی از انسان ها برخوردار از هدایت های ویژه الهی و بهره مند از مراحل والای آن هستند .

صرط الذین انعمت علیهم

چنانچه گذشت مراد از «نعمت» نعمت هدایت است، و چون درخواست کنندگان این نعمت خود از هدایت یافتگان هستند، مقصود از آن، هدایتی ویژه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 175 - 1

1 _ خداوند ، مؤمنان متمسک به وی را از رحمت ویژه و فضل و هدایت خاص خویش ، بهره مند خواهد کرد .

فاما الذین ءامنوا بالله و اعتصموا به .. و یهدیهم إلیه صراطاً مستقیماً

هدایت، فضل و رحمت خداوند، شامل همه بندگان می شود. بنابراین ذکر آنها به عنوان پاداش بیانگر رحمت، فضل و هدایت خاص است ; گفتنی است در برداشت فوق ضمیر «به» به «الله» برگردانده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 52 - 10

10 _ سلامت دل و ایمان راسخ ، زمینه پرهیز از ستمگری و عصیان و موجب برخورداری از هدایت خاص الهی

إنّ الله لایهدی القوم الظلمین. فتری الذین فی قلوبهم مرض یسرعون فیهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 108 - 14، 11، 10

10 _ خیانت در شهادت و سوگند دروغ ، فسق و مایه محرومیت از هدایت خاص الهی است .

فان عشر على انهما استحقا . . . و الله لايهدى القوم الفسقين

11 _ رعایت نکردن تقوا و بی اعتنائی به دستورات خداوند ، فسق و مایه محرومیت از هدایت خاص الهی است .

و اسمعوا و الله لايهدى القوم الفسقين

14 _ انسان های گمراه و محروم از هدایت های ویژه الهی ، خود موجب از میان بردن شایستگی خویش برای دستیابی به هدایت الهی .

و الله لايهدى القوم الفسقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 75 - 7

7 _ انبیا از هدایت ویژه خداوند برخوردارند.

ص: 393

و كذلك نرى إبراهيم ملكوت... و ليكون من الموقنين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

5 - انعام - 6 - 84 - 12، 2

2_ ابراهيم، اسحاق(ع) و يعقوب(ع) داراي مقامى رفيع و بهره مند از هدايتى ويژه به توحيد و برهانهاى آن، از جانب خداوند.

و وهبنا له إسحق و يعقوب كلاً هدينا

بهره مندى از هدايت ويژه الهى حاكى از مرتبه والاي آن پيامبران است.

12_ هدايت ويژه، پاداش خداوند به نيكوكاران است.

كلاً هدينا... و من ذريته... و كذلك نجزي المحسنين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

5 - انعام - 6 - 85 - 4، 6

4_ زكريا، يحيى، عيسى و الياست(ع) از هدايت خاص خداوند بهره مند بودند.

و كلاً هدينا... و من ذريته... و زكريا و يحيى و عيسى و الياست

6_ هدايت ويژه، پاداش خداوند به صالحان است.

كلاً هدينا... كل من الصالحين

در آيه پيشين سخن از هدايت ويژه براى پيامبران بود و اين آيه آنان را از زمره صالحان مى شمارد. بنا بر اين وصف مذکور بايد در حصول هدايت ويژه داراي نقش باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

5 - انعام - 6 - 86 - 2

2_ اسماعيل، اليسع، يونس و لوط(ع)، از زمره صالحان و برخوردار از هدايت ويژه خداوند بودند.

كلاً هدينا... و من ذريته... كل من الصالحين... و إسماعيل و اليسع و يونس و لوطا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

1_ دست یافتن به صراط مستقیم، هدایت ویژه خداوند است.

و هدیٰ نهم إلی صراط مستقیم. ذلک هدی الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 23 - 5, 6, 4

4_ دارندگان خیر و استعداد کمال، برخوردار از هدایت های ویژه خداوند و توفیق پذیرش معارف دین

و لو علم الله فیهم خیرا لأسمعهم

چون خداوند معارف دین را برای تمامی انسانها بیان کرده و به گوش همگان رسانده، معلوم می شود مراد از «اسماع» در این آیه هدایتها و توفیقات ویژه خداوند است که تنها شامل دارندگان استعداد های خاص می شود.

5_ فاقدان خیر و استعداد کمال، ناشایست برای شمول هدایت های ویژه خداوند و توفیق یافتن به پذیرش معارف دین

و لو علم الله فیهم خیرا لأسمعهم

ص: 394

6_ فقدان خیر و استعداد کمال ، اگر چه مشمول هدایت های ویژه خداوند شوند ، از آن رویگردان و گریزانند .

و لو أسمعهم لتولوا و هم معرضون

ضمیر مفعولی در «أسمعهم» همان کسانی هستند که با جمله «و لو علم . . .» توصیف شدند. بنابراین جمله «و لو أسمعهم ...» چنین معنا می شود: «و لو اسمع الذین لیس فیهم خیرا ...» یعنی اگر خداوند هدایت ویژه اش را شامل حال کسانی کند که در آنها خیری نیست ...

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 76 - 3,8

3- ارزشمندی و مخصوص بودن هدایت اعطایی از جانب خداوند به مؤمنان و باورداران آیات الهی .

و یزید الله الذین اهدوا هدی

نکره بودن «هدی» بر ویژگی آن دلالت دارد؛ یعنی، هدایتی که قابل تعریف نیست این آیه به دنبال آیه پیش، پاسخی به گفته کافران است که هنگام شنیدن آیات الهی به مؤمنان، می گفتند: «أیّ الفریقین خیر . . .». بنابراین «الذین اهدوا» همان «الذین آمنوا» هستند که در آیه پیش از آنان یاد شده بود.

8- روی آوردن به انجام عمل صالح ، نشانگر برخورداری از هدایت های ویژه الهی است .

و یزید الله الذین اهدوا هدی والبقی ت الص ل ح ت

300- هدایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 6 - 4

4- انسان همواره نیازمند هدایت های الهی است .

إهدنا الصراط المستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 26 - 10,13,15

10 - خداوند با مثال های قرآن ، بسیاری را گمراه و بسیاری را هدایت می کند .

یضل به کثیراً و یهدی به کثیراً

ضمیر در «یضل و یهدی» به «الله» و در «به» به «مثلاً» بر می گردد.

13 - اراده خداوند بر هدایت انسان ها و یا گمراه کردنشان ، مشروط به زمینه هایی است که آدمی خود فراهم کننده آنهاست .

یضل به کثیراً و یهدی به کثیراً و ما یضل به إلا الفسقین

جمله «و ما یضلّ . . .» خداوند تنها فاسقان را به وسیله متهایی از قرآن گمراه می سازد» بیانگر این حقیقت است که گمراه سازی خداوند گزاف نبوده، بلکه ریشه در عملکرد اختیاری خود انسان دارد. در حقیقت این گمراهی پیامد فسق آدمی و کیفر تبهکاری خود اوست.

15 - هدایت انسان ها و نیز گمراهی آنها به دست خدا و در اختیار اوست .

یضل به کثیراً و یهدی به کثیراً

ص: 395

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 38 - 4,5

4 - خداوند ، به هنگام خروج آدم (ع) و حوا از بهشت ، آنان و نسلشان را به بهره مند ساختن از هدایت ها و رهنمودهایی از جانب خودش ، بشارت داد .

فَإِذَا يَأْتِيَنكُم مِّنِي هُدًى

«إِذَا» مرکب از «إِنْ» شرطیه و «مَا»ی زایده است. شرطیه بودن جمله از یکسو و تأکید آن با «مَا»ی زایده و نون تأکید در «يَأْتِيَن» از سوی دیگر، اقتضا می کند که جمله چنین معنا شود: اگر هدایتی از جانب من آمد که البته خواهد آمد

5 - انسان برای نیل به سعادت ، نیازمند هدایت ها و رهنمود های الهی است .

فَإِذَا يَأْتِيَنكُم مِّنِي هُدًى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 120 - 9

9 - اسلام و قرآن ، برنامه هدایتی خداوند برای انسانهاست .

إِن هُدَى اللّهُ هُوَ الْهُدَى

مصدق مورد نظر برای «هدی اللّهُ» چنانچه مفسران گفته اند، قرآن و اسلام است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 142 - 14

14 - خداوند ، هدایت کننده انسان ها به صراط مستقیم است .

يَهْدِي مِّن يَشَاء إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 143 - 13

13 - خداوند هدایت کننده انسانهاست .

إلا على الذين هدى الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 185 - 28،29

28 - خداوند هدایت کننده مسلمانان است .

و لتكبروا الله على ما هديكم

«ما» در «ما هداكم» مصدریه است؛ یعنی: علی هدایته ایاکم.

29 - روزه و احکام آن از جمله هدایت های الهی است .

و لتكبروا الله على ما هديكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 198 - 14،15

ص: 396

14_ خداوند ، هادی و معلّم انسانها

كما هديكم

15_ انسان ، بدون هدایت الهی در گمراهی است .

و ان كنتم من قبله لمن الضالين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 213 -

35,36,37,39,41,43,44

35_ هدایت مؤمنان توسط خداوند ، در عرصه اختلافات دینی

فهدى الله الذين امنوا

36_ هدایت مؤمنان به درک صحیح دین و شناخت حق ، از سوی خداوند

فهدى الله الذين امنوا لما اختلفوا فيه من الحق

«من الحق»، بیان «ما» در «لما اختلفوا» است ؛ یعنی خداوند، مؤمنان را به «حق» _ که مورد اختلاف واقع شده بود _ هدایت کرد.

37_ خداوند ، سرچشمه هدایت

فهدى الله الذين امنوا .. و الله يهدى من يشاء

39_ انسان ، همواره نیازمند به هدایت الهی است .

و الله يهدى من يشاء

هدایت مؤمنان از سوی خداوند _ با وجود اینکه آنان هدایت یافته اند _ حاکی از نیاز دائمی انسان به هدایت الهی است.

41_ ایمان زمینه برخورداری از هدایت خاص الهی

فهدى الله الذين امنوا

چون ایمان، خود، هدایت است ؛ بنابراین هدایت نسبت به مؤمنان، هدایتی خاص خواهد بود.

43_ خداوند هر که را بخواهد ، به صراط مستقیم هدایت می کند .

و الله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

44_ هدایت خاص الهی نسبت به مؤمنان ، به هنگام بروز اختلافات دینی

و ما اختلف فيه الا الذين . . . و الله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 216 - 19

19_ انسان بدون هدایت الهی ، در تشخیص مصالح و مفاسد خویش دچار اشتباه می شود .

کتب علیکم القتال و هو کره لکم . . . و انتم لا تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 257 - 3,4

3_ خداوند ، هدایتگر اهل ایمان ، از تاریکی ها به سوی نور

الله ولیّ الذین امنوا یخرجهم من الظلمات الى النور

4_ هدایت مؤمنان از تاریکی ها به نور ، پرتویی از ولایت الهی بر آنان

الله ولیّ الذین امنوا یخرجهم من الظلمات الى النور

ص: 397

جمله «یخرجهم ..» پس از طرح ولایت الهی نسبت به مؤمنان، به منزله بیان و یا ارائه نمونه ای است از ولایت خداوندی.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 258 - 24، 28

24_ ظالمان ، محروم از هدایت الهی

و الله لا یهدی القوم الظالمین

28_ پذیرش دلایل روشن و هدایت یافتن آدمی ، منوط به تعلق اراده خداوندی است .

فبهت الذی کفر و الله لا یهدی القوم الظالمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 259 - 1، 8، 24

1_ خداوند ، هدایت کننده مؤمنان ، از ظلمت شبهات معاد به نور علم و یقین

الله ولی الذین امنوا یخرجهم من الظلمات الی النور . .. او کالذی مرّ ... فلم

داستان مورد بحث در آیه، مثال و ارائه نمونه ای برای ولایت الهی و نتیجه آن است ؛ یعنی هدایت مؤمنان به نور پس از خارج ساختن آنان از ظلمت و تاریکی.

8_ ارائه نمونه های عینی از جانب خداوند ، از راه های اثبات حق و هدایت الهی

اتی یحیی . . . فاماته الله مائه عام ثم بعثه

24_ رشد علم و آگاهی انبیا ، در پرتو تعلیم و هدایت الهی

فلما تبین له قال اعلم ان الله علی کل شیء قدیر

البته این برداشت مبتنی است بر اینکه مراد از «کالذی مرّ ..» پیامبر باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 260 - 1، 21

1_ خداوند با نشان دادن کیفیت احیای مردگان ، ابراهیم (ع) را به نور ، هدایت کرد .

اللّٰهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ . . . وَاذَقَالَ اِبْرٰهِيْمَ رَبِّ

داستان ابراهیم (ع) در آیه شریفه، مثال و ارائه نمونه ای دیگر است برای ولایت الهی و ثمره آن. یعنی این داستان، نمونه ای برای هدایت مؤمنان پذیرای ولایت به نور و خارج ساختن آنان از ظلمات و تاریکی است.

21_ ارائه نمونه های عینی از جانب خداوند ، از راه های اثبات حقّ و هدایت الهی

فخذ اربعه من الطير . . . یأتینک سعياً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 264 - 12

12_ کافران ، بی بهره از هدایت الهی

واللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِيْنَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 272 - 5

ص: 398

5_ خداوند هر کس را که بخواهد ، هدایت می کند .

و لکنَّ الله یهدی من یشاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 8 - 15، 6، 7، 8، 3، 5

3_ خطر انحراف پس از هدایت ، برای همگان (حتی راسخین در علم)

و الرّاسخون فی العلم یقولون .. ربّنا لا تزغ قلوبنا بعد اذ هدیتنا

5_ ایمان به تمامی قرآن (محکّمات و متشابهات) ، هدایتی از جانب خداوند است .

و الرّاسخون فی العلم یقولون امّنا به کل من عند ربّنا .. ربّنا لا تزغ قلوبنا بع

جمله «هدیتنا» پس از «امّنا به کل من عند ربّنا»، می تواند تفسیری برای ایمانشان به تمامی قرآن باشد.

6_ رسوخ در علم ، زمینه دریافت هدایت از جانب خداوند است .

و الرّاسخون فی العلم یقولون .. ربّنا لا تزغ قلوبنا بعد اذ هدیتنا

7_ نگرانی مستمر عالمان ژرفنگر ، نسبت به منحرف شدنشان از هدایت الهی

و الرّاسخون فی العلم یقولون .. ربّنا لا تزغ قلوبنا بعد اذ هدیتنا

8_ عالمان ژرفنگر ، به ربوبیت الهی و افاضه هدایت و رحمت از ناحیه او ، اذعان دارند .

و الرّاسخون فی العلم یقولون .. ربّنا لا تزغ قلوبنا ... من لدنک رحمه

15_ دوام هدایت ، رحمت خاص خداوند است . *

ربّنا لا تزغ قلوبنا بعد اذ هدیتنا و هب لنا من لدنک رحمه

بنابراینکه جمله «و هب لنا ..» ، تفسیر جمله «لا تزغ قلوبنا بعد اذ هدیتنا» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 9 - 3، 2

2_ محرومیت از رحمت و هدایت خداوند ، موجب گرفتاری در آخرت

رَبَّنَا لَا تَرِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا رَحْمَةً... رَبَّنَا أَنْتَ جَامِعُ النَّاسِ

جمله «رَبَّنَا أَنْتَ جَامِعُ النَّاسِ» که اقرار به قیامت است، به منزله علت درخواستی است که در آیه قبل بیان شده.

3_ اعتقاد به قیامت، زمینه احساس نیاز انسان به رحمت و هدایت الهی

رَبَّنَا لَا تَرِغْ قُلُوبَنَا... رَبَّنَا أَنْتَ جَامِعُ النَّاسِ

بنابراینکه «رَبَّنَا أَنْتَ جَامِعُ النَّاسِ»، بیانگر علت طلب رحمت و استمرار هدایت خداوند باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 15 - 1

1_ خداوند، راهنمای انسان به امکاناتی برتر از دارایی های دنیوی

ذَلِكُمْ مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا... قُلْ أُوْتِيتُكُمْ بِخَيْرٍ مِنْ ذَلِكَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 73 - 8

8_ پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مأمور ابلاغ اینکه: هدایت واقعی، تنها هدایت خداوند است.

ص: 399

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 86 - 8,9

8 _ هدایت انسان به دست خداست .

كيف يهدى الله ... و الله لا يهدى القوم الظالمين

9 _ برخورداری از هدایت خداوند و محرومیت از آن ، نتیجه عمل خود انسان

كيف يهدى الله قوماً كفروا بعد ايمانهم و شهدوا ان الرسول حق ... و الله لا يهدى

عدم هدایت از جانب خدا (كيف يهدى الله)، پس از تحقق کفر و ارتداد و ظلم انسان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 89 - 2

2 _ توبه ، اصلاح و جبران گذشته ، راه دستیابی مجدد به هدایت خداوند

كيف يهدى الله ... الا الذين تابوا من بعد ذلك و اصلاحوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 90 - 2

2 _ ارتداد و اصرار بر کفر ، موجب محرومیت از هدایت خداوند

انّ الذين كفروا ... لن تقبل توبتهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 68 - 6

6 _ خداوند ، هادی انسان ها به صراط مستقیم

و لهدينا هم صراطاً مستقيماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 143 - 10,12

10_ پذیرش دوستی و سرپرستی کفار، خیانت در جنگ، خدعه با خدا، سستی در عبادت، ریاکاری و کم به یاد خدا بودن، موجب گمراهی و محرومیت دائمی از هدایت الهی است.

و من یضلل الله فلن تجد له سبیلاً

از مصادیق مورد نظر برای (من یضلل)، کسانی هستند که در آیات قبل (از 138 تا 143) خصلتهای آنان بر شمرده شد.

12_ نشاط در عبادت، اخلاص، ذکر فراوان خدا و استواری در ایمان، پرتویی از هدایت الهی است.

و إذا قاموا إلى الصلوة .. و من یضلل الله فلن تجد له سبیلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 168 - 9، 10

9_ آموزش و هدایت انسان به دست خداوند است.

لم یکن الله لیغفر لهم ولا لیهدیهم طریقاً

ص: 400

10_ آموزش گناهان آدمی ، زمینه ساز بهره مندی وی از هدایت های الهی

لم یکن الله لیغفر لهم ولا یهدیهم طریقاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 175 - 6،13

6_ خداوند ، مؤمنان متمسک به او را ، به راه مستقیم هدایت می کند .

فاما الذین ءامنوا بالله و اعتصموا به . . . و یهدیهم إلیه صراطاً مستقیماً

13_ کافران به خدا ، قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) محروم از رحمت و فضل و هدایت خاص خداوند

فاما الذین ءامنوا بالله و اعتصموا به . . . صراطاً مستقیماً

معادل «اما»ی تفصیلیه حذف شده و جمله موجود «فاما الذین ءامنوا . . .» بیانگر آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 16 - 2،7،10،16

2_ خداوند ، هدایتگر انسان ها به راه های سلامت ، امنیت و صلح ، به وسیله پیامبر (صلی الله علیه و آله) و قرآن

یهدی به الله من اتبع رضونه سبل السلم

مقصود از ضمیر «به»، پیامبر (صلی الله علیه و آله) نیز می تواند باشد. زیرا پیامبر (نور) و قرآن (کتاب مبین) پیگیر هدفی واحد هستند و به منزله یک چیز به شمار می آیند.

7_ صلح و امنیت ، در سایه هدایت های انبیای الهی

یهدی به الله من اتبع رضونه سبل السلم

10_ خداوند ، خارج کننده انسان ها از ظلمت و تاریکی به نور و هدایت

یخرجهم من الظلمت إلی النور

بنابر اینکه ضمیر فاعلی در «یخرجهم» به «الله» برگردانده شود. بر این مبنا «بازنه» به معنای «بعلمه» خواهد بود.

16_ خداوند ، هدایتگر انسان ها به راه مستقیم

و یهدیهم إلى صراط مستقیم

بنابر اینکه فاعل «یهدیهم» خدا باشد. نیاوردن قید «باذنه»، مؤید این احتمال است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 41 - 39

39_ پاکى دل ها و جان ها ، زمينه پذيرش هدايت الهى

و من یرد الله فتنته .. أولئك الذين لم یرد الله ان يطهر قلوبهم

چنانچه «فتنه» به معنای ضلالت باشد، مفهوم جمله «من یرد الله فتنته» باضمیمه جمله «أولئك ..» این خواهد بود که خداوند تنها پاکدلان را هدايت می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 49 - 16

16_ توجه به حاکمیت اراده خداوند بر هدايت و ضلالت مردمان ، از میان برنده هر گونه حزن و اندوه بر گمراهی آنان

فان تولوا فاعلم انما یرید الله ان یصیبهم ببعض ذنوبهم

ص: 401

از اهداف آگاه ساختن پیامبر (صلی الله علیه و آله) (فاعلم ..) به اینکه حتی گمراه ساختن مردمان نیز برخاسته از اراده الهی است، بازداری وی از تأسف و اندوه بر گمراهی آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 51 - 18،19

18 _ هدایت انسان ها ، تنها در اختیار خداوند است .

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ

19 _ جوامع انسانی ، نیازمند به هدایت الهی

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ

محرومیت از هدایت الهی زمانی می تواند برای ستمگران تهدید بشمار آید که تمامی مردمان به آن نیازمند باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 52 - 7

7 _ محرومیت از هدایت الهی ، موجب شتاب در انحراف و گرایش به سوی باطل

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ. فترى الذين فى قلوبهم مرض يسرعون فيهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 67 - 12،18

12 _ خداوند ، تضمین کننده حفاظت پیامبر (صلی الله علیه و آله) از خطر احتمالی ابلاغ پیام ویژه الهی (ولایت علی (ع))

بلغ ما أنزل .. و الله يعصمك من الناس

18 _ هدایت انسان ها ، تنها در اختیار خداوند است .

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الكَافِرِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 108 - 13

13_ تقوایشگی و تسلیم فرمان های الهی بودن ، موجب بهره مندی از هدایت الهی

و اتقوا الله و اسمعوا و الله لایهدی القوم الفسقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 9 - 13

13_ محرومیت از هدایت الهی، نتیجه حق پوشی و مغالطه کاری خود انسان

و للبسنا علیهم ما یلبسون

تلبیس خداوند (للبسنا)، از نظر رتبه، پس از تلبیس خود آدمی (ما یلبسون) قرار دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 19 - 25

25_ احتجاجهای متعدد پیامبر (صلی الله علیه و آله) با مشرکان تحت هدایت خداوند

ص: 402

قل أي شيء أكبر شهده قل الله .. قل لا أشهد قل ... وإنتى برىء مما تشركون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 35 - 8,9

8_ مشیت خداوند بر هدایت جبری مردم قرار نگرفته است.

و لو شاء الله لجمعهم على الهدى

حرف «لو» برای امتناع است؛ یعنی خدا این چنین هدایتی را نمی خواهد، در صورتی که مسلماً هدایت اختیاری و تشریحی را خداوند خواهان است، پس ناچار باید این هدایت، هدایت جبری باشد.

9_ خداوند قادر به هدایت همه مردم به اسلام و ایمان است.

و لو شاء الله لجمعهم على الهدى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 71 - 12,20,21

12_ توحید، عقیده ای متکامل که موحدان با هدایت خداوند به آن راه می یابند.

أندعوا من دون الله .. و نرد على أعقابنا بعد إذ هدینا الله

20_ هدایت راستین، فقط هدایت خداوندی است.

قل إن هدی الله هو الهدی

21_ توحید و یکتاپرستی هدایتی الهی است.

قل إن هدی الله هو الهدی

چون جمله «إن هدی الله» در برابر جمله «له اصحاب یدعونه» عنوان گردیده و محور بحث آیه توحید است، چنین می نماید که مراد از هدایت در جمله «إن هدی الله» توحید و یکتاپرستی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 77 - 10

10 _ انسان بدون هدایت پروردگار در گمراهی خواهد ماند.

لئن لم يهدني ربي لأكونن من القوم الضالين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 80 - 4,5,8

4 _ ابراهیم(ع)، ره یافته به توحید و یگانه پرستی در پرتو هدایت خداوند بود.

أتحجوني في الله وقد هدين

5 _ استدلالهای ابراهیم(ع) بر ابطال شرک و پرستش بتها و اجرام آسمانی به هدایت خداوند بود.

أتخذ أصناما .. قال لأحب الأفلين ... وقد هدين

8 _ آدمی با هدایت خداوند، رهنورد توحید می گردد.

قال أتحجوني في الله وقد هدين

احتجاج قوم ابراهیم با او در مورد شرک و توحید بوده است. به همین جهت مصداق مورد نظر برای «هدان»، هدایت به توحید است و طبعاً اختصاصی به ابراهیم(ع) ندارد.

ص: 403

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 84 - 6,7

6_ داوود، سلیمان، ایوب، یوسف(ع)، موسی و هارون(ع)، فرزندان از نسل ابراهیم و هدایت یافته از جانب خداوند هستند.

و من ذریته داود و سلیمان و ایوب و یوسف و موسی و هرون

سیاق آیات پیشین، که درباره حضرت ابراهیم(ع) بود، این احتمال را پدید می آورد که ضمیر در «ذریته» به «ابراهیم» برگردد. در این صورت برخی اسامی که در آیات بعد آمده است (همچون الیاس و لوط) از باب تغلیب در شمار ذریه آن حضرت ذکر شده اند.

7_ داوود، سلیمان، ایوب، یوسف، موسی و هارون، فرزندان از نسل نوح(ع) و هدایت یافته از جانب خداوند بودند.

نوحا . . و من ذریته داود و سلیمان و ایوب و یوسف و موسی و هرون

با توجه به دو نکته می توان گفت «نوحا» مرجع ضمیر در «ذریته» است: «نوحا» نزدیکترین کلمه ای است که می تواند مرجع ضمیر باشد. در میان کسانی که به عنوان ذریه از آنان یاد شده، افرادی هستند که از ذریه ابراهیم(ع) نیستند، مانند حضرت لوط(ع) و الیاس(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 87 - 1,5

1_ خداوند برخی از پدران و فرزندان و برادران انبیای گذشته را (ابراهیم، اسحاق، یعقوب(ع) و . .) برگزید و به صراط مستقیم هدایت کرد.

و من ءابائهم و ذریتهم و إخوانهم و اجتبینهم و هدینهم إلی صراط مستقیم

5_ گزینش و هدایت انبیا از جانب خداوند است.

و اجتبینهم و هدینهم إلی صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 90 - 1,6,12

1_ انبیا هدایت یافتگان از سوی خداوند هستند.

أولئک الذین هدی الله

6_ پیروی از کسانی شایسته است که خداوند آنان را هدایت کرده باشد.

أولئك الذين هدى الله فبهداهم اقتده

توصیف انبیای سلف با جمله «هدی الله» تمهیدی برای فرمان به اقتداست. لذا خداوند معیاری را برای تبعیت تبیین کرده و آن معیار هدایت شدن از جانب اوست.

12_ اجر و مزد طلب نکردن از مردم در قبال انجام رسالت و تبلیغ دین، از هدایتهای خداوند به انبیای گذشته است.

فبهدیههم اقتده قل لأستلکم علیه اجرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 111 - 9

9_ هدایت الهی و حلول ایمان در دلها قانونمند و تحت مشیت الهی است.

ما کانوا لیؤمنوا إلا أن یشاء الله

ص: 404

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 117 - 2،4

2_ شناخت عمیق و گسترده راه هدایت و ضلالت و راهیان آن با راهنمایی خداوند میسر است.

إن ربك هو أعلم من يضل

4_ علم برتر خداوند دلیل لزوم پذیرش رهنمودهای او در مورد گمراهی و هدایت است.

وإن تطع . . . إن ربك هو أعلم من يضل

جمله «إن ربك هو أعلم» تعلیل برای مضمون آیه قبل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 125 - 3

3_ تسلیم بودن انسان در برابر حق و داشتن روحیه حق پذیری، نشانه برخورداری از هدایت و توفیق الهی است.

فمن یرد الله أن یهدیه یشرح صدره للإسلام

اسلام در این آیه می تواند به معنی لغوی آن که تسلیم است، باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 149 - 4

4_ سنت خداوند، هدایت آزادانه و از روی اختیار انسانها با دلایل محکم و رساست.

قل فله الحجة البلغة فلو شاء لهدیکم أجمعین

مفهوم جمله امتناعیه «لو شاء . . .» آن است که خداوند هدایت آزادانه آدمیان را خواسته است، نه جبر آنان بر هدایت. چگونگی این هدایت در جمله «فله . . .» بیان گردیده است. یعنی اینکه خداوند چنین خواسته که با حجت‌های بالغه آدمیان را هدایت کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 157 - 4

4_ نازل نشدن قرآن موجب اعتراض گمراهان و مشرکان در قیامت به سبب نداشتن کتاب آسمانی و دور ماندن از هدایت‌های الهی

أو تقولوا لو أنزل علينا الكتب لكننا أهدي منهم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

5 - انعام - 6 - 161 - 2،5

2_ خداوند، راهنمای پیامبر(صلی الله علیه و آله)

هدینی ربی الی صراط مستقیم

5_ پیامبر(صلی الله علیه و آله) در اعلام اعتقادش به اسلام باید خداوند را به عنوان راهنمای خویش معرفی کند.

قل إننی هدینی ربی

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

ص: 405

2_ هدایتیابی هدایت یافتگان و گمراهی گمراه پیشگان، به دست خدا و در اختیار اوست.

فريقا هدى و فريقا حق عليهم الضلله

کلمه «فريقا» در «فريقا حق . . .» مفعول به برای عاملی محذوف است، و جمله «حق عليهم الضلاله» دلالت می کند بر این که آن عامل محذوف فعل «أضل» می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 43 - 10، 11، 12

10_ رهیابی به بهشت جاودان، جز در پرتو هدایت الهی میسر نیست .

و ما كنا لنهتدى لولا أن هدینا الله

11_ خداوند هدایت کننده مردم به ایمان و انجام اعمال صالح برای رساندن آنان به بهشت و مواهب آن

وقالوا الحمد لله الذى هدینا لهذا

برداشت فوق بر این اساس است که متعلق «هدینا»، به قرینه آیه پیشین، ایمان و عمل صالح و «لام» در «لهذا» بیانگر هدف و غایت هدایت باشد. یعنی: هدانا إلى الايمان لنكون من أصحاب الجنة.

12_ رهیابی به ایمان و عمل صالح، جز در پرتو هدایت و توفیق الهی میسر نیست .

و ما كنا لنهتدى لولا أن هدینا الله

متعلق «لنهتدى» و «هدینا»، به قرینه آیه قبل، می تواند ایمان به آیات الهی و انجام اعمال صالح باشد. یعنی: ما كنا لنهتدى إلى الايمان و الاعمال الصالحة لولا أن هدانا الله إلى ذلك.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 52 - 10

10_ قرآن، جلوه ای از علم و هدایت و رحمت بیکران خداوند

فصلنه على علم هدى و رحمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 _ خداوند بر اساس مشیت خویش گروهی را گمراه و گروهی را هدایت می کند .

تضل بها من تشاء و تهدى من تشاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 _ هدایت مردم و گمراه گشتن آنان در اختیار خداوند و به دست اوست .

من يهد الله فهو المهتدي و من يضلل

2 _ هدایت یافته واقعی کسی است که خدا او را هدایت کند .

من يهد الله فهو المهتدي

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- تعلق مشیت خدا به هدایت کسی ، بسته به وجود زمینه و شرایط مناسب است .

و لو شئنا لأتینا کلّ نفس هدیها و لکن

به قرینه آیه پیش _ که در آن از وضعیت مجرمان و درخواستشان مبنی بر بازگشت به دنیا جهت جبران گذشته، سخن گفته شده است _ و نیز استدراکی که در همین آیه آمده است، عدم تعلق مشیت خداوند بر هدایت همه انسان ها، احتمال دارد به خاطر عدم وجود زمینه کافی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- تعلق نگرفتن هدایت خدا به گروهی از انسان ها ، ناشی از روحیه حق ناپذیر آنها است .

و لو شئنا لأتینا کلّ نفس هدیها .. إنّما یؤمن بأیّتنا الذین إذا ذکروا بها خرّو

احتمال دارد که این آیه درصدد تبیین آیه «و لو شئنا ..» باشد؛ یعنی، فلسفه عدم شمول هدایت خداوند به همه انسان ها در این جا بیان شده است.

301- هدایت خداترسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- افراد خداترس و نگران از ناکامی در تزکیه و درست کاری ، سزاوار ارج نهادن و دریغ نداشتن راهنمایی و ارشاد از آنان

جاءک .. و هو یخشی

302- هدایت خطاکاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- در مقابله با بدی ، تنها عفو و گذشت کارساز نیست ؛ بلکه باید درصدد هدایت خطاکار برآمد . *

فمن عفا و أصلح

برداشت یاد شده بدان احتمال است که «أصلح» توضیح و نتیجه «عفی» نباشد بلکه حامل پیام مستقل باشد.

303- هدایت خویشاوندان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 42 - 13

13- خویشاوندی و پیوند های اجتماعی ، نباید مانعی برای تبلیغ و مخالفت با الحاد گردد .

إذ قال لأبيه يـأبت لِمَ تعبد ما لا يسمع

ص: 407

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 86 - 3

3 - مردان الهی ، دارای احساس مسؤولیت بیشتر برای هدایت بستگان خویش

و اغفر لأبی إته کان من الضالین

304- هدایت خویشاوندان انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 87 - 1

1 _ خداوند برخی از پدران و فرزندان و برادران انبیای گذشته را (ابراهیم، اسحاق، یعقوب(ع) و ..) برگزید و به صراط مستقیم هدایت کرد.

و من ءابائهم و ذریتهم و إخوانهم و اجتینهم و هدینهم إلی صراط مستقیم

305- هدایت داود(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 84 - 6,7

6 _ داوود، سلیمان، ایوب، یوسف(ع)، موسی و هارون(ع)، فرزندان از نسل ابراهیم و هدایت یافته از جانب خداوند هستند.

و من ذریته داود و سلیمان و ایوب و یوسف و موسی و هرون

سیاق آیات پیشین، که درباره حضرت ابراهیم(ع) بود، این احتمال را پدید می آورد که ضمیر در «ذریته» به «ابراهیم» برگردد. در این صورت برخی اسامی که در آیات بعد آمده است (همچون الیاس و لوط) از باب تغلیب در شمار ذریه آن حضرت ذکر شده اند.

7 _ داوود، سلیمان، ایوب، یوسف، موسی و هارون، فرزندان از نسل نوح(ع) و هدایت یافته از جانب خداوند بودند.

نوحا . . . و من ذریته داود و سلیمان و ایوب و یوسف و موسی و هرون

با توجه به دو نکته می توان گفت «نوحا» مرجع ضمیر در «ذریته» است: «نوحا» نزدیکترین کلمه ای است که می تواند مرجع ضمیر باشد.

در میان کسانی که به عنوان ذریه از آنان یاد شده، افرادی هستند که از ذریه ابراهیم(ع) نیستند، مانند حضرت لوط(ع) و الیاس(ع)

306- هدایت در حضور محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 6 - 4

4 - حضور پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مانع اظهار نظر مسلمانان و پرداختن آنان به ارشاد دیگران نبود .

أما من استغنى . فأنت له تصدّي

ص: 408

برداشت بالا، با توجه به شأن نزول و سیاق آیات استفاده شده است.

307- هدایت دشمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 10 - 9

9 - مؤمنان، می توانند با دو شیوه در برابر مخالفان بدگو موضع گیری کنند: حفظ ارتباط و تحمل پیامد های سخت آن؛ دوری کردن از آنان همراه با اقدام برای هدایت آنان.

و اصبر علی ما یقولون و اهجرهم هجرًا جمیلًا

توصیه به «صبر» اشاره به حفظ ارتباط با مخالفان و تحمل سختی های آن دارد و «دوری کردن» ناظر به قطع ارتباط با آنان در عین تلاش برای هدایت آنان است؛ زیرا هیچ گاه تکلیف هدایت مردمان از دوش مؤمنان برداشته نخواهد شد. چنان که آیه 63 سوره «نساء» به این حقیقت اشاره دارد: «فأعرض عنهم و عظمهم و قل لهم فی أنفسهم قولاً بلیغًا».

308- هدایت دشمنان محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 70 - 2

2 - اشتیاق شدید پیامبر (صلی الله علیه و آله) به هدایت همه انسان ها حتی دشمنان مکار و حيله گر خویش

و لاتحزن علیهم و... یمکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 54 - 4

4 - احساس مسؤولیت شدید پیامبر (صلی الله علیه و آله)، برای هدایت مردم، حتی دشمنان لجوج خویش

فتولّ عنهم فما أنت بملوم

تأکید «فما أنت بملوم» پس از ترخیص «فتولّ عنهم» شدت احساس مسؤولیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) را در کار خویش می رساند.

309- هدایت دنیا طلبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - تمایل طبیعی پیامبر (صلی الله علیه و آله) به هدایت تمامی انسان ها ، حتی دنیاپرستان روی گردان از یاد خدا

فأعرض عن من تولّى عن ذكرنا و لم يرد إلا الحيوه الدنيا

امر در «فأعرض» نشانگر آن است که چنان تمایل طبیعی (هدایت تمامی انسان ها) در پیامبر (صلی الله علیه و آله) وجود داشته است.

ص: 409

310- هدایت ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 86 - 10

10- اقدامات ذوالقرنین ، در پرتورهنمود های الهی بود .

قلنا یـذالقرنین إِمّا أن تعذب و إِمّا أن تتخذ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 91 - 5

5- عملکرد ذوالقرنین ، تحت مراقبت و راهنمایی خداوند بود .

كذلك و قد أحطنا بما لديه خبراً

بیان این که خداوند بر آنچه به ذوالقرنین ارتباط داشت، کاملاً آگاه بود، کنایه از این است که او، بی دستور خداوند، کاری نمی کرد.

311- هدایت راستین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 71 - 20

20_ هدایت راستین، فقط هدایت خداوندی است.

قل إن هدی الله هو الهدی

312- هدایت رهبران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 21 - 9

9 - تنها انسان های با اخلاص و به دور از چشم داشت مادی و ره یافته ، شایسته رهبری و پیروی اند .

اتَّبِعُوا من لا یستلکم أجراً و هم مهتدون

313- هدایت زکریا(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 85 - 4

4_ زکریا، یحیی، عیسی و الیاس (ع) از هدایت خاص خداوند بهره مند بودند.

و کلا هدینا... و من ذریته... و زکریا و یحیی و عیسی و الیاس

ص: 410

314- هدایت ستیزان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 13 - 3

3 - تکذیب گران دین و اعراض کنندگان از آن، بازدارنده مردم از نماز و هدایت و امر به تقوا

أرءیت الذی ینهی . عبداً إذا صلی . أرءیت إن کان علی الهدی . أو أمر بالتقوی . أر

315- هدایت سلیمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 84 - 6,7

6_ داوود، سلیمان، ایوب، یوسف(ع)، موسی و هارون(ع)، فرزندان از نسل ابراهیم و هدایت یافته از جانب خداوند هستند.

و من ذریته داود و سلیمان و ایوب و یوسف و موسی و هرون

سیاق آیات پیشین، که درباره حضرت ابراهیم(ع) بود، این احتمال را پدید می آورد که ضمیر در «ذریته» به «ابراهیم» برگردد. در این صورت برخی اسامی که در آیات بعد آمده است (همچون الیاس و لوط) از باب تغلیب در شمار ذریه آن حضرت ذکر شده اند.

7_ داوود، سلیمان، ایوب، یوسف، موسی و هارون، فرزندان از نسل نوح(ع) و هدایت یافته از جانب خداوند بودند.

نوحا . . . و من ذریته داود و سلیمان و ایوب و یوسف و موسی و هرون

با توجه به دو نکته می توان گفت «نوحا» مرجع ضمیر در «ذریته» است: «نوحا» نزدیکترین کلمه ای است که می تواند مرجع ضمیر باشد. در میان کسانی که به عنوان ذریه از آنان یاد شده، افرادی هستند که از ذریه ابراهیم(ع) نیستند، مانند حضرت لوط(ع) و الیاس(ع)

316- هدایت شعیب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 87 - 14

14_ شعیب (ع) شخصیتی با درایت و راه یافته حتی در دیدگاه کافران قوم خویش

إنک لأنت الحلیم الرشید

از معانی «حلم» عقل و درایت است و «حلیم» در جمله فوق، از آن مشتق شده است. «الرشید» به معنای راه یافته و هدایت شده است.

قابل ذکر است که مقصود مردم مدین از هدایت یافتگی شعیب(ع)، هدایت در امور اجتماعی و اخلاقی و مانند آنهاست.

317- هدایت شهیدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 5 - 1

ص: 411

1- شهیدان در همه مراحل پس از شهادت، برخوردار از هدایت و حمایت خداوند

سپه‌دیه‌م و یصلح بالهم

ضمیر «هم» به «الذین قتلوا فی سبیل اللّٰه» بازمی‌گردد. «بال» در «بالهم» یا به معنای شأن و امر (مفرد امور) و یا قلب است. برداشت یاد شده ناظر به معنای نخست می‌باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 6 - 3

3- خداوند، هدایتگر شهیدان به منزل آشنای بهشت

سپه‌دیه‌م... و یدخلهم الجنّه عرفها لهم

318- هدایت صابران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 157 - 8

8 - مؤمنانی که در مصیبت‌ها و سختی‌ها صابر و تسلیم قضای الهی باشند، تنها کسانی هستند که به هدایت دست یافته‌اند.

و بشر الصبرین. الذین... و أولئک هم المهدون

ضمیر فصل (هم) و معرفه بودن خبر (المهدون) حاکی از حصر است.

319- هدایت صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 85 - 6

6_ هدایت ویژه، پاداش خداوند به صالحان است.

کلا هدینا... کل من الصلحین

در آیه پیشین سخن از هدایت ویژه برای پیامبران بود و این آیه آنان را از زمره صالحان می‌شمارد. بنابراین وصف مذکور باید در حصول هدایت ویژه دارای نقش باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4_ مؤمنان نیک کردار ، در کنف حمایت و هدایت مستمر و دائم الهی

إن الذین ءامنوا و عملوا الصلحت یهدیهم ربهم

7_ ربوبیت خداوند ، مقتضی دستگیری و هدایت پیوسته مؤمنان نیک کردار

إن الذین ءامنوا . . . یهدیهم ربهم

ص: 412

320- هدایت طغیانگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 25 - 3

3 - راهنمایی و ارشاد طغیان گران و تبلیغ پیام الهی ، نیازمند شرح صدر و تحمل فراوان است .

اذهب . . . قال ربّ اشرح لی صدري

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 54 - 1

1 - سلب مسؤولیت از پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در مورد تبلیغ و هدایت کافران طغیانگر

بل هم قوم طاغون . فتولّ عنهم

321- هدایت طلبی انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 38 - 6

6 - راه یافتن به راه درست زندگی ، از آرمان ها و خواسته های همه انسان ها است .

قال فرعون . . . و ما أهدیکم إلا سبیل الرشاد ... وقال الذی ءامن یقوم اتّبعون أه

این که فرعون و مؤمن آل فرعون، هر دو مدعی نشان دادن راه صواب به مردم اند، می رساند که همه مردم خواستار چنین راهی می باشند.

322- هدایت عامه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 5 - 6

6 - عنایت خداوند به هدایت تمامی انسان ها ، حتی مشرکان ستیزه جو

أفنزرب عنکم الذکر صفحاً أن کنتم قومًا مسرفین

آیه شریفه، نشانگر لطف و رحمت الهی است؛ بدین صورت که خداوند، حتی با مخالفت فراوان مشرکان، از فرو فرستادن قرآن دریغ

323- هدایت عصیانگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 13 - 13

13- کیفر و مجازات متمردان باید پس از ارشاد و اتمام حجت به آنان صورت گیرد .

جاءتهم رسلهم بالبینات . . . وقال الذین كفروا لرسلم لنخرجنکم . . . فأوحى إليهم ر

ص: 413

324- هدایت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 85 - 4

4_ زکریا، یحیی، عیسی و الیاس (ع) از هدایت خاص خداوند بهره مند بودند.

و کلا هدینا ... و من ذریته ... و زکریا و یحیی و عیسی و الیاس

325- هدایت فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 103 - 5,6

5_ موسی (ع) پیامبری از جانب خداوند برای ارشاد و هدایت فرعون زمان خویش و بزرگان دربار وی

إلی فرعون و ملایه

کلمه «فرعون» عنوان و لقب پادشاهان و حاکمان بزرگ مصر در عصرهای گذشته بوده است.

6_ ارشاد اهرم های اصلی نظام فرعون (فرعون و کارگزاران ارشد وی) نخستین و مهمترین رسالت موسی (ع)

إلی فرعون و ملایه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 97 - 1

1_ خداوند، موسی (ع) را برای هدایت فرعون و بزرگان دربارش، به سوی آنان فرستاد.

و لقد أرسلنا موسی ... إلی فرعون و ملایه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 29 - 1

1 - موسی (ع) برای انجام رسالت الهی خویش در ارشاد و هدایت فرعون، به داشتن وزیر و معاون احساس نیاز می کرد.

واجعل لی وزیراً

«وزیر» به کسی گفته می شود که کارهای سنگین و مسؤولیت های فرمانده خود را به عهده گیرد (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 43 - 3

3 - ارشاد و هدایت فرعون ، نیازمند مقاومت و پایداری موسی و هارون (ع) و پرهیز آنان از هرگونه سستی بود .

و لاتنیا فی ذکری . اذهبأ إلی فرعون إنّه طغی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 46 - 7

ص: 414

7 - وعده یاری خداوند و آگاهی گسترده او بر جزئیات ماجرای ارشاد فرعون ، مایه امیدواری و آرامش بخش دل های نگران موسی و هارون (ع) بود .

إِنَّا نَخَافُ . . . لَا تَخَافَا إِنِّي مَعَكُمَا أَسْمَعُ وَأَرَى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 36 - 2

2_ هارون ، شریک و همتای موسی (ع) در امر رسالت و تبلیغ فرعون و قوم او

و لقد ءاتینا موسی الکتب . . . أخاه هارون وزیرًا. فقلنا اذهبنا إلى القوم الذین کذب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 12 - 4

4 - اعطای نه معجزه و نشانه از سوی خدا به موسی (ع) برای هدایت فرعون و فرعونیان

فی تسع ءایت إلى فرعون و قومه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 32 - 7

7 - فرمان الهی به موسی (ع) در وادی طور ، مبنی بر رفتن نزد فرعون و ابلاغ رسالت خویش به وی و مهتران حکومتش

إلی فرعون و ملائیه

«إلی فرعون» متعلق به عامل محذوف بوده و تقدیر آن چنین است: «اذهب إلى فرعون و ملائیه».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 38 - 1

1 - سرگذشت موسی (ع) و رسالت او در هدایت فرعون ، آیتی الهی و درس آموز

و فی موسی إذ أرسلناه إلی فرعون

عبارت «و فی موسی» عطف بر جمله «ترکنا فیها آیه» است؛ یعنی، «و فی قصه موسی آیه».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 19 - 1

1 - موسی (ع) به فرمان خداوند ، مأمور اظهار آمادگی نزد فرعون برای هدایت او به خداوند

و أهدیک إلی ربّک

- موسی (ع) به فرمان خداوند، مأمور اظهار آمادگی نزد فرعون برای هدایت او به خداوند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 20 - 1

1 - موسی (ع) در پی گفت وگو با فرعون و اظهار آمادگی برای ارشاد و هدایت او ، بزرگ ترین معجزه خویش را به وی ارائه کرد .

فأریه الآیه الکبری

ص: 415

- موسی (ع) در پی گفت وگو با فرعون و اظهار آمادگی برای ارشاد و هدایت او، بزرگ ترین معجزه خویش را به وی ارائه کرد.

326- هدایت فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 103 - 5,6

5_ موسی (ع) پیامبری از جانب خداوند برای ارشاد و هدایت فرعون زمان خویش و بزرگان دربار وی

إلی فرعون و ملائیه

کلمه «فرعون» عنوان و لقب پادشاهان و حاکمان بزرگ مصر در عصرهای گذشته بوده است.

6_ ارشاد اهرم های اصلی نظام فرعونی (فرعون و کارگزاران ارشد وی) نخستین و مهمترین رسالت موسی (ع)

إلی فرعون و ملائیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 28 - 2

2- موسی (ع) در مبارزه با فرعون، خود را مواجه با گروهی از حامیان او می دید و برای ارشاد آنان چاره اندیشی می کرد.

اذهب إلی فرعون... یفقهوا قولی

با آن که در فرمان رسالت فقط نام فرعون آمده بود، اما موسی (ع) برای گفتار خویش، شنوندگان بیشتری را پیش بینی می کرد و «یفقهوا» را با صیغه جمع آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 36 - 2

2_ هارون، شریک و همتای موسی (ع) در امر رسالت و تبلیغ فرعون و قوم او

و لقد آتینا موسی الکتب... أخاه هرون وزیرًا. فقلنا اذہبا إلی القوم الذین کذب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 10 - 3

3- ندا و فرمان الهی به موسی (ع) برای ارشاد فرعونیان

و إذ نادى ربك موسى أن ائت القوم الظالمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 12 - 4

4- اعطای نه معجزه و نشانه از سوی خدا به موسی (ع) برای هدایت فرعون و فرعونیان

فی تسع آيات إلى فرعون وقومه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 36 - 1

ص: 416

1 - بازگشتن موسی (ع) ، به مصر و ابلاغ رسالت الهی خویش به فرعونیان

فلما جاءهم موسی

327- هدایت فروشی منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 16 - 3,5,1

1 - منافقان ، خریداران گمراهی در برابر از دست دادن هدایت هستند .

أولئك الذين اشتروا الضلالة بالهدى

3 - تجارت منافقان (خرید ضلالت در قبال هدایت) ، تجارتی فاقد هرگونه سود و منفعت

فما ربحت تجارتهم

5 - آگاه نبودن اهل نفاق به سود و زیان واقعی خویش ، عامل اختیار کردن ضلالت و از دست دادن هدایت

أولئك الذين اشتروا الضلالة .. و ما كانوا مهتدين

جمله «ما كانوا مهتدين» عطف بر جمله «اشتروا الضلالة بالهدى» است و به منزله علت برای آن می باشد؛ یعنی: چون به سود و زیان واقعی خویش راه نیافتند، به چنین تجارتی دست زدند.

328- هدایت قوم ابراهیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 57 - 3

3- تصمیم ابراهیم (ع) بر نابودی بت و بت پرستی ، پس از یک سلسله کار فرهنگی و فکری او برای هدایت و اصلاح اندیشه مردمان بود .

لقد كنتم ... فی ضلال مبین ... ربكم رب السموت ... و تالله لا أكیدنّ اصنمکم بعد

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که حضرت ابراهیم(ع) در آغاز مخالفت با بت پرستی، پدر و قومش را مخاطب قرار داد و یک سلسله دلایل روشن بر اثبات توحید و نفی شرک به آنان ارائه کرد. سپس در مرحله دوم تهدید نمود که بت ها را نابود خواهد کرد و در نهایت به تهدید خود عمل کرد و همه بت ها را نابود ساخت.

329- هدایت قوم نمود

1 - تلاش همه جانبه و مستمر پیامبران الهی ، برای هدایت قوم عاد و ثمود

إذ جاءتهم الرّسل من بين أيديهم و من خلفهم

مراد از «من بين أيديهم و من خلفهم» جميع جهات است و این کنایه از تلاش همه جانبه می باشد؛ چنان که استمرار را نیز می فهماند.

330- هدایت قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 14 - 1

1 - تلاش همه جانبه و مستمر پیامبران الهی ، برای هدایت قوم عاد و ثمود

إذ جاءتهم الرّسل من بين أيديهم و من خلفهم

مراد از «من بین آیدیهم و من خلفهم» جمیع جهات است و این کنایه از تلاش همه جانبه می باشد؛ چنان که استمرار را نیز می فهماند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 21 - 7

7- اقدام هود (ع) به هدایت و انذار قوم عاد

و اذکر أخوا عاد إذ أنذر قومه

331- هدایت قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 32 - 1

1_ نوح (ع) برای هدایت قومش ، تلاشی مستمر و پی گیر داشت .

قالوا ی_نوح قد ج_دلّتنا فأكثر جدلنا

إكثار (مصدر أكثر) به معنای کاری را فراوان انجام دادن است. بنابراین «أكثر جدلنا»؛ یعنی ، بسیار مناظره کردی و فراوان دلیل و برهان آوردی و ... این معنا ، حکایت از تلاش مستمر و پی گیر حضرت نوح(ع) در تبلیغ رسالت دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 14 - 1

1 - نوح (ع) ، فرستاده خداوند برای هدایت قوم خود بود .

و لقد أرسلنا نوحًا إلى قومه

332- هدایت کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 20 - 10

10 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، نگران رویگردانی کافران، از تسلیم در برابر خدا (هدایت)

وان تولّوا فآتما علیک البلاغ

ص: 418

از منحصر کردن وظیفه پیامبر (صلی الله علیه و آله) به تبلیغ پیام الهی چنین برمی آید که گویا پیامبر (صلی الله علیه و آله) علاوه بر ابلاغ پیام، خود را موظف می دانست که مردم را در برابر خداوند، تسلیم کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 88 - 11

11- دلسوزی شدید و خودخوری پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای هدایت کافران و مشرکان

لا تمدنّ عینک .. و لا تحزن علیهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 37 - 5

5- هم نشینی و مصاحبت با کافران به منظور بحث ارشادی و هدایت آنان ، بلامانع است .

قال له صاحبه وهو يحاوره أكفرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 39 - 6

6- محبت پروردگار به هدایت آدمیان ، حتی کافران

لو يعلم الذین کفروا .. و لا هم ینصرون

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که «لو» برای تمّی باشد و جواب «لو» _ به قرینه آیه قبل (و یقولون متی ه_ذا الوعد) _ «فلا یقولون متی ه_ذا الوعد» خواهد بود؛ یعنی، ای کاش می دانستند که زمان عذاب و کیفیت آن چگونه است که در این صورت هرگز نمی گفتند چرا عذاب الهی نمی آید. گفتنی است که در هر آرزویی، علاقه مندی نهفته است و آرزوی خداوند به دانستن کافران، برای هدایت آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 53 - 3

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) در هدایت کافران ، بسیار جدی بود .

و ما أنت به_د العمی عن ضل_لتهم

جمله اسمی «ما أنت بهاد العمی» (کار تو، هدایت کافران حق ناپذیر نیست) حاکی از این است که پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای

هدایت کافران، تلاش فراوانی داشته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 23 - 14

14 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) به هدایت کافران ، علاقه مند بود .

و من کفر فلا یحزنک کفره إلینا مرجعهم

فراز «إلینا مرجعهم» پس از توصیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) به اجتناب از اندوه به خاطر کفر کافران، برای تسلی دادن به آن حضرت است. چنین فرمانی، گویای آن است که پیامبر (صلی الله علیه و آله) علاقه شدیدی به هدایت آنان داشته و به خاطر آن اندوهگین هم می شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 419

1 - سلب مسؤولیت از پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در مورد تبلیغ و هدایت کافران طغیانگر

بل هم قوم طاغون . فتولّ عنهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 10 - 5

5 - تقویت ایمان مؤمنان، دارای اهمیتی افزون تر از پافشاری بر هدایت معاندان و کافران پندناپذیر

فأنت له تصدّی . . . فأنت عنه تلّهی

از مجموع این بخش از آیات، استفاده می شود که اصرار بر ارشاد کافران، گرچه کاری پسندیده است؛ ولی هرگاه در تعارض با تقویت ایمان مسلمانی قرار گیرد، باید آن را رها کرد.

333- هدایت کافران مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 6 - 5

5 - عثمان بن عفان، از حاضران مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله) در ماجرای ابن ام مکتوم و ارشاد کننده کافران مکه در عصر بعثت *

أما من استغنی . فأنت له تصدّی

در شأن نزول آیه شریفه از تفسیر قمی نقل شده که فرد مورد نظر از ضمیر خطاب در «أنت له تصدّی»، عثمان بوده است. او در صدد مسلمان ساختن حاضران مجلس _ که از چهره های برجسته قریش بودند _ برآمده بود.

334- هدایت گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 88 - 19، 13

13 _ ناتوانی مردم از هدایت گمراه کنندگان به دست خداوند

و من یضلل الله فلن تجد له سیلا

19 _ کسی را که خداوند گمراه کند، پیامبر (صلی الله علیه و آله) نیز راهی برای هدایت او نخواهد داشت.

و من يضلل الله فلن تجد له سيلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 143 - 4

4_ کسی را که خداوند گمراه کند ، هیچکس ، حتی پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، راهی برای هدایت او نخواهد یافت .

و من يضلل الله فلن تجد له سيلاً

ظاهراً مراد از «سبیل» _ به قرینه «اضلال» _ ، راه هدایت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 420

32_ گمراه نبودن انسان هدایت یافته ، به منزله کشتن وی و هدایت انسان گمراه ، به منزله زنده کردنش می باشد .

من قتل نفساً .. فکانما قتل الناس جميعاً و من احياها فکانما احيا الناس جميعاً

امام صادق(ع) در توضیح آیه فوق فرمود: من اخرجها من ضلال الی هدی فکانما احياها و من اخرجها من هدی الی ضلال فقد قتلها.

کافی، ج 2، ص 210، ح 1؛ نورالثقلین، ج 1، ص 619، ح 153.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 41 - 30

30_ پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، ناتوان از هدایت گمراهانی که خداوند ضلالت آنان را حتمی ساخته است .

و من یرد الله فتنته فلن تملک له من الله شیئاً

در برداشت فوق، «فتنه» به معنای گمراه ساختن گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 81 - 4

4 - علاقه و سعی فراوان پیامبر (صلی الله علیه و آله) در هدایت گمراهان

و ما أنت به_دی العمی عن ضل_لتهم

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که اگر تلاش فراوان پیامبر(صلی الله علیه و آله) نبود دلیلی نداشت که خداوند برای آرامش بخشیدن به او یادآور شود که آنان مردگانی کور و کورند و تلاش او برای آنان سودی ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 30 - 2

2 - لزوم ارشاد و هدایت گمراهان ، تا مرحله اتمام حجت و احتمال اثر است .

فأعرض عنهم

«فاء» در «فأعرض» ممکن است فصیحه باشد؛ یعنی، حال که روشن شد که آنان تا آخرین لحظات، ایمان نخواهند آورد و در لحظه آخر هم ایمانشان سودی ندارد، به حال خود رهایشان کن و دیگر ادامه نده!

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 19 - 4

4 - علاقه شدید و کوشش فراوان پیامبر به هدایت و نجات مردمان گمراه از عذاب و بدبختی

أفأنت تنقذ من فی النار

از آهنگ آیه شریفه، استفاده می شود که پیامبر (صلی الله علیه و آله) تلاشی فراوان برای هدایت مردم کافر و لجوج مکه داشتند. این آیه در صدد بیان این حقیقت به آن حضرت است که این کافران مردمی حق گریزند و بیش از این خود را به رنج و سختی میندازند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 30 - 8

ص: 421

8 - مکلف نبودن پیامبر (صلی الله علیه و آله) به هدایت گمراهان حق ناپذیر، نمودی از ربوبیت خداوند در حق آن حضرت

فأعرض عن من تولّى . . . إن ربك هو أعلم بمن ضلّ عن سبيله

ذکر «ربک» پس از تعیین محدوده تبلیغ برای پیامبر (صلی الله علیه و آله)، می تواند ناظر به مطلب بالا باشد.

335- هدایت گناهکاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 41 - 13, 16

13 - فلسفه از دست رفتن امکانات دنیوی، در پی گناه، تنبیه گناهکاران جهت بازگشت از خطا به صراط مستقیم است.

ظهر الفساد فی البرّ . . . لیذیقهم بعض الذی عملوا

«لام» در «لیذیقهم» لام عاقبت است و «لعلّ» معنای تعلیل دارد و مراد از «فساد» براساس ریشه لغوی آن، یعنی خروج شیء از اعتدال (تباه شدن)، قابل بهره برداری نبودن امکانات و یا از دست دادن آنها است. بنابراین، خداوند، در پی آلوده شدن انسان ها، به گناه، آنان را مبتلا می کند تا به این صورت، بیدارشان سازد.

16 - بازگشت انسان های گناهکار، به صراط مستقیم، حتی پس از تنبّه دادن شان قطعی نیست.

لیذیقهم بعض الذی عملوا لعلّهم یرجعون

«لعلّ» از حروف شبیه به فعل و برای انشا و توقع است؛ یعنی می خواهد بگوید: «امید است که بازگردند.»

336- هدایت لعن شدگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 46 - 26

26_ امکان ایمان و هدایت، حتی برای گرفتاران به لعنت الهی

و لکن لعنهم الله بکفرهم فلا یؤمنون الا قليلا

بنابر اینکه «قلیلا» استثناء از فاعل «یؤمنون» باشد، مفهوم جمله «لعنهم الله» چنین می شود که عده قلیلی از لعنت شدگان موفق به ایمان خواهند شد.

337- هدایت لوط (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 86 - 2

2_ اسماعیل، الیسع، یونس و لوط(ع)، از زمره صالحان و برخوردار از هدایت ویژه خداوند بودند.

كلاً هدينا... و من ذريته... كل من الصالحين... وإسمعيل و الیسع و یونس و لوطا

ص: 422

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 2 - 4,5

4 - توان قرآن بر هدایت و تربیت انسان های پرهیزگار ، دلیل و گواهی کافی بر اتقان و حقانیت آن است .

لاریب فیه هدّی للمتقین

«هدّی للمتقین» به منزله استدلال برای جمله «لاریب فیه» است.

5 - قرآن کتاب هدایت و راهنمای اهل تقوا به مراحل والای آن

هدّی للمتقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 5 - 6,7,1

1 - تنها اهل تقوا مردمی هدایت یافته اند .

هدّی للمتقین . . . أولئک علی هدّی من ربهم

6 - دستیابی اهل تقوا به هدایت ، موهبتی است از جانب خدا به آنان

أولئک علی هدّی من ربهم

7 - هدایت یافتگی اهل تقوا ، پرتوی از ربوبیت خداوند است .

أولئک علی هدّی من ربهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 138 - 5,7,9,1

1 - قرآن ، روشنگر مردم و هدایت کننده تقوایبندگان و پندی برای ایشان

هذا بیان للناس و هدّی و موعظه للمتقین

بنابر اینکه «هذا» اشاره به قرآن باشد ؛ یعنی این قرآن روشنگر و ...

5_ توجه به سنت های الهی در جوامع بشری و سرنوشت شوم تکذیب کنندگان ، هدایتگر تقوایندگان و پندی برای آنان

قد خلت من قبلکم سنن . . . هدی و موعظه للمتتین

7_ جهانگردی و تأمل در سرنوشت شوم گذشتگان ، از عوامل هدایت یافتن و پند پذیرفتن تقوایندگان

فسیروافی الارض فانظروا . . . هذا بیان للناس و هدی و موعظه للمتتین

9_ بیان احکام الهی (لزوم پرهیز از رباخواری ، پیروی از خدا و رسول و . . .) ، روشننگر مردم و پندی برای تقوایندگان و هدایت کننده آنان

یا ایها الذین امنوا . . . هذا بیان للناس و هدی و موعظه للمتتین

برخی برآند که «هذا»، اشاره به کلیه مسائل و معارفی است که در آیات 130 تا 137 تبیین شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 46 - 16,17

16_ انجیل ، هدایتگر تقوایندگان و پندآموز آنان

و ءاتینه الانجیل . . . هدی و موعظه لمتتین

17_ انجیل ، در بردارنده هدایت های ویژه برای تقوایندگان

ص: 423

فیه هدی و نور . . . هدی و موعظه للمتقین

تکرار «هدی» می رساند که هدایت دوم (هدی . . . للمتقین) هدایتی ویژه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 48 - 6,8

6- تورات ، روشنی بخش زندگی و یادآور مسیر هدایت و نیازمندی های دینی برای تقوایندگان

و ضیاء و ذکرًا للمتقین

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که مقصود از «فرقان»، کتاب تورات بوده و کلمه های «ضیاء» و «ذکرًا» در توصیف این کتاب باشد. گفتنی است «ذکر» به معنای یاد و یادآوری است و مقصود از آن _ مطابق آن چه نوع مفسران گفته اند _ یاد کرد مسائل هدایتی و نیازهای دینی است.

8- تقوایندگان ، برخوردار از نور ، روشنایی و هدایت ویژه الهی در زندگی

و ضیاء و ذکرًا للمتقین

339- هدایت متوکلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 2 - 6

6- انسان مؤحد و متکی به خداوند ، انسانی هدایت یافته است .

و جعلناه هدی . . . ألا تتخذوا من دونی وکیلاً

«أن» در «ألا تتخذوا» برای تفسیر عبارت «جعلناه هدی لبنی اسرائیل» است و توحید و عدم اتکا به غیر خدا را مظهر و مصداق هدایت معرفی می کند. بنابراین مؤحد، شخص هدایت یافته است.

340- هدایت محسنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 84 - 12

12 _ هدایت ویژه، پاداش خداوند به نیکوکاران است.

کلا هدینا... و من ذریته... و کذلک نجزی المحسنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 3 - 6

6 - بهره مندی محسنان از هدایت و رحمت قرآن، افزون از دیگران است.

هدی... للمحسنین

«محسنین» به قرینه آیه بعد _ که در آن برپایی نماز و پرداخت صدقه و ایمان به آخرت، به عنوان اوصاف محسنان ذکر شده است _ کسانی اند که ایمان دارند. بنابراین، هدایت قرآن نسبت به آنان، می تواند ابتدایی نبوده و بلکه افزایشی باشد.

ص: 424

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 5 - 2,5

2 - تنها محسنان ، از هدایت ویژه الهی برخوردارند .

للمحسنين . . . أولئك على هدى من ربهم

5 - هدایت شدن محسنان ، نشأت یافته از ربوبیت خداوند است .

أولئك على هدى من ربهم

341- هدایت محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 15 - 11

11 _ پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، خود روشن و هدایت یافته و روشنگر و هادی دیگران است .

قد جاءكم من الله نور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 161 - 1,2,3,5

1 _ پیامبر(صلی الله علیه و آله) هدایت یافته به صراط مستقیم

إنني هديني ربي إلى صراط مستقيم

2 _ خداوند، راهنمای پیامبر(صلی الله علیه و آله)

هديني ربي إلى صراط مستقيم

3 _ هدایت یافتگی پیامبر(صلی الله علیه و آله)، جلوه ای از ربوبیت خدا به اوست.

هديني ربي

5 _ پیامبر(صلی الله علیه و آله) در اعلام اعتقادش به اسلام باید خداوند را به عنوان راهنمای خویش معرفی کند.

قل إنني هديني ربي

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 94 - 12

12_ آگاهی پیامبر (صلی الله علیه و آله) به اعمال نهانی متخلفان ، در پرتو وحی و هدایت الهی

و سیری الله عملکم و رسوله

از اینکه رؤیت تنها به خدا و رسول نسبت داده شده، استفاده می شود که ممکن است اعمال متخلفان بر دیگران مخفی باشد. گفتنی است که فاصله شدن «عملکم» میان «الله» و «رسوله» ممکن است اشاره به این باشد که علم پیامبر (صلی الله علیه و آله) در طول علم خدا و در پرتو آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 16 - 6

6_ خداوند راهنمای پیامبر (صلی الله علیه و آله) در چگونه بیان کردن معارف و تبلیغ کردن دین

ص: 425

قل من رب السموت و الأرض قل الله قل أفاتخذتم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 79 - 14، 4

4- اهمیت قراءت قرآن ، در نماز شب

و قرآن الفجر . . . و من الیل فتهجد به نافله لک

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که مراد از «قرآن»، نماز مشتمل بر قراءت قرآن باشد.

14- راهنمایی پیامبر (صلی الله علیه و آله) به کسب مقامات برتر معنوی ، جلوه ای از ربوبیت الهی برای آن حضرت

فتهجد به . . . یبعثک ربک مقاماً محموداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 95 - 1

1- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در پاسخ گویی به شبهه های مشرکان ، متکی به رهنمود های خدا بود .

قل لو کان فی الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 96 - 3

3- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در رودرویی با مشرکان منکر رسالت خود ، متکی به رهنمود های خداوند بود .

قل کفی بالله شهیداً بینی و بینکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 24 - 11

11- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، از رشد و هدایت الهی برخوردار است .

و قل عسی أن یهدین ربی لأقرب من هـذا رشداً

«رشد» نقطه مقابل «غی» (گمراهی) است و هر جا هدایت استعمال داشته باشد، رشد نیز استعمال دارد (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 26 - 3

3- خداوند ، راهنمای پیامبر (صلی الله علیه و آله) در پاسخ گویی به اظهارنظر های ناصحیح مردم است .

قل الله أعلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 67 - 10

10 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، شخصیتی ره یافته به صراط مستقیم

إِنَّكَ لَعَلَىٰ هُدًى مُّسْتَقِيمٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 426

4_ دلداری و وعده خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان، مبنی بر نصرت و راهبری آنان در برابر دشمنانشان

و كذلك جعلنا لكل نبي عدواً من المجرمين و كفى برّك هادياً و نصيراً

آیه شریفه، با بیان وضعیت پیامبران در انجام رسالتشان _ که همواره بادشمنان تبه کار مواجه بودند _ می تواند در صدد تعقیب دو هدف باشد: 1_ دلجویی از پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان در برابر کارشکنی های دشمنان آنان. 2_ تشویق و تحریک پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان به صبر و پایداری در راه خدا.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2_ خداوند در برابر هر یک از مثل های باطل و توصیف های غیر واقعی کافران علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله)، سخن حق و موضع درست را به آن حضرت می آموخت .

و لا یأتونک بمثل إلا جئناک بالحقّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - برخورداری پیامبر (صلی الله علیه و آله) از هدایت های قرآن و مقام رسالت، مقتضی سپاس گزاری او به درگاه الهی و ستایش ذات خدای یگانه در همه حال

و أن أتلو القرآن .. المنذرين . و قل الحمد لله

آیات پیشین، در زمینه رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) بود و نیز آن حضرت مأموریت یافت که بر طریق تلاوت قرآن استوار بماند؛ بنابراین آمدن عبارت "قل الحمد لله" در پی تلاوت آن، مطلب یاد شده را می رساند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - مؤمنان به پیامبر (صلی الله علیه و آله) همچون خود آن حضرت، در مسیر هدایت اند .

و إنا أوّیّاکم لعلی هدّی أو فی ضلّ مبین

آوردن ضمیر جمع «نا» به جای «أنا» _ که با کلمه «قل» دارای سیاق واحدی است _ می تواند بیانگر این نکته باشد که پیامبر (صلی الله

علیه و آله) در صدد همسو جلوه دادن مؤمنان با خودش می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 37 - 4

4 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، برخوردارند از هدایت استوار و پایدار الهی

و من یهد الله فما له من مضلّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 52 - 11

11 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، بنده برگزیده خدا و بهره مند از هدایت ویژه قرآن

ولکن جعلنّه نورًا نهدی به من نشاء من عبادنا

ص: 427

با توجه به لفظ «ل_کن» _ که برای استدراک جمله قبل (ما کنت تدری ما الکتاب و لا ایمان) است _ می توان گفت که عبارت «من نشاء من عبادنا» گر چه عام است؛ ولی پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) از مصادیق بارز آن می باشد. به ویژه که در قسمت پایانی آیه شریفه آن حضرت را هدایتگر دیگر مردمان به راه حقیقت معرفی می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 9 - 1

1- حمایت خداوند از پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، با ارائه رهنمود به آن حضرت در قبال تشکیک کافران

أم یقولون افتریه . . . قل ما کنت بدعاً من الرسل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 2 - 10

10 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در مراحل مختلف زندگی خویش ، بهره مند از هدایت های الهی به سوی راستی و درستی

و یهدیک صراطاً مستقیماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 11 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، بر طریق هدایت استوار و ثابت قدم بود .

إن کان علی الهدی

جمله «کان علی الهدی»، مربوط به کلمه «عبداً» در آیه قبل است که در شأن نزول های متعدد بر شخص پیامبر (صلی الله علیه و آله) تطبیق یافته است. حرف «علی» در «علی الهدی» نیز بر استقرار و استوار بودن دلالت دارد.

342- هدایت مرتد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 137 - 1

1 _ آمرزش و هدایت کسانی که بار ها مرتد شوند و بر کفر خویش بیفزایند ، از سنت ها و برنامه های خداوندی نیست .

إنّ الذین ءامنوا ثم کفروا ثم ءامنوا . . . لم یکن الله لیغفر لهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 176 - 3

3_ پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مسئولیتی در برابر هدایت ناپذیری مردم ندارد .

ولا یحزنک الذین یسارعون فی الکفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 428

9_ علاقه و سختکوشی پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، برای هدایت مردم

فما ارسلناک علیهم حفیظاً

جمله «فما ارسلناک . . .» دلالت بر این دارد که پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای هدایت مردم تلاش فراوانی داشته است ؛ به گونه ای که خود را موظف می دانسته به هر وسیله که می شود، مردم را مؤمن سازد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 71 - 5

5_ سوق دادن مردم به جایگاه بایسته آنان ، پرتویی از ربوبیت خداوند بر ایشان است .

قد وقع علیکم من ربکم رجس و غضب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 7 - 6

6_ وظیفه پیامبر (صلی الله علیه و آله) هشدار دادن مردم به عذاب های الهی و راهنمایی آنان به طریق درست است .

إنما أنت منذر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 128 - 4

4- صبر در راه تبلیغ دین و هدایت مردم ، تقوایشگی و احسان است .

ادع إلى سبیل . . . و اصبر . . . إن الله مع الذین اتقوا و الذین هم محسنون

344- هدایت مریم (س)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 25 - 1

1- عیسی (ع) ، در بدو تولد ، مادرش مریم (س) را به تکان دادن درخت خرما و استفاده از میوه آن راهنمایی کرد .

و هزّی إلیک بجذع النخله تسقط علیک رطبًا جنیًّا

«هزّی» به معنای حرکت دادن به چپ و راست است و به قرینه «إلیک» در آن معنای «متمایل ساختن» نیز تضمین شده است. بنابراین «هزّی إلیک»، یعنی درخت را به جانب خود بکش و به چپ و راست تکان ده این راهنمایی چنان چه از آیه بعد پیدا است، به منظور تأمین غذای مریم (س) بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 26 - 13

13- مریم (س) با راهنمایی فرزندش عیسی (ع)، روزه خود را در ارتباط با برخورداری از رحمت گسترده خداوند، اعلام کرد.

إتی نذرت للرحمن صومًا

ص: 429

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 58 - 14

14- حضرت مریم (س)، برخوردار از هدایت ویژه الهی و انسانی برگزیده در پیشگاه خداوند

و مَمَّنْ هَدِينَا وَاجْتَبِينَا

345- هدایت مستضعفان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 32 - 4

4 - مستضعفان گمراه و مؤاخذه شده در قیامت، در دنیا از هدایت برخوردار بودند؛ لکن آن را نپذیرفته اند.

قال الذين استكبروا للذين استضعفوا نحن صددنكم عن الهدى بعد إذ جاءكم

346- هدایت مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 150 - 16

16 - فراهم آمدن زمینه دستیابی مسلمانان به هدایت های ویژه، از هدف های تعیین مسجدالحرام به عنوان قبله آنان

فولوا وجوهكم شطره... لعلکم تهتدون

چون مخاطبان آیه مسلمانان هستند و آنان به دلیل ایمانشان به اسلام هدایت یافته اند؛ معلوم می شود مراد از هدایت مطرح شده در «تهتدون»، هدایتی ویژه و کاملتر از هدایت نخست است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 185 - 28

28 - خداوند هدایت کننده مسلمانان است.

ولتکبروا لله علی ما هدیکم

«ما» در «ما هداکم» مصدریه است؛ یعنی: علی هدایته ایاکم.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 102 - 9،10

9- قرآن و آیات آن ، دربردارنده هدایت و بشارت برای مسلمانان

و هدی و بشری للمسلمین

10- تثبیت ایمان مؤمنان و هدایت و بشارت به مسلمانان ، از اهداف نسخ و تغییر پیام های الهی و نزول تدریجی آیات قرآن

و إذا بدلنا آیه مکان آیه .. . قل نزلہ ... لیثبت الذین ءامنوا و هدی و بشری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 430

11- اسلام، راه اعتدال است و مسلمانان، رهرو آن و هدایت یافته اند.

فستعلمون من أصحاب الصراط السويّ و من اهتدى

«سوی» بر وزن فعیل به معنای اسم فاعل است؛ یعنی، مستوی و معتدل (لسان العرب).

347- هدایت مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 128 - 17

17_ نگرانی پیامبر (صلی الله علیه و آله)، از هدایت نیافتن مشرکان و اعلام خداوند، به اینکه هدایت به دست اوست، نه پیامبر (صلی الله علیه و آله).

لیس لك من الامر شیء

رسول الله (صلی الله علیه و آله) در پی شکست دندان مبارکش توسط مشرکان در جنگ احد فرمود: کیف یفلح قوم فعلوا هذا بنیّهم؟ در این هنگام آیه فوق نازل شد.

الدر المنثور، ج 2، ص 312.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 88 - 11

11- دلسوزی شدید و خودخوری پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای هدایت کافران و مشرکان

لاتمدنّ عینک .. و لاتحزن علیهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 37 - 1

1- حرص و علاقه شدید پیامبر (صلی الله علیه و آله) بر هدایت کردن مشرکان

وقال الذين أشركوا .. حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلَالَةُ... إن تحرص على هداهم

348- هدایت معلولان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 3 - 6

6 - مبلغان ، نباید با ارزیابی های ظاهربینانه و مشاهده ناتوانی های جسمی افراد ، از ارشاد آنان دریغ ورزند .

أَنْ جَاءَ الْأَعْمَى . وَ مَإِذْ رِيكَ لَعَلَّ يَزْكَى

عبارت «فَأَنْتَ لَهُ تَصَدَّى» _ در آیات بعد _ حاکی از آن است که فرد اعتراض کننده به ابن ام مکتوم، به وعظ و ارشاد دیگران پرداخته و از اختصاص دادن آن فرصت به وی، دریغ کرده بود.

ص: 431

349- هدایت مکذبان آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 36 - 1

1 - موسی و هارون (ع) به فرمان خداوند، برای هدایت تکذیب کنندگان آیات و معجزات الهی، به جانب آنان فرستاده شدند.

فقلنا اذهبا إلى القوم الذين كذبوا بأى-تنا

مقصود از «القوم الذين كذبوا» فرعون و قوم او (قبطیان) است و مراد از «آیاتنا» نشانه ها و معجزات الهی می باشد نه آیات الهی در تورات؛ زیرا تورات پس از به هلاکت رسیدن فرعون و قوم او، برای بنی اسرائیل نازل گردید.

350- هدایت ملکه سبأ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 44 - 13

13 - راه یافتن بلقیس به توحید و تسلیم در برابر خدای یگانه با راهنمایی و مدد سلیمان (ع)

و أسلمت مع سلیم ن لله رب الع لمین

تصریح بلقیس به «مع سلیمان» از یک سو به توحید خالص و بی شائبه همانند توحید سلیمان اشاره دارد و از سوی دیگر افاده می کند که سلیمان(ع) در راهیابی او به حق نقش داشته است.

351- هدایت منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 16 - 2

2 - تمامی زمینه های نیل به هدایت برای منافقان عصر بعثت، مهیا بود.

اشترُوا الضلله بالهدی

در حالی که منافقان هدایت نیافته بودند، آیه مورد بحث، هدایت را سرمایه آنان شمرده است؛ تا به این حقیقت اشاره کند که: تمامی زمینه های هدایت و اسباب خارجی - به گونه ای که گویا آن را در اختیار داشتند - برای ایشان فراهم بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9_ هیچ امیدی به راهیابی و هدایت منافقان پس از سلب شدن نور ایمان از آنان ، وجود ندارد .

و ترکهم فی ظلمت لایبصرون

جمله «ترکهم فی ظلمات» بیان می کند که: ظلمتها منافقان را احاطه کرده و در نتیجه راه به جایی نمی برند و جمله «لایبصرون» (آنها نمی بینند)، حاکی از آن است که ابزار دیدن و هدایت شدن در آنان نابود شده است؛ یعنی علاوه بر اینکه موانع هدایت برای آنان ایجاد شده مقتضی هدایت نیز از آنان سلب گشته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 432

11 - امید به هدایت منافقان، از موجبات طرفداری برخی مؤمنان صدر اسلام از آنان

اتریدون ان تهدوا من اضلّ الله

15 - ناتوانی مردم از هدایت منافقان

فما لكم في المنافقين .. اتریدون ان تهدوا من اضلّ الله و من يضلّل الله فلن تجد

17 - امید برخی از مؤمنان صدر اسلام به هدایت منافقان، برخاسته از عدم شناخت سنن الهی در هدایت و گمراهی

فما لكم في المنافقين .. اتریدون ان تهدوا من اضلّ الله و من يضلّل الله فلن تجد

352- هدایت موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 50 - 12، 11

11 - خلقت همه موجودات هستی و هدایت آنها، برهان ربوبیت خدا است.

ربّنا الذی أعطی کلّ شیء خلقه ثمّ هدی

تفصیل کلام موسی (ع)، به برهانی منطقی و محکم بازگشت دارد که صورت آن چنین است: «اللّٰه ربّ لائّه خالق و هاد».

12 - همه موجودات از هدایت های الهی برخوردارند.

أعطی کلّ شیء خلقه ثمّ هدی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 35 - 5

5 - خداوند، هدایتگر جهان هستی و پدیده های آن است.

اللّٰه نور السموات و الأرض

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که مقصود از نور، یکی از معانی کنایی و مجازی آن (یعنی، هدایتگری) باشد؛ چرا که از ویژگی های نور، روشنایی بخشی است و روشنایی بخشی خداوند نسبت به پدیده های جهان به این دلیل است که آنها را به مقصد خود هدایت کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 41 - 11

11 - آگاهی آدمیان از نیایش و تسبیح همه موجودات عالم برای خداوند ، راهی برای هدایت آنان به سوی او است .

ألم تر أنّ الله يسبّح له من في السموات والأرض والطير صفت كلّ قد علم صلاته

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که آیه شریفه با بیان تسبیح موجودات برای خدا و آگاهی آنان از این عمل، در صدد هدایت انسان ها است.

353- هدایت موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 433

12 - توحید، عقیده ای متکامل که موحدان با هدایت خداوند به آن راه می یابند.

أندعوا من دون الله . . و نرد علی أعقابنا بعد إذ هدینا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 2 - 6

6- انسان موحّد و متکی به خداوند ، انسانی هدایت یافته است .

و جعلناه هدی . . ألا تتخذوا من دونی وکیلاً

«آن» در «ألا تتخذوا» برای تفسیر عبارت «جعلناه هدی لبنی إسرائيل» است و توحید و عدم اتکا به غیر خدا را مظهر و مصداق هدایت معرفی می کند. بنابراین موحّد، شخص هدایت یافته است.

354- هدایت موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 84 - 7, 6

6 - داوود، سلیمان، ایوب، یوسف(ع)، موسی و هارون(ع)، فرزندان از نسل ابراهیم و هدایت یافته از جانب خداوند هستند.

و من ذریته داود و سلیمان و ایوب و یوسف و موسی و هرون

سیاق آیات پیشین، که درباره حضرت ابراهیم(ع) بود، این احتمال را پدید می آورد که ضمیر در «ذریته» به «ابراهیم» برگردد. در این صورت برخی اسامی که در آیات بعد آمده است (همچون الیاس و لوط) از باب تغلیب در شمار ذریه آن حضرت ذکر شده اند.

7 - داوود، سلیمان، ایوب، یوسف، موسی و هارون، فرزندان از نسل نوح(ع) و هدایت یافته از جانب خداوند بودند.

نوحا . . و من ذریته داود و سلیمان و ایوب و یوسف و موسی و هرون

با توجه به دو نکته می توان گفت «نوحا» مرجع ضمیر در «ذریته» است: «نوحا» نزدیکترین کلمه ای است که می تواند مرجع ضمیر باشد. در میان کسانی که به عنوان ذریه از آنان یاد شده، افرادی هستند که از ذریه ابراهیم(ع) نیستند، مانند حضرت لوط(ع) و الیاس(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 68 - 4

4- خداوند ، راهنمای موسی (ع) در لحظات حساس و سرنوشت ساز و رهاننده او از بحران های روحی و اضطراب های درونی

قلنا لاتخف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 77 - 4

4- وحی الهی ، راهنمای موسی (ع) در مراحل دشوار و تنگنا های مسیر رسالت .

و لقد أوحینا إلی موسی

ص: 434

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 118 - 1,2

1 - موسی و هارون (علیهما السلام) بر صراط مستقیم در پرتو هدایت خداوند

و هدین_هما الصراط المستقیم

2 - هدایت به صراط مستقیم، از نعمت های بزرگ خداوند به موسی و هارون (علیهما السلام)

و لقد منّا علی موسی و هارون... و هدین_هما الصراط المستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 18 - 2

2 - خداوند، راهنمای موسی (ع) در شیوه برخورد با طغیان گری فرعون

إنّه طغی . فقل

355- هدایت موعظه ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 10 - 5

5 - تقویت ایمان مؤمنان، دارای اهمیتی افزون تر از پافشاری بر هدایت معاندان و کافران پندناپذیر

فأنت له تصدّی... فأنت عنه تلّهی

از مجموع این بخش از آیات، استفاده می شود که اصرار بر ارشاد کافران، گرچه کاری پسندیده است؛ ولی هرگاه در تعارض با تقویت ایمان مسلمانی قرار گیرد، باید آن را رها کرد.

356- هدایت مؤدیان زکات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 37 - 5

5 - مردمان تسبیح گو، ذاکر، بر پا دارنده نماز و پرداخت کننده زکات، از هدایت خاص خداوند به نور خویش برخوردارند.

یهدی اللہ لنوره من یشاء .. فی بیوت اذن اللہ ... یشیح له فیها ... رجال لاتله

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

14 - لقمان - 31 - 5 - 1

1 - تنها برپادارندگان نماز و پرداخت کنندگان زکات و اهل یقین به آخرت ، مشمول هدایت ویژه پروردگارِ خویش اند .

الذین یقیمون الصلوٰه و یؤتون الزکوٰه و هم بالأخره هم یوقنون . أولئک علی ہدی من

ص: 435

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 5 - 3

3 - مؤمنان به غیب (خدا و...) و معتقدان به رسالت و باورداران به آخرت، هدایت یافتگانند.

الذین یؤمنون... أولئک علی هدی من ربهم

مشارالیه «أولئک» (اهل تقوا) ممکن است به صورت اجمالی ملاحظه شود. در این صورت کلمه «المتقین» مشارالیه خواهد بود. و ممکن است جنبه تفصیلی آن در نظر گرفته شود؛ در این لحاظ، صفات بیان شده برای «متقین» مشارالیه «أولئک» می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 97 - 9

9 - قرآن، هدایتگر اهل ایمان است.

هدی و بشری للمؤمنین

«هدی» مصدر است و در اینجا به معنای اسم فاعل (هادی) می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 213 - 35, 36, 44

35 - هدایت مؤمنان توسط خداوند، در عرصه اختلافات دینی

فهدی الله الذین امنوا

36 - هدایت مؤمنان به درک صحیح دین و شناخت حق، از سوی خداوند

فهدی الله الذین امنوا لما اختلفوا فیه من الحق

«من الحق»، بیان «ما» در «لما اختلفوا» است؛ یعنی خداوند، مؤمنان را به «حق» که مورد اختلاف واقع شده بود - هدایت کرد.

44 - هدایت خاص الهی نسبت به مؤمنان، به هنگام بروز اختلافات دینی

و ما اختلف فیه الا الذین... و الله یهدی من یشاء الی صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 259 - 1

1 _ خداوند ، هدایت کننده مؤمنان ، از ظلمت شبهاست معاد به نور علم و یقین

اللّٰهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ . . . او كالذی مرّ ... فلم

داستان مورد بحث در آیه، مثال و ارائه نمونه ای برای ولایت الهی و نتیجه آن است؛ یعنی هدایت مؤمنان به نور پس از خارج ساختن آنان از ظلمت و تاریکی.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 175 - 1,6

1 _ خداوند ، مؤمنان متمسک به وی را از رحمت ویژه و فضل و هدایت خاص خویش ، بهره مند خواهد کرد .

فاما الذين ءامنوا بالله و اعتصموا به . . . و يهديهم إليه صراطاً مستقيماً

ص: 436

هدایت، فضل و رحمت خداوند، شامل همه بندگان می شود. بنابراین ذکر آنها به عنوان پاداش بیانگر رحمت، فضل و هدایت خاص است ; گفتنی است در برداشت فوق ضمیر «به» به «اللّه» برگردانده شده است.

6_ خداوند ، مؤمنان متمسک به او را ، به راه مستقیم هدایت می کند .

فاما الذين ءامنوا بالله و اعتصموا به . . . و يهديهم إليه صراطاً مستقيماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 122 - 5

5_ مؤمن با نور الهی مسیر صحیح حرکت را در جامعه و بین مردم درمی یابد.

و جعلنا له نورا يمشى به في الناس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 52 - 11

11_ تنها مؤمنان به قرآن بهره مند از هدایت ها و رحمت های بیکران آن هستند .

هدی و رحمه لقوم يؤمنون

با توجه به اینکه هدف از نزول قرآن هدایت مردم و دستیابی همگان به رحمت ویژه الهی است، به نظر می رسد «لقوم يؤمنون» اشاره به این حقیقت داشته باشد که تنها مؤمنان از هدایتها و رحمتهای ویژه بهره مند خواهند شد. گفتنی است مراد از «لقوم يؤمنون» به دلیل فراز قبل، مؤمنان به قرآن می باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 9 - 4

4_ مؤمنان نیک کردار ، در کنف حمایت و هدایت مستمر و دایم الهی

إن الذين ءامنوا و عملوا الصلحت يهديهم ربهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 28 - 1

1_ آنان که ایمان آورده و دلهایشان به یاد خدا آرامش می یابد ، از کسانی اند که خداوند آنها را به سوی خویش هدایت کرده است .

و يهدى إليه من أناب. الذين آمنوا و تطمئن قلوبهم بذكر الله

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

9 - نحل - 16 - 64 - 9

9- قرآن ، كتاب هدايت و رحمت براي مؤمنان است .

و ما أنزلنا عليك الكتاب ب... هدى و رحمه لقوم يؤمنون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

11 - حج - 22 - 24 - 7، 1

1 - خدا ، هادي و راهنمای اهل ايمان

ص: 437

و هدوا إلى الطَّيِّب من القول و هدوا إلى صرط الحميد

7 - طرد شرک از سوی مؤمنان و گرایش آنان به پرستش خدای یگانه ، مرهون هدایت و راهنمایی خداوند

و هدوا إلى صرط الحميد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 37 - 7

7 - خدا ، هادی و راهنمای اهل ایمان

کذلک سخر لکم . . . علی ما هدیکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 54 - 10

10 - خدا ، راهنمای اهل ایمان

و إنَّ الله لهاد الذین ءامنوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 31 - 4

4_ دلداری و وعده خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان ، مبنی بر نصرت و راهبری آنان در برابر دشمنانشان

و کذلک جعلنا لكلّ نبیّ عدوّاً من المجرمین و کفی برّک هادیّاً و نصیراً

آیه شریفه، با بیان وضعیت پیامبران در انجام رسالتشان _ که همواره بادشمنان تبه کار مواجه بودند _ می تواند درصدد تعقیب دو هدف باشد: 1_ دلجویی از پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان در برابر کارشکنی های دشمنان آنان. 2_ تشویق و تحریک پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان به صبر و پایداری در راه خدا.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 77 - 4

4 - تنها مؤمنان و حق جویان ، زمینه دار بهره مندی از هدایتگری ها و رحمت آفرینی های قرآن

وإِنَّهُ لَهْدَىٰ وَرَحْمَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ

قید «للمؤمنين» می رساند که دیگران شایستگی بهره‌وری از قرآن را ندارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 24 - 11

11 - مؤمنان به پیامبر (صلی الله علیه و آله) همچون خود آن حضرت، در مسیر هدایت اند.

وإِنَّا أَوْ إِيَّاكُمْ لَعَلَىٰ هُدًى أَوْ فِي ضَلٰلٍ مُّبِينٍ

آوردن ضمیر جمع «نا» به جای «أنا» - که با کلمه «قل» دارای سیاق واحدی است - می تواند بیانگر این نکته باشد که پیامبر (صلی الله علیه و آله) در صدد همسو جلوه دادن مؤمنان با خودش می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 22 - 6

ص: 438

6 - مؤمنان ، برخوردار از معرفت و نور هدایت الهی

فهو علی نور من ربّه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 44 - 7

7 - قرآن ، راهنما و هدایتگر اهل ایمان

قل هو للذین ءامنوا هدّی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 14 - 3

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، راهنما و راهبر مؤمنان در حوزه اندیشه و رفتار

تلک ءای ت اللّٰه تنلوها علیک . . . قل للذین ءامنوا یغفروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 20 - 16

16 - تحقق پیشگویی اعجازآمیز خداوند ، از پیروزی های آینده مؤمنان ، زمینه ساز هدایت ایشان به صراط مستقیم

وعدکم . . . و لتکون ءایه للمؤمنین و یهدیکم صراطاً مستقیماً

«آیه» به معنای معجزه است؛ زیرا در پیشگویی قطعی از آینده، اعجاز نهفته است. مقدمه قرار گرفتن این معجزه برای هدایت مؤمنان را، می توان از تقدم «آیه» بر «یهدیکم» استفاده کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 2 - 1

1 - قرآن ، در دیدگاه گروهی از جن ، راهنمای مؤمنان به راه حق و درستی است .

یهدی إلی الرشد

«رشد» (ضد «غی») به معنای دستیابی به راه حق و درستی است. (مصباح المنیر و قاموس المحيط)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 76 - 3

3- ارزشمندی و مخصوص بودن هدایت اعطایی از جانب خداوند به مؤمنان و باورداران آیات الهی .

و یزید الله الذین اهتدوا هدی

نکره بودن «هدی» بر ویژگی آن دلالت دارد؛ یعنی، هدایتی که قابل تعریف نیست این آیه به دنبال آیه پیش، پاسخی به گفته کافران است که هنگام شنیدن آیات الهی به مؤمنان، می گفتند: «أیّ الفریقین خیر . . .». بنابراین «الذین اهتدوا» همان «الذین آمنوا» هستند که در آیه پیش از آنان یاد شده بود.

ص: 439

359- هدایت مؤمنان به قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 14 - 6

6 - مؤمنان به قرآن ، به راه حق و درستی دست یافته اند .

فمن أسلم فأولئك تحروا رشداً

360- هدایت مؤمنان صابر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 157 - 4

4 - مؤمنانی که در مصیبت های راه ایمان صابرند ، به هدایت واقعی نایل خواهند شد .

قالوا إنا لله وإنا إليه راجعون . . . وأولئك هم المهتدون

361- هدایت مهندین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 30 - 2

2 _ هدایتیابی هدایت یافتگان و گمراهی گمراه پیشگان، به دست خدا و در اختیار اوست.

فريقا هدى و فريقا حق عليهم الضلالة

کلمه «فريقا» در «فريقا حق . . .» مفعول به برای عاملی محذوف است، و جمله «حق عليهم الضلالة» دلالت می کند بر این که آن عامل محذوف فعل «أضل» می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 115 - 12

12 _ از امام رضا (ع) روایت شده که فرمود: «ان الامام الفرض عليه و الواجب من الله إذا خاف الفوت على نفسه أن يحتج في الامام من بعده بحجه معروفه مبينه ان الله تبارك و تعالی يقول في كتابه: « و ما كان ليضل قوماً بعد إذ هداهم حتى يبين لهم ما يتقون . . . » ;

. . . تکلیف واجب امام از طرف خدا این است که: هرگاه خوف فوت برای او پیش آید، با دلیل روشن و شناخته شده درباره امام بعد از

خود، حجت را بر مردم تمام کند؛ زیرا خدای تبارک و تعالی در کتاب خود می فرماید: چنین نبوده که خداوند، قومی را پس از آنکه هدایت کرد، گمراه کند مگر آن که چیزی را که باید از آن بهره‌یزند، برای آنان بیان نماید ...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 108 - 6

6_ منفعت و بهره هدایت ، تنها متوجه خود هدایت یافتگان است .

ص: 440

362- هدایت ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 6 - 5,6

5- روی گردانان از خداوند و آیات او، اصلاح ناپذیر و غیرقابل هدایت اند.

فبأیّ حدیث بعد اللّٰه و ءای- ته یؤمنون

جمله «فبأیّ حدیث..» که مفید استفهام تعجبی است - می تواند اشاره به این نکته داشته باشد که اگر انسان، در پرتو آیات الهی هدایت نشود، دیگر به هدایتی دست نخواهد یافت؛ چه این که هدایت دیگری نیست تا از آن بهره مند گردد.

6- هدایت ناپذیران از وحی و آیات الهی، تأثیرناپذیر از هر پیام و ابزار هدایتی دیگر

فبأیّ حدیث بعد اللّٰه و ءای- ته یؤمنون

جمله «فبأیّ حدیث..» که مفید استفهام تعجبی است - می تواند بیانگر این نکته باشد که اگر انسان در پرتو آیات الهی هدایت نشود؛ دیگر به هدایتی دست نخواهد یافت؛ چه این که هدایت دیگری نیست تا از آن بهره مند گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 3 - 2

2- انسان ها در برابر هدایت الهی دو دسته اند : سپاس گزار و هدایت یافته و یا ناسپاس و هدایت ناپذیر .

إمّا شاکراً و إمّا کفوّراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 21 - 2

2- بزرگ ترین معجزات نیز، در هدایت برخی از افراد، کارساز نیست .

فأریه الایه الکبری . فکذّب

- بزرگ ترین معجزات نیز، در هدایت برخی از افراد، کارساز نیست.

363- هدایت ناپذیران امت ها

11- وجود انسانهایی در میان امت ها ، که مهر گمراهی خورده اند و هیچ گاه هدایت نخواهند شد .

و منهم من حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلَالَةُ

«حق» دارای چند معنا و استعمال است و از جمله آنها عمل و گفتاری است که رخ می دهد به خاطر اینکه وقوع آن واجب و ضروری است. بنابراین عبارت «حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلَالَةُ»؛ یعنی، ضروری و قطعی شده است بر او گمراهی.

364- هدایت ناپذیران بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 25 - 6

6 - گروه هایی از بنی اسرائیل هدایت پذیرفتند و در برابر پیشوایان الهی ، تسلیم نشدند .

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَفْصَلُ بَيْنَهُم يَوْمَ الْقِيَامِ فَمَنْ كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ

بنابراین که مرجع ضمیر در «بینهم» بنی اسرائیل باشد و «کانوا فيه یختلفون» اشاره به اختلافات دیرینه آنان داشته باشد _ که حتی با آمدن پیشوایان الهی ، خاتمه نیافته است _ نکته یاد شده به دست می آید.

365- هدایت ناپذیران و انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 13 - 6

6- واکنش هدایت ناپذیران مجرم در برابر انبیای الهی ، همگون و مشابه بوده است .

كذالك نسلكه فى قلوب المجرمين . لا يؤمنون به وقد خلت سنه الأولین

366- هدایت ناپذیران و توحید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 27 - 8

8_ آنان که زمینه هدایت ندارند ، با ارائه معجزات نیز هدایت نمی شوند و به توحید و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) نمی گروند .

لولا أنزل علیه آیه من ربه قل إن الله یضل من یشاء

خداوند در پاسخ کسانی که هدایت یافتن خویش را منوط به آمدن معجزه کرده اند، می فرماید: امر هدایت و ضلالت به دست خداست. این پاسخ در جواب ادعای مذکور گویای این حقیقت است که معجزات نمی توانند موجب هدایت کسی باشند؛ بلکه مشیت الهی است که آن را رقم می زند.

367- هدایت ناپذیران و محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8_ آنان که زمینه هدایت ندارند ، با ارائه معجزات نیز هدایت نمی شوند و به توحید و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) نمی گروند .

لولا أنزل عليه آية من ربه قل إن الله يضل من يشاء

خداوند در پاسخ کسانی که هدایت یافتن خویش را منوط به آمدن معجزه کرده اند، می فرماید: امر هدایت و ضلالت به دست خداست. این پاسخ در جواب ادعای مذکور گویای این حقیقت است که معجزات نمی توانند موجب هدایت کسی باشند؛ بلکه مشیت الهی است که آن را رقم می زند.

ص: 442

368- هدایت ناپذیران و معجزه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - 27 - 13 - 8 - رعد

8_ آنان که زمینه هدایت ندارند ، با ارائه معجزات نیز هدایت نمی شوند و به توحید و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) نمی گروند .

لولا أنزل عليه آية من ربه قل إن الله يضل من يشاء

خداوند در پاسخ کسانی که هدایت یافتن خویش را منوط به آمدن معجزه کرده اند، می فرماید: امر هدایت و ضلالت به دست خداست. این پاسخ در جواب ادعای مذکور گویای این حقیقت است که معجزات نمی توانند موجب هدایت کسی باشند؛ بلکه مشیّت الهی است که آن را رقم می زند.

369- هدایت ناپذیری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 185 - 14، 10

10_ آنان که به قرآن و پیام های آن ایمان نیاورند ، به هیچ سخن هدایت بخش دیگری ایمان نخواهند آورد .

فبأى حديث بعده يؤمنون

برداشت فوق مبتنی بر دو امر است: ضمیر در «بعده» به قرآن برگردد. حرف «با» در «بأى» برای الصاق باشد. یعنی اگر به قرآن ایمان نیاورند، به کدام سخن ایمان خواهند آورد؟

14_ آنان که از طریق اندیشه در ملکوت آسمان ها و زمین (نیاز جهان هستی به مالک و هستی بخش) هدایت نشوند ، هیچ دلیلی دیگر نمی تواند آنان را هدایت کند .

فبأى حديث بعده يؤمنون

توضیح برداشت پیش راهنمای این برداشت است.

370- هدایت ناپذیری آزر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 114 - 9

9- بیزاری جستن ابراهیم (ع) از پدرش ، پس از یقین به هدایت ناپذیری و عداوت او با خدا

فلما تبین له أنه عدو لله تبرأ منه

371- هدایت ناپذیری اشراف قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 32 - 6

ص: 443

6_ تلاش های نوح (ع)، برهان ها و دلیل های او، بی تأثیر در اشراف کافر

قد ج_ دلتننا فأكثرت جدلنا فأتنا بما تعدنا

372- هدایت ناپذیری اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 13 - 4

4- اقوام هدایت ناپذیر پیشین، علی رغم دریافت آیات الهی به آنان، ایمان نیاوردند.

لا يؤمنون به و قد خلت سنه الأولین

373- هدایت ناپذیری اهل عذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 7 - 5, 4

4 - لجاجت در برابر ایمان و حق گریزی، زمینه ساز آمدن عذاب الهی است.

لقد حقّ القول علی أكثرهم فهم لا يؤمنون

5 - آن دسته از مشرکان و کافران صدر اسلام - که عذاب الهی بر آنان مقرر گردیده بود - برای همیشه از ایمان محروم شدند.

لقد حقّ القول علی أكثرهم فهم لا يؤمنون

برداشت یاد شده مبتنی بر این نکته است که «فاء» در جمله «فهم لا يؤمنون» تفریعیه است و این جمله متفرع بر جمله قبل می باشد؛ یعنی، چون مقرر شد که بیشتر آنان عذاب شوند، پس توفیقی برای ایمان آوردن نخواهند داشت.

374- هدایت ناپذیری بانیان مسجد ضرار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 110 - 5

5 - منافقان بناکننده مسجد ضرار، مردمی هدایت ناپذیر بودند.

اتخذوا مسجداً ضراراً... لا یزال... ریه فی قلوبهم إلا أن تقطع قلوبهم

375- هدایت ناپذیری بهانه جویان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 111 - 3

3_ اگر امور غیبی برای بهانه جویان و منکران آیات الهی محسوس شود، ایمان نمی آورند.

و لو أننا نزلنا إليهم الملائكة و كلمهم الموتى و حشرنا عليهم كل شيء قبلا ما كانوا

ص: 444

ملائکه، سخن گفتن مردگان، شهادت موجودات جملگی از امور غیبی هستند که حتی در فرض محسوس شدن آنها، گروهی ایمان نخواهند آورد.

376- هدایت ناپذیری حق ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 125 - 10

10 - راه یافتن حق (اسلام) به قلب حق ناپذیر، مانند صعود در آسمان دشوار و یا غیر ممکن است.

و من یرد ان یضله یجعل صدره ضيقا حرجا کأنما یصعد فی السماء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 104 - 2

2- روشن ترین دلایل الهی، در قلب حق ناپذیران لجوج تأثیر نمی کند.

لسان الذی یلحدون إلیه أعجمیّ و هـ ذل لسان عربیّ مبین . إن الذین لایؤمنون ... لایه

در آیه قبل خداوند با روشن ترین بیان حقانیت قرآن را مبرهن ساخت. در این آیه نیز می فرماید: آن دلیل با همه روشنی برای آنان که تصمیم به ایمان آوردن ندارند، بی ثمر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 53 - 5

5- بیرون آوردن کافران حق گریز - به هر نحو ممکن - از گمراهی، نه کار پیامبر است و نه در توان او است.

و ما أنت بهـ د العمی عن ضلـ لثهم

377- هدایت ناپذیری دشمنان محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 48 - 4

4- گمراهی مشرکان مخالف پیامبر (صلی الله علیه و آله) در مکه، به حدی بود که آنان زمینه هدایت را از دست داده بودند.

فضلاً فلا یستطیعون سبیلاً

«فلاستطیعون» تفریع بر «ضلّوا» است و مراد از آن، بسته شدن تمامی راههای هدایت برای آنان است.

378- هدایت ناپذیری رهبران شرک صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 7 - 7

7 - ایمان آوردن به تعلیمات پیامبران ، در گرو وجود زمینه آن در ایمان آورنده

ص: 445

لقد حقّ القول على أكثرهم فهم لا يؤمنون

379- هدایت ناپذیری قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 17 - 4

4 - انتخاب گمراهی از سوی قوم ثمود ، با وجود روشن شدن راه هدایت برای آنان

و أمّا ثمود فهدينهم فاستحبوا العمى على الهدى

«استحباب» (مصدر «فاستحبوا») به معنای دوست داشتن است و آن گاه که با «عمی» متعدی شود به معنای انتخاب و برگزیدن خواهد بود.

380- هدایت ناپذیری قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 169 - 1

1 - ناامیدی لوط (ع) از هدایت پذیری قوم خویش

ربّ نجّی و اهلی ممّا يعملون

اقدام لوط(ع) به طرح درخواست نجات از پیشگاه خداوند، نشان می دهد که او از هدایت قومش کاملاً مأیوس شده بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 56 - 4، 2، 1

1 - تأثیرناپذیری قوم لوط ، در برابر هشدار ها و هدایت گری های او

فما كان جواب قومه إلا أن قالوا أخرجوا آل لوط

2 - تصمیم قوم لوط مبنی بر اخراج و تبعید لوط (ع) و خانواده اش ، تنها پاسخ آنان به هشدار های خیرخواهانه او

فما كان جواب قومه إلا أن قالوا أخرجوا آل لوط من قريبتكم

4 - ایمان نیاوردن هیچ فردی از جامعه به لوط (ع) ، جز افراد خانواده وی

قالو أخرجوا آل لوط من قريبتكم

مخالفان لوط به جای این که بگویند: پیروان لوط را اخراج کنید، گفتند: خانواده وی را بیرون کنید و این نشان می دهد که جز خانواده اش کسی به وی ایمان نیاورده بود.

381- هدایت ناپذیری قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 36 - 7

7_ نومییدی نوح (ع) از هدایت یابی قومش و آگاهی او از ناشایستگی آنان برای ایمان ، زمینه ساز رفع اندوه از او

ص: 446

لن يؤمن من قومك .. فلا تبتس بما كانوا يفعلون

برداشت فوق، از تفریح «لاتبتس» بر اخبار از ایمان نیاوردن کافران استفاده شده است؛ یعنی، حال که از هدایت نیافتن کافران آگاه شدید احساس مسؤولیت نمی‌کنی، زمینه‌ای برای اندوه وجود ندارد پس غمگین مباش.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 118 - 4

4 - شکوه نوح (ع) به درگاه خدا از ستم قوم خویش، پس از اتمام حجت و به بن بست رسیدن همه راه‌های تبلیغی بود.

إن أنا إلا نذیر مبین .. إن قومی کذبون ... فافتح بینی و بینهم فتحاً و نجنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 10 - 7

7 - «عن ابي جعفر (ع) ... قال: ... فلبث فيهم نوح ألف سنة إلا خمسين عاماً يدعوهم سرّاً و علانیه فلما أبوا و عتوا قال «ربّ ائی مغلوب فانتصر»؛

از امام باقر(ع) روایت شده که ... فرمود: ... نوح(ع) در میان قوم خود هزار سال - پنجاه سال کم - توقف نمود و قومش را در نهران و آشکار [به توحید] دعوت کرد. پس چون آنان ابا کرده و سرکشی نمودند، گفت: پروردگارا! من مغلوب هستم، انتقام مرا [از این قوم طغیان‌گر] بگیر».

382- هدایت ناپذیری کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 111 - 6

6 - مسخ شدن قلب و ادراک کافران مایه ایمان نیاوردن ایشان، حتی با دیدن روشنترین معجزات است.

و نقلب أفندتهم و أبصرهم .. و لو أننا نزلنا ... ما كانوا ليؤمنوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - يونس - 10 - 44 - 3

3 - حق ستیزی و هدایت ناپذیری کافران، پیامد ظلمی است که آنان بر خودشان کرده اند.

و منهم من يستمعون إليك . . . و منهم من ينظر إليك . . . و لكن الناس أنفسهم يظلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 31 - 3، 2، 1

1_ نزول قرآنی که کوه ها را به حرکت درآورد، زمین را قطعه قطعه کند، مردگان را زنده سازد، نمی تواند مایه هدایت کسانی شود که خدا هدایت آنان را نخواهد.

و لو أن قرءاناً سیّرت به الجبال أو قَطَّعت به الأرض أو کَلَّم به الموتی

«تسییر» (مصدر سیّرت) به معنای حرکت دادن است و «تقطیع» (مصدر قَطَّعت) به معنای شکافتن عمیق یا قطعه قطعه کردن می باشد و حرف باء در جمله های سه گانه فوق به معنای استعانت است. عبارت «بل لله الأمر» و نیز «أن لو یشاء الله

ص: 447

لهدی الناس» گویای این است که جواب شرط «لو أن...» جمله ای نظیر «لم یهدوا إن لم یشأ الله» است.

2_ آنان که با تلاوت قرآن هدایت نشوند و به سرای آخرت ایمان نیاورند، حتی اگر مردگانی زنده شوند و حقایق آخرت را برای آنان بیان کنند، هدایت نخواهند یافت.

ولو أن قرءاناً.. کلم به الموتی

هر یک از جمله های «سیرت به الجبال» و «قطعت به الأرض» و «کلم به الموتی» حکایت از معجزات درخواستی کفرپیشگان دارد که به مناسبت می توان گفت: جمله «کلم به الموتی» حاکی است که آنان برای باور به آخرت، از پیامبر (صلی الله علیه و آله) می خواستند تا مردگانی را زنده کند تا از آخرت و دنیای پس از مرگ برای آنان سخن بگویند.

3_ آنان که با مشاهده و تلاوت قرآن نازل شده بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) هدایت نشوند، با مشاهده هیچ آیت و معجزه ای هدایت نخواهند شد.

ولو أن قرءاناً سیرت به الجبال.. بل لله الأمر جمیعاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 75 - 5

5- ناسپاسی و هدایت ناپذیری کافران، حتی با رفع گرفتاری ها و نزول رحمت الهی

ولو رحمنهم... للجّوا فی طغی-نهم یعمهون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 40 - 7

7- کافران، به دلیل بی بهره بودن از نور الهی، محروم از هر گونه هدایت اند.

والذین کفروا أعم لهم... کظلمت فی بحر لّجّی... إذا أخرج یده لم یکد یرها و من

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 80 - 8

8- کفرپیشگان روی گردان از دلایل آشکار، همچون ناشنویان روی برتافته از راهنمای خویش

ولا تسمع الصمّ الدعاء إذا ولّوا مدبرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 52 - 8

8 - عامل هدایت ناپذیری کافران ، خود آنان اند .

یکفرون . فإِنَّكَ لَا تَسْمَعُ الْمُوتَى ... إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 53 - 5

5 - بیرون آوردن کافران حق گریز - به هر نحو ممکن - از گمراهی ، نه کار پیامبر است و نه در توان او است .

و ما أنت بهـد العمى عن ضلـلتهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 448

7 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مسؤل هدایت ناپذیری کافران نیست .

و من کفر فلا یحزنک کفره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 22 - 7

7 - کافران لجوج ، مانند مردگان در قبرها ، از شنیدن سخن حق ناتوان بوده و هیچ راهی برای هدایتشان نیست .

و ما أنت بمسمع من فی القبور

در این آیه کافران لجوج و حق ناپذیر صدر اسلام در مکه، به مردگان در قبرها تشبیه شده اند که هیچ راهی برای هدایتشان نیست و آنان نیز هیچ زمینه ای برای پذیرش ندارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 41 - 19

19 - دلجویی خداوند از پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در برابر حق ستیزی و هدایت ناپذیری کافران و مشرکان

و ما أنت علیهم بوکیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 46 - 15

15 - یأس پیامبر (صلی الله علیه و آله) از هدایت مشرکان و کافران ، در نیمه نخست رسالت (دوره مکه)

أنت تحکم بین عبادک فی ما کانوا فیه یختلفون

درخواست داوری خداوند _ که به معنای دخالت خداوند با شکست مشرکان در دنیا و یا کیفر دادن در آخرت است _ می تواند گویای برداشت یاد شده باشد.

383- هدایت ناپذیری کافران صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9_ بی تأثیری معجزات خاص و پیشنهادی کفرپیشگان در هدایت آنان ، دلیل اهدا نشدن آنها به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

لولا أنزل عليه آية من ربه قل إن الله يضل من يشاء ويهدي إليه من أناب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 135 - 3

3- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، از هدایت یافتن گروهی از کفرپیشگان عصر بعثت مأیوس بود .

قل كلّ متريص فتريصوا فستعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 449

8 - کارساز نبودن تبلیغ و هدایت گری های پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در برخی از کافران و مشرکان صدراسلام

و ما أنت بمسمع من فی القبور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 7 - 4

4 - لجاجت در برابر ایمان و حق گریزی ، زمینه ساز آمدن عذاب الهی است .

لقد حقّ القول علی أكثرهم فهم لایؤمنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 36 - 14

14 - هدایت کردن مشرکان و کافران در صدر اسلام (نیمه نخست رسالت) ، عملی مشکل و ناامیدانه بود .

و من یضلل الله فما له من هاد

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که این آیه در مکه نازل گردیده بود و در آن زمان مشرکان دست از مواضع شرک آلود خود برنمی داشتند. از این رو آیه شریفه درصدد بیان این حقیقت است که ایمان آوردن آنان، بسیار مشکل و مأیوسانه است و پیامبر(صلی الله علیه و آله) نباید بیش از این، غم آنها را بخورد و خود را به زحمت بیاندازد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 19 - 1

1 - وعده ها و تهدید های الهی برای کافران عصر بعثت ، ثمربخش و کارساز نبود .

بل الذین کفروا

حرف «بل» اضراب از ما قبل است؛ یعنی، تهدیدهای پیش برای کافران بی تأثیر است. عنوان «الذین کفروا»، ممکن است عنوان مشیر و ناظر به مصادیق خارجی آن باشد که کافران مکه بودند و نیز می تواند به تمام کافران در طول تاریخ نظر داشته باشد. برداشت یاد شده، براساس احتمال اول است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 76 - 6

6 - عدم تنبه کافران مکه ، از بلا های هشدار دهنده الهی (مثل فحطی و خشکسالی)

و لقد أخذنهم بالعذاب فما استکانوا لربهم و ما يتضرعون

385- هدایت ناپذیری کوردلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 81 - 2

ص: 450

2- بی تأثیر بودن قوی ترین هدایتگران و نیرومندترین هدایت ها ، در گمراهان کوردل

و ما أنت به_دی العمی عن ضل_لتهم

از آن جایی که فردی چون پیامبر(صلی الله علیه و آله) _ که قوی ترین هدایتگر _ و کتابی چون قرآن _ که دربردارنده نیرومندترین پیام هدایت است _ در کوردلانی که زمینه بینش را از دست داده اند، بی تأثیرند، برداشت یاد شده به دست می آید.

386- هدایت ناپذیری گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- هود - 11 - 34 - 4

4_ تعالیم و نصیحت های پیامبران ، در کسانی که خداوند خواهان گمراهی ایشان باشد ، بی تأثیر است .

و لاینفعکم نصحی . . . إن کان الله یرید أن یغویکم

«إن کان الله . . .» به منزله تعلیل برای «لاینفعکم نصحی» است؛ یعنی ، چون خداوند گمراهی شما را خواسته است ، نصیحت من در شما تأثیری ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- رعد - 13 - 33 - 17

17_ کسی را که خدا گمراهش کند ، هیچ کس نمی تواند او را هدایت کند .

و من یضلل الله فما له من هاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 37 - 2,6

2- خداوند ، کسانی را که به گمراهی بکشاند ، هدایت نخواهد کرد .

فإن الله لایهدی من یضلل

6- کسانی که محکوم به گمراهی اند ، هرگز هدایت نخواهند شد .

و منهم من حقت علیه الضل_له . . . فإن الله لایهدی من یضلل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 57 - 17

17- دل و اندیشه برخی از انسان ها ، حتی در برابر هدایت گری شخص پیامبر (صلی الله علیه و آله) نفوذناپذیر است .

وإن تدعهم إلى الهدى فلن يهتدوا إذا أبداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 81 - 2، 1

1 - برخی از گمراهان ، گرفتار کوردلی و فاقد زمینه هدایت

و ما أنت بهـدی العمی عن ضلـلتهم

2- بی تأثیر بودن قوی ترین هدایتگران و نیرومندترین هدایت ها ، در گمراهان کوردل

ص: 451

و ما أنت به_دی العمی عن ضل_لتهم

از آن جایی که فردی چون پیامبر(صلی الله علیه و آله) _ که قوی ترین هدایتگر_ و کتابی چون قرآن _ که دربردارنده نیرومندترین پیام هدایت است _ در کوردلانی که زمینه بینش را از دست داده اند، بی تأثیرند، برداشت یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 46 - 8

8 - راه هدایت ، برای کسانی که خداوند ایشان را در اثر عملکردشان گمراه نموده بسته است .

و من یضلل الله فما له من سبیل

برداشت یاد شده بر این پایه است که آیه شریفه مربوط به وضعیت گمراه شدگان در دنیا باشد.

387- هدایت ناپذیری متجاوزان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 74 - 11

11 _ هدایت ناپذیر کردن دل های متجاوزان ، سنت و قانون لا یتغیر الهی است .

کذلک نطبع علی قلوب المعتدین

388- هدایت ناپذیری مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 68 - 2

2 - ردّ دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) (دعوت به یکتاپرستی) ، از سوی مشرکان و پافشاری آنان بر شرک و بت پرستی

و ادع إلى ربك . . . و إن جـ دلوك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 29 - 15، 11

11 - هرگونه تلاشی برای هدایت مشرکان تابع هوای نفس ، نافرجام است .

الذین ظلموا .. فمن یهدی من أضلّ الله

15 - هیچ کس ، نمی تواند مشرکان هواپرست را از اضلال الهی نجات بدهد .

فمن یهدی من أضلّ الله و ما لهم من نصرین

مراد از «نصرین» به قرینه سیاق و فراز قبلی، می تواند «نجات دهنده» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 41 - 19

19 - دلجویی خداوند از پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در برابر حق ستیزی و هدایت ناپذیری کافران و مشرکان

و ما أنت علیهم بوکیل

ص: 452

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 46 - 15

15 - یاس پیامبر (صلی الله علیه و آله) از هدایت مشرکان و کافران ، در نیمه نخست رسالت (دوره مکه)

أنت تحکم بین عبادک فی ما کانوا فیہ یختلفون

درخواست داوری خداوند _ که به معنای دخالت خداوند با شکست مشرکان در دنیا و یا کیفر دادن در آخرت است _ می تواند گویای برداشت یاد شده باشد.

389- هدایت ناپذیری مشرکان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 22 - 8

8 - کارساز نبودن تبلیغ و هدایت گری های پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در برخی از کافران و مشرکان صدر اسلام

و ما أنت بمسمع من فی القبور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 7 - 4

4 - لجاجت در برابر ایمان و حق گریزی ، زمینه ساز آمدن عذاب الهی است .

لقد حقّ القول علی أكثرهم فهم لایؤمنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 36 - 14

14 - هدایت کردن مشرکان و کافران در صدر اسلام (نیمه نخست رسالت) ، عملی مشکل و ناامیدانه بود .

و من یضلل الله فما له من هاد

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که این آیه در مکه نازل گردیده بود و در آن زمان مشرکان دست از مواضع شرک آلود خود برنمی داشتند. از این رو آیه شریفه درصدد بیان این حقیقت است که ایمان آوردن آنان، بسیار مشکل و مأیوسانه است و پیامبر (صلی الله علیه و آله) نباید بیش از این، غم آنها را بخورد و خود را به زحمت بیاندازد.

390- هدایت ناپذیری مشرکان مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 48 - 4

4- گمراهی مشرکان مخالف پیامبر (صلی الله علیه و آله) در مکه ، به حدی بود که آنان زمینه هدایت را از دست داده بودند .

فَضِّلُوا فَلَاسْتَطِيعُونَ سَبِيلاً

«فَلَاسْتَطِيعُونَ» تفریع بر «ضَلُّوا» است و مراد از آن، بسته شدن تمامی راههای هدایت برای آنان است.

ص: 453

391- هدایت ناپذیری معرضان از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جایه - 45 - 6 - 5

5 - روی گردانان از خداوند و آیات او ، اصلاح ناپذیر و غیرقابل هدایت اند .

فبأیّ حدیث بعد اللّٰه و ءای-ته یؤمنون

جمله «فبأیّ حدیث ..» _ که مفید استفهام تعجبی است _ می تواند اشاره به این نکته داشته باشد که اگر انسان، در پرتو آیات الهی هدایت نشود، دیگر به هدایتی دست نخواهد یافت؛ چه این که هدایت دیگری نیست تا از آن بهره مند گردد.

392- هدایت ناپذیری معرضان از وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جایه - 45 - 23 - 13

13 - انسان رویگردان از هدایت الهی و پیام وحی ، غیرقابل هدایت به وسیله دیگر عوامل

فمن یهدیه من بعد اللّٰه

393- هدایت ناپذیری مکذبان آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 111 - 3

3 _ اگر امور غیبی برای بهانه جویان و منکران آیات الهی محسوس شود، ایمان نمی آورند.

و لو أنّنا نزلنا إلیهم الملائکه و کلمهم الموتی و حشرنا علیهم کل شیء قبل ما کانوا

ملائکه، سخن گفتن مردگان، شهادت موجودات جملگی از امور غیبی هستند که حتی در فرض محسوس شدن آنها، گروهی ایمان نخواهند آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جایه - 45 - 6 - 6

6 - هدایت ناپذیران از وحی و آیات الهی ، تأثیرناپذیر از هر پیام و ابزار هدایتی دیگر

فبأىّ حديث بعد الله وءىّ ته يؤمنون

جمله «فبأىّ حديث..» _ که مفید استفهام تعجیبی است _ می تواند بیانگر این نکته باشد که اگر انسان در پرتو آیات الهی هدایت نشود؛ دیگر به هدایتی دست نخواهد یافت؛ چه این که هدایت دیگری نیست تا از آن بهره مند گردد.

ص: 454

394- هدایت ناپذیری مکذبان قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 50 - 1

1 - آنان که به قرآن ایمان نمی آورند ، به هیچ گفتار هدایت بخش دیگری ، ایمان نخواهند آورد .

فبأیّ حدیث بعده یؤمنون

استفهام «فبأیّ» انکاری و تعجیبی است. بر این اساس مفاد آیه چنین است: «وقتی آنان قرآن را - که با دلایل روشن همراه است - تصدیق نمی کنند، پس مسلم به هیچ سخن حقی ایمان نخواهند آورد».

395- هدایت ناپذیری مکذبان وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 6 - 6

6 - هدایت ناپذیران از وحی و آیات الهی ، تأثیرناپذیر از هر پیام و ابزار هدایتی دیگر

فبأیّ حدیث بعد اللّٰه وءایّ ته یؤمنون

جمله «فبأیّ حدیث...» - که مفید استفهام تعجیبی است - می تواند بیانگر این نکته باشد که اگر انسان در پرتو آیات الهی هدایت نشود؛ دیگر به هدایتی دست نخواهد یافت؛ چه این که هدایت دیگری نیست تا از آن بهره مند گردد.

396- هدایت ناپذیری منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 18 - 5

5 - منافقان رها شده در ظلمت گمراهی ها ، راه نجاتی ندارند و به ایمان راستین باز نخواهند گشت .

صم بکم عمی فهم لایرجعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 110 - 6، 5

5 - منافقان بناکننده مسجد ضرار ، مردمی هدایت ناپذیر بودند .

اتخذوا مسجداً ضراراً .. لا يزال ... ريبه في قلوبهم إلا أن تقطع قلوبهم

6_ اخبار خداوند از روحیه هدایت ناپذیر منافقان ، متکی بر علم گسترده اوست .

لا يزال بنينهم الذي بنوا ريبه في قلوبهم .. والله عليم حكيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 124 - 5

5_ منافقان صدر اسلام ، مردمانی تأثیرناپذیر در برابر آیات الهی قرآن

و إذا ما أنزلت سورة فمنهم من يقول أئكم زادته هذه إيماناً

ص: 455

397- هدایت ناپذیری منحرفان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 6 - 3

3 - یقین به تأثیر ناپذیری منحرفان ، مجوز ترک تبلیغ و ارشاد ایشان

فما تغن النذر . فتولّ عنهم

398- هدایت ناپذیری هواپرستان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 43 - 6

6 - هیچ کس ، حتی پیامبران الهی ، توانایی هدایت هواپرستان حق ناپذیر را ندارد .

من اتخذ إلَهه هویه أفأنت تكون علیه وکیلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 5 - 4

4 - بی تأثیری اندازگران الهی در هواپرستان حق گریز ، به رغم حکیمانه بودن پیام های آنان

حکمه ب_لغه فما تغن النذر

از مترتب شدن «ما تغن النذر» بر «حکمه بالغه»، استفاده می شود که هر چند هشدارهای وحی، حکیمانه و رسا است؛ ولی در اهل هوا مؤثر نیفتاده است.

399- هدایت نسل ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 28 - 2

2 - اهتمام ابراهیم (ع) ، به هدایت نسل پس از خویش

و جعلها کلمه باقیه فی عقبه

چنانچه فاعل «جعل» ابراهیم(ع) باشد، به قرینه آیات پیشین _ که در مورد آن حضرت بود _ مطلب بالا قابل برداشت است.

400- هدایت نسل صالح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 84 - 9

9_ خداوند به نیکوکاران با کثرت ذریه صالح و هدایت یافته پاداش می دهد.

ص: 456

و وهبنا له إسحق ويعقوب . . . و من ذريته داود و سليمان . . . و كذلك نجزي المحسنين

401- هدایت نمازگزاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 37 - 5

5- مردمان تسبیح گو، ذاکر، بر پا دارنده نماز و پرداخت کننده زکات، از هدایت خاص خداوند به نور خویش برخوردارند.

یهدی الله لنوره من یشاء . . . فی بیوت اذن الله . . . یسبح له فیها . . . رجال لاتله

402- هدایت نوح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 84 - 3

3_ نوح(ع) هدایت یافته به توحید و برهانهای آن و دارای مرتبه ای بلند بود.

و نوحا هدینا من قبل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 27 - 3

3- نوح (ع)، مأمور ساختن کشتی تحت نظارت و هدایت خداوند

أن اصنع الفلک بأعیننا و وحینا

403- هدایت هارون(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 84 - 6,7

6_ داوود، سلیمان، ایوب، یوسف(ع)، موسی و هارون(ع)، فرزندان از نسل ابراهیم و هدایت یافته از جانب خداوند هستند.

و من ذریته داود و سلیمان و ایوب و یوسف و موسی و هرون

سیاق آیات پیشین، که درباره حضرت ابراهیم(ع) بود، این احتمال را پدید می آورد که ضمیر در «ذریته» به «ابراهیم» برگردد. در این

صورت برخی اسامی که در آیات بعد آمده است (همچون الیاس و لوط) از باب تغلیب در شمار ذریه آن حضرت ذکر شده اند.

7_ داوود، سلیمان، ایوب، یوسف، موسی و هارون، فرزندان از نسل نوح(ع) و هدایت یافته از جانب خداوند بودند.

نوحا . . و من ذریته داود و سلیمان و ایوب و یوسف و موسی و هرون

با توجه به دو نکته می توان گفت «نوحا» مرجع ضمیر در «ذریته» است: «نوحا» نزدیکترین کلمه ای است که می تواند مرجع ضمیر باشد. در میان کسانی که به عنوان ذریه از آنان یاد شده، افرادی هستند که از ذریه ابراهیم(ع) نیستند، مانند حضرت لوط(ع) و الیاس(ع)

ص: 457

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 118 - 1,2

1 - موسی و هارون (علیهما السلام) بر صراط مستقیم در پرتو هدایت خداوند

و هدین_هما الصرط المستقیم

2 - هدایت به صراط مستقیم، از نعمت های بزرگ خداوند به موسی و هارون (علیهما السلام)

و لقد منّا علی موسی و هارون... و هدین_هما الصرط المستقیم

404- هدایت همبندان یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 37 - 15, 2, 3

2_ یوسف (ع) اقبال هم بندانش را به او غنیمت شمرد و به ارشاد و هدایت آنان پرداخت .

إنانری_ک من المحسنین... ذلکما مما علمنی ربی إنی ترکت ملّہ قوم لایؤمنون بالله

3_ یوسف (ع) با اشاره به خدادادی بودن دانش های ویژه اش ، هم بندان خویش را به شناخت ربوبیت خدا برانگیخت .

ذلکما مما علمنی ربی

از اهداف یوسف(ع) در بیان این حقیقت که «این دانش را پروردگارم به من آموخته است» آن است که: هم بندان زندانی خویش را با خدا و ربوبیت او آشنا کند. مخاطب قرار دادن آن دو نفر با حرف «کما» در «ذلکما» مؤید این هدف است.

15_ یوسف (ع) ، با بیان نقش ایمان به خدا و آخرت در دستیابی او به دانش های ویژه ، درصدد گرایش دادن هم بندان خویش به آیین الهی بود .

مما علمنی ربی إنی ترکت ملّہ قوم... هم ک_فرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 39 - 1

1_ یوسف (ع) با اظهار مهربانی و ملاحظت به هم بندان خویش ، به ارشاد آنان پرداخت .

ی_ص_حبی السجن ءأرباب متفرقون خیر أم الله الواحد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 41 - 1

1_ یوسف (ع) ، پس از ارشاد هم بندهاں خویش به توحید و یکتاپرستی ، به تعبیر رؤیا های آنان پرداخت .

ی_ص_حبی السجن أما أحدکما فیسقی ربه خمراً

405- هدایت همگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 31 - 7

ص: 458

7_ هدایت شدن همگان ، مشیت و خواست خداوند نیست .

أن لو يشاء الله لهدى الناس جميعاً

قابل ذکر است که مقصود از مشیت ، مشیت تکوینی است و گرنه خداوند هدایت همگان را به مشیت تشریحی خواسته است.

406- هدایت همگانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 9 - 7

7- اگر مشیت و خواست خدا بر هدایت همه انسان ها تعلق می گرفت ، هدایت آنان تخلف ناپذیر بود .

و لو شاء لهدیکم أجمعین

407- هدایت همگانی انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 13 - 1

1 - مشیت خداوند ، به هدایت حتمی و تکوینی همه انسان ها ، تعلق نگرفته است .

و لو شننا لأتینا کلّ نفس هدیها

408- هدایت یحیی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 85 - 4

4_ زکریا، یحیی، عیسی و الیاس (ع) از هدایت خاص خداوند بهره مند بودند.

و کلا هدینا .. و من ذریته ... و زکریا و یحیی و عیسی و الیاس

409- هدایت یعقوب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 84 - 2

2_ ابراهیم، اسحاق(ع) و یعقوب(ع) دارای مقامی رفیع و بهره مند از هدایتی ویژه به توحید و برهانهای آن، از جانب خداوند.

و وهبنا له إسحق و یعقوب کلاً هدینا

بهره مندی از هدایت ویژه الهی حاکی از مرتبه والای آن پیامبران است.

ص: 459

410- هدایت یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 84 - 7، 6

6_ داوود، سلیمان، ایوب، یوسف(ع)، موسی و هارون(ع)، فرزندان از نسل ابراهیم و هدایت یافته از جانب خداوند هستند.

و من ذریته داود و سلیمان و ایوب و یوسف و موسی و هرون

سیاق آیات پیشین، که درباره حضرت ابراهیم(ع) بود، این احتمال را پدید می آورد که ضمیر در «ذریته» به «ابراهیم» برگردد. در این صورت برخی اسامی که در آیات بعد آمده است (همچون الیاس و لوط) از باب تغلیب در شمار ذریه آن حضرت ذکر شده اند.

7_ داوود، سلیمان، ایوب، یوسف، موسی و هارون، فرزندان از نسل نوح(ع) و هدایت یافته از جانب خداوند بودند.

نوحا . . . و من ذریته داود و سلیمان و ایوب و یوسف و موسی و هرون

با توجه به دو نکته می توان گفت «نوحا» مرجع ضمیر در «ذریته» است: «نوحا» نزدیکترین کلمه ای است که می تواند مرجع ضمیر باشد. در میان کسانی که به عنوان ذریه از آنان یاد شده، افرادی هستند که از ذریه ابراهیم(ع) نیستند، مانند حضرت لوط(ع) و الیاس(ع)

411- هدایت یونس(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 86 - 2

2_ اسماعیل، الیسع، یونس و لوط(ع)، از زمره صالحان و برخوردار از هدایت ویژه خداوند بودند.

كلاً هدینا . . . و من ذریته . . . كل من الصالحین . . . و إسمعیل و الیسع و یونس و لوطا

412- هلاکت هدایت ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 13 - 7

7- هلاکت و نابودی اقوام و مردم هدایت ناپذیر و تبهکار، از سنت های خداوند

لا یؤمنون به و قد خلت سنه الأولین

همان گونه که مفسران احتمال داده اند، مراد از «سنه» می تواند سنت خدا در هلاکت اقوام هدایت ناپذیر باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 36 - 6

6 - برخی مردم در مرحله ای از گمراهی قرار می گیرند که دیگر امیدی به هدایت آنان نیست.

إنما يستجيب الذين يسمعون و الموتى يبعثهم الله

ص: 460

در این آیه گویا مردم به دو بخش تقسیم شده اند: یک دسته به دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) پاسخ مثبت می دهند و دسته ای دیگر به تعبیر آیه «الموتی» هستند. و همان گونه که امید به زنده شدن مرده در این جهان واهی است، نمی توان به هدایت این گونه افراد امیدی داشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 46 - 15

15 - یاس پیامبر (صلی الله علیه و آله) از هدایت مشرکان و کافران، در نیمه نخست رسالت (دوره مکه)

أنت تحکم بین عبادک فی ما کانوا فیه یختلفون

درخواست داوری خداوند - که به معنای دخالت خداوند با شکست مشرکان در دنیا و یا کیفر دادن در آخرت است - می تواند گویای برداشت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 9 - 7

7 - لزوم ارشاد تمام مردم، هر چند امیدی به پندپذیری برخی از آنان نیست.

فذکر إن نفعت الذکری

چنانچه مراد از «إن»، تشکیک باشد، جمله «إن نفعت الذکری» قید «ذکر» نخواهد بود؛ بلکه جمله معترضه ای است که تعریض به وجود افراد تذکرناپذیر در بین مردم دارد. مفاد آیه در این احتمال این است که باید همه مردم را ارشاد کرد ولی مگر تذکر سودی دارد؟! این تعبیر علاوه بر اظهار یأس از سودمندی تذکر برای گروهی از مردم، بر نکوهش آنان نیز دلالت دارد.

414- یأس از هدایت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 15 - 2

2- انبیا از هدایت شدن اقوام کافر ناامید شدند و آنان را نفرین کردند.

قالت لهم رسلهم... واستفتحوا

انبیا پس از ارائه بیّنات و چند گفت و گو با کافران و تهدید شدن از سوی آنان و اعلام تهدید خداوند، از خداوند طلب پیروزی برای خویش کردند و این نشانگر این است که آنان امیدی به هدایت اقوام خویش نداشتند.

415- یأس از هدایت انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 36 - 9

9_ مبلغان دینی ، پس از یأس از هدایت پذیری انسانها ، موظف به ابلاغ و بیان معارف الهی نیستند .

فلاتبتس بما كانوا يفعلون

ص: 461

416- یأس از هدایت بت پرستان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 26 - 4

4 - نفرین علیه کافران و بت پرستان حق ناپذیر - پس از ناامیدی از هدایت آنان - امری پسندیده و روا

وقال نوح رب لاتذر علی الأرض من الـکفرین ديارًا

417- یأس از هدایت حق ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 26 - 4

4 - نفرین علیه کافران و بت پرستان حق ناپذیر - پس از ناامیدی از هدایت آنان - امری پسندیده و روا

وقال نوح رب لاتذر علی الأرض من الـکفرین ديارًا

418- یأس از هدایت فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 44 - 4

4 - مؤمن آل فرعون ، پس از تلاش گسترده هدایتگرانه اش ، از تأثیرپذیری قومش مأیوس شد .

فستذكرون ما أقول لكم

از تعبیر و آهنگ «فستذكرون ما أقول لكم» (پس به زودی آنچه را به شما می گویم به یاد خواهید آورد) استفاده می شود که مؤمن آل فرعون، از هدایت پذیری مردم مأیوس بود.

419- یأس از هدایت قوم ابراهیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 99 - 11

11 - ناامید شدن ابراهیم (ع) ، از هدایت قوم بت پرست خویش

وقال إني ذاهب إلى ربّي سيهدين

از تصمیم ابراهیم(ع) برای هجرت از شهر خود _ پس از نجات یافتن از آتش افروزی مشرکان علیه ایشان _ برداشت یاد شده به دست می آید.

ص: 462

420- یأس از هدایت قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 26 - 1

1 - التجای نوح (ع) به درگاه پروردگار ، پس از ناامیدی از تأثیر تبلیغاتش در مردم

قال رب انصرنی بما کذبون

در این آیه ظرف «قال» حذف شده و تقدیر آن چنین است: «قال بعد ما آیس من ایمانهم». «باء» در «بما کذبون» سببیه و «ما» مصدریه است. بنابراین «بما کذبون»، به تأویل «بسبب تکذیبهم ایّای» می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 10 - 2

2 - یأس و ناامیدی نوح (ع) از هدایت پذیری قوم حق ستیز خویش

فدعا ربّه أنّی مغلوب فانتصر

از تعبیر «مغلوب»، استفاده می شود که نوح(ع) خود را در موضعی یافت که دیگر تنها چاره را در انتقام الهی از قوم حق ستیزش می دید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 24 - 4

4 - ناامیدی کامل نوح (ع) ، از نجات یافتن قومش از گمراهی و ستم پیشگی

ولا تزد الظالمین إلاّ ضلّالاً

نفرین نوح(ع) علیه قومش، نشانه آن است که آن حضرت از هدایت یافتن آنان کاملاً مأیوس بود؛ زیرا اصولاً پیامبران الهی برای هدایت مردمان مبعوث شدند و نوح(ع) نیز سالیانی دراز؛ قومش را به هدایت دعوت کرد و چون آنان نپذیرفتند، علیه آنان نفرین فرمود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 36 - 7

7_ نومیدی نوح (ع) از هدایت یابی قومش و آگاهی او از ناشایستگی آنان برای ایمان ، زمینه ساز رفع اندوه از او

لن يؤمن من قومك . . . فلا تبئس بما كانوا يفعلون

برداشت فوق ، از تفریح «لاتبتس» بر اخبار از ایمان نیاوردن کافران استفاده شده است؛ یعنی ، حال که از هدایت نیافتن کافران آگاه شدید احساس مسؤولیت نمی کنی، زمینه ای برای اندوه وجود ندارد پس غمگین مباش.

421- یأس از هدایت قوم یونس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 140 - 5

5 - یأس و ناامیدی یونس پیامبر ، از هدایت قوم خویش

إذ أبق إلى الفلك المشحون

ص: 463

فرار یونس(ع) از میان قوم خود، می تواند به دلیل یأس او از هدایت آنان باشد.

422- یأس از هدایت کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 23 - 11

11- هجرت از سرزمین کفر ، پس از ناامیدی از هدایت کافران و ناتوانی از ایفای وظایف ، امری ضروری و بایسته

وإن لم تؤمنوا لی فاعتزلون . . . فأسر بعبادی

تکلیف هجرت، پس از شکوه موسی(ع) از فراگیری جرم و نفوذناپذیری فرعونیان در برابر حق و ادامه تعرض های آنان نسبت به بنی اسرائیل، می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 26 - 4

4 - نفرین علیه کافران و بت پرستان حق ناپذیر _ پس از ناامیدی از هدایت آنان _ امری پسندیده و روا

وقال نوح ربّ لاتذر علی الأرض من الـکـفرین ديارًا

423- یأس از هدایت مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 102 - 7

7 _ پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) از سوی خداوند دستور یافت یأس و نومیدی خود را نسبت به هدایت یافتن مشرکان ابلاغ کرده و اعلان کند که در انتظار نزول عذاب بر آنان به سر می برد .

فهل ینتظرون . . . قل فانتظروا إنی معکم من المنتظرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 15 - 2

2 - یأس و ناامیدی پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، از هدایت مشرکان در مرحله نخست رسالت خویش

فاعبدوا ما شئتم من دونه

برداشت یاد شده با توجه به امر تهدیدی «فاعبدوا..» و مکی بودن این سوره و آیات مورد بحث است.

424- یهود و هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 135 - 3

3 - هر یک از یهود و نصارا، آیین خویش را موجب هدایت بشر می پنداشتند .

ص: 464

قالوا كونوا هوداً أو نصرى تهتدوا

425- يهود هدايت ناپذير

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

1 - بقره - 2 - 120 - 3

3 - يهوديان و نصرانيان عصر بعثت ، مردمانى هدايت ناپذير بودند .

و لن ترضى عنك اليهود و لالنصرى

426- يهوديت و هدايت

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

1 - بقره - 2 - 135 - 4

4 - هيچ يك از آيين يهود نصارا به خاطر آميخته شدنشان به شرك ، هدايت آفرين نيستند .

قل بل مله ابراهيم

هدايت پذيران

427- {هدايت پذيران}

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

13 - قصص - 28 - 56 - 5

5 - انسان ها دو دسته اند : هدايت پذير و هدايت ناپذير

و هو اعلم بالمهتدين

«مهتدى»؛ يعنى، كسى كه قابل هدايت است. بنابر اين «هو اعلم بالمهتدين»؛ يعنى، «هو اعلم بالقابلين للهدايه من الذين لا يقبلون؛ او بهتر مى داند چه كسانى قابل هدايتند و چه كسانى قابل هدايت نيستند».

428- تشخيص هدايت پذيران

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

8 - علم و آگاهی خدا به انسان های قابل هدایت و انسان های غیر قابل هدایت

و هو أعلم بالمهتدين

ص: 465

429- کمی هدایت پذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 26 - 11

11 - انسان های طرفدار حق و هدایت پذیر ، همواره در تاریخ کم بوده اند .

فمنهم مهتد و کثیر منهم ف_سقون

با توجه به این که «کثیر» در مقابل «قلیل» قرار دارد؛ تقدیر آیه شریفه چنین می شود: «فقلیل منهم مهتد و کثیر منهم فاسقون».

430- هدایت پذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 4 - 7

7 - تنها کسانی شایسته حضور در مجالس وعظ و ارشادند ، که خود را در مسیر خودسازی قرار داده یا افرادی توصیه پذیر و نصیحت خواه باشند .

يَزَكِّي . اُوَيِّدُكَّر

هدایت ناپذیران

{ هدایت ناپذیران }

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 110 - 5,6

5_ منافقان بناکننده مسجد ضرار ، مردمی هدایت ناپذیر بودند .

اتخذوا مسجداً ضراراً .. لا يزال ... ريبه في قلوبهم إلا أن تقطع قلوبهم

6_ اخبار خداوند از روحیه هدایت ناپذیر منافقان ، متکی بر علم گسترده اوست .

لا يزال بنينهم الذی بنوا ريبه في قلوبهم .. و اللّٰه علیم حکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- خداوند، کسانی را که به گمراهی بکشاند، هدایت نخواهد کرد.

فإن الله لا يهدي من يضلّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 57 - 16،17

16- هدایت پذیری کسانی که بر دل هایشان پرده افکنده شده و بر گوش هایشان سنگینی نشسته (محرومان از درک و فهم آیات الهی)، ناممکن است.

وإن تدعهم إلى الهدى فلن يهتدوا إذا أبداً

ص: 466

«لن» برای نفی همیشگی است که در آیه مورد بحث، با کلمه «أبدًا» نیز بر آن تأکید مجدد شده است؛ یعنی، چنین افرادی، هرگز و هیچ گاه، هدایت نخواهند شد و باید از آنان مأیوس بود.

17- دل و اندیشه برخی از انسان ها، حتی در برابر هدایت گری شخص پیامبر (صلی الله علیه و آله) نفوذناپذیر است.

وإن تدعهم إلى الهدى فلن يهتدوا إذا أبدًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 81 - 1

1 - برخی از گمراهان، گرفتار کوردلی و فاقد زمینه هدایت

و ما أنت بهِ دى العمى عن ضلّلتهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 56 - 5

5 - انسان ها دو دسته اند : هدایت پذیر و هدایت ناپذیر

و هو أعلم بالمهتدين

«مهتدی»؛ یعنی، کسی که قابل هدایت است. بنابراین «هو أعلم بالمهتدين»؛ یعنی، «هو أعلم بالقابلين للهداية من الذين لا يقبلون؛ او بهتر می داند چه کسانی قابل هدایتند و چه کسانی قابل هدایت نیستند».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 19 - 5

5 - برخی از مردم، چنان هدایت ناپذیر و حق گریزانند که حتی سخنان پیامبران نیز در آنان کارساز نیست.

أفأنت تتقذ من فى النار

تردیدى نیست بر کسانی عذاب الهی قطعی خواهد شد که هیچ امیدی به هدایت آنان نباشد. بنابراین می توان استفاده کرد که هدایت این گروه امکان پذیر نخواهد بود، حتی اگر هادی شخصیتی چون رسول الله باشد.

431- ابراهیم (ع) و هدایت ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ابراهیم (ع) دارای رحمت فراوان نسبت به مردم و متأسف از هدایت ناپذیری مشرکان

إن ابرهیم لأؤه حلیم

یکی دیگر از معانی که اهل لغت برای «أواه» نوشته اند، رقت و رحمت است. یعنی ابراهیم (ع) بسیار رقیق القلب و نسبت به مردم، بسیار مهربان بود. برداشت فوق بر این اساس است که جمله «إن ابراهیم لأؤه» بیانگر علت وعده ابراهیم (ع) به آزر باشد؛ یعنی، شدت رحمت ابراهیم (ع) سبب گردید، برای جذب آزر به ایمان، وعده استغفار به وی بدهد.

ص: 467

432- ابلاغ معارف به هدایت ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 34 - 5

5- پیامبران و مبلغان دین ، به بیان و ابلاغ معارف برای هدایت ناپذیران ، موظف نیستند .

إن أردت أن أنصح لكم

نوح(ع)، پس از دریافت این واقعیت که خداوند، به خاطر لجاجتهای قومش خواسته که آنان گمراه باشند، نصیحت کردن و ابلاغ دین را با جمله شرطیه (إن أردت ..) بیان می کند تا به این نکته اشاره کند که: ابلاغ دین پس از این مرحله، بر من لازم و ضروری نیست.

433- احضار هدایت ناپذیران در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 61 - 9

9 - هدایت ناپذیران ، برای مؤاخذه و کیفر در روز رستاخیز احضار خواهند شد .

ثم هو يوم القيامة من المحضرين

434- استحاله هدایت ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 40 - 3

3 - کسانی که زمینه هدایت پذیری را از دست داده اند ، تلاش پیامبر (صلی الله علیه و آله) نیز برای هدایت آنان بی ثمر خواهد بود .

أفأنت تسمع الصم أو تهدى العمى

435- تشابه برخوردهای هدایت ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 13 - 6

6- واکنش هدایت ناپذیران مجرم در برابر انبیای الهی ، همگون و مشابه بوده است .

كذلك نسلكه فى قلوب المجرمين . لا يؤمنون به وقد خلت سنه الأولين

436- تشخيص هدايت ناپذيران

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

13 - قصص - 28 - 56 - 8

ص: 468

8 - علم و آگاهی خدا به انسان های قابل هدایت و انسان های غیرقابل هدایت

و هو أعلم بالمهتدين

437- تهدید هدایت ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 61 - 11

11 - تهدید شرک پیشگان هدایت ناپذیر صدر اسلام از سوی خداوند ، به مؤاخذه و کیفر اخروی

ثم هو يوم القيامة من المحضرين

438- روش برخورد هدایت ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 13 - 6

6- واکنش هدایت ناپذیران مجرم در برابر انبیای الهی ، همگون و مشابه بوده است .

كذلك نسلكه في قلوب المجرمين . لا يؤمنون به وقد خلت سنه الأولين

439- سرزنش هدایت ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 33 - 1

1 - روی گردانان از راه حق و هدایت ، مورد توبیخ و سرزنش خداوند

أفريت الذی تولی

440- عذاب اخروی هدایت ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 64 - 9

9 - عذاب قیامت ، فرجام قطعی عناصر هدایت ناپذیر

ورأوا العذاب لو أنهم كانوا يهتدون

ص: 469

441- عذاب هدایت ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 4 - 1

1 - مهیا بودن زنجیر ها ، غلّ ها و آتش برافروخته برای کافران و ناسپاسان نعمت هدایت از جانب خداوند

إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ سَلَاسِلًا وَأَغْلَالًا وَسَعِيرًا

442- فرجام شوم هدایت ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 61 - 8

8 - هدایت ناپذیران ، فرجامی شوم در قیامت خواهند داشت .

ثُمَّ هُوَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنَ الْمُحْضَرِينَ

443- فرجام هدایت ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 64 - 9

9 - عذاب قیامت ، فرجام قطعی عناصر هدایت ناپذیر

وَرَأَوْا الْعَذَابَ لَوْ أَنَّهُمْ كَانُوا يَهْتَدُونَ

444- گمراهی هدایت ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 27 - 8

8_ آنان که زمینه هدایت ندارند ، با ارائه معجزات نیز هدایت نمی شوند و به توحید و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) نمی گروند .

لَوْلَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهِ آيَةً مِنْ رَبِّهِ قَلَّ مِنْ بَنِي آدَمَ الَّذِينَ يَشَاءُونَ

خداوند در پاسخ کسانی که هدایت یافتن خویش را منوط به آمدن معجزه کرده اند، می فرماید: امر هدایت و ضلالت به دست خداست.

این پاسخ در جواب ادعای مذکور گویای این حقیقت است که معجزات نمی توانند موجب هدایت کسی باشند؛ بلکه مشیت الهی است که آن را رقم می زند.

445- مبلغان و هدایت ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 36 - 9

ص: 470

9_ مبلغان دینی، پس از یأس از هدایت پذیری انسانها، موظف به ابلاغ و بیان معارف الهی نیستند.

فلاتبتس بما كانوا يفعلون

446- محمد(صلی الله علیه و آله) و هدایت ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 40 - 3

3- کسانی که زمینه هدایت پذیری را از دست داده اند، تلاش پیامبر (صلی الله علیه و آله) نیز برای هدایت آنان بی ثمر خواهد بود.

أفأنت تسمع الصمّ أو تهدي العمی

447- مؤاخذه اخروی هدایت ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 61 - 9

9- هدایت ناپذیران، برای مؤاخذه و کیفر در روز رستاخیز احضار خواهند شد.

ثم هو يوم القيامة من المحضرين

448- ناپایداری امکانات دنیوی هدایت ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 61 - 7

7- بهره مندی انسان های هدایت ناپذیر از متاع دنیا، هم چون خود زندگی دنیوی ناپایدار و فانی است.

كمن متّعنه متّع الحیوه الدنيا

449- ناپایداری زندگی دنیوی هدایت ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 61 - 7

7- بهره مندی انسان های هدایت ناپذیر از متاع دنیا، هم چون خود زندگی دنیوی ناپایدار و فانی است.

كمن متّعنه متع الحى وه الدنيا

ص: 471

450- نقش هدایت ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 134 - 6

6 - هدایت ناپذیری برخی مردم ، مانع فرستادن رسول الهی به سوی آنان نیست .

أولم تأتهم . . . و لو آتاهم لکنهم . . . لولا أرسلت

451- هدایت ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 6 - 5,6

5 - روی گردانان از خداوند و آیات او ، اصلاح ناپذیر و غیرقابل هدایت اند .

فبأیّ حدیث بعد الله و آءی-ته یؤمنون

جمله «فبأیّ حدیث . . .» _ که مفید استفهام تعجبی است _ می تواند اشاره به این نکته داشته باشد که اگر انسان، در پرتو آیات الهی هدایت نشود، دیگر به هدایتی دست نخواهد یافت؛ چه این که هدایت دیگری نیست تا از آن بهره مند گردد.

6 - هدایت ناپذیران از وحی و آیات الهی ، تأثیرناپذیر از هر پیام و ابزار هدایتی دیگر

فبأیّ حدیث بعد الله و آءی-ته یؤمنون

جمله «فبأیّ حدیث . . .» _ که مفید استفهام تعجبی است _ می تواند بیانگر این نکته باشد که اگر انسان در پرتو آیات الهی هدایت نشود؛ دیگر به هدایتی دست نخواهد یافت؛ چه این که هدایت دیگری نیست تا از آن بهره مند گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 3 - 2

2 - انسان ها در برابر هدایت الهی دو دسته اند : سپاس گزار و هدایت یافته و یا ناسپاس و هدایت ناپذیر .

إمّا شاکراً و إمّا کفوراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 21 - 2

2- بزرگ ترین معجزات نیز، در هدایت برخی از افراد، کارساز نیست.

فأریه الأیه الکبری . فکذّب

- بزرگ ترین معجزات نیز، در هدایت برخی از افراد، کارساز نیست.

452- هدایت ناپذیران امت ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 36 - 11

11- وجود انسانهایی در میان امت ها، که مهر گمراهی خورده اند و هیچ گاه هدایت نخواهند شد.

و منهم من حَقَّتْ علیه الضلّـله

ص: 472

«حق» دارای چند معنا و استعمال است و از جمله آنها عمل و گفتاری است که رخ می دهد به خاطر اینکه وقوع آن واجب و ضروری است. بنابراین عبارت «حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلَالَةُ»؛ یعنی، ضروری و قطعی شده است بر او گمراهی.

453- هدایت ناپذیران بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 25 - 6

6- گروه هایی از بنی اسرائیل هدایت پذیرفتند و در برابر پیشوایان الهی، تسلیم نشدند.

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَفْصَلُ بَيْنَهُم يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ

بنابراین که مرجع ضمیر در «بینهم» بنی اسرائیل باشد و «کانوا فيه یختلفون» اشاره به اختلافات دیرینه آنان داشته باشد _ که حتی با آمدن پیشوایان الهی، خاتمه نیافته است _ نکته یاد شده به دست می آید.

454- هدایت ناپذیران و انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 13 - 6

6- واکنش هدایت ناپذیران مجرم در برابر انبیای الهی، همگون و مشابه بوده است.

كذَلِكْ نَسَلَكْهُ فِي قُلُوبِ الْمَجْرِمِينَ . لَا يُؤْمِنُونَ بِهِ وَقَدْ خَلَتْ سَنَهُ الْأَوَّلِينَ

455- هدایت ناپذیران و توحید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- رعد - 13 - 27 - 8

8_ آنان که زمینه هدایت ندارند، با ارائه معجزات نیز هدایت نمی شوند و به توحید و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) نمی گروند.

لَوْلَا أَنْزَلْ عَلَيْهِ آيَةً مِنْ رَبِّهِ قَلَّ إِنْ اللَّهُ يَضِلُّ مِنْ يَشَاءِ

خداوند در پاسخ کسانی که هدایت یافتن خویش را منوط به آمدن معجزه کرده اند، می فرماید: امر هدایت و ضلالت به دست خداست. این پاسخ در جواب ادعای مذکور گویای این حقیقت است که معجزات نمی توانند موجب هدایت کسی باشند؛ بلکه مشیت الهی است که آن را رقم می زند.

456- هدایت ناپذیران و محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 27 - 8

8_ آنان که زمینه هدایت ندارند ، با ارائه معجزات نیز هدایت نمی شوند و به توحید و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) نمی گروند .

ص: 473

لولا أنزل عليه آية من ربه قل إن الله يضل من يشاء

خداوند در پاسخ کسانی که هدایت یافتن خویش را منوط به آمدن معجزه کرده اند، می فرماید: امر هدایت و ضلالت به دست خداست. این پاسخ در جواب ادعای مذکور گویای این حقیقت است که معجزات نمی توانند موجب هدایت کسی باشند؛ بلکه مشیت الهی است که آن را رقم می زند.

457- هدایت ناپذیران و معجزه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 27 - 8

8_ آنان که زمینه هدایت ندارند، با ارائه معجزات نیز هدایت نمی شوند و به توحید و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) نمی گروند.

لولا أنزل عليه آية من ربه قل إن الله يضل من يشاء

خداوند در پاسخ کسانی که هدایت یافتن خویش را منوط به آمدن معجزه کرده اند، می فرماید: امر هدایت و ضلالت به دست خداست. این پاسخ در جواب ادعای مذکور گویای این حقیقت است که معجزات نمی توانند موجب هدایت کسی باشند؛ بلکه مشیت الهی است که آن را رقم می زند.

458- هلاکت هدایت ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 13 - 7

7- هلاکت و نابودی اقوام و مردم هدایت ناپذیر و تبهکار، از سنت های خداوند

لایؤمنون به و قد خلت سنه الأولین

همان گونه که مفسران احتمال داده اند، مراد از «سنه» می تواند سنت خدا در هلاکت اقوام هدایت ناپذیر باشد.

هدایت ناپذیری

459- آثار هدایت ناپذیری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 15 - 3

3- لجاجت و هدايت ناپذيري ، عامل عدم تسليم و مقاومت در برابر تعاليم آسماني

و لو فتحنا عليهم بابًا من السماء فظلموا فيه يعرجون . لقالوا إنما سكرت أبصرنا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

8 - يوسف - 12 - 110 - 10

10_ از ميان رفتن لياقت و قابليت مردم براي هدايت ، شروط نزول عذاب الهی بر آنان است .

حتى إذا استئس الرسل . . . جاءهم نصرنا

ص: 474

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 23 - 16

16 - انسان ، با چشم پوشی از هدایت وحی ، فروغلتیده در سنت های قومی و تقلید های محیطی

إِلَّا قَالَ مَتَرٌ فَوَهَا .. إِنَّا عَلَىٰ آثَارِهِم مَّقْتَدُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 40 - 7

7 - ازدست دادن استعداد هدایت پذیری ، آشکارترین نوع ضلالت و گمراهی است .

أَفَأَنْتَ تَسْمَعُ الصَّمَّ أَوْ تَهْدِي الْعُمَىٰ وَمَنْ كَانَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ

جمله «و من کان...» گویا به منزله عطف تفسیری برای قسمت قبل است؛ یعنی، شخصی که حق را نشنود و راه هدایت را نبیند، در گمراهی آشکار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 4 - 2

2 - کفران نعمت هدایت ، موجب عذاب سخت الهی (همچون زنجیر ، غل و آتش) در قیامت

إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ سَلَٰءًا وَأَغْلَالًا وَسَعِيرًا

460- آثار هدایت ناپذیری کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 11 - 10

10- حق ناپذیری و هدایت گریزی کافران ، منتهی به دروغ شمردن پیام راستین وحی

و إِذْ لَمْ يَهْتَدُوا بِهِ فَمَسِيْقُولُونَ هـ ذَا إِفْكٍ قَدِيمٍ

«فاء» در «فمسیقولون»، بیانگر ترتب و نتیجه است؛ یعنی، اتهام آنان به قرآن، نتیجه حق ناپذیری و هدایت گریزی آنان است.

461- آثار هدایت ناپذیری مشرکان

4 - سردرگمی و درماندگی مشرکان در قیامت ، بازتاب گمراهی و هدایت ناپذیری آنان در دنیا است .

ماذا أجبتم المرسلين فعميت عليهم الأنباء يومئذ

تفریح «عمیت علیهم..» بر آیه پیش، نشانگر آن است که نوع موضع گیری در برابر دعوت پیامبران، دارای بازتابی مناسب با آن در قیامت است. بر این اساس، برگزیدن گمراهی و سر باز زدن از پذیرش راهنمایی های پیامبران، به صورت گمراهی و سردرگمی در قیامت انعکاس می یابد.

ص: 475

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 30 - 7

7- هدایت ناپذیری مشرکان خداگریز ، موجب فرمان الهی به پیامبر (صلی الله علیه و آله) در روی گردانی از تبلیغ و هدایت آنان

فأعرض عن من تولى . . . إن ربك هو أعلم

با توجه به این که جمله «إن ربك . . .» تعلیل برای «فأعرض...» است، مطلب بالا استفاده می شود.

462- اندوه بر هدایت ناپذیری انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 36 - 8

8_ تأسف بر کفرورزی و هدایت ناپذیری انسان های عنود و لجوج ، امری نابه جا و بی مورد

لن يؤمن من قومك إلا من قد آمن فلاتبتئس بما كانوا يفعلون

463- زمینه هدایت ناپذیری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 57 - 7

7- دل بستگی به زندگی دنیایی و مرز و بوم خویش ، زمینه ساز گریز از حق و هدایت

وقالوا إن تتبع الهدى معك نتخطف من أرضنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 115 - 5

5_ مخالفت آگاهانه با رهنمود های الهی ، زمینه سلب هدایت خداوند و گمراه شدن انسان

ما كان الله ليضل . . . حتى يبين لهم ما يتقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 40 - 1

1 - روی گردانی از یاد خدا ، موجب از دست دادن زمینه های هدایت پذیری

و من يعيش عن ذكر الرحمن .. أفأنت تسمع الصم أو تهدي العمى

از این که اعراض کنندگان از یاد خدا، افرادی کر و کور معرفی شده اند، استفاده می شود که نتیجه «خدا فراموشی» سلب قابلیت هدایت است.

464- سرزنش هدایت ناپذیری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 476

16- غوطهوری در غفلت و هدایت نیافتن به ارزش ها ، با گذشت چهل سال از عمر انسان ، نکوهیده و توجیه ناپذیر است .

حتی إذا بلغ أشده و بلغ أربعين سنة قال رب أوزعنی

خداوند سن چهل سالگی را به عنوان مرحله کمال و توجه به نعمت ها و تلاش برای تزکیه معرفی کرده است. از این مطلب استفاده می شود که انسان، تا قبل از رسیدن به چهل سالگی - به دلیل جوانی و خامی - چه بسا گرفتار غفلت شود؛ ولی چون از چهل سالگی گذشت، دیگر مجالی برای توجیه نخواهد داشت.

465- عوامل هدایت ناپذیری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 44 - 3

3_ حق ستیزی و هدایت ناپذیری کافران ، پیامد ظلمی است که آنان بر خودشان کرده اند .

و منهم من يستمعون إلیک . . . و منهم من ینظر إلیک . . . و لکن الناس أنفسهم یظلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 74 - 10

10_ ثبوت و رسوخ صفت تجاوز و حق ستیزی در نفس آدمی ، موجب مهر شدن قلب و هدایت ناپذیری است .

فما کانوا لیؤمنوا . . . کذلک نطبع علی قلوب المعتدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 57 - 16

16- هدایت پذیری کسانی که بر دل هایشان پرده افکنده شده و بر گوش هایشان سنگینی نشسته (محرومان از درک و فهم آیات الهی) ، ناممکن است .

و إن تدعهم إلی الهدی فلن یهتدوا إذا أبداً

«لن» برای نفی همیشگی است که در آیه مورد بحث، با کلمه «أبداً» نیز بر آن تأکید مجدد شده است؛ یعنی، چنین افرادی، هرگز و هیچ گاه، هدایت نخواهند شد و باید از آنان مأیوس بود.

466- عوامل هدایت ناپذیری مشرکان مکّه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 57 - 21

21 - جهل بیشتر مشرکان مکّه به خاستگاه الهی امنیت و رفاه اقتصادی آن شهر ، عامل روی گردانی آنان از پذیرش هدایت الهی (اسلام) بود .

وقالوا إن نتبع الهدی . . . ولکن اکثرهم لایعلمون

ص: 477

467- منشأ هدایت ناپذیری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 22 - 9

9- هدایت نشدن برخی از مردمان به وسیله پیامبر (صلی الله علیه و آله)، ناشی از فقدان بصیرت، شایستگی ها و زمینه های لازم در وجود خود آنان بود؛ نه برخاسته از ضعف تبلیغی حضرت رسول (صلی الله علیه و آله)

و ما یتوی الأعمی والبصیر... الأحياء ولا الأموت... و ما أنت بمسمع من فی الق

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که خداوند در آیات گذشته، کافران را همچون کوردلان و مردگان، فاقد روح حق پذیری و دل بیدار معرفی کرده بود. آن گاه مسأله ناتوانی پیامبر (صلی الله علیه و آله) در هدایت کردن آنان را مطرح فرمود.

468- هدایت ناپذیری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 185 - 14، 10

10_ آنان که به قرآن و پیام های آن ایمان نیاورند، به هیچ سخن هدایت بخش دیگری ایمان نخواهند آورد.

فبأی حدیث بعده یؤمنون

برداشت فوق مبتنی بر دو امر است: ضمیر در «بعده» به قرآن برگردد. حرف «با» در «بأی» برای الصاق باشد. یعنی اگر به قرآن ایمان نیاورند، به کدام سخن ایمان خواهند آورد؟

14_ آنان که از طریق اندیشه در ملکوت آسمان ها و زمین (نیاز جهان هستی به مالک و هستی بخش) هدایت نشوند، هیچ دلیلی دیگر نمی تواند آنان را هدایت کند.

فبأی حدیث بعده یؤمنون

توضیح برداشت پیش راهنمای این برداشت است.

469- هدایت ناپذیری آزر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 114 - 9

9_ بیزاری جستن ابراهیم (ع) از پدرش ، پس از یقین به هدایت ناپذیری و عداوت او با خدا

فلما تبین له أنه عدو لله تبرأ منه

470- هدایت ناپذیری اشراف قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 32 - 6

6_ تلاش های نوح (ع) ، برهان ها و دلیل های او ، بی تأثیر در اشراف کافر

قد ج_ دلتننا فأكثرت جدلنا فأتنا بما تعدنا

ص: 478

471- هدایت ناپذیری اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 13 - 4

4- اقوام هدایت ناپذیر پیشین ، علی رغم دریافت آیات الهی به آنان ، ایمان نیاوردند .

لایؤمنون به و قد خلت سنه الأولین

472- هدایت ناپذیری اهل عذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 7 - 5، 4

4 - لجاجت در برابر ایمان و حق گریزی ، زمینه ساز آمدن عذاب الهی است .

لقد حقّ القول علی أكثرهم فهم لایؤمنون

5 - آن دسته از مشرکان و کافران صدراسلام - که عذاب الهی بر آنان مقرر گردیده بود - برای همیشه از ایمان محروم شدند .

لقد حقّ القول علی أكثرهم فهم لایؤمنون

برداشت یاد شده مبتنی بر این نکته است که «فاء» در جمله «فهم لایؤمنون» تفریعیه است و این جمله متفرع بر جمله قبل می باشد؛ یعنی، چون مقرر شد که بیشتر آنان عذاب شوند، پس توفیقی برای ایمان آوردن نخواهند داشت.

473- هدایت ناپذیری بانیان مسجد ضرار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 110 - 5

5 - منافقان بناکننده مسجد ضرار ، مردمی هدایت ناپذیر بودند .

اتخذوا مسجداً ضراراً .. لا یزال ... ربه فی قلوبهم إلا أن تقطع قلوبهم

474- هدایت ناپذیری بهانه جوین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3_ اگر امور غیبی برای بهانه جویان و منکران آیات الهی محسوس شود، ایمان نمی آورند.

و لو أننا نزلنا إليهم الملائكة و كلمهم الموتى و حشرنا عليهم كل شيء قبلا ما كانوا

ملائكة، سخن گفتن مردگان، شهادت موجودات جملگی از امور غیبی هستند که حتی در فرض محسوس شدن آنها، گروهی ایمان نخواهند آورد.

ص: 479

475- هدایت ناپذیری حق ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 125 - 10

10 - راه یافتن حق (اسلام) به قلب حق ناپذیر، مانند صعود در آسمان دشوار و یا غیر ممکن است.

و من یرد ان یضله یجعل صدره ضیقاً حرجاً کأنما یصعد فی السماء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 104 - 2

2- روشن ترین دلایل الهی، در قلب حق ناپذیران لجوج تأثیر نمی کند.

لسان الذی یلحدون إلیه أعجمیّ و هـ ذل لسان عربیّ مبین . إن الذین لایؤمنون ... لایه

در آیه قبل خداوند با روشن ترین بیان حقانیت قرآن را مبرهن ساخت. در این آیه نیز می فرماید: آن دلیل با همه روشنی برای آنان که تصمیم به ایمان آوردن ندارند، بی ثمر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 53 - 5

5- بیرون آوردن کافران حق گریز - به هر نحو ممکن - از گمراهی، نه کار پیامبر است و نه در توان او است.

و ما أنت به - د العمی عن ضل - لثهم

هدایت ناپذیری دشمنان محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 48 - 4

4- گمراهی مشرکان مخالف پیامبر (صلی الله علیه و آله) در مکه، به حدی بود که آنان زمینه هدایت را از دست داده بودند.

فضّلوا فلا یستطیعون سبیلاً

«فلا یستطیعون» تفریع بر «ضّلوا» است و مراد از آن، بسته شدن تمامی راههای هدایت برای آنان است.

476- هدایت ناپذیری رهبران شرک صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - 36 - 7 - 7 - 7

7 - ایمان آوردن به تعلیمات پیامبران ، در گرو وجود زمینه آن در ایمان آورنده

لقد حقّ القول علی أكثرهم فهم لایؤمنون

ص: 480

477- هدایت ناپذیری قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 17 - 4

4- انتخاب گمراهی از سوی قوم ثمود ، با وجود روشن شدن راه هدایت برای آنان

و أمّا ثمود فهدينهم فاستحبوا العمى على الهدى

«استحباب» (مصدر «فاستحبوا») به معنای دوست داشتن است و آن گاه که با «على» متعدی شود به معنای انتخاب و برگزیدن خواهد بود.

478- هدایت ناپذیری قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 169 - 1

1 - ناامیدی لوط (ع) از هدایت پذیری قوم خویش

ربّ نجّنى و أهلى ممّا يعملون

اقدام لوط(ع) به طرح درخواست نجات از پیشگاه خداوند، نشان می دهد که او از هدایت قومش کاملاً مأیوس شده بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 56 - 2,4,1

1 - تأثیرناپذیری قوم لوط ، در برابر هشدارها و هدایت گری های او

فما كان جواب قومه إلا أن قالوا أخرجوا آل لوط

2 - تصمیم قوم لوط مبنی بر اخراج و تبعید لوط (ع) و خانواده اش ، تنها پاسخ آنان به هشدارهای خیرخواهانه او

فما كان جواب قومه إلا أن قالوا أخرجوا آل لوط من قريتمكم

4 - ایمان نیاوردن هیچ فردی از جامعه به لوط (ع) ، جز افراد خانواده وی

قالوا أخرجوا آل لوط من قريتمكم

مخالفان لوط به جای این که بگویند: پیروان لوط را اخراج کنید، گفتند: خانواده وی را بیرون کنید و این نشان می دهد که جز خانواده اش کسی به وی ایمان نیاورده بود.

479- هدایت ناپذیری قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 36 - 7

7_ نومیذی نوح (ع) از هدایت یابی قومش و آگاهی او از ناشایستگی آنان برای ایمان، زمینه ساز رفع اندوه از او

لن یؤمن من قومک .. فلاتبتئس بما کانوا یفعلون

برداشت فوق، از تفریح «لاتبتئس» بر اخبار از ایمان نیاوردن کافران استفاده شده است؛ یعنی، حال که از هدایت نیافتن کافران آگاه شدیو احساس مسؤولیت نمی کنی، زمینه ای برای اندوه وجود ندارد پس غمگین مباش.

ص: 481

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 118 - 4

4 - شکوه نوح (ع) به درگاه خدا از ستم قوم خویش ، پس از اتمام حجت و به بن بست رسیدن همه راه های تبلیغی بود .

إن أنا إلا نذیر مبین . . . إن قومی کذبون . . . فافتح بینی و بینهم فتحاً و نجنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 10 - 7

7 - « عن أبي جعفر (ع) . . . قال : . . . فلبث فيهم نوح ألف سنه إلا خمسين عاماً يدعوهم سرّاً و علانیه فلما أبوا و عتوا قال « ربّ اُنّی مغلوب فانتصر » ؛

از امام باقر(ع) روایت شده که . . . فرمود: . . . نوح(ع) در میان قوم خود هزار سال _ پنجاه سال کم _ توقف نمود و قومش را در نهران و آشکار [به توحید] دعوت کرد. پس چون آنان ابا کرده و سرکشی نمودند، گفت: پروردگارا! من مغلوب هستم، انتقام مرا [از این قوم طغیان گر] بگیر.».

480- هدایت ناپذیری کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 111 - 6

6 _ مسخ شدن قلب و ادراک کافران مایه ایمان نیاوردن ایشان، حتی با دیدن روشنترین معجزات است.

و نقلب أفندتهم و أبصرهم . . . و لو أننا نزلنا . . . ما كانوا لیؤمنوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 44 - 3

3 _ حق ستیزی و هدایت ناپذیری کافران ، پیامد ظلمی است که آنان بر خودشان کرده اند .

و منهم من یستمعون إلیک . . . و منهم من ینظر إلیک . . . و لکن الناس أنفسهم یظلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 31 - 3, 2, 1

1_ نزول قرآنی که کوه ها را به حرکت درآورد ، زمین را قطعه قطعه کند ، مردگان را زنده سازد ، نمی تواند مایه هدایت کسانی شود که خدا هدایت آنان را نخواهد .

و لو أن قرءاناً سیّرت به الجبال أو قَطَّعت به الأرض أو کَلَّم به الموتی

«تسییر» (مصدر سیّرت) به معنای حرکت دادن است و «تقطیع» (مصدر قَطَّعت) به معنای شکافتن عمیق یا قطعه قطعه کردن می باشد و حرف باء در جمله های سه گانه فوق به معنای استعانت است. عبارت «بل لله الأمر» و نیز «أن لو یشاء الله لهدی الناس» گویای این است که جواب شرط «لو أن ...» جمله ای نظیر «لم یهدوا إن لم یشأ الله» است.

2_ آنان که با تلاوت قرآن هدایت نشوند و به سرای آخرت ایمان نیاورند ، حتی اگر مردگانی زنده شوند و حقایق آخرت را برای آنان بیان کنند ، هدایت نخواهند یافت .

و لو أن قرءاناً . . . کَلَّم به الموتی

ص: 482

هر یک از جمله های «سیرت به الجبال» و «قَطَّعت به الأرض» و «كَلَّم به الموتی» حکایت از معجزات درخواستی کفرپیشگان دارد که به مناسبت می توان گفت: جمله «كَلَّم به الموتی» حاکی است که آنان برای باور به آخرت، از پیامبر (صلی الله علیه و آله) می خواستند تا مردگانی را زنده کند تا از آخرت و دنیای پس از مرگ برای آنان سخن بگویند.

3_ آنان که با مشاهده و تلاوت قرآن نازل شده بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) هدایت نشوند، با مشاهده هیچ آیت و معجزه ای هدایت نخواهند شد .

و لو أن قرءنا سیرت به الجبال . . . بل لله الأمر جمیعاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 75 - 5

5- ناسپاسی و هدایت ناپذیری کافران ، حتی با رفع گرفتاری ها و نزول رحمت الهی

و لو رحمنا هم . . . للجّوا فی طغی_نهم یعمهون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 40 - 7

7 - کافران ، به دلیل بی بهره بودن از نور الهی ، محروم از هر گونه هدایت اند .

و الذین کفروا أعم_لهم . . . کظلم_ت فی بحر لَجّیّ ... إذا أخرج یده لم یکد یرها و من

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 80 - 8

8 - کفرپیشگان روی گردان از دلایل آشکار ، همچون ناشنویان روی برتافته از راهنمای خویش

و لاتسمع الصمّ الدعاء إذا ولّوا مدبرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 52 - 8

8 - عامل هدایت ناپذیری کافران ، خود آنان اند .

یکفرون . فإِنَّک لاتسمع الموتی ... إذا ولّوا مدبرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 53 - 5

5 - بیرون آوردن کافران حق گریز - به هر نحو ممکن - از گمراهی ، نه کار پیامبر است و نه در توان او است .

و ما أنت به - د العمی عن ضل - لتهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 23 - 7

7 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مسؤول هدایت ناپذیری کافران نیست .

و من کفر فلا یحزنک کفره

ص: 483

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 22 - 7

7 - کافران لجوج ، مانند مردگان در قبر ها ، از شنیدن سخن حق ناتوان بوده و هیچ راهی برای هدایتشان نیست .

و ما أنت بمسمع من فى القبور

در این آیه کافران لجوج و حق ناپذیر صدراسلام در مکه، به مردگان در قبرها تشبیه شده اند که هیچ راهی برای هدایتشان نیست و آنان نیز هیچ زمینه ای برای پذیرش ندارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 41 - 19

19 - دلجویی خداوند از پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در برابر حق ستیزی و هدایت ناپذیری کافران و مشرکان

و ما أنت علیهم بوکیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 46 - 15

15 - یأس پیامبر (صلی الله علیه و آله) از هدایت مشرکان و کافران ، در نیمه نخست رسالت (دوره مکه)

أنت تحکم بین عبادک فى ما كانوا فیه یختلفون

درخواست داوری خداوند _ که به معنای دخالت خداوند با شکست مشرکان در دنیا و یا کیفر دادن در آخرت است _ می تواند گویای برداشت یاد شده باشد.

481- هدایت ناپذیری کافران صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 27 - 9

9_ بی تأثیری معجزات خاص و پیشنهادی کفرپیشگان در هدایت آنان ، دلیل اهدا نشدن آنها به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

لولا أنزل علیه آیه من ربه قل إن الله یضل من یشاء و یربده إلیه من أناب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 135 - 3

3- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، از هدایت یافتن گروهی از کفرپیشگان عصر بعثت مأیوس بود.

قل کلّ متربّص فترّبصوا فستعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 22 - 8

8 - کارساز نبودن تبلیغ و هدایت گری های پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در برخی از کافران و مشرکان صدراسلام

و ما أنت بمسمع من فی القبور

ص: 484

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 7 - 4

4 - لجاجت در برابر ایمان و حق گریزی ، زمینه ساز آمدن عذاب الهی است .

لقد حقّ القول علی أكثرهم فهم لایؤمنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 36 - 14

14 - هدایت کردن مشرکان و کافران در صدر اسلام (نیمه نخست رسالت) ، عملی مشکل و ناامیدانه بود .

و من یضلل الله فما له من هاد

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که این آیه در مکه نازل گردیده بود و در آن زمان مشرکان دست از مواضع شرک آلود خود برنمی داشتند. از این رو آیه شریفه درصدد بیان این حقیقت است که ایمان آوردن آنان، بسیار مشکل و مأیوسانه است و پیامبر(صلی الله علیه و آله) نباید بیش از این، غم آنها را بخورد و خود را به زحمت بیاندازد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 19 - 1

1 - وعده ها و تهدید های الهی برای کافران عصر بعثت ، ثمربخش و کارساز نبود .

بل الذین کفروا

حرف «بل» اضراب از ما قبل است؛ یعنی، تهدیدهای پیش برای کافران بی تأثیر است. عنوان «الذین کفروا»، ممکن است عنوان مشیر و ناظر به مصادیق خارجی آن باشد که کافران مکه بودند و نیز می تواند به تمام کافران در طول تاریخ نظر داشته باشد. برداشت یاد شده، براساس احتمال اول است.

482- هدایت ناپذیری کافران مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 76 - 6

6 - عدم تنبه کافران مکه ، از بلا های هشدار دهنده الهی (مثل قحطی و خشکسالی)

و لقد أخذنهم بالعذاب فما استكانوا لربهم و ما يتضرعون

483- هدایت ناپذیری کوردلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 81 - 2

2- بی تأثیر بودن قوی ترین هدایتگران و نیرومندترین هدایت ها ، در گمراهان کوردل

و ما أنت بهـدی العمی عن ضلـلتهم

از آن جایی که فردی چون پیامبر (صلی الله علیه و آله) _ که قوی ترین هدایتگر _ و کتابی چون قرآن _ که دربردارنده نیرومندترین پیام هدایت است _ در کوردلانی که زمینه بینش را از دست داده اند، بی تأثیرند، برداشت یاد شده به دست می آید.

ص: 485

484- هدایت ناپذیری گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 34 - 4

4_ تعالیم و نصیحت های پیامبران ، در کسانی که خداوند خواهان گمراهی ایشان باشد ، بی تأثیر است .

و لا ینفعکم نصحی . . . إن کان الله یرید أن یغویکم

«إن کان الله . . .» به منزله تعلیل برای «لا ینفعکم نصحی» است؛ یعنی ، چون خداوند گمراهی شما را خواسته است ، نصیحت من در شما تأثیری ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 33 - 17

17_ کسی را که خدا گمراهش کند ، هیچ کس نمی تواند او را هدایت کند .

و من یضلل الله فما له من هاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 37 - 2،6

2- خداوند ، کسانی را که به گمراهی بکشاند ، هدایت نخواهد کرد .

فإن الله لا یهدی من یضلل

6- کسانی که محکوم به گمراهی اند ، هرگز هدایت نخواهند شد .

و منهم من حقت علیه الضلّـله . . . فإن الله لا یهدی من یضلل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 57 - 17

17- دل و اندیشه برخی از انسان ها ، حتی در برابر هدایت گری شخص پیامبر (صلی الله علیه و آله) نفوذناپذیر است .

و إن تدعهم إلی الهدی فلن یهتدوا إیّاً أبداً

1 - برخی از گمراهان، گرفتار کوردلی و فاقد زمینه هدایت

و ما أنت بهـدی العمی عن ضلـلتهم

2- بی تأثیر بودن قوی ترین هدایتگران و نیرومندترین هدایت ها، در گمراهان کوردل

و ما أنت بهـدی العمی عن ضلـلتهم

از آن جایی که فردی چون پیامبر (صلی الله علیه و آله) _ که قوی ترین هدایتگر _ و کتابی چون قرآن _ که دربردارنده نیرومندترین پیام هدایت است _ در کوردلانی که زمینه بینش را از دست داده اند، بی تأثیرند، برداشت یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 46 - 8

8 - راه هدایت ، برای کسانی که خداوند ایشان را در اثر عملکردشان گمراه نموده بسته است .

و من یضلل الله فما له من سبیل

برداشت یاد شده بر این پایه است که آیه شریفه مربوط به وضعیت گمراه شدگان در دنیا باشد.

485- هدایت ناپذیری متجاوزان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 74 - 11

11 _ هدایت ناپذیر کردن دل های متجاوزان ، سنت و قانون لا یتغیر الهی است .

كذلك نطبع علی قلوب المعتدین

486- هدایت ناپذیری مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 68 - 2

2 - ردّ دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) (دعوت به یکتاپرستی) ، از سوی مشرکان و پافشاری آنان بر شرک و بت پرستی

و ادع إلی ربّک . . . و إن جـ دلوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 29 - 15، 11

11 - هرگونه تلاشی برای هدایت مشرکان تابع هوای نفس ، نافرجام است .

الذین ظلّموا . . . فمن یهدی من أضلّ الله

15 - هیچ کس ، نمی تواند مشرکان هواپرست را از اضلال الهی نجات بدهد .

فمن یهدی من أضلّ الله و ما لهم من نـ صرین

مراد از «ناصرین» به قرینه سیاق و فراز قبلی، می تواند «نجات دهنده» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 41 - 19

19 - دلجویی خداوند از پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در برابر حق ستیزی و هدایت ناپذیری کافران و مشرکان

و ما أنت عليهم بوكيل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 46 - 15

15 - یأس پیامبر (صلی الله علیه و آله) از هدایت مشرکان و کافران، در نیمه نخست رسالت (دوره مکه)

ص: 487

أنت تحکم بین عبادک فی ما كانوا فیہ یختلفون

درخواست داوری خداوند _ که به معنای دخالت خداوند با شکست مشرکان در دنیا و یا کیفر دادن در آخرت است _ می تواند گویای برداشت یاد شده باشد.

487- هدایت ناپذیری مشرکان صدراسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 22 - 8

8 - کارساز نبودن تبلیغ و هدایت گری های پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در برخی از کافران و مشرکان صدراسلام

و ما أنت بمسمع من فی القبور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 7 - 4

4 - لجاجت در برابر ایمان و حق گریزی، زمینه ساز آمدن عذاب الهی است .

لقد حقّ القول علی أكثرهم فهم لا یؤمنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 36 - 14

14 - هدایت کردن مشرکان و کافران در صدر اسلام (نیمه نخست رسالت)، عملی مشکل و نامیدانه بود .

و من یضلل الله فما له من هاد

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که این آیه در مکه نازل گردیده بود و در آن زمان مشرکان دست از مواضع شرک آلود خود برنمی داشتند. از این رو آیه شریفه درصدد بیان این حقیقت است که ایمان آوردن آنان، بسیار مشکل و مأیوسانه است و پیامبر (صلی الله علیه و آله) نباید بیش از این، غم آنها را بخورد و خود را به زحمت بیاندازد.

488- هدایت ناپذیری مشرکان مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 48 - 4

4- گمراهی مشرکان مخالف پیامبر (صلی الله علیه و آله) در مکه ، به حدی بود که آنان زمینه هدایت را از دست داده بودند .

فَضِّلُوا فَلَاسْتَطِيعُونَ سَبِيلاً

«فلايستطيعون» تفریع بر «ضللوا» است و مراد از آن، بسته شدن تمامی راههای هدایت برای آنان است.

489- هدایت ناپذیری معرضان از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 488

5- روی گردانان از خداوند و آیات او، اصلاح ناپذیر و غیرقابل هدایت اند.

فبأیّ حدیث بعد اللّٰه وءایّ ته یؤمنون

جمله «فبأیّ حدیث..» _ که مفید استفهام تعجیبی است _ می تواند اشاره به این نکته داشته باشد که اگر انسان، در پرتو آیات الهی هدایت نشود، دیگر به هدایتی دست نخواهد یافت؛ چه این که هدایت دیگری نیست تا از آن بهره مند گردد.

490- هدایت ناپذیری معرضان از وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - انسان رویگردان از هدایت الهی و پیام وحی، غیرقابل هدایت به وسیله دیگر عوامل

فمن بهدیه من بعد اللّٰه

491- هدایت ناپذیری مکذبان آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 _ اگر امور غیبی برای بهانه جویان و منکران آیات الهی محسوس شود، ایمان نمی آورند.

و لو أننا نزلنا إليهم الملائكة و كلمهم الموتی و حشرنا عليهم كل شیء قبلا ما كانوا

ملائكة، سخن گفتن مردگان، شهادت موجودات جملگی از امور غیبی هستند که حتی در فرض محسوس شدن آنها، گروهی ایمان نخواهند آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - هدایت ناپذیران از وحی و آیات الهی، تأثیرناپذیر از هر پیام و ابزار هدایتی دیگر

فبأیّ حدیث بعد اللّٰه وءایّ ته یؤمنون

جمله «فبأیّ حدیث..» _ که مفید استفهام تعجیبی است _ می تواند بیانگر این نکته باشد که اگر انسان در پرتو آیات الهی هدایت نشود؛

دیگر به هدایتی دست نخواهد یافت؛ چه این که هدایت دیگری نیست تا از آن بهره مند گردد.

492- هدایت ناپذیری مکذبان قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 50 - 1

1 - آنان که به قرآن ایمان نمی آورند، به هیچ گفتار هدایت بخش دیگری، ایمان نخواهند آورد.

فبأیّ حدیث بعده یؤمنون

ص: 489

استفهام «فبأی» انکاری و تعجیبی است. بر این اساس مفاد آیه چنین است: «وقتی آنان قرآن را _ که با دلایل روشن همراه است _ تصدیق نمی کنند، پس مسلم به هیچ سخن حقی ایمان نخواهند آورد».

493- هدایت ناپذیری مکذبان وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 6 - 6

6- هدایت ناپذیران از وحی و آیات الهی ، تأثیرناپذیر از هر پیام و ابزار هدایتی دیگر

فبأی حدیث بعد الله و آءی_ته یؤمنون

جمله «فبأی حدیث..» _ که مفید استفهام تعجیبی است _ می تواند بیانگر این نکته باشد که اگر انسان در پرتو آیات الهی هدایت نشود؛ دیگر به هدایتی دست نخواهد یافت؛ چه این که هدایت دیگری نیست تا از آن بهره مند گردد.

494- هدایت ناپذیری منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 18 - 5

5 - منافقان رها شده در ظلمت گمراهی ها ، راه نجاتی ندارند و به ایمان راستین باز نخواهند گشت .

صم بکم عمی فهم لایرجعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 110 - 6, 5

5_ منافقان بناکننده مسجد ضرار ، مردمی هدایت ناپذیر بودند .

اتخذوا مسجداً ضراراً .. لا یزال ... ریه فی قلوبهم إلا أن تقطع قلوبهم

6_ اخبار خداوند از روحیه هدایت ناپذیر منافقان ، متکی بر علم گسترده اوست .

لا یزال بنینهم الذی بنوا ریه فی قلوبهم .. والله علیم حکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 124 - 5

5_ منافقان صدر اسلام ، مردمانی تأثیرناپذیر در برابر آیات الهی قرآن

و إذا ما أنزلت سورة فمنهم من يقول أيكم زادته هذه إيماناً

495- هدایت ناپذیری منحرفان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 6 - 3

ص: 490

3 - یقین به تأثیرناپذیری منحرفان ، مجوز ترک تبلیغ و ارشاد ایشان

فما تغن النذر . فتولّ عنهم

496- هدایت ناپذیری هواپرستان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 43 - 6

6 - هیچ کس ، حتی پیامبران الهی ، توانایی هدایت هواپرستان حق ناپذیر را ندارد .

من اتّخذ إل_هه هویه أفأنت تكون علیه وکیلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 5 - 4

4 - بی تأثیری اندازگران الهی در هواپرستان حق گریز ، به رغم حکیمانه بودن پیام های آنان

حکمه ب_لغه فما تغن النذر

از مترتب شدن «ما تغن النذر» بر «حکمه بالغه»، استفاده می شود که هر چند هشدارهای وحی، حکیمانه و رسا است؛ ولی در اهل هوا مؤثر نیفتاده است.

هدایت های خدا

497- محرومان از هدایت های خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 37 - 9

9- محرومان از هدایت خداوند ، مردمانی بی یاورند .

فإن الله لا یهدی من یضلّ و ما لهم من ن_صرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 107 - 7

7- کافران دنیاپرست ، محروم از هدایت الهی اند .

استحبوا الحيوة الدنيا على الآخرة وأن الله لا يهدي القوم الكـفرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 109 - 3

3- محرومان از هدایت الهی در دنیا ، زیانکاران و سرمایه باختگان واقعی در آخرتند .

و أن الله لا يهدي القوم الكـفرين . . . لا جرم أنهم في الآخرة هم الخـسرون

ص: 491

498- {هدایتگران}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 181 - 1,5

1_ گروهی از انسان ها و جنیان ، هدایتگر و عدالت پیشه اند .

و ممن خلقنا أمه يهدون بالحق و به يعدلون

برداشت فوق از ظاهر آیه _ که حکایت از وجود چنین افرادی در میان انسانها و جنیان دارد _ استفاده شده است، بر این مبنا و با توجه به اینکه هدایتگران ملازم حق دانسته شده اند، معلوم می شود مقصود هدایتگرانی هستند که از جانب خداوند برای هدایت مردم برگزیده شده اند. قابل ذکر است که مراد از «ممن خلقنا» به قرینه آیه 179 انسانها و جنیان است.

5_ باید گروهی از انسان ها و جنیان عهده دار هدایت هموعان خویش باشند و به عدالت در میان آنان داوری کنند .

و ممن خلقنا أمه يهدون بالحق و به يعدلون

برداشت فوق بر این اساس است که جمله های «یهدون» و «یعدلون» به صورت انشا ایراد شده باشد. بر این مبنا آیه شریفه حاوی دستوری است به انسانها و جنیان که گروهی از آنان باید عهده دار هدایتگری و عدالت گستری باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 3 - 2

2 - تاریخ آینده بشریت ، شاهد برانگیخته شدن مردانی بزرگ برای هدایت خلق و زنده نگه داشتن اسلام و قرآن

یتلوا علیهم ءای_ ته . . . وءاخرین منهم لَمَّا یلحقوا بهم

499- اطاعت از هدایتگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 35 - 8,11

8_ تنها هدایت کننده به حق ، شایسته اطاعت و پیروی کردن است .

أفمن یهدی إلی الحق أن یتبع أمن لایهدی إلا أن یهدی

11_ عقل هر انسانی بر تبعیت از کسی که به سوی حق هدایت می کند، فرمان می دهد.

أفمن يهدى إلى الحق أحق أن يتبع أمن لايهدى إلا أن يهدى

500- برگزیدگی هدایتگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 3 - 3

3- برانگیختن هادیان خلق و احیایگران دین ، نمودی از عزّت و حکمت خداوند

بعث فی الأمّین رسولاً... وءاخرین منهم لَمَّا يلحقوا بهم وهو العزيز الحكيم

ص: 492

501- پاداش هدایتگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 127 - 3

3 - خدا، ضامن پاداش هدایت گران و مبلغان مخلص دین

و ما أسئلكم .. إن أجرى إلاّ على ربّ العـلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 145 - 3

3 - خدا، ضامن پاداش هدایتگران و مبلغان مخلص دین

إن أجرى إلاّ على ربّ العـلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 164 - 3

3 - خداوند، ضامن پاداش هدایت گران و مبلغان مخلص دین

إن أجرى إلاّ على ربّ العـلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 180 - 3

3 - خدا، ضامن پاداش هدایت گران و مبلغان مخلص دین است .

إن أجرى إلاّ على ربّ العـلمین

502- حق طلبی هدایتگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 181 - 2,6

2_ هدایتگران الهی در جوامع، خود همواره ملازم حق و حقیقت هستند .

و ممن خلقنا أمه يهدون بالحق

برداشت فوق بر اساس این احتمال است که «باء» در «بالحق» برای مصاحبت باشد؛ یعنی: یهدون مصاحبین الحق.

6_ عهده داران هدایت در جامعه باید خود ملازم حق باشند و با موازین و روش های حق دیگران را هدایت کنند.

و ممن خلقنا أمه يهدون بالحق

503- دشمنی با هدایتگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 493

12 - دشمنی یهود با جبرئیل ، در حقیقت دشمنی با تورات ، دشمنی با مایه های هدایت بشر و دشمنی با پیام آور بشارت است .

فإنه نزلہ . . . مصداقاً لما بین یدیہ و ہدی و بشری للمؤمنین

هر یک از توصیفهای «مصداقاً . . .» و «هدی» و «بشری للمؤمنین» همانند «یاذن اللہ» می تواند پاسخی نقضی به یهودیان کینه توز با جبرئیل باشد؛ یعنی، دشمنی کردن با آورنده قرآن - که دین و کتاب شما را تأیید می کند، مایه هدایت بشر است و به سعادت‌ها بشارت می دهد - در واقع دشمنی کردن با تورات و ... است.

504- صفات هدایتگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 181 - 2

2_ هدایتگران الهی در جوامع ، خود همواره ملازم حق و حقیقت هستند .

و ممن خلقنا أمه یهدون بالحق

برداشت فوق بر اساس این احتمال است که «باء» در «بالحق» برای مصاحبت باشد ؛ یعنی: یهدون مصاحبین الحق.

505- عوامل تقویت هدایتگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 120 - 4

4_ داستان پیامبران در قرآن ، حاوی حقایقی که مصلحان و هدایتگران جوامع بشری را بر پیشبرد هدف های خویش ، قوی و استوار می سازد .

و کلاً نقص علیک من أنباء الرسل ما نثبت به فؤادک

506- فضایل هدایتگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 128 - 5

5- هدایت گران و مبلغان صابر دین ، در قبال مکر ها و اذیت و آزار دشمنان ، از حمایت و لطف الهی برخوردارند .

واصبر .. إن الله مع الذين اتقوا والذين هم محسنون

507- مسؤليت هدايتگران

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 494

6 - اعراف - 7 - 159 - 4

4_ هدایتگران باید خود ملازم حق و پیرو حقیقت باشند .

یهدون بالحق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 181 - 6

6_ عهده داران هدایت در جامعه باید خود ملازم حق باشند و با موازین و روش های حق دیگران را هدایت کنند .

و ممن خلقنا أمه یهدون بالحق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 112 - 4

4 - هدایتگران و مبلغان الهی ، نباید در باره زندگی خصوصی گذشته گروندگان به دین تحقیق کنند .

قال و ما علمی بما کانوا یعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 27 - 7

7- لزوم بهره گیری هدایت گران از شیوه های مختلف تبلیغی ، در ارشاد گمراهان

و صرفنا الأیـت لعلمهم یرجعون

تعبیر «صرفنا»، اشاره به تنوع و گوناگونی دارد و فعل الهی، بیانگر ارزش ها و بایدها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 17 - 3

3 - لزوم استفاده هدایتگران از شیوه ساده گویی برای ارشاد مردم

و لقد یسرنا القرآن للذکر

بیان الهی، در حقیقت رهنمودی به همه هدایتگران است که باید از این شیوه استفاده کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 22 - 3

3 - لزوم استفاده هدایتگران ، از شیوه ساده گویی برای ارشاد مردم

و لقد یسرنا القرآن للذکر

بیان الهی، در حقیقت رهنمودی است به همه هدایتگران که باید از این شیوه، استفاده کنند تا همه مردم از آن بهره گیرند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 32 - 3

3 - لزوم استفاده هدایت گران ، از شیوه ساده گویی برای ارشاد مردم

و لقد یسرنا القرآن للذکر

بیان الهی، در حقیقت رهنمودی به همه هدایت گران است که باید شیوه ساده گویی را در بیان حقایق برای مردم برگزینند.

ص: 495

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 40 - 3

3 - لزوم استفاده هدایت گران ، از شیوه ساده گویی برای ارشاد مردم

و لقد یسرنا القرآن للذکر

بیان الهی، در حقیقت رهنمودی به همه هدایت گران است که در راستای ارشاد خلق، باید از شیوه ساده گویی استفاده کنند تا همگان از آن بهره مند شوند.

508- نقش هدایتگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 66 - 10

10- پیمودن راه تکامل و رسیدن به معارف ویژه الهی ، نیازمند معلم و راهنما است .

هل أتبعك علی أن تعلمن ممّا علمت رشدًا

این که موسی(ع) خود را برای رسیدن به رشد، به تبعیت از خضر(ع) ناگزیر می بیند و برای ملاقات با وی، سفر و مشقت های آن را تحمل می کند، نشان احساس نیاز او به راهنما است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 14 - 10

10 - در هدایت ، صرف واجد شرایط بودن هادی کافی نیست و ظرفیت و استعداد افراد تحت هدایت نیز شرط است .

و لقد أرسلنا نوحًاإلی قومه فلبث فیهم ألف سنة إلاّ خمسين عامًا فأخذهم الطوفان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 14 - 8

8 - سرچشمه هدایت ، خداوند است و هدایت گران ، ابلاغ کننده هشدار های اویند .

إنّ علینا .. فأندرتکم

تغییر ضمیرهای جمع (نا) به مفرد (ت)، می تواند نشانگر این باشد که هرگونه هدایتی که در قالب انذار انجام گرفته است، بالاصاله از خداوند است؛ گرچه به زبان فرستادگان او بیان شده باشد.

509- هدایتگران اخروی انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 21 - 2

2_ حرکت انسان در صحنه قیامت ، با راهنمایی و فرمان ملائکه

معها سائق

بنابراین که «سائق» فرشته ای از فرشتگان باشد_ و نه اعمال آدمی_ برداشت یاد شده استفاده می شود.

ص: 496

510- هدایتگران امت ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 7 - 10، 9، 8

8_ همه امت ها از هدایت گری که آنان را به راه درست راهنما باشد ، برخوردارند .

و لكل قوم هاد

9_ بهره مند ساختن امت ها از هدایت گر از سنت های خداوند است .

و لكل قوم هاد

10_ « عن أبي جعفر (ع) في قول الله عزوجل : « إنما أنت منذر و لكل قوم هاد » فقال : رسول الله (صلى الله عليه و آله) المنذر و لكل زمان منّا هاد يهديهم إلى ما جاء به نبي الله (صلى الله عليه و آله) ثم الهداه من بعده علىّ ثم الأوصياء واحد بعد واحد ;

از امام باقر(ع) درباره سخن خدای عزوجل : «إنما أنت منذر و لكل قوم هاد» روایت شده است که فرمود: «منذر» رسول خدا(صلى الله عليه و آله) است و برای هر زمانی هدایت کننده ای از ماست که مردم را به سوی آنچه پیغمبر خدا آورده است هدایت می کند و هدایت کنندگان بعد از رسول خدا، علی(ع) و سپس اوصیای او یکی بعد از دیگری هستند».

511- هدایتگران بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 159 - 3، 2، 1

1_ گروهی اندک از قوم موسی ، مردمی هدایتگر و عدالت پیشه بودند .

و من قوم موسی امه يهدون بالحق و به يعدلون

2_ هدایتگران قوم موسی خود همواره ملازم حق و حقیقت بودند .

يهدون بالحق

برداشت فوق مبتنی بر این است که «باء» در «بالحق» برای مصاحبت باشد در این صورت «بالحق» حال برای فاعل «یهدون» است ; یعنی: «یهدون مصاحبین الحق».

3_ هدایتگران قوم موسی باروش ها و موازین حق ، نه اسباب باطل ، مردم را هدایت می کردند .

یهدون بالحق

برداشت فوق بر این اساس است که «باء» در «بالحق» برای استعانت باشد.

512- هدایتگران و حق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 159 - 4

4_ هدایتگران باید خود ملازم حق و پیرو حقیقت باشند .

یهدون بالحق

ص: 497

513- آثار هدایتگری خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 78 - 4

4 - خالقیت و هدایت گری خدا ، جلوه دوستی و مهر و محبت او به خلق

فإنهم عدوٌ لى إلا ربّ العـلمین . الذی خلقنى فهو یهدین

جمله «الذی خلقنى . . .» تعلیل بر آیه پیش و دلیل برای دوست بودن خدا برای انسان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 27 - 12

12 - شأن هدایت گری ، شایسته آفریدگاری که سرشت انسان را پدید آورده و از خواست ها و نیاز های او آگاه است .

إلا الذی فطرنى فإنه سیهدین

تفریع هدایت بر جنبه آفریدگاری و سرشت آفرینی خداوند، حکایت از مطلب یاد شده دارد.

514- آثار هدایتگری قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 6 - 9

9- هدایت قرآن ، منجر به عزت و ستودگی می شود .

یهدى إلى صراط العزیز الحمید

ذکر دو صفت «عزیز» و «حمید» به جای سایر صفات خداوند (به عنوان مضاف الیه «صراط») اشعار دارد به این که راهی که قرآن انسان ها را به آن رهنمون می کند، راه خدایی است که عزت و ستودگی دارد و طی کنندگان آن راه هم آن دو صفت را به دست خواهند آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 2 - 5,6,9

5 - راهنما بودن قرآن به درستی و حق ، فلسفه و دلیل ایمان آوردن گروهی از جن به این کتاب

یهدی إلی الرشد ف_امنّا به

«فا» در «فآمنّا» عاطفه و برای ربط مسبب به سبب است؛ یعنی، چون قرآن به رشد هدایت می کند، پس ما به این سبب به آن ایمان آوردیم.

6 - راهنما بودن قرآن به راه حق و درستی ، مقتضی ایمان به آن است .

یهدی إلی الرشد ف_امنّا به

9 - راهنما بودن قرآن از سوی خداوند ، مقتضی شرک نوزیدن و شریک ندانستن هیچ کس برای او است .

یهدی إلی الرشد ف_امنّا به ولن نشرك برّنا أحدًا

ص: 498

515- آثار هدایتگری محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 57 - 17

17- دل و اندیشه برخی از انسان ها ، حتی در برابر هدایت گری شخص پیامبر (صلی الله علیه و آله) نفوذناپذیر است .

وإن تدعهم إلى الهدى فلن يهتدوا إذا أبداً

516- بعد هدایتگری دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 20 - 2

2- روشنگری و معرفت بخشی دین ، دارای ابعاد گسترده

هـ_ذا بصائر للناس

تعبیر به «بصائر» و نه «بصیره»، نمایانگر این حقیقت است که دین نه در یک بُعد؛ بلکه در همه ابعاد زندگی به انسان بینش صحیح می دهد.

روش هدایتگری ابراهیم(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 43 - 6

6- راهنمایی ها و هدایت های حضرت ابراهیم (ع) به آزر ، همراه با لطف و مهربانی بوده است .

ی_أبت . . . فاتَّبِعنی أهدک صراطاً سوياً

خطاب «یا أبت» حاکی از اظهار شفقت ابراهیم(ع) به آزر است. علاوه بر این که او آزر را جاهل نخواند و بر محدودیت آگاهی خود نیز تصریح کرد (من العلم)؛ این روش، سرشار از عطوفت به مخاطب است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 45 - 8

8- حضرت ابراهیم (ع) با برخوردی عاطفی و مؤدبانه سعی در ارشاد و هدایت آزر داشت .

ی-أبت إتی أخاف أن یمسک عذاب من الرحمن

خطاب «یاأبت» گویای عطوفت ابراهیم(ع) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 47 - 5

5- حضرت ابراهیم (ع) با وعده استغفار به آزر، سعی در متمایل ساختن او به توحید و درمان سرسختی او داشت.

قال سلّم علیک سأسْتَغْفِرُ لک ربّی

ص: 499

نرمی پاسخ ابراهیم(ع) و وعده استغفار به او، ممکن است به جهت متنبه ساختن و نرم کردن دل او برای دست برداشتن از بت پرستی باشد.

517- روش هدایتگری تورات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 3 - 6

6- استفاده « تورات » از گرایش ها و عواطف خویشاوندی بنی اسرائیل ، جهت هدایت و گرایش آنان به توحید

و آتینا موسی . . . ذرّیه من حملنا مع نوح

این برداشت با توجه به دو نکته است ذیل است: 1- بنابراین که نصب «ذریه» به حرف ندای محذوف و ادامه کلام تورات در آیه قبل باشد (و آتینا موسی الكتاب . . . ألاّ تتخذوا . . . یا ذرّیه من حملنا مع نوح). 2- آیه در پی دعوت از بنی اسرائیل به توحید، به آنان یادآوری می کند که آنها از فرزندان همراهان نجات یافته نوح هستند، تا به این وسیله ایشان را به قبول دعوت برانگیزاند.

518- روش هدایتگری قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 44 - 20

20- استفاده از تهدید و تشویق ، روش قرآن در تربیت و هدایت انسان

إنه کان حلیمًا غفورًا

«حلیمًا» در بردارنده تهدید و «غفورًا» نویدی است امیدبخش و مشعر به تشویق

519- روش هدایتگری محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 56 - 2

2- بشارت و اخطار ، دوروش تربیتی _ هدایتی و تبلیغی پیامبراسلام (صلی الله علیه و آله)

و ما أرسلنک إلاّ مبشّرًا و نذیرًا

520- روش هدایتگری نوح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 59 - 3

3_ استفاده نوح (ع) از عواطف قومی برای هدایت مردم خویش

ص: 500

فقال يقوم اعبدوا الله

نوح با نسبت دادن مردمان به خویشتن با اضافه کلمه «قوم» به «یا» متکلم (یا قوم، یعنی ای مردم من)، در صدد برانگیختن عواطف آنان به سوی خود

521- زمینه هدایتگری خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 46 - 7

7- هدایت و اضلال الهی نسبت به انسان ، محصول عملکرد خود او است .

إِنَّ الظَّالِمِينَ فِي عَذَابٍ مُّقِيمٍ... و من يضلّل الله

522- زمینه هدایتگری قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 82 - 12

12- انسان ها خود ، در بهره بردن یا محرومیت از هدایت قرآن نقش اصلی را دارند .

من القرآن ما هو شفاء ورحمه للمؤمنين ولا يزيد الظالمين إلا خسارًا

وصف «مؤمنين» و «ظالمين» مشعر به علیت است؛ یعنی، روحیه حق پذیری مؤمن، زمینه بهره‌وری وی از شفا و روحیه حق ناپذیری ظالم، عامل محرومیت وی از قرآن است.

523- شرایط هدایتگری انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 28 - 14

14- بیزار نبودن مردم از معارف الهی ، شرط توانایی پیامبران بر هدایت ایشان

أنزل مكموها و أنتم لها كرهون

524- عمومیت هدایتگری قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - هدایت یافتن و سود بردن از قرآن ، برای تمامی طیف های اجتماعی جامعه بشری ، ممکن و میسر است .

إِنَّا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ لِلنَّاسِ بِالْحَقِّ فَمَنْ اهْتَدَىٰ فَلِنَفْسِهِ

ص: 501

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 11 - 3

3 - شایستگی قرآن برای تذکر و ارشاد همه مردم ، دلیل لزوم پرهیز از منحصر ساختن مجالس آموزش آن به قشری خاص

فأنت له تصدّي .. فأنت عنه تلّهی . کلاً إنّها تذکره

525- عمومیت هدایتگری نوح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 112 - 1

1 - اهتمام نوح (ع) به هدایت همه طبقات جامعه ، بدون در نظر گرفتن پیشینه آنان

قال و ما علمی بما کانوا یعملون

«ما» در «ما علمی» استفهامیه و به معنای «ایّ شیء» است و «بما کانوا ..» متعلق به «علمی» می باشد. جمله «کانوا یعملون» نیز ماضی استمراری است؛ یعنی، «ایّ شیء فائده علمی بأعمالهم الماضیه؛ مرا با اعمال گذشته آنان چکار؟»

526- منشأ هدایتگری قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 2 - 9

9 - راهنما بودن قرآن از سوی خداوند ، مقتضی شرک نوزیدن و شریک ندانستن هیچ کس برای او است .

یهدی إلی الرشد فـ_امنّا به و لن نشرک برّبنا أحداً

527- منشأ هدایتگری محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 129 - 5

5_ اشتیاق شدید پیامبر (صلی الله علیه و آله) به هدایت مردم ، نشأت یافته از رحمت و رأفت آن حضرت بود ، نه معلول نیاز او به آنان .

حریص علیکم .. فإن تولوا فقل حسبی الله ... علیه توکلت

در آیه قبل سخن از اشتیاق شدید پیامبر(صلی الله علیه و آله) به میان آمد و خداوند برای نفی پندار غلط گمراهان _ که ممکن بود تلاش پیامبر(صلی الله علیه و آله) را ناشی از احتیاج به مردم تلقی کنند _ در این آیه می فرماید: روی گردانی گمراهان، زیانی به پیامبر(صلی الله علیه و آله) نمی رساند، چه اینکه او متکی به خداست.

528- منشأ هدایتگری موسی(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 502

4- موسی (ع) ، پیام آور هدایت مردمان از نزد خداوند

وقال موسی ربی أعلم بمن جاء بالهدی

مراد موسی از «من جاء بالهدی» خود وی می باشد.

529- نشانه های هدایتگری خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 41 - 6

6 - تسبیح گویی همه موجودات عالم برای خداوند ، جلوه ای از هدایت گری او نسبت به آنها است .

اللّٰهُ نُورُ السَّمَوَاتِ وَ الْأَرْضِ . . . يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ . . . أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَسْبِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 28 - 4

4- قوانین حق شریعت ، تبلور هدایت الهی نسبت به خلق

أرسل . . . بالهدی و دین الحقّ

عطف «دین الحقّ» بر «الهدی» ممکن است عطف تفسیری باشد.

530- ویژگیهای هدایتگری ابراهیم(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 43 - 14

14- آگاهی های ویژه حضرت ابراهیم (ع) ، هدایت گر انسان ها به راه راست و به دور از افراط و تفریط

إِنِّي قَدْ جَاءَنِي مِنَ الْعِلْمِ مَا لَمْ يَأْتِكَ فَاتَّبِعْنِي أَهْدِكَ صِرَاطًا سَوِيًّا

«سویّ» به چیزی گفته می شود که از افراط و تفریط مصون باشد(مفردات راغب). و «صراطاً سَوِيًّا»، یعنی راهی که از تعادل کامل برخوردار و از افراط و تفریط به دور باشد.

531- ویژگیهای هدایتگری انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 43 - 15

15- پیامبران ، انسان ها را به راه تام و کامل و به دور از افراط و تفریط هدایت می کنند .

فَاتَّبِعْنِي أَهْدِك صِرَاطًا سَوِيًّا

ص: 503

532- ویژگیهای هدایتگری قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 3 - 3

3 - هدایت قرآن، کامل و به دور از هر شایبه کاستی و نقص است.

الکتب... هدی

«هدی» مصدر و به معنای اسم فاعل (هادی) است. کاربرد آن به جای اسم فاعل، اشاره به هدایت محض بودن آن دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 9 - 6

6 - هدایت و راهنمایی های قرآن، به دور از هر کاستی و پیراسته از کمترین پیامد ناهنجار

أرسل رسوله بالهدی

در صورتی که مراد از «هدی» قرآن باشد؛ تعبیر مصدر به جای اسم فاعل (هادی) اشاره به این حقیقت دارد که قرآن، محض هدایت است؛ یعنی، رهنمودهای قرآن مستلزم هیچ ضلالت و همراه با هیچ گمراهی و سر درگمی نیست.

533- ویژگیهای هدایتگری نوح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 112 - 1

1 - اهتمام نوح (ع) به هدایت همه طبقات جامعه، بدون در نظر گرفتن پیشینه آنان

قال و ما علمی بما کانوا یعملون

«ما» در «ما علمی» استفهامیه و به معنای «آی شیء» است و «بما کانوا...» متعلق به «علمی» می باشد. جمله «کانوا یعملون» نیز ماضی استمراری است؛ یعنی، «آی شیء فائده علمی بأعمالهم الماضیه؛ مرا با اعمال گذشته آنان چکار؟»

534- هدایتگری آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 105 - 1

1_ خداوند آیات خویش را به شکل‌های مختلف برای بصیرت دادن به انسانها ارائه می‌کند.

قد جاءكم بصائر .. كذلك نصرف الأيت و ليقولوا

«ليقولوا» عطف به محذوف است که به قرینه آیه قبل، که سخن از بصائر بود، می‌تواند فعل «لتبصروا» و یا هر فعل دیگری که بیانگر این معنی است باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 126 - 7

7_ ربوبیت خداوند بر بندگان مایه هدایت آنان به وسیله آیات و نشانه های خویش

ءامننا بايت ربنا لما جاءتنا

ص: 504

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 126 - 1,5

1 - خداوند ، آیات متعددی را برای هدایت بشر و یادآوری به او فرستاده است .

قال كذلك أتتك ءای_تنا

5 - هدایت های ابلاغ شده از سوی خداوند ، آیات او هستند .

إِذَا يَأْتِيَنَّكُمْ مِّنِّي هُدًى فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ .. قال كذلك أتتك ءای_تنا

در آیات پیشین «هدایت» محور کلام بود. در این آیه از هدایت های الهی _ که در «هدی» و «هدای» مطرح گردیده بود _ با تعبیر «آیاتنا» یاد شده است تا گویای این حقیقت باشد که هدایت های الهی ، همان آیات او می باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 34 - 1

1 - خداوند ، فرستنده آیات روشنگر حقایق و راه هدایت از گمراهی ، برای مردمان

و لقد أنزلنا إليك ءای_ت مبین_ت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 35 - 19

19 - خداوند ، هدایتگر مردم از طریق نزول آیات روشنگر ، تبیین سرگذشت امت های پیشین و موعظه و اندرزها

و لقد أنزلنا إليك ءای_ت مبین_ت و مثلاً من الذين خلوا من قبلكم و موعظه .. یهد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 46 - 6

6 - آیات الهی (قرآن) ، بیانگر صراط مستقیم الهی و رهنمون کننده به این راه است .

لقد أنزلنا ءای_ت مبین_ت و الله یهدی من یشاء إلی صراط مستقیم

خداوند متعال، در توصیف آیاتش فرمود: «آیات روشنگر»؛ ولی متعلق روشنگری را (این که چه چیز را روشن می سازد) بیان فرمود؛ ولی

ذیل آیه (و اللّٰه یهدی.. ..) می تواند قرینه باشد که متعلق آن، صراط مستقیم الهی و هدایت به این راه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 6 - 3،7

3 - یادکرد آیات تکوینی به انسان ها ، تذکری سازنده و ضروری در هدایت آنان

تلک ءایت اللّٰه نتلوها علیک بالحقّ

بنابراین که «بالحقّ» متعلق به «نتلو» باشد، می توان استفاده کرد که تلاوت آیات و تذکر به آن، امری بایسته و ضروری در جهت هدایت بشر است.

7 - معارف وحی و آیات الهی ، نیرومندترین وسیله و عامل هدایت انسان

فبأیّ حدیث بعد اللّٰه و ءایته یؤمنون

خداوند می فرماید: پس از قرآن دیگر پیامی نیست که بتواند منکران قرآن را هدایت کند. از این بیان استفاده می شود که قرآن بالاترین حد کارایی و روشنگری را دارا است.

ص: 505

535- هدایتگری آیات قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 2 - 1

1 - آیات قرآن ، آیاتی هدایتگر و بشارت دهنده

تلک ءایت القرآن .. هدی و بشری للمؤمنین

کلمه های «هدی» و «بشری» مصدر به معنای اسم فاعل (هادیه و مبشره) و حال برای «آیات» است.

536- هدایتگری ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 114 - 18

18 - بردباری و شکیبایی ابراهیم (ع) در راه هدایت مردم و انجام تکالیف الهی

إن ابرهیم لأوّه حلیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 43 - 1

1- حضرت ابراهیم (ع) ، برخوردار از دانش و آگاهی های ویژه برای هدایت دیگران

یـأبت إتی قد جاءنی من العلم ما لم یأتک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 45 - 2

2- حضرت ابراهیم (ع) برای هدایت آزر به توحید و نجات وی از عذاب الهی ، تلاشی دلسوزانه داشت .

یـأبت إتی أخاف أن یمسک عذاب من الرحمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 73 - 6,7,9

6- ابراهیم ، اسحاق و یعقوب (ع) ، از سوی خداوند به عنوان هادی و راهنمای مردم برگزیده شدند .

و جعلنهم أئمة يهدون

7- ابراهیم ، اسحاق و یعقوب (ع) ، موظف بودند که درچارچوب فرمان های الهی به هدایت مردم بپردازند ؛ و نه بر اساس سلیقه شخصی و نه دستورگیری از دیگران .

و جعلنهم أئمة يهدون بأمرنا

«بأمرنا» متعلق به «یهدون» و در حقیقت به منزله قید و شرط برای هدایت کردن است؛ یعنی، هدایت کردن مردم باید به فرمان ما باشد

9- هدایت مردم به سوی خدا و صفات ، افعال و سخنان او ، وظیفه ابراهیم ، اسحاق و یعقوب (ع) بود .

ص: 506

و جعلنهم أئمة يهدون بأمرنا

برداشت یاد شده براساس دو نکته است: 1_ «أمر» در اصل به معنای شأن و لفظی است عام که شامل تمامی افعال و اقوال می شود (مفردات راغب). 2_ «باء» در «بأمرنا» ممکن است برای غایت و به معنای «إلی» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 83 - 5

5- ابراهیم (ع) آرزومند دریافت حکومت از جانب خدا، برای هدایت و تدبیر امور مردم

رَبِّ هَبْ لِي حَكْمًا وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ

برداشت یاد شده بدان احتمال است که «حکم» در آیه معادل «حکومه» (سرپرستی و تدبیر امور خلق) باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 25 - 1

1 - حضرت ابراهیم (ع) پس از نجات از آتش، قوم خود را رها نکرد و به ارشاد آنان پرداخت.

فَأَنْجِيهِ اللَّهُ مِنَ النَّارِ . . . وَقَالَ إِنَّمَا اتَّخَذْتُمْ مِّنْ دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 28 - 2

2- اهتمام ابراهیم (ع)، به هدایت نسل پس از خویش

و جعلها كلمة باقية في عقبه

چنانچه فاعل «جعل» ابراهیم (ع) باشد، به قرینه آیات پیشین _ که در مورد آن حضرت بود _ مطلب بالا قابل برداشت است.

537- هدایتگری ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 47 - 19

19 - ادیان الهی، هدایتگر مردم و وسیله رسیدن آنان به صلح و امنیت است.

والسلّم علی من اتبع الهدی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 4 - 3

3- ادیان الهی و شریعت اسلام، راهنمای انسان ها به راه راستِ بی هیچ کجی و انحرافی

إنّک لمن المرسلین . علی صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 6 - 9

9- مردمِ بی بهره از تعالیم پیامبران و ادیان الهی، مردمی غافل و بی خبراند .

ص: 507

لتنذر قومًا ما أنذروا أبائهم فهم غفلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 38 - 5

5 - نشان دادن راه درست زندگی ، از اهداف ادیان توحیدی و پیامبران الهی

اتَّبِعُونِ أَهْدِكُمْ سَبِيلَ الرَّشَادِ

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که راه درستی که مؤمن آل فرعون مردم را به آن فرا می خواند، همان راه پیامبران (چون حضرت موسی(ع)) و ادیان الهی (چون یهود) بود.

538- هدایتگری اسحاق(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 73 - 6،7،9

6- ابراهیم ، اسحاق و یعقوب (ع) ، از سوی خداوند به عنوان هادی و راهنمای مردم برگزیده شدند .

و جعلنهم أممه يهدون

7- ابراهیم ، اسحاق و یعقوب (ع) ، موظف بودند که درچارچوب فرمان های الهی به هدایت مردم پردازند ؛ و نه بر اساس سلیقه شخصی و نه دستور گیری از دیگران .

و جعلنهم أممه يهدون بأمرنا

«بأمرنا» متعلق به «یهدون» و در حقیقت به منزله قید و شرط برای هدایت کردن است؛ یعنی، هدایت کردن مردم باید به فرمان ما باشد

9- هدایت مردم به سوی خدا و صفات ، افعال و سخنان او ، وظیفه ابراهیم ، اسحاق و یعقوب (ع) بود .

و جعلنهم أممه يهدون بأمرنا

برداشت یاد شده براساس دو نکته است: 1_ «أمر» در اصل به معنای شأن و لفظی است عام که شامل تمامی افعال و اقوال می شود (مفردات راغب). 2_ «بأمرنا» ممکن است برای غایت و به معنای «إلی» باشد.

539- هدایتگری اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- اسلام و قرآن، برنامه هدایتی خداوند برای انسانهاست.

إن هدی اللّٰه هو الهدی

مصدق مورد نظر برای «هدی اللّٰه» چنانچه مفسران گفته اند، قرآن و اسلام است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 115 - 5

5_ قرآن و اسلام پاسخگوی همه نیازهای هدایتی بشر و حجت تامه پروردگار است.

ص: 508

و تمت کلمت ربک

لازمه تمام بودن قرآن و در نتیجه اسلام، توان پاسخگویی به همه نیازهاست؛ به گونه ای که به بیرون از خود نیازی نداشته باشد؛ همان گونه که راغب می گوید: «تمام... انتھائه إلی حد لا یحتاج إلی شیء خارج عنه».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 57 - 3

3 - رد دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) از سوی مشرکان، علی رغم اعتقاد آنان به هدایت بخش بودن آیین آن حضرت

و قالوا إن نتبع الهدی معک نتخطف من أرضنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 4 - 3

3 - ادیان الهی و شریعت اسلام، راهنمای انسان ها به راه راست بی هیچ کجی و انحرافی

إتک لمن المرسلین . علی صراط مستقیم

540- هدایتگری امام علی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 7 - 10

10_ «عن أبی جعفر (ع) فی قول الله عزوجل: «إنما أنت منذر و لكل قوم هاد» فقال: رسول الله (صلی الله علیه و آله) المنذر و لكل زمان منّا هاد یهدیهم إلی ما جاء به نبی الله (صلی الله علیه و آله) ثم الهداه من بعده علیّ ثم الأوصیاء واحد بعد واحد؛

از امام باقر (ع) درباره سخن خدای عزوجل: «إنما أنت منذر و لكل قوم هاد» روایت شده است که فرمود: «منذر» رسول خدا (صلی الله علیه و آله) است و برای هر زمانی هدایت کننده ای از ماست که مردم را به سوی آنچه پیغمبر خدا آورده است هدایت می کند و هدایت کنندگان بعد از رسول خدا، علی (ع) و سپس اوصیای او یکی بعد از دیگری هستند».

541- هدایتگری انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 165 - 4

4_ توجه انبیا به منفعت خواهی و خطرگریزی انسان در انتخاب روش هدایت

رسلا مبشرین و منذرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 16 - 7

7_ صلح و امنیت ، در سایه هدایت های انبیای الهی

یهدی به الله من اتبع رضونه سبل السلم

ص: 509

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 42 - 1

1 _ خداوند قبل از پیامبر (صلی الله علیه و آله) نیز رسولانی را برای هدایت امتها برانگیخته بود.

و لقد أرسلنا إلی أمم من قبلك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 90 - 16

16 _ هدایت پیامبران و کتب آسمانی، یادآوری و بیدار ساختن فطرت آدمی است.

إن هو إلا ذکرى للعلمین

«ذکر» به معنای یادآوری است و معمولاً در مواردی به کار می رود که موضوع مورد نظر قبلاً فراگرفته شده، ولی از یاد رفته باشد. بنابراین هدایت‌های انبیا یادآوری آموخته های فطری است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 130 - 3,5

3 _ اشتراک جن و انس در لزوم اطاعت از رسولان الهی و بهره‌وری از هدایت‌های ایشان

یمعشر الجن و الإنس ألم یأتکم رسل منکم

5 _ جن دارای شعور و اختیار و نیازمند هدایت رسولان الهی است.

یمعشر الجن و الإنس ألم یأتکم رسل منکم

مقتضای بازخواست و درست بودن توبیخ آن است که مورد دارای شعور اختیار و تکلیف باشد. در غیر این صورت بازخواست و توبیخ و کیفر موجه نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 101 - 5,6,7

5 _ اقوام پیشین، بهره‌مند از وجود پیامبرانی هدایتگر

و لقد جاءتهم رسلهم بالبينت

6 _ پیامبران اقوام گذشته برخوردار از دلایل و معجزاتی روشن برای هدایت آنان

و لقد جاءتهم رسلهم بالبينت

7 _ پیامبران در پی مشاهده تکذیب معارف دین از سوی امت ها ، معجزاتی را برای هدایتشان پیشروی آنان قرار دادند .

و لقد جاءتهم رسلهم بالبينت فما كانوا ليؤمنوا بما كذبوا من قبل

برداشت فوق مبتنی بر این است که «ما» در «بما کذبوا» موصول اسمی باشد و مضاف إليه کلمه «قبل» مجیء البینات باشد. البته در این صورت ضمیری پس از «کذبوا» مقدر خواهد بود. بنابراین تقدیر جمله چنین است: فما كانوا ليؤمنوا بالذی کذبوا به من قبل مجیء البینات.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 74 - 2

2 _ پیامبرانی که در فاصله بین حضرت نوح و موسی (ع) مبعوث شدند ، هر کدام عهده دار هدایت قوم خود بودند .

و اتل عليهم نبأ نوح ... ثم بعثنا من بعده رسلا إلى قومهم ... ثم بعثنا من بعدهم م

ص: 510

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 110 - 1

1- پیامبران پیشین برای گرایش دادن مردم به توحید تلاشی پی گیر داشتند و مدتی مدید به هدایت آنان همّت می گماشتند .

حَتَّى إِذَا اسْتَيْسَسَ الرُّسُلَ وَظَنُوا أَنَّهُمْ قَد كَذَّبُوا

«حتی» غایت برای جمله ای محذوف است و تقدیر کلام با توجه به آیه قبل و نیز آیه مورد بحث می تواند این گونه باشد: آن پیامبرانی که به سوی امتهای پیشین فرستادیم، مردم خویش را دعوت کردند؛ ولی آنان نپذیرفتند. ایشان را به آمدن عذاب هشدار دادند، دست برنداشتند تا اینکه ... روشن است که ناامید شدن پیامبران در مدت کوتاه تحقق نمی یابد و بدون تلاش نیز مأیوس شدن وجه صحیحی ندارد. از این رو «حَتَّى إِذَا اسْتَيْسَسَ الرُّسُلَ» حاکی از تلاش پی گیر در مدت طولانی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 5 - 8

8- حضرت موسی (ع)، دارای هدفی مشترک با پیامبراسلام (صلی الله علیه و آله) در نجات مردم از ظلمت ها و هدایت آنان به سوی نور

كَتَبَ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ... لَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَى بِأَيُّ تَنَا أَنْ أُخْرِجَ قَو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 10 - 16

16- تشویق مردم با وعده به پاداش مادی و معنوی، از روش های انبیا در هدایت

يَدْعُوكُمْ لِيَغْفِرَ لَكُمْ... وَيُؤَخِّرَكُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى

پاداش مادی از طول عمر و پاداش معنوی از آمرزش، قابل استفاده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 36 - 6

6- برخی از امت ها با اعزام انبیا به سوی آنان، هدایت یافتند و برخی دیگر بر گمراهی خود باقی ماندند .

فَمَنْهُمْ مَّنْ هَدَى اللَّهُ وَمَنْهُمْ مَّنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلَالَةُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 94 - 6

6- پیام رسولان الهی ، سراسر هدایت و راهنمایی است .

و ما منع الناس أن يؤمنوا إذ جاءهم الهدى .. بشرًا رسولاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 44 - 3

3- هدایت و اصلاح ، هدف اصلی رسالت پیامبران

فقولا له .. لعله يتذكر أو يخشى

فرعون با آن که طغیان گری زورگو بود، ولی موسی و هارون(ع) دستور جمع آوری سپاه و نبرد با او را نداشتند؛ بلکه مأمور

ص: 511

بودند با ارائه آیات الهی و گفتار نرم، او را هدایت کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 90 - 13

13 - زمینه سازی و آماده سازی فکری و روانی گمراهان، از روش های پیامبران در ارشاد و راهنمایی آنان

ی-قوم إثمًا فتنتم به وإن ربکم الرحمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 134 - 11

11 - فرستادن پیامبران، هموارکننده راه دسترسی انسان به هدایت و آیات الهی است.

لولا أرسلت إلینا رسولاً فنتبع َای-تک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 73 - 2

2 - هدف پیامبران، نمایاندن راه درست زندگی برای بشر است، نه تحصیل منافع مادی برای خود.

أم تسألهم خرجًا .. و إنک لتدعوهم إلی صرط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 15 - 11

11 - تلاش برای سوق دادن انسان ها به بهشت و نجات آنان از ابتلای به آتش جهنم، از هدف های پیامبران الهی

قل أذک خیر أم جنة الخلد التي وعد المتقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 27 - 7

7 - پیامبران، ارائه دهنده راه و روش زندگی سعادت‌مندانه

ی-لیتبی اتخذت مع الرسول سبیلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 85 - 13

13 - ربوبیت خدا بر مردمان ، مقتضی بعثت پیامبران برای هدایت و راهنمایی آنان

قل ربّی أعلم من جاء بالهدی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 25 - 7

7 - برخی از پیامبران ، دارای نوشته هایی از تعالیم الهی برای هدایت مردم بودند .

جاءتهم رسلهم . . . بالزّبر

«زبور» (مفرد «زُبر») به معنای نوشته است. آمدن آن با کتاب به طور مستقل، می تواند اشاره باشد به نوشته هایی که برخی

ص: 512

از رسولان الهی _ جدا از کتاب آسمان _ داشته اند. این نوشته ها حاوی یک سلسله مطالب پندآموز و هدایت گر بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 4 - 2

2- راه پیامبران الهی ، راهی مستقیم و به دور از کژی و انحراف

علی صراط مستقیم

برداشت یاد شده براساس این احتمال است که «علی صراط. ..» متعلق به «المرسلین» و به تقدیر «الذین أرسلوا علی صراط مستقیم» باشد؛ یعنی، قطعاً تو از جمله آن کسانی هستی که بر صراط مستقیم فرستاده شدی.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 6 - 8,9

8 - غفلت زدایی از مردم غافل و بیدار کردن آنان ، از اهداف رسالت و فلسفه بعثت رسولان الهی

لتنذر قومًا ما أنذرءاباؤهم فهم غفلون

9- مردم بی بهره از تعالیم پیامبران و ادیان الهی ، مردمی غافل و بی خبراند .

لتنذر قومًا ما أنذرءاباؤهم فهم غفلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 72 - 5

5- انسان ها ، بدون تعالیم پیامبران ، از راه درست هدایت دور شده و با انواع خطر ها و آفت های گریزناپذیر رو به رو خواهند شد .

ولقد ضلّ قبلهم أكثر الأولین . ولقد أرسلنا فيهم منذرين

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که انذار و اخطار مردم از سوی منذران الهی، حاکی از این حقیقت است که بر سر راه انسان ها، خطرهایی وجود دارد که به وسیله پیامبران الهی شناخته می شود. و اگر انسان ها به این اخطارها توجه نکنند، با آنها رو به رو خواهند شد. گفتنی است معنای لغوی «انذار» (اعلام به امری خطرناک و شایسته برحذر بودن)، مؤید همین برداشت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 118 - 5

5 - راه پیامبران ، راه مستقیم و بی انحراف

و هدین_هما الصراط المستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 71 - 10

10 - اعتراف کافران در حضور نگهبانان و دربانان دوزخ ، به آمدن پیامبران تلاوت گر آیات خداوند و انذارگران الهی برای هدایت آنان

ألم یأتکم رسل منکم یتلون علیکم ءایـت ربکم و ینذرونکم لقاء یومکم هـذا

ص: 513

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 38 - 5

5 - نشان دادن راه درست زندگی ، از اهداف ادیان توحیدی و پیامبران الهی

اتَّبِعُونِ أَهْدِكُمْ سَبِيلَ الرَّشَادِ

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که راه درستی که مؤمن آل فرعون مردم را به آن فرا می خواند، همان راه پیامبران (چون حضرت موسی(ع)) و ادیان الهی (چون یهود) بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 14 - 1

1 - تلاش همه جانبه و مستمر پیامبران الهی ، برای هدایت قوم عاد و ثمود

إِذْ جَاءَتْهُمْ الرِّسَالُ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَ مِنْ خَلْفِهِمْ

مراد از «من بین آیدیهم و من خلفهم» جمیع جهات است و این کنایه از تلاش همه جانبه می باشد؛ چنان که استمرار را نیز می فهماند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 24 - 6,7

6 - علاقه شدید پیامبران الهی ، نسبت به هدایت و رستگاری انسان ها

قُلْ أَوْ لَوْ جِئْتُمْ بِأَهْدَى مِمَّا وَجَدْتُمْ عَلَيْهِ آبَاءَكُمْ

پیامبران، در برابر مخالفت های مؤکد قوم خویش (إِنَّا وَجَدْنَا .. إِنَّا عَلَىٰ آثَارِهِمْ) با لحنی نرم و ملایم آنان را به مسیر آیین توحید فرامی خواندند، از این مطلب، شیفتگی شدید آنان به هدایت انسان ها استفاده می شود.

7 - هدایت و رستگاری کامل ، تنها در پرتو تعالیم وحی و پیامبران الهی است .

أَوْ لَوْ جِئْتُمْ بِأَهْدَى مِمَّا وَجَدْتُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 48 - 5

5- خداوند و پیامبران، خواستار هدایت تمامی انسان‌ها و اتمام حجت بر آنان

و ما نريهم من آيه إلا هي أكبر من أختها

از این که خداوند، آیات و معجزات متعددی را به دست پیامبران ارائه می‌کند و در اثبات حقانیت پیامبران و هدایت مردم به یک معجزه اکتفا نمی‌کند، مطلب بالا استفاده می‌شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 21 - 5

5- پیامبران، خواهان هدایت مردم با تبلیغ آزاد و نه حرکت‌های تعرضی و تهاجمی*

و إن لم تؤمنوا لی فاعتزلون

با الغای خصوصیت از شخص موسی(ع)، تعبیر «فاعتزلون» می‌نمایاند که خط رسالت براساس تهاجم استوار نبوده است؛ بلکه آزادی بیان را تضمین‌کننده پیشرفت رسالت خویش می‌دانسته است.

ص: 514

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 21 - 9

9- سرگذشت هود و انذار های او به قوم خود ، نمونه ای از سرگذشت رسولان الهی و تلاش آنان برای هدایت مردم در طول تاریخ

و قد خلت النذر من بین یدیه و من خلفه

می توان گفت: تعبیر «قد خلت . . . و من خلفه» در آیه شریفه، به صورت جمله معترضه آمده، تا بیانگر این معنا باشد که یادکرد سرگذشت هود به مثابه یادکرد دیگر پیامبران است؛ زیرا آنان در هدف مشترک بوده اند و سرگذشت هود به عنوان نمونه یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 8 - 6

6 - رسولان الهی ، خود بهترین گواه وصول هدایت به خلق و اتمام حجت بر آنان *

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا

«شاهدًا» ممکن است نظر به شهادت بر اصل پیام رسانی به خلق و فرستادن رسول داشته باشد و قید محذوف از فعل «أرسلناک» استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 38 - 8

8 - تجهیز پیامبران از سوی خداوند به معجزاتی روشن و قاطع ، برای پیشبرد اهداف هدایتی خویش

أَرْسَلْنَاكَ... بِسُلْطٰنٍ مَّبِیْنٍ

در صورتی که مراد از حجت و برهان (سلطان) حجت حسی باشد، برداشت بالا به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 25 - 2

2 - محور نبوت پیامبران ، یادآوری ارزش ها به خلق و بیدارسازی فطرت خفته آنان است .

أَلْقَى الذِّكْرَ عَلَيْهِ مِنْ بَيْنِنَا

از آیه شریفه استفاده می شود که قوم ثمود، واژه «ذکر» را بر محتوای پیام صالح (ع) اطلاق کرده اند و چه بسا این تعبیر را از خود آن حضرت گرفته باشند. به هر حال خداوند این وصف را رد نکرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 6 - 7

7 - هدایت انسان ها ، فلسفه بعثت پیامبران

تأتیهم رسلهم بالبینات فقالوا أشر یهدوننا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 17 - 6

6 - پیامبران برای ارشاد مردم ، آغازگر حرکت بوده و در انتظار مراجعه آنان نمی مانند .

ص: 515

اذهب إلی فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 19 - 8

8 - هدایت مردم به خداوند و بیان ربوبیت او و ایجاد حالت خداترسی در آنان، از نخستین اهداف پیامبران است.

فقل . . . و أهدیک إلی ربک فتخشی

- هدایت مردم به خداوند و بیان ربوبیت او و ایجاد حالت خداترسی در آنان، از نخستین اهداف پیامبران است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 20 - 2

2 - معجزات پیامبران، نشانه صداقت آنان در به عهده داشتن مسؤولیت هدایت و انذار است.

و أهدیک . . . فتخشی . فأریه الآیه الکبری

«فاء» در «فأراه» برای تعقیب است و می رساند که آوردن معجزه در پی ادعای هدایت گری و نیز انذار فرعون صورت پذیرفته است. کلمه «آیه» به معنای علامت و نشانه است و مصداق مورد نظر از آن، معجزه عصا و یا مجموع عصا و یدبیضا است که نشانه رسالت حضرت موسی (ع) بود.

542- هدایتگری انجیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 113 - 8

8 - تورات و انجیل، راهگشای حل اختلاف مذهبی یهود و نصارا

قالت الیهود . . . وقالت النصری . . . و هم یتلون الکتب

جمله حالیه «و هم یتلون الکتب» می تواند به داعی تعجب ایراد شده باشد؛ یعنی، باعث شگفتی است که یهود و نصارا کتابهای آسمانی را می خوانند، ولی در عین حال این گونه اختلاف دارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 46 - 16,17,18,19

16 _ انجیل ، هدایتگر تقوایندگان و پندآموز آنان

و ءاتینه الانجیل . . . هدی و موعظه لمتقین

17 _ انجیل ، در بردارنده هدایت های ویژه برای تقوایندگان

فیه هدی و نور . . . هدی و موعظه للمتقین

تکرار «هدی» می رساند که هدایت دوم (هدی . . . للمتقین) هدایتی ویژه است.

18 _ انجیل ، دارای هدایت ها پندهایی افزون بر تورات

فیه هدی و نور . . . فیه هدی و نور و مصداقاً لما بین یدیہ من التوریه و هدی و موعظه

19 _ تنها تقوایندگان بهره مند از هدایت ها و اندرز های انجیل هستند . *

فیه هدی و نور . . . هدی و موعظه للمتقین

ص: 516

مقتضای جمله «فیه هدی» این است که راه هدایت برای همه انسانها تبیین شده است. بنابراین «هدی للمتقین» می تواند به این معنا باشد که تنها اهل تقوا می توانند از آن هدایتها بهره مند شوند.

543- هدایتگری اولیاء الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 86 - 3

3 - مردان الهی ، دارای احساس مسئولیت بیشتر برای هدایت بستگان خویش

و اغفر لأبی إته کان من الضالین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 4 - 6

6 - فروزان نگه داشتن همیشگی مشعل هدایت و برانگیختن مردان الهی برای هدایت خلق ، نمود فضل و فزون بخشی مستمر خداوند

و آخرین منهم لَمَا یلحقوا بهم . . . ذلک فضل اللّٰه یؤتیه من یشاء

برداشت یاد شده، بر این اساس است که «ذلک فضل اللّٰه» اشاره به «آخرین» داشته باشد.

544- هدایتگری ائمه (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 7 - 10

10_ «عن أبی جعفر (ع) فی قول الله عزوجل : «إنما أنت منذر و لكل قوم هاد» فقال : رسول الله (صلی الله علیه و آله) المنذر و لكل

زمان منّا هاد یهدیهم إلی ما جاء به نبی الله (صلی الله علیه و آله) ثم الهداه من بعده علیّ ثم الأوصیاء واحد بعد واحد ;

از امام باقر(ع) درباره سخن خدای عزوجل : «إنما أنت منذر و لكل قوم هاد» روایت شده است که فرمود: «منذر» رسول خدا(صلی الله

علیه و آله) است و برای هر زمانی هدایت کننده ای از ماست که مردم را به سوی آنچه پیغمبر خدا آورده است هدایت می کند و هدایت

کنندگان بعد از رسول خدا، علی(ع) و سپس اوصیای او یکی بعد از دیگری هستند».

545- هدایتگری توحید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- توحيد و يكتا پرستی ، تنها راه هدايت

يدعوا من دون الله . . . ذلك هو الضلال البعيد

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 517

12 - توحید و یکتاپرستی ، راه هدایت و صراط مستقیم

أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ . . . وَإِنَّ اللَّهَ . . . إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

546- هدایتگری تورات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 113 - 8

8 - تورات و انجیل ، راهگشای حل اختلاف مذهبی یهود و نصارا

قالت اليهود . . . وقالت النصرى . . . وهم يتلون الكتب

جمله حالیه «وهم يتلون الكتاب» می تواند به داعی تعجب ایراد شده باشد؛ یعنی، باعث شگفتی است که یهود و نصارا کتابهای آسمانی را می خوانند، ولی در عین حال این گونه اختلاف دارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 44 - 2

2_ تورات ، مشتمل بر هدایت (احکام) و نور (عقاید)

إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْرَةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ

چون واژه «نور» تناسب با مقوله های نظری دارد، مراد از آن می تواند عقاید باشد و «هدایت»، گرچه در مسائل نظری و عملی کاربردی یکسان دارد، ولی چون در مقابل نور قرار گرفته است، مراد از آن می تواند احکام و مسائل عملی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 46 - 18

18 _ انجیل ، دارای هدایت ها پندهایی افزون بر تورات

فِيهَا هُدًى وَنُورٌ . . . فِيهِ هُدًى وَنُورٌ وَمُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرَةِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8_ روشنی و روشنگری و هدایتگری برای توده های مردم، از ویژگیهای تورات است.

الکتب الذی جاء به موسی نورا و هدی للناس

از ویژگیهای بارز برای «نور»، روشنی آن و همچنین روشن ساختن چیزهایی است که در پرتو آن قرار گیرند. توصیف تورات به این وصف بیانگر وجود این دو ویژگی در آن کتاب آسمانی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8_ تورات کتابی هدایتگر و موجب رحمت است.

ءاتینا موسی الکتب تماما .. و هدی و رحمه

ص: 518

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 145 - 4

4_ الواح اهدا شده به موسی (ع) (تورات) تأمین کننده همه نیاز های هدایتی مردم عصر موسی (ع) با بیانی روشن

و کتبنا... تفصیلاً لکل شیء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 154 - 3

3_ نوشته ها و حقایق موجود در الواح عطا شده به موسی ، هدایتگر انسان ها و رحمت آفرین برای آنها

و فی نسختها هدی و رحمه

کلمه «نسخه» به نوشته اصلی و نیز به رونوشت آن به اعتبار اینکه جانشین نوشته اصلی است، اطلاق می گردد. (لسان العرب). ظاهراً مراد از «نسخه» در آیه شریفه همان نوشته اصلی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 17 - 9

9_ تورات ، پیشوا و راهنمای مردم و مایه رحمت بر ایشان

و من قبله کتِب موسی إماماً و رحمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 5 - 9

9- تورات ، حاوی تعالیمی برای نجات مردم از ظلمت ها و رهنمونی آنان به سوی نور بود .

و لقد أرسلنا موسی بأیّتنا أن أخرج قومک من الظلمت إلى النور

مصدق بارز «آیاتنا»، که در آیه آمده است، همان تورات است که کتاب آسمانی حضرت موسی(ع) بود. از اینکه خداوند رسالت موسی(ع) را در بیرون بردن مردم از ظلمتها با اعطای تورات به او بیان می کند برداشت می شود که تورات حاوی چنین تعالیمی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- خداوند به « موسی (ع) » کتاب آسمانی (تورات) اعطا کرد تا بنی اسرائیل به وسیله آن هدایت شوند .

و ءاتینا موسی الکتب و جعلناه هدی لبنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 48 - 6

6- تورات ، روشنی بخش زندگی و یادآور مسیر هدایت و نیازمندی های دینی برای تقوایندگان

و ضیاء و ذکرًا للمتّقین

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که مقصود از «فرقان»، کتاب تورات بوده و کلمه های «ضیاء» و «ذکرًا» در توصیف این کتاب باشد.

گفتنی است «ذکر» به معنای یاد و یادآوری است و مقصود از آن _ مطابق آن چه نوع مفسران گفته اند _ یاد

ص: 519

کرد مسائل هدایتی و نیازهای دینی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 49 - 2

2 - کتاب آسمانی موسی (ع) (تورات) ، کتاب هدایت

لعلهم یهتدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 43 - 5

5 - تعلیمات تورات ، بصیرت بخش ، هدایتگر و رحمت آفرین برای مردم

و لقد آتینا موسی الکتب .. بصائر للناس و هدی و رحمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 49 - 12، 5

5 - عدم وجود کتابی هدایت بخش تر از قرآن و تورات

قل فأتوا بکتب من عند الله هو أهدى منهما

12 - بشر ، ناتوان از ارائه کتابی برتر و هدایت کننده تر از قرآن و تورات

قل فأتوا بکتب .. هو أهدى ... إن كنتم صـدقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 23 - 8

8 - کتاب آسمانی موسی ، هدایت کننده قوم بنی اسرائیل بود .

و جعلناه هدی لبنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 54 - 2

2- هدایت، بیدار سازی، پند آموزی و احیای خردناب، قلمرو رسالت موسی (ع) و کتاب آسمانی او (تورات)

هدی و ذکری لأولی الألب

547- هدایتگری جادوگران فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 72 - 16

16 - ساحران مؤمن با وجود تهدیدات فرعون، در صدد نصیحت و ارشاد و هدایت وی بودند.

ما جاءنا من البینت و الذی فطرنا فاقض ما أنت قاض إنما تقضی هذه الحیوه الدنیا

اشاره ساحران به بینات موسی (ع) و خالقیت خداوند و محدودیت قدرت فرعون، پس از موضع گیری خصمانه او، می تواند به

ص: 520

منظور رام ساختن و پند و اندرز دادن به او باشد.

548- هدایتگری جن مؤمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 30 - 1

1- جنیان مؤمن ، در تلاش برای هدایت جامعه خود به سوی قرآن

قالوا یقومنا إنا سمعنا کتبا . . . یهدی إلى الحقّ

549- هدایتگری حواریون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 14 - 12

12 - تلاش حواریون به همراه عیسی (ع) ، برای هدایت بنی اسرائیل

ف_امنّت طائفه من بنی اسرائیل و کفرت طائفه

550- هدایتگری خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 101 - 2

2_ خداوند ، مردمان را به طرف گناهان (شُرکوری ، انکار پیامبران و . . .) سوق نمی دهد .

و ما ظلّمَنَهم

منظور از ستم نکردن خدا بر بندگان این است که: او آنان را به موجبات هلاکت و عذاب (شُرک و . .) و انمی دارد. بنابراین عذابهای نازل شده بر آنان مقتضای عملکرد خودشان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 27 - 4

4_ هدایت انسان ها و گمراهی آنان ، به دست خدا و منوط به مشیّت اوست .

قیدها و خصوصیات هر یک از دو فعل «یضل» و «یهدی» قرینه بر وجود آنها برای دیگری است. بنابراین مفاد جمله فوق چنین می شود: «إن الله يضل عنه من يشاء ويشاء اضلال من لم ينب ويهدى إليه من يشاء ويشاء هدایه من أناب ; خداوند گمراه می کند از خویشتن کسی را که بخواند و گمراهی کسی را می خواهد که به درگاه او انابه نمی کند و گرایش به او ندارد. و هدایت می کند به خود کسی را که بخواند و هدایت کسی را می خواهد که به درگاه او انابه کند و به او گرایش داشته باشد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 31 - 4

4_ هدایت انسان ها به دست خدا و در اختیار اوست .

و لو أن قرءاناً . . . بل لله الأمر جميعاً

مصدق مورد نظر برای «الأمر» به قرینه «أفلم یأیُس . . . أن لو یشاء الله لهدی الناس» و نیز «قل إن الله یضل من یشاء و یرحم من یرحم» _ در آیه 27_ هدایت و ضلالت انسانهاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 12 - 8

8- اهتمام خداوند به هدایت انسان ها در طول تاریخ و اتمام حجت بر آنان

و لقد أرسلنا من قبلك فی شیع الأولین . . . كذلك نسلک فی قلوب المجرمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 105 - 3

3- ربوبیت خداوند مقتضی ارائه آیات در جهت هدایت مردم است .

كفروا بأیـت ربهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 50 - 3, 1

1 - موسی (ع) در پاسخ فرعون ، پروردگارش را آفریننده و هدایتگر همه موجودات معرفی کرد .

من ربکمما . . . قال ربنا الذی أعطی . . . ثم هدی

3 - آفریننده همه موجودات و هدایتگر آنها در مسیر خویش ، خداوند است .

أعطی کل شیء خلقه ثم هدی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - خداوند ، از آغاز هبوط بشر بر زمین برای زندگی او ، هدایت و برنامه هایی را قرار داد .

اهبطا منها .. فإِذَا يَأْتِيَكُمْ مَتَى هَدَى

خطاب در «إِذَا يَأْتِيَكُمْ» تنها متوجه انسان ها است (هر چند «اهبطا») خطاب به ابلیس و آدم باشد؛ زیرا پس از حتمی شدن گمراهی بر شیاطین، ارائه هدایت به آنان لغو است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 39 - 6

6- محبت پروردگار به هدایت آدمیان ، حتی کافران

لویعلم الذین کفروا .. و لا هم ینصرون

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که «لو» برای تمّی باشد و جواب «لو» _ به قرینه آیه قبل (و یقولون متی ه_ذا الوعد) _ «فلا یقولون متی ه_ذا الوعد» خواهد بود ؛ یعنی، ای کاش می دانستند که زمان عذاب و کیفیت آن چگونه است که در این

ص: 522

صورت هرگز نمی گفتند چرا عذاب الهی نمی آید. گفتنی است که در هر آرزویی، علاقه مندی نهفته است و آرزوی خداوند به دانستن کافران، برای هدایت آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 24 - 1

1 - خدا، هادی و راهنمای اهل ایمان

و هدوا إلى الطَّيِّب من القول و هدوا إلى صراط الحمید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 37 - 7

7 - خدا، هادی و راهنمای اهل ایمان

كذلك سنَّركم . . . علی ما هدیكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 34 - 1

1 - خداوند، فرستنده آیات روشنگر حقایق و راه هدایت از گمراهی، برای مردمان

و لقد أنزلنا إليك ءایت مبینت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 35 - 19، 5

5 - خداوند، هدایتگر جهان هستی و پدیده های آن است .

اللَّهُ نور السموت و الأرض

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که مقصود از نور، یکی از معانی کنایی و مجازی آن (یعنی، هدایتگری) باشد؛ چرا که از ویژگی های نور، روشنایی بخشی است و روشنایی بخشی خداوند نسبت به پدیده های جهان به این دلیل است که آنها را به مقصد خود هدایت کند.

19 - خداوند، هدایتگر مردم از طریق نزول آیات روشنگر، تبیین سرگذشت امت های پیشین و موعظه و اندرزها

و لقد أنزلنا إليكم آيات مبينات و مثلاً من الذين خلوا من قبلكم و موعظه . . . يهد

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

12 - نور - 24 - 46 - 3

3 - خداوند ، هدايت گر انسان ها به صراط مستقيم (راه معتدل ، ميانه و متناسب)

و الله يهدى من يشاء إلى صراط مستقيم

«استقامت» (مصدر «مستقيم») به معنای «اعتدال» و «استواء» است. به متوسط بين دو حال از نظر كمى و كیفى، بلندی و کوتاهی، سردی و گرمی و... «اعتدال» گویند و نیز هر شیء متناسب را، معتدل خوانند (لسان العرب).

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

13 - شعراء - 26 - 78 - 2

ص: 523

2- اشاره ابراهیم (ع) به آفریدگاری و هدایت گری خدا، برای معرفی پروردگار جهان برای بت پرستان

إِلَّا رَبُّ الْعَالَمِينَ . الذی خلقنی فهو یهدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 80 - 2

2- تأثیر عوامل طبیعت در سلامتی انسان، به تدبیر و هدایت تکوینی خداوند

و إذا مرضت فهو یشفین

انسان برای درمان بیماری خود، نیازمند مصرف دارو است. بنابراین نسبت داده شدن شفای مریض به خداوند، بیانگر آن است که نقش دارو در درمان انسان، به اراده و تدبیر خدا بستگی دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 82 - 5

5- تنها آفریدگار هدایت گر، و روزی دهنده، شفابخش و حیات آفرین، شایسته برای دل بستن انسان به غفران و بخشایش او

الذی خلقنی . . . و الذی أطمع أن یغفر . . . یوم الدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 69 - 4

4- امر هدایت، در دست خدا است.

لنهدیتهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 13 - 2

2- امر هدایت، در دست خداوند است.

ولو شئنا لأتینا کلّ نفس هدیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 4 - 19

19 - خداوند ، هدایت کننده انسان ها به راه درست است .

و هو یهدی السبیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 5 - 2

2 - تبیین لزوم اسناد فرزند حقیقی به پدر ، از جمله هدایت های خداوند به حقیقت و درستی است .

والله یقول الحقّ و هو یهدی السبیل . ادعوهم لأبائهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 524

2 - خداوند برای هدایت مردم ، برای آنان آیات روشن می فرستد .

ءای_تنا_بین_ت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 37 - 3

3 - هدایت و ضلالت به دست خدا است .

و من یضلل اللّٰه فما له من هاد . و من یهد اللّٰه فما له من مضلّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 59 - 3، 1

1 - خداوند ، پیش از عذاب کردن مردم ، آنان را از راه نشان دادن آیات و نشانه های خود هدایت کرده و با آنها اتمام حجت می کند .

لو أنّ اللّٰه هدینی لکننت من المتّقین . . . بلی قد جاء تک ءای_تی فکذّبت بها

«بلی» حرف جواب است و در این آیه برای اثبات چیزی می باشد که مورد انکار قرار گرفته است؛ زیرا کافران هدایت کردن خدا را منکر شده و می گفتند: اگر خدا ما را هدایت می کرد، ما از تقوای پیشگان بودیم. خداوند این سخن را رد می کند و می فرماید: آری آیات ما برای هدایتتان آمد؛ ولی شما آنها را تکذیب کردید.

3 - خداوند برای هدایت مردم ، آیات و نشانه های ویژه ای ارائه کرده است .

بلی قد جاء تک ءای_تی فکذّبت

از تعبیر «قد جاء تک» (آمد تو را) استفاده می شود که مقصود از «آیاتی» آیات و نشانه های ویژه ای به جز آیات و نشانه های موجود در عالم طبیعت و در انظار همگان است؛ زیرا نشانه های طبیعت همواره پیش انسان ها است و آمدن آنها معنا ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 74 - 5

5 - هدایت و گمراهی ، در دست خداوند است .

کذلک یضللّ اللّٰه الک_فرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 17 - 1

1 - خداوند ، راه هدایت را به قوم ثمود نشان داد .

و أمّا ثمود فهديناهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 44 - 2

2 - هدایت و گمراهی انسان ، به دست خداوند است .

و من یضلل الله

ص: 525

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 46 - 6

6 - هدایت و ضلالت انسان ، به دست خدا است .

و من یضلل الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 53 - 6

6 - تنها خداوند (مالک تمام هستی) ، می تواند راه راست و به دور از انحراف و گمراهی را ترسیم کند .

صرط الله الذی له ما فی السموت و ما فی الارض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 48 - 5

5 - خداوند و پیامبران ، خواستار هدایت تمامی انسان ها و اتمام حجت بر آنان

و ما نریهم من ءایه إلا هی اکبر من أختها

از این که خداوند، آیات و معجزات متعددی را به دست پیامبران ارائه می کند و در اثبات حقانیت پیامبران و هدایت مردم به یک معجزه اکتفا نمی کند، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 11 - 1

1 - قرآن ، مظهر کامل هدایت الهی برای خلق

ه_ذا هدی

آمدن «هدی» (به صورت مصدر) به جای «هاد» (به صورت اسم فاعل)، مبالغه را افاده می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 12 - 7

7- وانهادن خلق به حال خویش و تبیین قوانین هدایت و راه یابی برای ایشان ، جلوه ای از رحمت عظیم الهی

و من قبله کت_ب موسی إمامًا و رحمه

از ارتباط «إمامًا» با «رحمه» می توان مطلب یادشده را استفاده کرد؛ زیرا تنوین «رحمه»، بیانگر عظمت و اهمیت است و اطلاق «امام» بر کتابی که مجموعه قوانین است، از آن جهت است که با قوانین خویش راه سعادت را به خلق می نمایاند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 23 - 14

14 - خداوند ، خواهان هدایت تمامی انسان ها ، در راستای تعالی و رشد آنان

و لقد جاءهم من ربهم الهدی

ذکر «رب» و اضافه آن به «هم» _ که به مشرکان باز می گردد _ مشعر به مطلب بالا است.

ص: 526

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 5 - 14

14 - هدایت انسان ها ، در دست خداوند است .

و الله لا يهدي القوم الفسقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 7 - 11

11 - هدایت ، به دست خداوند است .

و الله لا يهدي القوم الظالمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 6 - 6

6 - هدایت مردمان ، در دست خداوند است .

إن الله لا يهدي القوم الفسقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 6 - 11

11 - خداوند ، به مقدار کافی و لازم ، معجزه و دلایل روشن برای هدایت انسان ها ارائه نموده است .

تأتيهم رسلهم بالبينات... واستغنى الله

برداشت یاد شده، براساس احتمال دومی است که در ذیل برداشت قبلی آمده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 11 - 3

3 - خداوند ، هدایت گر قلب انسان های مؤمن

و من يؤمن بالله يهد قلبه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 31 - 17

17 - ازدیاد و تقویت ایمان اهل کتاب و مؤمنان ، بر اثر یادآوری بعضی از حقایق الهی ، جلوه ای از هدایت گری خداوند

کذلک . . . و یهدی من یشاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 3 - 13، 1

1 - خداوند ، راه درست را به بشر نشان داده است .

إِنَّا هَدِينَا السَّبِيلَ

13 - « عن أبي عبد الله (ع) في قول الله « . . . إِنَّا هَدِينَا السَّبِيلَ إِذَا شَاكَرًا وَإِذَا كَفَرًا » قال : عَرَفْنَاهُ فِيمَا آخَذَ ، وَإِذَا تَارَكَ . . . » ;

ص: 527

از امام صادق(ع) درباره سخن خداوند «.. إنا هديناه السبيل إنا شاكراً و إنا كفوراً» روایت شده که فرمود: [معنای آیه این است که] ما راه [سعادت] را به انسان نشان دادیم، یا آن را انتخاب می کند و یا ترک می کند (اختیار انتخاب با او است)».

551- هدایتگری داود(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 22 - 12

12 - داوود (ع) ، داوری عادل ، راهنمایی مطمئن در زندگی و مرجعی صالح برای رسیدگی به امور اجتماعی در نظر مردم عصر خود

هل أتىك نبؤا الخصم ... إذ دخلوا على داود... خصمان بغى بعضنا على بعض فاحكم بينن

552- هدایتگری دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 170 - 12

12 - احکام نازل شده از ناحیه خداوند ، هدایت آفرین است .

و إذا قيل لهم اتبعوا ما أنزل الله .. أو لو كان ءاباؤهم لايعلقون شيئاً ولايهت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 175 - 7

7 - کتاب های آسمانی و احکام نازل شده از ناحیه خدا ، هدایت آفرین و زمینه ساز جلب مغفرت الهی اند .

إن الذين يكتُمون .. أولئك الذين اشتروا الضلله بالهدى و العذاب بالمغفره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 33 - 5

5 - تعالیم دین و قرآن ، حاوی بهترین راه کشف حقیقت و تفسیر درست جریان حق و باطل

إلا جننك بالحق و أحسن تفسیراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- رسالت دین ، محدود به ارائه رهنمود نیست ؛ بلکه دین ، برنامه زندگی و راهنمای عمل است .

وقالوا إن نتبع الهدى معك نتخطف من أرضنا

برداشت یاد شده از آمدن تعبیر «تبعیت» استفاده می شود.

ص: 528

553- هدایتگری دین ابراهیم(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 135 - 6

6 - آیین ابراهیم ، آیینی هدایت آفرین برای بشر

قالوا کونوا هوداً أو نصری تهتدوا قل بل مله ابرهیم

حرف «بل» حاکی از نفی ادعاهای مطرح شده در جمله قبل و اثبات ضد آن برای ما بعد می باشد. بنابراین «بل مله ابراهیم»؛ یعنی، آیین یهود و نصارا هدایت آفرین نبوده و لزوم تبعیت ندارد؛ بلکه آیین ابراهیم هدایت بخش بوده و پیروی کردن از آن ضروری است.

554- هدایتگری راه محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 4 - 1

1 - راه پیامبر اسلام ، راهی مستقیم و به دور از کژی و انحراف

علی صراط مستقیم

برداشت یاد شده مبتنی بر این نکته است که عبارت «علی صراط...» خبر دوم برای «إِنَّ» و به تقدیر «إِنَّکَ لَعَلی صراط المستقیم» باشد؛ یعنی، قطعاً تو بر راهی راست قرار داری.

555- هدایتگری ربّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 77 - 8,9

8_ هدایتگری از شؤن لازم برای «رب» است.

قال لئن لم یهدنی ربی لأکونن من القوم الضالین

9_ ربوبیت هستی سزاوار کسی است که هدایتگر باشد.

قال لئن لم یهدنی ربی لأکونن من القوم الضالین

جمله «لئن لم یهدنی ربی» تعریضی بر ستاره پرستان می تواند باشد، یعنی شما که ستاره را رب می پندارید چه نشانی از هدایتگری آنان

دارید، و اگر رب نتواند هادی باشد، چگونه رب خواهد بود؟

556- هدایتگری رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مظفین - 83 - 33 - 2

2- تنها فرستادگان الهی، برای مراقبت از ایمان مردم و تشخیص هدایت و ضلالت آنان، شایسته اند.

و ما أرسلوا عليهم حـفظین

ص: 529

مجهول بودن فعل «أرسلوا»، گویای آن است که تنها کسانی می توانند مراقب مردم باشند که رسالتی برعهده آنان نهاده شده باشد. سیاق کلام نشان می دهد که ارسال، باید از جانب خداوند باشد.

557- هدایتگری رهبران دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 12 - 5

5- لزوم صلابت و قاطعیت رهبران الهی ، در هدایت جامعه و اجرای احکام شریعت

یـیحیی خذ الکتـب بقوّه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 127 - 2

2 - تلاش رهبران الهی برای هدایت خلق ، تنها برای خدا و به دور از مطامع مادی

و ما أسئلكم علیه من أجر إن أجرى إلاّ علی ربّ العـلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 145 - 2

2 - تلاش رهبران الهی برای هدایت خلق ، تنها برای خدا و به دور از مطامع مادی است .

و ما أسئلكم علیه من أجر إن أجرى إلاّ علی ربّ العـلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 164 - 2

2 - تلاش رهبران الهی برای هدایت خلق ، تنها برای خدا و به دور از مطامع مادی است .

و ما أسئلكم علیه من أجر .. إلاّ علی ربّ العـلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 180 - 2

2- تلاش رهبران الهی برای هدایت خلق ، تنها برای خدا و به دور از مطامع مادی

و ما أسئلكم عليه من أجر . . . إلا على ربِّ العـلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 25 - 7

7- رهبران دینی ، باید همواره به وظیفه خود (هدایت مردم) پردازند و از تلاش دلسرد نشوند .

إن ربك هو يفصل بينهم يوم القيـمه فيما كانوا فيه يختلفون

طرح حل اختلافات در قیامت، پس از بیان گزینش رهبران دینی برای بنی اسرائیل، احتمال دارد به منظور این باشد که به رهبران گوشزد کند که اختلافات، امری مستمر بوده و در قیامت حل خواهد شد. بنابراین، رهبران، باید کار رهبری خود را

ص: 530

انجام دهند و از انجام دادن آن غافل نشوند.

558- هدایتگری رهبری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 79 - 2

2- رهبران و حاکمان جوامع ، دارای نقشی بسیار مؤثر در گمراهی و یا هدایت مردم

و أضلّ فرعون قومه

559- هدایتگری سلیمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 44 - 13

13 - راه یافتن بلقیس به توحید و تسلیم در برابر خدای یگانه با راهنمایی و مدد سلیمان (ع)

و أسلمت مع سلیمِنَ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

تصریح بلقیس به «مع سلیمان» از یک سو به توحید خالص و بی شائبه همانند توحید سلیمان اشاره دارد و از سوی دیگر افاده می کند که سلیمان(ع) در راهیابی او به حق نقش داشته است.

560- هدایتگری سنت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 1 - 13

13- سنت پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، همگام و همتراز قرآن در نجات مردم از ظلمت ها و هدایت آنان به سوی نور *

لتخرج الناس من الظلمات إلى النور

فرمان خداوند به پیامبر(صلی الله علیه و آله) مبنی بر خارج ساختن مردم از ظلمتها، امری دایمی است و از طرف دیگر پیامبر(صلی الله علیه و آله) همچون سایر انسانها، محکوم به ارتحال است. بنابراین برای تحقق مأموریت واگذار شده، سنت پیامبر(صلی الله علیه و آله) است که همواره چنین نقشی را عهده دار می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - سنت پیامبر (صلی الله علیه و آله)، همگام و همتراز قرآن، در نجات مردم از ظلمت ها و هدایت آنان به سوی نور

ليخرج الذين ءامنوا و عملوا الصالحات من الظلمات إلى النور

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که خارج ساختن مردم از ظلمت کفر و هدایت آنان به نور ایمان، هدفی دائمی است. از سوی دیگر پیامبر (صلی الله علیه و آله) همچون سایر انسان ها، از دنیا خواهد رفت. بنابراین تنها سنت آن حضرت، می تواند همواره چنین نقشی را ایفا کند.

ص: 531

561- هدایتگری شعیب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 93 - 6

6_ شعیب (ع) ، پیام الهی را به مردمش ابلاغ کرد و در هدایت و ارشاد آنان بسیار کوشید .

لقد أبلغتكم رسالت ربي و نصحت لكم

لام تأکید در «لقد» که خبر از قسم مقدر دارد، و نیز کلمه «قد» که گویای تأکید است، می رساند که شعیب در ابلاغ رسالت الهی کوتاهی نکرد و در این راه بسیار تلاش کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 177 - 3

3 - دعوت به تقوا، محور تبلیغات و هدایت گری شعیب پیامبر

إذ قال لهم شعيب ألا تتقون

562- هدایتگری صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 79 - 4

4_ صالح (ع) پیام الهی را به مردمش ابلاغ کرد و در هدایت و ارشاد آنان بسیار کوشید .

لقد أبلغتكم رساله ربي و نصحت لكم

لام تأکید در «لقد»، که دلالت بر قسم مقدر دارد، و نیز کلمه «قد»، که گویای تأکید است، می رساند که صالح (ع) در ابلاغ رسالت الهی کوتاهی نکرد و در این راه تلاش بسیار نمود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 142 - 5

5 - دعوت به تقوا، محور تبلیغات و هدایت گری صالح پیامبر

إذ قال لهم أخوهم صالح... ألا تتقون

563- هدایتگری علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 43 - 11

11- علم مسؤولیت آور و عالمان و آگاهان ، وظیفه دار هدایت کردن دیگران

قد جاءنی من العلم .. فاتبعنی

ص: 532

حضرت ابراهیم(ع)، مسؤولیت هدایت گری خود را ناشی از علم و آگاهی خود دانسته است. بیان این نکته از زبان ابراهیم(ع) در قرآن، گویای نقش دانش و مسؤولیت آفرینی آن است.

564- هدایتگری عیسی(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 171 - 15

15 - حضرت عیسی (ع)، هدایتگر و احیاگر انسانها *

انما المسيح .. رسول الله و كلمته القها إلى مريم و روح منه

گفته شده مسیح را از آن جهت خداوند کلمه خویش خوانده که همانند کلامش مایه هدایت مردمان است. و از آن جهت او را روح نامید که عامل حیات معنوی و نیز حیات مادی انسانها می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مريم - 19 - 25 - 1

1- عیسی (ع)، در بدو تولد، مادرش مريم (س) را به تکان دادن درخت خرما و استفاده از میوه آن راهنمایی کرد.

و هزّی إلیک بجذع النخلة تسقط علیک رطبًا جنیًا

«هزّ» به معنای حرکت دادن به چپ و راست است و به قرینه «إلیک» در آن معنای «متمایل ساختن» نیز تضمین شده است. بنابراین «هزّی إلیک»، یعنی درخت را به جانب خود بکش و به چپ و راست تکان ده این راهنمایی چنان چه از آیه بعد پیدا است، به منظور تأمین غذای مريم(س) بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مريم - 19 - 26 - 13

13- مريم (س) با راهنمایی فرزندش عیسی (ع)، روزه خود را در ارتباط با برخورداری از رحمت گسترده خداوند، اعلام کرد.

إتی نذرت للرحمن صومًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 14 - 12، 7

7- عیسی بن مریم (ع)، از حواریون خواست او را در هدایت خلق به سوی خداوند یاری کنند .

كما قال عیسی ابن مریم للحواریین من أنصاری إلی اللّٰه

12- تلاش حواریون به همراه عیسی (ع)، برای هدایت بنی اسرائیل

ف_امنّت طائفه من بنی اسرائیل و کفرت طائفه

565- هدایتگری فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 533

16 - فرعون ، مدعی هدایت گری مردم به راه درست

و ما أهدیکم إلا سبیل الرشاد

566- هدایتگری قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 106 - 1

1- معارف قرآن ، برای هدایت و سعادت قوم عبادتگر خدا ، کافی و بسنده است .

إن فی هـ ذال لبـ غا لقوم عـ بدین

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که «هـ_ذا» اشاره به قرآن و مجموعه مطالب این سوره باشد. و «بلاغ» به معنای کفایت باشد (لسان العرب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 2 - 4,5

4- توان قرآن بر هدایت و تربیت انسان های پرهیزگار ، دلیل و گواهی کافی بر اتقان و حقانیت آن است .

لاریب فیه هدی للمتقین

«هدی للمتقین» به منزله استدلال برای جمله «لاریب فیه» است.

5- قرآن کتاب هدایت و راهنمای اهل تقوا به مراحل والای آن

هدی للمتقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 4 - 7

7- ایمان به غیب و رسالت انبیای الهی و یقین به آخرت ، زمینه دستیابی به هدایت های قرآن است .

هدی للمتقین . . . الذین یؤمنون بما انزل الیک و ما انزل من قبلک و بالأخره هم یوقن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 6 - 3

3 - قرآن بهترین راهنمای مردم برای ایمان به خدا و قیامت

إن الذين كفروا سواء عليهم ءأنذرتهم أم لم تنذرهم لا يؤمنون

چنانچه مراد از «کفر» کفر به قرآن باشد، جمله «سواء عليهم» به این حقیقت اشاره دارد که اگر قرآن در انسانی تأثیر نبخشد چگونه انتظار می رود که از سخن پیامبر (صلی الله علیه و آله) تأثیر بپذیرد؟ و این حاکی از آن است که قرآن بهترین وسیله هدایت و ارائه کننده مؤثرترین اندازهاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 97 - 15، 9

ص: 534

9- قرآن، هدایتگر اهل ایمان است.

هدی و بشری للمؤمنین

«هدی» مصدر است و در اینجا به معنای اسم فاعل (هادی) می باشد.

15- هدایتگری و بشارت دهندگی قرآن، دلیلی بر نابه جابودن عداوت یهود با نازل کننده آن (جبرئیل) است.

فإنه نزله علی قلبک .. هدی و بشری للمؤمنین

عبارت «هدی و بشری» نیز همانند «مصدقاً» حاوی این نکته است که جبرئیل معارفی را به پیامبر (صلی الله علیه و آله) القا کرد که بشارت دهنده و هدایتگر است و لذا دشمنی کردن با او، نمی تواند توجیه معقولی داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 120 - 9

9- اسلام و قرآن، برنامه هدایتی خداوند برای انسانهاست.

إن هدی الله هو الهدی

مصدق مورد نظر برای «هدی الله» چنانچه مفسران گفته اند، قرآن و اسلام است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 177 - 19

19 - هدف قرآن انسان سازی است نه مجرد تبیین مفاهیم نیکو و بیان رفتار های ناپسند

ولکن البر من ءامن

توضیح برداشت پیشین، بیانگر استفاده برداشت فوق از جمله «ولکن البر من ءامن» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 185 - 6،10

6- قرآن کتابی هدایتگر و راهنمای همه انسانهاست.

الذی أنزل فیہ القرآن هدی للناس

10 - قرآن ، حاوی دلایلی روشن و فراوان برای رهنمون ساختن انسان ها به هدایت های ویژه و مراحل والای هدایت

الذی أنزل فیہ القرآن هدی للناس و بینت من الهدی

«بینه» به معنای دلیل و روشن و آشکار است و جمع آوردن آن دلالت بر کثرت دارد. از معرفه بودن «الهدی» در «بینات من الهدی» چنین بر می آید که مراد، هدایت‌هایی خاص است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 174 - 11، 7

7_ قرآن ، کتابی روشن و روشنگر راه هدایت

و انزلنا الیکم نوراً مبیناً

11_ قرآن ، چراغی روشن و برهانی آشکار بر توحید و یگانگی خداوند

قد جاءکم برهن من ربکم و انزلنا الیکم نوراً مبیناً

در برداشت فوق «برهان» به قرآن تفسیر شده و متعلق آن به قرینه آیات پیشین، توحید و یگانگی خداوند دانسته شده است ؛ آیه بعد «فاما الذین ءامنوا باللّه» نیز دلالت بر این معنا دارد.

ص: 535

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 15 - 12

12_ قرآن ، کتابی روشنگر از جانب خداوند

قد جاءكم من الله نور و كتب مبين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 16 - 3،15

3_ قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، دارای حقیقتی واحد و هدفی یکسان (هدایت بشر)

یهدی به الله من اتبع رضونه سبل السلم

ارجاع ضمیر مفرد «به» به قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) بیانگر این معناست که آنها دارای یک حقیقت هستند و در هدایتگری یک چیز به شمار می آیند.

15_ قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، هدایتگر انسان ها به راه مستقیم

و یهدیهم إلى صراط مستقیم

بنابر اینکه فاعل «یهدیهم»، قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 38 - 5

5_ قرآن، معجزه ای کافی برای هدایت و برآورنده تمامی نیازهای هدایتی انسان است.

وقالوا لولا نزل علیه آیه .. ما فرطنا فی الکتب من شیء

با توجه به آیه قبل، که سخن از نزول معجزات بوده می توان گفت مراد از «الکتاب» قرآن است و چون قرآن کتاب هدایت و «من شیء» بیانگر جامعیت آن است، لذا بر مبر بودن قرآن از هرگونه کاستی در جهت هدایت آدمیان دلالت دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 46 - 11،12

11 _ بیان قرآن و تنوع و گوناگونی آن برای هدایت انسان کافی است.

انظر کیف نصراف الآیت ثم هم یصدفون

دعوت به نگرش در چگونگی بیان آیات و همچنین اظهار شگفتی از رویگردانی برخی مردم از هدایت‌های قرآن، بیانگر کارسازی و نقش مؤثر آن در هدایت انسان است.

12 _ اعراض مشرکان از توحید و حقایق آسمانی، با وجود بیان روشن و مستدل قرآن، امری شگفت‌انگیز

انظر کیف نصراف الآیت ثم هم یصدفون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 92 - 3

3 _ قرآن کتابی گرانقدر و مبارک (فزاینده و رشد دهنده و دارای خیر فراوان) است.

و هذا کتب أنزل نه مبارک

«برکه» یعنی رشد و فزونی (لسان العرب) و «مبارک» چیزی است که در آن فزونی باشد. (مفردات راغب).

ص: 536

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 104 - 1

1_ آیات قرآن آگاهی‌هایی ارائه شده از پروردگار به انسانهاست.

قد جاءكم بصائر من ربكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 115 - 5

5_ قرآن و اسلام پاسخگوی همه نیازهای هدایتی بشر و حجت تامه پروردگار است.

و تمت کلمت ربک

لازمه تمام بودن قرآن و در نتیجه اسلام، توان پاسخگویی به همه نیازهاست؛ به گونه‌ای که به بیرون از خود نیازی نداشته باشد؛ همان گونه که راغب می‌گوید: «تمام... انتهائه إلی حد لا یحتاج إلی شیء خارج عنه».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 116 - 9

9_ قرآن راهنمای کامل و تمام برای مصون ماندن از انحراف در عقاید و افکار و اسیر شدن در دام گمان

و تمت کلمت ربک صدقا و عدلا... و إن تطع أكثر من فی الأرض یضلوک عن سبیل الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 2 - 3

3_ باور به آسمانی بودن قرآن، از میان برنده هرگونه نگرانی از نارسائی آن برای هدایت مردم

فلا یکن فی صدرک حرج منه

توصیف قرآن به «أنزل» و سپس نهی از نگرانی درباره آن (منه)، ممکن است ناظر به این باشد که قرآن برای انذار و تذکر کافی است و از این ناحیه جایی برای نگرانی وجود ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3_ نزول قرآن ناشی از علم کامل خداوند به نیاز های هدایتی مردم

و لقد جنّهم بكتب فصلنه علی علم هدی

برداشت فوق مبتنی بر این احتمال است که «علی علم» متعلق به «جنّهم» باشد. نکرده بودن کلمه «علم» اشاره به عظمت آن علم دارد که در برداشت فوق به «علم کامل» تعبیر شده است.

4_ قرآن ، کتابی قابل درک برای مردم و همگان توانا بر بهره گیری از هدایت های آن

و لقد جنّهم بكتب فصلنه علی علم هدی و رحمه

8_ هدف از نزول قرآن هدایت مردم و دستیابی به رحمت بیکران خداوند است .

و لقد جنّهم بكتب فصلنه علی علم هدی و رحمه

با توجه به اینکه همگان دعوت به ایمان شده اند و نیز اینکه آیه در مقام احتجاج علیه کافران است، معلوم می شود متعلّق «هدی» و «رحمه» کلمه ای همانند «للناس» می باشد. یعنی: جنّهم بكتب هدی للناس و رحمه لهم. قابل ذکر است که

«هدی» و «رحمه» معفولٌ له برای «جننهم» است.

11 _ تنها مؤمنان به قرآن بهره مند از هدایت ها و رحمت های بیکران آن هستند .

هدی و رحمه لقوم یؤمنون

با توجه به اینکه هدف از نزول قرآن هدایت مردم و دستیابی همگان به رحمت ویژه الهی است، به نظر می رسد «لقوم یؤمنون» اشاره به این حقیقت داشته باشد که تنها مؤمنان از هدایتها و رحمتهای ویژه بهره مند خواهند شد. گفتنی است مراد از «لقوم یؤمنون» به دلیل فراز قبل، مؤمنان به قرآن می باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 203 - 12، 13، 14

12 _ قرآن کتاب هدایت و مایه رحمت است .

هذا .. هدی و رحمه

13 _ تنها اهل ایمان از هدایتگری و رحمت آفرینی قرآن بهره مند می شوند .

هذا .. هدی و رحمه لقوم یؤمنون

14 _ هدایت های قرآن مشوب به هیچ ضلالتی نبوده و مستلزم کمترین ناهنجاری نخواهد شد .

هذا .. هدی و رحمه

به کارگیری مصدر «هدی» به جای اسم فاعل «هاد»، گویای برداشت فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 204 - 5

5 _ گوش سپاری کافران به آوای قرآن ، زمینه ساز دستیابی آنان به هدایت و رحمت الهی خواهد شد .

و إذا قرى القرآن فاستمعوا له و أنصتوا لعلکم ترحمون

چنانچه خطاب در آیه شامل کافران باشد، مصداق مورد نظر از رحمت در «ترحمون» هدایت خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 33 - 3

3_ قرآن ، کتاب هدایت است .

هو الذی أرسل رسوله بالهدی

نوع مفسران برآند که مقصود از «الهدی» قرآن کریم است چرا که قرآن کتاب هدایت است و هدایت فلسفه نزول قرآن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 37 - 14

14_ قرآن ، کتابی است انسان ساز و مایه رشد و پرورش .

567- من رب العلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 57 - 4,6,7

ص: 538

4_ ربوبیت خداوند، مقتضی نزول کتابی پندآموز، شفابخش، هدایتگر و رحمت بخش است.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَشِفَاءٌ لِمَا فِي الصُّدُورِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ

6_ قرآن برای مؤمنان، هدایت و رحمت است.

و هُدًى وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ

7_ موضوعات مطرح شده در قرآن، در راستای پندآموزی، شفابخشی، هدایتگری و رحمت بخشی است.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ... وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 103 - 6

6_ انذار و اخطار، بشارت و نوید، از روش های تربیتی - هدایتی قرآن

فَهَلْ يَنْتَظِرُونَ إِلَّا مِثْلَ أَيَّامِ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِهِمْ... ثُمَّ نَجَّيْنَا رَسُلَنَا... كَذَلِكَ حَقًّا عَلٰى

برداشت فوق از ارتباط میان آیه قبل، که در آن مشرکان و کافران لجوج تهدید به عذاب شدند و این آیه که به مؤمنان حق جو، بشارت نجات و نوید یاری، داده شده است، به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 108 - 7

7_ قرآن، کتابی است که برای هدایت و راهنمایی مردم نازل شده است.

قَدْ جَاءَكُمْ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ اهْتَدَى فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 1 - 2

2_ قرآن، بیانگر حقایق و معارف الهی و روشنگر راه هدایت

الکتاب المبین

کلمه «مبین» به معنای روشن و نیز روشنگر است؛ یعنی، هم متعدی استعمال می شود و هم لازم. براساس متعدی بودن نیاز به مفعول

دارد و آن به قرینه محتوای قرآن و هدفی که خود بیان کرده (هدی للناس «بقره، 185»)_ عبارت است از معارف، احکام، راه هدایت و

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 111 - 15، 12

12_ قرآن ، کتابی هدایت گر است .

ل_کن ... هدی

15_ تنها مؤمنان به قرآن ، از هدایت ها و رحمت آفرینی های آن بهره مند می شوند .

ول_کن ... هدی و رحمه لقوم یؤمنون

دلیل این برداشت نظیر سخنی است که در توضیح برداشت شماره 2 از همین آیه آورده شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 1 - 13، 6، 5

ص: 539

5- هدف از نزول قرآن ، خارج ساختن مردم از ظلمت ها و رهنمونی آنان به نور است .

کتب انزلنَه إلیک لتخرج الناس من الظلمت إلى النور

6- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، وظیفه دار هدایت مردم به سوی نور و خارج کردن آنان از ظلمت ها (گمراهی ها) ، با تعالیم قرآن کریم

انزلنَه إلیک لتخرج الناس من الظلمت إلى النور

13- سنت پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، همگام و همتراز قرآن در نجات مردم از ظلمت ها و هدایت آنان به سوی نور *

لتخرج الناس من الظلمت إلى النور

فرمان خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) مبنی بر خارج ساختن مردم از ظلمتها، امری دایمی است و از طرف دیگر پیامبر (صلی الله علیه و آله) همچون سایر انسانها، محکوم به ارتحال است. بنابراین برای تحقق مأموریت واگذار شده، سنت پیامبر (صلی الله علیه و آله) است که همواره چنین نقشی را عهده دار می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 9 - 21

21- بیان تاریخ انبیا و سرگذشت اقوامشان ، از روش های هدایتی تربیتی قرآن برای نجات مردم از ظلمت ها و بردن آنان به سوی نور

أخرج قومک من الظلمت إلى النور .. ألم یأتکم نبؤا الذین من قبلکم قوم نوح و عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 25 - 7

7- به کارگیری مثل ، از روش های هدایتی تبلیغی قرآن کریم

و یضرب الله الأمثال للناس لعلهم یتذکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 9 - 4

4- قرآن ، کتاب یاد و یادآوری و مایه بیداری و هشیاری انسان از غفلت ها و فراموشیهاست .

إننا نحن نزلنا الذکر

نام گذاری قرآن به «الذکر»، احتمالاً به این جهت باشد که قرآن، برای تنبه و مایه بیداری انسانهاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 45 - 5

5- ذکر فرجام شوم گمراهان در کنار فرجام سعادت‌مندانه تقوایندگان، از روش های هدایتی قرآن *

الغاوین . وإن جهنم لموعدهم أجمعین...إن المتقین فی جنّات و عیون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 64 - 3,9

3- هدف از نزول قرآن کریم، تبیین اختلافات عقیدتی مردم است .

و ما أنزلنا علیک الکتب إلاّ لتبیّن لهم الذی اختلفوا فیه

9- قرآن، کتاب هدایت و رحمت برای مؤمنان است .

ص: 540

و ما أنزلنا عليك الكتاب... هدى ورحمه لقوم يؤمنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 89 - 17، 15، 12

12- نزول قرآن بر پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در جهت تبیین همه حقایق مربوط به رشد و سعادت آدمی و نیاز های هدایتی او

و نزلنا عليك الكتاب تبى نأ لكل شىء

هر چند «كل شىء» افاده عموم می کند و به ظاهر همه حقایق عالم هستی را می تواند شامل شود، ولی در این جا قرینه های عرفی وجود دارد که دایره آن را محدود می سازد؛ از جمله اینکه چون قرآن کتاب هدایت، سعادت و رشد است، حقایقی که بیان می کند در قلمرو همین سه موضوع خواهد بود.

15- لزوم مراجعه به قرآن، برای شناخت عوامل واقعی رشد و هدایت انسان

و نزلنا عليك الكتاب تبى نأ لكل شىء و هدى

17- قرآن، مایه هدایت، رحمت و بشارت برای تسلیم شوندهگان در برابر حق است.

و نزلنا عليك الكتاب... و هدى ورحمه و بشرى للمسلمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 90 - 2

2- عدل، احسان و صله رحم، از مهم ترین دستورات هدایتی قرآن است.

و نزلنا عليك الكتاب... إن الله يأمر بالعدل والإحسان وإيتاء ذى القربى

خداوند، پس از معرفی قرآن به مسأله عدل، احسان و بخشش به خویشاوندان پرداخته است. ارتباط این دو موضوع، می تواند گویای برداشت فوق باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 102 - 9

9- قرآن و آیات آن، دربردارنده هدایت و بشارت برای مسلمانان

و هدى و بشرى للمسلمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 9 - 3,7,1

1- قرآن در بردارنده برترین هدایت ها و استوارترین شریعت برای بشر است .

إن هـذا القرآن يهـدى للتي هي أقوم

عبارت «التي هي أقوم» صفت برای موصوف محذوف مثل کلمه «شریعت» و «ملت» است.

2- قرآن ، کامل ترین کتاب هدایت

إن هـذا القرآن يهـدى للتي هي أقوم

برداشت فوق بنابرین است که مفضل علیه «أقوم» صرفاً هدایت تورات نباشد؛ بلکه مفضل علیه محذوف، عام بوده و شامل همه کتابهای هدایتی باشد.

3- قرآن ، هدایتگر مردمان به خلل ناپذیرترین و استوارترین راهها

إن هـذا القرآن يهـدى للتي هي أقوم

ص: 541

7- « عن أبي عبدالله (ع) في قوله تعالى : « إن هـذا القرآن يهدي للتي هي أقوم » قال : يهدي إلى الإمام ;

از امام صادق(ع) درباره سخن خدای تعالی «إن هـذا القرآن يهدي للتي هي أقوم» روایت شده است که فرمود: یعنی به سوی امام هدایت می کند».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 10 - 5

5- بشارت و انذار ، دو عنصر اصلی در هدایت قرآن است .

إن هـذا القرآن يهدي ... و يبشّر ... أن الذين لا يؤمنون بالأخرة أعتدنا لهم عذاباً

نکته فوق از بشارت دادن خداوند به مؤمنان و از انذار کافران در کنار هم استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 12 - 12

12- قرآن ، دربردارنده همه بیان های هدایتی مورد نیاز انسان در فصل ها و بخش های متعدد

إن هـذا القرآن يهدي ... و كلّ شيء فصلناه تفصيلاً

برداشت فوق مبتنی بر این است که «فصلناه» به معنای لغوی خود (جدا کردن) استعمال شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 32 - 10

10- تبیین پیامد های سوء اعمال ناپسند ، و جدایی نهی از آنها از روش های هدایتی _ تبلیغی قرآن

و لا تقربوا الزنى إنه كان فاحشاً و ساء سبيلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 89 - 3

3- گوناگونی بیان ها و مثال های قرآن ، متناسب با فهم توده های بشری و در جهت هدایت آنان

و لقد صرفنا للناس في هـذا القرآن من كلّ مثل

«تصریف» در لغت به معنای گرداندن چیزی به جهات گوناگون است و «تصریف کلام» آوردن آن به معانی مختلف می باشد. از اینکه قرآن کتاب هدایت است و می فرماید: «ما در قرآن جهات گوناگون معانی را لحاظ کردیم» استفاده می شود که رعایت چنین جهاتی می تواند به خاطر نکته یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 2 - 1

1- قرآن و تعالیم آن ، قوام بخش و رهبری کننده جامعه بشری است .

أَنْزَلَ عَلَيَّ عَبْدَهُ الْكَتَابَ وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِوَجًا قَيِّمًا

«قَیِّم» به معنای «مقیم» یعنی «برپادارنده و سامان بخش» است. «قَیِّم القوم» به معنای «مدیر و مدبّر امور قوم» است. (اقتباس از لسان العرب). لازم به ذکر است که قَیِّمًا یا مفعول برای فعل مقدر «جعل» است _ یعنی: «جعلهُ قَیِّمًا» _ و یا حال برای «الكتاب».

ص: 542

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 46 - 9

9- استفاده از انگیزه امید و آرزو، از روش های قرآن برای هدایت و تربیت است .

والبقیات الصالحات خیر عند ربک ثواباً و خیر أملاً

«أمل» به معنای «آرزو و امید» است و «أملاً» تمیز برای «خیر» است؛ یعنی، «الباقیات الصالحات» از نظر امید داشتن به نتیجه آن، از دل بستن و امید داشتن به حیات دنیا و زینت های آن، بهتر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 54 - 3

3- سرگذشت رفاه مند مغرور، عصیان ابلیس و بی پاسخ ماندن استمداد مشرکان از معبودان خویش در قیامت، نمونه هایی از مثال های هدایت گر قرآن است .

واضرب لهم مثلاً رجلین . . . و لقد صرّفنا فی هـ ذالقرءان للناس من کلّ مثل

این آیه، به منزله نگاهی است کلی به آیات گذشته از سی و دوم با پنجاه و سوم.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 55 - 6

6- قرآن، کتابی سراسر هدایت است .

و لقد صرّفنا فی هـ ذالقرءان . . . و ما منع الناس أن یؤمنوا إذ جاءهم الهدی

مصدق بارز «الهدی» به قرینه آیه قبل، قرآن است. اطلاق مصدر (الهدی) بر چیزی که هدایت گر است، برای مبالغه در بیان هایت گری آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 60 - 11

11- داستان موسی و خضر (ع)، نمونه ای از مثال های متنوع قرآنی، در جهت هدایت مردم است .

و لقد صرّفنا فی هـ ذالقرءان للناس من کلّ مثل . . . و إذ قال موسی لفتیه لأبرح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 2 - 3

3- وحی الهی (قرآن و...)، در راستای غفلت زدایی و احیای فطرت خفته انسان و یادآوری دانستگی های فراموش شده او است .

و هم فی غفله معرضون . ما یأتیهم من ذکر من ربهم

«ذکر» از نظر معنا مانند «حفظ» است، با این تفاوت که «حفظ شیء» به اعتبار احراز و به دست آوردن آن و «ذکر شیء» به اعتبار استحضار و یادآوردن آن است (مفردات راغب). بنابراین توصیف قرآن و وحی الهی به «ذکر» به این اعتبار است که قرآن، یادآور دانستگی های فراموش شده آدمی و بیدارگر فطرت انسان غافل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 50 - 2,6

ص: 543

2- قرآن ، عامل بیداری و یادآوری دانستگی های فراموش شده انسان ها و احیاگر فطرت خفته آنان

و_ذا ذکر

«ذکر» از نظر معنا مانند «حفظ» است، با این تفاوت که حفظ شیء به اعتبار احراز و به دست آوردن آن است و ذکر شیء به اعتبار استحضار و یادآوردن آن (مفردات راغب). بنابراین توصیف قرآن به «ذکر» به این اعتبار است که قرآن یادآور دانستگی های فراموش شده آدمی و بیدارگر فطرت انسان غافلی است که از امور فطری و دانستگی های خدادادی خویش، غافل شده است.

6- قرآن ، به عنوان کتاب بیدارگر و منشأ خیر و برکت ، قابل انکار و تردید نیست .

ه_ذا ذکر مبارک أنزلنَه أفأنتم له منکرون

خداوند، قرآن را به عنوان کتاب بیدارگر (ذکر) و مایه خیر و برکت (مبارک) معرفی کرده و سپس انکار این حقیقت از سوی مشرکان را مورد سرزنش قرار داده است. این سرزنش می تواند بیانگر برداشت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 16 - 5

5 - قرآن ، کتاب هدایت است .

وَأَنْ اللّٰهُ يَهْدِي مَنْ يَرِيدُ

تقدیر جمله «أَنْ اللّٰهُ يَهْدِي» _ به قرینه واقع شدن در پی جمله «أَنْزَلْنَاهُ» _ «یهدی به من یرید» می باشد؛ یعنی، خدا به وسیله قرآن، هر کس را که بخواهد هدایت می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 54 - 11

11 - قرآن ، کتاب هدایت

أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ .. . وَإِنَّ اللّٰهَ لَهَادِ الذِّينَ ءَامَنُوا إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 1 - 9

9- قرآن ، کتابی است بیدارگر و غفلت زدا .

سوره أنزلن_ها .. فیها آیت_ت بین_ت لعلکم تذکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 34 - 10

10 - بهره گیری از روش های مختلف (نزول آیات روشنگر ، بیان سرگذشت امت های پیشین و موعظه) برای هدایت مردمان

و لقد أنزلنا إلیکم آیت_ت مبین_ت و مثلاً من الذین خلوا من قبلکم و موعظه للمتّقین

از آمدن چند نمونه (آیات روشنگر داستان های پیشینیان و موعظه و اندرز) در کنار هم، _ بدون بیان رابطه آنها _ می توان به برداشت یاد شده دست یافت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 544

12 - فرقان - 25 - 1 - 6

6_ قرآن، تبیین گر حق و باطل و جدا کننده سره از ناسره است .

تبارک الذی نزل الفرقان علی عبده

«فرقان» اسم است برای آنچه فارق و جدا کننده حق از باطل باشد (لسان العرب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 33 - 5

5_ تعالیم دین و قرآن، حاوی بهترین راه کشف حقیقت و تفسیر درست جریان حق و باطل

إلا جننك بالحق وأحسن تفسیراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 42 - 8

8_ تعالیم قرآن و پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)، به گونه ای است که همه انسان ها_ به جز افراد لجوج و حق ناپذیر_ را تحت تأثیر خود قرار داده و مؤمن می سازد .

إن کاد لیضلننا عن ءالہتنا لولا أن صبرنا علیہا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 77 - 1

1 - قرآن، کتاب هدایت و رحمت

وإنه لهدی ورحمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 46 - 12

12 - انس با قرآن و تعلیمات آسمانی آن، مایه بیداری و دور ماندن از غفلت و بی خبری

لتنذر قومًا... لعلهم یتدکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 49 - 12، 5

5 - عدم وجود کتابی هدایت بخش تر از قرآن و تورات

قل فأتوا بکتب من عند الله هو أهدى منهما

12 - بشر ، ناتوان از ارائه کتابی برتر و هدایت کننده تر از قرآن و تورات

قل فأتوا بکتب... هو أهدى... إن كنتم صـدقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 57 - 6

6 - قرآن ، به اعتراف مشرکان بهانه جو کتاب هدایت است .

وقالوا إن نتبع الهدى معك

ص: 545

با توجه به آیات پیشین _ که سخن در آنها تماماً در رابطه با قرآن بود _ می توان گفت که مراد از «الهدی» قرآن است؛ یعنی، «إِنْ تَتَّبِعْ هَدَى الْقُرْآنِ مَعَكَ».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 85 - 12

12 - قرآن، کتاب هدایت برای مردمان

إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ... قُلْ رَبِّي أَعْلَمُ مَنْ جَاءَ بِالْهُدَى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 3 - 6، 2، 1

1 - قرآن کریم، کتابی دربردارنده هدایت و رحمت است.

هُدًى وَرَحْمَةً لِّلْمُحْسِنِينَ

«هُدًى» و «رَحْمَةً» حال برای «الکتاب» در آیه قبل است.

2 - قرآن، کتاب هدایت و رحمت برای محسنان (کسانی که اعمال شایسته انجام می دهند) است.

هُدًى وَرَحْمَةً لِّلْمُحْسِنِينَ

از این که مراد از «محسنین» چه کسانی اند، چندین احتمال داده شده است: یکی از آن احتمال ها _ که با لفظ هم سازگار است _ این است: «کسانی که اعمال شایسته انجام می دهند».

6 - بهره مندی محسنان از هدایت و رحمت قرآن، افزون از دیگران است.

هُدًى... لِّلْمُحْسِنِينَ

«محسنین» به قرینه آیه بعد _ که در آن برپایی نماز و پرداخت صدقه و ایمان به آخرت، به عنوان اوصاف محسنان ذکر شده است _ کسانی اند که ایمان دارند. بنابراین، هدایت قرآن نسبت به آنان، می تواند ابتدایی نبوده و بلکه افزایشی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 4 - 9

9 - برپایی کامل نماز و پرداخت مدام زکات و یقین به عالم آخرت، زمینه دستیابی به هدایت ویژه قرآن است.

هدى ... للمحسنين . الذين يقيمون الصلوه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

14 - لقمان - 31 - 5 - 11

11 - قرآن كريم ، كتاب هدايت است .

تلک آیت الکتب هدی و رحمه للمحسنين . .. أولئك على هدى من ربهم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

14 - سجده - 32 - 3 - 11

11 - قرآن ، كتاب هشدار و هدايت است .

تنزيل الکتب ... بل هو الحق من ربك لتندر قومًا... لعلهم يهتدون

لام در «لتندر» برای تعلیل است و چون در آیه پیش، سخن از رسالت پیامبر نیست تا تعلیل برای آن باشد، بلکه سخن از

ص: 546

نزول قرآن است، بنابراین، تعلیل مربوط به تنزیل قرآن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 6 - 5

5 - عالمان، قرآن را کتابی می دانند که همواره هدایت گر مردمان به راه خدا است .

و يرى الذين أوتوا العلم الذي أنزل إليك .. و يهدى إلى صراط العزيز الحميد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 2 - 4

4 - قرآن، دربردارنده تمامی عوامل هدایت و بیداری انسان ها

و القرءان ذی الذکر . بل الذین کفروا فی عزّه و شقاق

با توجه به توضیح گذشته، می توان استفاده کرد که قرآن مایه بیداری و هدایت بشر است و در این ویژگی هیچ کم و کاستی ندارد و غفلت و گمراهی برخی از مردم (کافران) ناشی از عیوبی مانند غرور و سرکشی در خود آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 23 - 16، 15، 2

2 - قرآن، حاوی بهترین سخن درباره دین و هدایت مردمان

اللّه نزل أحسن الحديث

مقصود از «أحسن الحديث» قرآن کریم است و چون موضوع کتاب های آسمانی، دین و هدایت مردمان می باشد، قهراً بهترین بودن قرآن در رابطه با موضوع خودش خواهد بود.

15 - قرآن، کتاب هدایت است .

کتباً .. ذلك هدى الله يهدى به

16 - هدایت پذیری از قرآن، در گرو مشیت و خواست خداوند است .

کتباً .. ذلك هدى الله يهدى به من يشاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 41 - 15، 12، 8

8 - قرآن ، کتابی نازل شده برای هدایت و راهنمایی مردم .

فمن اهتدی فلنفسه

12 - خدا ، تنها فراهم آورنده وسایل و زمینه های هدایت به قرآن است و مردم در پذیرش و عدم پذیرش آن آزاد و مختاراند .

إِنَّا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ . . . فَمَنْ اهْتَدَىٰ فَلِنَفْسِهِ وَ مَنْ ضَلَّٰ فَاِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا

15 - تنها در سایه کتاب آسمانی قرآن ، هدایت حقیقی و کامل میسر است .

فمن اهتدی فلنفسه و من ضلّ فإتّما یضلّ علیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 55 - 3

ص: 547

3- قرآن ، راهنمای عمل انسان ها

وَاتَّبِعُوا أَحْسَنَ مَا أُنزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ

توصیه خداوند به عمل کردن به تعالیم قرآن به جای هر سفارشی دیگر درباره قرآن، می تواند بیانگر حقیقت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 44 - 7،9

7- قرآن ، راهنما و هدایتگر اهل ایمان

قل هو للذین ءامنوا هدی

9- ایمان ، شرط بهره‌وری انسان از نور هدایت و شفابخشی قرآن

قل هو للذین ءامنوا هدی و شفاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 52 - 9،10،11

9- قرآن ، نور الهی در تاریکی های نادانی و موجب هدایت انسان از گمراهی است .

وَل_کن جعلن_ه نورًا نهدی به من نشاء من عبادنا

10 - هدایت انسان به وسیله وحی و قرآن ، تابع مشیت الهی است .

نهدی به من نشاء

11 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، بنده برگزیده خدا و بهره مند از هدایت ویژه قرآن

وَل_کن جعلن_ه نورًا نهدی به من نشاء من عبادنا

با توجه به لفظ «ل_کن» _ که برای استدراک جمله قبل (ما کنت تدری ما الکتاب و لا الایمان) است _ می توان گفت که عبارت «من نشاء من عبادنا» گر چه عام است؛ ولی پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) از مصادیق بارز آن می باشد. به ویژه که در قسمت پایانی آیه شریفه آن حضرت را هدایتگر دیگر مردمان به راه حقیقت معرفی می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 2 - 6

6 - قرآن ، روشنگر راه هدایت

و الکتب المبین

برداشت یاد شده بر این اساس است که «مبین» از «ایانه» (متعدی) مشتق باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 11 - 8

8 - تبیین حقایق و معارف والا ، با بیانی ساده و همه فهم ، روش هدایتی قرآن

والذی نزل . . . فأنشرنا به بلده میتاً کذلک تخرجون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 57 - 6

6 - یادکرد داستان عیسی (ع) در قرآن ، اقدامی هدایتگرانه و مثلی درس آموز

ص: 548

و لَمَّا ضَرَبَ ابْنَ مَرْيَمَ مِثْلًا

با توجه به کاربرد واژه «مَثَل» _ که داستان عیسی(ع) را به عنوان نمونه و سمبل ذکر کرده است _ برداشت بالا به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 2 - 2

2_ قرآن ، روشنگر راه هدایت است .

و الکتب المبین

برداشت یاد شده بر این اساس است که «مبین» از ایانه متعدی مشتق باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 11 - 1

1 - قرآن ، مظهر کامل هدایت الهی برای خلق

ه_ ذَا هَدَى

آمدن «هدی» (به صورت مصدر) به جای «هاد» (به صورت اسم فاعل)، مبالغه را افاده می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 20 - 7

7- سست باوران در حقانیت وحی و معارف دینی ، محروم از هدایت و رحمت قرآن

و هَدَى و رحمه لقوم یوقنون

در صورتی که «قوم یوقنون» نظر به کسانی داشته باشد که دارای یقین بالفعل هستند؛ از مفهوم آیه شریفه مطلب یاد شده استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 11 - 11

11- قرآن ، وسیله هدایت و راه یابی انسان به حقیقت

و إذ لم یهتدوا به فسیقولون ه_ ذَا إفک قدیم

11- هدایت‌گری به سوی حق و راه مستقیم، اصیل‌ترین ویژگی قرآن و هر کتاب آسمانی

كَتَبْنَا أَنْزَلْنَا مِنْ بَعْدِ مُوسَىٰ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يُهَدِي إِلَى الْحَقِّ وَإِلَى طَرِيقٍ مُسْتَقِيمٍ

ابتدا قرآن با کتاب‌های آسمانی هماهنگ معرفی شده و سپس به عنوان اصیل‌ترین بُعد هماهنگی آن دو، هدایت‌گری به سوی حق و راه مستقیم مورد تصریح واقع شده است.

13- هدایت‌های قرآن، در دو بُعد عقیده و عمل *

يُهَدِي إِلَى الْحَقِّ وَإِلَى طَرِيقٍ مُسْتَقِيمٍ

می‌توان گفت: «یهدی إلى الحقّ» نظر به حقایق عقیدتی و «طریق مستقیم» اشاره به شیوه‌های عملی و تکالیف جوارحی

دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 14 - 5

5- قرآن، دلیل روشن از جانب خدا، در جهت رشد و کمال آدمیان *

أفمن كان على بينة من ربه

برداشت بالا بدان احتمال است که مراد از «بینه»، قرآن باشد. در این صورت تعبیر «من ربه» می نمایاند که قرآن، از جایگاه ربوبیت و به هدف رشد و تربیت خلق نازل شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 17 - 3

3- قرآن، کتاب هدایت و مایه تقوا برای حق پذیران *

والذين اهتدوا زادهم هدى و آتاهم تقوى هم

ممکن است گفته شود: فاعل «زاد» قرآن است که به قرینه «یستمع إليك» از آیه قبل استفاده می شود؛ زیرا عمده و اساس سخنان پیامبر (صلی الله علیه و آله) قرائت آیات وحی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 1 - 6

6 - قرآن، ستاره هدایت برای انسان ها *

والنجم إذا هوى

در صورتی که مراد از «نجم» قرآن باشد، اطلاق «نجم» بر قرآن می تواند به منظور مطلب بالا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 9 - 9

9 - انس با قرآن، انسان را به تدریج از تاریکی های ضلالت به روشنایی هدایت وارد می کند .

ليخرجكم من الظلمت إلى النور

به کارگیری فعل مضارع «یخرج»، دلالت بر این حقیقت دارد که خارج شدن از تاریکی ها به تدریج انجام می گیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 9 - 5

5 - قرآن ، کتاب هدایت است .

أرسل رسوله بالهدی

مقصود از «الهدی» قرآن کریم است، چرا که قرآن کتاب هدایت است و هدایت فلسفه نزول قرآن می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 11 - 11، 4

4 - هدف از نزول قرآن ، بیرون آوردن مردم از ظلمت ها و رهنمونی آنان به نور و روشنایی ها است .

ص: 550

ليخرج الذين ءامنوا و عملوا الصالحات من الظلمات إلى النور

11 - سنت پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، همگام و همتراز قرآن ، در نجات مردم از ظلمت ها و هدایت آنان به سوی نور

ليخرج الذين ءامنوا و عملوا الصالحات من الظلمات إلى النور

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که خارج ساختن مردم از ظلمت کفر و هدایت آنان به نور ایمان، هدفی دائمی است. از سوی دیگر پیامبر (صلی الله علیه و آله) همچون سایر انسان ها، از دنیا خواهد رفت. بنابراین تنها سنت آن حضرت، می تواند همواره چنین نقشی را ایفا کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 2 - 3، 1

1 - قرآن ، در دیدگاه گروهی از جن ، راهنمای مؤمنان به راه حق و درستی است .

یهدی إلى الرشد

(«رشد») (ضد «غی») به معنای دستیابی به راه حق و درستی است. (مصباح المنیر و قاموس المحيط)

3 - قرآن ، راهنمای انسان ها به راه حق و درستی

یهدی إلى الرشد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 13 - 3، 2

2 - قرآن ، کتاب هدایت است .

الهدی

3 - هادی و راهنما بودن قرآن ، فلسفه ایمان آوردن جن

و أَنَا لَمَّا سَمِعْنَا الْهَدَىٰ ءَامِنًا بِهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 29 - 5

5 - تذکار های قرآن ، به منظور معرفت و راه یابی آگاهانه و آزادانه انسان ها به خدا است .

إِنَّ هَذِهِ تَذْكَرَةٌ فَمَنْ شَاءَ اتَّخَذْ إِلَى رَبِّهِ سَبِيلًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 11 - 2

2 - آیات قرآن ، راهنما و مایه غفلت زدایی و زمینه پندگیری و عبرت

کلاً اینها تذکره

مراد از ضمیر در «اینها»، آیات قرآن است که با توجه به بیان اوصاف آنها در آیات بعد، تصریح به مرجع ضمیر لزومی نداشته است. «تذکره» اعم از «دلالت» (راهنمایی) و «اماره» (نشانه) است و به هر چیزی که با آن تذکر حاصل شود، اطلاق می گردد (مفردات راغب). «تذکیر» (مرادف تذکره) به معنای موعظه کردن و «ذکری» (اسم مصدر آن) به معنای عبرت است (قاموس); بنابراین مراد از «تذکره» بودن قرآن، راهنمایی، موعظه کردن و مایه عبرت بودن آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 551

3 - قرآن ، هدایت گر مردم به راه راست

لمن شاء منكم أن يستقيم

«استقامه» در مورد انسان به معنای ملازمت او با راه راست است. (مفردات راغب)

568- هدایتگری کتب آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 175 - 7

7 - کتاب های آسمانی و احکام نازل شده از ناحیه خدا ، هدایت آفرین و زمینه ساز جلب مغفرت الهی اند .

إن الذين يكتُمون . . أولئك الذين اشتروا الضلله بالهدى والعذاب بالمغفره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 90 - 16

16 _ هدایت پیامبران و کتب آسمانی، یادآوری و بیدار ساختن فطرت آدمی است.

إن هو إلا ذكرى للعلمین

«ذکر» به معنای یادآوری است و معمولاً در مواردی به کار می رود که موضوع مورد نظر قبلاً فراگرفته شده، ولی از یاد رفته باشد. بنابراین هدایت‌های انبیا یادآوری آموخته های فطری است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 77 - 2

2 - هدایت خلق به وسیله کتاب آسمانی ، بارزترین نمود لطف و رحمت الهی بر آنان

وإنه لهدى ورحمه

از این که خداوند پس از مطرح ساختن بُعد هدایتی قرآن، تنها به یک صفت دیگر (رحمت بودن آن) بسنده کرده است، می توان مطلب یاد شده را به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 49 - 3,6,8

3 - کتاب های آسمانی ، متکفل هدایت و راهنمایی بشر

فأتوا بکتب من عند الله هو أهدى منهما

6 - کتاب های آسمانی ، راهنمای عمل انسان در زندگی

هو أهدى منهما

از تصریح و تأکید آیه شریفه بر پیروی کردن از کتابی که در هدایت مردم نیرومندتر باشد، برداشت یاد شده به دست می آید.

8 - هدایت بخش تر بودن ، از معیار های الهی برای گزینش برترین کتاب آسمانی

قل فأتوا بکتب . . . هو أهدى منهما

ص: 552

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 53 - 6

6 - کتاب های آسمانی ، وسیله تداوم هدایت و رسالت پیامبران در طول تاریخ

و لقد آتینا موسی الهدی و أورثنا بنی اسرائیل الکتب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 30 - 11، 9

9- وحدت و هماهنگی کتاب های آسمانی در هدایت گری به سوی حق

سمعنا کتباً .. مصدقاً لما بین یدیه یهدی الی الحق و الی طریق مستقیم

واژه «مصدقاً» هماهنگی و عدم تناقض را می رساند و این هماهنگی، در پیام های اصولی است که همان هدایت به حق و راه مستقیم می باشد.

11- هدایت گری به سوی حق و راه مستقیم ، اصیل ترین ویژگی قرآن و هر کتاب آسمانی

کتباً أنزل من بعد موسی مصدقاً لما بین یدیه یهدی الی الحق و الی طریق مستقیم

ابتدا قرآن با کتاب های آسمانی هماهنگ معرفی شده و سپس به عنوان اصیل ترین بُعد هماهنگی آن دو، هدایت گری به سوی حق و راه مستقیم مورد تصریح واقع شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 56 - 3

3_ هماهنگی کتاب های آسمانی ، در بیان انذار ها و هدایت خلق

أم لم ینبأ بما فی صحف موسی . و إبرهیم ... هـ ذانذیر من النذر الأولى

569- هدایتگری لوط (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 72 - 6

6- سرمستی ، تحیّر و بصیرت نداشتن قوم لوط ، مانع هدایت پذیری از رهنمود های حضرت لوط (ع) بود .

و اتقوا الله و لاتخزون . . . لعمرک إنهم لفی سکرتهم یعمهون

«سکره» به معنای از بین رفتن و از کار افتادن عقل است و «عمه» به معنای تردد ناشی از تحیر در امور است. بنابراین مقصود از جمله «لفی سکرتهم یعمهون» سرمستی و متحیر بودن و از دست دادن بصیرت در امور است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 161 - 5

5 - دعوت به تقوا ، محور تبلیغات و هدایت گری لوط (ع)

إذ قال لهم أخوهم لوط ألا تتقون

ص: 553

570- هدایتگری مثالهای قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 26 - 10

10 - خداوند با مثال های قرآن ، بسیاری را گمراه و بسیاری را هدایت می کند .

یضل به کثیراً و یهدی به کثیراً

ضمیر در «یضل و یهدی» به «الله» و در «به» به «مثلاً» بر می گردد.

571- هدایتگری محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 6 - 4

4 - انذار از روش های تبلیغی - هدایتی پیامبر (صلی الله علیه و آله)

ءانذرتهم أم لم تنذرهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 119 - 5,7,8

5 - مسؤولیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، راهنمایی انسان ها و تبیین سرانجام نیک مؤمنان و عاقبت شوم کفرپیشگان است .

إنا أرسلناك بالحق بشيراً و نذيراً

7 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) پس از راهنمایی مردم ، مسؤول عملکرد آنان نبوده و بر کفرپیشگی ایشان مؤاخذه نخواهد شد .

و لا تسئل عن أصحاب الجحیم

8 - بشارت و انذار شیوه پیامبر (صلی الله علیه و آله) در هدایت مردم

إنا أرسلناك بالحق بشيراً و نذيراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 15 - 11

11_ پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، خود روشن و هدایت یافته و روشنگر و هادی دیگران است .

قد جاءكم من الله نور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 16 - 15، 3

3_ قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، دارای حقیقتی واحد و هدفی یکسان (هدایت بشر)

یهدی به الله من اتبع رضونه سبل السلم

ارجاع ضمیر مفرد «به» به قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) بیانگر این معناست که آنها دارای یک حقیقت هستند و در هدایتگری یک چیز به شمار می آیند.

15_ قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، هدایتگر انسان ها به راه مستقیم

و یهدیهم إلى صراط مستقیم

ص: 554

بنابر اینکه فاعل «یهدیهم»، قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 41 - 3،40

3_ عشق و علاقه پیامبر (صلی الله علیه و آله) به هدایت مردم

يأَيُّهَا الرَّسُولُ لَا يَحْزَنكَ الَّذِينَ يَسْرِعُونَ فِي الْكُفْرِ

فرمان تسلی بخش خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) که نباید وی از کفر کافران اندوهی به خود راه دهد، گویای عشق وافر پیامبر (صلی الله علیه و آله) به هدایت آنان است.

40_ پیامبر (صلی الله علیه و آله)، پاکدلان را تنها با توفیق و یاری خداوند هدایت می کند .

و من یرد الله فتنته فلن تملک له .. أولئك الذين لم یرد الله ان يطهر قلوبهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 35 - 2،4

2_ بهره جویی پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) از تمامی روشهای موجود و وسایل ممکن برای هدایت مردم

وإن کان کبر علیک إعراضهم فإن استطعت أن .. فتأتیهم بأیه

چون خداوند به پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) می گوید اگر از زیر زمین یا آسمانها هم آیه بیاوری برخی ایمان نمی آورند، چنین برمی آید که آن حضرت راههای ممکن پیمودنی را پیمود، ولی نتیجه ای از آن حاصل نشده است.

4_ تمایل شدید پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) به آوردن آیات و معجزات بیشتر برای هدایت مردم

وإن کان کبر علیک إعراضهم فإن استطعت أن تتبغی .. فتأتیهم بأیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 63 - 2

2_ پیامبر (صلی الله علیه و آله) وظیفه دار یادآوری تجربه های دینی و فطرت توحیدی به مشرکان، برای هدایت و احتجاج با آنان است.

قل من ینجیکم من ظلمت البر و البحر تدعونہ تضرعا و خفیة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 104 - 11

11 _ پیامبر (صلی الله علیه و آله) روشنگر و ارائه دهنده بینش صحیح به مردم است، نه نگهبان و وادارکننده مردم به پذیرش آن.

قد جاءكم بصائر من ربكم . . . و ما أنا عليكم بحفيظ

«حفيظ» به معنای «حافظ» و متعلق آن محذوف است. با توجه به اینکه بحث درباره بینشها و عقاید است، متعلق آن متناسب با همین مضمون است که مضمون عقیدتی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 107 - 6

6 _ احساس مسؤولیت شدید پیامبر (صلی الله علیه و آله) در مورد هدایت مردم به توحید

و ما جعلنك عليهم حفيظا

ص: 555

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 137 - 16

16 _ پیامبر (صلی الله علیه و آله) مسؤول هدایت و ارشاد است و نه رساندن قهری انسان به مقصد.

و لو شاء الله ما فعلوه فذرهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 33 - 5, 2

2 _ هدایت و راهنمایی انسان ، مسؤولیتی الهی بر دوش پیامبر (صلی الله علیه و آله)

هو الذی أرسل رسوله بالهدی

5 _ آمدن پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، همراه با هدایت (قرآن) و دین حق (اسلام) در راستای تکمیل نور الهی و تحقق اراده خداست

و یأی الله إلا أن یتم نوره . . . هو الذی أرسل رسوله بالهدی و دین الحق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 80 - 4

4 _ رأفت پیامبر (صلی الله علیه و آله) نسبت به همه مردم و تلاش آن حضرت برای هدایت همگان

إن تستغفر لهم سبعین مره فلن یغفر الله لهم

لحن سخن الهی، حاکی از تمایل آن حضرت به استغفار برای منافقان است. استغفار برای مردمانی چون منافقان، نشانگر رأفت و رحمت گسترده آن حضرت نسبت به عموم مردم و تلاش او برای هدایت همگان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 128 - 5

5 _ دل بستگی عمیق پیامبر (صلی الله علیه و آله) به امت و اشتیاق شدید وی به هدایت آنان

رسول من أنفسکم عزیز علیه ما عنتم حریص علیکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 7 - 6

6_ وظیفه پیامبر (صلی الله علیه و آله) هشدار دادن مردم به عذاب های الهی و راهنمایی آنان به طریق درست است .

إنما أنت منذر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 5 - 8

8- حضرت موسی (ع) ، دارای هدفی مشترک با پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) در نجات مردم از ظلمت ها و هدایت آنان به سوی

نور

کتب أنزلناه إليك لتخرج الناس من الظلمات .. لقد أرسلنا موسى بأیتنا أن أخرج قو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 3 - 2

2- پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای هدایت کافران ، تلاش وسیعی داشت .

ص: 556

ذره‌م یا کُلُوا و یتَمَتُّعُوا

اینکه خداوند، به پیامبر (صلی الله علیه و آله) دستور می دهد که «آنان را به حال خود رها کن» حکایت از آن دارد که آن حضرت، تلاش گسترده و وسیعی برای نجات آنان از کفر انجام داده بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 88 - 11

11- دلسوزی شدید و خودخوری پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای هدایت کافران و مشرکان

لَا تَمُدَّنْ عَیْنُکَ . . . وَلَا تَحْزَنْ عَلَیْهِمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 37 - 1

1- حرص و علاقه شدید پیامبر (صلی الله علیه و آله) بر هدایت کردن مشرکان

و قال الذین أشركوا . . . حَقَّتْ عَلَیْهِ الضَّلَالَةُ . . . إِنْ تَحْرَصْ عَلَیْ هَدْمِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 127 - 11، 12

11- اشتیاق شدید پیامبر (صلی الله علیه و آله) به هدایت مردم

و لَا تَحْزَنْ عَلَیْهِمْ

تردیدی نیست که حزن و اندوه پیامبر (صلی الله علیه و آله) درباره کافران، به خاطر شدت علاقه آن حضرت به هدایت مردم بود و اگر این اشتیاق نبود، حزن و اندوه هم وجود نداشت.

12- مکر و حيله مداوم کافران، در قبال دعوت و هدایت گری پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و لَا تَكْ فِي ضَيْقٍ مِّمَّا يَمْكُرُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 6 - 2

2- پیامبر (صلی الله علیه و آله) بر هدایت مردم و ایمان آنان به قرآن ، بسیار شایق و حریص بود .

فلعلک بـ خع نفسک علی ءاثـ رهم إن لم یؤمنوا بهـ ذا الحدیث أسفاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 57 - 7

7_ هدایت و راه یابی انسان به خدا ، تنها هدف و آرمان پیامبر (صلی الله علیه و آله) در انجام رسالتش

قل ما أسئلكم علیه من أجر إلا من شاء أن یتخذ إلی ربّه سبیلاً

قرار گرفتن هدایت مردمان به عنوان تنها مزد پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در حالی که رسالت آن حضرت همراه تلاش بسیار و تحمل مشکلات فراوان بوده است، می تواند گویای برداشت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 3 - 2

ص: 557

2 - اهتمام بیش از حد پیامبر (صلی الله علیه و آله) در پیشبرد دین و هدایت خلق

لعلک بـ خع نفسک ألا یكونوا مؤمنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 70 - 2

2 - اشتیاق شدید پیامبر (صلی الله علیه و آله) به هدایت همه انسان ها حتی دشمنان مکار و حيله گر خویش

و لاتحزن علیهم و . . . یمکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 81 - 4

4 - علاقه و سعی فراوان پیامبر (صلی الله علیه و آله) در هدایت گمراهان

و ما أنت بهـ دی العمی عن ضلـ لثهم

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که اگر تلاش فراوان پیامبر (صلی الله علیه و آله) نبود دلیلی نداشت که خداوند برای آرامش بخشیدن به او یادآور شود که آنان مردگانی کور و کورند و تلاش او برای آنان سودی ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 92 - 1

1 - تلاوت قرآن ، رسالت و وظیفه تغییرناپذیر پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای هدایت خلق

إِثْمًا أَمَرْتُ أَنْ . . . وَأَنْ أَتْلُوا الْقُرْآنَ فَمَنْ اهْتَدَى

در این آیه تلاوت آیات قرآن به مردم، به عنوان یگانه مسؤولیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) مورد تأکید قرار گرفته است. از جمله «فمن اهتدی...» نیز استفاده می شود که هدف از تلاوت آیات آن، هدایت خلق بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 56 - 2

2 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، دوستدار هدایت همه مردمان حتی دشمنان بهانه جوی خویش

با توجه به ارتباط این آیه با آیات پیشین استفاده می شود که پیامبر (صلی الله علیه و آله) با این که از سوی دشمنان در فشار بود و حتی به جادوگری و دروغ گویی متهم شده بود؛ اما همچنان دوست داشت که حتی آنان نیز متنبه شده و هدایت یابند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 85 - 10

10 - رسول خدا (صلی الله علیه و آله) ، پیام آور هدایت از جانب او

قل ربی أعلم من جاء بالهدی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 53 - 3,8

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) در هدایت کافران ، بسیار جدی بود .

ص: 558

و ما أنت به_د العمى عن ضل_لتهم

جمله اسمی «ما أنت بهاد العمی» (کار تو، هدایت کافران حق ناپذیر نیست) حاکی از این است که پیامبر(صلی الله علیه و آله) برای هدایت کافران، تلاش فراوانی داشته است.

8 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) سرش هدایت را به کسانی می تواند تفهیم کند که روحیه تسلیم داشته باشند .

إن تسمع إلا من يؤمن بأى_تنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 23 - 14

14 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) به هدایت کافران ، علاقه مند بود .

و من كفر فلا يحزنك كفره إلینا مرجعهم

فراز «إلینا مرجعهم» پس از توصیه پیامبر(صلی الله علیه و آله) به اجتناب از اندوه به خاطر کفر کافران، برای تسلی دادن به آن حضرت است. چنین فرمانی، گویای آن است که پیامبر(صلی الله علیه و آله) علاقه شدیدی به هدایت آنان داشته و به خاطر آن اندوهگین هم می شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 46 - 3

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، به منزله چراغی فروزان (برای هدایت) است .

و سراجًا منیرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 22 - 8

8 - کارساز نبودن تبلیغ و هدایت گری های پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در برخی از کافران و مشرکان صدراسلام

و ما أنت بمسمع من فی القبور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 24 - 5

5- بشارت و انذار ، شیوه پیامبر (صلی الله علیه و آله) در هدایت مردم

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - 10 - 36 - 5

5- انذار و اخطار ، از روش های تبلیغی _ هدایتی پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و سواء عليهم ءأنذرتهم أم لم تنذرهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - 11 - 36 - 13

13- انذار و بشارت ، از روش های تبلیغی _ هدایتی پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)

إِنَّمَا تَنْذَرُ مَنْ اتَّبَعَ الذِّكْرَ... فَبَشِّرْهُ بِمَغْفِرَةٍ وَأَجْرٍ كَرِيمٍ

ص: 559

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 13 - 5

5 - مثل زدن و ارائه نمونه های تاریخی ، از روش های تربیتی _ هدایتی پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و اضرب لهم مثلاً أصحاب القرية

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 70 - 3

3 - زندگی انسان ها بدون تعالیم قرآن و رهنمود های پیامبر اسلام ، با خطر ها و آفت های گریزناپذیر رو به رو خواهد بود .

و ما علّمه الشعر . . . إن هو إلاّ ذکر و قرءان مبین . لینذر

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که انذار و اخطار مردم به وسیله قرآن و پیامبر اسلام ، حاکی از این حقیقت است که بر سر راه انسان ها خطر ها و آسیب های بسیار وجود دارد که به وسیله قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) شناخته می شود و اگر انسان ها به این امور توجه نکنند، با آنها روبه رو خواهند شد. گفتنی است معنای لغوی «انذار» (اعلام به امری خطرناک و شایسته بر حذر بودن) مؤید همین برداشت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 19 - 4

4 - علاقه شدید و کوشش فراوان پیامبر به هدایت و نجات مردمان گمراه از عذاب و بدبختی

أفأنت تتقذ من فی النار

از آهنگ آیه شریفه، استفاده می شود که پیامبر (صلی الله علیه و آله) تلاشی فراوان برای هدایت مردم کافر و لجوج مکه داشتند. این آیه در صدد بیان این حقیقت به آن حضرت است که این کافران مردمی حق گریزند و بیش از این خود را به رنج و سختی مینداز.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 33 - 5

5 - هدایت گری ، عمل صالح و روحیه تسلیم در برابر خداوند ، از برجسته ترین ویژگی های پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و من أحسن قولاً . . . إئنّی من المسلمین

بنابراین که آیه مربوط به پیامبر (صلی الله علیه و آله) باشد، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 6 - 5

5 - اشتیاق و اهتمام شدید پیامبر (صلی الله علیه و آله)، نسبت به هدایت مردم .

اللّٰه حفیظ علیهم و ما أنت علیهم بوکیل

از این که قرآن می فرماید: «خداوند مراقب عملکرد مشرکان است و تو بر آنان وکیل نیستی» استفاده می شود که پیامبر (صلی الله علیه و آله) نسبت به هدایت آنان شدیداً شیفتگی نشان داده و از اصرار آنان به شرک آشفتن خاطر می شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 48 - 2

ص: 560

2 - علاقه و اهتمام شدید پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، نسبت به هدایت تمامی انسان ها

فإن أعرضوا فما أرسلنك عليهم حفيظًا

از لحن آیه شریفه که در مقام دلداری است و نیز پیام آیه (ما تورا حفيظ و نگهبان قرار ندادیم) استفاده می شود که پیامبر (صلی الله علیه و آله) دلبستگی شدیدی به هدایت و ایمان مردم داشتند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 52 - 14، 12

12 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، هدایت کننده انسان ها به صراط مستقیم

و إنك لتهدى إلى صراط مستقیم

14 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، نشان دهنده صراط مستقیم به انسان ها و خداوند توفیق دهنده آنان به حرکت در مسیر آن

نهدی به من نشاء من عبادنا و إنك لتهدى إلى صراط مستقیم

تأمل در تفاوت دو هدایت، بیانگر معنای یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 53 - 1

1 - پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) ، هادی و رهنمای انسان ها به راه خداوند است .

و إنك لتهدى إلى صراط مستقیم . صراط الله

«صراط الله» بدل از «صراط مستقیم» در آیه قبل است؛ یعنی، «و إنك لتهدى إلى صراط الله».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 40 - 2

2 - اهتمام و تلاش پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای هدایت تمامی انسان ها ، حتی حق گریزان

أفأنت تسمع الصمّ أو تهدى العمی

از لحن آیه شریفه _ که به صورت استفهام انکاری بیان شده است _ استفاده می شود که پیامبر (صلی الله علیه و آله) در مسیر هدایت

دیگران تلاش فراوانی داشتند تا بدان جا که آن حضرت خواهان هدایت خدای فراموشانِ همدم شیطان نیز بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 14 - 3

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، راهنما و راهبر مؤمنان در حوزه اندیشه و رفتار

تلک ایات الله نتلوها علیک . . . قل للذین ءامنوا یغفروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 18 - 1

1 - پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) رهیافته به مسیر دین و مصمم به هدایت خلق ، به اراده الهی

ثم جعلنک علی شریعه من الأمر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 561

1- خداوند، فرستنده رسول خویش (محمد (صلی الله علیه و آله))، با دو ارمغان هدایت و دین حق

هو الذی أرسل رسوله بالهدی و دین الحق

2- هدایت خلق در مسیر بایسته زندگی و ارائه قوانین حق، دو هدف مهم رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

أرسل رسوله بالهدی و دین الحق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - تلاش و پیگیری شدید پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در صدد هدایت همگان به سوی حق

و ما أنت علیهم بجبار

از این که خداوند، وظیفه پیامبر (صلی الله علیه و آله) را تنها تذکر و هشدار دانسته و به او یادآوری کرده که وظیفه اش واداشتن دیگران به ایمان به جبر و تلاش بیش از حد نیست؛ مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - سلب مسؤلیت از پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در مورد تبلیغ و هدایت کافران طغیانگر

بل هم قوم طاغون . فتولّ عنهم

4 - احساس مسؤلیت شدید پیامبر (صلی الله علیه و آله)، برای هدایت مردم، حتی دشمنان لجوج خویش

فتولّ عنهم فما أنت بملوم

تأکید «فما أنت بملوم» پس از ترخیص «فتولّ عنهم» شدت احساس مسؤلیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) را در کار خویش می رساند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، ستاره ای هدایتگر، بدون کمترین انحراف و گمراهی

و النجم . . . ما ضلّ صاحبکم و ما غوی

از ارتباط مقسم به با مقسم علیه (یعنی از ارتباط «و النجم» با «ما ضلّ») استفاده می شود که اگر ستارگان به اراده الهی راهنمای بشر در کره خاک اند و کسی را گمراه نمی سازند پیامبر الهی نیز به اراده خدا هدایتگری است قویم و بی کمترین خطا.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 29 - 7

7 - تمایل طبیعی پیامبر (صلی الله علیه و آله) به هدایت تمامی انسان ها ، حتی دنیاپرستان روی گردان از یاد خدا

فأعرض عن من تولّى عن ذكرنا و لم يرد إلاّ الحيوه الدنيا

امر در «فأعرض» نشانگر آن است که چنان تمایل طبیعی (هدایت تمامی انسان ها) در پیامبر (صلی الله علیه و آله) وجود داشته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 9 - 2,3

ص: 562

2- هدایت و راهنمایی انسان ها ، مسؤولیتی الهی بر دوش پیامبر (صلی الله علیه و آله)

أرسل رسوله بالهدی

3- رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) ، پیام آور هدایت از جانب خداوند

أرسل رسوله بالهدی

«باء» در «بالهدی» به معنای «مع» است؛ یعنی، رسولش را به همراه هدایت فرستاد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 4 - 3

3- امتنان و فضل الهی به امت محمد (صلی الله علیه و آله) ، به خاطر برگزیدن آن حضرت از میان آنها و قرار دادن ایشان به عنوان راهنما و نجات بخش آنان از ضلالت و گمراهی

هو الذی بعث ... و إن كانوا ... فی ضلّال مبین ... ذلک فضل الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 11 - 5

5- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، وظیفه دار هدایت مردم به سوی نور و خارج کردن آنان از ظلمت ها (گمراهی ها) در پرتو تعالیم قرآن کریم

لیخرج الذین ءامنوا و عملوا الصالحات من الظلمات إلى النور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 7 - 4

4- هدایت انسان ها به راه خداوند ، اساس دعوت دین و محور تلاش پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)

إن ربك هو أعلم بمن ضلّ عن سبيله و هو أعلم بالمهتدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 22 - 3

3 - اهتمام شدید پیامبر (صلی الله علیه و آله)، به هدایت مردم

لست علیهم بمصیطر

با توجه به این که پیامبر (صلی الله علیه و آله)، هرگز در صدد سلطه جویی بر مردم نبود، تأکید آیه شریفه، بر نفی سیطره، بیانگر تلاش وافر و پی گیری مستمر آن حضرت در زمینه هدایت مردم است؛ به گونه ای که گویا در صدد اجبار مردم به دینداری است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 23 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، پس از عمل به وظیفه ارشاد همگان، در خصوص تداوم بخشیدن به ارشاد اعراض کنندگان کافر، تکلیفی ندارد.

فذكر... إلا من تولی و كفر

فعل «تولی»، بیانگر این نکته است که تذکرات پیامبر (صلی الله علیه و آله) به روی گردانان رسیده است و آنان پندها را نپذیرفته، از آن اعراض کرده اند. بنابراین تذکر دادن در مرحله اول، عمومی است و به همه مردم باید ابلاغ گردد؛ ولی پس از تولی و اعراض

ص: 563

گروهی از آنان، پیامبر(صلی الله علیه و آله) درباره تکرار تذکر و ارشاد آن گروه، تکلیفی ندارد.

572- هدایتگری معبود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 148 - 8

8_ هدایتگری انسان ها و توان سخن گفتن با آنان از روشنترین نشانه های معبود راستین

ألم یروا أنه لا یكلمهم و لا یتهدیهم سیلا

573- هدایتگری معبود راستین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 193 - 3

3_ هدایتگری و پاسخ به هدایتجویی بندگان ، از ملاک های معبود راستین

وإن تدعوهم إلى الهدی لا یتبعوكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 198 - 6

6_ ارائه رهنمون به بندگان ، از ملاک های معبود راستین

وإن تدعوهم إلى الهدی لا یسمعوا

خداوند معبودان اهل شرک را بدان جهت که راهنمای انسانها نیستند، شایسته پرستش نمی داند. بنابراین هدایت کردن انسانها از ملاکهای معبود به حق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 78 - 3

3- خالق و راهنمای انسان ، شایسته پرستش است ؛ نه بت های بی شعور و ساخته دست بشر .

فإنهم عدوٌ لی إلا ربّ العـلمین . الذی خلقنی فهو یتهدین

4 - داشتن پیام هدایت آفرین و نجات بخش برای زندگی دنیایی و اخروی انسان ها ، از ویژگی های خدای بر حق و شایسته پرستش

لاجرم أنما تدعونني إليه لیس له دعوة فی الدنيا و لا فی الآخره

از این که مؤمن آل فرعون در رد عقیده مشرکان، به این مطلب استدلال کرد که معبودهای ادعایی شما، پیامی برای بشر ندارد؛ می توان استفاده کرد که داشتن پیام، از خصوصیات معبود حقیقی و شایسته پرستش است.

574- هدایتگری موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 103 - 6, 5

5_ موسی (ع) پیامبری از جانب خداوند برای ارشاد و هدایت فرعون زمان خویش و بزرگان دربار وی

إلی فرعون و ملائیه

کلمه «فرعون» عنوان و لقب پادشاهان و حاکمان بزرگ مصر در عصرهای گذشته بوده است.

6_ ارشاد اهرم های اصلی نظام فرعونی (فرعون و کارگزاران ارشد وی) نخستین و مهمترین رسالت موسی (ع)

إلی فرعون و ملائیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 84 - 1

1_ موسی (ع)، نسبت به قوم خود، رهبری مهربان و راهنمایی دلسوز بود.

وقال موسی یقوم

برداشت فوق از اضافه «قوم» به یای متکلم به دست آمده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 97 - 6, 1

1_ خداوند، موسی (ع) را برای هدایت فرعون و بزرگان دربارش، به سوی آنان فرستاد.

و لقد أرسلنا موسی .. إلی فرعون و ملائیه

6_ پیام ها و رسالت های موسی (ع)، هدایتگر مردمان به راه درست و طریق صواب

أرسلنا موسی .. إلی فرعون و ملائیه فاتبعوا أمر فرعون و ما أمر فرعون برشید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 5 - 8, 3

3- موسی (ع) ، وظیفه دار هدایت مردم خویش به سوی نور و خارج کردن آنان از ظلمت ها ، با آیات و معجزات الهی .

و لقد أرسلنا موسی بأی-تنا أن أخرج قومک من الظلمت إلى النور

8- حضرت موسی (ع) ، دارای هدفی مشترک با پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) در نجات مردم از ظلمت ها و هدایت آنان به سوی نور

کتب أنزلن-ه إلیک لتخرج الناس من الظلمت .. لقد أرسلنا موسی بأی-تنا أن أخرج قو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 2 - 2

2- بنی اسرائیل ، مخاطبان اصلی دعوت موسی (ع) و هدایت آنان ، مهم ترین هدف و وظیفه آن حضرت

و ءاتینا موسی الکتب و جعلن-ه هدی لبنی إسرئیل

از مجموع آیات مربوط به حضرت موسی (ع) برمی آید که دعوت ایشان، دعوتی فراگیر بوده است و ذکر بنی اسرائیل در این آیه، می تواند برای این باشد که آنان مخاطبان اصلی دعوت بودند.

ص: 565

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 29 - 1

1 - موسی (ع) برای انجام رسالت الهی خویش در ارشاد و هدایت فرعون، به داشتن وزیر و معاون احساس نیاز می کرد.

واجعل لی وزیراً

«وزیر» به کسی گفته می شود که کارهای سنگین و مسؤولیت های فرمانده خود را به عهده گیرد (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 33 - 2

2 - موسی (ع)، تسبیح و تنزیه خداوند در برابر مشرکان، خود را نیازمند شرح صدر و داشتن بیان واضح می دانست.

ربّ اشح لی . . . کی نسبّحک کثیراً

«کی نسبّحک» می تواند تعلیل برای تمام خواسته های موسی (ع)، از جمله درخواست شرح صدر و کاهش لکنت زبان باشد. موسی (ع) می خواست برای رد آنچه گمراهان در باره خداوند توهم کرده اند، توان لازم را داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 46 - 4

4 - حاکمیت سرکوبگر فرعون، مانع از آزادی مردم و روی آوردن موسی به هدایت آنان، در مرحله نخست

ثمّ أرسلنا موسی . . . إلی فرعون و ملاّیه

با توجه به این که در آیات پیشین، وقتی سخن از «انبیا» به میان می آمد، رسالت آنان به سوی توده های مردم مد نظر بود؛ ولی در مورد موسی (ع) سخن از رسالت او به سوی فرعون به میان آمده است، می توان گفت که حرکت حضرت موسی به سوی فرعون، بدان جهت بود که نظام فرعون، مانع از آزادی مردم و گرایش آنان به موسی - و به عبارت دیگر - سدی میان او و مردم بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 36 - 1

1 - موسی و هارون (ع) به فرمان خداوند، برای هدایت تکذیب کنندگان آیات و معجزات الهی، به جانب آنان فرستاده شدند.

فقلنا اذهبوا إلی القوم الذین کذبوا بأی - تنا

مقصود از «القوم الذین کذبوا» فرعون و قوم او (قبطیان) است و مراد از «آیاتنا» نشانه‌ها و معجزات الهی می‌باشد نه آیات الهی در تورات؛ زیرا تورات پس از به هلاکت رسیدن فرعون و قوم او، برای بنی اسرائیل نازل گردید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 12 - 4

4 - اعطای نه معجزه و نشانه از سوی خدا به موسی (ع) برای هدایت فرعون و فرعونیان

فی تسع آیات إلى فرعون وقومه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 566

10 - اقدام فریبکارانه فرعون ، برای مقابله با روشنگری های موسی (ع)

فاجعل لی صرحًا لعلی اطلع الی ال-ه موسی

دستور ساختن برج برای تحقیق درباره خدای یگانه _ که موسی همگان را به پرستش او فراخوانده بود _ می تواند بدان منظور باشد که افکار عمومی را از توجه به تبلیغات موسی منحرف سازد. برداشت یاد شده براساس این احتمال است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 23 - 10

10 - موسی (ع) ، از سوی خداوند مأمور هدایت بنی اسرائیل بود .

و جعلن-ه هدی لبنی اسرائیل

بنابراین احتمال که مرجع ضمیر مفعولی «جعلناه» حضرت موسی(ع) باشد، نکته یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 54 - 2

2 - هدایت ، بیدار سازی ، پند آموزی و احیای خردناب ، قلمرو رسالت موسی (ع) و کتاب آسمانی او (تورات)

هدی و ذکری لأولی الألب-ب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 50 - 2

2 - سعه صدر و پیگیری حضرت موسی (ع) ، در تبلیغ و هدایت مردم

ادع لنا . . . فلما کشفنا عنهم العذاب

برداشت یاد شده بر این اساس است که فرعونیان حضرت موسی(ع) را ساحر می خواندند و پیام او را به مسخره و استهزا می گرفتند؛ اما آن حضرت در راستای هدایت آنان برای نجاتشان از عذاب دعا کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - سرگذشت موسی (ع) و رسالت او در هدایت فرعون، آیتی الهی و درس آموز

و فی موسی إذ أرسلناه إلی فرعون

عبارت «و فی موسی» عطف بر جمله «ترکنا فیها آیه» است؛ یعنی، «و فی قصه موسی آیه».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 18 - 1

1 - موسی (ع) از جانب خداوند، مأمور راهنمایی فرعون به راه تکامل و درست کاری و ترغیب او به پاکسازی خویش از آلودگی ها

فقل هل لک إلی أن تزکی

زکات به دو معنا است: 1. نمو. 2. طهارت (مقایس اللغه) و به کسی که صالح و درست کار شود، می گویند «تزکیه» شده است.

(قاموس)

ص: 567

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 19 - 1

1 - موسی (ع) به فرمان خداوند ، مأمور اظهار آمادگی نزد فرعون برای هدایت او به خداوند

و أهدیک إلی ربّک

- موسی (ع) به فرمان خداوند، مأمور اظهار آمادگی نزد فرعون برای هدایت او به خداوند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 20 - 1

1 - موسی (ع) در پی گفت وگو با فرعون و اظهار آمادگی برای ارشاد و هدایت او ، بزرگ ترین معجزه خویش را به وی ارائه کرد .

فأریه الآیه الکبری

- موسی (ع) در پی گفت وگو با فرعون و اظهار آمادگی برای ارشاد و هدایت او، بزرگ ترین معجزه خویش را به وی ارائه کرد.

575- هدایتگری مؤمن آل فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 38 - 4

4 - نشان دادن راه درست ، محور و هدف تلاش گسترده مؤمن آل فرعون در میان مردم مصر بود .

اتَّبِعُونِ أَهْدِكُمْ سَبِيلَ الرَّشَادِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 39 - 5

5 - ارائه تصویری درست از حقیقت زندگی در دنیا و آخرت ، از نخستین کار های هدایتی مؤمن آل فرعون

یَـقُومِ إِنَّمَا هـِـذِهِ الْحَیْوَةُ الدُّنْیَا مَتَّعِـنَّـةٌ وَإِنَّ الْآخِرَةَ هِيَ دَارُ الْقَرَارِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 41 - 5

5- نجات و رستگاری مردم، هدف و محور تمامی تلاش های ارشادی، سیاسی و اجتماعی مؤمن آل فرعون

وقال رجل مؤمن من آل فرعون یکتُم إیمَـنه . . . وی قوم مالی ادعوکم إلی النجوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 44 - 3

3- هدایت ها و خیر خواهی های مؤمن آل فرعون، در قوش تأثیر نگذاشت .

فستذکرون ما أقول لکم

ص: 568

576- هدایتگری نوح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 32 - 1

1_ نوح (ع) برای هدایت قومش ، تلاشی مستمر و پی گیر داشت .

قالوا یـنوح قد جـدلتنا فأکثرت جدلنا

إکثار (مصدر أكثر) به معنای کاری را فراوان انجام دادن است. بنابراین «أکثرت جدالنا»؛ یعنی ، بسیار مناظره کردی و فراوان دلیل و برهان آوردی و ... این معنا ، حکایت از تلاش مستمر و پی گیر حضرت نوح(ع) در تبلیغ رسالت دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 106 - 5

5 - دعوت به تقوا ، محور تبلیغات و هدایت گری نوح (ع)

إذ قال لهم أخوهم نوح ألا تتقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 14 - 1

1 - نوح (ع) ، فرستاده خداوند برای هدایت قوم خود بود .

و لقد أرسلنا نوحًا إلی قومه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 5 - 4

4 - تلاش مستمر و خستگی ناپذیر نوح (ع) ، برای هدایت مردمان

قال ربّ إتی دعوت قومی لیلاً و نهراً

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که دعوت در شب و روز، ممکن است کنایه از تلاش مستمر و خستگی ناپذیر باشد؛ به ویژه آن که شب وقت استراحت و آسایش است.

577- هدایتگری والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 17 - 9

9- پدر و مادر با ایمان ، در کنار استمداد از خداوند برای هدایت فرزند خویش ، رهنمود های لازم را به او ارائه می دهند .

و هما يستغيثان الله ويلك ءامن ان وعد الله حق

ص: 569

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 82 - 5

5- انسان ، بدون هدایت وحی ، گرفتار نوعی بیماری فکری ، روحی و اخلاقی است .

و نزل من القرآن ما هو شفاء ورحمه

از اینکه نزول قرآن برای شفا بخشی معرفی شده است، حکایت از آن دارد که بدون وحی، بشر گرفتار مرضهای علاج ناپذیر روحی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 27 - 7

7- انسان ، بدون وحی و الهام الهی ، غرق در انواع غفلت ها و بی خبری ها است .

و لقد ضربنا للناس فی هذالقرآن من کلّ مثل لعلّهم یتذکرون

برداشت یاد شده از تعبیر «یتذکرون» به دست می آید؛ زیرا تذکر و بیدارباش در جایی به کار می رود که در مقابل آن، غفلت و بی خبری وجود داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 12 - 4

4- نظام آسمان ها ، تحت هدایت وحی الهی (امر و تدبیر خداوند)

و أوحی فی کلّ سماء أمرها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 44 - 13

13- برخورداری از روحیه حق پذیری و به دور بودن از لجاجت و عناد ، شرط بهره‌وری انسان از هدایت وحی

و لو جعلناه ... و الذین لایؤمنون فی آذانهم وقر و هو علیهم عمی

از صدر آیه _ که درباره لجاجت کافران است _ و نیز فعل مضارع «لایؤمنون» _ که اشعار به استمرار عدم ایمان دارد _ می توان استفاده

کرد که لجاجت و عناد، در محرومیت انسان از ابزارهای شناخت نقش دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 6 - 7

7 - معارف وحی و آیات الهی ، نیرومندترین وسیله و عامل هدایت انسان

فبأیّ حدیث بعد اللّٰه و آءِ ته یؤمنون

خداوند می فرماید: پس از قرآن دیگر پیامی نیست که بتواند منکران قرآن را هدایت کند. از این بیان استفاده می شود که قرآن بالاترین حد کارایی و روشنگری را دارا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 2 - 7

7 - انسان ، بدون رهنمود های وحی و دین الهی ، در معرض خطر ها و تهدید های جدی است .

ص: 570

انذار و اخطار پیامبران، دلیل وجود خطرها و تهدیدهای بسیاری در پیش روی بشر است. بنابراین اگر انسان، انذار و اخطارهای پیامبران را نادیده بگیرد، دچار خطرها و آفت های بسیاری خواهد شد.

579- هدایتگری هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 111 - 3

3_ هارون، برادر موسی (ع)، همراه و همگام وی در تبلیغ رسالت و ارشاد و هدایت فرعونیان

أرجه و أخاه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 90 - 16، 11

11 - سخنان هارون به گوساله پرستان بنی اسرائیل، گفتاری محبت آمیز و همراه با توجیه و ارشاد بود.

ی_قوم اِنَّمَا فَتَنَّكُمْ بِهِ

انتساب بنی اسرائیل به خود، با گفتن «ای قوم من» ابراز محبت است و ریشه یابی ماجرای سامری با فتنه خواندن آن، روشن گری و ارشاد است.

16 - هارون (ع)، در غیاب موسی (ع)، وظیفه ارشاد، هشدار، امر به معروف و نهی از منکر را به نحو وافی انجام داد.

و لقد قال لهم هرون من قبل ی_قوم . . . فَاتَّبَعُونِي وَ أَطِيعُوا أَمْرِي

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 36 - 1

1_ موسی و هارون (ع) به فرمان خداوند، برای هدایت تکذیب کنندگان آیات و معجزات الهی، به جانب آنان فرستاده شدند.

فقلنا اذهبنا إلى القوم الذين كذبوا بأی_تنا

مقصود از «القوم الذين كذبوا» فرعون و قوم او (قبطیان) است و مراد از «آیاتنا» نشانه ها و معجزات الهی می باشد نه آیات الهی در تورات؛ زیرا تورات پس از به هلاکت رسیدن فرعون و قوم او، برای بنی اسرائیل نازل گردید.

580- هدايتگري هود(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

13 - شعراء - 26 - 124 - 5

5- دعوت به تقوا، محور تبليغات و هدايت گري هود پيامبر

إذ قال لهم أخوهم هود ألا تتقون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 571

7- اقدام هود (ع) به هدایت و انذار قوم عاد

و اذکر أخوا عاد إذ أنذر قومہ

581- هدایتگری یعقوب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 73 - 6,7,9

6- ابراهیم ، اسحاق و یعقوب (ع) ، از سوی خداوند به عنوان هادی و راهنمای مردم برگزیده شدند .

و جعلنهم أئمة یهدون

7- ابراهیم ، اسحاق و یعقوب (ع) ، موظف بودند که در چارچوب فرمان های الهی به هدایت مردم پردازند ؛ و نه بر اساس سلیقه شخصی و نه دستور گیری از دیگران .

و جعلنهم أئمة یهدون بأمرنا

«بأمرنا» متعلق به «یهدون» و در حقیقت به منزله قید و شرط برای هدایت کردن است؛ یعنی، هدایت کردن مردم باید به فرمان ما باشد

9- هدایت مردم به سوی خدا و صفات ، افعال و سخنان او ، وظیفه ابراهیم ، اسحاق و یعقوب (ع) بود .

و جعلنهم أئمة یهدون بأمرنا

برداشت یاد شده براساس دو نکته است: 1_ «أمر» در اصل به معنای شأن و لفظی است عام که شامل تمامی افعال و اقوال می شود (مفردات راغب). 2_ «باء» در «بأمرنا» ممکن است برای غایت و به معنای «إلی» باشد.

582- هدایتگری یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 37 - 2

2_ یوسف (ع) اقبال هم بندانش را به او غنیمت شمرد و به ارشاد و هدایت آنان پرداخت .

إنانری_ک من المحسنین . . . ذلکما مما علمنی ربی إنی ترکت مله قوم لایؤمنون بالله

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می دانند و کسانی که نمی دانند یکسانند؟

سوره زمر / 9

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک 129/34 - طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: 03134490125

دفتر تهران: 021 - 88318722

بازرگانی و فروش: 09132000109

امور کاربران: 09132000109

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

